

પ્રકાશક—

મેસર્સ એ. એમ. એન્ડ કંપની

પાણીતાણા—કાઠિયાવાડ.

બાંધન—

જો કોઈ પ્રાચીન ગ્રંથો કે ગુલામશીત વસ્તુઓને જોઈ.

અર્ચ.

જેની નસેનસમાં નૈનત્વની ધગસ હતી.
જેના આસોઆસમાં શાસનસેવાનો મંત્ર હતો.
જેના શબ્દે શબ્દે સત્ય માર્ગનો પાઠ હતો.
જેની કૃપાદ્રિથી મારો આત્મવિકાસ થયો છે.

જો

પરમ પૂનિત પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ
શ્રીમદ્ધારિત્રવિજયજી (કચી)

ના

અરજીરવિંદમાં

સમર્પણ.

સેવક-દર્શન.

ਆਕਰਸ਼ਕ ਪੁਸਤਕਾਂ.

ਪ੍ਰ. ਨੰ.	ਤੀਤਰ	
੧ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਾਚਾਰ ਯਾਤ੍ਰਾ ਰਮਾਰਕ.	੦-੧੦-੦	
੨ ਮਧਾਨੀਰ ਯਾਤ੍ਰਾ-ਰਮਾਰਕ.	ਯੋੜ.	
੩ ਯਾਤ੍ਰਾ-ਰਮਾਰਕ ਪੁਸ਼ਟ.	ਯੋੜ.	
੪ ਪੁਸ਼ਟ ਯਾਤ੍ਰਾ.	ਯੋੜ.	
੫ ਨਿਯਾਤ੍ਰਾ-ਰਮਾਰਕ ਪੁਸ਼ਟ.	ਯੋੜ.	
੬ ਯਾਤ੍ਰਾ-ਰਮਾਰਕ ਮਧਾਨੀਰ	}	ਯੋੜ.
੭ ਯਾਤ੍ਰਾ-ਰਮਾਰਕ.		
੮ ਯਾਤ੍ਰਾ-ਰਮਾਰਕ.		
੯ ਯੋੜ ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ.		੦-੪-੦
੧੦ ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ (ਯਾਤ੍ਰਾ)		ਯੋੜ.
੧੧ ਨਿਯਾਤ੍ਰਾ ਪੁਸ਼ਟ (ਯਾਤ੍ਰਾ)		੧-੮-੦
੧੨ ਨਿਯਾਤ੍ਰਾ ਪੁਸ਼ਟ (ਯਾਤ੍ਰਾ)		੧-੮-੦
੧੩ ਯਾਤ੍ਰਾ-ਰਮਾਰਕ (ਯਾਤ੍ਰਾ ਪੁਸ਼ਟ)		ਯੋੜ.
੧੪ ਯਾਤ੍ਰਾ-ਰਮਾਰਕ (ਯਾਤ੍ਰਾ ਪੁਸ਼ਟ)		ਯੋੜ.

ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ.

ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ ੧-੮
 ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ
 ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ

ਯੋੜੀਯਾ

ਸ੍ਰੀ ਯਾਤ੍ਰਿਕ ਰਮਾਰਕ ਸੀਰੀਜ਼—

ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ; ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ,
 ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ; ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ,
 ਯੋੜੀਯਾ ਪੁਸ਼ਟ

પ્રસ્તાવના.

શ્રીમદ્ વારિયવિગ્રયમહુરગ્યો નમોનમઃ

પ્રાચીન-૧

જેન ભાદિય એ મરાઈ નજીં ભાદિય છે, જેમાં દરેક વિષયોને
મારા રૂપમાં આલેખવામાં આવ્યા છે.

અમુ મદારીર રૂપથી આમમલદિનો નવો પ્રાદુર્ભાવ થયો છે, તેમ
પૂર્વના દરેક નીક દેવાના આમમોનો મમાવેલ થયો છે, અને એ આમ
પ્રવાહમાંથી કાળ-ઉગાળિય વિનેર આમમ નવેરો નીકળી છે.

કાલિદ આમમોમાં જાનુદીપ પ્રગપિ સુધી પ્રગપિ, અંદ્ર પ્રગપિ
અને દ્વિપમામગ્રગપિ એ મનવમુ પ્રગપિ-પ્રગપિઓ છે. જે પૈજની
જાનુદીપ પ્રગપિમાં જાનુદીપ-નરનગ્રેવનો, સુર-પ્રગપિમાં સુર વિને
રેનો, અંદ્ર પ્રગપિમાં અંદ્ર વિનેરેનો, અને દ્વિપમામગ્ર પ્રગપિમાં સમસ્ત
દ્વિપસમુદોનો વિષય અમ્મે છે. એટલે એ આમમોમાં બગેજ આપી છે.
અને એ આમમોમાં બગેજનું આલેખન છે

અન-૧૦ તો એ રપટ થયું છે-દિંદમાં પ્રાચીનમાં પ્રાચીન જગો
તિય વિષય-... કાલ સ્વતંત્ર મથ દોષ તો તે મુર-અંદ્ર પ્રગપિઓ છે.
જેમાં તિય, નણ, કરજ, સુર-માર, અંદ્ર-માર, મોમ, મુર, સનિ, મદથ
અને ૮૮ પ્રદોનો અધિાર છે.

ત્યાર પછી બદખાલુ સંકિતાની રચના થઈ છે, જે અત્યારે
ઉપસબ્ધ થતી નથી. આ મિત્રાવ પણ મણિ-નનક મૂર્ત વિનેરેના
અને પ્રથો રચાયા હશે.

એટલે કાળે કુષ્કાગ વિનેરે વિષય પ્રસંગે ઉપરિચત થતાં આ વિષ-
યમાં પીએલાની સફાઈ થઈ.

• કદમ્બક સંકિતા પ્રાચીનમાં હોવી જોઈએ, જેની સંસ્કૃત તરજુ-
માં જુગસંકિતાનો જન્મ થયો છે, અને ઉપસબ્ધ થતી કદમ્બક સંકિતા
અવાચીન છે, એમ મારું માનવું છે.

અવર્ગીનતા—

વગર નિકામની ખીણ મદદાબીના પૂર્વિમાં નેખાબારેંલે (૧૬) આદિત્ય માથે મળ્યા, દોગ અને મુદર્નલ્લોતિએ પણ મારી પાડ્યું આ પ્યુ છે, અને તેમાં મ મળ, જુમ, શુર, ગરૂ, તેનુ નમા વાગેને પણ મળ આપ્યું છે.

આવર્ગનમાં ગરૂ તેનુ અને વાગના ઉત્તેજો તપારે નજીબ કાળના છે, કેમકે—એસિઆના નોરજીમાં મ. ૧૦૩૫ આ. શુ ઇતિહાસ સ્થાનિયો (મેનાક ૪૮૮) ઉત્તેજ છે તમા પગીઆનાના કુનમરિમાં એક બાકસે સ. ૬૧૮ એવ શુદિર ૬૪૧૫૫—જુવતારે ૬૪૮ સમર્થ જી ક્યાની પ્રાપ્ત પાડી છે. (મેનાક ૬૪૫) અને આ પદેવાંના મમેમાં ૧ મેજોમાં ગરૂ તેનુ ૧ વાગના ઉત્તેજો નથી, એટલે મમજી કાવ છે કે-મમમ તે અરમામાંજ વાગ વિમેગી પ્રાપ્તિ થય છે, અને પગીના મં-થેએ તેનો સ્વીકાર કર્યો છે. પ્રપ્તુન દિનશુદ્ધિ પણ આ પુત્રનોજ મોદ્-તિંક મમ છે.

દિનશુદ્ધિ-કર્તા

વિક્રમ સંવત્ર ૧૩૩૦ થી ૧૩૧૦ માં મુદ્દમચ્છમાં શ્રી જયજીપર સુરિની પાટે શ્રી વજ્રસેન નામના આચાર્ય હતા, આ સુરિ ઉપદેશ કરવામાં લખ્વીવંત હતા જેથી તેમને સારંગ જૂદિએ દેરાનાજીપર નું ખીરૂ આપ્યું હતું. અમ્બાકેદીન ખીયજીએ સિદ્ધ રાજા દારા આ સુરિની ખ્યાતિ સાંભળીને બહુ માન આપ્યુ હતુ. તથા તેમના ગોમ્ત મમતકાર વડે ખુદી થકતિ મત્રિષિહ્વરાજા દારા રૂણા ગામમાં એક સુંદર હાર અને કેટલાક ફરમાનો સમર્પી હતા પ્રેા પીડર્મન અને વેનર પણ પેતાના રીપોર્ટમાં આજ પાડીને ઉત્તેજ કરે છે. આ સુરી-શ્વરે વિ. સં. ૧૩૪૨ માં લોદાણા ગોત્રિય ૧૦૦૦ પરાને લેન બનાવ્યા છે. ગુર શુભપંડિતસિદ્ધા અને લધુ ત્રિવર્ગિ પુરૂષ સારની રચના કરી છે તથા શ્રી મહેશ્વરસુરિને શ્રી મુનિચંદ્રનુરિકૃત આવરવક મપતિપર દીક્ષા રચનામાં મદદ કરી છે.

તેમના સિષ્ય મણમાંથી બે સિષ્યોના નામો મળી શકે છે.

૧-શ્રી હેમતિલકમુરિ-જેમણે સં. ૧૩૮૨ માં ભાટી રાગને અને દુલ્હરીરાધને ઉપદેશ આપી લેન બનાવ્યા હતા. આની સકાય છે કે-જૂવન રીપકની વૃત્તિ પણ તેઓએ બનાવી હોય.

૨-હરિમુનિ-પોતાના ૪૫૧ પ્રકરમાં કહે છે કે—

હીરકરોત્તમ્યુરોહિષ્ઠિ સાર યથંચ શુદ્ધરત્નદુગ્ધસ્ય
શિષ્યેષ્ય ચત્તે હરિજેષ્યમિદા શુભતાવહી મૈમિષ્ઠિચક્રા ॥

શ્રી દેવતિલકશ્ચરિત્રા શિષ્યત્વ બોધાતુ રત્નશેખરશ્ચરિ ૯૧૮
જેમનો જન્મ મં. ૧૩૭૨ માં રિયા સં. ૧૩૮૫ માં સુરિપદ સં. ૧૪૦૦
ખીલાગ્ર માધમાં, અને ૧૪૨૮ માં પાડી થયેલ છે. જેમણે
અગત્ય મળ્યાપિપતિજ્ઞાનિદ સુરિના શિષ્ય જ્ઞાનપ્રભશ્ચરિ પાસે અભ્યાસ
કયો હતો. તેઓએને “ મિષ્ઠાપિદાર નમોર્ષજી ” નું નિર્દેશ હતું.

શિષ્યપતિ શિરોગણાદ તપસક (ઇ. સ. ૧૩૫૧ થી ૧૩૮૮) પાસે
પેદાશપત્રી (મ. ૧૪૪૪) ની સારી પ્રતિષ્ઠા હતી તેમની દારા આ
સુરિનો પરિચય થતાં પાદસાહેબ સુરિજીને હરમાનો સખી બાપાં હતો.
જેમના શિષ્ય શ્રી દેવમંદમુરિ થયા છે.

આ રત્નશેખર મુરિજીએ સમન્તા વિપવને અસત્ય રાખી માત્ર
૫ માં મુદિથી રિયમ જેવા મારે સત્ય રિયક હરી આ રિનમુદિ મથ
બનાવ્યો છે. તેઓએ આ મથમાં જેવી મુશળી હરી છે કે જે મુજ
જીંદગીને પ્રાથમિક શિષ્યજીમાં એક બેપિઆની મરજ મારે છે તેમજ આ
મંથ પ્રનિજિન-પ્રમાણુમન રોમક રૈલીદાર અને સરલ છે. જેનું માત્ર
તેના અભ્યાસીજી આંદી રોકે.

• ને સુરિની જ બનાવેથી અન્ય કુનિઓ નીચે મુજબ છે.

સ્વોપદ પીરંજ્ય રોચ સમાસ. (પ્રમાણક-આત્માન બાવનમર.)

• યમંતમહના શિષ્યાલેખ (૯૫૪) માં ઉલ્લેખ છે કે-તપમગ્ધાપિ-
પતિ આ સોમસુંદરમુરિ-શિષ્ય શ્રી મુનિસુદમસુરિ-શિષ્ય શ્રી ન્યમંદ-
સુગિન્દા શિષ્ય બાલસરસ્વતી શ્રી રત્નશેખરશ્ચરિ (ઇ. સં. ૧૪૫૭ થી
૧૪૧૭ પોપ વદિ ૬) થયા છે. તેમણે સ્વોપદ માદતીધિ, રત્નચૂડાસ
આચારપ્રદીપ, અને માદપ્રતિકમજી રતિ બનાવેલ છે.

આ ઉપરાંત યમવશ્યકરણિ (સં. ૧૪૬૬), શક્તજી સંમદ (રેક્રન),
દેવ. અવચુરિ (અમ. બં. ૨) તથા પ્રબોધ મંદોદય રતિ આરિના ડર-
નારા અને તેમિ રાજમનીતા બાર રાસા કાર અંચતમચિઅ કપૂરવિજય
ના ગુર વિચેરે પણ બૂદા બૂદા રત્નશેખર સુરીશરે છે.

ડા. ત્રિભુવનદાસ લોહેરચંદ્ર કૃત અપ્રકટ “ જ્ઞેન જ્ઞાન મહોદધિ ”
તથા “ જ્ઞેન મધ્યાવહી ” ના આધારે

સ્વોપાન ગુણભાવનક કાળગેલ, / પ્ર. રે. ભા. ૫ કા. મુ. ૧૮

પ્રાકૃત જોવાનું મરિત રચના ૪. ૧૮૩૮ (પ્ર. રે. ભા.)

ઝિદમક તિખન તીરિ.

ગુણગુણ પદિવસિપાનગનિ.

જહી રતનાવતિ / જે અમલાના જાણ-રેડો પ્રાકૃત જા. ૩૫

પ્રાથા ૧૦૦ સજનેડે.

મલોપ સીનગી રીસ.

ન્યાયકરની (આ પ્રથે બોલે હો / ને મથજી સજનું નહી) .

વિશ્વપ્રભા-ભાષાનર.

માગ પૂજ્ય ગુરો કહેના ૧—પ્રત્યેક માપ મનુષ્ય પિરિષ્ઠ
ભાષા-ચર્ચા-વિજ્ઞાનનાજા મુનિઓની રચાયેલો દોષો ભેગાએ. એકાંતે
તેઓઓએ મને જ્યોતિર્વાચિત અને જંગમી ભાષાનું જ્ઞાન મ પાડત
કરવાને અનુકૂળતા કરી આપી. અને મને એ પૂજ્ય ગુરોની કૃપાથી
સ. ૧૬૭૩ ના ચોમામામાં લીંગમોભાવ, નૈત્ય, દિલી જંગમી ગિરો.
અને બાળોઓએ જ્યોતિર્વાચિત જ્ઞાન મળું અને ૧૬૭૫ ના ચોમામામાં
મહાપ્રભાવ જન્મવાનો પ્રમથ મળ્યો. આ રમીઆત જે વિવત્તી ખીખર
કરવી હોય તે વિવત્તમાં કંઈ સ્વતંત્ર સખતું ભેગા, એ પ્રમથાદી મે
“ વિવત્તમસ જ્યોતિર્વા ” તથા “ વિવત્ત આમુદિક જા ” સખ્યા હતા.
અને સ્વતંત્ર મોદનિક મંથ સખયા આવના રચા કરતી હતી. પરંતુ
મહાન જ્ઞાનાચાર્યોના સામર્થ્ય મામે મારી સજિતી ખામીનો મને ખ્યાલ
હતો, માટે પ્રાચીન પ્રતિષ્ઠિત મધિની ન્યાયારગીમાં એક શુદ્ધ મંથ ઉમે-
રવા કરતાં તેમાંના એક મંથને વહેરાનમાં સાવવા પ્રયામ કરવો, એથી
જ્ઞાન વધારે ખીલશે, એમ મને લાગ્યું; અને દિનશુદ્ધિ તથા સમશુદ્ધિ
ઉપર દૃષ્ટિ પડી.

અમારૂં સ. ૧૬૭૮ નું માતુર્માસ થી સપના આપ્રદથી પ્રાંગ-
ધામાં થયું. ત્યારે શેડરિશાઈ અને જૂરાશાઈએ તેમનાં માતુર્મા મીડી-
બાઈના કહેવાથી ઇચ્છા દર્શાવી કે—“ આપ મુનિમહારાજને ઉપયોગી
થઈ પડે. અને જેમા પ્રાંગધાના ચોમાસાની વાદી રહે, એવું એક પુસ્તક
તૈયાર કરો. અમે તેને જાણવવામાં કંઈ રકમ આપી જ્ઞાનની ભક્તિ
કરવા ભાગ્યશાળી થઈશું.” તેમની આ પ્રેરણાથી ક્યું નવું પુસ્તક તૈયાર
કરવું? એ પ્રથમ ઉત્તર.

દિનશુદ્ધિએ દિવમનું બળ દર્શાવ્યું છે. બ્યારે સત્ત્વશુદ્ધિએ સત્ત્વ-
બળ પર બાર મુદ્રો છે. દિનશુદ્ધિ અભ્યાસના પ્રારંભમાં ઉપયોગી છે,
બ્યારે સત્ત્વશુદ્ધિનું અભ્યાસમાં પાડી રચાન છે. આ પ્રમાણેની ૧૫માર-
માગામાં મહોશ એ રિધર થયો ૧—આગાશટરદને ઉપયોગી થઇ
પડે તેવું દિનશુદ્ધિનું વિવરણ લખ્યું. અને બીજો દિવસેજ વિશ્વપ્રભાનો
પ્રારંભ થયો. સાથે સાથે વિષયને સુંદર રીતે જણાવવા માટે પ્રસ્તુત મંથોનું
અભ્યાસન પ્રારંભ્યું.

મંથ	કર્તા	મંથ	કર્તા
૧ સુર્વપ્રગમિ-દીપા.		૧ સુધીગૃહારવાર્તિક. માહેમદસચલિછ	
ચંદ્રપ્રગમિ.		જૈનમતપ્રભાકર ન્યા. વિ. સાંતિવિજય	
આર્યચંદ. શ્રીનરચંદ્રસુરિ		મુદ્રાનિર્મિતામણી. દેવવલ્લભ	
.. દીપન. શ્રીસામરચંદ્રસુરિ		.. દીપા	
પ્રકાશનક. શ્રી નરચંદ્રોપાધ્યાય		પ્રતિજ્ઞાકાન્ધ. પૂર્વાચાર્ય	
.. ભેડાસહસિ.	..	બાગભોષ બ્યોનિષ.	
પ્રભચતુર્વિંશતિશા.	..	મુદ્રાનિર્મિતામણી.	
સત્ત્વશુદ્ધિ. શ્રી હરિભદ્રસુરિ		ચિદ્વેદીપક.	
ભૂવનદીપક. શ્રી પદ્મપ્રભસુરિ		સર્વતોષક.	
જ્યેષ્ઠભદ્રા. આ. શ્રી વિજયદીરસુરિ		કાળકાન. પં. સંભુનાથ	
મેધમહોદય. ઉ. શ્રી મેધવિજયજી		પદ્મ (બાગા) શુભપ્રેસ.	
આરંભમિદિ. શ્રી ઉદયપ્રભસુરિ			

આ વિશ્વપ્રભામા આરંભમિદિ-વાર્તિકને મુખ્ય રાખેલ છે,
બાકીના મંથોની જુદા પડના પાઠોમાં સદાય લીધી છે, અને ૩૫ પછી
જરૂરી વિષય રહી ન જાય તે તરફ પુરતું લક્ષ્ય રાખેલ છે.

૧ સુર્વપ્રગમિના યત્રો અને ચંદ્રપ્રગમિ મળી ઉપાવવાની જરૂર છે.
૨ નરચંદ્રસુરિ અનેક થયેલ છે.

A — દેવકાંદ મુનીશ્વર પદ્મદત્ત સંવેદક વર્ધિવાચ-

ચયોપિન્દ્રાચમકારિર નરચંદ્રાસ્વો મુનિ પ્રદર ॥ ૧ ॥

આ સુરિએ ચતુર્વિંશતિ જનસ્તોત્ર પણ રચ્યું છે. તેમના સિદ્ધ
સાગરચંદ્રસુરિએ “ નારચંદ્ર દિપ્તન ” કરેલ છે. આમરોજ જૈન સંઘના
ભંડારમાં જેની સં. ૧૪૭૬ દિ. જેક શુદ્ધિ ૧૦ જોમે શ્રી સોમસંદર-
સુરિ-સિદ્ધ સોમદેવસુરિ-સિદ્ધ સંદમરચિજણિ-સિદ્ધ મુલોદય મણીએ
લખેલ એક પ્રાત છે. એ આ અથમાં તેનો ઉપયોગ કરેલ છે. આરંભ-
સિદ્ધિવાર્તિકમાં અવતરણ કરેલ નારચંદ્ર દિપ્તનના મ્લોકો અને આ
પ્રતના તેજ મ્લોકોમાં બહુ તફાવત છે.

જેવું અને જેહની મૂલ સુધરાતી છે; એ વગેરે—અનુભવ ૧૬ પૂર્વ અમર-
વિજયજી મ. આ ને નો કેમ જુલાય ૧ નેમજે જરૂરી સાધનો પૂરાં પાડ્યાં
છે. ૫૦ વિચારણા વિ મ પરિશિષ્ટો ૬-૧૦, અને ૧૧ ની કોપી પૂરી
પાડી છે. અમુનવાદ અમરચંદ મલોને આ પુસ્તકની સંપૂર્ણ ગ્રેસ કોપી
કરી આપી છે; અને ૫૦ અંબાલાલ બાઈએ અનુક્રમણિકા તથા શુદ્ધિ-
પત્ર કરેલ છે, હુ આ દરેકનો ઉપકૃત છું.

વાંચકમદાસયો આ મંથમાં જે મૂલ જાગે તે સૂચવે તો બીજી
આવૃત્તિમાં સુધારવા તરફ તકવ રાખીશ.

મં. ૧૯૮૩ આ. ક. સં. ૬ }
વસંતપચમી-રવિવાર } સીંચ ચારિત્રચરણોપાસક-દર્શન
મુંબઈ

બહાર પડી ચૂક્યો છે—

આપ્તજનોમાં વિચાર વિનિમય કરવા માટે,

વિશ્વરચના પ્રબંધ.

એ શું છે ?

૫૬-૨૪૧.

પરિશિષ્ટો-૮.

ચિત્રો-૧૬.

કિંમત માત્ર રૂા. ૧-૮-૦ (૮પાણ ખર્ચ જુદો).

એમાં શું છે ? પૃથ્વી સ્થિર છે કે ફરે છે ઇત્યાદિ
અનેક જાગનોનો એકદમ ફડચો લાવનાર વિચાર-પદ્ધતિ,
ઉપદેશનું સૌંદર્ય અને સમાલોચનાની કસોટી.

લખો—

શ્રી ચારિત્ર રમારક સીરીઝ,

૩૦ શાંતિનિવાસ મુંબઈવાલુકાપ.

શ્રીદિનશુદ્ધિ-વિશ્વપ્રભાની અનુક્રમણિકા.

શાખા	વિષય	પૃષ્ઠ	શાખા	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	મગલાચરણ ...	૧	૬	કાલવેગા ...	૨૨
	* વારેદ્વારે.		૭	કાર્ય્ય કાર્ય્ય પ્રકાર ...	૨૨
૨	કારો અને દવમારો ...	૨		+ દિવસનાં શુભાશુભ	
૩	વારે કારવાની રીતિ...	૩		ચોપડીયાં ...	૨૩
૪	વારે રૂઝ ...	૪	૮	અંત્યવર્ત્ત કાળ ...	૨૪
૫	વારમાં કાર્ય સિદ્ધિ ...	૫	૯	ધડીપગાદિનું માપ ...	૨૪
૬	વારોની ચર રિધરતા...	૫	૧૦	વારની વિસ ધડીઓ ...	૨૫
૭	કાલદોષ ...	૬	૧૧	મદોનાં નામો ...	૨૫
	+ દિનરાત્રિ દોષ ચંત્ર ...	૭	૧૨	રાશિમોત્ર ...	૨૫
૮	ચોપડીયાના નામો ...	૮	૧૩	મદોની ગતિ ...	૨૫
	+ ચોપડીયાનો કોડો ...	૯	૧૪	ત્રિશાંક મોત્ર ...	૨૫
	+ શુભાશુભ ધડી ચંત્ર...	૧૦	૧૫	જવર્ત મોત્ર ...	૨૫
૯	બાર માસનો ધડી ચંત્ર...	૧૦	૧૬	દારાદત્ત સ્વરૂપ ...	૨૫
૧૦	કાર માર્ગ ...	૧૨	૧૭	ઉદ્યાત્ત રક્ષા ...	૨૭
૧૧	સંક્રાન્તિમાં દિનમાનકમ ...	૧૩	૧૮	ઉદ્યાત્ત કાળ ...	૨૭
૧૨	દિનમાન રૂઢિ દાનિ ...	૧૪	૧૯	આનચાર ...	૨૮
૧૩	૨-વાર પ્રતિ ...	૧૪	૨૦	વડી મદ રૂઝ ...	૨૮
	+ દિનમાન ચંત્ર ...	૧૫	૨૧	મદોનાં સ્વભાવ સિંગ ...	૨૯
૧૪	૩-વાર પ્રતિ ...	૧૬	૨૨	મદોની મેત્રો સત્ત્વભાવ ...	૩૦
૧૫	૪-વાર પ્રતિ ...	૧૬	૨૩	મદ સંચા વિવરણ ...	૩૧
૧૬	કારોનાં કુવેલા ...	૧૭		+ મદચક્ર ...	૩૫
૧૭	કુલિકાદિ ૪ કુવેલા ...	૧૮		* નિધિદ્વારે.	
૧૮	કુલિકાનવન પ્રકાર ...	૧૯	૨૪	વર્ષારંભ વિચાર ...	૪૩
૧૯	ત્રિસ મુદ્તો ...	૨૦	૨૫	સિંદરથ ગુરુ ...	૪૪
૨૦	મુદ્તોનાં સ્વામી ...	૨૧	૨૬	ગુરુનિષિદ કાર્યો ...	૪૪
૨૧	કુલિક મુદ્તો ...	૨૧	૨૭	સુપ્તમંત્રસર દોષ ...	૪૫
૨૨	કુલિક બળ ...	૨૧	૨૮	સૌર વર્ષ ...	૪૬
૨૩	કંદક ...	૨૧	૨૯	ચાંદ્ર વર્ષ ...	૪૬
૨૪	ઉપકુલિક ...	૨૧	૩૦	ચક્ષુ પ્રકારના મહિના ...	૪૬
			૩૧	ચતુ તથા અવન ...	૪૭

* ગમનકાર.					
પ્રસ્થાન વર્ષાદા ...	૨૬૫		૭૨	વરિષ મેળા...	૨૮૧
નક્ષત્રને લક્ષને પ્રસ્થાન			"	દિશા ભજનવાલી ગીતિ	૨૮૧
દિવસો ...	૨૬૬		"	દિશા-વિદિશાનો મેળ	૨૮૧
પ્રસ્થાનમાં સ્થાપવાની			૭૩	દિશાનાં રાશિભુવનો	૨૮૩
વસ્તુ ...	"		"	નક્ષત્ર દારો...	૨૮૩
સમ વિશેષ કાલ ...	૨૬૬		"	પરિષ ભાવવાની રીતિ	૨૮૪
લગ્ન વિચાર ...	૨૬૭		"	સ્વગ્ન દિશા-વાર યોગ	૨૮૪
પ્રયાણ તિથિ ...	૨૬૮		"	પરિષ ચક્ર ...	૨૮૪
પ્રયાણ મુદતો ...	૨૬૮		૭૪	વિદુ શસ્ત્ર કવન	૨૮૫
પ્રયાણનાં શુભ નક્ષત્રો	૨૬૯		૭૪	વિદિષ શુભનું કવન	૨૮૬
પ્રયાણમાં શુભ ...			"	વિદિ-વિદિ-શ્ચનું	
અપન-માસ ...	૨૬૯			કોષ્ટક ...	૨૮૭
-૧૨ પ્રયાણની શુભ તિથિઓ	૨૭૦		૭૫	વારશુક્રનો પરિહાર	૨૮૭
પ્રયાણનાં વર્ષ વાર ...	૨૭૧		"	મતાંતર ...	૨૮૮
સાત વારોનાં ફળ	"		૭૬	નક્ષત્ર શુભ ...	૨૮૮
શુભ અશુભ વારો ..	૨૭૨		"	દિશિય ...	૨૮૯
પ્રયાણમાં શુભ યોગો	૨૭૨		"	દિશાવર્ષ નક્ષત્રો...	૨૯૦
વર્ષ અમૃત સિદ્ધિ	૨૭૪		"	શુભાશુભ નક્ષત્રો ...	૨૯૦
પ્રયાણના સિદ્ધ નક્ષત્રો	૨૭૫		૭૭	વત્સવાર ...	૨૯૦
અપવાદ દોષ...	"		"	અવસ્થા સંમુખતા...	૨૯૧
-૧૩-૭૦ પ્રયાણનાં શુભ			"	અપવાદ ...	૨૯૧
શુભ નક્ષત્રો ...	૨૭૬		"	નવત્સવ ...	૨૯૨
વર્ષ નક્ષત્ર પદી...	૨૭૭		"	સર્વ મદાચાર ...	૨૯૨
અભિજીતનું મમન ..	"		૭૮-૭૯	યોગિનીના જે શામ	૨૯૩
નવીન દીક્ષિતનો વિહાર	"		"	યોગિનીનું ફળ ...	૨૯૪
પ્રયાણનો કાલ ...	૨૭૮		"	યોગિનીની દૃષ્ટિ ...	૨૯૫
સુખ-વિગ્ન યોગ	૨૭૯		૮૦	પદુવિહાર ...	૨૯૫
કાળ અને દિશા ...	"		"	વાર રાહુ ...	૨૯૬
નવમો દિવસ ...	"		"	નરાહ ચક્ર ...	૨૯૭
દુર્લભ-મર્ષાદા લોપ	"		૮૧	સિવવાર ...	૨૯૭
મંદસ્થાન ...	"		"	પદ્મચંક્રમણ ...	૨૯૮
			"	સિવવાર ચક્ર ...	૨૯૯
			"	સિવવાર ફળ ...	૨૯૯

.. અવન વિભાગ ..	૩૦૦	.. અમ કળ ..	૩૩૧
.. નિર્માણ મંત્ર ..	૩૦૦	.. કુવન દિશા ..	૩૩૧
૨૬ વડા મંત્ર ..	૩૦૧	.. વાસ્તુનો જન્મ ..	૩૩૧
.. વજુ ઉપ ..	૩૦૧	.. એક ધરનાં નામ ..	૩૩૧
.. શિશુ મંત્ર ...	૩૦૨	.. (૧) એક કળ ...	૩૩૮
.. અમ કળા મંત્ર ..	૩૦૩	.. ભગવાન નામ વેધ ..	૩૩૮
૨૭ દુષ્ટ વાદ વચન ...	૩૦૩	.. નામોદિત કળ ..	૩૩૮
.. અનુચિત કળ ..	૩૦૪	.. (૨) આપનુ વર્ણન ..	૩૩૦
.. અપવાદ-અવિદ્યુત ..	૩૦૪	.. (૩) કલ જન્મ નમુન ..	૩૩૧
.. કુલ-અમગનો નિષેધ ..	૩૦૫	.. (૪) તારા
.. અવન વિભાગ ...	૩૦૬	.. (૫) દાર
૨૮ વડા ભગવાન ..	૩૦૬	.. (૬) શિશુ ..	૩૩૨
.. વાર કળ ...	૩૦૭	.. (૭) વ્યવ
.. અમ કળા દિશ્યક ..	૩૦૮	.. (૮) અવ-ગુપ્તધર ..	૩૩૩
૨૯ દુષ્ટ વાદ ...	૩૦૮	.. (૯) અધિપતિ ..	૩૩૪
.. સ્વરોધ નાદી ...	૩૦૮	.. (૧૦) વર્ચસ્વ
.. તત્ત્વો ...	૩૧૧	.. (૧૧) ઉત્પત્તિ
.. સ્વરોધ નાદ તત્ત્વ મંત્ર ૩૧૨-૩૧૩		.. (૧૨) તત્ત્વ
.. અનુ નાદીનું અયોનિયામ ૩૧૩		.. (૧૩) આપુષ્ય
.. તત્ત્વ વિવરણ ...	૩૧૪	.. મદાર ભા ..	૩૩૫
.. યોગ ..	૩૧૫	.. નિધિવાર નમુન ...	૩૩૬
.. નાદીનાં શુભ કાર્યો ..	૩૧૫	.. પાસ ...	૩૩૭
.. તત્ત્વનાં શુભ કાર્યો ...	૩૧૬	.. જગ મંત્ર ...	૩૩૭
.. પૂર્ણાવના કાર્યો ...	૩૧૭	.. ભગ મંત્ર ..	૩૩૭
.. અદનાદીનાં કાર્યો ...	૩૧૮	.. ભૂમિ પરીક્ષા ..	૩૩૮
.. સૂર્યનાદીનાં કાર્યો ...	૩૧૯	.. ખાનના માસે ...	૩૩૯
.. સુષુપ્તનાદીનાં કાર્યો ..	૩૨૦	.. સરણ પચક-નૃતિ ..	૩૪૦
.. તત્ત્વનાં ભુદાં ભુદાં કાર્યો ..	૩૨૦	.. નવા ધરનું દાર ...	૩૪૦
.. સ્વરોધ નાદી મદના ..	૩૨૧	૨૯ પ્રવેશનાં વસ્તુઓ ...	૧૪૧
.. નિર્વાણ રોષ ...	૩૨૧	.. મામની રાસિ-વસા ..	૩૪૧
.. ભગવાનનાં તત્ત્વો ..	૩૨૨-૩૩	.. માસ-તિથિ-વાર ...	૩૪૨
.. પ્રયાગનાં પૂર્ણ નાદી ૩૨૪-૩૨૫		.. શુભાશુભ નમુનો ...	૩૪૩
.. એવમ દાર અશુભ નમુનો ..	૩૪૪
૩૦ દુષ્ટ વાદ વિશ્વાવધાના ..	૩૨૫		

• गमनद्वार.

१०	प्रस्थान मर्यादा ...	२६५
"	नक्षत्रने सधने प्रस्थान	
	दिवसो ...	२६६
"	प्रस्थानमां स्थापयानी	
	पशु ...	"

११	रत्न विगोनेनु पञ्च ...	२६६
"	सम्न विचार ...	२६७
"	प्रयासु तिथि ...	२६८
"	प्रयासु मुहूर्तो ...	२६८
"	प्रयासुनां शुभ नक्षत्रो ...	२६८
"	प्रयासुमां शुभ ...	
	अपन-भास ...	२६८

११-१३	प्रवायनी शुभ तिथिओ	२७०
१४	प्रवायनी कर्क तिथिओ	२७१
१५	प्रवायनी कर्क कर ...	२७२
"	सान वारोनां रण	"
१५	शुभ अशुभ वारो ...	२७२
१६	प्रवायनी शुभ योगो	२७३
"	वर्ग अमन जिदि	२७४
१७	प्रवायनी गिद्ध कणो	२७५
"	अस्तास रोप ...	"

१८-१९-२०	प्रवायनी शुभा	
	शुभ कणो ...	२७६
"	वर्ग नक्षत्र पटी...	२७७
"	अभिमान मयन ...	"
"	नदीन रीतिनो विचार	"
२१	प्रवायनी कर्क ...	२७८
"	अपन-भास वारो ...	२७८
"	कण अने दिवा ...	"
"	नक्षत्र दिवा ...	"
"	रति-वर्गो वारो	"

७२	परिष रेखा...	२८१
"	दिवा अशुभानी रीति	२८१
"	दिवा-विदिवा नो भेज	२८३
"	दिवा-राशिभुवने	२८३
"	नक्षत्र दिवा...	२८३
"	परिष सावधानी रीति	२८४
"	स्वजन दिवा-वार भेज	२८४
"	अपरिष यक ...	२८४
७३	दिह् शुभ कण	२८५
७४	विदिह् शुभ कण	२८५
"	विदिह्-विदिह् शुभ	
	रीति ...	२८५
७५	वायुको परिहार ...	२८५
"	भर्तातर ...	२८६
७६	मयन शुभ ...	२८६
"	दिशिध ...	२८६
"	दिवायन नक्षत्रो...	२८७
"	शुभाशुभ नक्षत्रो ...	२८७
७७	वर्णवार ...	२८७
"	अवस्था संभुभता...	२८७
"	अपवाद ...	२८७
"	अवस्था ...	२८७
"	सर्व मदायार ...	२८७
७८-७९	शोमिनीना के वार	२८७
"	शोमिनीनु रण ...	२८७
"	शोमिनीनी इति ...	२८७
८०	सुरिहार ...	२८७
"	वार राहु ...	२८७
"	अराहु यक ...	२८७
८१	शिखार ...	२८७
"	अवस्था ...	२८७
"	अवस्था ...	२८७
"	अवस्था ...	२८७

.. અપન વિભાગ ...	૩૦૦	.. મકા ફળ ...	૩૨૧
.. નાવિયાત મહે ...	૩૦૦	.. મુનન રિયા ...	૩૨૧
.. ૩૧ થા ...	૩૦૧	.. વાનુનો અપ ...	૩૨૧
.. મળુ ઉત્પ ...	૩૦૧	.. મોળ મના નામ ...	૩૨૧
.. રામિ મહે ...	૩૦૨	.. (૧) હેમ ફળ ...	૩૨૮
.. ૪૫૬૩૧ મહે ...	૩૦૨	.. વળામાં નમ વેધ ...	૩૨૬
૮૪ દામના દામ... ..	૩૦૩	.. નામોના ફળ ...	૩૨૬
.. મન્નુમ ફળ ફળ ...	૩૦૪	.. (૨) અપનુ વર્ણન ...	૩૩૦
.. અપનામ-અપેશુ ...	૩૦૪	.. (૩) મદ અપ નમ ...	૩૩૧
.. મુખ-અપનાનો નિષેધ ...	૩૦૬	.. (૪) તામ
.. અપન વિભાગ ...	૩૦૬	.. (૫) દાર
૮૬ વાન મહે વાન ...	૩૦૬	.. (૬) શુધિ ...	૩૩૨
.. વાર ફળ ...	૩૦૭	.. (૭) અપ
.. ૪૫૬૩૧ રિધમ ...	૩૦૮	.. (૮) અસ-મુખપર ...	૩૩૩
૮૬ દામ વાન ...	૩૦૮	.. (૯) અધિપતિ ...	૩૩૪
.. સ્વરોદય નામી ...	૩૦૮	.. (૧૦) વર્મવર
.. તામ ...	૩૧૧	.. (૧૧) ઉત્પતિ
.. સ્વરોદય તામ મહે ૩૧૨-૩૧૩ (૧૨) તામ
.. મળુ નામીનું અપેનિધામ ૩૧૩ (૧૩) આપુત્ત
.. તામ વિવરણ ...	૩૧૪	.. મદારમ ...	૩૩૫
.. મેમ ...	૩૧૫	.. નિધિવાર નમ ...	૩૩૬
.. નામીમાં શુભ કાર્યો ...	૩૧૫	.. વાન ...	૩૩૭
.. તામમાં શુભ કાર્યો ...	૩૧૬	.. વાન મહે ...	૩૩૭
.. પૂર્ણામના કાર્યો ...	૩૧૭	.. લામ મદો ...	૩૩૭
.. અપનામીના કાર્યો ...	૩૧૮	.. ભૂમિ પરીણ ...	૩૩૮
.. સ્વનામીના કાર્યો ...	૩૧૯	.. ખાનના મામો ...	૩૩૯
.. સુપ્રમ્યા નામીના કાર્યો ...	૩૨૦	.. સરણ પંચ-નૃતિ ...	૩૪૦
.. તાપનામું ભુદા ભુદા કાર્યો ...	૩૨૦	.. નવા મરનું દાર ...	૩૪૦
.. સ્વરોદયની મદના ...	૩૨૧	૮૮ પ્રવેશના મહત્તો ...	૩૪૧
.. નિર્વાણ રાધ ...	૩૨૧	.. મામની રાસિ-વસા ...	૩૪૧
.. અપનામાં તામો ...	૩૨૨-૨૩	.. માસ-નિધિ-વાન ...	૩૪૨
.. પ્રવાણમાં પૂર્ણ નામી ૩૨૪-૨૫ શુભાશુભ નમ ...	૩૪૩
.. ૩૨૫ દાર અશુભ નમ ...	૩૪૪
૮૭ સુવણ મિહાલનાવવા ...	૩૨૫		

૧૧	હાવાપત્ર ...	૪૪૭	૧૨	ગોરજ સત્ર ...	"
૧૨	દાર્પ પ્રારંભ ...	"	૧૩	કાળ અને બજ ...	૪૫૨
૧૩	સત્રનાં દોષો ...	૪૪૮	૧૪	આવશ્યક શુદ્ધિ ...	"
૧૪	હાવાનું બજ ...	"	૧૫	ગોળમાં દોષો ...	૪૫૩
૧૪૦	મુરચક ...	૪૪૯	૧૬	ગોધૂલિ-કે ધૂલિ ...	૪૫૪
૧૫	કુમાંડીનું ચાન ...	"	૧૭	શુભ વર્ણુ વિચાર ...	"
૧૬	કુસત્ર કાગ ...	૪૫૦	૧૮	સિવચક બજ ...	"
૧૭	કુવ સત્રનાં કાર્યો ...	"	૧૯	સત્રનું ...	"
૧૪૧	સોડુલાયા ...	૪૬૦	૨૦	ચિત્તોદ્ધાસ ...	૪૫૫
૧૮	બજ અને રજ ...	"	૧૪૨	નદી પ્રવુલ મુદ્દર્ભ ...	૪૫૬
૧૯	બે અભીચ ...	૪૫૧	૧૪૩	મન્ય રચના વસ્ત્ર ...	૪૬૬
૨૦	મખાલન કાગ ...	"		મંથનો ઉદ્દેશ ...	"
૨૧	વર્ણ ૨૦ પત્રો ...	"		સાધુનો માર્ગ ...	"
૨૨	ઉપાકાગ ...	"	૧૪૪	મન્યદાત્રી પ્રશસ્તિ ...	૪૬૭
૨૩	સંખ્યાકાગ ...	"		વિવેચનકારની પ્રશસ્તિ ...	૪૬૮

હંતિ કાર્યખંડ સમાપ્ત

—*—*—*—

પરિશિષ્ટો.

૧	સેન પંચાલ ...	૪૫૬	૧૦	મળાવા પંચ ...	૪૭૨
૨	સેન વર્ગ નિર્ણય ...	૪૬૧	૧૧	અર્ધકાંડ ...	૪૭૨
૩	મયુ પંચાલ ...	૪૬૨	૧૨	મુવાંતો ...	૪૮૦
૪	માન દર્શિ-કાનિ વિચાર ...	૪૬૪	૧૦	ઉપદેશમાળા સત્રનું ...	૪૮૧
૫	સેન પંચ ...	૪૬૬	૧૧	ઈર્ષત પિતાન ...	૪૮૪
૬	સેન નામવર્ણ ...	૪૬૭	૧૨	વનુમત્ર ...	૪૮૫
૭	સેન વિચાર ...	"	૧૩	પારમી ભવક ...	૪૮૫
૮	સેન વિચાર સ્વાધીયક ...	૪૬૮	૧૪	સત્રનીય શિક્ષ-માન ...	૪૮૬
૯	સેન વિચાર દર્શિ ...	૪૬૯	૧૫	શુદ્ધિપત્ર ...	૪૮૭
૧૦	સેન વિચાર-દર્શિ ...	૪૭૦			

—*—*—*—

શ્રીપર્ણમાનસામિને નમો નમ ।

સ્વસ્તિનિધૈ સ્વસ્તિનિધૈ શ્રીગૌતમસામિને નમઃ ।

શ્રી રાત્રગંગાદેવિ વિરચિતા.

દિનશુદ્ધિ:

—૫૮૩—

વિશ્વપ્રભા-વિવેચન સહિત

—૫૮૪—

પ્રાણુમં વીર જીવુદને પ્રાણિ પરી, માંગદ્ય દાનારને,
શ્રીમદ્ ગૌતમ સ્વામિને મન થકી, ને શ્રુતને જ્ઞાનને;
શ્રીચારિત્ર મુર્તિદ સાચુદ નથી, સન્નિવ આદી સદા,
દિનશુદ્ધિ દીપિકાનું તેજ સમને, વિસ્તાર વિશ્વપ્રભા ॥૧॥

જોદ્ધમયં જોદ્ધગુરું,
ધીરં નમિત્તણ જોદ્ધદીવાત ।
દિનસુદ્ધિદીવિગ્રમિણં,
પપટરથં ચેવ પપટેમિ ॥૧॥

અર્થ:—જ્યોતિષમય અને જ્યોતિષના ગુરુદ્ધ
શ્રીમદાચીર સ્વામીને નમસ્કાર કરીને જ્યોતિષ
દીપદ્ધી આ પ્રગટ અર્થવાળી દિનશુદ્ધિ નામની
દીપિકાને પ્રગટાવું છું.

વિવેચન—અન્યકર્તા શ્રીરત્નશેખર સૂરીશ્વરજી દિનશુદ્ધિ નામના જ્યોતિષના અન્યને બનાવતાં પ્રારંભમાં “ જોઈમયં ” ઇત્યાદિ શબ્દોથી મંગલાચરણ કરે છે. જોકે મંગલાચરણ કરવામાં અનેક ધ્યેય પદાર્થો હોય છે, પણ અન્યકારને જે ક્રિયા કરવાની છે તે ક્રિયાની પૂર્ણતાની ટોચે પહોંચેલા મહાપુરુષનું મંગલાચરણ કરવાથી કાર્યોસિદ્ધિ શીઘ્ર થાય છે. એજ કારણથી પ્રસ્તુત અન્યકાર મહાત્મા પણ, સ્વચરાચર જગતના ભાવની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લયને જાણનારા સર્વજ્ઞ ભગવંતને તે કોઈમાં સ્થાપી સંપૂર્ણ હોય પહોંચેલા તે પરમાત્માનીજ પ્રથમ સ્તુતિ કરે છે. વળી અંતિમ તીર્થંકર પરમાત્મા શ્રી મહાવીર સ્વામી અનંત ગુણવાળા અને અચિંત્ય સામર્થ્યવાળા છે, તેા પણ અહીં અંથની સિદ્ધિ માટે ઉપયોગી ગુણો દેખાડવા પૂર્વકજ તેમની સ્તુતિ કરે છે. તે પ્રથમપદ “ જોઈમયં ” થી જણાવે છે કે વીરપ્રભુ જ્યોતિષમય છે, એટલે જેમના નામમાત્રથી જ્યોતિષની સિદ્ધિ થાય છે. કેમકે—ઉત્તરોત્તર બળ દેખાડવામાં સમસ્ત નક્ષત્ર અને ચંદ્રના બળ કરતાં ધર્મને અધિક બળવાન કહેલ છે. અથવા જ્યોતિષમય એટલે જે પ્રભુ જગદ્ગતતા જ્ઞાનથી સુક્ત છે. વળી “ જોઈશુરું ” એ વિશેષણથી જણાવે છે કે—જે પરમાત્મા જ્યોતિષકના સામર્થ્યવાળા છે અને તેથીજ તેમના પૂજ્ય છે, એવા વીર પરમાત્માને નમસ્કાર કરીને દિનશુદ્ધિ દીપિકા નામના અન્યને હું કરું છું આથી અન્યકારે અન્યનું નામ સૂચનું છે, અને અન્યનો વિષય પણ સ્પષ્ટ કર્યો છે. એટલે—જ્યોતિષશાસ્ત્ર ગણિત સુદૂર્ત અને ફલાદેશ એમ ત્રણ સંજ્ઞાથી વિભક્ત છે, સુદૂર્ત જ્યોતિષ પણ લગ્નના બળથી તથા દિવસની શુદ્ધિથી તપાસાય છે, તે પૈકીમાં પ્રતિષ્ઠામાં લગ્નની શુદ્ધિ લઈ કામ કરવું વધારે જરૂરી છે, બાકીના દરેક કાર્યો તેા દિનશુદ્ધિથીજ કરી શકાય છે, માટે આમાંથી લગ્નશુદ્ધિનો વિષય જન ચર્યનાં માત્ર દરેક કાર્યોમાં કેટલી દિનશુદ્ધિ જોઈએ ? તે વાત આ અંશથી સ્પષ્ટ કરાશે. આટલી ભલામણ અંશકાર સૂરિજી અંશના નામથીજ જણાવે છે. આ અંશ કેવો છે ? તે જણા-

વળા શુદ્ધિનું “પચદન્ય” એ માર્ગથી કરે છે કે, દીપિકાથી
૨૬૪ પદાર્થો મગદળાનું જોડું માર્યાં. અથવા આખાલગાપાલ
પાનું નેના અર્ધને મેલેલાઈથી સુમનું માર્યો વગી સંચકાર
જણાય છે કે—જોશ્વરીવાદ્ય એટલે દેહગ્રાહ જ્યોતિષરીપેદા
૧૬ નેમાંથી આ દિનશુદ્ધિ રીપિકા મગદળાંયેલ છે ॥ ૧ ॥

આ રીતે મગદળાવ્યવસ્થા કરી શુદ્ધિનું પ્રથમ વારના અધિ
પતિએ નથા નેમના જ્વળાવને જળાવના કરે છે—

રવિ. પંદ. ભામ. ગુરુ-ગુરુ-
મુગ્ધસણિયા કમેણ દિયનાહા ।
પં સુ ગુ સોમા મં સ ર,
ફૂરા પ વુદો સહાયસમો ॥ ૨ ॥

અર્થ—રવિ સોમ મંગળ બુધ ગુરુશુક અને
શનિ, એ દિવસોના સ્વામી છે. (આ સાતે દિનનાથો
વાસકરતી આવે છે.) જે માંડેના ચંદ્ર શુક અને ગુરુ
સૌમ્ય સ્વભાવવાળા છે. મંગળ શનિ અને રવિ ક્રૂર
સ્વભાવના છે, અને બુધ મધ્યમ—સહાયક સમાન છે.

વિવેચન—રવિ આદિ સાતે મહો એકેક દિવસનો
જોગ થયે છે, જેથી જે મહનો જે દિવસ દોષ તે તે મહના વાર
તરીકે એટલે રવિવાર સોમવાર એમ બોલાય છે. (આ વાર
લાવવા માટે એવી સામાન્ય રીતિ છે કે—કેવળ શુદ્ધિ એકમથી
ગયેલા માસને દોઢા કરી ત્રણ નિધિ જેટલી માનવા બાગ દેવો,
એટલા આઠ શેષ રહે તેટલો વર્ષેગવારથી* ઇષ્ટિવાર જાળવો.

૧ કૈતશુદ્ધિ એકમનો વાર વર્ષેસ, મેષસક્રાન્તિનો વાર મંત્રી,
કર્ક સક્રાન્તિનો વાર યસ્તેસ, શુદ્ધિ એકમનો વાર માસેસ, અને સાત
માત દિવસે બદલાતો વાર દિનેસ કહેવાય છે. જેમાં સ્વામી તરીકે
તે નામના મહો દોષ છે.

જોમકે મકે ૧૮૪૫ માં આમેા મુદિ ૧૦ દિને કોો વાર
 દતો ૧, તે જાણુનું હોય તો-ત્રેન મુદિ ૧ ને રવિવારથી
 અધિક લેક સદિત જાદરવા મુખી ૭ માગ મયા છે, તેને દોડા
 કરી ગત નિશિ મેગવના મુકતાર આવે છે. (આ મનુના રૂઝ
 છે, તેથી વારની આગમમનો વાર ૫૫ આવે છે.) આ વારો
 પોતપોતાના કાર્યમાં તુરત કામ દેવાવાળા છે. અને બીજા
 વારના કાર્યમાં હાનિ કરનારા છે. તે દરેકનું ૧ જા હોય છે.
 વારોનું કાર્ય તારચંદ્રમાં નીચે મુજબ જણાવેલ છે—

“ ગુરુર્ધિવાદે ગમને ચ શુકઃ,
 મુદ્રે ચ મૌમો નૃપદર્શનેઽઙ્કઃ ।
 જ્ઞાને ચ સૌમ્યઃ સુઘને ચ સૌરિઃ,
 સર્વેષુ કાર્યેષુ વમ્ની સત્તાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ વિવાહમાં ગુરુ, જ્ઞામાં શુક, મુદ્રમાં મં-
 ગળ, રાજના દર્શનમાં રવિ, જ્ઞાનમાં ભુધ, દીક્ષામાં શનિ,
 અને સર્વ કાર્યોમાં ચંદ્ર-સોમ ભગવાન છે.” યતિ વક્ત્રલમાં
 કહ્યું છે કે—

“ રાજ્યાભિષેક વિવાદે,
 સત્ક્રિયાસુ ચ દીક્ષણે ।
 ધર્માર્થકામકાર્યે ચ,
 શુભા વારાઃ કુર્જં વિના ॥ ૧ ॥

અર્થ—રાજ્યાભિષેક વિવાહ શુભક્રિયા તથા ધર્મ
 અર્થ અને કામના કાર્યમાં મંગળ ત્રિવાચના દરેક વાર શુભ છે.

સોમ ભુધ ગુરુ અને શુક્રવારમાં સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થાય
 છે, પણ રવિ મંગળ અને શનિવારે તો તે વારમાં કરવાનાં
 કામોજ સિદ્ધ થાય છે. તેને માટે કહ્યું છે કે—રવિવારે રાજ્યનાં
 દરેક કામો પુણ્ય અને ઉત્સવ, મંગળવારે આરંભ-અમારંભ—

વાળાં કરકામો, અને શનિવારે દીક્ષા વારતુશીલા ખાત ગૃહારંભ વિગેરે ગિયર અને કરકાર્યો કરવા તે તુરંત સિદ્ધિને માટે છે, તે સિવાયના કાર્યો ખાદીના વારમાં કરવાથી સિદ્ધ થાય છે.

ઉત્તરાર્ધ શ્લોકથી આ શ્રેણી-વારો કેવા કેવા સ્વભાવના છે, અને તેથી તેના સ્વભાવને યોગ્ય શુ શુ કાર્ય છે, તે સમજી શકાય છે. તેમાં જણાવેલ છે કે-સૌમ શુર અને શુક્ર એ સૌમ્ય વારો છે, તે વારોમાં શાંતિનાં કાર્યો સિદ્ધ થાય છે, રવિ મંગલ અને શનિ એ કૂર શ્રેણી છે, તેમાં કૂર કાર્યો કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. બુધવાર પણ સૌમ્ય છે, પણ બુધ નામનો શ્રદ્ધ સહ-ધારી છે, જોડેલે સૌમ્ય કે કૂરશ્રદ્ધના સ્વભાવને અનુસરે છે. તાત્પર્ય કે-લગ્નકુટુંબીમાં સૌમ્યશ્રદ્ધ સાથે સૌમ્ય સ્વભાવવાળો અને કૂર શ્રદ્ધ સાથે કૂરતાવાળો બની રહે છે. માટે તેને મધ્યમ સ્વ-ભાવી કહેલ છે. બુધવારે શાંતિના અને બુદ્ધિઆનુરીનાં કાર્યો તુરંત જ આપે છે. સામાન્ય રીતે આ સાતે વારનાં કાર્યો પોતપો-તાના વારમાં કરવાં, પણ પ્રતિકૂલ વારોમાં કરવા નહિ. વારના દોષો રાત્રિએ નિર્ભંગ થઈ જાય છે, જેથી કૂર વારોની કૂરતા પણ રાત્રિએ રહેતી નથી. વળી લગ્ન તો કહે છે કે—

વિષ્ટ્યામદ્વારકે ચૈવ, મધ્યાહ્નાત્ પરતઃ શુભમ્ ॥

અર્થ—“ વિષ્ટિકે મંગલવારે મધ્યાહ્ન પછી શુભ છે.”

આ ગાથાથી વારોની પેઠે શ્રેણીના પણ નામ અને સ્વ-ભાવો સૂચવ્યા છે, જે શ્રદ્ધગોચરમાં બરાબર સમજવાશે. વારોની પેઠે શ્રેણી પણ સૌમ્ય અને કૂર કાર્યોમાં પોતાના કાર્યોની ઉપયોગ અને બીજા શ્રદ્ધના કાર્યોમાં અપયોગ-અપૂર્ણતા કરે છે. આ સિવાય બીજી રીતે પણ વારની અસદિ સંજ્ઞા છે—

ચરઃ સ્થિરસ્તથોમશ્ચ, મિશ્રો લઘુરથો મૃદુઃ ।

તીક્ષ્ણશ્ચ કથિતા વારાઃ, પ્રાચ્યેઃ સૂર્યાદયઃ ક્રમાત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ગ્રાચીન પુરુષોએ રવિ વિગેરે શ્રાત વારને અનુક્રમે ચર, સ્થિર, ઉગ્ર, મિશ્ર, લઘુ, મૃદુ અને વીક્ષ્ કહેલા છે.

હવે સાત વારને આશ્રીને કાળદોરા કહે છે—

ધં સ ગુ મં ર સુ વુ વલય—

કમસો દિણવારમાહુડ કિચ્ચા ।

સહુ ઘડી દો માણા,

હોરાહિવ પુણ્ણફલજણયા ॥ ૩ ॥

અર્થ—ચંદ્ર શનિ ગુરુ મંગળ રવિ શુક્ર અને બુધના વલયાકારમાં દિવસના વારને મુખ્ય કરીને અઢી અઢી ઘડીની દોરા આવે છે, જે પોતાના વારની સાથે આવે તો પરિપૂર્ણ ફળ આપે છે.

વિવેચન—એકેક દોરા અઢી અઢી ઘડીની હોય છે, એમ રાત્રિ દિવસની ૬૦ ઘડીમાં ચોવીશ દોરા આવે છે. તેમાં એવે ક્રમ ૥ કે—પ્રથમ સવારમાં પહેલી દોરા બેસતા વારનીહોય છે. ત્યાર પછી અનુક્રમે છઠ્ઠા છઠ્ઠા વારની દોરા આવે છે. આજ વાન મૂળ ગાથામાં બ્રહ્માના વલયાકારથી જણાવેલ છે. એટલે સોમવારે પહેલી દોરા ચંદ્રની, બીજી શનિની, ત્રીજી ગુરુની, ચોથી મંગળની, પાંચમી રવિની, છઠ્ઠી શુક્રની, શ્રાતમી બુધની, આઠમી ચંદ્રની; એમ અનુક્રમે ગણ્યા જતાં ચોવીશમી દોરા ગુરુની આવે છે. વળી બીજે દિવસે સવારે મંગળવાર હોવાથી પહેલી મંગળની દોરા આવે છે. આ રીતે દરેક વારમાં સાતે વારની દોરા આવે છે, તે પોતાના વારના કાર્યમાં ફૂ ફળ આપે છે, જેથી દરેક વારે પાનપોનાની દોરામાં કરેલા કાર્યને સંપૂર્ણ વીગવશા ફળ આપે છે. તેમજ સોમ્ય વારોની દોરાના

ચોગમાં કરેલ કાર્ય પણ સંપૂર્ણ શુભ ફળ આપે છે, પણ અશુભ ગ્રહની હોરા અને ફરવાર હોય તો તે સર્વથા સારા કાર્યમાં અહુલ્ય કરવા નહિ. વાર કે હોરા બેમાંથી એક સાફ હોય તો તેમાં પણ શુભ કાર્ય કરી શકાય છે. હોરા માટે કહ્યું છે કે—

સમં પદ્યચતુર્વર્ગ, દૂષ્યતે કૂરહોરયા ।

અપિ પદ્યર્ગસંશુદ્ધં, કુલિકેન વિદ્યતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—અહોના પાંચ કે ચાર વર્ગવાળું પણ ભ્રમ ફર હોરા વડે દૂષિત થાય છે. અને છ વર્ગથી શુદ્ધ ભ્રમ કુલિક વડે હજાય છે.

દિન હોરા ચત્ર.

રવિ	સોમ	મંગળ	ગુરુ	શુક્ર	શનિ
ઉદેશ	અમૃત	રોમ	સામ	શુભ	અગ
અગ	કાગ	ઉદેશ	અમૃત	રોમ	સામ
સામ	શુભ	અગ	કાગ	ઉદેશ	અમૃત
અમૃત	રોમ	સામ	શુભ	અગ	કાગ
કાગ	ઉદેશ	અમૃત	રોમ	સામ	શુભ
શુભ	અગ	કાગ	ઉદેશ	અમૃત	રોમ
રોમ	સામ	શુભ	અગ	કાગ	ઉદેશ
ઉદેશ	અમૃત	રોમ	સામ	શુભ	અગ
અગ	કાગ	ઉદેશ	અમૃત	રોમ	સામ
સામ	શુભ	અગ	કાગ	ઉદેશ	અમૃત
અમૃત	રોમ	સામ	શુભ	અગ	કાગ
કાગ	ઉદેશ	અમૃત	રોમ	સામ	શુભ

રાત્રિ હોરા ચન્દ્ર.

રવિ	સોમ	મંગળ	શુક્ર	શુર	શુક્ર	શનિ
શુભ	ચળ	કાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ
અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાગ	ઉદેગ
ચળ	કાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાગ	ઉદેગ	અમૃત
કાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ
લાભ	શુભ	ચળ	કાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ
ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાગ
શુભ	ચળ	કાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ
અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાગ	ઉદેગ
ચળ	કાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
રોગ	લાભ	શુભ	ચળ	કાગ	ઉદેગ	અમૃત
કાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચળ

હોરાની પેઠે ચાપડીયા પણ આ ગાથામાં કહેલ વસ્તુઓના મહેના વારાહની આવે છે. તે ચાપડીયા એક અહોરાત્રિમાં મોળ આવે છે, તેના નામ મહેના સ્વભાવને મળતા નીચે મુજબ છે—

“ઉદેગ—મૃત—રોગાશ્ર, લાભ—શુભી વગ્નસયા ।

જાત્રા દિવસે વક્ત્રિ, રાત્રી પચમિરેષ ચ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ઉદેગ અમૃત રોગ લાભ શુભ ચળ અને કાગ એ નામના દરેક વારના પ્રારંભમાં પહેલા ચાપડીયાના હોય છે. ત્યાર પછી રિષને છઠ્ઠા છઠ્ઠા નામવાળા ચાપડીયા આવે છે એટલે—અતિવારે પહેલું ચાપડીયું ઉદેગ, બીજું ચળ, અને ત્રીજું કાગ, એમ આપણું ઉદેગ આવે છે. ત્યાર પછી રાત્રે પહેલું ચાપડીયું ચાપડીયાની પાંચમા વારનું હોય છે, અને ત્યાર પછી અતિવારે કાગ ચાપડીયા પણ પાંચમા પાંચમા નામના

આવે છે. જેમકે-દિવસની રાત્રે પડેલું ધાપડીનું શુભ છે, જે દિવસના જેટલા ઉદેગથી પાંચમું છે પછી બીજું અમૃત, અને આજ રીતે આઠમું શુભ આવે છે. બીજું દિવસે તો ચોમવાર સવાથી પડેલું ધાપડીનું પોનાનું અમૃત છે. આ ધાપડીયા જોનું રાગ સામાન્ય રીતે નામ પ્રમાણે છે અર્થાત્ ઉદેગ વિગે રીતે “ ધાપડીનું ” જોવી સંજ્ઞાથી જોગાવાયે છે, પણ તે ચાર ચાર પડીનાં રોગનાં નથી જેથી અર્થાત્ વાસ્તવ પ્રારબ ધાપડીયાથી મૂર્યાસ્ત્ર ગ્રુપીઅ જેટલી પડી વાર રોગ્ય તેના આઠમા ભાગને “ ધાપડીનું ” જોવી સંજ્ઞા આપેલ છે; જેનું બીજું નામ અર્ધપ્રદર (અર્ધ પડેલ) પણ છે. જે દિવસે ત્રિય પડીના વાર રોગ્ય તે દિવસે ધાપડીનું અર્ધ પ્રદર-પોજા ચાર પડીનું રોગ્ય છે. અન્યારના જ્યોતિષીઓ આ ધાપડીયાની પ્રવૃત્તિને બહુ માન્ય રાખે છે.

આ સિવાય એક શુભાશુભ પડી ચંત્ર (જેન ધાપડીયા) પણ ઉપજાવ્ય ધાપ છે, તે પણ સૂર્યમણ્ડલથી રચાયેલું છે, અને વિશ્વાસ કરવા લાયક છે કેટલાક લોકો તે ઉપરથી પણ શુભાશુભ સમય ઠાહે છે.

દિવસનાં ધાપડીયાં.

શુક્ર	સોમ	મંગળ	ગુરુ	શુક્ર	શુક્ર	રવિ
ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	અગ	હાગ
અગ	હાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
લાભ	શુભ	અગ	હાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ
અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	અગ	હાગ	ઉદેગ
હાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	અગ
શુભ	અગ	હાગ	ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ
રોગ	લાભ	શુભ	અગ	હાગ	ઉદેગ	અમૃત
ઉદેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	અગ	હાગ

છેઠ અને અપાડ મામની રાત્રિની શુભાશુભ ધરીવેલ

ગરિવાર	અ-૪ ૧-૪ ૩-૪ ૪-૬ ૫-૬ ૬-૪
સોમવાર	૬-૪ ૫-૬ ૪-૪ ૩-૪ ૬-૨ ૫-૪ ૬-૪
મંગળવાર	૫-૬ ૪-૬ ૧-૪ ૪-૨ ૬-૨ ૫-૪ ૪-૪ ૬-૨
બુધવાર	૪-૬ ૫-૨ ૬-૪ ૪-૪ ૬-૬ ૪-૬
ગુરુવાર	૫-૪ ૪ ૪ ૬-૨ ૫-૪ ૬-૨ ૪-૬ ૫-૨ ૬-૨
શુક્રવાર	૬-૨ ૫-૪ ૪-૬ ૬-૪ ૪-૬ ૫-૨ ૬-૬
શનિવાર	૬-૨ ૫-૪ ૪-૬ ૫-૪ ૪-૬ ૫-૪ ૪-૨ ૬-૪

આ શુભાશુભ ધરીવત્રમા લગ્ન, મુદૂર્ન, શ્યામપ્રિયા, હોરા કુલિક, ઉપકુલિક, ડાગવેળા, અર્ધપ્રદર, મુવેળા વિગેરેની આવશ્યક શુદ્ધિનો નમાવેલ થાય છે. આ ચંદ્રની ધરીયોની શદ્ધિઆન મૂર્ખોદયથી થાય છે. તેમા મ-મહેન્દ્ર અને અ-અમૃતની ધરીયો શુભ છે, અને ચ-ચક્રર, ગુ-ગુન્યની ધરીયો અશુભ છે. એટલે મહેન્દ્ર શુભ, અમૃત શુભ, ચક્રર વિહંબ કરાવનાર, અને શન્ય વિમ્બ કરાવનાર, છે. (આ સંબંધમાં વિશેષ શિવચક્રમાંથી તપાસવું.) ॥ ૩ ॥

હવે વારનો પ્રારંભ ક્યાં થાય તે કહે છે—

વિચ્છિન્ન-કુંભાઈ તિણ,

નિસિમુહિ વિસ-ધણુહિ કક્ષિ-તુલિ મઝ્જે !

મક-મિહુણ-કન્ન-સિંહે,

નિસિ અંતે સંકમઈ વારો ॥ ૪ ॥

અર્થ—વૃશ્ચિક અને કુભાદિ ત્રણ સંક્રાંતિમાં વારની પ્રવૃત્તિ રાત્રિના પ્રારંભમાં થાય છે, વૃષ, ધન, કર્કે અને તુલા સંક્રાંતિમાં મધ્યરાત્રે વારની પ્રવૃત્તિ થાય છે, તથા મકર, મિથુન કન્યા અને સિંહ સંક્રાંતિમાં રાત્રિના અંતભાગમાં વાર બેસે છે.

૧૨૧૨—વારની શરૂઆત મૂર્યોદયથી થાય એવું હોતું નથી. પણ તે આ આધારના હોવા પ્રમાણે સંકાનિને આથીને જુદે જુદે વખતે બને છે. એવ વિગેરે બાર રાશિ છે. તેમાં સર્વે એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં બદલાય તેનું નામ સંકાનિ હોવાય છે તે સંકાનિઓ પણ બાર છે. ક્યારે સૂર્ય જુલિય, ફેબ્રુ, મીન અને એવમાં હોય ત્યારે રાત્રિના આદિ આગથી વાર મળાય છે. મૂર્ય, વૃષ, કર્ક, તુલા અને ધન રાશિમાં હોય ત્યારે મધ્યરાત્રિથી વારની મળતા થાય છે, વળી મિથુન સિદ્ધ હન્યા અને મકરરાશિમાં મૂર્ય હોય ત્યારે વાર રાત્રિના અનભાગમાં શુક્રમે છે—બદલાય છે આ વખતના કપટીકરણ માટે દિનમાન અને રાત્રિમાનની આવશ્યકતા છે, તે દિનમાન બળવા માટે કયલ ઉપાય આ પ્રમાણે છે—

મકરથી માટીને મિથુન સુધીની છ સંકાંતિમાં અનુક્રમે દિનમાન વૃદ્ધિ પામતું હોય છે તેમાં મકર સંકાંતિમાં પહેલે દિવસે દિનમાન ૨૬ ધરી ૧૨ ૫૫, ફેબ્રુમાં ૨૬ ધરી ૪૮ ૫૫, મીનમાં ૨૮ ધરી ૧૪ ૫૫, એવમાં ૩૦ ધરી, વૃષમાં ૩૧ ધરી ૪૬ ૫૫, અને મિથુન સંકાંતિમાં ૩૩ ધરી અને ૧૨ ૫૫નું દિનમાન હોય છે. કર્ક સંકાંતિમાં પહેલે દિવસે ૩૩ ધરી અને ૪૮ ૫૫નું ઉત્કૃષ્ટ દિનમાન હોય છે, ત્યાર પછીની કર્કથી ધન સુધીની છ સંકાંતિમાં દિનમાન ઘટતું બાય છે. એથી સિદ્ધ સંકાંતિમાં ૩૩ ધરી ૧૨ ૫૫, કન્યામાં ૩૧ ધરી અને ૪૬ ૫૫, તુલામાં ૩૦ ધરી, વૃશ્ચિકમાં ૨૮ ધરી ૧૪ ૫૫, ધન સંકાંતિને પહેલે દિવસે ૨૬ ધરી ૪૮ ૫૫ દિનમાન હોય છે, અને તેના ત્રિશ દિવસો જતાં મકર સંકાંતિમાં વળી ૨૬ ધરી અને ૧૨ ૫૫નું દિનમાન હોય છે. આ દિનમાનમાં હમીશા કેટલી વૃદ્ધિ-હાનિ થાય છે ? તેને માટે માસમાં વધેલા કે ઘટેલા ૫૫ને ત્રિશ બાગ દેવાથી હમીશના દિવસનું પ્રમાણ આવે છે—

१-१२ ३-५० ३-३२ ३-३२ २-३२ १-१२
 “ एकार्कं पञ्चद्विशराः त्रिदन्ताः, त्रिदन्तपञ्चद्विशराः कुमूयाः।
 मृगादिषट्केऽहनि वृद्धिरेवं, कर्कादिषट्केऽपचितिपलायाः ॥१॥”

[illegible]

યામાં કેટલાક ચોષ્ટ્રીયા કુલિક કંટક વિગેરે દોષોથી દુષિત છે. માટે જેટલા ચોષ્ટ્રીયાં શુભ છે તેની તારવણી કરી તેને મુવેળા તરીકે ઓળખાવેલ છે. આ ચોષ્ટ્રીયાની શુદ્ધિ માત્ર દિવસ માટેજ છે, અને આગળના શ્લોકમાં કહેવાતા કંટક કુલિક અર્ધપ્રહર વિગેરે પણ દિવસેજ સમજી લેવા, કેમકે અર્ધપ્રહર વેળા વિગેરે સૂર્યને આશીને આવે છે.

રવિવારે પહેલું પાંચમું અને છઠ્ઠું ચોષ્ટ્રીયું મુવેળા છે, સોમવારે પહેલું પાંચમું અને આઠમું ચોષ્ટ્રીયું મુવેળા છે, મંગલવારે ચાલુ સાતમું અને આઠમું ચોષ્ટ્રીયું મુવેળા છે. બુધવારે ત્રીજું છઠ્ઠું અને આઠમું ચોષ્ટ્રીયું મુવેળા છે, ગુરુવારે ત્રીજું પાંચમું અને સાતમું ચોષ્ટ્રીયું મુવેળા છે, શુક્રવારે પહેલું ચાલુ છઠ્ઠું અને આઠમું ચોષ્ટ્રીયું મુવેળા છે, અને શનિ વારે ત્રીજું પાંચમું સાતમું અને આઠમું ચોષ્ટ્રીયું મુવેળા છે. આજ રવિવારથી ગુરુવાર સુધીના વારોના બાકીના પાંચ પાંચ ચોષ્ટ્રીયા કૃતિને આદિથી દર્શિત છે, પણ શુક્રવારે બ. ૮ માં ચોષ્ટ્રીયામાં જે દોષો નાથે રહેલા છે, તેમજ શનિ વ. ૧ માં ચોષ્ટ્રીયામાં જે દોષો નાથે રહેલા છે, માટે આ બન્ને વારના આગળ ચોષ્ટ્રીયા અશુભ દેખાશે બાકીના બ. ૧ વાર મુવેળા કંટક છે. ॥ ૫ ॥

કહે કૃતિય વિગેરે ગાર મુવેળા કહે છે -

રવિ-બુદ-સુકા-મન ૩,

દાસંગા કૃતિય કંટક ત્રયકૃતિયા ।

ચર વિ દ્વ દ્વગ ચર તગ,

દો મુદાદમૃ કાલ્યેયામ્નો ॥ ૬ ॥

અર્થ—રવિવાર ચુકવાર અને શુક્રવારના મુવેળા ચોષ્ટ્રીયાથી એકેક આઠ દરવાજી દરેક ચ. ૧ માં કૃતિય કંટક અને ત્રયકૃતિય વાગેલા થાય છે.

તથા રવિ આદિ સાતે વારોનું અનુક્રમે આઠમું ત્રીજું છઠ્ઠું પહેલું ચોથું સાતમું અને બીજું ચોથ-
ડીયું કાલવેળા કહેવાય છે.

વિવેચન—આ કુચોગો પણ દિવસના અષ્ટભાંશને આશ્રીને કહેલા છે, તેથી રાત્રે તે ચોગો હોતા નથી, અને અહીં અષ્ટભાંશનો સમય પણ પૂર્વની પેઠે ચાર ઘડીથી ન્યૂના થિક જાયેલા. તેમાં રવિવારના સાતમા અષ્ટમાશે કુલિક યોગ હોય છે, ત્યાર પછીના દરેક વારે એકેક સંખ્યાએ જોછા અષ્ટ ભાંશમાં અર્થાત્ સોમવારે છઠ્ઠા, ભોમવારે પાંચમા, બુધવારે ચોથા, શુક્રવારે ત્રીજા, શુક્રવારે બીજા અને શનિવારે પહેલા દિનાષ્ટભાંશમાં કુલિકયોગ આવે છે

આ યોગ લાવવા માટે એવી પણ ગણતરી છે કે—પોતા નાથી શનિવાર જેટલામો હોય તે વારનો તેટલામો દિનાષ્ટ ભાંશ કુલિક હોય છે. અથવા અવગી રીતે ગણતાં શનિવારથી પોતે જેટલામો વાર હોય તેટલામો પોતાનો અષ્ટભાંશ કુલિક કહેવાય છે. આ રીતે પણ ઉપર કહેલા અર્ધપ્રહરોષ્ઠ કુલિક યોગવાળા થાય છે. કુલિકમાં શુભ કાર્ય કરવાનો સર્વથા નિષેધ છે, તે માટે વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“ દિર્ઘ મિત્રં નહં, મહત્તુષ્ઠં વજ્રગાદિભિર્દંટમ્ ।

નાશમુપયાનિ નિવર્ત, જાતં કર્માડ્યંયદપિ સત્ર ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—કુલિકમાં છેદાયેલ, ભેદાયેલ, બીજા મહત્તુષ્ઠ કહેલ, કે સુપેં હંસેલ ફરકોણ વસ્તુ (પ્રાણી કે બીજા પદાર્થ) અવશ્ય નાશ પામે છે; તથા તેમાં કરેલ બીજા કાર્યો પણ નાશ પામે છે.

દિનાષ્ટભાંશમાં કુલિક હોય છે એ કથનમાં શ્રીમાન નરસિંહ સારિ સમ્મત છે, પણ ઉદયપ્રભસારિ ઉપર કહેલ દિનાષ્ટભાંશમાં પ્રથમ અર્ધમાત્ર વર્તે બીજા અર્ધમાત્રના મુદૂર્તમાં કુલિકયોગ હોવાનું જણાયે છે. તેઓ કહે છે કે—પોતાથી શનિવાર જેટલામો હોય તેની બચાવી સંખ્યાવાળું દિવસનું મુદૂર્ત કુલિકયોગવાળું હોય

છે, અને રાત્રિએ તેથી એકેક'ઓછી સંખ્યાવાળું મુદૂર્ત કુલિક હોય છે. આ રીતે રવિવારથી શનિવાર સાતમે વાર હોવાથી રવિવારે દિવસે ચૌદમું અને રાત્રિએ તેરમું મુદૂર્ત; સોમવારના દિવસે બારમું અને રાત્રિએ અગીયારમું; એમ અનુક્રમે શનિવારે દિવસે વીનું અને રાત્રિએ પહેલું મુદૂર્ત કુલિક હોય છે. પંદર દિવસના અને પંદર રાત્રિના એમ કુલ ત્રીસ મુદૂર્તો છે. તેનું પ્રમાણ પણ દિનમાન અને રાત્રિમાનના પંદરમા ભાગનું હોવાથી ઉનૃદ દિનમાનમાં જે ધરીથી અધિક અને જ્યન્ય દિનમાનમાં જે ધરીથી ઓછું આવે છે.

આગમમાં ગીચ મુદૂર્તના નામ આ પ્રમાણે છે—૧ ૧૧
૩ મેવાન ૩ મિત્ર ૪ વાનુ ૫ મુખનીન ૬ અભિર્મ ૭ માહેન
૮ ભૃગ ૯ જ્યેષ્ઠા ૧૦ જહુ મન્ય ૧૧ ઇમાન ૧૨ તૃતી ૧૩
અનિતાન્મા ૧૪ વૈશાખ ૧૫ વારુ ૧૬ આર્દ્ર ૧૭ નિમ્બ ૧૮
વિશાખ ૧૯ પ્રભાવનિ ૨૦ ઉપશમ ૨૧ અંધર્વ ૨૨ અભિરેખ
૨૩ મન્યપાન, ૨૪ આનપાન ૨૫ અર્ધવાન ૨૬ જગુવાન
૨૭ ભૈમ ૨૮ વૃષભ ૨૯ અર્ધશિષ્ટ ૩૦ રાશમ. પુરાણ મંત્રો
ના ૪૧ આની જેવાજ યોગ ફેરફાર માટે મુદૂર્તનાં નામો
છે અને તેમાં કંઈક ૩૬ દિવસના શલોકમાં આવે (મેવાન)
૩ ભૈ ૫ વાવિન ૬ મુખનીન ૭ વૈશાખ (અભિર્મ) ૮
અનિર્મિત ૯ ભૃગ ૧૦ જહુ ૧૧ જહુ મન્ય ૧૨ અને ૧૩ નિમ્બ
(ઇમાન) મુદૂર્તો ગુણ છે

અભિર્મિત મન્યોમાં નજરના નામના અનુસાર મુદૂર્તના
નામો ક્રમશઃ કે દિવસના ૧૨૦ શલોકોના નામ—૧ આર્દ્ર ૨
અભિર્મિત ૩ અનુનામ, ૪ ભૃગ ૫ ધનિષ્ઠા ૬ પૂર્વાષાઠ ૭ અનિ
ર્મિત ૮ ભૈ ૯ વૈશાખ ૧૦ જહુ ૧૧ અભિર્મ ૧૨ નિમાના ૧૩
૧૪ ૧૫ મન્યપાન ૧૬ ઉપશમ ૧૭ મુખનીન અને ૧૮ પૂર્વાષાઠ
૧૯ અનિર્મિત ૨૦ જહુ ૨૧ આર્દ્ર ૨૨ ૨૩ આર્દ્ર ૨૪ ઉપશમ
૨૫ અભિર્મિત ૨૬ અનિર્મિત ૨૭ દિવસ ૨૮ દિવસ ૨૯ મુખનીન
૩૦ અભિર્મિત ૩૧ જહુ ૩૨ અભિર્મ ૩૩ દિવસ ૩૪ નિમાના અને
૩૫ અભિર્મિત ૩૬

વામો દોઢ નેત્રવાનું આપડીયું. નેત્રજ મીઠું પીંડે-જાતના
નામી ગુરુવારની પાને દેવદામો વાગે દેવ નેત્રવાનું આપડીયું
ઉપરુવિકા જે આ વાનું પીંડે જાતનાં કાળવારે આપડીયું. કદિ
વારે ૧૬૧, રવિવારે ૧૮૨મું, મોમવારે આપડીયું મંગલવારે ૧૮૩
અને ગુરુવારે ૧૮૪મું આપડીયું ઉપરુવિકા જે

આ ત્રણે મોમોનાં જાંત્રાં કમ જે કેન્દ્રે વાગે જે દેવ
ડીયું પુતિકા દેવ નેત્રામી પૂર્વના પાંચમા વાગનું આપડીયું
ઉપરુવિકા. અને નેત્રો પૂર્વના પાંચમા વાગનું આપડીયું ૧૮૫દેવ
જે આ ત્રણે કુમોમો માગ કામમા ૧૪૪ જે

માથાના પૂર્વાર્ધથી ત્રણ પોત્ર દેવાઈ. ઉત્તરાર્ધે
મહા દંત્યાદિ ગન્ધથી કાળવેગા દેવાઈ છે—અનુક્રમે
રવિવારે આઠમું આપડીયું, મોમવારે ત્રીજું, મંગલવારે છું
બુધવારે ૧૬૬મું, ગુરુવારે આગુ, શુક્રવારે માનમું, અને શનિ
બીજું આપડીયું કાળવેગા છે. દરેક વાગને ત્રણે શુભી શુભાશ-
માંથી ત્રણ બાદ કરવાથી કાળવેગાનું આપડીયું આવે છે.
જેમકે—શનિવાર આઠમો છે, તેને ત્રણે શુભવાથી એકબીજા
અને તેમાંથી ત્રણ બાદ કરતાં ૧૮ રહે છે. ૬વે આપડીયા અર્ધ
છે, માટે આઠથી ભાગતાં પૂર્ણાકમાં જો અને શેષ જો રહે છે
તો આ શેષ રહેલ બીજું આપડીયું શનિવારે કાળવેગા છે. તે
શુભ કાર્યમા અદક્ષ કરવું નહિ. ॥ ૬ ॥

હવે અર્ધપ્રહર અને તેની બામ વર્ત્ય પડીએ
રહે છે—

તા ચતુરુચ્ચ શ્રદ્ધપહરા,

તેસિં સોલહદુતીસદુષ્ગચક્ર ।

ચતસદ્વી મહાપલા,

હેયા પુઠ્ઠાઉ દિસિ છદ્વી ॥ ૭ ॥

અર્થ—કાળવેગાનાં ચાર બેળવીધે તો વર્ત્ય

અર્ધપ્રદર આવે છે, અને રવિ આદિ સાત વારોમાં
અનુક્રમે અર્ધપ્રદરના અધ્યના રોગ, આદિ, ભગીશ,
મં. એક, આદિ અને ચોરસ પગો પૂર્વાદિ ઉઠી ઉઠી
રશાએ આગાદિમાં વળવા આવે છે.

(વિવેચન—માને પાદોમાં જે જે દોષપ્રીયા કાળવેગા છે
નાણી પદમું પદમું દોષપ્રીયું વળ્યું અર્ધપ્રદર રોગ છે,
જે કાળવેગામાં આદિ મેળવના વળ્યું દોષપ્રીયાં આદિ છે
જો તેવીજ રીતે વળ્યું અર્ધપ્રદરનાં આદિ મેળવના કાળવેગા
જુ આવે છે, જેમકે રવિવારે આદિમું દોષપ્રીય કાળવેગા છે,
અદિ આદિ મેળવનાં (આદિમું અને આદિ ભાગના રોગ રહેતું)
જુ દોષપ્રીયું રવિવારે વળ્યું અર્ધપ્રદર છે

રિષભના સુખાશુભ દોષપ્રીયા.

રવિ	નામ	મળ	સુખ	શુભ	શુભ	રવિ
સુવેગા	સુવેગા	કંટક	કાળવેગા	ઉપકુલિક	સુવેગા	કુલિક
સુવેગા	કંટક	વળ્યું	ઉપકુલિક	સુવેગા	કુલિક	કાળવેગા
કંટક	કાળવેગા	ઉપકુલિક	સુવેગા	કુલિક	વળ્યું	સુવેગા
વળ્યું	ઉપકુલિક	સુવેગા	કુલિક	કાળવેગા	સુવેગા	કંટક
ઉપકુલિક	સુવેગા	કુલિક	વળ્યું	સુવેગા	કંટક	સુવેગા
સુવેગા	કુલિક	કાળવેગા	સુવેગા	કંટક	સુવેગા	વળ્યું ઉપકુલિક
કુલિક	વળ્યું	સુવેગા	કંટક	સુવેગા	કાળવેગા ઉપકુલિક	સુવેગા
કાળવેગા	સુવેગા	સુવેગા	સુવેગા	વળ્યું	સુવેગા	સુવેગા

દરેક વારના આંકને ત્રણે સુત્રી એક મેળવવાથી પણ
જા વળ્યું અર્ધપ્રદરના આંક આવે છે. અથવા કાળવેગાના
ત્રણે સુત્રીમાંથી પાંચને આંક વધારવે, જેના પાંચમા
પાંકથી રવિવાર વિગેરે સાત વારના વળ્યું અર્ધપ્રદર આવે

છે. જેમકે—૮-૩-૬-૧-૪-૭-૨-૫ તેમાંથી પાંચમે આકે રહેલું ચોથું ચોધડીયું રવિવારે વર્ત્ય અર્ધપ્રહર છે.

પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈઋત્ય, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર અને ઇશાન, એ આઠ દિશા છે. તે-પૈકી ઉપરોક્ત રવિવાર વિગેરે સાત વારેના વર્ત્ય અર્ધપ્રહરના મધ્યના સોળ વિગેરે પળોમાં અનુક્રમે પૂર્વથી માંડી છઠ્ઠી છઠ્ઠી દિશાએ યાત્રા કરવી નહિ કેમકે તે અત્યંત વર્ત્ય કાળ છે. તે આ પ્રમાણે—

રવિવારે ચોથા અર્ધપ્રહરના મધ્યની સોળપગમાં પૂર્વ દિશાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

સોમવારે સાતમા અર્ધપ્રહરના મધ્યની આઠ પગમાં વાયવ્ય ખુણાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

મંગળવારે બીજા અર્ધપ્રહરના મધ્યની બત્રીસ પગમાં દક્ષિણ દિશાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

બુધવારે પાંચમા અર્ધપ્રહરના મધ્યની બે પગમાં ઇશાન ખુણામાં યાત્રા વર્ત્ય છે.

ગુરુવારે આઠમા અર્ધપ્રહરના મધ્યની એક પગમાં પશ્ચિમ દિશાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

શુક્રવારે ત્રીજા અર્ધપ્રહરના મધ્યની ચાર પગમાં આ ખુણાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

શનિવારે છઠ્ઠા અર્ધપ્રહરના મધ્યની ચોસઠ પગ ઉત્તર દિશાની યાત્રા વર્ત્ય છે.

જન આદિ મારે નીચે પ્રમાણે કોટક છે—

સાઠ વિપગ (એક ગુરૂ અક્ષર બોલવાનો કાળ) :
એક જન.

સાઠ જન (કામઢીડા છંદ બોલતાં લાગતો કાળ) :
એક પડી

બે પડીનું એક મહત્ત્વ.

માઠ પડી અથવા ત્રીગ મુદ્દનનો એક દિવસ

ત્રીગ દિવસનો એક માસ.

ત્રે માસની એક ઝાતુ.

ત્રણ ઝાતુનું એક અથાન.

અને એ અથાનનું એક વર્ષ થાય છે

આ બિલિમાની એક લિસા, બાર લિસાનો એક અશા, ત્રીગ અશાની એક માશિ, બાર માશિનું એક અમણુ અને મૂર્ધના એક અમણુચકથી એક સૌર વર્ષ થાય છે. (આ અમણુમાં રૂપનાં મૂર્ધને એક વર્ષ થાય છે, જે તેનું સૌરવર્ષ કહેવાય છે.) વગી કુળા અને ચિકણાનાં લિમા અને લિસમા એવાં બીજાં નામો છે.

મુદ્દર્ન ધિતામજિની ટીકામાં જારની કેટલીક વિષ પડીએ વર્ણવાનું કહેલ છે—

नमो ह्यं द्वादश दिह् च दौलाः, बाणाश्च तत्त्वानि यथाक्रमेण
सुखादिवातेषु वं चक्रो, नास्यो विषं म्यान् सन्तु वर्मनीयम् ॥१॥

અર્થ—રવિ આદિ સાત વારોમાં ૨૦-૨-૧૨-૧૦-૭-૫-૨૫ પડી પાત્રીની બાર પડીએ વિષ હોવાથી વર્મવા લાયક છે.

આ અન્ધમાં દિનગુહિ દખાડવાની હોવાથી મહગોચર વિગરેનું વિવેચન કરેલ નથી, પણ તે કેટલેક સ્થાને જરૂરી હોવાથી બીજા અન્ધોના આધારે આગળ સવિસ્તર વર્ણવેલ છે, પણ તેઓની ગતિ અને નામો અહીંજ કહીએ છીએ.

રવિ, સોમ, મંગલ, બુધ, શુક્ર, શુક્ર અને શનિ, એ સાત ધર્મો દરેક અન્ધમાં વર્ણવ્યા છે. તે સિવાય કેટલાક જ્યોતિશાસ

ચન્દ્રોમાં રાહુ અને કેતુની પણ અગત્ય મનાય છે, તેા તે જન્મેને સાથેગળનાં નવ મંદો છે. પણ આ જન્મે મંદો દંમેમાં સામ-સામા સ્થાનમાં, પોનાની રાશિથી સાનત્રી રાશિમાં, સુમનવાથી અને સુમત્રિયાંથી હોય છે, એટલે રાહુના સાસ કે ખરાજ કુળ ઉપરાજ કેતુનું કુળાકુળ વિચારાય છે. તે નવે મંદોનું શક-ગોચર આ પ્રમાણે છે:—

રવિ એક રાશિમાં એક માસ રહે છે, અને એક દિવસમાં રાશિનો એકેક અંશ એમ ત્રીસ દિવસમાં આખી રાશિ ભોગવી ખીજી રાશિમાં સંક્રમે છે. તેજ રીતે અંદ્ર ૧૩૫ ધરીમાં, મંગળ દોઢ માસમાં, જુધ એક માસમાં, શુક્ર તેર માસમાં, શુક્ર એક માસમાં, શનિ અઢી વર્ષમાં, તથા રાહુ અને કેતુ દોઢ વર્ષમાં એકેક રાશિનો ઉપભોગ કરે છે. આ દરેક મંદો અતુકમે મેવાડિ બાર રાશિમાં જમે છે, પણ રાહુ અને કેતુ તે બાર રાશિમાં અવળી રીતે ફરે છે, કેમકે તેમની વામગતિ ગળાય છે. ચન્દ્ર વગરના આઠે મંદોને રાત્રિનો એકેક ત્રિયાંશ ભોગવવામાં ૧-૧૧-૧-૧૩-૧-૩૦-૧૮ અને ૧૮ દિવસ લાગે છે, અને ચન્દ્રને સાડીચાર ધરી લાગે છે. તથા રાશિનો દ્વાદશાંશ ભોગવવાને ત્રીયાંશ કાળથી રાા ગણેા, દ્રેષ્કાણ ભોગમાં ત્રી-શાંશથી દશ ગણેા, હોરાભોગમાં ત્રીયાંશથી ૧૫ ગણેા અને રાશિભોગમાં ત્રીયાંશથી ત્રીસ ગણેા કાળ લાગે છે તથા રાશિ-નો નવાંશ ભોગવવાને રવિને દિન ત્રણ ધરી વીસ, ચન્દ્રને ધરી ૫૬૨, મંગળને દિન પાંચ, જુધને દિન ત્રણ ધરી વીસ, શુક્રને દિન તેતાલીસ ધરી વીસ, શનિને દિન સાત ધરી વીસ, રાહુને દિન સાઠ, તથા કેતુને દિન સાઠ લાગે છે.

રાશિના અર્ધા ભાગને હોરા, ત્રીજા ભાગને દ્રેષ્કાણ અને તેથી અધિક જમે તે ભાગને તેટલામો અંશ એવા ના-મથી સંજોધાય છે. જેમકે—રાશિનો નવમો ભાગ તે નવમાંશ, બારમો ભાગ તે દ્વાદશાંશ અને ત્રીસમો ભાગ ત્રિયાંશ વિગેરે આ મંદો પૂર્વમાં ઉગે છે, અને પશ્ચિમમાં આયમે છે. પણ

બુધ અને શુક્ર પૂર્વમાં પણ આવમે છે, અને પશ્ચિમમાં પણ ઉગે છે. તેમાં સૂર્ય ચાર પહોર આવમે છે, અને તે સિવાયના બેહો સૂર્યના અમુક અંશમાં જવાધી અસ્ત પામે છે. અસ્ત અને ઉદયના અંશોનું પ્રમાણ આ પ્રમાણે છે—

સૂર્યના ૧૨ ત્રીશાંશ મધ્યે ચન્દ્ર, ૧૭ ત્રીશાંશ મધ્યે ભોમ, ૧૩ ત્રીશાંશ મધ્યે બુધ, ૧૧ ત્રીશાંશ મધ્યે શુક્ર, ૬ ત્રીશાંશ મધ્યે શુક્ર અને ૧૪ ત્રીશાંશ મધ્યે શનિ અસ્ત પામે છે. સૂર્યના તે ત્રીશાંશ બહાર હોનાં એહોનો ઉદય જ હોય છે. તે અસ્ત પામેલા મંગળ આદિ એહો ચાર માસ, સોળ દિવસ, બત્રીશ દિવસ, નવ દિવસ, અને બેતાલીશ દિવસ અસ્ત રહી ઉગે છે. ચન્દ્ર બે દિવસ અસ્ત રહી ત્રીજે દિવસ ઉગે છે, અને બુધ તથા શુક્ર પૂર્વમાં આવમે ત્યારે છત્રીશ અને સત્યોતેર દિવસ પછી ઉગે છે. વગી ઉદ્ગમનના દિવસથી માંડીને ચંદ્ર દિવસ અઠ્યાવીશ, મંગળ દિન છસો સાઠ, બુધ દિવસ છત્રીશ, શુક્ર દિવસ ત્રણસો બેતેર, શુક્ર દિન બસો એકાવન અને શનિ દિન ત્રણસો બેતાલીશ સુધી અસ્ત થતો નથી.

સૂર્ય રાશિથી બાર રાશિમાં ફરતાં મંગળ વિગેરે પાંચે એહો ક્યા બાવને પામે છે ? તે માટે પ્રશ્નશતકની વૃત્તિમાં કહેલું ॥ ૩—

સૂર્યમુક્તા ડદીયન્તે, સીધા મર્કે દ્વિતીયમે ।

સર્મ તૃતીયમે ચાન્તિ, મન્દા માની ચતુર્થમે ॥ ૧ ॥

વક્રાઃ -વચ્ચમ-વપ્તેર્કે તેઽતિવક્રાઃ નવાષ્ટમે ।

નવમે વશમે માર્ગાઃ, સરલા લાભ રિપ્યમે ॥ ૨ ॥

[સરલા લાભમે ક્યમે ॥ ૨ ॥ પાટાન્તર]

અર્થ—સૂર્યથી મુક્ત થયા પછી સૂર્ય એહો ઉદય પામે છે, સૂર્ય બીજી રાશિમાં આવ ત્યારે તે સીધા મનિવાતા થાય છે, સૂર્ય ત્રીજી રાશિમાં જતાં તે સમમનિ કરે છે, સૂર્ય ચાલી

રાશિમાં જતાં મંદગતિવાળા થાય છે, સૂર્ય પ્રાંતમાં છે હોય ત્યારે વક્ર થાય છે, સૂર્ય આનમાં આઠમે હોતાં અનિવક્ર થાય છે, સૂર્ય નવમે દશમે જતાં માર્ગજામી થાય છે, અને સૂર્ય અગીયારમી બારમી રાશિયે જાય ત્યારે મુરત્ત થાય છે. આ રીતે મંગલ ગુરુ અને શનિને આશ્રીને છે, બાકી બુધ અને શુક્ર તો સૂર્યની પાસેજ અતિચારી થાય છે.

ત્યારે મહો સિધી ગતિમાંથી વામ ગતિવાળા થઈ પાછલી રાશિમાં જાય ત્યારે તે વક્રી કહેવાય છે, અને મંગલ વિગેરે વક્રી થયા પછી અનુક્રમે ૬૫-૨૧-૧૧૨-૫૨ અને ૧૩૪ દિવસ વક્રગતિવાળા^૧ રહે છે.

મહો નિત્યની સામાન્ય ગતિ કરતાં વધારે ઝડપથી રાશિનો ભોગ કરે ત્યારે તે અતિચાર ગમન કહેવાય છે. તેઓના અતિચાર દિવસ કેટલા છે તે હવે એક શ્લોકથી જણાવે છે—

પશ્ચં દશાહં ત્રિપક્ષી, દશાહં મામપદ્મચી ।

ગતિચારઃ કુમાદીના—મેષ ચારસ્તિવલોચરઃ ॥ ૧ ॥

॥ ૧ ॥

અર્થ—મંગલ બુધ ગુરુ શુક્ર અને શનિના અતિચારના દિવસો અનુક્રમે ૧૫-૧૦-૪૫-૧૦ અને ૧૮૦ છે, ત્યાર પછીના દિવસો ચાર ગતિવાળા કહેવાય છે.

આ મંગલ વિગેરે જાય મહો વક્રી થયા હોય તો પછીની રાશિનું અને અનિચારી થયા હોય તો પૂર્વની રાશિનું ફળ આપે છે. પ્રથમપ્રકારનો નોંધ છે કે— ગુરુ અને શનિ તો પેનાની વિષમગતિ રાશિનું ફળ આપે છે. નારાયણ દીપિકા આ ફળ છે કે—વક્રી કે અનિચારી ગુરુ વિનાના દરેક મહો પૂર્વ રાશિનું ફળ આપે છે. દરેક મહો આ પ્રમાણે ફળ આપે છે—

પશ્ચં દશાહં મામં ચ, દશાહં મામ પદ્મચમ્ ।

વક્રેન્નિવક્રે નીમણા, પૂર્વેન્નિવક્રેન્નિવક્રાઃ ॥ ૧ ॥

॥ ૧ ॥

૧ વક્રી અને નિવક્રનું જ્ઞાન અદ્વાનિ ૩ વિજય કહેવાય છે.

અર્થ—વક્રી કે અતિચારી મંગળ વિગેરે ૧૫-૧૦-૩૦-૧૦ અને ૧૫૦ દિવસ મુખી પૂર્વરાશિ (વક્રી કે અતિચારી ચવાની રાશિ) નું દુગ આપે છે. મુહૂર્ત ચિંતામણિમાં વક્રી અતિચારી ગુરના દિવસ ૨૮ વર્ષ કહ્યા છે. પણ પ્રધાન ગોચર બળ કે લગ્ન હોય અથવા ગુર ત્રિકોણ ધન સ્ત્રી કે લાભ રાગિમાં જતો હોય તો ગુર શુભ છે. મંગળ વિગેરે એકો અનુ-ક્રમે ૭૪૫-૬૨-૧૪૪-૫૨૪-૨૪૦ દિવસ માર્ગગતિ કરે છે.

આ એકોમાંથી સૂર્ય અને સોમ રાશિના આદિ ભાગમાં, ગુર અને શુક્ર રાશિના મધ્ય ભાગમાં, ચંદ્ર અને શનિ રાશિના અંત ભાગમાં, તથા બુધ આખી રાશિમાં ફળદાયક છે. આ પ્રમાણે સ્વૃષ્ટ એકગતિ બાળવી.

હવે અહના નામો કહીએ છીએ—ચંદ્ર, બુધ, ગુર; અને શુક્ર નૌમ્ય એકો છે તથા રવિ, વદી ચૌદગથી શુદ્ધ એકમ મુખીનો કૃશ ચંદ્ર, મંગલ, કર એક સાથે રહેલો બુધ, શનિ અને રાહુ કર, એકો છે. નરપતિ જયચર્યામાં કહ્યું છે કે—

રાહુ—કેનુ સદા વક્રો, સદા શીર્ષો વિધૂણ્ણનૃ ।

કૂરા વક્રા મહાકૂરા; સૌમ્યા વક્રા મહાશુમાઃ ॥ ૧ ॥

શુક્રેન્દ્ર યોષિતૌ મન્દ—બુધૌ વલીલી પરે નરા ॥

અર્થ—રાહુ અને કેનુ નિરતર વક્રી એક છે, સૂર્ય ચન્દ્ર નિરતર અતિચારી એક છે, અને કર એકો વક્રી થાય તો મહાકૂર થાય છે, તેમજ નૌમ્ય એકો વક્રી થાય તો મહાનૌમ્ય થાય છે. શુક્ર અને ચન્દ્ર ત્રીએક છે, બુધ અને શનિ નપુંમક છે, તથા રવિ મંગળ અને ગુર પુરુષ એક છે.

રવિ સોમ મંગળ અને ગુર તથા બુધ શુક્ર શનિ અને રાહુ, એ ચાર ચાર પોતપોતામાં મિત્રએક છે અને સામસામા :શત્રુએક છે પોતપોતામાં પણ સૌમ્યની સૌમ્ય સાથે ચંદ્રની કર સાથે અતિ મૈત્રી છે અને સામચન્દ્ર ત્રીતે સામચન્દ્ર

અ સૌમ્યને સૌમ્ય સાથે અને ફરને ફર સાથે અતિ શુભ
છે મહોની મૈત્રી અને શત્રુભાવ સુરમનાથી આ પ્રમાણે છે—

રવિને શુક્ર શનિ શત્રુ છે, બુધ મધ્યમ છે, અને બીજા
મિત્ર છે

ચંદ્રને રવિ અને બુધ મિત્ર છે, અને બીજા મધ્યમ છે
મંગલને બુધ શત્રુ છે, શુક્ર શનિ મધ્યમ છે, અને
બીજા મિત્ર છે

બુધને ચંદ્ર શત્રુ છે, રવિ શુક્ર મિત્ર છે, અને બીજા
મધ્યમ છે

ગુરુને બુધ શુક્ર ગત્રુ છે, શનિ મધ્યમ છે અને બીજા
મિત્ર છે

શુક્રને રવિ મોઝ મત્રુ છે, બુધ શનિ મિત્ર છે અને
મધ્યમ છે

શનિને ગુરુ મધ્યમ છે, બુધ શુક્ર મિત્ર છે અને
બીજા મધ્યમ છે

ચંદ્રને શુક્ર મિત્ર છે, બીજા બીજા સાથે મધ્યમ
છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે

મંગલને શુક્ર મિત્ર છે, બીજા બીજા સાથે મધ્યમ
છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે

બુધને ચંદ્ર મિત્ર છે, બીજા બીજા સાથે મધ્યમ
છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે

ગુરુને શુક્ર મિત્ર છે, બીજા બીજા સાથે મધ્યમ
છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે

શુક્રને રવિ મિત્ર છે, બીજા બીજા સાથે મધ્યમ
છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે અને બીજા બીજા સાથે મધ્યમ છે

વારોનું સ્થિરભળ ચરભળ અને મધ્યમભળ રૂપી ક્ષણ કુડ્યાદિ નક્ષત્રની પેઠે જાણવું-

ખીબા સંયોગી ચનારા ગ્રહ નામો નીચે મુજબ છે:—

- ૧ ચૈત્ર શુદ્ધ એકમને દિવસે જે ગ્રહનો વાર હોય તે ગ્રહ વર્ષેશ (વર્ષાધિપતિ) કહેવાય છે.
- ૨ મેષ સંક્રાંતિના વારનો ગ્રહ મંત્રી કહેવાય છે.
- ૩ કર્ક સંક્રાંતિના વારનો ગ્રહ યસ્યેશ કહેવાય છે.
- ૪ દરેક માસની શુદ્ધ એકમના વારનો ગ્રહ માસેશ ગણાય છે.
- ૫ હુમેશના વારનો ગ્રહ દિનેશ ગણાય છે.
- ૬ હોરાનો પતિ હોરેશ કહેવાય છે.
- ૭ રાશિના (આગળ કહેવાયે તે) પતિ ગ્રહો તે તે રાશિના સ્વામી છે.
- ૮ રવિની રાશિમાં અમુક અંશે ગયેલા ગ્રહો અસ્ત કહેવાય છે.
- ૯ રવિથી અમુક અંશ દૂર રહેલા ગ્રહો ઉદયી કહેવાય છે.
- ૧૦ વામ ગતિવાળો ગ્રહ વહી કહેવાય છે. રાહુ અને કેતુ સદા વહી છે.
- ૧૧ નિત્યના વેગ કરતાં અધિક ગતિથી ચાલનારો ગ્રહ અતિ ચારી છે. સૂર્ય અને ચંદ્ર સદા શીઘ્ર (અતિચારી) છે.
- ૧૨ સમ ગતિશીઘ્ર ગ્રહ માર્ગી કહેવાય છે.
- ૧૩ ઉદય પછી અને અસ્ત થવા પહેલાં માત્ર દિવસ સુધી ગ્રહ જાગ અને વૃદ્ધ કહેવાય છે. તથા યોડા દિવસથી ઉદય પામેલો અને અસ્ત થવામાં સન્મુખ થયેલો ગ્રહ પજુ જાગ અને વૃદ્ધ કહેવાય છે.
- ૧૪ યજ્ઞા દિવસથી ઉગેલો, વૃદ્ધ નહિ થયેલો, અને વિશાળ બિંબવાળો ગ્રહ વિપુલ કહેવાય છે.

૧૫ સૂર્યરાશિથી બહુ દૂર થઈ આકાશમાં દેખાય એટલે સ્પષ્ટ કિરણવાળો હોય તે અહીં સ્તિગ્ધ છે.

૧૬ નક્ષત્રના એકજ પાદમાં ભેગા થયેલાં અહો કે તારાઓ યુદ્ધસ્થ અહો કહેવાય છે.

૧૭ યુદ્ધ પછી શુક્ર વિના બીજી ઉત્તરગામી અહીં જાય છે.

૧૮ યુદ્ધ પછી દક્ષિણગામી અહીં હારેલો-પીડિત કહેવાય છે.

૧૯ રાહુ પાસે રહેલા રવિની પેઠે ફરથી છૂટાયેલો અહીં ફાન્ટ કહેવાય છે.

૨૦ મવિવિશ્વઃ મવિવ્યો વા, સૂર્યશક્તી વિરશ્મિકઃ । સૂર્ય રાશિ-
માં પ્રવેશ કરવાવાળો કે તેમાં ગયેલો અહીં વિરશ્મિક
થાય છે.

૨૧ કૂટાકાન્તઃ કૂટયુતઃ કૂટદૃષ્ટસ્તુ યો મહઃ ।

વિશશ્મિતો મપન્નઃ, સ વિન્યો કુષેઃ સ્મૃતઃ ॥૧॥

પદ્મપ્રભમૂરિ કહે છે કે— ફરથી છૂટાયેલો, ફરની સાથે રાશિના એક નવાંશમાં રહેલો, ફરની સંપૂર્ણ દૃષ્ટિથી દેખાયેલો, અને સૂર્યની રાશિમાં પેસવાવાળો અહીં વિન્ય થાય છે.

૨૨ મ્હિ દિવસે બોચર અને અતિકૃષ્ણ વેધથી શુભ થયેલ અહીં મ્હિ મફત કલો છે.

૨૩ મ્હિ દિવસે બોચર અને અનુકૃષ્ણ વેધથી અશુભ થયેલ અહીં મ્હિ મફત મનાય છે.

૨૪ જ-ન કુદલીના દરકોઈ અદથી ઉપચયના ૩-૬-૧૦-૧૧ સ્થાને રહેલા મરેડા પૂર્વે અદના તાન-પરસ્પરના કાર્વના પાંચ કન્નાગ નવાય છે.

૨૫ જ-નચમ્દ સ્પર્શાગિથી યોગ અને દશમા સ્થાનમાં રહેલ અદને પાંચ નો પરસ્પર કારક કહેવાય છે.

૨૬ કેન્દ્રમાં રહેલ સ્વસ્થ ઉચ્ચ (દીપ્ત) અને ત્રિકોણસ્થ મહા પરસ્પર કારક છે.

૨૭ ઇષ્ટ દિવસે સૂર્યના ઉદય અને અસ્ત સ્થાનથી ઉત્તર તરફ ઉગીને આયમનાર મહ ઉત્તરચર છે.

૨૮ ઇષ્ટ દિવસે સૂર્યના ઉદય સ્થાનમાં ઉગી સૂર્યના અસ્ત સ્થાનમાંજ અસ્ત થનાર—અર્થાત્ સૂર્યના જમણ મંડાલ-માંજ ચારે દરનાર મહ અંતચર છે.

૨૯ સૂર્યોદય સ્થાનથી દક્ષિણમાં ઉદય પાત્રી દક્ષિણમાં આય-મનાર મહ દક્ષિણચર છે.

૩૦ શીઘ્ર ગતિવાળો મહ મંદ ગતિવાળા મહના એક ત્રીશાં-શમાં મળે, અને ત્યાર પછી તેમાં પાછલ રહે ત્યાં સુધી તે શીઘ્રગતિવાળો મહ મુથુશિલ કે ધીમ શાલ (યોગ-વાળો) કહેવાય છે.

૩૧ મંદ ગતિવાળા મહના એક ત્રીશાંશમાં મળી આગળ નીકળી તેજ રાશિને લોગવનાર શીઘ્ર ગતિવાળો મહ મુશરીફ કહેવાય છે.

૩૨ એક ત્રીશાંશમાં થોડા દિવસ લોગવનાર મહ શીઘ્રગામી હોય છે. લલ મહોની આ પ્રભાણે ૧૧ અવસ્થા દેખાડે છે.

૩૩ પોતાની રાશિમાં રહેલ મહ સ્વસ્થ કહેવાય છે.

૩૪ ઉચ્ચ સ્થાને રહેલ મહ દીપ્ત કહેવાય છે.

૩૫ મધ્ય ધરમાં રહેલ મહ મુદિત છે.

૩૬ પોતાના વર્ગમાં રહેલ મહ શાંત કહેવાય છે.

૩૭ પ્રગટ કિરણવાળો મહ શકત છે.

૩૮ નીચ સ્થાનને જોતલથી સ્વોચ્ચ સ્થાન સન્મુખ થયેલ મહ પ્રવૃદ્ધવીર્ધ હોય છે

- ૩૯ દુષ્ટ સ્થાનમાં ખાતાના અંશમાં રહેલ શોભ્ય મંદ અધિ-
વીર્ય' મનાય છે.
- ૪૦ સૂર્યથી હુળાયેલો અહ વિકલ થાય છે.
- ૪૧ શત્રુ સ્થાનમાં રહેલો અહ ખલ છે.
- ૪૨ ખીન્ન અહથી મુદમાં છુનાયેલો અહ પીડિત કહેવાય છે
- ૪૩ પોતાની નીચ રાશિમાં હરેલ અહ દીન મનાય છે.
- ૪૪ છ વર્ગ પેકીના પોતાના ત્રણ ચાર કે પાંચ વર્ગમાં રહેલ
અહ સ્વવર્ગી કહેવાય છે.
- ૪૫ ૫૨ અહના હોરાદિ ત્રણ ચાર કે પાંચ વર્ગમાં રહેલ અહ
પરવર્ગી અથવા અન્યવર્ગી મનાય છે
- ૪૬ ભાવ રાશિ અને દિવસ આશ્રીને મતા ચાર હર્ષસ્થાન
પેકીના હરકોઇ હર્ષસ્થાનમાં રહેલ અહ હર્ષી મનાય છે.
- ૪૭ હરકોઇ રાશિ ભાવ નક્ષત્ર વિગેરેમાં રહેલ અહ તે નામની
સાથે ' સ્થ ' કે ' ય ' શબ્દ જોડવાથી સમજી શકાય છે.
જેમકે-પોતાની રાશિમાં રહેલ અહ સ્વસ્થ અથવા સ્વ-
રાશિગ કહેવાય છે.
- ૪૮ પોતપોતાની દિશા કે વિદિયાના લગ્નભુવનોમાં રહેલો અહ
લલાટસ્થ કહેવાય છે. લગ્નને પૂર્વ દિશામાં કેન્દ્રીને ચાર
દિશામાં અને કેન્દ્રમધ્યના યુગ્મ સ્થાનોને વિદિશામાં સ્થા-
પવાથી આઠ દિશામાં બાર ભુવનોનો સમાવેશ થાય છે.
લલાટસ્થ અહનું બીજું નામ સન્મુખઅહ છે.

(જુઓ અહ ચક્ર.)

નામ.	રત્ન.	સોમ.	મંગળ.	બુધ.	ગુરુ.	શુક્ર.	શનિ.	રાહુ.	કેતુ.
ત્રિશાંક ભોજ દિન	દિન ૧	૫ડી ૩૫	દિન ૧૫	દિન ૧	દિન ૧૩	દિન ૧	દિન ૩૦	દિન ૧૮	દિન ૧૮
દાસાંક ભોજ દિન	૨-૩૦	૫ડી ૧૫	૩-૪૫	૨-૩૦	૩૨-૩૦	૩-૩૦	૭૫-૦	૪૫-૦	૪૫-૦
નવમાંક ભોજ દિન-ધરી	૩-૨૦	૦-૧૫	૫-૦	૩-૨૦	૪૩-૨૦	૩-૨૦	૧૦૦-૦	૧૦-૦	૧૦-૦
દેખાણુ ભોજ દિન	૧૦	૫ડી ૪૫	૧૫	૧૦	૧૩૦	૧૦	૩૦૦	૧૮૦	૧૮૦
દોરા ભોજ માસ	ના	૫ડી ૧૦૫	ના	ના	૧૫	ના	૧૫	૯	૯
પાલિ ભોજ માસ	૧	૫ડી ૧૩૫	૧૫	૧	૧૩	૧	૩૦	૧૮	૧૮
ભગવ ભોજ વર્ષ	૧	દિન ૨૭	૧૫	૧	૧૩	૧	૩૦	૧૮	૧૮
ખસ્ત ત્રિશાંક	...	૧૨	૧૭	૧૩	૧૧	૯	૧૪
ખસ્તમાળ દિન	ના	૨	૧૨૦	૧૬	૩૨	૯	૪૨ (પૂર્વમાં બુધ ૩૧ શુક્ર ૭૩)
૬૧માળ દિન	ના	૨૮	૧૬૦	૩૬	૩૭૨	૨૫૧	૩૪૨
૧૧ી દિન	૬૫	૨૧	૧૧૨	૫૨	૧૩૪

૩૨

उत्तर ५ चडी	०००	०००	२६४	३०	१२८	२७२	१०१	(मन्तर भं. ७३५ म. ११७)	
अतिथार दिन	१५	१०	४५	१०	१८०	...	१२
भार्ज दिन	७४५	६२	१४४	५१४	२४०	...	१३
विभासो हल दिन	१५	१०	३०(२८)	१०	१५	...	१४
वर्ष	सास	घोणा	बाढ- घोणा	दीसे	पुणा	घोणा	पुणा	पुणा	१५
आर्ति १	मनुष्या	सूय	जोरस	जोन	आण	(५)म	टाप	टाप	६ ११
आर्ति २	सूय	सूय	सूय	मभम	टाप	सूय	टाप	टाप	७ ११
स्वावा	हरे	सो. हरे	हरे	सो. हरे	सोम	सोम	हरे	...	१७
मिथ	पुस	मी	पुस	नयुं (मीन)	पुस	मी	नयुं (मीन)	पुं(१०) पुं(१०)	६ १८
परपर मैत्री	सो. भं. युं	२० भं. युं	रवि सोम युं	युं युं	२० सो. भं.	युं युं	युं युं	...	१६
मित्र भेटो	सो. भं. युं	रवि युं	रवि सोम युं	रवि युं	२० सो. भं.	युं युं	युं युं	...	२०
मभम भेटो	युं	भं. युं	युं	भं. युं	युं	भं. युं	युं	...	२१
कनु भेटो	युं	युं	युं	युं	युं	युं	युं	...	२२
परपर भेटो	युं-युं	+	युं	युं	युं	युं	युं	...	२३

[illegible]

રૂપે નિશ્ચિદ્ધાર્થમાં આચાર્ય અદોષ નિશ્ચિ વર્જવાની મુદ્ધના કહે છે, પણ તેના વર્ષ અને માસની દૃઢિ જાણ્ય જોડી પડે છે. તેના ને જોઈએ અન્ધારે અનુમાને કુદોપથી કુદીએ પીરં.

મામા આરાના ગણ વર્ષ અને માસ આઠ માસ બાગી કોળા પીર પ્રભુ દીવાળીને દિને નિર્વાણપદ પામ્યા છે પીર નિર્વાણ પાડી ૪૭૦ વર્ષે વિક્રમસંવત્ ૩૩૨ થયે છે. ૧૧૧૧ વિક્રમસંવત્ના પ્રારંભથી એમના પાચીસ વર્ષ અને પાંચ માસ થતા શક સંવત્ પ્રવર્તે છે પ્રવૃત્ત મુરિ ક્રે. છે કે—

સદાગમણિં જગમં, વષટિ યામેટિ વંચમામેટિ ।

નિશ્ચિગણમ શયા, “ સમુત્તિ ” મામેણ વિજરામો । ૧ ।

(૧૧ ૪૯૬ ૧૧)

અર્થ—મહાવીર પ્રભુ મોક્ષ ગયા પાડી ૬૦૫ વર્ષ અને ૫ માસ થતા શક નામે વિખ્યાન રાજ થયેલ છે

આધુનિક હૈાકિક જ્યોતિષશાસ્ત્ર સક્રમંવનની ગણનાથી જ આવે છે, પણ આમાન્ય પ્રવૃત્તિમાં વિક્રમ સંવતના વર્ષો લેવાય છે. વર્ષી પૂર્વકાળે વર્ષ પ્રારંભ થાવજુ વડી એકમ (શુભ રાત્રી અમાદ વડી એકમ) થી થતો હતો. અત્યારે પૂર્વદેશમાં ઘેત્રશુદી એકમથી થતો મનાય છે. કેટલેક સ્થાને અસાક શુદી જીજથી, અને કેટલેક સ્થાને કાર્તિક શુદી એકમથી વર્ષ પ્રારંભ મનાય છે

અયનાંશ લાવવાની રીતિમાં અસાકથી પ્રારંભ થતા વિક્રમ વર્ષનો ઉપયોગ થતો સમજી શકાય છે, વર્ગી સંવતનો પ્રારંભ તો ઘેત્ર શુદી એકમથીજ ગણાય છે

આ સિવાય ચંદ્રપ્રગતિમાં પાંચ પ્રકારનાં વર્ષો જણાવતાં શુર અને શનિની ગતિને આધારે બે જાતિનાં વર્ષો દેખાડેલાં છે તે પૈકીના શુરવર્ષનો વિષય મૌઢુર્તિક અન્ધારમાં વર્ધેલ છે, જેનું સંક્ષિપ્ત કથન નીચે મુજબ છે.

નારચંદ્રમાં કહેલ છે કે—

સિંહસ્થિતે દેવગુરૌ ચ કન્યા, વિવાહિતાઃ પદ્મ ક્રોતિ મર્તા ।
 વિવાહ-ક્ષૌરં વ્રતવન્ધ-દીક્ષા, યાત્રા પ્રતિષ્ઠા ચ વિવર્જનીયા ॥૧॥
 શોકો વિવાહે મરણં વ્રતે સ્વાત, ક્ષૌરૈ દરિદ્રં વિફલા ચ યાત્રા ।
 મૌન્યં ચ દીસ્યે વિષ્ણં પ્રતિષ્ઠિતે, સિંહસ્થિતે સર્વવિવર્જનીયમ્ ॥૨॥

રવિક્ષેત્રગતે જીવે, જીવક્ષેત્રગતે રવૌ ।

દીક્ષામુપસ્થાપનાં વા, પ્રતિષ્ઠાં ચ ન કારયેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—સિંહનો ગુરુ હોય તો પુરુષ ઉપરા-ઉપરી પાંચ કન્યા સાથે વિવાહ કરે છે; અર્થાત્ ચાર સ્ત્રી મૃત્યુ પામે છે. માટે સિંહસ્થ ગુરુમાં વિવાહ, મુંડન, વ્રતમંધન, દીક્ષા, પ્રવાસ અને પ્રતિષ્ઠા વિગેરે કાર્યનો ત્યાગ કરવો (૧) સિંહસ્થ ગુરુ હોય તો વિવાહમાં ચોક, વ્રતમાં મૃત્યુ, મુંડનમાં દરિકતા, યાત્રામાં નિષ્ફળતા, દીક્ષામાં મૂંડતા, અને પ્રતિષ્ઠામાં વિગ્ન વિગેરે ફોજો મળે છે, માટે સિંહસ્થ ગુરુમાં સર્વ કાર્યનો ત્યાગ કરવો (૨) રવિના ક્ષેત્ર સિંહરાશિમાં ગુરુ હોય, અને ગુરુના ક્ષેત્ર ધન તથા મીન રાશિમાં રવિ હોય ત્યારે દીક્ષા ઉપસ્થાપના (વડી દીક્ષા) તથા પ્રતિષ્ઠા કરાવવી નહિ. તેમજ સિંહસ્થ ગુરુમાં ઉજમાત્મ, નવું વનમહાજી વિગેરે પણ વર્જવાં. (૩) મૃત્યુર્ગિ કહે છે કે—સિંહસ્થ ગુરુ હોય ત્યારે વિવાહ કરવો નહિ, પણ મંગાની ઉત્તર નરક અને ગોદાવરીના મધ્ય પ્રદેશ માજ સિંહસ્થ ગુરુ ત્યજવો.

ચૌનક વિગેરે કહે છે કે—સિંહસ્થ ગુરુ મધ્ય નક્ષત્રમાં હોય ત્યાં મુખીજ અશુભ છે. પારાગર કહે છે કે—સિંહસ્થ ગુરુ સિંહ રાશિના પ્રથમ પાંચ નવાગ લોગવે ત્યાં મુખીજ અશુભ છે, અને ત્યાર પછી શુભ છે. મુદુર્નચિ નામજીકાર તો કહે છે કે—સિંહસ્થ ગુરુ હોય તો પાચમાં નિંદનવમાશજ સર્વથા ઇંદ છે, માટે તેનો ત્યાગ કરી દીક્ષા, પ્રતિષ્ઠા વિવાહ આદિનું મુદુર્ન લેવું.

મેરમા જ્યારે ગુરુ હોય ત્યારે સિંહસ્થ ગુરુનો રોગ દજાવ છે, મુદુર્ન ચિ નામજીમા પણ આ સ્વલ્પ વિધાન છે કેવલક આજીવે સિંહસ્થ ગુરુની નિર્દોષતા માટે કહે છે કે—

સિંહદ્વિમ મદ જીવો, મહમુત્તં હોદ અદ રવિ મેમે ।

તો કુણદ નિલ્લિસંકં, પાળિગ્ગહ્ણાદ ચ્છાણં ॥ ૧ ॥

અર્થ—સિંહસ્થિત ગુરુ એ મધ્ય નક્ષત્ર જોગવી રહે, અથવા એવ રાશિમાં રવિ હોય, તો નિઃશંકપણે પાળિમહણ વિગેરે કસ્યાણુ-માંગલિક કાર્ય કરવા ॥ ૧ ॥

નીચ રાશિનો ગુરુ પણ શુભ કાર્યમાં વર્જીલ છે, તે વિરે વિવાહપટલમાં કહ્યું છે કે—

વાસ્પતી મકરરાશિમુપેતે, પાળિવીડન વિધિર્ન વિષેયઃ ।

તત્ર દૂષણ મુશન્તિ મુનીન્દ્રા... કેવલં પરમનીચનવાંશે ॥૧॥

અર્થ—ગુરુ મકરરાશિમાં આવે ત્યારે વિવાહ કરવો નહિં. પરંતુ કેટલાક મુનિઓ મકરના નીચ નવાંશમાંજ દોષ માને છે.

લોકથી વિગેરે ગ્રન્થનાં આધારે પાંચ ત્રિશાંશે પરમ નીચ આવે છે, તેથી કેટલેક સ્થાને પાંચ ત્રીયાંશે ત્યાજ્ય કહ્યા છે, બુદ્ધજંઝલક નારાયણ વિગેરેમાં મકરના પાંચમાં ત્રિશાંશને પરમ નીચ કહેલ છે, તેથી મકરના પાંચમા ત્રિશાંશે કહેલ ગુરુ સર્વથા વર્જ્ય છે; પરંતુ અહીં તો ન્યેતિય શાસ્ત્રના નેનાઓ પાંચ ત્રીયાંશેને સર્વથા રોક માને છે.

૫મી હુમસંવત્સરે દોષ આ મકરે થાય છે—ગુળ બીન એવ કે વૃષ રાશિમાંથી કોઈ પણ રાશિને ગુરુ જોગવતાં દોષ, તે રાશિમાંથી અનિચારી ચર્ચ શીઘ્ર બનિ કદે, અને પી સ્નાહીય દિવસના અતિચાર પછી માર્ગી થાય, ત્યાર પછી કેટલેક દિવસે વહી થતાં વામમનિ કદે ત્યારે તે એ પૂર્વ જોગવંત રાશિમાં ન આવે તો તે વર્ષ હુમસંવત્સરે થાય છે. ૧ મુદૂર્ન ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—ગુરુ ને વ્યારજ રાશિમાં અનિચાર કરે તો હુમસંવત્સરનો દોષ નથી. નથા આ દોષ

તોડગામ્વકુચે તરકેડનિચયો, તો પૂર્વેજિ મુર્તિત વર્કન ।

નરા વિગુળત્વ રીદનિધિરિત, કુચેતુ કેવમ્વકુચિલાવન્યે ૧૧૭

ખામ કરીને દેવા અને ગંગાના મધ્યપ્રદેશમાં વર્ષા છે. વળી આરબસિદ્ધિની ટીકામાં કૃષ્ણવૃષ લોખગન નામે દોષ આ પ્રમાણે થાય છે.

અભિનિદ્ર-વાસ્થા-ડડદિત્ય-રેવંતી સંગતે સતિ ।

તદા ભોળગને જીવે, વિવાદાદિ વિવર્તયેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—અભિનિદ્ર શનભીયા પુનર્વસુ અને દેવતી નક્ષત્રમાં જોડાયેલા ગુરુ લોખગન કહેવાય છે, તે વખતે વિવાદ વિગેરે શુભ કાર્ય કરવા નહિ.

આ પ્રમાણે ગુરુવર્ષનું વિધાન અન્ય અન્ધોમાં વિચારથી વર્ણવેલું છે. મૂર્ખ એક રાશિમાં જમણું કરતાં જોડેલા કાગ કાઢે તે એક સૌરમાસ કહેવાય છે. એમ બાર રાશિમાં જમણી સૌરવર્ષ થાય છે, અને સાઠ સૂર્યમાસનો એક પાંચ વર્ષવાળો યુગ થાય છે.

શુદિ એકમથી અમાવાસ્યા પર્વતના દિવસોથી કાર્તિક ચૈત્ર વિગેરે ચાન્દ્રમાસો થાય છે, અને તે બાર માસનું એક ચાન્દ્રવર્ષ, તથા બાસઠ ચાન્દ્રમાસનો એક યુગ થાય છે.

ચન્દ્રને ભોગવ્યા પછી તે નક્ષત્ર ફરીવાર ચંદ્રના ભોગમાં આવે, તે દરમિયાન ગયેલા દિવસો નક્ષત્રમાસ કહેવાય છે. આવા સડસઠ નક્ષત્રમાસનો એક યુગ થાય છે.

મેષ વૃષભ મિથુન કર્ક સિંહ કન્યા તુલા વૃશ્ચિક ધન મકર કુંભ અને મીન, એમ મૂર્ખની બાર સંક્રાંતિના બાર સૂર્યમાસો છે. ચૈત્ર વૈશાખ જંઠ અસાઢ આવળ ભાદરવો આસો કાર્તિક માગશર પોષ મહા અને ફાગણ, એ બાર ચંદ્ર માસો છે. આ બારે સંક્રાંતિ અને બારે માસો ધણું કરીને સાથેજ હોય છે. એટલે-મેષ સંક્રાંતિ અને ચૈત્ર સાથે હોય છે, અને તેજ ક્રમથી મીન અને ફાગણ સાથે હોય છે. (અહીં વદિ ૧ થી શુદિ પૂર્ણિમા સુધીના ચંદ્રમાસ લેવા) વળી ચૈત્રાદિ દરેક માસની પુનર્મે સાંજે સંધ્યાકાળે ધણું કરીને તેના નામવાળા ચિત્રા વિશાખા જ્યેષ્ઠા વિનેરે નક્ષત્રોનો હૃદય થાય

છે. દિનશુદ્ધિમા નક્ષત્રમાસની અને લગ્નશુદ્ધિમા મૌરમાસની બધું આવશ્યકતા રહેલી છે.

વૃષ આદિ બળ્ભે સૌરમાસમાં ચાને વૈશાખ વિગેરે બળ્ભે ચંદ્રમાસમાં એકેકે યતુ બદલાય છે. આ યતુ છ છે, તેના નામ નીચે મુજબ છે—

શ્રીષ્ઠ, વર્ષા, શરદ, હેમત, શિશિર અને વસત.

વળી સૂર્ય કક્ષાદિ છ રાશિમાં હોય જારે દક્ષિણ તરફના માંદલામાં ફરે છે, તેથી તે જમણુ દક્ષિણાયન કહેવાય છે. આ દક્ષિણાયન શુભ કાર્યમા વર્ણ્ય છે. સૂર્ય ધનમાંથી નીકળી મકર આંક છ રાશિમાં જમણુ ફરે ત્યારે ઉત્તરાયન કહેવાય છે, જેમાં દરેક શુભકાર્ય કરી શકાય છે.

હવે હયા હયા માસો શુભ છે, તે શ્રી હરિમંત્રસૂરિ કહે છે—

“ મિગસિરાહ માસઠ, ચિત્ત પોવાદિય વિ મુતુ સુદા । ”

અર્થ—“ ચૈત્ર, પોષ અને અષિઃ માસ હજીને માગશર વિગેરે આઠ માસ શુભ છે. ” ઉદયપ્રત્નસૂરિ કહે છે કે—

“ ર્વૌ મકરકુમ્ભાંયે, મેવાદિ ત્રયયોરપિ ચ, ”

અર્થ—“ મૂર્ધ જ્યારે મકર કુંભ મેષ વૃષ અને મિથુનનો હોય ત્યારે વિવાહ દીક્ષા કે પ્રતિધાનું સુકૃત લેવું શુભ છે. ” તેમજ—

“ માષ-ફાલ્ગુનયો રાષ-જ્યેષ્ઠયોશ્ચાઽપિ માપયોઃ । ”

અર્થ—મહા ફાગણ વૈશાખ અને જેઠમાં લગ્ન શુભ છે. ” તથા કેટલાક હોન બાતિના લગ્ન માટે કાર્તિક અને માગશર માસ પણ સારા છે. તે માટે બ્યવહાર પ્રકાશમાં હવું છે કે—દેવ ઉડી અંગીયારશ પછી સુર સિ સુદ હોય, અને ફરે-મહ રહિત નક્ષત્રમાં ચંદ્ર બગવાન હોય તો શુભગર્ભ થઈ શકે છે. આવીજ રીતે અષાઃ શુદ્ધ દશમ સુધીનો પ્રથમ ત્રિલે ભાગ મિથુન ચંદ્રાંતિવાળો હોય તો તે શુભ છે, એમ ત્રિવિક્રમ કહે છે.

વળી જેઠ માસ શુભ કહેવ છે, છતાં તેને માટે વિશેષ એટલું કહે—વર અને કન્યા બન્ને પોતાના ભાંડુમાં (ભાઈ-બેનમાં) મોટા હોય તો તેનો જેઠમાસમાં વિવાહ કરવો નહિ. પણ વર-કન્યામાંથી જો એક જ્યેષ્ઠ હોય તો જેઠ માસ અશુભ નથી. આવીજ રીતે બીજા કાચેને આશ્રીને દુર્ભ પ્રકાશમાં. કહ્યું છે કે—

“ મુદ્દકલ્પે વલ્લે, સજ્યેહિપિ ત્રિદૃશ્સ ત્રિદૃં તિ । ”

અર્થ—“ સર્વ શુભ કાર્યમાં જ્યેષ્ઠ (મોટા પુત્ર-પુત્રી) અપત્નને જેઠ માસ વર્જવો જોઈએ. ”

હરિભદ્રસૂરિએ માગશર આદિ આઠ માસ કહેવાથી ચામાસામા શુભ કાચેનો નિષેધ કર્યો છે, તેમજ નામગ્રહણ પૂર્વક પોષ અને ચૈત્ર માસનો નિષેધ કર્યો છે. જો કે—રત્નમાલાના ભાષ્યમાં તથા બીજા કોઈ ગ્રંથમાં તે માસના એકેક પણ શુભ હોવાનું સૂચ્યું છે, પરંતુ શ્રીપતિ દૈવજ વક્ત્ર વિગેરે પંડિતો તો ઉત્તરાયણ હોવા છતાં પોષ અને ચૈત્ર માસ શુભ હોવાનો સર્વથા ઇનકાર કરે છે. .

આવીજ રીતે ધનાર્ક અને મીનાર્ક પણ શુભ કાર્યમાં વર્જ્ય કહેવા છે. વિદ્યાધરી વિદ્યાસમાં આ પોષ ચૈત્ર ધન અને મીનનો અપવાદ આ પ્રકારે છે—

“ જ્ઞયો ન નિન્દ્યો યદિ કાલ્ગુને સ્યાત્, અમસ્તુ વૈશાખગતો ન નિન્દ્યઃ ।
મઘ્વાશ્રિતૌ દ્વાવપિ વર્જનીયૌ, મૃગસ્તુ પોષેઽપિ ગતો ન નિન્દ્યઃ ” ॥૧॥

અર્થ—“ જ્ઞાત્રણુમા મીનનો સૂર્ય હોય, વૈશાખમાં મેષનો સૂર્ય હોય, અને પોષમા મકરનો સૂર્ય હોય, તો તે નિન્દ્ય નથી—શુભ છે. માત્ર ચૈત્ર માસમાં મીન કે મેષ સંક્રાન્તિ હોય તો તે સર્વથા ત્યાગ કરવા. આ ઉપરથી ધનાર્ક અને ચૈત્રમાસ સર્વથા અશુભ હોવાનું સમજી શકાય છે. કેટલાક પંડિતો આ શ્લોકના બીજા અને ત્રીજા ચરણનો ફેરફાર કરી એવું જણાવે છે કે—ચૈત્રમાસમાં મેષનો સૂર્ય પણ નિન્દ્ય નથી. ”

અધિક માસ પણ શુભકાર્યમાં નિરપેક્ષ છે, બાકી દાય માસનો પણ નિરપેક્ષ સુખજી હોવાનો છે. હકુ છે કે—

“અધિન્મામે ન સંક્રાન્તિઃ, સંક્રાન્તિ દયમેવ ચ ।

અન્ત્યાસઃ મ વિજેયઃ, સર્વકાર્યેષુ ધર્મિનઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ જે માસમાં સૂર્યસંક્રાન્તિ થઈ ન હોય, અથવા જે વાર સૂર્યસંક્રાન્તિ થઈ હોય, તે સર્વકાર્યમાં વર્જવા હોયકે મહામાન હોવાય છે.” આ બન્ને પ્રકારના મહામાસને કાલનિર્ણય મન્યમાં વિશેષ સ્પષ્ટ કરે છે—

અધિકમાસોઽધિમાસઃ સ્ફુટં મ્યાન,

દ્વિસંક્રાન્તિમાસઃ સ્વામ્યઃ જ્ઞાતિન ।

સઃ કાર્તિકાદિગ્રયે નાઽન્યતઃ સ્યાન્,

તનો વર્ષમધ્યેઽધિમાસ દ્વયં મ્યાન્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ જે માસમાં સૂર્યસંક્રાન્તિ ન હોય તે અધિક માસ કહેવાય છે, અને એક માસમાં જે સંક્રાન્તિ હોય તે એક દાયમાસ થાય છે, પણ દાયમાસ ક્યારેકજ આવે છે. અને ત્યારે કાર્તિકાદિ ત્રણ માસ પંક્તીનો માસજ દાય પામે છે. વળી જે વર્ષમાં એક માસનો દાય થાય તેજ વર્ષમાં બીજા જે માસો વધે છે.” જેમ સૂર્યને સ્પર્શનારી તિથિ પ્રમાણ છે; તેમજ જા- નિવાળો માસજ પ્રમાણ છે. હવે ધારા કે—(વૈશાખ વદિ ૦)) ના દિવસે સૂર્યસંક્રાન્તિ થઈ હોય, અને ત્યારપછી એક માસ એ- જાંથી ત્રીજા માસમાં શુદ્ધિ એકમને દિનેજ સૂર્યસંક્રાન્તિ થાય તે વચ્ચેના સંક્રાન્તિ વગરનો માસ અધિકમાસ કહેવાય છે. તે અધિક માસ શુભકાર્યમાં વર્જ્ય છે. વળી એકજ માસમાં શુદ્ધિ એકમ અને વદિ અમાસના મધ્યમાં જે સંક્રાન્તિ થાય, તે કાર્તિક માસજ કે પાંચ માસનો દાય થાય છે; એટલે આવા સંયોગો તે ત્રણ માસમાંજ થાય છે, અને તે દાયમાસનો લોગ પૂર્વ માસમાં થાય છે, એટલે તે શુભકાર્યમાં વર્જ્ય છે. પરંતુ

આ ક્ષય માસવાળા વર્ષમાં જે અધિકમાસ ચોક્કસ આવે છે. તેમાં કયો માસ વૃદ્ધિમાસ ગણવે? તે માટે કાલનિર્ણય મન્થનના આધારે આટલું વિશેષ છે:—

“ માસદ્વયેઽન્દમચ્ચે તુ, સંક્રાન્તિર્ન યદા મવેત્ ।

પ્રાવૃત્તસ્તત્ર પૂર્વઃ સ્યાન્, અધિમાસસ્તયોતરઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—“ એક વર્ષમાં (ક્ષય માસ થવાથી) જુદા જુદા જે માસમાં સંક્રાન્તિ થતી નથી, એટલે જે વૃદ્ધિ માસ બને છે ત્યારે પ્રથમ જેવડાચેલો માસ પ્રાકૃત-શુભકાર્ય કરવા યોગ્ય મનાય છે, અને બીજો જેવડાચેલ માસ અધિકમાસ ગણાય છે.

પ્રાચીન આર્યજ્ઞોતોતિષના અનુસારે વીશ વર્ષમાં આઠ અધિકમાસ આવતા હતા, અને તેમાં પોષ તથા અસાડની વૃદ્ધિ થતી હતી. પણ આધુનિક ગણિત પ્રમાણે ઓગણીસ વર્ષમાં આઠ અધિકમાસ આવે છે, અને મહા તથા ક્ષિગણ વિના દરેક માસ વધે છે. પંચાસ નેમકુશલ ગણિ કહે છે કે—

“ માધ ક્ષિગણ ત્રુટે નહિ, વધે નહિ કોઈ કાળ; ॥ ૧૫ ॥

એકસો અઠવાણી વર્ષમે, બૌતેર અધિકા માસ;

ક્ષય માસ દો દાખીયા, નેમકુશલ પંચાસ. ॥ ૧૬ ॥ ”

અધિક માસ લાવવાનું કરણગણિત આ પ્રમાણે છે—

વર્તમાન શક વર્ષમાંથી ૯૨૫ બાદ કરી બાકી રહેલા આંકને ૧૯થી ભાગ દેવો, અને જે શેષ રહે તે ઉપરથી માસનો આંક શોધવો બીજી રીત એવી છે કે—વિક્રમ સંવત્માં ૪ મેળવી ૧૯થી ભાગ દેવો, અને શેષ રહેલ આંક ઉપરથી અધિક માસ શોધવો. શેષ રહેલ આંકમાં ૦ આવે તો જેઠ, ૨ વધે તો આસો (કાર્તિક), ૫ વધે તો શ્રાવણ, ૮ શેષ જેઠ, ૧૧ વધે તો વૈશાખ, ૧૩ આવે તો ભાદરવો, અને ૧૬ શેષ રહે તો અસાડ માસની વૃદ્ધિ થશે એમ બાળવું. જેમકે—શકે ૧૮૪૫માં કયો માસ વધે છે? તે બાળવું હોય તો, શકમાંથી ૯૨૫ બાદ કરતાં ૯૨૦ રહે છે, તેને ૧૯ થી ભાગતાં ભાગમાં ૪૮ અને શેષમાં ૮ આવે છે. આ રીતે ૮ શેષ રહે તો જેઠ

માસ વધે એમ નહીં છે, તેથી શકે ૧૮૪૫માં જેઠ માસ વધે છે. ચૈત્રથી પ્રારંભ થના વિક્રમ સંવત ૧૯૮૦માં પણ ૪ મેગથી ૧૬ થી બાંજતાં થેવ ૮ વધે છે. તે દિવસની પંચાંગશુદ્ધિ તપાસીએ તો પણ આ ક્ષુદ્ર રીતિ પ્રમાણે જેઠ માસની વૃદ્ધિ થયેલ છે; કેમકે—વૈશાખ. વદિ ૧૪ દિને વૃષનો રવિ થયો હતો, એટલે પ્રથમ જેઠ શુદ્ધિ એકમ અને જુથવારે વૃષનો સૂર્ય હતો, ત્યાર પછી પ્રથમ જેઠ વદિ અમાસ દિને મિથુનમાં સૂર્ય સક્રમણ થયું હતું, જેથી દ્વિતીય જેઠ શુદ્ધિ એકમ અને શુક્રવારે મિથુનનો સૂર્ય હતો, પછી તે માસમાં સૂર્ય સંક્રાન્તિ થઈ નહિ. અઠાડ શુદ્ધિ એકમ અને શનિવારે પણ મિથુનના ૨૭ મા અંશે સૂર્યની સ્થિતિ હતી તથા અસાડ શુદ્ધિ ત્રીજ અને સોમવારે કર્કમાં સૂર્ય પ્રવેશેલ છે, તેથી આ રીતે બે જેઠ થયા હતા. આથીજ રીતે દર ત્રીજે વરસે ગણેલા અધિક માસથી છત્રીશ માસ, સોળ દિવસ અને ચાર ધરી જતાં નવો અધિક-માસ આવે છે.

આ અધિક માસની પેઠે ક્ષયમાસ બહુ વાર આવતો નથી, તે તો ક્યારેકજ આવે છે. ૧૮૮ વર્ષમાં અધિક માસ ૭૨ આવે છે, ત્યારે ક્ષય માસ બે આવે છે. અને તેમાં પશુ એવી રીત છે કે—એક ક્ષય માસ આવ્યા પછી ૧૪૧ વર્ષ જતાં નવો ક્ષય માસ આવે છે. અને વળી ૧૬ વર્ષ બીજો ક્ષયમાસ આવે છે. આ રીતે વિક્રમ સંવત ૧૮૬૮માં ક્ષયમાસ હતો, અને હવે સંવત ૨૦૪૦માં ક્ષયમાસ આવશે. આ અધિકમાસ અને ક્ષયમાસમાં શુભકાર્ય વર્જવા બેઇએ. નરસંદ્રસૂરિ માસશુદ્ધિમાં કહે છે કે—

“ હરિશયનેઽધિકમાસે, ગુરુશુક્રાસ્તે ન લગનમ્વેદ્યામ્ ।

લગ્નેશાંશાપિપત્યો, નીચાઙ્ગતયમે ચ ન શુભં સ્યાત્ ” ॥૧॥

અર્થ—“ હરિશયન (ચોમાસા) માં, અધિક માસમાં શુર અને શકના અસ્ત કાળમાં તથા લગ્નાધિપતિ કે નવાંશ પતિ નીચ રથાનમાં હોય અથવા અસ્ત પાંચા હોય ત્યારે લગ્ન

શ મુવકાર્યમાં શુભ કહેલી છે, પણ પ્રવાસમાં સર્વથા વર્જ્ય છે. લક્ષ-ચૌદશના દિવસે યાત્રાને વર્જ્ય કહે છે. આ દરેક તિથિઓ પક્ષછિદ્ર કહેવાય છે. તે શુભકાર્યમાં વર્જ્ય હોવાથી અશુભ કાર્યમાં વિશેષ સિદ્ધિ કર પણ મનાય છે. અર્થાત્ શુભ તિથિઓ શુભકાર્યમાં સારી છે, તેમ અશુભ તિથિઓ અમુક શુભમાં (ખીજી વાર ન કરવા પડે તેવા સ્થિતિમાં) તથા અશુભ કાર્યમાં સારી છે. લક્ષ કહે છે કે—

“ સ્પુર્યન્ત્ર મન્ત્ર રક્ષા દીક્ષા-શુદ્રેષુ કર્મસુ સ્નાને ॥
રિક્તા દર્શાષ્ટમ્યઃ સસ્તાઃ ”

અર્થ—“ યંત્ર, મંત્ર, રક્ષા, દીક્ષા, શુદ્ર કાર્યો અને સ્નાનમાં રિક્તાતિથિ, અમાવાસ્યા અને આઠમ શુભ છે.” મુહૂર્ત ચિંતામણિકાર દરેક તિથિઓની અમુક ચાર ધડીઓને વર્જ્ય કહે છે.—

“ તિથી-પુ-નાગા-ડદ્રિ-ગિરી-પુ-વારિધિ—
ગજા-ડદ્રિ-દિક્-પાવક-વિશ્વ-વાસવાઃ ॥
મુની-મસંભ્યા પ્રથમાતિથે. શ્રીમાન્,
પરં વિપં સ્યાદ્ ઘટિકા ચતુષ્ટયમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ શુકલપક્ષ કે કૃષ્ણપક્ષની સાઠ ધડી પ્રમાણ-વાળી પ્રતિપદાથી દરેક તિથિઓની અનુક્રમે ૧૫-૫-૮-૭-૭-૫-૪-૮-૭-૧૦-૩-૧૩-૧૪-૭-૮ ધડી પછી ચાર ચાર વિષ-ઘટિકાઓ છે ॥૧॥ વળી તેજ અન્યમાં પક્ષછિદ્ર તિથિઓ માટે આ વિશેષ છે—ચૌથની આઠ ધડી, છર્જની નવ ધડી, આઠમની ચૌદ ધડી, નોમની પચ્ચીસ ધડી, બારશની દશ ધડી, અને ચૌદશની દશ ધડી અશુભ છે; અને તેટલી ધડીઓ ભોગવ્યા પછીની તેજ છિદ્રતિથિઓ પણ શુભ છે. આ વર્જ્ય ધડીઓ ૬૦ ધડી પ્રમાણવાળી તિથિની છે. પણ તિથિમાનમાં અમુક ધડીઓની વૃદ્ધિ-હાનિ થતાં તિથિમાં જોટલી વૃદ્ધિ-હાનિની ઘટિકા હોય છે તેટલા પગની વૃદ્ધિ-હાનિવાળી ન

આ ધરીએ સેવાય છે. તથા ક્ષયનિધિ અને વૃદ્ધિ નિધિ પણ શુભ કાર્યમાં વર્ત્ય છે.

સૂર્યોદય થાય ત્યારે જે નિધિ હોય તે નિધિ પ્રમાણ છે, અને તેજ નિધિ એ સૂર્યોદયને જુવે તો વૃદ્ધિનિધિ કહેવાય છે, તેમાં પહેલી વૃદ્ધિનિધિ અને બીજી પ્રકૃતિનિધિ છે. વળી જે નિધિ * સૂર્યોદયને ન જુવે તે પૂર્વની નિધિમાં લય પામવાથી ક્ષયનિધિ કહેવાય છે. અથવા જે નિધિ ત્રણ વારને સ્પર્શ કરે તે વૃદ્ધિ કે ક્ષયનિધિ કહેવાય છે. અને જે ત્રણ નિધિઓ એક વારમાં આવે તે પેઠીની વચલી ક્ષયનિધિ કહેવાય છે આ બન્ને નિધિઓની દરેક ધરીએ શુભકાર્યમાં વ્યવસ્થા છે. જેમકે શુદ્ધ બીજ અને સોમવાર હોય, પછી મોખવારનો રાત્રિના અંતભાગની ૪૫ પડ બાપી રહેના ત્રીજનો પ્રારંભ થાય અને મંગળવાર પૂર્ણ થયાં મુખી ત્રીજ રહે, તેમજ બુધવારનાં સવારે ધરી એક ૧ પછી થાય એમ, તો અહીં સોમ મંગળ અને બુધ એમ ત્રણ વારને સ્પર્શનારી ત્રીજ વૃદ્ધિ નિધિ કહેવાય છે. વળી તે મંગળવાર અને બુધવાર એમ બે વારના સૂર્યોદયને જુવે છે, તો મંગળવારે ત્રીજ વૃદ્ધિરૂપે તથા બુધવારે ત્રીજ ક્ષવાભાવિકરૂપે મનાય છે. એટલે સોમવારની રાત્રિથી બુધવારના સવાર મુખીની ત્રીજની ધરી ૬૧૫ શુભકાર્યમાં વર્ત્ય છે, પણ બુધવારે ૧ ધરી પછી વૃદ્ધિ નિધિનો હોય નાણુદ થાય છે. આજ રીતે સોમવારે સવારે ધરી એક આઠમહોય, અને પછી નોમનો પ્રારંભ થાય છે. છેવટે સોમવારની રાત્રિના અંતમાં ધરી ૭૫ બાપી રહેનાં દશમનો પ્રારંભ થાય, તો અહીં આઠમ નોમ અને દશમ એમ ત્રણ નિધિઓ સોમવારે આવે છે, તે પેઠીની વચલી નોમ છે. તે સૂર્યોદય થયા પછી શરૂ થઈ અને બીજા સૂર્યોદય પહેલાં પૂર્ણ થઈ જાય છે, તેથી નોમ ક્ષયનિધિ છે; અને સોમવારે નોમની ધરી ૫૮૫ શુભકાર્યમાં વર્ત્ય છે.

* સૂર્યોદય પછી પણ કોઈ અધિક પ્રમાણવાળાં નિધિ અને નક્ષત્ર પ્રમાણ છે, એમ ઉપરવાતિ મહારાજનું કથન હોવાનું માંલખું છે.

“ દિર્ઘોત્તો-સ્થા-શ્લોક-પ-ચારમેશદિર્ઘને ।

આવત્ત-અગાદા, ગાદાગોત્રિ કમ્પવા ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ નિર્ધાન હિંદુ બુદ્ધને અને અદ્યોદ જોવામાં આવે ત્યાંથી પાંચ દિવસમાં વિચારિત થયેલ કન્યા પુત્ર પામે છે. એટલે તે અશુભ છે. ” ॥ ૧ ॥ આ હિંદુશાસ્ત્રી દિક્ષાન, વિજ્ઞાનીનું પદ્મ, માખના નામ, શ્રીવામન્દ, હંદ, પદિય અને પ્રમોતુનું હંપાનું, વિગેરે પણ અશુભ છે, તે દરેક હંપાનોમાં માત્ર દિવસ દુષ્ટ છે એમ શુદ્ધતંત્રિંગામ્બિકાની શીશામાં કથન છે ॥ ૬ ॥

હવે કૃતિચિંત્તા કરે છે—

મેઘાદ્ ચત્તસુ ચત્તરો,

તિહી વમેયં ચ પુણ્ય સર્વંસુ ।

ઇવં વાટ સ્વૃગગમિ,

અસુદા તિહી વજ્ઞા ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—મેઘાદિદિ આર શશિમાં કર મદ દોષ નો અનુક્રમે નંદા વિગેરે આર નિધિઓ પૂર્ણ સદિત વર્ગ્ય છે. એજ રીતે આગળ પણ બન્ને શશિય-તુષ્ટમાં પૂર્ણ સદિત અનુક્રમે નંદાદિ આર આર નિધિઓ વર્ગ્ય જાણવી. ॥ ૧૦ ॥

વિવેચન—પંદર નિધિઓમાંથી પૂર્ણ બાદ કરતાં બાકી બાર નિધિ રહે છે, તે બારશશિના સંબંધવાળી નિધિઓ છે. તથા પૂર્ણના ત્રણ નિધિઓ અનુક્રમે મેષ સિંહ અને ધનથી આર આર શશિઓના સંબંધવાળી છે. હરકોઈ શશિમાં સૌમ્યમદ દોષ તો તેના સંબંધવાળી નિધિ શુભ ઠહેવાય છે. અને શશિમાં નિધિ મંચગ મનિ તથા શદ્ધ પૈદીનો કર મદ

પડે છે. વળી લક્ષ્મણકુંડલીમાં સૂર્યમ નવાંશ જગ્ન હોવા છતાં લક્ષ્મણ સામાન્ય મનાતું નથી. તથા મિદછાયા ધૃતિશૂન્ય અને અભીચ મુદૂર્ન નિર્દોષ હોવા છતાં તે સિવાયની ખીજ શુદ્ધિ પણ બદુશ્ન સમ્મન હોવાથી નિષ્ફળ નથી. હર્ષ પ્રકાશમાં ચંદ્રદગ્ધા તિથિઓ આ પ્રકારે છે.

“ કુંભપણે બજમિદુણે, તુલસીદે મયર મીળ વિસફળે ।

વિચિત્રયક્તાસુ કમા, ચીમાદમમતિદીપો સસિ રઢો ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“ કુંભ અને ધનનો ચંદ્ર હોય ત્યારે બીજ, મેષ અને મિથુનના ચંદ્રમાં ચોથ, તુલા અને સિંહના ચંદ્રમાં છઠ્ઠું, મકર અને મીનના ચંદ્રમાં આડમ, ગુપ અને કર્કમાં દશમ, કન્યા અને વૃશ્ચિકમાં બારશ નિશિ ચંદ્રદગ્ધ છે. ૧૧ ૧ ॥ ”

દગ્ધાનિથિનો જન્મેષ પ્રાપ્તઃ અગ્નિ આયુષ્યગણો હોય છે. આ નિથિમાં દ્વલમળ, નવુ વચ પહેરવુ, શૂદ્ધ પ્રવેશ, શસ્ત્ર મંદન, ચાવા, ખેડી, નિવાલ વિગેરે કાર્યો કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી. પણ ૭ વળી નુકસાની થાય છે. સતત કરે છે—નશ્વરના કંઈક નાશો છે તેટલાની નિથિ તે નશ્વરના યોગમાં નશ્વર પ્રદર્શક નિથિ કહેવાય છે. વળી તે નિમેષ નિયમ જાણે છે કે—આગને ગુપ્ત બેગા વર્ષ માત્ર અને ત્રિવચ વડે કરીને નશ્વરનું દગ્ધ કરવડું થાય છે.

મુદૂર્ન ચિત્તામનિમા કમ્ છે કે—આડ નિયમનિથિઓ કુદ્ધ છે આદ્ય આગ અને ચોદગ ઉપકુદ્ધ છે, તથા જોડ જોડ જન વચ કુદ્ધો કુદ્ધ છે. આ મ માત્ર દગ્ધ નશ્વર અતી કુદ્ધો કુદ્ધ મ સારી પડે જાનવાનું છે, જે વાતની ચાવા ને વિગેરે વિગેરે છે (મુ. પ્ર. ૧૧)

દરે દષ્ટકા ૧ કરે છે—

મહર્ષિ શ્વડપ્પય નાગા,
કિરપુમ્પા કિરદ્દ ચટ્ટરસિ નિમાયો ।
ધિરકરણ તોસ ઘટિયા,
વરઓ પલવરણ ણ્યાઈ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—વદિ ઘોદશની ગરિધી ત્રીયા ધટી-
ચાગા શકુનિ ચનુપ્પદ નાગ અને કિરુપ્પ નામના
આરે કિરદ્દકરંબા આવે છે, અને ત્યારપાડી નીચે
મુવજમ્મ વર (દરના) કરંબા આવે છે. ॥ ૧૨ ॥

વિવેચન- પચ્ચામની નામાન્ય ગણનામાં દિવસ નિધિ
અને નક્ષત્રની માઠ ધટીએ (અથો) દેવ છે, નેથી ન્યા
ન્યા નિધિએમ વિનેની છુટક મુવ ધટીની સખ્યા આવે છે.
ન્યા ન્યા ૬૦ ધટી પ્રમાણ માનીને તે કમન કરેલ દેવ છે. પણ
નિધિએ નક્ષત્ર અને યોગો ૬૦ ધટીથી વિશેષાધિક પ્રમાણ
વાળા પણ દેવ છે, ત્યારે તેની નિયમિત કરેલી ૬૦ ધટીઓમાં
પણ આ વિશેષાધિકને સરકાર કર્યો પડે છે આ સરકાર
કરવાની સહેલી રીત એ છે કે—નિધિ વિનેર ધટી ૬૦ થી
કંદલી ધટી અને ૫૩ આઠા-વપુ થાય તેટલાજ ૫૩ અને
વિષકોની દાનિ-વૃદ્ધિ કરવાથી નિશિના સાદમાં બાગવાળી
મુવધટી (અથો) આવે છે. અંતકે-પ્રતિપદ ૬૨ ધટી દેવ,
અને તેની ૫૮૨ ધટી ધટીની આરે વિષ ધટી યોધવી દેવ તે
આવી નિધિના માનમાં એ ધટી અધિક દેવવાથી ૬૨ ધટીએ એ
૫૩નો એમ ૫૮૨ ધટીએ ત્રીયા પલનો વૃદ્ધિ સંસ્કાર આવે
છે. તે ૫૮૨માં ઉમેરના પ્રતિપદની સરઆનથી ૯૮ ધટી ૧૫૫
ધટી વિવધટીનો પ્રારંભ થાય છે. તે પણ ચાર ધટીની છે,
તેમાં પણ આઠ પોળાની વૃદ્ધિ થતાં ધટી ૧૬૫-૫૫૮ મુખી
વિવનિધિ આવે છે. નક્ષત્ર અને યોગમાં પણ આવીજ રીતે

છપ્પડી લાવવી પડે છે. અર્થાત્ આમાન્ય રીતે દશવિલ દરેક ઘડીએ તિથિ વિગેરેના માનના સાડમા ભાગ પ્રમાણ લેવી.

આવીજ રીતે તિથિમાનના અર્ધભાગને ન્યોતિવેદો કરણની સંજ્ઞાથી ઓગળે છે, અને ૬૦ ઘડી પ્રમાણ તિથિના આધારે કરણની ત્રીશ ઘડી હોય છે, પણ તિથિમાં વૃદ્ધિ-હાનિ થતાં કરણમાનમાં પણ તિથિનો અર્ધ ભાગજ લેવાય છે. આગળ કહેવાતા વિષ્ટિ (ભદ્રા) કરણની પુચ્છ ઘડી કાઢવા માટે પણ તિથિમાનની વૃદ્ધિ-હાનિનો સંસ્કાર કરવો, અને નક્ષત્રને આશ્રીને રાશિની ઘડી ૧૩૫ હોય છે તેમાં પણ ૬૨ ઘડીએ વૃદ્ધિ-હાનિના પચાદિની વૃદ્ધિ-હાનિ કરવી.

કરણો હમેશાં બેસોય છે, તે દિમાને એક માસમાં ત્રીશ તિથિના ૬૦ કરણો આવે છે તે પૈકીના વહિ ચૌદશની રાત્રિથી પ્રારંભ થના ત્રીશ ત્રીશ ઘડીના પ્રમાણવાળા શકુનિ વિગેરે ચાર સ્થિરકરણો છે. આ ચાર કરણો તેજ વખતે આવના દોષાથી સ્થિર કહેવાય છે એટલે વહિ ચૌદશની રાત્રે શકુનિ, અમામના દિવસ ચતુષ્પદ, અમામની રાત્રે નામ, અને શુદ્ધિ એકમના દિવસે કિન્નુપ્પ કરણ હોય છે.

આ નિવાય બધા વિગેરે સાત ચરકરણ છે, તે બાકી રહેલા ૫૨ કરણના જાગને માત્રી ત્રણ તિથિના આંતરે વારસા રહેલી આડ આડ વારે જોવાયે છે તેનું પ્રથમ મસક શુદ્ધિ એક ભરી રાત્રિથી શુદ્ધિ ચૌદશની રાત્રિ મુખી, બીજું મસક શુદ્ધિ ૫૨ ભરી દિવસથી આડમના દિવસ મુખી, ત્રીજું મસક આડમથી રાત્રિથી શુદ્ધિ ભગીવારમની રાત્રિ ભગીવાર, ચોથું મસક શુદ્ધિ ભગીવાર દિવસથી પૂર્વેનાના દિવસ મુખી, પાંચમું મસક પૂર્વેનાના રાત્રિથી વહિ ત્રીજીની રાત્રિ મુખી, છઠ્ઠું મસક વહિ ભગીવાર દિવસ, સડક ભગીવાર દિવસ ભગીવાર, આઠમું મસક વહિ સાતમની રાત્રિથી દરભથી રાત્રિ મુખી, અને આડમું મસક વહિ અમી દરભથી દિવસથી કૃષ્ણચંદ્રનો ચૌદશના દિવસ મુખી આવે છે એટલે તે નવે કમન અગ્રકરણ છે. ભગીવારથી ચરકરણો

બલુવાનો એવો નિયમ છેકે—કૃષ્ણપક્ષની ઈષ્ટ ત્રિયિને બમણી કરવાથી અને શુકલપક્ષની તિયિને એક ઓછી કરી બમણી કરવાથી આવેલ સંખ્યાને સાતે લાગવી, તેથી ભાગમાં સમક અને રોપમાં દિવસના બવાદિ કરલુ આવે છે, અને તેનાથી બીજું કરલુ તેજ તિયિની રાત્રે હોય છે, જેમકે—શુદ્ધ બીજ-માંથી એક ઘટાડી બમણું કરવાથી બેનો આંક આવે છે, તેથી શુદ્ધ બીજના દિવસે બીજું બાલવ અને રાત્રે ત્રીજું કોલવ કરલુ હોય છે. વગી કૃષ્ણપક્ષની બીજનું કરલુ બલુવું હોય તો તેમાં કાંઈ ઘટાડવાની જરૂર નથી; માટે તિયિના આકને બમણા કરવાથી ચાર થાય છે, તો વદિ બીજના દિવસે ચોથુ અને રાત્રે પાંચમુ કરલુ આવે છે. ॥ ૧૨ ॥

હવે ચરણકરણનાં નામ અને દ્રઢ કહે છે—

ઘવ—ચાલવ—કોલવ—તેતિલક્ષ

ગર—વણિજ—વિટ્ટિનામાણો

પાયં સઘ્વે વિ સુહા,

પગા વિટ્ટી મહાપાવા ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—બવ, બાલવ, કોલવ, તેતિલાક્ષ, ગર, વણિજ અને વિટ્ટિ; પાય: એ કરણો શુભ છે. પણ અંતિમ વિટ્ટિ મહાપાપ—અતિશય દુષ્ટ કરલુ છે ॥ ૧૩ ॥

વિવેચન—ઉપરની ગાથામાં ચરની સ સાથી સંબોધેલ બવ, બાલવ, કોલવ, તેતિલાક્ષ, ગર, વણિજ અને વિટ્ટિ એ સાત કરણો છે. તેમાં તેતિલાક્ષનાં ત્રીલોચન અને તેતિલ એવા પલ્લ નામાંતરો છે, અને વિટ્ટિનું બીજું નામ ભદ્રા છે. આ સાતમાંથી છ કરણો ઘણાં કામમાં શુભ છે. મૂળ ગાથામાં સઘ્વે શબ્દ મૂક્યો છે, પણ ચોથા પાદમાં ભદ્રા—વિટ્ટિને નિંધ કહી છે; માટે સર્વ શબ્દથી સાતે કરણો આવી બંધ છે છતાં છ શુભ છે એમ બલુવું. તેમજ ભદ્રા દરેક કાર્યોમાં દુષ્ટ નથી

કેટલાક કાચોમાં અનિંદા પણ છે. નારાયણની શિષ્યણીમાં કહ્યું છે કે—

“ દાને ચાડનશને ચૈવ, ઘાતપાતાદિ કર્મણિ ॥

સ્ત્રાડધ્યપ્રસવે શ્રેષ્ઠા, મદ્રાડન્યત્ર ન શસ્યતે ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ દાન, અનશન, ઘાત, પાતકર્મ, તથા ઘોડા અન ગધેડાની પ્રસૂતિમાં ભદ્રા શ્રેષ્ઠ છે; અન્યકાર્યમાં શ્રેષ્ઠ નથી ” ॥ ૧ ॥ અન્ય સ્થાને આજ વાતને પુષ્ટ કરતાં કહ્યું છે કે—

“ યુદ્ધે મૂર્ધતિદર્શને ભય-વને ધાને ચ પાટે હઠે,

વૈષ્ણવાગમને જલપતરણે સન્નોસ્તયોચ્ચાટને ॥

સિંહોદ્ધત્તરમાહિયે અનમૃગે અથે ગૃહે પાતને,

સ્ત્રીસેવા ઋતુમર્દનેષુ ઘાકટે મદ્રા સદા ગૃહ્યતે ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ યુદ્ધમાં, રાજના દર્શનમાં, ભયમાં, વનમાં, હજીવામાં, પાઠમાં, હઠ કરવામાં, વૈદ્યને બોલવવામાં, પાણીમાં તરવામાં, શત્રુનું ઉચ્ચાટન કરવામાં, મિંહ જાટ ગધેડા પાટો બકરો હરણ અને ઘોડો વિગેરેના કાર્યમાં, ઘરમાં, પાતનમાં, સ્ત્રીસેવામાં, ઋતુ કાર્યમાં, મર્દનમાં અને વાહનમાં ભદ્રા મહત્ત્વ કરાય છે; એટલે આ કાર્યોમાં ભદ્રા—વિષ્ટિ હુક નથી. ” ॥ ૧ ॥ એક સ્થાને તો ભદ્રાને સર્વથા શુભજ કહેવ છે.

“ સુત-મે વત્સ ! યા મદ્રા, સોમે સૌમ્યે સિને ગુરો ॥

કલ્યાણી નામ મા પ્રોવતા, સર્વકાર્યાણિ સાધયેત્ ” ॥૧॥

અર્થ—હો વત્સ ! દેવનશત્રમા સોમ બુધ શુક અને સુક્રારે જે ભદ્રા આવે છે, તે કલ્યાણી નામે હોઈ સર્વકાર્યને સાધે છે ” ॥ ૧ ॥

વળી મૂળ ગાથામાં જ કર્ણોને પ્રાયઃ શુભ કહેવ છે. અર્થ પ્રાયઃ શબ્દ મૂકવાથી મન્યકારે તે કર્ણો ક્યારેક શુભ નથી એવી સૂચના પણ કરેલ છે, કેમકે સૂર્યઅંકાન્તિમાં અમુક

કચ્છે, અરુણા જીવ પાદ અર્થે છે. અરુણા અર્થે છે. ૧૫૦ ૬ ૫
અર્થે છે. ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

૧. કૃષિવિજ્ઞાનના અર્થે છે. ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

અર્થે છે. ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
અર્થે છે. ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

૧. ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

અર્થે છે. ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

દિવસે વચ્ચે દિવસે મહા,

વચ્ચે વચ્ચે વચ્ચે ૧

વચ્ચે વચ્ચે વચ્ચે,

વચ્ચે વચ્ચે વચ્ચે ૧ ૧૪ ૫

અર્થે છે. ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫
૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫ ૧૫૦ ૬ ૫

માં) વિષ્ટિકરણ હોય, છે, અને તેજ પક્ષમાં ત્રીજ અને દશ-મની રાત્રે (તિથિના ઉત્તર ભાગમાં) ભદ્રા-વિષ્ટિકરણ હોય છે. શુક્લપક્ષમાં—દૃષ્ટપક્ષની તિથિઓમાં એક સંખ્યા ઉમેરવાથી આવેલ તિથિઓમાં તેજ વળતે અર્થાત્ ચોથ અને અગીયારશની રાત્રિએ (તિથિના પશ્ચિમાર્ધમાં) અને અષ્ટમી તથા પૂર્ણિમાના દિવસે (તિથિના પૂર્વદક્ષમાં) વિષ્ટિકરણ હોય છે.

દરેક ગ્રન્થમાં વિષ્ટિને અતિનિંદ્ય કહેલ છે, પણ તે ક્યારે આવે છે તે જાણવું અતિ જરૂરી છે; એટલા માટે આ ગાથા પૂર્ણ ઉપકારક છે. આ ગાથામાં દર્શાવેલ વખત વિષ્ટિનો સ્થિતકાળ છે, આ નિયતકાળથી બ્રહ્મ થયેલ ભદ્રા (વિષ્ટ) નિર્ભય છે. તે માટે કહ્યું છે કે—

“ યા વિષ્ટિરક્ષમ પ્રાપ્તા ”

“ કમસર નહિ આવેલ વિષ્ટિ દુષ્ટ નથી. ” ઉદયપ્રભ સૂરિ કહે છે કે—ભદ્રાના (વિષ્ટિના) કાળમાં દિવસ-રાત્રિનો ફેરફાર થવાથી તે દુષ્ટ રહેતી નથી, અર્થાત્-રાત્રિની ભદ્રા દિવસે હોય અને દિવસની ભદ્રા રાત્રે હોય તો ભદ્રાદોષ રહેતો નથી, તે સમયે સર્વકાર્યો કરવામાં હરકત નથી. તેમજ અન્ય દિવસની ભદ્રા અન્ય (બીજે) દિવસે આવે તો પણ અદ્વિષ્ટ છે. ॥ ૧૪ ॥

પ્રવાસમાં વચ્ચે ભદ્રાનાં સ્થાન અને કાળ કહે છે—

ચતુદસી અઢમી સત્તમીણ,

રાકા ચતુત્વી દસમીઈ મદા ।

ણગારસી તીચ્છ કમા દિસાહિં,

તસ્સંસ્વજામેઽભિમુહાઽતિપાવા ॥૧૫॥

અર્થ—ચૌદશ, આઠમ, સાતમ, પુનમ, ચોથ, દશમ, અગીયારશ, અને ત્રીજની ભદ્રા અનુક્રમે

‘પૂર્વાદિ આઠ દિશા-વિદિશામાં અને દિશાની મંખ્યાવાળા એક પંદરામાં સન્મુખ હોય છે ને અનિ દુષ્ટ છે ॥ ૧૫ ॥

વિવેચન—દિવસની બદા દિવસના ચાર પંદરામાં, અને રાત્રિની બદા રાત્રિના ચાર પંદરામાં પૂર્વાદિ આઠ દિશા-વિદિશામાં વર્ત્ય છે તેમાં દિશા અને પ્રદર નો સુમાન આઠ વાગાજ લેવાના છે. અર્થાત્ પંદરે પંદરે પૂર્વમાં, બીજે પંદરે અગ્નિપુણામાં, ત્રીજે વર્ષવાના છે. પણ બદાની નિધિએ આડી-જાણી છે, જેનો કમ ઘોરમ વિરોધે મ અવાધી આપેલ છે. ત્રણના ધેગાપથી બદાની સન્મુખતા આ પ્રમાણે છે—

ઘોરમે પંદર પંદરમાં પૂર્વદિશાએ બદા સન્મુખ છે. આડમે અગ્નિપુણામાં બીજા પ્રદરમાં સન્મુખ બદા છે, સાતમે ત્રીજા પંદરે દક્ષિણમાં, પુનમે ઘાથા પંદરે નૈર્ઋત્યમાં, ઘાથ નિધિએ પાશ્વમાં પંદરે પાશ્વનમાં, દશમે છઠ્ઠા પંદરે વાયવ્યમાં, અગ્નીશાસ્ત્રે માનમાં પંદરે ઉત્તરમાં, અને ત્રીજીની રાત્રે આડમાં પંદરે દિગ્ગાનપુણામાં સન્મુખ બદા છે. પ્રવાળાદિક દાર્પક સન્મુખ બદા અગ્રુભ છે, અને પાઉગની બદા શુભ છે. માટે સન્મુખની બદાને અનિ દુષ્ટ બાળી તેનો ત્યાગ કરવો. પ્રવાસની વર્ત્યબદા બળવાને બીજી રીતનો પણ ‘લોક મળે’ છે—

“ ગુમાદૃષ્ટી મિતે વસં, ગૃહિયુદ સિનેતરે ।

વ્યગ્રેને સ્થિયો સેવા, સ્વરેશ મદગ દિગઃ ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—ગુહલપદમાં યુ બા દ અને છી, તથા કૃષ્ણપદમાં ગૃ છિ યુ અને દ બદા લાવવાના અમરો છે, તેમાં વ્ય-જનના આંદર્શી નિધિઓની સુખ્યા અને સ્વરના આંકથી પ્રદર

૧ પૂર્વ, અનિ, દક્ષિણ, નૈર્ઋત્ય, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર અને દશાન. એ આઠ દિશા-વિદિશા છે. જુઓ પ્રવાણુદાર માયા ૭૨ નું વિવેચન.

નયા દિગાની માંખવા જાણી " ૬ ૧ ૭ જેઠે-કે
 આંજન હિ, અને હિ પાંચમો રજા હિ, જેઠે હિ-
 રિતમે (રાત્રે) પાંચમા પંદરે પંચમો ૧ પંચમો
 જલાને મનગુણ બકા હિ આ પ્રમાણે રહેઃ જેઠે ૬
 અને રજાની મ લાથી મમજી સેજું. ન્યાયદંડ ૫ ૨૬ ૬૩

" મિતિરવે. પુ તો મજાતે, કોમલેકં જ રજા :"

જયજગતિ જ જગામિ, તરીનાવિર જાગરુ. " ૩ ૧ ૭

અર્થ—જમ તરીના સમુદ્રમાં જાય તે અને
 જગતો નથી મેળ જ મનુષ્ય પ્રતિજ્ઞા વિધિ જે-વ
 મેળ જાય તે જાગરુ. " ૩ ૧ ૭ પાંચમો પંદરે મડો જેઠે ૬

જલાને મનગુણ જાય અને તેનું દુન મેળ જે -

જમા જુમ જમા જમા જમા વિમ,

ફિફિ જ રી જમાય કે.ટુ જમ જાદો ।

જ રી પુ. રમાય મિતિજી.

જાગરુ વિમજ પુર્ણિમા જાગરુ વિમજ જાગરુ

અર્થ—ફિફિની પાંચ, બે, રમા, પાંચ, જે
 મેળ ૬ ૧ ૭ રજા પાંચમો મેળ, ૧ ૧, માર્ગી, માર્ગી
 ૧ ૭ ૧ ૭ મેળ ૬ ૧ ૭ રજા પાંચમો મેળ, ૧ ૧, માર્ગી, માર્ગી
 ૧ ૭ ૧ ૭ મેળ ૬ ૧ ૭ રજા પાંચમો મેળ, ૧ ૧, માર્ગી, માર્ગી

ધડીનું તિથિમાન માની ત્રીશ ધડીનું કરણ કહેલ છે, પણ તિથિની ધડીઓ ન્યૂનાધિક હોય ત્યારે કરણની ધડીઓમાં પણ વૃદ્ધિ-હાનિ થાય છે; તેથી ઈષ્ટ ઘટી લાવવાને તિથિની ન્યૂનાધિક ધડી-પલ જોટલો પણ અને વિપત્તનો દરેક પલમા સંસ્કાર આપવો પડે છે. અથવા કરણમાનની ન્યૂનાધિક ધડીઓથી બમણા પલની હાનિ-વૃદ્ધિ કરવાથી શુદ્ધ ધડી આવે છે. દાખલા તરીકે-પૂર્ણિમા તિથિ ૫૮ ધડીની હોય તો વિધિ ૨૯ ધડીની આવે છે. તેમા દર ધડીએ તિથિમાનમાં બે ધડી ન્યૂન હોવાથી બે પલની, અથવા વિષ્ટિમાન એક ધડી ન્યૂન હોવાથી એકથી બમણાં એવા બે પલની હાનિ થાય છે. જેથી પાંચ ધડીનો કાલ શુદ્ધ ચાર ધડી અને પચાસ પલ થતાં પૂર્ણ થાય છે. એમ દરેક ધડીમાં વૃદ્ધિ-હાનિની તરતમતા તપાસવાની છે.

ત્રીશ ધડીઓમાંથી વિષ્ટિના પ્રત્યેક અંગમા નીચે મુજબ ધડીઓ રહેલી છે. પાંચ ધડીઓ વિષ્ટિના મુખમાં છે, ત્યાર પછીની બે ગંગામાં, દસ હૃદયમાં, પાંચ નાભિમાં, પાંચ કેડમાં, અને ત્રણ ધડીઓ પુમ્મમાં છે. વિષ્ટિના મુખની ધડીઓમાં કાર્ય કરવાથી સિદ્ધિ થાય છે, વિષ્ટિના કંઠની ધડીઓમાં કાર્ય કરવાથી કાર્યનો સ્થય થાય છે, છાતીમાં કાર્ય કરવાથી નિર્ધનતા થાય છે. વિષ્ટિની નાભિની ધડીઓમાં કાર્ય કરવાથી કુખુદ્ધિ ઉપજે છે, કેડમાં કાર્ય કરવાથી કલહ થાય છે અને વિષ્ટિનાં પુમ્મની ધડીઓમાં કાર્ય કરવાથી અવસ્થ જાય થાય છે.

હૃદયપ્રભસૂરિ નાભિમાં ચાર અને કેડમાં છ ધડીઓ હોવાનું જણાવે છે. કેટલાકના મતે ભદ્રાનું મુખ અને પુમ્મ પણ ત્યાજ્ય છે, તેઓ કહે છે કે-દિવસની ભદ્રા સર્પિણી હોય છે, અને રાત્રિની ભદ્રા વીંછણ હોય છે, તેમાં સર્પિણીનું મુખ અને વીંછણનું પુમ્મ ત્યાજ્ય. બીજે સ્થાને શુકલપલની ભદ્રાને સર્પિણી અને કૃષ્ણપલની ભદ્રાને વીંછણ કહે છે. હૃદયપ્રભસૂરિ તો ભદ્રાના મુખને અશુભ જ કહે છે—

“ વિદેવિદમ્પુરિહ કાર્ય-મયુઃ-જ-વુદ્ધિ—
પ્રેમ-દિવાં શયમિમેઽવયવા કમેજ ॥ ”

અર્થ—વિદિના (મુખ કંઠ હૃદય નાભિ કેડ અને પુચ્છ) અવયવો અનુક્રમે કાર્ય, શરીર, ધન, બુદ્ધિ, પ્રેમ અને શત્રુનો નાશ કરે છે. ” વિદિના પ્રારંભ મુખની પહેલી પટ્ટી થીજ થાય એવો નિયમ હોતો નથી, માટે પુચ્છની ધડી શાયદ આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

“ દશમ્યામષ્ટમ્યાં પ્રથમ ઘટિકાપદ્યકપરં,
હરિયૌસત્તમ્યાં ત્રિદશપટિકાન્ને ત્રિગટિકમ્ ।
તૃતીયાયાં રાકા—મુચ ગતમર્વિજેઽપટિકે.
ધ્રુવં વિદે પુચ્છં શિવનિથિચનુષ્યૌશ્ચ વિગલત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ દશમ અને આઠમે પ્રથમની પાંચ ધડી પછી, અગીયારશ અને સાતમે પ્રથમની તેર ધડી પછી, ત્રીજ અને પુનમે એકવીશ ધડી પછી, અને ચાથ તથા ચૌદમે (સત્યાવીશ ધડી પછી) છેલ્લા ભાગમાં ત્રણ ધડી પ્રમાણ વિદિનું પુચ્છ આવે છે અને પછી મુખથી પ્રારંભી કટિ પર્યંત અંગો આવે છે. ॥ ૧ ॥

નરચંદ્ર સૂરિ તો બીજી રીતે પણ આ વાતનું સમર્થન કરે છે કે—

“ આપદે (આદૌ) ઘટિકાઃ પદ્ય, વર્તમાને દશ સ્મૃતાઃ ।
મધ્યે ચ દ્વાદશ પ્રોક્તા, અન્તે ચ ઘટિકાત્રયમ્ ॥ ૧ ॥
આદૌ ધનવિનાશાય, વર્તમાન મયંકરી ।
મધ્યે પ્રાણહરી જ્ઞેયા, વિદિપુચ્છે ધ્રુવં જયઃ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ વિદિની આદિમાં પાંચ ધડી, વર્તમાનમાં દસ ધડી, મધ્યમાં બાર ધડી, અને અંતમાં—પુચ્છમાં ત્રણ ધડી છે. ॥ ૧ ॥ જેમાંની પ્રારંભની ધડીઓ હોય તો ધનનો

વિનાશ કરે છે, વર્તમાન ધરીએ લય નીપજાવે છે, મધ્યની ધરીએ પ્રાણ હરે છે. અને વિદિના પુચ્છની ધરીએ નિશ્ચયે લય આપે છે. ” ॥ ૨ ॥

વિદિના પુચ્છમાં કાર્ય કરવાથી અવસ્ય લય થાય છે, તેમાં અસાધ્ય કાર્યો પણ સિદ્ધ થાય છે. લલ્લ કહે છે કે—

“ શુભા-ઽશુમાનિ કાર્યાણિ, યાન્યસાધ્યાનિ ભૂતલે ।

નાડીઘ્રયમિને પુષ્ટે, મદ્રાયાસ્તાનિ સાધયેત્ ” ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ હરકોઈ શુભ કે અશુભ અમાધ્ય પણ કાર્ય વિદિના પુચ્છની ત્રણ ધરીમાં કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. વિદિની કાર્યને આશ્રીને ત્રણે લોકમાં સ્થિત કરેલ છે.

ભૂ-પાળવક્ષ્મ કહે છે કે—

“ કન્યા-તુલા-મકર-ધન્વિષુ નાગલોકે,

મેષા-લિ-વૈશિષ્ઠ-દૃષ્ટેષુ મુરાર્યે સ્પાત ।

પાટીન-સિંહ-વટ-કર્કરકેષુ મર્ત્યે,

ચન્દ્રે વદન્તિ મુનયસ્ત્રિવિધાં હિ વિદિમ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ કન્યા તુલા મકર અને ધનનો ચંદ્ર હોય ત્યારે વિદિ નાગલોકમાં હોય છે, મેષ વૈશ્વિક મિથુન અને વૃષભનો ચંદ્ર હોય ત્યારે વિદિ દેવલોકમાં હોય છે, તથા મીન સિંહ કુંભ અને કર્કનો ચંદ્ર હોય ત્યારે વિદિ મૃત્યુલોકમાં હોય છે; એમ ત્રણ પ્રકારની વિદિ મુનિઓ કહે છે. ”

આ સ્થાનના રૂઝ ખાટે કહ્યું છે કે—

સ્વર્ગે મદ્રા મયેત્સીસ્વયં, પાતાળે ચ પનાગમઃ ॥

મૃત્યુલોકે યદા મદ્રા, તદા કાર્યં ન સિદ્ધવતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—કોઈપણ કાર્ય કરતા એ સ્વર્ગે ભદ્ર હોય તો સૌખ્ય થાય છે, પાતાળમાં હોય તો ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને મૃત્યુલોકમાં ભદ્રા હોય તો કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી. એમ જુદ-

નિર્ગ્યોતિઃસાર (યોગ પ્રકરણ સ્લોક ૨૧) મા કહ્યું છે.
હવે કરણની અવસ્થાઓ બતાવે છે—

કિંચુગ્ધ સડણિ કોલવ,
ઉટ્ટુકરણ તિન્નિ તિન્નિ સુત્તાઈં ।
તેદ્દલ નાગ ચડપ્પય,
પણ સેસ નિવિટ્ટુકરણાઈં ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—કિંસ્તુન, શકુનિ અને કૌલવ એ ત્રણ ઉર્વકરણ છે, તેતિલ, નાગ અને ચતુષ્પદ એ ત્રણ મુક્કરણો છે, તથા બાકીના પાંચ નિવિટ્ટુકરણો છે. ॥ ૧૭ ॥

વિવેચન—કિંસ્તુન, શકુનિ અને કૌલવ ઉત્તેજા કરણો છે, તેતિલ, નાગ અને ચતુષ્પદ ત્રણ સૂતેજા કરણો છે તથા બવ, બાલવ, ગર, વણિજ અને વિટ્ટિ એ પાંચ બેડેજા કરણો છે. જે કરણમાં સૂર્યસંક્રાન્તિ થાય તે કરણની અવસ્થા સૂર્યસંક્રાન્તિને લાગુ પડે છે. એટલે સૂર્યસંક્રમણ ઉભા કરણમાં થાય તો ઉર્ધ્વસંક્રમણ, સૂતેજા કરણોમાં મુક્કસંક્રમણ અને બેડેજા કરણોમાં નિવિટ્ટ સંક્રમણ કહેવાય છે. વળી પૂર્ણિમાદ્ર ચોથી અવસ્થા રૂપાડના કહે છે કે—જે કરણની સંધિમાં થયેલ સંક્રાન્તિ મુક્કોત્થિના કહેવાય છે. નારચંદ્રમાં તો બવ, બાલવમા નિવિટ્ટ, ગર તેનિલ તથા વિટ્ટિમાં મુક્ક અને બાકીમાં ઉર્ધ્વસંક્રમણ થવાનું કહેલ છે.

આ સંક્રાન્તિની અવસ્થાથી શુભાશુભ વર્ણનું જ્ઞાન થાય છે કહ્યું છે કે—સંક્રાન્તિ ઉભી હોય તો શુક્રાગ, બેડી હોય તો રોગ, અને મૂની હોય તો દુકાગ થાય છે; પણ મુક્કોત્થિના સંક્રાન્તિ સ્વર્ચા અશુભજ છે. તથા શીવાગમાં સૂતેડી, દનાગમાં કંબેડી અને ધ્યામાગમાં બેડેડી સંક્રાન્તિ

શાસ્ત્ર છે. નારાયણ ની પદ્મજામાં સંક્રાન્તિનાં નામો દેખાતી ૬૩
વિભાજના ૧૫૪ દેરી છે, જે નીચે મુજબ છે—

“ સ્વાદિતુ મંત્રાગ્નિ . આદિતિમંદોદરી ચ લોગ ચ ।

મન્દાકિની ચ મન્દા, વિશ્વનાભી ચ મંત્રિણી ॥ ૧ ॥

મન્દા કુરુને વૃદ્ધિ, મન્દાકિની મન્દામય ।

સ્વાદી ચ લાગે લાગે, લોગ લંકામયંત્રી ॥ ૨ ॥

મંદોદરા ખોમ્બવં, વિશ્વિકા ચ મને દુષ્મણ ।

મંદેષી સર્વદાન્ત ચ, શાશ્વતી વિષ્ણુમય ॥ ૩ ॥

અર્થ—“ સ્વાદિતિ લોગ ચારેખા મન્દાકિની સંક્રાન્તિના
નામો અનુક્રમે—સ્વાદિ, મંદોદરી, સ્વાદ, મન્દાકિની, મન્દા,
મિથા અને શાશ્વતી છે ॥ ૧ ॥ તેમાં—મન્દા ગદિ દેરી છે, મન્દા
કિની સમને નામ દેરી છે, સ્વાદી પવન દુષ્ટાંત છે, સ્વાદા મુદ્ધ
દેરી છે ॥ ૨ ॥ મંદોદરા આસ્ત્રી સ્વાદ ચારે છે, મિથા
અનુષ્ઠાના મુખ દેરી છે અને શાશ્વતી સર્વ એકુતેના નિષ્ઠ
તાના આપે છે. ॥ ૩ ॥ ”

“ લોગાર્જુણે મૂર્ધે, આદિતિમંદોદરી ચ લોગ ૧ ।

મંદોદરી ચો મોમે, મંત્રે મન્દાકિની કુષે ॥ ૪ ॥

મન્દા મુરો કુષે વિશ્વે, મિથા મિથોદુર્મિર્જા ૧ ।

શાશ્વતી દારુણે મન્દે, મંત્રાગ્નિઃ મંત્રિણી ॥ ૫ ॥

આવન્દયન્તિ યોગાણ , ગુદ્રાન્ ચેદ્યામ તસ્કરાન્ ।

નૃપાન્ વિમાન્ પદાન્ ઐશ્વર્યાન્, પ્તાઃ મંત્રાન્તયઃ ક્રમાન્ ॥ ૬ ॥ ”

અર્થ—“ સ્વાદિતિ કર નક્ષત્રમાં સ્વાદ, સ્વાદવાદે
(સોમવાદે) સિંધુનક્ષત્રમાં સ્વાદ, લોમવાદે સર નક્ષત્રમાં
મંદોદરી, કુષવાદે મેત્ર નક્ષત્રમાં મંદાકિની ॥ ૪ ॥ સુરવાદે
કુષ નક્ષત્રમાં મંદા, શુક્રવાદે મિથા નક્ષત્રમાં મિથા અને શનિ-
વાદે દારુણ નક્ષત્રમાં શાશ્વતી નામની સૂર્યસંક્રાન્તિ થાય છે

॥ ૫ ॥ ચોરા વિગેરે મંકાન્નિજો અનુક્રમે શુદ્ધ, વૈશ્ય, નમ્કર, નૃપ, વિપ્ર, પશુ અને મોચેહોને આનંદિત કરે છે. ॥ ૬ ॥”

અહીં ચોર વિગેરે મંકાન્નિના નામો એકલા વારના ચોગે એકલા નશત્રના ચોગે અને ગન્નેના ચોગે એમ ત્રણ રીતે પડે છે. બૃહજ્જન્યોનિગારમાં પણ આજ રીતે કહ્યું છે.

વળી મનુષ્યને શુભાશુભ સંકાન્નિ ખાટે કહ્યું છે કે—
સંકાન્નિના નશત્રથી જન્મ નશત્ર મુખી મલ્લી ત્રણ ત્રણ નશત્રોનું ફળ તપાસવું. આવી રીતે ત્રિકોનું ફળ અનુક્રમે. ૧ પંથા, ૨ ભોગ, ૩ ભોગ, ૪ વ્યથા. ૫ વશ્વપ્રાપ્તિ, ૬ વશ્વ, ૭ હાનિ, ૮ ધનાપ્તિ, અને ૯ ધનાપ્તિ છે. હાલ જન્મ નશત્રનો આક જે ત્રિકમાં આવે તે ત્રિકોનું ફળ જ બૃહજન્મ નશત્રનું ફળ સમજવું.

હવે નશત્રદ્વાર કહે છે—

તિ તિ છ પણ તિ એગ ચઝ,
તિ છ પણ દુ દુ પણિગ એગ ચડ ચડરો ।
તિ ફગાર ચડ ચડ તિગં,
તિ ચડ સયં દુ દુગ વત્તીસં ॥ ૧૮ ॥
ફથ રિક્ષાણં કમસો,
પરિશ્વરતારામિદૈ મુણેયઠ્ઠા ।
તારાસમસંઘાગા,
તિહિ વિ રિક્ષેસુ વજ્જિજ્ઞા ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—તણ, તણ, છ, પાંચ, તણ, એક,
ચાર, તણ, છ, પાંચ, બે, બે, પાંચ, એક, એક,
ચાર, ચાર, તણ, અચાર, ચાર, ચાર, તણ, તણ,
ચાર, સો, બે, બે અને બત્રીસ; ॥૧૮॥ એ પ્રમાણે

અનુક્રમે નક્ષત્રોના તારાની સંખ્યા જાણવી. આ તારાની સમાન સંખ્યાવાળી તિથિ તે તે નક્ષત્રમાં વર્ત્ય છે. ॥ ૧૯ ॥

વિવેચન—નક્ષત્રો અઘ્યાવીસ છે, તેનું સ્વચ્છન્દર ૧૧૩૫ આ પ્રમાણે છે —

“ અષિની મળી ચેદ, દ્વિતિયા રોદિણી મૃગઃ ।

આર્દ્રા પુનર્વસુ પુષ્ય—જનોડરેષા મનો મધા ॥ ૧ ॥

પૂર્વાષાઘ્નિનો સમ્યાષે—શોભગાઘ્નિની કર ।

ચિત્રા આતિવિદ્યાત્કાડનુ—ગપા ગ્યેષા મુનં તથા ॥ ૨ ॥

પૂર્વાશાદોત્તરાષાદા—હમિન્દૃદનં પનિહિદા ।

દત્તે પૂર્વોત્તરાષાદાઠી, દેવતી મગળ સ્મૃતઃ ॥ ૩ ॥ ”

અર્થ—અષિની, બરણી, દ્વિતિયા, રોદિણી, મૃગશર. આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અસ્વેષા, મધા, પૂર્વાષાઘ્નિની, ઉત્તરા શાઘ્નિની, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ, પૂર્વાષાદા; ઉત્તરાષાદા, અભીજિત (અભીગ), ધવળ, ધાનકા, શતભિષા, પૂર્વાભાદપદ, ઉત્તરાભાદપદ અને દેવતી, એમ અઘ્યાવીસ નક્ષત્રો છે. જ્યોતિર્વિદોએ આ નક્ષત્રમાળની જાગણ (નક્ષત્રોના સમુદાય) એવી સજ્ઞા રાખેલ છે. આ નક્ષત્રો નિરંતર પૂર્વ દિશામાં ઉદય પામી પશ્ચિમમાં આયમે છે, તેમાથી અન્યારે કયુ નક્ષત્ર છે ? તે જાણવા માટે તેની આકૃતિ તથા તારાની સંખ્યાનું જ્ઞાન અનિ આવશ્યક છે. તેમાંથી નક્ષત્રોના તારાઓની સંખ્યા તો અર્ધી મૂળ ગ્રન્થકારે આપી છે. અને આકૃતિ તથા પૂર્વનક્ષત્રથી કેટલી ધરીના આતરે મધ્યમાર્ગથી કયુ દિશામાં કયુ નક્ષત્ર ઉદય પામે ? તે જીજ્ઞાસુઓમા આ પ્રમાણે કહ્યુ છે—

૧. અષિની નક્ષત્ર પૂર્વ નક્ષત્રના ઉદય પછી ૯૬ પગ જતાં ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ યોગના સ્કંધ

જેવી અને તારા ત્રણ છે. ૨ ભરણી અધિનીના ઉદય પછી ૧૨૦ પગ જતાં ઉત્તર માર્ગમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ ત્રિયુગી અને તારા ત્રણ છે. ૩ કૃત્તિકા ૧૦૮ પગ પછી ઉત્તરમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ ચુરપા જેવી અને તારા ત્રણ છે. ૪ મૈાહિલી પગ ૧૧૫ પછી દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ શકટ જેવી અને તારા પાંચ છે. ૫ મૃગશીર ૧૨૦ પગે મધ્યચારથી દક્ષિણમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ દરજના માથા જેવી અને તારા ત્રણ છે. ૬ આર્દ્રા પગ ૧૩૪ પછી દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ મળી જેવી અને તારા એક છે ૭ પુનર્વસુ ૧૪૮ પગ જતાં ઉત્તરમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ ઘર (તુલા) જેવી અને તારા ચાર છે. ૮ યુધ્ય પગ ૧૫૧ પછી મધ્યમાર્ગમાં ઉદય પામે છે. તેની આકૃતિ બાણ અથવા વર્ધમાનક જેવી અને તારા ત્રણ છે. ૯ અશ્લેષા પગ ૧૫૩ જતાં દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ પનાકા (ચક્ર) જેવી અને તારા છ છે. બીજે સ્થાને અશ્લેષાની આકૃતિ ગોમુત્રિકા-સર્પિણી જેવી પણ કહી છે. ૧૦ મઘા પગ ૧૫૨ પછી મધ્ય માર્ગમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ પ્રાકાર જેવી અને તારા પાંચ છે. મઘાના પાંચ તારા લેતાં સૂક્ષ્માવલોકનથી ભાગા જેવી પણ આકૃતિ દેખાય છે. પાસેનો એક તારો વધારતાં હાતરડા જેવી વકાકૃતિ થાય છે, અને પાસેનો એક બીજો તારો વધારતાં પ્રાકાર-કિલ્લા જેવું સ્વરૂપ દેખાય છે. ૧૧-૧૨ પૂર્વાફાલ્ગુની ૧૫૩ પગ પછી અને ઉત્તરાફાલ્ગુની ૧૪૮ પગ જતાં ઉત્તરમાં ઉગે છે; તે બન્નેની આકૃતિ પત્થંક (એકેકની અર્ધ પત્થંક) જેવી અને તારા બન્ને છે. ૧૩ હસ્તા ૧૪૭ પગ જતાં ઉત્તરમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ હાથના પંજા જેવી અને તારા પાંચ છે. ૧૪ ચિત્રા ૧૪૬ પગ જતાં દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ અણવિધેલા મોતી અથવા મુખ જેવી છે. અને તારા એક છે. ૧૫ સ્વાતિ ૧૪૭ પગ જતાં ઉત્તરચારમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ પરવાળા જેવી અને તારા એક છે. ૧૬ વિશાખા ૧૪૮ પગ જતાં દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ ઘોડાના

તામજુ જેવી અને તારા આર છે જેવી પામનેા જેવ તારા
 દેવાં તેની આકૃતિ નોરજુ જેવી થાય છે ૧૩ અનુદાધા
 વિગ્રાખાના ઉદય પછી ૧૫૩ પદ જગા દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની
 આકૃતિ માલીની આગા છે માલિલા જેવી છે, અને તારા
 ૪ (૩) છે ૧૮ કર્પેષ્ઠા ૧૫૨ પદ જગા દક્ષિણમાં
 ઉગે છે, તેના આકાર દામીના હાત જેવો અને તારા
 ત્રણ છે, ૧૯ શુભા ૧૫૩ પદ જગા દક્ષિણમાં ઉદય પામે છે
 તેની આકૃતિ ચીંટીના પુખ્ત જેવી અને તારા ૧૧ છે, ૨૦
 પૂર્વાષાઢા ૧૫૧ પદ જગા દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ
 દામીના પગલા જેવી અને તારા આર છે ૨૧ ઉત્તરાષાઢા
 ૧૪૮ પદ જગા દક્ષિણમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ સિદ્ધ નિષિ-
 દન (બેલ) જેવી અને તારા આર છે, ૨૨ અવધીથ પદ *
 * * * જગા ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ ઈન્દિરા
 જેવી અને તારા ત્રણ છે ૨૩ ઈશ્વરજી ઉત્તરાષાઢાના ઉદય પછી
 પદ ૧૩૪ જગા ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ ઠાવડ
 કે ત્રાજવા જેવી અને તારા ત્રણ છે, ૨૪ ધનિષ્ઠા ૧૨૦ પદ
 જગા ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તેની આકૃતિ સુપડા જેવી અને
 તારા આર છે, ધનિષ્ઠામાં પાસેનો તારા લેતા પછીના પાજરા
 જેવી આકૃતિ થાય છે, ૨૫ શતભીષા પદ ૧૧૫ જગા મધ્ય-
 આરમાં ઉગે છે, તેની આકૃતિ પાથરેલ ફૂલ જેવી અને તારા
 સેડ છે, ૨૬-૨૭ પૂર્વાભાદ્રપદ ૧૦૮ પગે અને ઉત્તરાભાદ્ર
 પદ ૧૦૨ પગે ઉત્તરમાં ઉદય પામે છે, તે બન્ને જોગાની
 આકૃતિ ધાખંટી થાય જેવી અને તારા બળ્ગે છે, ૨૮ રેવતી
 નક્ષત્ર ઉત્તરાભાદ્રપદના ઉદય પછી ૬૬ પગે મધ્યમાં ઉગે છે,
 તેની આકૃતિ નાવ અથવા મુરજ કે હાળેલા પલંગ જેવી અને
 તારા બત્રીસ છે.

અહીં અખીચ સિવાયના સત્યાખીચ નક્ષત્રમાં અધિનીથી
 ચિત્રા મુખીના નક્ષત્રોનો જે જલપગોએ ઉદય થાય છે, ઉલ્ક-

* અખીચનો ઉદય ૩૪૮ પગેએ થાય છે, તે પૂર્વાષાઢાથી
 મમળાય છે.

મથી તેજ જલપળોએ સ્વાતિથી દેવતી પર્વત નક્ષત્રોનો ઉદય થાય છે; તથા જેજં દિશામાં ઉદયસ્થાન દર્શાવેલ છે તે દિશામાં તેનો ચાર હોય છે. પરંતુ ચંદ્રચારની અપેક્ષાએ તેની દિશા જુદી જુદી હોય છે, માત્ર પોતપોતાનો ચાર ઉપરોક્ત રીતે હોય છે, ખૂંટાદિ વ્યવહાર પ્રકાશ વિગેરેમાં કહ્યું છે.

આ નક્ષત્રો નિરંતર ઉદય પામી અસ્ત પામે છે, અને તેમાં એક-બીજાનું ઉદયાંતર ઉપર પ્રમાણે છે; પણ તેમાં દરેક જહો પોતાની ખીમી કે ઉતાવળી ચાલને સીધે અસ્પષ્ટિ સુદત કાઢે છે. આ રીતે ચંદ્રના ભોગમાં આવેલું નક્ષત્ર દિન નક્ષત્ર કહેવાય છે. તેના સંબંધમાં કહ્યું છે કે—

“યુજ્યન્તે પદ્ દ્વાદશ, નવ ચેતિ નિશાક્રેણ ધિષ્ણ્યાનિ ।

માગ્-મધ્ય-પશ્ચિમૌર્ધ્વ, પૌર્ણેષાડ્ઘસ્તજ્ઞલાદીનિ” ॥૧॥

અર્થ—“પૌષ એટલે દેવતીથી માંડીને ■ નક્ષત્રો પૂર્વયોગી-ચંદ્રની આગળ ચાલનારા છે, આદ્રાથી પ્રારંભીને બાર નક્ષત્રો ચંદ્રની સાથે રહેનારા હોવાથી મધ્ય ભાગયોગી છે અને આખંડલ એટલે જ્યેષ્ઠા વિગેરે નવ નક્ષત્રો ચંદ્રની પાછળ ચાલનારા હોવાથી પશ્ચિમૌર્ધ્વયોગી છે.” ॥૧॥ આ યોગ ઉપરથી પરસ્પર સંબંધ જોવાય છે, એટલે પૂર્વ યોગીમાં વિવાદ સેવા કે મિત્રાણ કરવામાં આવે તો મુખ્ય-શેક વર વિગેરે પ્રત્યે ગોળ-નોકર ત્રી વિગેરેનો અદુ પ્રેમ થાય છે, પશ્ચિમૌર્ધ્વયોગી નક્ષત્રમાં વિવાદ, સેવા વિગેરે કાર્ય કરવામાં આવે તો ગોળ પ્રત્યે મુખ્ય અધિક ચાલનાવાળો રહે છે, અને મધ્યમયોગી નક્ષત્રમાં વિવાદ વિગેરે કરવાથી પરસ્પર ગાદ પ્રીતિ રહે છે.

ભરત્રી, આદ્રા, જ્યેષ્ઠા, સ્વાતિ, જ્યેષ્ઠા અને શન નિશા નક્ષત્રો વંદર મુદૂર્ત્તિયા છે. દાદિત્રી, વિશાખા, પુનર્વસુ, અને ત્રણ ઉત્તર નક્ષત્રો ખીરનાળીમ મુદૂર્ત્તિયા

હું નથી જીવજીવિ જિવજીવના બાધીના પંદર નસત્રા ત્રીશ
મુઠ્ઠાનીયા છે

અહીં નસત્રાના સંજ્ઞા મુઠ્ઠાનીયા છે. તેમજ મુઠ્ઠા મુઠ્ઠા
મુઠ્ઠા મુઠ્ઠા નેની માથે રહે છે. અને મુઠ્ઠાના નસત્રાઓ પાંચ
આ મુઠ્ઠાના અનુમાન છે. એમ પ્રાચીન જ્યોતિષશાસ્ત્રની
માન્યતા હતી. પદ્મ દાસના ને લગભગ ૩૦ મુઠ્ઠાની ૬૦
મુઠ્ઠા મુઠ્ઠા રહે નસત્ર માથે રહે છે એવી માન્યતા છે. એમ
શ્રીમા આચર્યકે શૂરની બુદ્ધાવગ્નિના દીપ્તજ્વાલા પ્રમાણે
ને પાંચ મુઠ્ઠાના નસત્રની સજ્ઞાના ઉપયોગ અન્યારે નવા
મુઠ્ઠા રંગનમ. મર્ચ મ કાન્તિમા નવા કાન્તિ પામિતા શાપુની
પાંચવાટે નવા રંગના પુરના પ્રવાના થાય છે. રત્નમાલામાં
કહે છે કે - મુદિ બીજને દિવને ચદ જેવા. ત્યારે એ પીસના
ત્રીશ મુઠ્ઠાનીયુ નસત્ર દેાય ને પાંચ નસત્ર થાય છે. ત્રીશ
મુઠ્ઠાનીયુ નસત્ર દેાય ને અનાજના બાવ મરગા રહે છે અને
૫૬ મુઠ્ઠાનીયુ નસત્ર દેાય ને અનાજ માંયુ થાય છે આ
પ્રમાણે રહે માનના બાવ બીજની રહે છે.

મનનાનીય નસત્રમા મુનિશા નૃમશીર્વ પુષ્પ પ્રવા વિગેરે
બાવ નસત્રાના નામો કાન્તિકાદિ બાર માસને અનુસરના છે.
ધણ કંઠને નેમ્યા પાનપોવાના માસની પુનમે દિન નસત્ર
તરીકે આવે છે, અને સૂર્યના જોગવાયુ ધાતુ નસત્ર રહેક
માસની અમામે દિન નસત્ર તરીકે આવે છે, અને ત્યાર પછી
દશેર્યા એકેક દેનિક નસત્રનો દેશાર થાય છે.

અધ્યાત્મીયો નસત્રોના અધનીકુમાર વિગેરે જુદા જુદા
સ્વામીઓ છે, જેની પ્રતિષ્ઠામાં તે નસત્રો ગુણ મનાયેલા છે. આ
પ્રમાણે નિષિ કસલુ વિગેરે પાંચ પાનપોવાના સ્વામીની પ્રતિષ્ઠામાં
અનિ આવજવકનાવાળા મનાયેલ છે. તે વિષે સવિસ્તર બીના
બીજા મન્યામી બાળી લેવી; કેમકે જિનેશ્વરદેવ સમુચ્ચયપણે

• અર્ચાત્ ૬૩૩ મુઠ્ઠાનીયુ નસત્ર છે, પાંચ તેનો પાસેના નસ-
ત્રમાં મમાવજ થાય છે, જે આવજ કહેવાય.

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

한글 자판과 한글 폰트를 사용하여 한글 문서를 작성할 수 있습니다.

[illegible]

$\frac{d}{dt} \left(\int_{\Omega} u^2 dx + \int_{\Gamma} u^2 dS \right) = -2 \int_{\Omega} u \Delta u dx - 2 \int_{\Gamma} u \nabla_n u dS$

[illegible]

કે-બીજી નક્ષત્રમાં ચિહ્નિયા અને મૂડમાં મદલ-ધારણ કરવું તથા વળી બીજું કહ્યું છે કે જળ લેવું ને દેવું તે સિદ્ધિ નક્ષત્રમાં શુભ છે.

“ જટુ વરે દુદારંમો, રગ્ય કિંતે તર્વ વરે ।

પુરે પુન્યવેત્તાદ, મીમે મંચિકિયં વરે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ —“ જટુ અને ચર નક્ષત્રમાં શુભકાર્યનો પ્રારભ કરવો, ઉગ્રમાં નપ, મુવમાં નમર પ્રવેશાદિ, અને મિથમાં અધિનાં કાર્યો કરવા. ” વળી કહ્યું છે કે—

“ કુલ્યમાન્યધિની પુખ્વો, મળ મૂળોત્તરાયણ ।

દિદેવતં મૂળક્રિયા, સતિકા વામવાનિ ચ ॥ ૧ ॥

ઉપકુલ્યાનિ મળી, વાત્તં પૂર્ણાવરં કરઃ ।

વેન્દ્રમાદિત્યમશ્વેતા, વાયવ્યં વૌર્ણવેષ્ણવે ॥ ૨ ॥

કુલ્યોપકુલ્યમાન્યાર્દ્રા-અભિમિત્યેગ્રાણિ વાત્તમ્ ।

કુલ્યાદીનિ કલ્પવન્તિ, મ્યાને મ્યાનાન્તરે દ્વયે ॥૩॥ [સ્વ.]”

અર્થ —“ અધિની, પુખ્વ, મળ, મૂલ ત્રણ ઉત્તરા, વિશાખા, મૂળશિર, ચિત્રા, કૃત્તિકા અને ધનિષ્ઠા; એ બાર નક્ષત્રો કુલ્ય છે ॥ ૧ ॥ બરહી, શદિળી, ત્રણ પૂર્વા, લક્ષ્મી, બલેષ્ઠા, પુનર્વસુ, અશ્લેષા, સ્વાતિ, રેવતી અને અવળા આ બાર નક્ષત્રો ઉપકુલ્ય છે. ॥૨॥ તથા આર્દ્રા, અભિજિત, અનુરાધા અને શતભિષા, કુલ્યોપકુલ્ય છે. તેમાં કુલ્ય નક્ષત્રો સ્થાનમાં ફલવાળા છે, ઉપકુલ્ય નક્ષત્રો સ્થાનોત્તરમાં ફલવાળા છે, અને કુલ્યોપકુલ્ય નક્ષત્રો બન્ને રીતે સાધારણ ફલવાળા છે. એટલે—કુલ્યમાં જન્મેલ દાતાર ધાય છે, ઉપકુલ્યમાં જન્મેલ પ્રવાશી, સેવક કે નોકર બને છે અને કુલ્યોપકુલ્યમાં જન્મેલ દાતાર પણ ધાય છે અને નોકર પણ ધાય છે. ॥ ૩ ॥” કુલ્ય નક્ષત્રમાં સુદ ધાય તો સ્વાર્થી રાત્ર જવ પામે છે, ઉપકુલ્યમાં પ્રમટેલ સુદમાં ચડી આવેલો રાત્ર શુભે છે અને કુલ્યોપકુલ્યમાં અધિ ધાય છે; એમ ઉદયમખસૂરિ કહે છે.

[illegible][illegible][illegible]

— 2 —

$$1 \quad 2 \quad 3 \quad 4 \quad 5 \quad 6 \quad 7 \quad 8 \quad 9 \quad 10 \quad 11 \quad 12 \quad 13 \quad 14 \quad 15 \quad 16 \quad 17 \quad 18 \quad 19 \quad 20 \quad 21 \quad 22 \quad 23 \quad 24 \quad 25 \quad 26 \quad 27 \quad 28 \quad 29 \quad 30 \quad 31 \quad 32$$

JUN 1968

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

10. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

... ..

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right) = \frac{1}{4}$

[illegible][illegible]
$$41 \quad 1 \quad 2 \quad 3 \quad 4 \quad 5 \quad 6 \quad 7 \quad 8 \quad 9 \quad 10 \quad 11 \quad 12 \quad 13 \quad 14 \quad 15 \quad 16 \quad 17 \quad 18 \quad 19 \quad 20 \quad 21 \quad 22 \quad 23 \quad 24 \quad 25 \quad 26 \quad 27 \quad 28 \quad 29 \quad 30 \quad 31 \quad 32 \quad 33 \quad 34 \quad 35 \quad 36 \quad 37 \quad 38 \quad 39 \quad 40 \quad 41 \quad 42 \quad 43 \quad 44 \quad 45 \quad 46 \quad 47 \quad 48 \quad 49 \quad 50 \quad 51 \quad 52 \quad 53 \quad 54 \quad 55 \quad 56 \quad 57 \quad 58 \quad 59 \quad 60 \quad 61 \quad 62 \quad 63 \quad 64 \quad 65 \quad 66 \quad 67 \quad 68 \quad 69 \quad 70 \quad 71 \quad 72 \quad 73 \quad 74 \quad 75 \quad 76 \quad 77 \quad 78 \quad 79 \quad 80 \quad 81 \quad 82 \quad 83 \quad 84 \quad 85 \quad 86 \quad 87 \quad 88 \quad 89 \quad 90 \quad 91 \quad 92 \quad 93 \quad 94 \quad 95 \quad 96 \quad 97 \quad 98 \quad 99 \quad 100$$

અશ્વિની વિગેરે નક્ષત્રોનો અનુક્રમે-દેવ, મનુષ્ય, દેવ, મનુષ્ય, દેવ, દેવ, રાક્ષસ, રાક્ષસ, મનુષ્ય, દેવ, રાક્ષસ, દેવ, રાક્ષસ, દેવ, રાક્ષસ, રાક્ષસ. મનુષ્ય, વિદ્યાધર, દેવ, રાક્ષસ, રાક્ષસ, મનુષ્ય, મનુષ્ય. આ કહેવાય છે. આ ગણની નપામણી પણ વિવાદાદિ જરૂરી છે. તેમાં પોતાના ગણમાં સારો, બીજાના અને રાક્ષસ ગણમાં કરેલ સજ ધમેદ છે.

અશ્વિની આદિ દરેક નક્ષત્રોના નીચે મુજબ અક્ષરો છે, જે પૈંચી (માં) નક્ષત્રના એકેક પાયા (= નો એકેક અક્ષર છે—

૧ અશ્વિની-ચુ-ચે-ચે-ગા	૧૫ સ્વાતિ-રૂ-રૂ-
૨ ભરણી-હિ-હુ-વે-હો.	૧૬ વિશાખા-તિ-
૩ કૃત્તિકા-અ-ર્ષ-ઉ-એ.	૧૭ અનુભ-ન-નિ-
૪ રોહિણી-ઓ-વ-વિ-ગુ.	૧૮ મૃગશીર-ના-ય-
૫ મૂળશર-વે-વો-ક-કિ.	૧૯ મૂળ-યે-યો-ભ-
૬ આર્દ્રા-કુ-પ-ક-છ.	૨૦ પૂર્વ-પાઠ-ભુ-ભ-
૭ પુનર્વસુ-કે-કો-હ-હિ.	૨૧ ઉત્તર-પાઠ-ભે-ભ-
૮ યુધ્ય-કું-કે-કો-હા	૨૨ અભિજિત-ભુ-
૯ અશ્લેષા-કિ-કુ-કે-કો.	૨૩ ધનુ-ગિ-ધુ-
૧૦ મઘા-મ-મિ-ગુ-મે.	૨૪ પનિષા-ગ-ગિ-
૧૧ પૂર્વ-કો-કો-કો-કો-કો.	૨૫ માત્રા-ગો-ગો-
૧૨ ઉત્તર-કો-કો-કો-કો-કો.	૨૬ પૂર્વ-ભાગ-સે-સે-
૧૩ દશમ-કુ-કુ-કુ-કુ.	૨૭ ઉત્તર-ભાગ-કુ-કુ-
૧૪ ચિત્રા-વે-વે-ર-રિ.	૨૮ દેવની-દે-દો-

આ અક્ષરો એકાદી પદોવાળા સર્વતો બદલાય નથી નામ પાડવામાં જરૂરી છે. જે કે હ, ઝ, જી વિગેરે ઉપરથી નામ પડાવું નથી, પણ તે સર્વતો બદલાય નથી જરૂરના રોવાથી નક્ષત્રોના પાયામાં તેમનો પણ સમાવેશ દરેકાઈ બાદાનો નક્ષત્રના જે પાયામાં જન્મ

“ દેવો દામ વૃદાવગ્યવદ્વિષ્ણુનેષુ દાને મનો,

મેરાવાઈદાનીવગંભંગમુજમુંવેન્ને મામમય ।

મન્દરો દાનો વધુપુરવદોર્ગમન્દોદેવમ્વ ચેર,

જાતે દાદમિતો કિલેવય ચ લયોર્ગાદર્શદોર્ગેન્ન ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—દેવ, મામ અને ધરના પ્રવેશમાં, દામમાં અવ-
દારમાં (વેપારમાં), જુગાર રમવામાં, દાન દેવામાં, ધંત્રની
પ્રાપ્તિમાં, મેવામાં, કાંકણી પામવામાં, જાદુવર્ષ મેળવવામાં,
કુદમાં, પુનર્જન્માં અને મેળમાં નામનક્ષત્ર તથા નામરાશિનો
સંદ ભેંચા અને બીજા કાર્યમાં જન્મનક્ષત્ર તથા જન્મરાશિનો
સંદ મદનું કાર્ય. પણ જો વધુ પુરવના મેળાપમાં માત્ર
ભેંજનું જન્મનક્ષત્ર અને નાં વિશેષ શુદ્ધિ તપાસી જાનેનો
નામ નક્ષત્રથી મેળાપ કરવા ॥ ૧ ॥ અયોનિર્નિવચકારને
પાપ આ વાત સમજાવે છે. તથા ચાર્ડધર કહે છે કે—

“ વિશાદપટનં ચેવ, કમ્વર્ગમં પ્રદર્શનં વચ્ચ ।

જામમાનુ ચિન્તયેત્તર્થ, મન્મ ન જાણને વદા ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ જો જન્મનક્ષત્ર ન મળી શકે તો વિવાદકાર્ય,
લખનું જાત, અને મદનું જાત, નામ નક્ષત્રથી તપાસવાં. ॥૧॥

દરેક મનુષ્યના જન્મનક્ષત્ર વિગેરે ૭ પ્રકારના નક્ષત્રો
છે. તેમાં પહેલું જન્મનક્ષત્ર, દશમું કર્મ, સોળમું સંપાત,
અદારમું સમુદય, ત્રેવીશમું વિનાશ, અને પચ્ચીશમું માનસ
નક્ષત્ર કહેવાય છે તેમાં જન્મનક્ષત્ર સર્વ શુભકાર્યમાં વર્ત્ય છે.

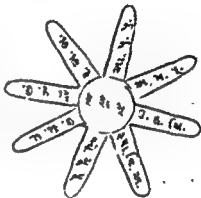
આ ઉપરાંત બીજા ત્રણ નક્ષત્રો લેતાં રાજાને નવ નક્ષત્રો
દેાય છે. જે દિવસે રાજાનો રાજ્યાભિષેક થયો હોય તે સાતમા
પ્રકારનું અભિષેક નક્ષત્ર કહેવાય છે, અને આઠમો પ્રકાર
જાતિ નક્ષત્રના ઠાણેક અનુસારે પુષ્ય તથા ઉત્તરા રાજાના
જાતિનક્ષત્રો છે, અને નવમા પ્રકારનું દેશનક્ષત્ર હોય છે.
આદર્શી માંડીને ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો પૂર્વાદિ આઠ દિશાના અને
કૃત્તિકા રેદિગ્ની તથા મૃગશર મધ્યભાગના દેશનક્ષત્રો છે, તે
લાવવાની આ રીતિ છે—

“ કર્ત્ત્વિકાદ્યેષ્ટરાશિઃ, પદ્મં નાભીં રવેનુ ચ ।

પ્રાગ્ધ્યાદિશ્યેનુ માનીદ, મ્યાગ્ધ્યાગ્નિમન્યાશિનઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—એક ૩-

ર્ષિકા અને આઠ પાં-
ખડીવાળું ક્રમશઃ કરવું.
અને તેની નાભિમાં
તથા પૂર્વાદિ દિગ્ગામા
રહેલી પાંખડીઓમાં
અનુક્રમે; કૃતિકાથી
આરંભીને ગ્રજુ ગ્રજુ
નક્ષત્રો મૂકવા તથા
સ્થુલ રીતે આ ન-

ક્ષત્રો અનુક્રમે પદ્માંગ, મંગલ, કર્ત્ત્વિકા, અવન્તિ, આનર્ત, સિંધુ, શ્રૌતીર, હારહર, મદ્ર, અને કોર્ણિદ, રેશના મનાય છે. આ રીતે પૃથ્વીના નવ ભાગ કરી દરેક દેશો પાત્ર લેવાય છે.

આ નવ પ્રકારના નક્ષત્રો કૃત્રિમની પીડા વિગેરે નવ પ્રકારે દર્શિત થાય છે ત્યારે તે પાનાના માણીકનું અનિષ્ટ કરે છે. નવ પ્રકારનો હોય આ પ્રમાણે છે—

“ કેતવર્કાર્કિભિરાક્રાન્તં, મૌમવક્રમિદાહતમ્ ।

ઉલ્કા મહણ દર્શનં ચ, નવધાડપિ ન મં ગુમમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—કેતુ રવિ અને શનિ ગ્રહે આક્રમેણ, મંગલ વક્રી-
ગ્રહ અને બીજા નક્ષત્રે હોણેણું, તથા ઉલ્કાનક્ષત્ર ગ્રહણનક્ષત્ર અને
દગ્ધનક્ષત્ર; એ નવ પ્રકારે દોષિત થયેલ નક્ષત્ર શુભ નથી.” ॥૧॥

રવિગ્રહ ચૈત્ર માસમા મેષરાશિ ભોગવે છે, અને ત્યારેજ
અશ્વિની નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કરે છે. ત્યાર પછી તેર કે ચૌદ ચૌદ
દિવસના ભોગવટે કરીને એક વર્ષમાં દરેક નક્ષત્રોને ભોગવે
છે. સૂર્ય જે નક્ષત્રમાં હોય તે રવિનક્ષત્ર કહેવાય છે. આ રવિ-
નક્ષત્રની રવિયોગ ઉપગ્રહ આડલ વિગેરેમાં જરૂર પડે છે. આ

દીન દરેક જાતે પાનાના ઇમિલોગના ચાર નવમાંસ ૪ બાજમાં
કેટલે નસત્રનો લોચ તથે ઇં, અને તે દરેકના લોચ નસત્રોની
જુદા જુદા કયાને આવશ્યકતા જોવાયેલ છે.

આ મિયાસ નસત્રોની જાતિ, અદબુકિતનું માન, પરિષ
આરિના રશાન સંજ્ઞાનસત્રો વિનેરે અધિધાર અન્યત્ર-ગોમા
વિનારથી વળુંબો છે, વિશેષ જલુવા હમ્બનારે તે ત્યામી
જોઈ હોયો. અર્થો તો માત્ર શુદ્ધ વિભાગમાં જરૂરી નસત્ર
જોઈએ પરિપૂર્ણ થયું.

મગ અન્ધમાં દોઢ લોહથી નસત્રોના તારાની સંખ્યા
આપી છે, અને અપા લોહથી રહે છે કે—નસત્રના જેટલા
નાનાંસ હાય છે તે અકવાગોનિધિ તે નસત્રના યોગમાં દબ્ધ
થાય છે. અગ્નિની નસત્રમાં ત્રીજ, બરાળી નસત્રના ત્રણ તારા
હોવાથી તેમાં પણ ત્રીજ, એમ દરેક નસત્રની અગુલ તિથિઓ
અમજવાની છે જે નસત્રના પદ્ધથી અધિક તારા છે તે તારાના
સંખ્યાને પદ્ધથી બાળી એવ રહેલ અંજ્યાની તિથિ તે નસ-
ત્રમાં વર્ત્ય કયાય છે. આ રીતે શતલિખા નસત્રમાં દશમ, અને
દેવની નસત્રમાં બીજ તિથિ અગુલ છે. જે શુભકાર્યમાં વર્ત્ય છે

ઉદયમબમુરિ તો કહે છે કે—પુનર્વસુ નસત્રના
ત્રણ તારા છે, જોટલે તેમની માન્યતાએ થીજને દિને પુનર્વસુ
નસત્ર હોય તો ત્રીજ નસત્ર દબ્ધ થાય છે, પણ વ્યાય થતી નથી.
લીલ અન્ધોમાં કેટલાક તારાની વિશેષ સંખ્યા પણ મળે છે,
અને તે જોડેક તારાની વૃદ્ધિમાં નસત્રની આકૃતિમાં પણ ફેર
ફાર થાય છે. પણ તે નસત્રની યોગખાલુ માટે વિશેષ તારાઓ
મળ્યાંયા હોવાથી તે તારાઓને વર્ત્ય તિથિ હોવામાં મળવા નહિ

હવે તારાની સમાન સંખ્યાપાળી તિથિને નસત્રદબ્ધ
તિથિ યોગખાલી વિશેષ કહે છે કે—

“ તારામૈરહોમિર્ગામૈરવ્દેશ ધિષ્ણવફલવાક ”

અર્થ—“ તારાને તુલ્ય દિવસ માસ અને વર્ષો વડે
નસત્રનું ફળ પરિપક્વ થાય છે. ”

૧ સુદર્તનો નામે નસત્ર સમાન હોવાથી સુદર્તનો સળ, પરિષ,
વર્ત્યોવર્ત્ય રજ, વિનેરે સર્વ અધિધાર નસત્રના જોયો સમજવો.

नक्षत्र ग्रह.

नं.	नाम.	विक्ष.	दिशा.	तारा.	आकृति.	ग्रहयोग.	मुहूर्त.	दिवस.	स्वामी	स्वभाव.	पुल्यादि.
१	अभिन्दी	६१	उत्तर	३	अभिसुभ	पुंसाह ७७५	३०	१५	अ० पु०	सधु	पुंसा
२	सारणी	१०२	"	३	त्रिभाषु		१५	१५	यम	दूर	पुंसा
३	पिम्प	१०८	"	३	सुरभ		३०	१५	अग्नि	मिश्र	पुंसा
४	राहिणी	११५	दक्षिण	५	सष्ट		४५	१५	प्रसा	पुंसा	पुंसा
५	अश्लिष	१२०	"	३	दशशुशीर		३०	१५	अंश	मिश्र	पुंसा
६	आर्द्रा	१३४	"	१	भषि	पुंसाह	१५	८	सिध	दार्ढ्य	मिश्र
७	पुन०	१४८	उत्तर	४	पुसा		४५	७	अदिति	अर	पुंसा
८	पुन०	१५३	अभ्य	३	आभु		३०	१५	गुरु	सधु	पुंसा
९	अश्लेष	१५३	दक्षिण	६	पताम		१५	१५	सूर्य	दार्ढ्य	पुंसा
१०	मघा	१५२	अभ्य	५	द्विद्वे		३०	१५	पितर	दूर	पुंसा
११	पु० श०	१५३	उत्तर	२	वीटी		३०	१५	प्राग	दूर	पुंसा
१२	उ० श०	१४८	"	२	वीटी		४५	१५	अर्धभा	पुंसा	पुंसा
१३	अश्लेष	१५०	"	५	अश्लेष		३०	१५	रवि	सधु	पुंसा

नं.	नाम.	मुष्.	ने.	योगि.	वैरयोगि.	जय.	नाडी.	अक्षर.	राशि.	मति.	सिं.
१	अभिनी	नि	मं	घोडा	घोडा	देव	आ	मु नो नो वा	मेघ	वशिष्ठ	पुंश
२	अब्धी	अ	मि	दायी	मिं	मनु	म	सि सु से लो	मेघ	मंदास	पुंश
३	रुनि	अ	म	अक्षर	वान	रा०	अं	अ प उ अ	मे० १०	आलख्य	पुंश
४	रादिनी	अ	अ	साय	नोवी	मनु	अं	ओ व वि पु	११	अंकुत	पुंश
५	भ्रशर	नि	मं	"	"	देव	म	वे वो क डि	१० मि०	सेवक	पुंश
६	आर्द्रा	उ	मि	कुनरो	हरज	मनु	आ	क प क उ	मि० १०	उग्र	स्त्री
७	पूर्वाषा	ति	स	भीमा	उदर	देव	आ	क हा क लि	मि० १०	वशिष्ठ	स्त्री
८	पूर्वा	उ	अ	अक्षर	वानर	देव	म	क ह क लो	६६	राज	स्त्री
९	अश्लेषा	अ	मं	भीमा	उदर	रा०	अं	दि कुं उ ग	६६	मंदास	स्त्री
१०	मेषा	अ	मि	उदर	भीमा	रा०	अं	म मि म मे	सिंह	अंकुत	स्त्री
११	पूर्वाश	अ	स	"	"	मनु	म	ओ ह टि ड	सिंह	आलख्य	स्त्री
१२	उ० श	उ	अ	अक्षर	वार्ध	मनु	आ	ट टा प पि	सि० ३०	राज	स्त्री
१३	दरत	ति	मं	घोडा	घोडा	देव	आ	प न प ल	३०	वशिष्ठ	स्त्री

આ સિવાય બીજી પણ નક્ષત્રની ગુદ્ધિ આ પ્રમાણે જોવી.
શુભ કાર્યમાં લીકણ ઉગ્ર અને મિશ્ર નક્ષત્રો વર્જવાં. કુંડ
છે કે—

“પ્રાયઃ જ્ઞાન્તે કાર્યે ન યોનયેત્ કૃત્તિકા સ્ત્રિપૂર્વાશ્ર
વારુણરોદ્રે ચ તથા દ્વિવતં ચામ્યમશ્લેષામ્ ॥”

અર્થ—“ પ્રાયઃ કરીને જ્ઞાન કાર્યમાં કૃત્તિકા, પૂર્વાશ્ર-
દ્યુની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ, શતભિષા, આર્દ્રા, વિશાખા,
ભરણી અને અશ્લેષા નક્ષત્રો વર્જવાં. ” દરેક નક્ષત્રોની અમુક-
ધરીઓ પછી ચાર વિષધટિકા આવે છે. જે શુભકાર્યમાં
વર્જ્ય છે; એમ મુદૂર્ગ ચિનામણિમાં કહેલ છે. પણ બીજા
અન્યોમાં તે નક્ષત્રની આદિની અને અંત્યની ચાર ચાર
ધરીઓ ત્યાજ્ય કહી છે.

“ ધિવ્યસ્યાદાવન્તે, ત્વજેચ્ચનમ્મો ષટી કર મહર્ણે ।
મદિ શુદ્ધે દ્વે ધિવ્યે, વિવાહ યોગ્યે તદા શ્રેષ્ઠે ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ વિવાદમાં દરેક નક્ષત્રની આદિની ચાર અને
અંતની ચાર ધરીઓ ત્યાજ્ય છે, પણ પાસેપાસેના
બન્ને નક્ષત્રો વિવાદયોગ્ય-શુભ હોય તો તેની સંધિધટિકા
વર્જવાની જરૂર નથી ” ॥ ૧ ॥ વિવાહ ધૂન્દાવનમાં નક્ષત્ર
સંધિદોષ સવા ધરીનો કહેલ છે. વળી વિકૃત તો દરેક
શ્રદ્ધના મંકમળમાં નક્ષત્રનો સંધિદોષ જણાવે છે, તથા આગળ
કહેવાશે તે મહાંતયોગ પણ શુભકાર્યમાં વર્જ્ય છે. ક્ષીમાન્
હરિભદ્રાચાર્ય વર્જ્ય નક્ષત્રની નામાવળી આપતાં કહે
છે કે—

“ સ્તિમંગગ્ગાળ પુરબો, ધુમિયમાત્રિગિયં ચ તગ્નુતં ।

આત્રિગિમસ્મ પચ્છા, જં તિવસં તં મવે દ્યુતં ॥ ૧ ॥

— મંગ્રાગયં ધુમિયમાત્રિગિયં દ્યુત વિદ્ સોવમાદં ।

ઃ નસાપાણ્દગ્ગલ્લસિમં દ્વમ દ્યુત રિત્તમાદં ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ ગાનિ જનં મંત્રગાનીમામેનું નક્ષત્ર ધમિત
મોવાય છે, ગાનિ કે મંત્ર ગાનીમામેનેદાયેનું નક્ષત્ર આલિંગિત
મોવાય છે, તથા આલિંગિતની પાપવાદે કહેવું—ગાનિ મંત્રો
જોમવેનું નક્ષત્ર દરમિ દેવાય છે ॥ ૧ ॥ સપ્તાંગે ઉદય
પામવું નક્ષત્ર ૧, ગાનિ જનં નગળે જોમવવાનું જોમવાનું કે
જોમવેલ ધમિત આલિંગિત જનં દરમિ નક્ષત્ર ૨-૩-૪, પંચ
૫, ઉપધદ ૬, તપા ૭, પાત ૮, જનં જોમર્મલ ૯ ના દેવા-
વાળું નક્ષત્ર દુષ્ટ દેવાય છે ॥ ૨ ॥ ” ઉપદેશ વેધ આદિ
પંચ દેવા નક્ષત્ર શુદ્ધિ જોવા વખતે મૂળ નિયમકાર આમગ
અષ્ટાવશે વગી હય છે કે-

“ સંતાગયં રશિગયં, વિદુરં મળાદં વિસંવં વ ।

રાત્રદયં મહમિલં, વિરાગણં સત નક્ષત્રે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સપ્તાનું મૂળે જોમવાનું, વહીમહવાળું-
વિદુર, સ્વનઃ દુરમહવાળું—સમહ, રશિના નક્ષત્ર પછી
રહેવું—વિશાલિત રાત્રીને જોમં સૂર્ય—અંદનું મહજુ કપુ
દેવા તે, તથા મહ જેને લેલીને જાય તે; આ સાત પ્રકારનું
નક્ષત્ર વર્ગવું ॥ ૧ ॥

મહજુ ધાય ત્યારે રાત્રી જોયેલો કહેવાય છે. તે જે નક્ષ-
ત્રમાં જોવાયેલો હોય અર્થાત જે નક્ષત્રમાં સૂર્ય—અંદનું મહજુ
મધુ હોય તે નક્ષત્ર ન્યાય છે આ નક્ષત્ર છ માસે મુદ ધાય છે.
નારચંદ્રની દીપ્તગ્રીમાં મહની દિગ્રી જોવાયેલ નક્ષત્રની
મહમિલ જોવી સંતા આપેલ છે કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે—

મુષને મોમં ચ ॥ સ્વામ્યં, સર્વકર્મસુ સિદ્ધિદમ્

યત્નાત્ સ્વામ્યં તુ સત્કાર્યે નક્ષત્રં રાત્રસંયુતમ્

અર્થ—“ દુરમહે જોમવેલ જોમવાનું કે જોમ્ય
નક્ષત્ર સર્વકર્મમાં સિદ્ધિ દેવાવાળું હોવાથી ત્યાજ્ય નથી,
પરંતુ શુભ કાર્યમાં રાત્રી વટે કરીને મુકત નક્ષત્રનો યત્નથી

નક્ષત્ર શુદ્ધ થાય છે. અને બીજા મહત્વનું નક્ષત્ર ૭ મામે શુદ્ધ થાય છે.

વિવાહ જુનાવનમાં કર્યું છે કે-જો નક્ષત્રમાં શુદ્ધ-૩૧ દેખાયા હોય તે નક્ષત્ર, નથા પચ્ચત્ત મહના ભેદવાળું નક્ષત્ર ૭ મામે શુદ્ધ થાય છે. ઉત્કાપાન અને મંદ-અર્થના પરિણામ વાળું નક્ષત્ર ૭ મામ મુખી અશુભ છે. રત્નમાત્રા સામ્યમાં કર્યું છે કે, ભોમ આદિ ઉપાનથી નથા મહના શુદ્ધથી કપિત્ર નક્ષત્ર મંદના ભોગથી શુદ્ધ થાય છે.

વગી ઉદયપ્રભગુરિ પુખ્યનું ગગ દેખાડના કહે છે કે—

“ કાર્યં વિતારેન્દુવચેઽપિ પુષ્યં, દીપ્તાં વિવાહં ન વિના વિદ્યમાન,
પુષ્યઃ પેરેણાં હિ વર્ત્તં દિનસ્મિન, વર્ત્તં તુ પુષ્યમ્પ્ય ન દમ્પુરન્યં ॥૧૥”

અર્થ—“ તારા અને ચંદ્રનું ગગ ન હોવા છતાં દીક્ષા અને વિવાહ વિનાના સર્વ કાર્યો પુખ્ય નક્ષત્રમાં કરવાં, કેમકે પુખ્ય નક્ષત્ર કામને અતિ પોષણ કરનાર હોવાથી દીક્ષા અને વિવાહમાં વર્જ્ય કહેવા છે. જાડી નિર્જાગ્યદ્ર, નિર્જાગ તારા, કુવાર, કુતિધિ, કુયોગ, મદ્યવેધ, ફરામદાક્રમણ, ખાત, પરિધ-દંડ; વિગેરે પુખ્યથી થયેલા કે બીજાથી થયેલા તમામ દોષો હોવા છતાં પુખ્યનક્ષત્રમાં દરેક કાર્ય કરી શકાય છે; કેમકે તેના દોષને બીજા હણી શકે તેમ નથી. તેમજ પાતાના કે બીજાનાં દોષને હણવાતે પોતેજ સમર્થ છે. ॥ ૧૬ ॥

અભિજિત નક્ષત્રની સમજણ તથા તેની આવશ્યકતા મન્યકાર દર્શાવે છે:—

ऊँखा अंतिमपायं,सवणपढमघडिअचऊअभीहठिह
लत्तोवग्गहवेहे,एगगलपमुहकज्जेसु ॥ २० ॥ ..

અર્થ—ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રનો છેલ્લો પાંચો અને અવણ નક્ષત્રની પહેલી ચાર ઘડી, આટલી ઘડી

મુખી અભિજિત નક્ષત્રની સ્થિતિ દોષ છે. લતા ઉપમદ વેધ, અને એકાર્ગલ વિગેરે કાર્યોમાં તેની જરૂર પડે છે. ॥ ૨૦ ॥

વિવેચન—નક્ષત્રો સાધાવીશ છે; પણ પહેલાં સ્થાને સપ્ત નક્ષત્ર તરીકે આધાવીશ નક્ષત્રની જરૂર પડે છે, માટે બે નક્ષત્રની સંધિમાં નવા નક્ષત્ર તરીકે અબીચ્ ની ચુંટણી કરેલ છે. વળી નવા આરાતા પ્રારંભમાં ચંદ્રની સ્થિતિ માટેનું નક્ષત્ર કાયમ કરવા માટે આ નક્ષત્રનો કાળ સ્પષ્ટ કરેલ છે. આધુનિક ગણનામાં અબીચ્ નક્ષત્રની એકાગ્રીય ધટ્ટીવાળી સ્થિતિ મનાય છે. તે માટે ઉત્તરાષાઢાની પંદર ધટ્ટી અને ધનુની ચાર ધટ્ટીમાં અભિચનો ભાગકાળ આવે છે. લતા, ઉપમદ, વેધ અને એકાર્ગલ આદિમાં આ નક્ષત્રની જરૂર પડે છે. આદિ શબ્દથી—સર્વતોભદ્રચક્ર, વામવેધ, દક્ષિણવેધ, પરિધ, વિગેરેમાં પણ અબીચ્ નક્ષત્ર અલગ મનાય છે, પાવ, નારા, રાશિ, રવિયોગ, ઉપમદયોગ, વિગેરેમાં આ નક્ષત્રની જરૂર નહોવાથી તેઓમાં સત્યાવીશ નક્ષત્રની ગણના કરાય છે. આ નક્ષત્રની પણ સામાન્ય વિશેષ સહાયો પ્રથમ સ્થાનમાં ચર્ચેલ છે, તેથી તે સંબંધી અહીં કંઈ કહેલ નથી. વ્યવહાર પ્રકારમાં કહ્યું છે કે—અભિજિત નક્ષત્રમાં કરેલાં કાર્ય સફળ થાય છે. માત્ર તેમાં ઉત્પન્ન થયેલું બાગક ટપ નથી. આ પ્રમાણે નક્ષત્રનો અધિકાર પૂર્ણ થયો.

પંચાંગ શુદ્ધિમાં તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, કરણ અને યોગ શુદ્ધિ એવાય છે; જેમાં યોગની શુદ્ધિ આગળ કહેવાયેલી, બાદની ચાર શુદ્ધિઓ કહેવાઈ ગઈ છે. તેઓનું પરસ્પર વિશેષ અને બળાબળ નીચે સુચવેલ છે—

સુદૂર્તમાં અબીચ્ સુદૂર્ત બજવાન છે. બદાના અર્થે પૂંછ વધારે બજવાન છે. વ્યવહાર પ્રકાર કહે છે કે—

“ ધિષ્ણવાર્તા મૌહુર્તિકમુદયાનુ સિતારસિ યોગાજ

“ વધિષ્ણવં યયોત્તરમિતિ । ”

૩. અર્થ—“નક્ષત્રમાં મુદૂર્તબળ, દિવ્યબળ, અને ચંદ્ર
બળ, યથોત્તરપંક્તિ અધિકાધિક બળવાન છે.” શોનક કહે છે કે—

“નક્ષત્રવત્ ક્ષણાનાં ચલમુવતં દિગુણિતં સ્વનક્ષત્રે”

અર્થ—મુદૂર્તનું બળ નક્ષત્ર જેવું છે. પણ તેમ
પોતાના નક્ષત્રમાં બમણું બળ આવે છે.” દૈવજ્ઞવલ્લભ
કહ્યું છે કે,

“કૃષ્ણપક્ષે નિષિદ્ધેષુ, વારધિષ્ઠ્યક્ષણાદિષુ ।

સંકીર્ણાનાં પ્રશંસન્તિ, દારકર્મ ન સંશયઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—કૃષ્ણપક્ષમાં નિષેધિત વાર નક્ષત્ર અને મુદૂર્ત
દિમાં સંકરભતિના વિવાદ સંશય વિના પ્રશંસનીય છે
અર્થાત્ સંકરભતિના વિવાદમાં તે બળવાન છે. ॥ ૧ ॥
વ્યવહારસારમાં કહ્યું છે કે—

“તિથિ ધિષ્ઠ્યંચ પૂર્વાર્ધે, ચલવદ્ દુર્બલં તતઃ ।

નક્ષત્રં ચલવદ્ રાત્રી, દિને ચલવતી તિથિઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“દિવસ કે રાત્રિના પૂર્વાર્ધમાં તિથિ અને
નક્ષત્ર બળવાન છે, અને ત્યાર પછી તે નિર્બળ થાય છે. નક્ષ-
ત્રનું બળ રાત્રે હોય છે, અને તિથિનું બળ દિવસે હોય છે.”
॥ ૧ ॥ હર્ષ પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“કુતિદિ કુવાર કુમોગા, વિટ્ટિવિઝ મમરિકલ દહુ તિહી ।

માતળહ દિખાઓ, વરં સમ્બંધિ સુમં ભવેઝ્ઝસમ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“કુનિથિ, કુવાર, કુમોગ, વિટ્ટિ, જન્મ નક્ષત્ર,
અને દમ્બનિથિ; એ સર્વ મધ્યાહ્ન પછી અવરય મુખ થાય
છે” ॥ ૧ ॥ યોગાધિકારમાં કુમોગની જોડલી ધરીઓ વર્જ્ય
કહીશું તેટલી ધરી મુખીજ તેઓનું બળ રહે છે. કપિત્ર નક્ષ-
ત્રાનું દુષ્ટપણ ■ માસ પર્વત રહે છે. લગ્ન કહે છે કે—

“વિષ્ણુમદ્વારકે ચેવ, વ્યતિપાતેઽય વૈપ્રી ।

મયો જન્મ નક્ષત્રે, મધ્યાહનાત્ વરત. સુમમ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—વિદિઃ આચાર્ય, અનિષાન, ચૈમ્બલ, આગમી
નારા. અને જન્મનક્ષત્રનું દુષ્ટભાગ, મધ્યાહ્ન પચત દેવ્ય છે.
પદ્મ ને શુભ થાય છે " ॥ ૧ ॥ લલલ લલ લલ લલ -

સ્વાર્થે નક્ષત્રપદ્મ, નિઘર્થે નિધિ પદ્મ ધર્માદેશવય ।

દોગર્થે વારપદ્મ, જાનકર્મદાકે સ્વાદેશ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ નક્ષત્રનું દેવ પાનાના પૂર્વાર્ધમાં, નિધિનું
દેવ નિધિના પૂર્વાર્ધમાં, વારનું દેવ દેવદામાં, અને લક્ષ્મીનું દેવ
નક્ષત્રમાં રૂપ છે ” ॥ ૧ ॥ ગણિતવિદ્યા પ્રકીર્ણકમાં કહ્યું છે
કે—દિવસ, નિધિ, નક્ષત્ર, કર્ણ, મદ દિનમુદૂર્ત, શકુન,
વિદ્ય, નિમિત્ત, બાવ અને પદ્મ અધિકાધિક જાગવાનું છે.
જાગી કહ્યું છે કે—

“ જાગ વટ જટ મોઝમ, વસીયા સફી સવગુણ ફલાઈ ।

વિદિ રિસલ વા કરણ, જોગો તારા સમંકલત્વ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ તિથિ, નક્ષત્ર, વાર, દરવ, જોગ, તારા અને
સંદનું અનુક્રમે—જોગ, વાર, આઠ, સોળ, ખત્રીયા, સાઠ અને
સોળનું જાગ છે ॥ ૧ ॥ તથા કહ્યું છે કે—

“ દર્પે તિથી કુવારે વ, નારિકાનાં વટુદવય । ”

અર્થ—“ દર્પતિથિ અને કુવારની ચાર પડી અશુભ
છે. જોડે ચાર પડી તેનું જાગ રહે છે, પછી નિર્જાન થાય છે. ”
દૈવજ્ઞ વલ્લભમાં કહ્યું છે કે—તિથિ, શબ્દ, નક્ષત્ર અને વારનું
સાધ્ય યોગમી થાય છે; અર્થાત્ તે પાંચમાં યોગ અધિક
જાગવાનું છે. વેધ, લતા, પાન, પ્રયોજ્ય વિગેરેની તેના નિષ્પા
દરેલા દેશમાં પ્રતિદૂગના હોય છે; એમ મુદૂર્ત ચિંતામણિ
વિગેરેમાં કહેલ છે. કુયોગની અપેક્ષાએ સિદ્ધિયોગ વધારે
જાગવાનું છે, તેમજ સદા સંવર્તકાદિથી અમૃતસિદ્ધિ યોગ
અધિક સામર્થ્યવાળો છે. આરંભસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે—સર્વ
કુયોગોએ દાઢી ભાગ અવશ્ય પડ્યા છે. કુમારયોગ અને

રાજયોગની અપેક્ષાએ કર્ક ચમકાવે વિગેરે અધિક જગવાન છે, એમ આરંભશ્રિદ્ધિની દ્રીક્રમાં કથન છે. નર્વ યોગમાં રવિયોગ અનુલ જગવાળો છે. વળી કહ્યું છે કે—લગ્નકુંડલી પિના વાર અને નક્ષત્રથી ઉત્પન્ન થના યોગો જગવાનજ છે. વાર નક્ષત્ર અને યોગોથી થના દોષો પેદીના ધત્વા-અર મારે કહ્યું છે કે—

“ एषां मध्यादेकेनाऽपि हि दोषेण दुष्यन्ते मनुजम् । ”

અર્થ—“ આ દંડક્રમાંથી એક દોષથી પણ દુષિત થયેલ લગ્ન દુષ્ટ છે. ” પરંતુ—

“ अमोगास्तिथिवारक्ष—नाता येऽपि प्रकीर्तिताः ।

सन्ने ग्रहलोपेते, प्रभवन्ति न ते क्वचित् ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—નિશિ વાર અને નક્ષત્રના કુયોગો જોવાપે ન લગ્ન હોય તો નાશ પામે છે. અર્થાત—એકાર્ગલ, પાત્ર, કર્તારી વિગેરે તમામ દોષો સ્વર્થ અંદ્ર અને ચુરનાં બગથી નાશ પામે છે.

હવે બાર રાશિ કહી દેખાડે છે, અને કઈ રાશિમાં કેટલાં નક્ષત્રો આવે ? તે દર્શાવે છે—

કિત્તિ મિગ પુણ્ય અસેસા,

ઉ-ફ ચિ વિસા ઉ-સ્વ ધણી પૂ-મા ।

રેવઈ અ એગ દુ તિ,

ચઉ પાયંતા વાર રાસિ કમા ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—કૃત્તિકા, મૃગશર, પુનર્વસુ, અશ્લેષા, ઉત્તરાશ્વિની, ચિત્રા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, ઉત્તરાધાદા, ધનિષ્ઠા, પૂર્વાભાદ્રપદ અને રેવતી; એ બાર

નરસિંહના કપલુકેરે એક, એ, ત્રણ અને ચાર પાયાના
અંગમાં આઠ દર્શિયાંના અધ્યાત્મિક શ્રાવ્ય છે ૩૩ ૩૩ ૩૩

ચિત્રેશ્વર નરસિંહનાચાતુર્યના પૂર્ણ જ્ઞાન કરવાથી કાર્તિક
દેવદાસ દેવેને સમગ્ર કામધર્મ નેમ છે. આજે સમગ્ર નરસિંહ
દેવદાસના કાર્તિકાનું જ્ઞાન કરતે હોય છે. સત્યાપીત નરસિંહના
જિહ્વા કમળનું શ્રાવ્ય છે. તેના આરમ્ભ જાગરુ નામ કાર્તિકા છે.
જેમ, સત્યાપી નરસિંહના એક કાર્તિકા શ્રાવ્ય છે. સત્યાપી રીતે
કરુણકર ૧૦ કરીનું કામધર્મ છે. અને આ રીતે રાત્રિ ૧૩૫
કરુણી કામધર્મ છે તેવી જ રીતે હવે સમગ્ર અધ્યાત્મિક જ્ઞાન
પણ નરસિંહના અધ્યાત્મિક જ્ઞાન છે. હવે તે રાત્રિ ૧૩૫ નરસિંહના
દેવ પાદમાં પૂર્ણ શ્રાવ્ય ૭ ને આજે ઉપરની આશામાં કહ્યું છે
કે-- કુલિયાના પાદમાં પાંચે જાનવાના અધ્યાત્મિક પૂર્ણ જોગ
આજે હોય છે. એમને મિથ્યાના આરંભ અધ્યાત્મિક શ્રાવ્ય છે, અને
કોમલના કુલિયાના પ્રથમ પાંચે પૂર્ણ શ્રાવ્ય છે. પછી કુલિ
કાના બીજા પાદના આરંભથી કુલિયાના પ્રથમ શ્રાવ્ય છે,
અને નરસિંહના બીજા પાંચે પૂર્ણ શ્રાવ્ય છે. આ રીતે પ્રથમની
રાત્રિ પૂર્ણ થતા ગુરુના જ નરસિંહના બીજા પાયામાં નવી
રાત્રિની આરંભ શ્રાવ્ય છે. વળી મિથુનરાત્રિ પુનર્વસુના બીજા
પાંચે, કર્કરાત્રિ અશ્વિનાના દ્વાદશ પાદમાં, નિરુદ્ધરાત્રિ ઉત્તરા
ફાલગુનીના પંદરે પાંચે, કન્યારાત્રિ મિથુનના બીજા પાંચે,
ગુરુરાત્રિ વિશાખાના ત્રીજે પાંચે, કૃત્તિકાના અમેતાના
દ્વાદશ પાંચે, ધનરાત્રિ ઉત્તરાષાઢાના પ્રથમ પાંચે, મકરરાત્રિ
મનિષાના બીજા પાંચે, કુમ્ભરાત્રિ પૂર્વાષાઢાપદના ત્રીજા પાંચે,
અને ત્રીજા રાત્રિ રેવતી નરસિંહના અનુર્થ પાદમાં પૂર્ણ શ્રાવ્ય છે.
નરસિંહની પેઠે નિરંતર આ રાત્રિના પૂર્ણમાં હવે અને પશ્ચિ-
મમાં અરુણ શ્રાવ્ય છે, રાત્રિનું મૃગ નામ લાભ છે, અને લભ-
કુંદલીમાં પણ લભમાં જ રાત્રિના મેહા સ્વપાવ છે. પણ તે
લભ અને મેહાના સંયોગમાં રાત્રિ એવી સંજ્ઞાથી જોગ-
આવાય છે; જેની દરેક શુદ્ધિમાં પરમ આવશ્યકતા મનાયેલ છે.

હવે નક્ષત્રની પેઠે રાશિદ્વારે નવા લખાતાં ૧૬૧ સે
ક્રીડો, મેચ, ગુપ્ત, ગિયુન, ક્રીડા, મિ. ૬, ૬૫૫, ૬૫૫, ૬૫૫, ૬૫૫,
ધન, મકર, કુંભ અને મીનઃ એ બાર રાશિનાં નામ છે, તેમાં
અન્યાનીય નક્ષત્રના અગત્યનાં ગ્રહાનેગ થાય છે, એટલે અગત્ય
નક્ષત્રની દરેક રાશિનો ઉદય થાય છે હવે તેમાંથી અન્યા
કુળ રાશિનો ઉદય છે ૭ તેનો નિર્ધાર ઇષ્ટ ધરીથી થાય છે. ૬૬
અગત્યની રીતથી ઇષ્ટ ધરીનું માન આવે છે પ્રશ્નગણકમાં
કથું છે કે—

" નન્દાડ્ડનેત્રે વ્યાગારુચિ, મર્તિન્દ્રાયા વદાદુરેઃ ।

મૂનઃકર્ણં તદ્દર્શનં, જાતા જૈવા ષટ્ઠી દિવઃ ॥ ૧ ॥ "

અર્થ— " પાનાની છાયામાં જેવો પગલાં થાય તેમાં
પ્રથમનું પગલું ઇશ્ટી ભાગીની સંખ્યામાં સાત ઉમેરવા, પછી
તે વડે ૨૮૬ ને ભાગ દેવા. ભાગમાં આવેલ અંકમાં એક
ઝાડો કરી તેના અધા કરવા. આ રીતે જે આંક આવે
તેટલી સૂર્યોદયથી ઘડી જાણવી. અધ્યાત્મ પછી આ રીતે જે
આંક આવે તે સૂર્યાસ્તની ચેષ્ઠ ઘડી જાણવી. " ૥ ૧ ॥

પદ્મપ્રભાસૂરિ છાયાપાદથી ઇષ્ટધરિકા લાવવાની રીતે આ
પ્રમાણે જણાવે છે—ગરીરની છાયા આગલા પગથી ગળીને માપે
અને તેમાં સાત ઉમેરે, પછી આ સંખ્યા વડે જે મકરદિ ॥
રાશિમાં સૂર્ય હોય તો ૧૪૪ ને ભાગ આપે, અને કર્કદિ ૭
રાશિનો સૂર્ય હોય તો ૧૩૫ ને ભાગ આપે. ભાગમાં જે આંક
આવે તેમાં દિવસના પૂર્વભાગમાં એક આંક ઘટાડવો, જેથી
આવેલી સંખ્યા પ્રમાણે ઇષ્ટ ઘડી જાણવી અને દિવસના બીજા
ભાગમાં—અપાર પછી ભાગના આંકમાં એક સંખ્યા ઉમેરવાથી
સૂર્યાસ્તમાં ચેષ્ઠ ઘડી જાણે છે. આજ રીતે પાદછાયામાં ૬
ઉમેરી ૧૦૨ ને ભાગવાથી પણ ભાગમાં ઇષ્ટ ઘડીનો આંક
આવે છે. આ સિવાય ત્રીજી રીત પણ નીચે મુજબ છે—

એસી દક્ષિણ મુખ વાંમ કરની ઉભી ધરો વેંતને,
પૂર્વ પડી જે છાય તેજ કરથી માપી લીઓ આંગુલે;

મેલી આંગણ ચોદ અર્ધ કરીને ભાંગેા વિરાધિક સેા,
ભાગ પડી ઘડી ભણુ માપ કરીએ વીરાંગુલે સાત બે ॥૧૧॥

અર્થ—“ દસિણ દિશા સન્નુખ બેસી ઠાળા હાથની
વેંત ઉઝી કરવી, તેની છાયાના અંગુલ કરવા, અને તેમાં ચોદ
ઉમેરી તેના અર્ધા કરવા. પછી તે સંખ્યા વડે ૧૨૦ ને ભાગ
દેવા, જેથી ભાગમાં ઇંદ ઘડી આવે છે.” જેમકે—એક વેંતની
છાયા ૨૦ આંગણ થાય, અને તેમાં ૧૪ ઉમેરતાં ૩૪ થાય છે,
જેના અર્ધા ૧૭ થાય છે. અને ૧૨૦ ને ૧૭ થી ભાગ દેતાં ૭
ઘડી અને અર્ધા પગ આવે છે.

હેમહંસગણિ કહે છે કે—ઇંદ ચંકુ છાયાનાં પગલાંના
પ્રમાણમાં સાત ઉમેરી તેના કુલ આંગણ કરવા, અને તેમાંથી
મધ્યાહ્નના છાયાંગુલ ઘટાડવા, જેથી સ્પષ્ટ છાયાંગુલ આવે છે.
વળી ઇંદ દિવસના ઘડી તથા પગના માનને ૪૨ થી ગુણવા,
જે ગુણાકાર આવે તેને સ્પષ્ટ છાયાંગુલથી ભાગવાથી ઇંદ છા-
યાની ઇંદ ઘડી આવે છે. જેમકે—ઇંદ ચંકુ છાયા પ્રમાણ ૨-૧૦
છે, તેમાં ૭ ઉમેરતાં ૬-૧૦ થાય, જેના કુલ આંગણ ૧૧૮
થાય તેમાંથી મધ્યછાયાંગુલ ૧૬ બાદ કરતા ચોપ સ્પષ્ટ છાયા-
ંગુલ ૬૬ રહે છે. ઇંદ દિનમાન ઘડી ૩૧ પગ ૫૦ વિગળ ૪૧
છે, તેને ૪૨ થી ગુણતાં ૧૩૩૭-૨૮-૪૨ આવે છે. આ આકને
૬૬ થી ભાગતાં ઇંદકાળ-૧૩ ઘડી ૧૧ પગ આવે છે.

નારચંદ્ર દિપ્તજ્ઞાના દરેક સંક્રાન્તિની સ્થૂલ મધ્યાહ્ન
છાયા લાવવા માટે કહ્યું છે કે—

“ ત્રિદયેકચંદ્રુ પક્ષાન્નિ-યુગેપુષ્પદ શરા પુણા ।

ક્રમાન્મીનાદિરાશીનાં, મધ્યવાદાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મીન વિગેરે રાશિનેા સૂર્યે હોય ત્યારે,
મધ્યાહ્નકાળે મનુષ્યની છાયાનું પ્રમાણ ગળુ, બે, એક, ચૈત્ય,
એક, બે, ગળુ, ચાર, પાંચ છ, પાંચ અને ચાર પગલાં હોય
છે.” ॥ ૧ ॥ બીજે કેકાળે કહ્યું છે કે—

“ પદેભાદિનાદિ દિને પ્રાતઃ, મેઘાદિગુણાનુ ક્રમઃ ।

“ જ્યેષ્ઠે મતઃકરે ૬૭ મેઘઃ, મૌન ૧૨ મેઘાદિગુણાનુ ક્રમઃ ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“ મેઘાદિ દિનમાનમાંથી ઈદ દિવસનું દિનમાન બાદ કરવું, અને બાકી રહેતા પતેને ક્રમે ગુણના પછી તે ગુણકારને પછીથી બાકી રહેતા, જેથી ઈદ દિવસના મેઘાદિ કારના ઇલાચુત આવે છે. અને તેને બાકીથી બાકીથી ઈદ દિવસના મેઘાદિનના પાદ (પાત્ર) લેવાર થાય છે. સુદ દિનમાન લાવવાની રીતિ પૂર્વે વિચિત્ર ૦ નાવા ૪ ના વિવેચનમાં દર્શાવેલ છે,

મૂર્ધ્ન જ રાગિ-લગ્નમા દાય છે તે લગ્નનો દ્વિગ્ધ સવારે પડેલો ઉદય થાય છે. અને ન્યાય પછી અનુક્રમે બીજા લગ્નનો ઉદય થાય છે. તેમા અન્યારે ક્યા લગ્નનો ઉદય થયો છે તે મૂર્ધ્ન પછીની દરેક ઈદ થઈ ઉપરથી નીચે ગુણ ગોઠાય છે. તેમા મૂર્ધ્ન ઈદ લગ્નકાળે આશુ રાશિના કેટલા અંશ ભાગ્યા છે તે પ્રથમ લાવવું, તે રીત માટે કહ્યું છે કે—

“ સૂર્યાવ્યાસિતરાશેર્માને મિમુક્તનાદિકામિદને ।

સંક્રાન્તિભોગમુવતે લઘ્વં મનુ મૂર્ધ્નમુવતં તનુ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ સૂર્યે આશુ રાશિમાં જેટલી થઈને ભોગ લીધો હોય તેનો આંક રપદ કરવો; પછી તેને મૂર્ધ્નનો રાશિના પગથી ગુણવા, અને અંતરાશુભુજાથી ભાગનાં (રાશિની અંતરાશુભુજાથી ભાગના) સૂર્યભુજા આવે છે.” ॥ ૧ ॥

દરેક રાશિની અંતરાશુભુજાથી આ પ્રમાણે છે—

કુંભુજ નૌમેન્દ્રિય શેરેવમુ, મુન્દ્રિનિધિ ર્સ્વષ્ટ મુન્દરસ ૧૦૦૦ ।

સ્વપ્ત સંપ્રકલિપ્તા—ઋણમયેકગુણાઃ સંયુગ મુર્ધ્ન ૧૦૦૦ શિવે:

શેવે: ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ પૂર્વ રાશિની ૧૮૦૦ થી અધિક ૨૧ વિગેરે અંતરાશુભુજા થયા પછી એક વિગેરે છ રાશિ આવે છે, અને

૪૯ રાશિની ૧૮૦૦ માંથી બાદ કરેલ ૭ વિગેરે આજ-
 સુધી થયા પછી ગુલાદિ ૭ રાશિ આવે છે. અર્થાત—
 મેષની ૧૮૧૭, વૃષભની ૧૮૮૫, મિથુનની ૧૮૬૩, કર્કની ૧૮૮૮,
 સિંહની ૧૮૬૨, કન્યાની ૧૮૨૭, તુલાની ૧૭૬૩, વૃશ્ચિકની
 ૧૭૧૬, ધનની ૧૭૬૦ મકરની ૧૭૬૭, કુમ્ભની ૧૭૮૬, અને
 મીનની ૧૮૨૧ આતરબુદ્ધિના અંકો છે " ॥ ૧ ॥ મુકૂર્ત
 ચિંતામણિકાર બીજી રીતે મૂર્ખબુદ્ધિ લાવે છે—

॥ મેષાદિગેડ કે ઝેંઝરા ગેર્માક્ષા;

મેધેષવ. મેર્મિગરા ગેર્માક્ષા: ।

ગોક્ષો: સ્વતર્કા: કુર્સા: કુર્તર્કા:,

વૈદેહ્યાનિ વટિ' નેવેષ મુક્તિ: ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ મેષ વિગેરે બાર રાશિમાં સૂર્ય જાય ત્યારે
 તેની સૂર્યબુદ્ધિ અનુક્રમે ૫૮, ૫૭, ૫૭, ૫૭, ૫૮, ૫૬,
 ૬૦, ૬૧, ૬૧, ૬૧, ૬૦ અને ૫૬ કલાની હોય છે. આ સૂર્ય
 પતિ વટે સંક્રાન્તિની બુદ્ધિથી શુદ્ધી, તેને ૬૦ થી
 માગવાથી ભાગમાં સ્પષ્ટ રાશિના બુદ્ધિ અંકો આવે છે; અને
 મેષમાં બુદ્ધિ ૫૮ આવે છે. ” ॥ ૧ ॥

સૂર્યબુદ્ધિ પંજોમાં ઇષ્ટ લગ્નનો અંક નાખવાથી સ્પષ્ટ
 સૂર્યબુદ્ધિ નિરચન પંજો તૈયાર થાય છે. બુદ્ધિ પંજોને રાશિના
 ઇષ્ટ પંજોમાંથી બાદ કરતાં ભોખપંજો તૈયાર થાય છે. એ
 ભોખ પંજો જેટલો કાગળ બ્યનીત થતાં નવી રાશિની શરૂઆત
 થાય છે. આ દરેક રાશિના પંજોને ઇષ્ટ ધરીમાંથી સોધનાં
 (બાદ કરતાં) ઇષ્ટ ધરીમાંથી જે રાશિના પંજો બાદ ન થઈ
 શકે તે લગ્ન ઇષ્ટ ધરી વખતે ઉદયમાન છે એમ જાણવું. જેમકે
 —મેષની સંક્રાન્તિ પછી જોગણીશમે દિવસે લગ્નશુદ્ધિ
 કરવી હોય તો પ્રથમ તેની બુદ્ધિ ધરીઓ તૈયાર કરવી, એટલે
 સંક્રાન્તિને દિવસે તે રાશિની પાંચ ધરી બાકી રહેતાં સૂર્ય
 મેષ રાશિનો થયેલ છે, અને તે દિવસે મૂર્ચ્છે પાંચ ધરી મેષ-
 રાશિ જોગવી છે. ત્યાર પછી સત્તર દિવસની ૧૦૨૦ ધરીઓ

લોગવી છે, અને ઓગણીશમે દિવસે ૧૩ ઘડીનું લગ્ન ચોધવું છે, એટલે ત્યાં સુધી ૧૩ ઘડી સુધી મેવના લોગ લીધેલ છે; તેથી ઇંદ્ર સમય સુધીમાં કુલ ઘડી ૧૦૩૮ ગઈ છે. હવે ૧૦૩૮ ને મેવના પળો ૨૨૫ થી ગુણતાં ૨૩૩૫૫૦ થાય છે, તેને આંતરભુજા ૧૮૫૭ થી ભાગતાં ભાગમાં ૧૨૫, અને શેષમાં ૧૪૨૫ આવે છે. આ શેષની ૨૪મ ભાજકના અર્ધથી વધારે ૧૧, માટે તેનો પૂર્ણ આંક એક લેતાં ૧૨૬ આવે છે. આ મેવ-રાશિના સૂર્યભુજા પળો કહેવાય છે, તેમાં મેવના પળો ૨૨૫નો અંશ ૭૫ ઉમેરવાથી ૨૫૯ સૂર્યભુજા પળો ૨૦૧ તૈયાર થાય છે, અને તેને મેવના ૨૨૫ પગમાંથી બાદ કરતાં ૨૪ પળો હવે સૂર્યને લોગવવાના બાકી છે. એટલે—આવીશ પગ સુધી મેવલગ્ન છે, પછી વૃષનો ઉદય થશે, જેનાં પળો ૨૫૬ છે, તે પછી ૩૦૫ પગ પ્રમાણ મિથુનનો ઉદય છે. આ રીતે આ ત્રણ લગ્નમાં સૂર્યોદયથી ૫૮૫ પળોનો કાગ બ્યતીત થાય છે; અને ત્યાર પછી ૩૪૧ પગના માપવાળી કર્કરાશિ ઉગે છે, જેમાં સૂર્યોદયથી ૬૨૬ પગ સુધીનો કાગ બ્યતીત થાય છે. એટલે સૂર્યોદયથી ૬ ઘડી અને ૪૫ પગથી ૧૫ ઘડી અને ૨૬ પગ સુધી કર્ક લગ્ન છે, અર્થાત્ ૧૩ મી ઘડી વખતે કર્ક લગ્ન છે.

પ્રસિદ્ધાતકકારે સ્વલ લગ્ન લાવવા માટે જણાવે છે કે—

“ પદ્યવેદે યામગુણ્યે, રવિમુક્તદિનાગ્નિતે ।

ત્રિશદ્ભુવતે સ્થિતં યત્તદ, લગ્નં સૂર્યોદયર્ક્ષતે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ— “ ગત પ્રહરને ૪૫ મુલાંકથી ગુણી તેમાં સૂર્ય-ભુજા દિવસો નેગવવા, અને તેને ૩૦ થી ભાગતાં, ભાગમાં જે આંક આવે તેટલામુ સૂર્યરાશિથી ઇંદ્રલગ્ન બાજવું. એટલે—સૂર્ય જે રાશિમાં હોય તેને પ્રથમ લગ્ન સ્થાપવું, અને ત્યારપછી ભાગમાં જેટલામો આંક હોય તેટલામુ લગ્ન બાજવું. તથા શેષ રહે તેટલામો ઇંદ્ર લગ્નનો ત્રીયાંશ બાજવો ” ॥ ૧ ॥ આ રીતે પહેલર ઉપરથી લગ્ન લા-

લોગવી છે, અને જોગવીશમે દિવસે ૧૩ ઘડીનું લગ્ન થાયું છે, એટલે ત્યાં સુધી ૧૩ ઘડી સુધી મેળનો લોગ લીધેલ છે તેથી ઈષ્ટ ગ્રમ્ય સુધીમાં કુલ ઘડી ૧૦૩૮ ગઇ છે. હવે ૧૦૩૮ ને મેળના પળો ૨૨૫ થી ગુણતાં ૨૩૩૫૫૦ થાય છે, તેને આંતરભુક્તિ ૧૮૫૭ થી ભાગતાં ભાગમાં ૧૨૫, અને શેષમાં ૧૪૨૫ આવે છે. આ શેષની ૨૩૩૫ ભાગકના અર્ધથી વધારે છે, માટે તેનો પૂર્ણ આંક એક લેતાં ૧૨૬ આવે છે. આ મેળે રાશિના સૂર્યભુક્ત પળો કહેવાય છે, તેમાં મેળના પળો ૨૨૫નો અથ ૭૫ ઉમેરવાથી ૨૫૫ સૂર્યભુક્ત પળો ૨૦૧ તૈયાર થાય છે, અને તેને મેળના ૨૨૫ પગમાંથી બાદ કરતાં ૨૪ પળો હવે સૂર્યને લોગવવાના બાકી છે. એટલે—જોગવીશ પગ સુધી મેળલગ્ન છે, પછી વૃષનો ઉદય થશે, જેનાં પળો ૨૫૬ છે, તે પછી ૩૦૫ પગ પ્રમાણ મિથુનનો ઉદય—છે, આ રીતે આ ત્રણ લગ્નમાં સૂર્યોદયથી ૫૮૫ પળોનો કાગ બ્યતીત થાય છે; અને ત્યાર પછી ૩૪૧ પગના માપવાળી કર્કરાશિ ઉત્તે છે, જેમાં સૂર્યોદયથી ૬૨૬ પગ સુધીનો કાગ બ્યતીત થાય છે; એટલે સૂર્યોદયથી ૬ ઘડી અને ૪૫ પગથી ૧૫ ઘડી અને ૨૬ પગ સુધી કર્ક લગ્ન છે, અર્થાત્ ૧૩ મી ઘડી વખતે કર્ક લગ્ન છે.

પ્રસરણતકકાર સ્મૃત્ત લગ્ન લાવવા માટે જણાવે છે કે—

“ પદ્યવેદે ગામગુણ્યે, રવિમુક્તદિનાન્વિતે ।

ત્રિગદમુક્તે સ્મિતં યસદ, લગ્નં સૂર્યોદયર્ક્તઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ— “ ગત પ્રહરને ૪૫ મુવાંકથી ગુણી તેમાં સૂર્ય-ભુક્ત દિવસો મેળવવા, અને તેને ૩૦ થી ભાગતાં, ભાગમાં મે આંક આવે તેટલામુ સૂર્યરાશિથી ઇષ્ટલગ્ન જાણવું. એટલે—સૂર્ય જે રાશિમાં હોય તેને પ્રથમ લગ્ન સ્થાપવું, અને ત્યારપછી ભાગમાં જેટલામો આંક હોય તેટલામુ લગ્ન જાણવું. નથા મેળ રહે તેટલામો ઇષ્ટ લગ્નનો ત્રીયાંક જાણવો ” ॥ ૧ ॥ આ રીતે પહેલ ઉપરથી લગ્ન લા

વચની રીત દર્શાવી છે. તેનું માર્ગ જ્યેષ્ઠજ છે કે-નવાદે
 મિદુ' દિનમાન રોષ છે ત્યાં હે છતાં પણ મિદુ પ્રમાણવાળા
 રોષ છે, અને પહેલ તે વિષયનાં માથા આગ રોષાથી તેનું
 પ્રમાણ પણ મિદુ રોષ છે, પણ આ સુલ્લ કળના દોષથી
 આ મળનાને અનુમાન જ પડીની ગળુઓ દેરી હવે એમનાં.

દિવસના ત્રીશમાંનું નામ મુવપટ્ટી છે. એટલે-દિન
 માન નાનું રોષ છે મિદુ રોષ તો પણ તેના સરખા ત્રીશ આગ
 મધ્યા. જે ત્રીશ પડીનું દિનમાન રોષ તો એક પડીની મુવ
 પટ્ટી થાય છે, જે ૩૧ પડીનું દિનમાન રોષ તો ૧ પટ્ટી અને ૨
 પગની મુવપટ્ટી થાય છે આ પ્રમાણે મુવપટ્ટી બળુથી આ દેક
 મુવપટ્ટીના ૬ મુકાંક પછે છે તે વડે સૂર્યોદયથી ગળ મુવપટ્ટી
 હોને શુદ્ધી તમા સૂર્યમ કાન્તિના બુધ દિવસે ઉમેરવા, પછી
 તેને ત્રીશથી આગ આપે. જેથી આગમાં આનુ સ કાન્તિથી
 એટલાસુ હવે બાલનુ રોષ તેના આક આપે છે, અને રોષમાં
 ઉદયગતો ત્રીશાસ છે. અર્ધ દિનમાનની ત્રીશ પડીથી
 થકિ કે હાલિ રોષ તો દેક પડીએ હસ મુકાકનો દેર આવે
 છે જેમકે-મેષ સ કાન્તિના અદારમા દિવસે ૧૩ પડી અને ૧૨
 પગનુ હવે આગનું રોષ તો તે દિવસનું દિનમાન ૩૧ પડીનું
 રોષાથી મુવપટ્ટી હસ અસુર વધારે છે. તેથી ૧૩ પડી અને ૧૨
 પગને ૬ પગ અને ૧૦ વિષગાથી સુલુના ૮૨ આવે છે, તેમાં
 ગળ સંકાન્તિના ૧૬ દિન ઉમેરતાં ૬૮ આવે છે, તેને ત્રીશથી
 આગમાં નવહવે ૩ અર્ધ ગળાસ ૮ આવે છે, અર્થાત્ તે
 વખત ૬૬ રાશિનો નવમે ત્રીશાંશ વિષમાન છે.

પ્રશ્નનાક વૃત્તિમાં સુલ્લ હવેની રીત આ પ્રમાણે
 દર્શાવી છે—

“ટદયાજાદિકામાતા, વાલ્લદદ્યપિસંસ્થયા ।

મુર્યમાકમ્નિ વદ્ મં નુ, તદ્વાસેર્લ્યન નિર્જેયઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“સૂર્યોદયથી એટલી પડી ગઈ હોય તેને અર્ધ
 કરવી, અને જે આંક આવે સૂર્યનક્ષત્રથી તેટલામાં નક્ષત્રનો ઉદય
 થશે છે. આ પ્રમાણે ઉદિત નક્ષત્ર ઉપરથી રાશિ સ્થિર કરવી.

અને જે રાશિ ઉદયમાન હોય તેજ ઇષ્ટલક્ષ્મી છે એમ જાણવું.” આ સૂચક લક્ષ્મીની રીતિથી સંધિલક્ષ્મીની સ્પષ્ટતા થતી નથી. તે પણ સામાન્ય રીતે તાત્કાલિક લક્ષ્મી અત્યપ્રયાસે શોધી શકાય છે.

વ્યોતિર્વિદો નિર્યનલક્ષ્મી કરતાં સાયનલક્ષ્મીને વધારે મનપ્પાર માને છે. (પચાંદ કરે છે) તે માટેની રીતિ નીચે મુજબ છે. ભાસ્કરાચાર્ય ભૂમધ્યરેખા દોરતા જણાવે છે કે—

“ પુરી રક્ષાં દેવકન્યાઽય કાશ્ચી,
સિતઃ પર્વતઃ પર્યલીવરસગુલ્મમ્ ।
પુરી ચોક્ષયિન્યાદ્વયા ગર્ગરાટં,
કુરુક્ષેત્રમેત્તુ મુવો મચ્ચરેસ્તા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—ભૂમિની મધ્યરેખા લંકા, દેવકન્યા, કાંચી, સ્વેત-પર્વત, શુદ્ધસાથેનો પર્થલીવાન, ઉક્ષયિની, ગર્ગરાટ, કુરુક્ષેત્ર અને મેરુ છે ॥ ૧ ॥ ”

કરણ કુતુહલમાં કશું છે કે— જે દિવસે મેવનો રવિ થાય તે દિવસની પહેલાના અયનાંચના દિવસે મૂકી પછીના દિવસે મધ્યાહ્ન કાળે શરીરની જે અંશુલ અને વ્યંશુલ છાયા હોય તે અક્ષપ્રભા-વિપુલછાયા કહેવાય છે. તેને અનુક્રમે ૧૭-૮-૧૦ થી શુભી અંત્ય શુભાકાર સંખ્યાને ત્રણે ભાગવી, તે ત્રણ ચરખડો કહેવાય છે. જેમ કે—મધ્યદેશમાં મધ્યાહ્ન છાયા ૫ અંશુલ અને ૮ વ્યંશુલ છે, તેને ઉપરોક્ત સંખ્યાએ શુભતાં ૫૧-૪૧-૫૧ આવે છે. અંતિમ સંખ્યાને ત્રણથી ભાગતાં સત્તર આવે છે. તેથી મધ્યદેશના ચરખડો ૫૧-૪૧ અને ૧૭ છે. મેવાદિ લગ્નોનાં લંકાદયમાન ૨૩૮, ૨૬૬, ૩૨૩ ક્રમે ઉ-ક્રમે ઉત્ક્રમે અને ક્રમે છે તેમાં ઇષ્ટદેશના ચરખડો અનુક્રમમાં અનુક્રમથી બાદ કરતાં, તથા ઉત્ક્રમમાં ઉત્ક્રમે મેગવવાથી મેવાદિ છ લક્ષ્મીના પગમાન તૈયાર થાય છે. અને તે છએને ઉદ્યાવી નાખતાં તુલાદિ છ રાશિના લક્ષ્મીઓ આવે છે.

મધ્યદેશના ચરખડો ૫૧-૪૧ અને ૧૭ છે, તો તે

દિવસે ૪૪૬ લગ્નના કન્યા નવમાંશમાં સૂર્ય ૦-૧૬-૩-૩૦ છે, તેમાં અયનાંશ ઉમેરવા.

દરેક વર્ષનો અયનાંશ કળા ૧ વિકળા ૧ અને પરમ વિકળા ૨૦ છે, તે વર્ષો વિક્રમાબ્દ ૫૭૬ અથવા શકાબ્દ ૪૪૪ થી ગણાય છે. અને ૧૪૦૪ વર્ષો સુધી દર વર્ષે અયનાંશની વૃદ્ધિ થાય છે, જે ૧૪૦૪ માં વર્ષે અંશ ૨૩ કળા ૫૫ અને વિકળા ૧૨ થયે છે. પછી વળી ૧૪૦૪ વર્ષો સુધી અયનાંશો ઘટે છે. ઘણા જ્યોતિર્વિદો કાંઈક અધિક એવી કળા ૧ના સ્થૂણ અયનાંશને જ સૂચે છે. આ અયનાંશો લગ્નકાન્તિ અને ચરમાં ઉપયોગી છે. આ અયનાંશને સ્પષ્ટ સૂર્યમાં મેળવવાથી સાયનાંશ સૂર્ય થાય છે. જેમકે—મધ્યદેશમાં વિક્રમ અંવત્ ૧૫૧૨ વૈશાખ શુદ્ધ ૭ પુષ્ય નક્ષત્રને દિને મેષ સંક્રાન્તિના સત્તરમા દિવસે સ્ફુટ સૂર્ય ૦-૧૬-૩-૩૦ છે, અને તે વર્ષે વિક્રમાબ્દ ૫૭૬ પછી ૬૪૩ મું છે, જેના સ્થૂણ અયનાંશો ૦-૧૫-૩૪-૦ આવે છે તેને સ્પષ્ટ સૂર્યમાં મેળવતાં સાયનાંશ સ્પષ્ટ સૂર્ય ૧-૧-૩૭-૩૦ છે. એટલે મેષ રાશિ પછી વૃષ રાશિનો સૂર્ય થાય છે. આ લગ્નમાં છનો આંક મેળવવાથી રાત્રિનું લગ્ન આવે છે.

અંશ, કળા, વિકળાને લગ્નપણેથી ગુણી ત્રિશથી ભાગતાં પળો આવે છે. જેમ કે—વૃષના સૂર્યના અંશ ૧ કળા ૩૭ વિકળા ૩૦ છે, તેને ૨૫૬ થી ગુણી ૩૦ થી ભાગતાં પળો ૧૪ આવે છે તે બુદ્ધાપળો છે. બાકી રહેલ અંશ ૨૮-૨૨-૨૦ છે, તેને ૨૫૬ થી ગુણી ત્રીશથી ભાગતાં ૨૪૨ પળ આવે છે તે ભોમ્ય છે.

ત્રીશાંશ ૩ અને કળા ૨૦ નો એક નવમાંશ થાય છે, અને અંશ ૧ કળા ૭ નો એક પ્રવૃત્ત્યંશ (સપ્તવિશત્યંશ) થાય છે. કદ લગ્નના બુદ્ધા ત્રીશાંશો અયનાંશ અને પ્રવૃત્ત્યંશનો સરવાળો કરી ચાલુ લગ્નની બુદ્ધાવધી લેવી. જેમ કે—૪૪૬ લગ્નનો ત્રીજો નવમાંશ લેવો હોય તો, બે નવમાંશના ત્રીશાંશ ૬ કળા ૪૦, અયનાંશ-અંશ ૧૫ કળા ૩૪, અને પ્રવૃત્ત્યંશ ૧ કળા ૭ નો સરવાળો અંશ ૨૩ કળા ૨૧ આવે છે. તેને ૪૪૬ના

[illegible][illegible]

દેમડ'સમિતિ નિરસનદખ આરે કહે છે કે- રાત્રિ
ખ દાવવામાં સાતમી રાત્રિનું ઉપર પ્રમાણે હતુ.

૧) મુખ્યલક્ષ્યની જોખમપદ્ધતિ, મધ્યલક્ષ્યની પદ્ધતિઓ, ર્દષ્ટિ
અન્ય સત્ત્વનિયમોની પદ્ધતિઓ, દર્દલક્ષ્યના પ્રીમિ બાગ, અને
દ લક્ષ્યનો અનુન્યકાને સરવાળો કરના ર્દષ્ટિ નવારના પદી-
ત, આપણે ર્દષ્ટિ-મુખ્યલક્ષ્ય ૫૫ ૩૦, મધ્ય લક્ષ્ય ૫૫૫૫
૫૬, નિયુન ૫૫ ૩૦૫, ર્દષ્ટિનામન નિનવાર ૫૫ ૩૬, લક્ષ્યમાં
૫૫ ૧૧૪ અને અનુન્યકા ૫૫ ૧૨૫ સરવાળો ૫૫ ૩૬૩ થયા.
ધીન પદી ૧૩ અને ૫૫ ૧૩ પદી ર્દષ્ટિલક્ષ્યમાં ર્દષ્ટિના
૫૫ ૩૬. આ નિયમન લક્ષ્યમાં આવન ર્દીનથી મોટા ફેરફાર
૫૫ ૩૬ મનાતા નથી.

શાસ્ત્રે હમ સાવયું 'પ્રિય તો ઉદયમાનનક્ષત્ર ઉપરથી સમજા

તેજ રીતે નવાંશો આવે છે, અને તેજ નવાંશની શાગિના સ્વામી તેજ તે નવાગના સ્વામી છે. જેમાં જન્મવાનું સ્વામીનો નવાંશ અને અને ત્યાં ગુપ્તી સૌમ્ય મહાના નવાંશ કુમકારમાં મદલ કરેલા, આ નવાંશોમાં ગીતો, ગાઓ, પાંચમો, માનમો અને ન વમો અંગ જન્મરાગિમાં શુભકર છે. ૧૩૧ો અંગ મધ્યમ છે, અને ગીત અપમ છે; એમ પૂર્ણવાદ છે. શાગિના નામ વાળો નવાંશ વર્ગોત્તમ કહેવાય છે. અરશગિમાં પદોત્તમ દિવરશાગિમાં ગીતો, અને દિવરશાગિમાં ગીતો નવાંશ અનામ વાળો દોષ છે, અને તેજ વર્માનમ છે. શાગિનો અન્ય ભાગ અગ્ર અગ્રવાળો દોષ છે, તેથી દરેક રીતે નવાંશો ત્યાગ છે. પણ ઉપરો નવાંશ વર્ગોત્તમ દોષ નો ને ગુણ છે, અને તેમજ શુભ કાર્ય કરી શકાય છે. વર્ગોત્તમમાં નવાંશમાં મહેતો મદ ૧૪૫ વર્ગો તમ મનાના દોષાગી અન્ય ન જાવાન છે, અને બાકીના સ્વા નમાં તે મિશ્રકા આપવાવાળો થાય છે.

દરેક મંથકારો છ વર્ગમાં નવાંશની શુદ્ધિનેજ પ્રથમ આજ્ઞા ગાને છે, અને તેની શુદ્ધિથી ગીત કોણક શુદ્ધિ ન હોય તો પણ દરકાર રાખતા નથી. દેવજ વક્ત્રમ કહે છે કે— શુભ લભ હોય, છતાં નવાંશ ફર હોય તો તે કદિ ફળને આપ તું નથી; અને લભ ફર હોય પણ અશ સૌમ્ય હોય તો તે શુભકારક છે. કેમકે ક્ષત્રી કહે છે કે—સૌમ્યમદ ફરઅંશમાં ફર થાય છે, અને ફરમદ સૌમ્ય અંશમાં સૌમ્ય થાય છે; તથા તેની દષ્ટિ પણ પોતાના નવાંશી સ્વભાવ પ્રમાણેજ સૌમ્ય કે ફર પડે છે. સૌમ્ય અહની ચાર પાંચ અને છ વર્ગોથી શુદ્ધિ મીચેના નવાંશમાં આવે છે. જે અદ્યાધિક પ્રમાણમાં સ્વચા શુભ કાર્યમાં આજ્ઞા છે. મેષ લગ્નમાં ૭-૬, વૃષમાં ૩-૫, મિથુનમાં ૬, કર્કમાં ૧-૩, સિંહમાં ૬, કન્યામાં ૩, તુલામાં ૮-૬, વૃશ્ચિકમાં ૪, ધનમાં ૬-૭-૬, મકરમાં ૫, કુંભમાં ૬-૮, અને મીનમાં ૧-૩, નવાંશો ગુણ છે.

અલ્પહિષ્ટપુરમાં દરેક લગ્નના નવાંશ પોતા નીચે મુજબ છે:—

ક્રમ	ક્રમ	અનુક્રમ	અનુક્રમ	સિંગલ	સંગ્રહ
૧૦૫ મી.ન	૬૫	૬	૬	૧૧	૬
૧૦૬ ૩૦	૬૮	૬૧	૬૦	૧૧	૬૧
૧૦૭ મી.ન	૭૦	૬૨	૬૦	૧૧	૬૧
૧૦૮ મી.ન	૭૩	૬૩	૬૦	૧૧	૬૧
૧૦૯ મી.ન	૭૬	૬	૬	૧૧	૧૧
૧૧૦ મી.ન	૮૧	૬૪	૬૦	૧૧	૧૧

૬ દાંડિયાદિવસ—રાયિના આગમી જાગતુ નામ દાંડિયાદિવસ છે, જે ૧૫૦ સિંગલ દાંડિયાદિવસ દરેક રાયિના પ્રથમ પાતાના દાંડિયાદિવસ છે, અને પછી અનુક્રમે પછીની દરેક રાયિના દાંડિયાદિવસ આપે છે, જેથી આગમી દાંડિયાદિવસ પાતાની પૂર્વ રાયિના આપે છે, જેમો તુલ્ય સમય પડેલા દાંડિયાદિવસ જુઓ, તેથી ત્રિયુગના, પાચમી સ્થાના, નવમી પ્રાપ્તિ, અને આગમી મિત્રના દાંડિયાદિવસ આપે છે જે રાયિ દાંડિયાદિવસ નામના દાંડિયાદિવસ જે પછી દાંડિયાદિવસ પછી મનાય છે. ૬૯ દાંડિયાદિવસ પછી મુજ દાંડિયાદિવસ નો મેલ છે. અહીં પડેલા પાચમી અને નવમી દાંડિયાદિવસી સંભાળ (સમ મ્યંસ) નો પ્રાપ્તિ થાય છે, પ્રાપ્તિ થાય પછીના વળ દાંડિયાદિવસો પછી સંભાળ દાંડિયાદિવસો તે સત્તા જુદી પાડી છે.

૭ સપ્તવિંશત્યંશ—રાયિના સત્તાવીસમી જાગતુ નામ સપ્તવિંશત્યંશ છે, જેનું બીજું નામ પ્રવૃત્ત્યંશ છે, તે ૬૭ સિંગલ પ્રમાણ દાંડિયાદિવસ છે, અને તેની જરૂરીયાત સમ બનાવવામાં દાંડિયાદિવસ છે. જે કે અહીં અથવા વિભાગમાં પ્રવૃત્ત્યંશ ગણવીએ લીએ, પણ પડવર્ગ મુદ્દિમા તેની આવશ્યકતા નથી.

૮ ત્રીશંશ—રાયિના ત્રીસમી જાગતુ નામ ત્રીશંશ છે, જેનું ૧૦ સિંગલ પ્રમાણ દાંડિયાદિવસ છે. જેથી સમર્પ પડેલા

પાંચ ત્રીશાંશનો સ્વામી મંગળ છે, બીજા પાંચ ત્રીશાંશનો સ્વામી શનિ છે, પછીના આઠ ત્રીશાંશનો સ્વામી ગુરુ છે, સાત ત્રીશાંશનો સ્વામી બુધ છે, તથા છેલ્લા પાંચ ત્રીશાંશનો સ્વામી શુક્ર છે. અને બેકી લગ્નમાં તેથી ઉલટો ક્રમ છે. એટલે-પાંચ સાત આઠ પાંચ અને પાંચ ત્રીશાંશના સ્વામી અનુક્રમે શુક્ર, બુધ, ગુરુ, શનિ અને મંગળ છે. અહીં સામાન્ય રીતે સામ્ય બ્રહ્મના ત્રીશાંશમાં મુદૂર્ત કરવું શ્રેષ્ઠ છે. આ બારે રાશિના ઉત્તમ ત્રીશાંશો આ પ્રમાણે છે-મેષ ૨૧, વૃષ ૧૪-૨૦, મિથુન ૧૭, કર્ક (૪) ૮, સિંહ ૧૮, કન્યા ૮, તુલા ૨૪, વૃશ્ચિક ૧૨, ધન ૧૭, મકર ૧૪, કુંભ ૨૬, અને મીન (૪) ૮ ત્રીશાંશો શુભ છે. આણ્વિહિપુર પાટણમાં મેવાદિ રાશિનું ત્રીશાંશમાન નીચે મુજબ છે.

રાશી	પગ	અક્ષર	રાશી	પગ	અક્ષર
મેષ, મીન	૭	૩૦	કર્ક, ધન	૧૧	૨૨
વૃષભ, કુંભ	૮	૩૨	સિંહ, વૃશ્ચિક	૧૧	૨૪
મિથુન, મકર	૧૦	૧૦	કન્યા, તુલા	૧૧	૨

આ હોરા, દ્રેષ્ઠાણ, નવમાંશ, દ્વાદશાંશ, અને ત્રીશાંશની શુદ્ધિ તે પંચ વર્ગ શુદ્ધિ કહેવાય છે, તેને લગ્ન સાથે ગણતાં પદ્મવર્ગ શુદ્ધિ થાય છે. છ.વર્ગથી શુદ્ધ લગ્ન અતિ શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. આ છ વર્ગ પૈકી પાંચ વર્ગનો પતિ તો એક બ્રહ્મ પણ હોય છે, પરંતુ કોઈ પણ બ્રહ્મ એકી સાથે છ વર્ગનો પતિ હોઈ શકતો નથી, કેમકે હોરાના પતિ સૂર્ય અને ચંદ્ર છે; અને ત્રીશાંશના પતિ મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિ છે. એટલે સાતે બ્રહ્મને એકેક વર્ગનું સ્વામિત્વ નથી. વર્ગદ્વય માટે કશું છે કે—

■ લગ્ને નૂનં ચિન્તયેદેહમાવં, હોરાયાં વૈ સંપદાયં મુમં ચ ।

■ સ્યાદ દ્રેષ્ઠાણે બ્રાહ્મં માવરૂપં, સત્તાંશે સ્યાન્ સન્તતિઃ પુત્ર-પુત્રી

નૂનં નવાંશેડવિ કલત્રમાર્વં, સ્વાદદ્વાદશાંશે પિતૃ-માતૃ સૌક્યમ્ ।
ત્રિશાંશકે કષ્ટકમં વિલોચયં, દોરાગમે દોરવિદો વિદન્તિ ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ જ્યોતિર્વિદો સત્ત્વમાં દેહભાવ, હોરામાં
સદ્ગતિ અને મુખ, દ્રેષ્ટાણમાં બધું સ્નેહ, સપ્તાંશમાં પુત્ર-
પુત્રીરૂપ સંતતિ, ॥ ૧ ॥ નવમશમાં સ્ત્રી, દ્વાદશાશમાં માતા
પિતાનું મુખ, અને ત્રીશાશમાં કષ્ટ સુબંધી વિચાર
કરે છે ॥ ૨ ॥ ”

એકેક રાશિમાં સવાબે નક્ષત્રનો સમાવેશ થાય છે,
અને સવા બે નક્ષત્રના નવ પાયા (અનુર્યાંશ) તે રાશિનો ન-
વાંશ કહેવાય છે. તેનો ક્રમ નીચે મુજબ છે—

અશ્વિની ૪	ભરણી ૪	કૃત્તિકા ૧	મેષ
કૃત્તિકા ૩	રોહિણી ૪	મૃગશર ૨	વૃષભ
મૃગશર ૨	આર્દ્રા ૪	પુનર્વસુ ૩	મિથુન
પુનર્વસુ ૧	પુષ્ય ૪	અશ્લેષા ૪	કર્ક
મયા ૪	પૂર્વાશ્વિની ૪	ઉત્તરાશ્વિની ૧	સિંહ
ઉત્તરાશ્વિની ૩	હસ્ત ૪	ચિત્રા ૨	કન્યા
ચિત્રા ૨	સ્વાતિ ૪	વિશાખા ૩	તુલા
વિશાખા ૧	અનુરાધા ૪	જ્યેષ્ઠા ૪	વૃશ્ચિક
મૂળ ૪	પૂર્વાષાઢા ૪	ઉત્તરાષાઢા ૧	ધન
ઉષા ૩ (અશ્વીન)	ઋષભ ૪	ધનિષ્ઠા ૨	મકર
ધનિષ્ઠા ૨	શતભીષા ૪	પૂર્વાભાદ્રપદ ૩	કુંભ
પૂર્વાભાદ્રપદ ૧	ઉત્તરાભાદ્રપદ ૪	રેવતી ૪	મીન

બાર રાશિના અક્ષરો માટે કહ્યું છે કે—

“મેષે સ્વાત શુભત્વા મૃષે દશ મતાઃ યુગ્મે કયા દા ઉદ્ધાઃ
કર્કે દીદ હરી મતા કનિષુ વે રોવાઃ પળાઢા મતાઃ ।

તીલી રાત બલી નતોય ધનુષઃ યે મા ઘફા દ્વા મતા;

અર્થ—મેળના ચુ ચે ચા લા લિ લુ લે લો અ, વૃષના ઈ ઉ ઐ ઓ વ વિ વુ વે વો, મિથુનના ક કિ કુ કે કો ધ ડ ઢ હ, કર્કના હિ હુ હે હો ડ ડિ ડુ ડે ડો, સિંહના મ મિ મુ મે મો ટ ટિ ટુ ટે, કન્યાના ટો પ પિ પુ પે પો પ ળ ઠ, તુલાના ર રિ રૂ રે રો ત તિ તુ તે, વૃશ્ચિકના ન નિ નુ ને નો તો ય યિ યુ, ધનના ચે ચો ભ ભિ ભુ ભે ધ દ ઢ, મકરના ભો જ જી જુ જે જો ગ ગિ, કુંભના શુ શે શો સ સિ સુ સે સો દ, અને મીનના દ દિ દુ દે દો શ લ થ ય ચિ, અક્ષરો છે ॥ ૧ ॥ ”

આ દરેક શબ્દોમા સ્વરોનો પ્રભાવેશ કરતાં ઉપદેશક શ્લોકમાં કહેલ શબ્દક્રમ તૈયાર થાય છે. એટલે કે—ચુ-લા-આ મેળ, ઈ-વા વૃષ, ઠા ધ ડ ઢ હા મિથુન, હી ડા કર્ક, મા ટા સિંહ, ટો પા પ ળ ઠ કન્યા, રા તા તુલા, તોના યા વૃશ્ચિક ચે ભા ધ દા ઢ ધન, ભો ભા બા ગા મકર, ગૂ સા દા કુંભ, અને દિ શા લ થ ચા મીન, આ પ્રમાણે રાશિ અક્ષરો છે. પણ અહીં દર્શાવેલ સ્વરોમાં હ્રસ્વ-દીર્ઘનો ભેદ રાખ્યો નથી. જેમકે—લા, ઉપરથી લ, અને લા બન્ને આવે છે, વળી પછીના દરેક સ્વરોનો પણ સમાવેશ થાય છે; જેમકે—લા ઉપરથી લી લ લે લો, એમ દરેક સ્વર આવી જાય છે. પરંતુ એકજ શબ્દની બીજી વાર યાદી આવે છે તો પૂર્વનો સ્વરક્રમ પછીના સ્વર સુધી ગણાય છે. જેમકે—મિથુનમાં હા છે, અને કર્કમાં હી છે, તો હા માત્ર મિથુનમાં છે, અને કર્કમાં હી હૂ હે હો આવી જાય છે.

હવે લગ્ન અને રાશિઓનું સ્વરૂપ વિવરીએ છીએ—

મેળાદિ રાશિઓનો રંગ અનુક્રમે—લાલ, પોળો, હરિત (પીળો-લીલો), લાલ, પોળો, કાગરચિત્રો, કાળો,

પિંગ (પીળો-રાતો), પિંગ, કાળરચિત્રો, પીળો અને શુક્રો (મેઘો) છે. મેષાદિ બારે રાશિઓ પૂર્વાદિ ચાર દિશાના અનુક્રમે પતિ છે. એટલે—મેષ સિંહ અને ધન પૂર્વ દિશાના પતિ છે, વૃષભ કન્યા અને મકર દક્ષિણ દિશાના પતિ છે, મિથુન તુલા અને કુંભ પાશ્વિમના પતિ છે, તથા કર્ક વૃશ્ચિક અને મીન ઉત્તર દિશાના સ્વામી છે. આનું પ્રયોજન યાત્રામાં હોય છે. મેષાદિ બારે રાશિઓની અનુક્રમે ચાર સ્થિર અને દ્વિસ્વભાવ સંજ્ઞાઓ છે. એટલે મેષ ચર, વૃષ સ્થિર, અને મિથુન દ્વિસ્વભાવ, એમ દરેકમાં સમજી લેવું. અહીં દ્વિસ્વભાવનો અર્થ મિથસ્વભાવ થાય છે, જેમાં પૂર્વાર્ધ સ્થિર અને ઉત્તરાર્ધ ચર હોય છે. આ સજ્ઞા જન્મકક્ષ અને ચારથેલ વસ્તુમાં જરૂરી છે.

દરેક એકી રાશિનો ફર અને બેકી રાશિનો સૌમ્ય સ્વભાવ છે. તેમજ ફર મહત્તી રાશિઓ ફર અને સૌમ્ય મહત્તી રાશીઓ અફર છે. આ રીતે મેષ સિંહ મકર વૃશ્ચિક અને કુંભ ફર છે, બાકીની રાશિઓ સૌમ્ય છે. આ સિવાય સૌમ્ય મહત્તી દષ્ટિવાળી રાશિ સૌમ્ય છે, અને ફર મહત્તી તથા ફર મહત્તી દષ્ટિવાળી રાશિ ફર છે. એકી રાશિ પુરુષ-રાશિ છે, અને બેકી રાશિ સ્ત્રીરાશિ છે. મેષ વૃષભ મિથુન કર્ક ધનુષ અને મકર રાશિઓ રાત્રિએ બળવાન છે, તથા સિંહ કન્યા તુલા વૃશ્ચિક કુંભ અને મીન રાશિઓ દિવસે બળવાન છે. દિવસની બળવાન છ રાશિઓનું ઉદય પામતી વખતે મળક પહેલુ દેખાતુ હોવાથી તે શીર્ષોદય રાશિ કહેવાય છે. રાત્રિની બળવાન રાશિઓની પૂંઠ પ્રથમ ઉગતી હોવાથી તેઓ પૃષ્ઠોદય કહેવાય છે. પણ મીન રાશિ બંને રીતે ઉગે છે. તેથી તે શીર્ષપૃષ્ઠોદય અથવા ઉભયોદય રાશિ મનાય છે. શીર્ષોદય રાશિ યાત્રાદિકમાં શુભ છે; અર્થાત્ દિવસની બળવાન રાશિએ યાત્રા કરવી, અને તે પણ દિવસે, એવરૂર છે. રાશિઓના સ્વામીઓ માટે કહ્યું છે કે—

५. वेद-विज्ञानं कुरुः शुक्रो, सुप्रधानो रविर्जितः ।

शुक्रः कुम्भो गुम्फेभ्यो, मन्त्रो भीरु इति वचनात् ॥ १ ॥ "

અર્થ—“ એવાકિ રાગિઓના ક્યામી અનુકરે—મં
જ ૧. શુક્ર, સુખ, સદા, રવિ, સુખ, શુક્ર, મંગલ, ગુરુ, રાત્રિ,
કાલિ, અને સુરુતિ ” ॥ ૧ ॥ જે જે રાગિના અંશે અધિપતિ
તે તે રાગિઓ પોતપોતાના પતિના ઘર (જુગલ) તરીકે
ખ્યાલ છે. અને મનુષ્ય ઘર ક્યામી.

१६ सुत्र-विनायका, भगवत्पद्मसुत्रविज्ञानेमीतवृत्ताः ।

विष्णु-वक्त्रः (३-वि) वि-गीयु म विगानिबिंशैः ॥ १ ॥ "

[illegible]

નિર્દેશ છે. ઉચ્ચસ્થાન માટે ત્રૈલોક્ય પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“ સુને તુદ્ધે સદા સુસ્મી-સ્તુર્યે તુદ્ધે ધનાગમઃ ।

તુદ્ધનાયાસ્તગે તુદ્ધે, સ્તે તુદ્ધે રાજ્યસંભવઃ ॥ ૧ ॥

સાને તુદ્ધે મહાસામો, મામ્યે તુદ્ધે વ દીક્ષિતઃ ॥ ”

અર્થ—જન્મકુંડલીમાં પહેલું, ચોથું, સાતમું અને દસમું સ્થાન ઉચ્ચમહાયુક્ત હોય તો; અનુક્રમે—અક્ષય ધન, ધનવૃદ્ધિ, મુક્તિલાભી સ્ત્રી, અને રાજ્ય મળે છે. તથા અગીયારમે ભુવને ઉચ્ચમહાયુક્ત હોય તો મહાન્ લાભ થાય છે, અને નવમે સ્થાને ઉચ્ચમહાયુક્ત હોય તો દીક્ષા થયે છે. ”

બીજા ગ્રન્થોમાં કહ્યું છે કે—જન્મનારની જન્મકુંડલીમાં એક ઉચ્ચ મહાયુક્ત હોય તો તે માંડલિક, ત્રણ ઉચ્ચ રાજ, પાંચ ઉચ્ચ વામુદેવ, છ ઉચ્ચ ચક્રવર્તી, અને સાત ઉચ્ચ વીર્યકર થાય છે. અહીં રાહુ ઉચ્ચનો હોય ત્યારે કેતુ પણ ઉચ્ચનો મનાય છે, તેથી નવ શ્રેણીમાંથી સાત શ્રેણી ઉચ્ચના હોવા એકાએક એવું કથન છે. છતાં કદાચ ઉચ્ચ મહાયુક્ત બહુ બળયુક્ત હોય અને સ્વમંદી કે ત્રિકાલુચ્ચ મહાયુક્ત હોય, અથવા નવમશ કુંડલીમાં ઉચ્ચનો હોય તેના બળને પણ બમણું કરી ઉચ્ચની સંખ્યા મહત્ત્વ કરી હોય એમ સમજાય છે. આ સિવાય ૧૮ મહાયુક્ત પૈકીના હરકોઈ ઉચ્ચમહાયુક્ત પણ સમાવેશ થાય છે, અને તેથી જ કંઈપણમાં પ્રભુ મહાવીરની જન્મરાશિ ૫૨ ત્રીશમે બદ્ધમહાયુક્ત હોવાનો નિર્દેશ છે. સત્ય બીજા તત્કાળ ગમ્ય છે. બાકી એટલું તો ચોક્કસ છે કે—નવ શ્રેણી પૈકીના છુપ, સિવાયના આઠે શ્રેણી એકી સાથે ઉચ્ચ થઈ શકે તેમ છે.

સ્વમંદી માટે જન્મકુંડલીમાં ૧૮ ને ૨૦ -

“ ત્રિભિઃ સ્વરથાનૈર્ગેમન્ત્રી, ત્રિભિરુચ્ચૈર્નરાધિપઃ ॥ ”

અર્થ—“ જન્મકુંડળીમાં ત્રણ અહો સ્વઅહી હોય તો મંત્રી, અને ત્રણ અહો ઉચ્ચ હોય તો રાજા થાય છે.

દરેક અહોને પોતાના ઉચ્ચ સ્થાનથી સાતમી રાશિ નીચ સ્થાન છે. જેથી રવિ વીગેરેનું નીચસ્થાન અનુક્રમે— તુલા, વૃશ્ચિક, કર્ક, મીન, મકર, કન્યા મેષ, ધન, અને મિથુન રાશિઓ છે. અને જેમ ઉચ્ચરાશિના દશ વિગેરે અશો પર- મોચ્ચ છે, તેમ નીચરાશિના .પણ તેજ અશો પરમ નીચ છે. એટલે તુલા વિગેરે રાશિઓના અનુક્રમે ૧૦-૩-૨૮-૧૫-૫- ૨૭ અને ૨૦ ત્રીયાંશોમાં .રવિ વિગેરે નવ અહો પરમ નીચના હોય છે. જેમકે-રવિનું સ્થાન તુલા છે. અને રવિનું પરમ નીચ સ્થાન તુલાના દશ અશ કે દશમો અશ છે. તે પછીના ૨૦ અશો તો માત્ર નીચસ્થાન કહેવાય છે. આ બાબતની વિશેષ સમજણ ઉચ્ચ પ્રમાણે છે.

જન્મ કુંડલીના નીચ અહો માટે કહ્યું છે કે—

ત્રિભિર્નાચૈર્મવેદ વાણ, ત્રિભિરસ્તમિત્તૈર્નંદઃ । ”

અર્થ—જંની જન્મ કુંડલીમાં ત્રણ નીચઅહો હોય તે વાણ થાય છે, અને અસ્તના ત્રણ અહો હોય તે જડ થાય છે.” વળી કહ્યું છે કે—

“ અન્યં ત્રિગમ્બરં મૂર્ધ્ન, વરપિણ્ડોપગ્રીવિનમ્.

કુર્યાતામનિનોચસ્યૌ, પુરુષં ચન્દ્ર-માન્દ્રસૌ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—જન્મકુંડલીમાં અતિ નીચ સ્થાને રહેલા પંડ અને મૂર્ધ પુરુષને અંધ, ગરીબ, મૂર્ખ, અને બિચુક બનાવે છે. ” ॥ ૧ ॥

“गिहो ह्योऽगो वसदा धनुषः, सुखापतोऽम दरी त्रिशोऽगम् ॥”

અર્થ—મુખારિ નવ ઘડેના અનુક્રમે-મિદ. ૧૫. મેષ.
મળ્યા. ધન. ગુલા, કુલ્. અને મિદ ત્રિકોણ રચાને છે “
જ્યોતિર્વિદો આ રચાનેનુ જગ પલુ ઉપધાયી કરા નૂન
મરે છે”

ઉપરોક્ત પાતાની શાંતિ, પાતાનું ઉચ્ચશાન, અને પાતાના ત્રિલોચના ચંદ્રેશ્વરો એટલે અનાપ છે તેમનાના એટલે ત્રિશાશની રાજતા પ્રશસનકે જુલિમાં આ પ્રમાણે દેખાતી છે—મેષમાં બાર ત્રીયાંશો મંગળનો ત્રિલોચ, અને ૧૮ ત્રીયાંશો મંગળનું ધર છે. જુષમાં બે ત્રીયાંશ શંકર ઉચ્ચ, એક ત્રીયાંશ પરમેશ્વર, અને ૨૭ ત્રીયાંશ શંકર ત્રિલોચ છે. સિદ્ધમાં—ત્રીયાંશ રવિનો ત્રિલોચ, અને ૬૪ ત્રીયાંશ રવિનું ધર છે. કન્યામાં—ચૈત્ર ત્રીયાંશો જુષના ઉચ્ચ છે, ૫૬૨માં ત્રીયાંશ પરમેશ્વર છે, પાંચ ત્રીયાંશો જુષના ત્રિલોચ છે, અને ૬૪ ત્રીયાંશો રવિનું ધર છે. તુલામાં—૫૬૨ ત્રીયાંશો શુક્રનો ત્રિલોચ છે, બાકીના ત્રીયાંશો શુક્રનું ધર છે. ધનમાં—૬૪ ત્રીયાંશો શુક્રનો ત્રિલોચ છે, અને વીંચ ત્રીયાંશો શુક્રનું ધર છે. કુંભમાં—ત્રીયાંશો શનિનો ત્રિલોચ છે, અને ૬૪ ત્રીયાંશો શનિનું ધર છે.

ઉચ્ચમંદ પોતાના ઉચ્ચસ્થાનના પતિ સાથે મિત્ર હોય છે, અને પોતાના ભુવનથી સાગમા ભુવનના પતિનો શત્રુ હોય છે. આ પ્રમાણે ઉચ્ચસ્થાનાદિથી કેટલાએક અંદોનો મૈત્રીભાવ અને શત્રુપણું હોવાનું સમજી શકાય છે. રાશિના રસ, શરીર, માન, વાસત્યેયન, જામલુચ્ચાન, સ્વેચ્છ, પ્રમાણભા, શટકા, હઝમાન અને તત્ત્વ વિગેરે બીજા ગ્રન્થોથી જાણવું. (રાશિચક્ર જુઓ.)

સમયક.

નામ.	મેય મીન	ગ્રા કુલ	મિથુન મહર	કર્ક ધન	મિંદ ૧૦	કન્યા ગુળ
સંકા સમ પગ	૨૭૮	૨૬૬	૩૨૩	૩૨૩	૨૬૬	૨૭૮
મધ્યદેશ પગ	૨૨૭	૨૫૮	૩૦૬	૩૪૦	૩૪૦	૩૨૭
ભોપુર "	૨૧૮	૨૫૧	૩૦૩	૩૪૩	૩૪૩	૩૧૮
રાજસ્થાન પગ	૨૩૩	૨૬૩	૩૦૫	૩૪૫	૩૨૫	૩૨૩
દક્ષી "	૨૧૪	૨૪૦	૩૦૧	૩૪૧	૩૫૧	૩૪૨
સમ પગ	૨૨૫	૨૫૬	૩૦૫	૩૪૧	૩૪૨	૩૩૧
(પાટણ)						
હોરા પગ	૧૧૨	૧૨૮	૧૫૨	૧૭૦	૧૭૧	૧૬૫
વિપગ	૩૦	૦	૩૦	૩૦	૦	૩૦
દ્રુપાણ પગ	૭૫	૮૫	૧૦૧	૧૧૩	૧૧૪	૧૧૦
વિપગ	૦	૨૦	૪૦	૪૦	૦	૨૦
નવાંશ પગ	૨૫	૨૮	૩૩	૩૭	૩૮	૩૬
અક્ષર	૦	૨૬	૫૩	૫૩	૦	૪૬
અક્ષર	૦	૪૦	૨૦	૨૦	૦	૪૦
દાદ્યાંશ પગ	૧૮	૨૧	૨૫	૨૮	૨૮	૨૭
વિપગ	૨૫	૨૦	૨૫	૨૫	૩૦	૩૫
ત્રીયાંશ પગ	૭	૮	૧૦	૧૧	૧૧	૧૧
વિપગ	૩૦	૩૨	૧૦	૨૨	૨૪	૨
પ્રમાણા	૨૦	૨૪	૨૮	૩૨	૩૬	૪૦
શદ્ધ	૨૦૦	૨૪૦	૨૮૦	૩૨૦	૩૬૦	૪૦૦
સમ મિનિટ	૬૦	૧૦૨	૧૨૨	૧૩૬	૧૩૬	૧૩૨
સેકન્ડ	૦	૨૪	૦	૨૪	૪૮	૨૪
હોરા મિનિટ	૪૫	૫૧	૬૧	૬૮	૬૮	૬૬
સેકન્ડ	૦	૧૨	૦	૧૨	૨૪	૧૨
દ્રુપાણ મિનિટ	૩૦	૩૪	૪૦	૪૫	૪૫	૪૪
સેકન્ડ	૦	૮	૪૦	૨૮	૩૬	૮
નવાંશ મિનિટ	૧૦	૧૧	૧૩	૧૫	૧૫	૧૪
સેકન્ડ	૦	૨૨	૩૩	૬	૧૨	૪૨
પ્ર	૦	૪૦	૨૦	૨૦	૦	૪૦
દાદ્યાંશ મિનિટ	૭	૮	૧૦	૧૧	૧૧	૧૧
સેકન્ડ	૨૨	૩૨	૧૦	૨૨	૨૪	૨
ત્રિયાંશ મિનિટ	૩	૩	૪	૪	૪	૪
સેકન્ડ	૦	૨૪૦૦	૪	૩૨૦૦	૩૩૦૦	૨૪૦૦

राशि-वृत्त सङ्के.

(१३१)

क्र.सं.	देश	राश	चिह्न	हो	सिद्ध	उत्था	दुष्टा	दुष्टि	मन	मार्	कुल	भीन
१५	२७	२०	१७	४-८	१८	४-८	२४	१२	१७	२२	२६	४-८
१६	२८	२१	१८	५-९	१९	५-९	२५	१३	१८	२३	२७	५-९
१७	२९	२२	१९	६-१०	२०	६-१०	२६	१४	१९	२४	२८	६-१०
१८	३०	२३	२०	७-११	२१	७-११	२७	१५	२०	२५	२९	७-११
१९	३१	२४	२१	८-१२	२२	८-१२	२८	१६	२१	२६	३०	८-१२
२०	३२	२५	२२	९-१३	२३	९-१३	२९	१७	२२	२७	३१	९-१३
२१	३३	२६	२३	१०-१४	२४	१०-१४	३०	१८	२३	२८	३२	१०-१४
२२	३४	२७	२४	११-१५	२५	११-१५	३१	१९	२४	२९	३३	११-१५
२३	३५	२८	२५	१२-१६	२६	१२-१६	३२	२०	२५	३०	३४	१२-१६
२४	३६	२९	२६	१३-१७	२७	१३-१७	३३	२१	२६	३१	३५	१३-१७
२५	३७	३०	२७	१४-१८	२८	१४-१८	३४	२२	२७	३२	३६	१४-१८
२६	३८	३१	२८	१५-१९	२९	१५-१९	३५	२३	२८	३३	३७	१५-१९
२७	३९	३२	२९	१६-२०	३०	१६-२०	३६	२४	२९	३४	३८	१६-२०
२८	४०	३३	३०	१७-२१	३१	१७-२१	३७	२५	३०	३५	३९	१७-२१
२९	४१	३४	३१	१८-२२	३२	१८-२२	३८	२६	३१	३६	४०	१८-२२
३०	४२	३५	३२	१९-२३	३३	१९-२३	३९	२७	३२	३७	४१	१९-२३
३१	४३	३६	३३	२०-२४	३४	२०-२४	४०	२८	३३	३८	४२	२०-२४
३२	४४	३७	३४	२१-२५	३५	२१-२५	४१	२९	३४	३९	४३	२१-२५
३३	४५	३८	३५	२२-२६	३६	२२-२६	४२	३०	३५	४०	४४	२२-२६
३४	४६	३९	३६	२३-२७	३७	२३-२७	४३	३१	३६	४१	४५	२३-२७
३५	४७	४०	३७	२४-२८	३८	२४-२८	४४	३२	३७	४२	४६	२४-२८
३६	४८	४१	३८	२५-२९	३९	२५-२९	४५	३३	३८	४३	४७	२५-२९
३७	४९	४२	३९	२६-३०	४०	२६-३०	४६	३४	३९	४४	४८	२६-३०
३८	५०	४३	४०	२७-३१	४१	२७-३१	४७	३५	४०	४५	४९	२७-३१
३९	५१	४४	४१	२८-३२	४२	२८-३२	४८	३६	४१	४६	५०	२८-३२
४०	५२	४५	४२	२९-३३	४३	२९-३३	४९	३७	४२	४७	५१	२९-३३
४१	५३	४६	४३	३०-३४	४४	३०-३४	५०	३८	४३	४८	५२	३०-३४
४२	५४	४७	४४	३१-३५	४५	३१-३५	५१	३९	४४	४९	५३	३१-३५
४३	५५	४८	४५	३२-३६	४६	३२-३६	५२	४०	४५	५०	५४	३२-३६
४४	५६	४९	४६	३३-३७	४७	३३-३७	५३	४१	४६	५१	५५	३३-३७
४५	५७	५०	४७	३४-३८	४८	३४-३८	५४	४२	४७	५२	५६	३४-३८
४६	५८	५१	४८	३५-३९	४९	३५-३९	५५	४३	४८	५३	५७	३५-३९
४७	५९	५२	४९	३६-४०	५०	३६-४०	५६	४४	४९	५४	५८	३६-४०
४८	६०	५३	५०	३७-४१	५१	३७-४१	५७	४५	५०	५५	५९	३७-४१
४९	६१	५४	५१	३८-४२	५२	३८-४२	५८	४६	५१	५६	६०	३८-४२
५०	६२	५५	५२	३९-४३	५३	३९-४३	५९	४७	५२	५७	६१	३९-४३
५१	६३	५६	५३	४०-४४	५४	४०-४४	६०	४८	५३	५८	६२	४०-४४
५२	६४	५७	५४	४१-४५	५५	४१-४५	६१	४९	५४	५९	६३	४१-४५
५३	६५	५८	५५	४२-४६	५६	४२-४६	६२	५०	५५	६०	६४	४२-४६
५४	६६	५९	५६	४३-४७	५७	४३-४७	६३	५१	५६	६१	६५	४३-४७
५५	६७	६०	५७	४४-४८	५८	४४-४८	६४	५२	५७	६२	६६	४४-४८
५६	६८	६१	५८	४५-४९	५९	४५-४९	६५	५३	५८	६३	६७	४५-४९
५७	६९	६२	५९	४६-५०	६०	४६-५०	६६	५४	५९	६४	६८	४६-५०
५८	७०	६३	६०	४७-५१	६१	४७-५१	६७	५५	६०	६५	६९	४७-५१
५९	७१	६४	६१	४८-५२	६२	४८-५२	६८	५६	६१	६६	७०	४८-५२
६०	७२	६५	६२	४९-५३	६३	४९-५३	६९	५७	६२	६७	७१	४९-५३
६१	७३	६६	६३	५०-५४	६४	५०-५४	७०	५८	६३	६८	७२	५०-५४
६२	७४	६७	६४	५१-५५	६५	५१-५५	७१	५९	६४	६९	७३	५१-५५
६३	७५	६८	६५	५२-५६	६६	५२-५६	७२	६०	६५	७०	७४	५२-५६
६४	७६	६९	६६	५३-५७	६७	५३-५७	७३	६१	६६	७१	७५	५३-५७
६५	७७	७०	६७	५४-५८	६८	५४-५८	७४	६२	६७	७२	७६	५४-५८
६६	७८	७१	६८	५५-५९	६९	५५-५९	७५	६३	६८	७३	७७	५५-५९
६७	७९	७२	६९	५६-६०	७०	५६-६०	७६	६४	६९	७४	७८	५६-६०
६८	८०	७३	७०	५७-६१	७१	५७-६१	७७	६५	७०	७५	७९	५७-६१
६९	८१	७४	७१	५८-६२	७२	५८-६२	७८	६६	७१	७६	८०	५८-६२
७०	८२	७५	७२	५९-६३	७३	५९-६३	७९	६७	७२	७७	८१	५९-६३
७१	८३	७६	७३	६०-६४	७४	६०-६४	८०	६८	७३	७८	८२	६०-६४
७२	८४	७७	७४	६१-६५	७५	६१-६५	८१	६९	७४	७९	८३	६१-६५
७३	८५	७८	७५	६२-६६	७६	६२-६६	८२	७०	७५	८०	८४	६२-६६
७४	८६	७९	७६	६३-६७	७७	६३-६७	८३	७१	७६	८१	८५	६३-६७
७५	८७	८०	७७	६४-६८	७८	६४-६८	८४	७२	७७	८२	८६	६४-६८
७६	८८	८१	७८	६५-६९	७९	६५-६९	८५	७३	७८	८३	८७	६५-६९
७७	८९	८२	७९	६६-७०	८०	६६-७०	८६	७४	७९	८४	८८	६६-७०
७८	९०	८३	८०	६७-७१	८१	६७-७१	८७	७५	८०	८५	८९	६७-७१
७९	९१	८४	८१	६८-७२	८२	६८-७२	८८	७६	८१	८६	९०	६८-७२
८०	९२	८५	८२	६९-७३	८३	६९-७३	८९	७७	८२	८७	९१	६९-७३
८१	९३	८६	८३	७०-७४	८४	७०-७४	९०	७८	८३	८८	९२	७०-७४
८२	९४	८७	८४	७१-७५	८५	७१-७५	९१	७९	८४	८९	९३	७१-७५
८३	९५	८८	८५	७२-७६	८६	७२-७६	९२	८०	८५	९०	९४	७२-७६
८४	९६	८९	८६	७३-७७	८७	७३-७७	९३	८१	८६	९१	९५	७३-७७
८५	९७	९०	८७	७४-७८	८८	७४-७८	९४	८२	८७	९२	९६	७४-७८
८६	९८	९१	८८	७५-७९	८९	७५-७९	९५	८३	८८	९३	९७	७५-७९
८७	९९	९२	८९	७६-८०	९०	७६-८०	९६	८४	८९	९४	९८	७६-८०
८८	१००	९३	९०	७७-८१	९१	७७-८१	९७	८५	९०	९५	९९	७७-८१
८९	१०१	९४	९१	७८-८२	९२	७८-८२	९८	८६	९१	९६	१००	७८-८२
९०	१०२	९५	९२	७९-८३	९३	७९-८३	९९	८७	९२	९७	१०१	७९-८३
९१	१०३	९६	९३	८०-८४	९४	८०-८४	१००	८८	९३	९८	१०२	८०-८४
९२	१०४	९७	९४	८१-८५	९५	८१-८५	१०१	८९	९४	९९	१०३	८१-८५
९३	१०५	९८	९५	८२-८६	९६	८२-८६	१०२	९०	९५	१००	१०४	८२-८६
९४	१०६	९९	९६	८३-८७	९७	८३-८७	१०३	९१	९६	१०१	१०५	८३-८७
९५	१०७	१००	९७	८४-८८	९८	८४-८८	१०४	९२	९७	१०२	१०६	८४-८८
९६	१०८	१०१	९८	८५-८९	९९	८५-८९	१०५	९३	९८	१०३	१०७	८५-८९
९७	१०९	१०२	९९	८६-९०	१००	८६-९०	१०६	९४	९९	१०४	१०८	८६-९०
९८	११०	१०३	१००	८७-९१	१०१	८७-९१	१०७	९५	१००	१०५	१०९	८७-९१
९९	१११	१०४	१०१	८८-९२	१०२	८८-९२	१०८	९६	१०१	१०६	११०	८८-९२
१००	११२	१०५	१०२	८९-९३	१०३	८९-९३	१०९	९७	१०२	१०७	१११	८९-९३
१०१	११३	१०६	१०३	९०-९४	१०४	९०-९४	११०	९८	१०३	१०८	११२	९०-९४
१०२	११४	१०७	१०४	९								

नाम	मो.ल.	गण	मियुन	इई	सिद्ध	इत्या	पुसा	गधिक	धन	भर	इंल	मीन
उदय	पूर	पूर	शिर	पूर	शिर	शिर	शिर	शिर	पूर	पूर	शिर	उदय
रवाभाभदो	लोभ	गुह	लुभ	लोभ	रवि	लुभ	गुह	लोभ	गुह	शानि	शानि	गुह
उदयभदो	रवि	लोभ	गदु	गुह	लोभ	लोभ	रवि	लोभ	इगु	लोभ	लोभ	गुह
नीयभदो	गान	लोभ	इगु	लोभ	लोभ	गुह	रवि	लोभ	गुह	गुह	लोभ	गुह
अवीभदो	प	गति.लोभ	प	२०.लो०	प	२०.लो०	प	२०.लो०	प	२०.लो०	प	२.लो०
गदुह	गधिक	धन	भर	इंल	मीन	मेय	गुह	मियुन	इई	सिद्ध	इत्या	पुसा
इग	प्रीति	शानि	प्रीति	शानि	प्रीति	शानि	प्रीति	शानि	प्रीति	शानि	प्रीति	शानि
अवीभाभाई	मीन	मेय	मियुन	मियुन	मियुन	मियुन	मियुन	मियुन	मियुन	मियुन	मियुन	मियुन
इग	अ	अशुभ	अशुभ	अशुभ	अशुभ	अशुभ	अशुभ	अशुभ	अशुभ	अशुभ	अशुभ	अशुभ
नर पं.अ	मिद्ध	इत्या	पुसा	गधिक	धन	भर	इंल	मीन	मेय	गुह	मियुन	इई
इग	गुल	गुल	गुल	मभ्यम	गुल	मभ्यम	गुल	गुल	गुल	गुल	मभ्यम	मभ्यम

प्रथम शताब्दी वृत्ति 'खोड १-१५

	विशेष	उच्य	मग विशेष	उच्य	विशेष	मग विशेष	विशेष	मग विशेष	विशेष
१	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	विशेष
१	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
१	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
२	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
३	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
४	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
५	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
६	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
७	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
८	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
९	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"
१०	विशेष	उच्य	"	"	"	"	"	"	"

દરે લગ્નમુદિ રીતે હીને—

૯૯ કાગ વખતે જે ગણિ ૮૯૫ પામતી હોય તે તાર્ક-
લિક લગ્ન કહેવાય છે, તેને મુખમાં સ્થાપી પછીની દરેક શશિ
એને વામકમથી અનુક્રમે બાર સ્થાને રચવાય છે, અને જે જે
શશિમાં જેજે તાર્કલિક શ્વદ્ દેવ છે તે તેમાં મુદાય છે, તેનું
નામ લગ્નકુંડળી છે.

આ લગ્નકુંડળી માટે એક
અનુક્રેત્રમાં ૭ લી રીતો
બાર ખાના તૈયાર કરાય
છે તેમાં ૯૯કાગની શ્વદ્
ની શશિ મુખમાં સ્થાપી
બારીના બાયોમાં નાન્કા-

લિક શ્વદ્મુક્ત બીજી શશિ ગોઠવવાથી શશિકુંડળી કે ચંદ્ર-
કુંડળી તૈયાર થાય છે. તથા ૯૯ નવાંશશશિને મુખમાં મૂકી
પછીની શશિએ વામકમે મૂકવાથી તથા તેમાં શ્વદો સ્થાપવા-
થી નવાંશકુંડળી થાય છે. આવીને જન્મ, પ્રજા, પ્રતિષ્ઠા, વિ-
વાહ, વિગેરે માટે લગ્નકુંડળી, ચંદ્રકુંડળી અને નવાંશકુંડળી
તૈયાર કરાય છે.

આ મિથાસ હોરોસ્કોપ્સ વિગેરેની કુંડળીઓ તથા અસિ-
તકુંડળી (ભાવકુંડળી) ૫૩ વિવિધરીતે તૈયાર થાય છે. લગ્ન-
કુંડળીમાં તૈયાર થતા બાર બાયોના નામ નીચે મુજબ છે—

“ જગતાદ માવાસ્તનુ-દ્રવ્ય—ધાતુ-વસ્તુ-મુતા-ડરવઃ ।

સ્ત્રી-મૃત્યુ-ધર્મ-કર્મા-ડ્યવ-વ્યયાશ દ્વાદશ સ્પૃતાઃ ॥૧॥ ”

અર્થ—પ્રથમ સ્થાનથી બાર બાયો અનુક્રમે—૧ તત્ત્વ,
૨ ધન, ૩ જ્ઞાન, ૪ જ્ઞાન્યુ, ૫ પુત્ર, ૬ શત્રુ, ૭ સ્ત્રી, ૮ મૃત્યુ,
૯ ધર્મ, ૧૦ કર્મ, ૧૧ લાભ અને ૧૨ વ્યય છે ” ॥ ૧ ॥

બાયોના વિશેષ નામો આ પ્રમાણે છે—

૧ સંકોહર ૨ મુલક-મિત્ર.

- ૧ અરિ, આપોહિતમ, ઉપચય, દ્રેષ, અને હાત એ ઉક્તિ ભાવના નામો છે.
- ૭ શ્રી, કામ, યુન, યુન, અરુન, કેન્દ્ર, અનુદય, કંટક, ભમિત, (વિનિ), અને રમર, એ સાતમા ભાવના નામો છે.
- ૮ મૃનુ, ઉદ, અનુરુ, પજ, દર, આયુષ્ય, વામ્ય, નિધન, અને ભય એ આઠમા ભાવના નામો છે.
- ૯ ધર્મ, ત્રિકોણ, ત્રિત્રિકોણ, આપોહિતમ, ભામ્ય, (ભવ) શુદ્ધ અને તપ, એ નવમા ભાવના નામો છે.
- ૧૦ મધ્ય, મેજરણ, વ્યોમ, ઉપચય, અનુદય, કેન્દ્ર, કંટક, પિનુબુવન, કર્મ, વ્યાપાર, આજ્ઞા, માન, આરુપદ, અને મધ્ય એ દસમા ભાવના નામો છે.
- ૧૧ આય, ઉપચય, સર્વતોભદ્ર, પજ, દર, ભવ, આગમ, એ અગીયારમા ભાવના નામો છે,
- ૧૨ વ્યય, આપોહિતમ, વિધ્ય, અને અંત્ય; એ બારમા ભાવના નામો છે

આ બાર ભાવના નામોમાં કેટલાક રૂઢ નામો છે, અને કેટલાક અન્વય નામો છે. અન્વય નામો લક્ષ્મીકુંડલીમાં પો- નાની સંજ્ઞા પ્રમાણેના દર્શનમાં વિચારાય છે.

બાર શાસ્ત્રના બાર લક્ષ્મીમા પ્રારંભેલા કયા કયા કાર્યો શિદ્ધ થાય છે, તે માટે દેવજ વલ્લભા કહે છે કે—

- ૧ મૈષ લક્ષ્મીમાં રાન્યાભિષેક, વિરોધ, સાહસ, કુટકર્મ અને માતૃવાદનાં દર્શન શિદ્ધ થાય છે.
- ૨ શૃષ્ણ લક્ષ્મીમાં વિવાહ, ગૃહપ્રવેશ, કન્યાગુ વાન્દ્યા (વેસ-વાળ) દોષનો આરંભ, પશુનો કથ-વિક્રય અને મુલકાર્યો શિદ્ધ થાય છે.
- ૩ મિથુનમાં વિવાહ, ગૃહપ્રવેશ, કન્યાસંબંધ, દોષારંભ, પ-શુનો વ્યાપાર, મુલકાર્યો, વિવા, શિદ્ધ, અને અલંકાર વિગેરે કાર્યો શિદ્ધ થાય છે.

- ૪ કર્કેમાં મુદ્દકર્મ, શુભકર્મ, પૌષ્ટિક કાર્ય, લોગ, સેવા અને જા સંબંધી કાર્યો સિદ્ધ થાય છે.
- ૫ સિંહમાં રાજ્યાભિષેક, વિરોધ, સાહસ, કૂટકર્મ, માતૃવાદ, વ્યાપાર, શત્રુસાધિ, અને રાજસેવા સિદ્ધ થાય છે.
- ૬ કન્યા લગ્નમાં—શિશુ, ઔષધ, બૂવણ, વ્યાપાર, વિગેરે ચર અને સ્થિર કાર્યો સિદ્ધ થાય છે.
- ૭ તુલા લગ્નમાં સર્વે ચરકાર્યો, સ્થિરકાર્યો, ખેતી, સેવા, યાત્રા, વ્યાપાર શિશુ, ઔષધ વિગેરે સિદ્ધ થાય છે.
- ૮ વૃશ્ચિક લગ્નમાં—રાજસેવા, ચોરી, વિગેરે હાડણકર્મ, ઉચ્ચકાર્ય, અને મુવકાર્ય સિદ્ધ થાય છે.
- ૯ ધન લગ્નમાં—યાત્રા, મુદ્દ, મત, વિગેરે શુભકાર્યો સિદ્ધ થાય છે.
- ૧૦ મકર લગ્નમાં—સર્વ ચરકાર્ય તથા નીચકાર્ય, સ્ત્રીનો આગ્રહ, જલમાર્ગે ગમન વિગેરે સિદ્ધ થાય છે.
- ૧૧ કુંભ લગ્નમાં—સમુદ્ર ગમન, વહાણને તૈયાર કરવું, ખીજ વપન, ભેદ, દંભ, મત, તથા દરેક નીચકાર્ય સિદ્ધ થાય છે.
- ૧૨ મીન લગ્નમાં—વિવા, અલંકાર, શિશુ, પશુકર્મ વહાણ-યાત્રા, અભિષેક વિગેરે સમસ્ત માંગલિક કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

પહેલાં ભુવનમાં મેવાદિક લગ્નસ્થાને દોષ અને તે શુદ્ધ દોષ તો ઉપરોક્ત કાર્યોને સફળ કરે છે. પણ જો તે પહેલાં વિશેષ છે કે—તે લગ્નમાં ફર મદ દોષ તો ફરકાર્ય અને શુભ મદ દોષ તો શુભકાર્ય પ્રારંભ કરવાથી સિદ્ધ થાય છે.

શુભકાર્યોની લગ્નકુંડલીની સામાન્ય મોચરશુદ્ધિ નીચે મુજબની રીતે વધુ સારું છે કે.

મનુષ્યના જન્મકાળે—જન્મકાળમાંથી વિધી ।

જોનિપુરેડકેપુરે જ, મુશ્મિલિપિનામને

॥ ૧ ॥

સ્વત રિપ્યાદમે સૌમ્યે, ઝીવેડ્ટારિવ્યયોગિષ્ઠે ।

સર્વકાર્યામિ સિધ્ધ્યન્તિ, સ્વતતપદ્મસમે સિતે ॥ ૨ ॥”

અર્થ—“લગ્નથી ૩-૬-૧૦-૧૧ સ્થાને રવિ, ૨-૭-૧૦-૧૧ સ્થાને સોમ, ૩-૬-૧૧ સ્થાને સોમ તથા શનિ, ૧૨ અને ૮ સિવાયના સ્થાનમાં બુધ, એટલે ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૧૦-૧૧ સ્થાને બુધ, ૬-૮-૧૨ સિવાયના સ્થાને શુક્ર, એટલે ૧-૨-૩-૪-૫-૭-૮-૧૦-૧૧ સ્થાને શુક્ર, તથા ૬ અને ૭ સિવાયના બુધનમાં શુક્ર, એટલે-૧-૨-૩-૪-૫-૮-૬-૧૦-૧૧-૧૨ સ્થાને શુક્ર સર્વ કાર્યને સાધે છે. રાહુ કેતુનું દગ શનિ નેપુંજ મનાય છે. એટલે ૩-૬-૧૧ સ્થાને રાહુ અને કેતુ શુભ છે.”

ઉદયમખસૂરિ કહે છે કે—

“ત્રિષ્ણેનકેન્દ્રાયગતેઃ શુભગ્રહેઃ, વિસત્તમેનાઽમુરપૂજિતેન ।

સ્વુઃ કૂત્સદ્વે રિપુવિક્રમાયગેઃ, કર્તુઃ શ્રિયઃ સન્નિદિતાશ્ચ દેવતાઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“સૌમ્યગ્રહો ત્રિષ્ણુ, કેન્દ્ર, અને લાભમાં હોય, સાતમા સિવાય કોઈ પણ સ્થાનમાં શુક્ર હોય, રિપુ સહજ અને આપસ્થાનમાં કૂત્સક હોય, તો કાર્ય કરનારને લક્ષ્મી મળે છે અને પ્રતિષ્ઠા કરી હોય તો પ્રતિમાના સાન્નિધ્યમાં દેવતા રહે છે.” ॥ ૧ ॥ શ્રીમાનહરિભદ્રાચાર્ય કહે છે કે—

“છંદે દુગે ચ છંદે, બાદમવળદસમગમ્મિ જતિઝટ્ટે ।

ચડનવદસમે સિચ્છમે, સઘ્વેગારે ન વારસમે ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“૬-બુધને રવિ, ૨-બુધને ચંદ્ર, ૬-બુધને સોમ, ૧-૨-૩-૪-૫-૧૦ બુધને બુધ, ૩-૮ વર્જને એટલે-૧-૨-૪-૫-૬-૭-૮-૧૦-૧૧ (૧૨) બુધને શુક્ર, ૪-૬-૧૦ મે બુધને શુક્ર, અને ૩-૬ બુધને શનિ સારા છે. સર્વ ગ્રહો અગ્યારમે સ્થાને સારા છે, અને સર્વ ગ્રહો બારમે બુધને અશુભ છે ॥ ૧ ॥”

“अहंता इगदुगन्तुं—नवमदमना सुहा सोमा ।

नग मद्रा चंदो, बीजो सज्जेवि इककारा ॥ १ ॥

અર્થ—અથા ૧-૨-૪-૫-૬-૧૦ સ્થાને સૌભાગ્ય
૬ જે સ્થાને ફરમડો, ૮ જે સ્થાને ગંદ, અને ૧૧ સ્થાને સ
મડો શુભ છે.

“एषोऽपि कर्तुमन्येता, केन्द्रम्यः साधने मनुः ।

शरद्व्याजि च केन्द्राणि, मूर्तो जीवशर्माभावाः ॥ १ ॥

અર્થ - " કર્તા-પ્રતિષ્ઠાયાગે, પ્રતિષ્ઠાપત્ર ધાવત, શિષ્ય
અને ગુરુ વિષેના જન્મનો ફર ફત્તાગી પણ કેન્દ્રમાં હોય તો
કર્તા છે. કેન્દ્રમાંનો આત્મા ન જોય તો શુભ છે, તમા ગુરુ
જોય અને ગુરુ તમામાં જોય તો મેષ છે ॥ ૧ ॥"

“पञ्चभिः शस्त्रैः शङ्खे, द्वादशैः शस्त्रैः ।

सङ्गमणि शेकेमे, विकीले वा शुद्धगुः ॥ १ ॥

३१ श्रीगणेशाय नमः, सभी धर्मोपनिषदाः ॥ ११

અન્ય - "અમ બાગવાન, મહેવાળુ શ્રમ ભેષ દે, અમને
કેવળ વિગતોમાં મુકે અમે શુક હોય તો આમ બાગવાન
અને તેને તેમ જાણુ કેવળ સાચક છે, જે શ્રમમાં મને
કેવળ અમ બાગવાન, મહેવાળુ શ્રમ ભેષ દે"

உ. ர. மூர்த்தி : மனவாழ்வுக்கு உதவி செய்கிறார்.

[illegible]

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

11 11 11

અર્થ—“ જન્મરાશિ, જન્મરાશિનું લગ્ન, જન્મરાશિથી આશ્રમ લગ્ન, જન્મરાશિથી જારમુ લગ્ન. (૩) સ્થાને દેવેડ ૧૯ લગ્નાધિપતિ, આશ્રમે સ્થાને દેવેડ ૧૯ લગ્નાધિપતિ, ૧૯ સ્થાને દેવેડ ૯૯ નવાશાધિપતિ અને આશ્રમે સ્થાને દેવેડ નવાશાધિપતિ દેવેડ તો તે લગ્ન લેવું નહિ ॥ ૧ ॥ ” આ પ્રમાણે નવદશાંશુરિ દેવેડ છે.

ઉદયમકશુરિ દેવેડ છે કે—જન્મકુળીનું લગ્ન અને તેથી આશ્રમ નથા જારમુ લગ્ન નવજનું.

ગર્ભ તો દેવેડ છે કે—આશ્રમ પળ ત્યાજ્ય છે.

“ જનુદેવદેવે જાયે, જાયે જનુગુણે વદિ ।

અર્થ—જુ વ જનુદેવે, વદિ મરેગુણવિગય ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જનુગુણ મુખ આશ્રમ અને જારમુ લગ્ન દેવેડ ૫૭ ૪૯ જુગ મુખ આશ્રમ લગ્ન તો સ્વસ્થ લેવું નહિ. ॥ ૧ ॥ ”

જનુદેવદેવે દેવેડ છે કે—લગ્નશ્રેય અને અદ્યમેય મિત્ર દેવેડ તો લગ્નરાશિ અને અદ્યમેયરાશિનો દેવ નથી. સારંગ દેવેડ છે કે—આશ્રમ અને આશ્રમ લગ્ન મિત્ર દેવેડ, અને પુદ જુદ—જુદથી દેખાતા દેવેડ તો મુખ છે (૩) સ્થાને લગ્નપતિ કે નવાશાધિપતિ દેવેડ તો લગ્નશ્રેય જુદ પળ દેવેડને જુદથી ચક્રતો નથી. નથા આશ્રમે સ્થાને દેવેડ લગ્નાધિપતિ દેવેડ લગ્નદેવેડાલથી બાળીયને દેવેડાળે દેવેડ તો તે વધારે અમુલ્ય છે, અને તેઓ પ્રાયઃ સ્થાનરાશિના આંકવાળા વર્ષે જુગ આપે છે. જારમા સ્થાનમા દેવેડ લગ્નાધિપતિ પળ અમુલ્ય છે. નવાશાધિપતિ (૩) આશ્રમે, કે જારમે સ્થાને સ્વગૃહી દેવેડ તો તે નવાંચો મુખ છે.

સ્ત્રીમાણના બાધ્યમાં તો કનું છે કે—જન્મરાશિ અને જન્મલગ્નથી આશ્રમી અને જારમી રાશિના સ્વામીઓ પળ વર્ષવા સુદર્ભ ચિંતાઅભિજાર દેવેડ છે કે—

“ મન્મદાન્તોમયોઃ મૃત્યુ-રાશી નેદઃ કરમહઃ ।

દ્વાધિપાયે મણીયે, મેત્રે વા નેવ દોષદન ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જન્મરાશિ અને જન્મલગ્નના સ્વામીઓ મૃત્યુસ્થાને હોય તો વિવાહ કરવો નહીં પણ તે જન્મે સ્થાનનો અધિપતિ એકજ હોય અથવા જન્મે સ્થાનના અધિપતિ એકો મિત્ર હોય તો દોષ નથી ॥ ૧ ॥ ” વળી તેમાંજ કહેલ છે કે—આઠમા સ્થાનમાં મીન, વૃષ, કર્ક, વૃશ્ચિક, મકર અને કન્યારાશિ હોય તો તે દોષજનક થતા નથી. નરથંદ્રસૂરિ કહે છે કે—

“ જન્મરાશિ વિલગ્નામ્યાં, રન્નેગો રન્નસંસિયતઃ ।

સ્વામ્યૌ ક્રૂરાન્તરસૌ, લગ્નપીયૂષરોચિષૌ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જન્મરાશિ અને જન્મલગ્નથી આઠમા સ્થાનનો પતિ છટકાગમાં આઠમા સ્થાને રહ્યો હોય તો તે ત્યજવું, તથા બે ક્ષરબ્રહ્મના મધ્યમાં લગ્ન કે અદ્ર રહ્યા હોય તો તે લગ્ન પણ ત્યજવું ॥ ૧ ॥ ” મુહૂર્ત ચિંતામણિકાર કહે છે કે—સોમ ૨-૩ સ્થાને શુભ છે, બુધ ૬-૮ સ્થાનનો અદ્ર વરનો નાશ કરે છે. વિવાહકુંડળીમાં ૧-૬-૮ સ્થાને લોમ હોય તો તે વરનો નાશ કરે છે, અને રવિ ૭ સ્થાને શુભ છે. નિધસ્થાનના કુર મહો શુભ મનાય છે. ઉદયપ્રભ સૂરિ કહે છે કે—કેન્દ્ર અને ત્રિકોણમાં રહેલા બુધ ગુરુ કે શુક્રથી ભેવાયેલો કુર મહુ નિધસ્થાનમાં હોય તો પાત્ર નિધ નથી. બીજો કષ્ટ છે કે—શનુના ધરમાં રહેલ અથવા નીચ શુક્ર છત્રે સ્થાને હુદ્દ હોના નથી. રિપુના ધરમાં રહેલ નીચનો કે અક્ષત પામેલો મળ્યા આઠમે સ્થાને હોય તો તે લગ્નને દોષિત કરતો નથી. નીચ નવાશનો અદ્ર ૬-૮-૧૨ સ્થાને હોય તો પણ દોષ નથી. મહારાજકમા કષ્ટ છે કે—

“ ત્રિકોણકષ્ટકોચ્ચન્દ્રે—જોડગુરુદેવદીક્ષિત ।

વાતોગ્યનિષ્ઠમાવરથો, નાગિષ્ઠાવાન્દ્યવાધ્યમ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—ત્રિકોણ કંટક અને કન્દ્યમાં રહેલ, બુધ ગુરુ શુક્રથી ભેવાયેલ, અને અનિષ્ઠ સ્થાનમાં રહેલ પાપમહુ પણ

અરિદ નથી. પણ જોવા સુયોગ ન હોય તો તે અધમ છે
॥ ૧ ॥ " દૈવજ્ઞ વરદક્ષભાં ક્ષુ ઇ કે—

" જ્ઞાત્યેકવિ ગુરો દુષ્ટ શુભ જ્ઞોષ્ટમો કુમ્ભ । "

અર્થ—" લગ્નમાં ગુરુ હોય તો પણ છૂંદા શુભ અને
આમો મંગલ દુષ્ટ છે. " અર્થ તો મંગલ માટે કહે છે કે—

" જ્ઞાતાદ્ધોમેષ્ટમગે, દષ્ટમ્યોર્થદિના મૃતિ. સમજ્ઞ ।

જન્મનિ યોગાદષ્ટમગઃ, સમિન્ જ્ઞાતગં વાડવિ ॥ ૧ ॥ "

અર્થ—" લગ્નકુળીમાં આદમે સ્થાને જોમહોય, અથવા
જે મદ જન્મકુળીમાં આદમે સ્થાને રહેલો હોય તે મદ
પહેલા જીવનમાં હોય, તો નવા પરજીનાર હ પનિનું એક સાથે
અભિધી મૃત્યુ થાય છે ॥ ૧ ॥ " આરકરે કહે છે કે જન્મ
ચંદ્રકુળી કે જન્મલગ્નકુળીમાં આદમાં જીવનનો સ્વામી જે
મદ હોય તે મદ લગ્નકુળીમાં પણ આદમે સ્થાને આવે,
અથવા લગ્નમાં આવે, તો તેઓનો તેઓની રાગિનો અને
તેઓના નવાંશનો ત્યાગ કરવો વિવાહ પુન્દાવનમાં ક્ષુ
છે કે—જન્મરાગિ કે જન્મલગ્નમાં જીવન કે ગુરુક હોય તો
તે આદમાં જીવનમાં રહેલ દુષ્ટ નથી.

નિપિદ્ધ મદોનો પણ ગુજ ધર્મમાં ત્યાગ કરવો. લગ્નમાં
દુષ્ટ મદો હોય તો તે અનિદ યોગ છે. દૈવજ્ઞ વરદક્ષભ કહે છે કે—

" જ્ઞાત્યેકવિ સપતે વ્યાપ્તો, રસાનલગ્નમ્ કુત્તે ।

જયો મન્દે તમો મદો, કંઠાવન્નકમંચિતઃ ॥ ૧ ॥

યોગેષ્વેષુ રત્નં વાર્ય, મૃગ્યુદારિણશોકદમ્ "

" લગ્નમાં મર્થ હોય તો વ્યાપ્ત, મંગલ હોય તો
રસાનલગ્નમુખ, રત્ન હોય તો ક્ષય, રાદુ હોય તો તમ, અને
કેતુ હોય તો અન્નક યોગ થાય છે. આ યોગોમાં કરેલ કાર્ય
મૃત્યુ દારિદ્ર અને શોક આવે છે. " નારચંદ્ર સૂરિ કહે છે કે—

૧ જન્મરાગિની પો જન્મલગ્ન પણ શુભ માર્ગ —

“ ત્યાજ્યા ભ્મ્નેઽઘ્વયો મન્દાત્, પણ્ઠે શુક્રેન્દુભગ્નવા ।
રન્ધ્રે ચન્દ્રાદયઃ પદ્મ, સર્વેઽભ્મ્નેઽઘ્નગુરુ સર્વો ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ભગ્નમાં શનિ વિગેરે ચાર મહો એટલે—શનિ, રવિ, સોમ, બોમ, છડે ભુવને શુક્ર ચંદ્ર અને ભગ્નપતિ, આઠમે સ્થાને ચંદ્ર વિગેરે પાંચ મહો એટલે—સોમ, બોમ, બુધ, શુક્ર અને શુક્ર, તથા સાતમા સ્થાનમા સર્વ મહો ત્યાજવા, પરંતુ કેટલાક વિદ્વાનોની એવી માનીનતા છે કે—સાતમા સ્થાનમા ચંદ્ર અને શુક્ર સરખા છે ॥ ૧ ॥ શૌનક કહે છે કે—

“ ભગ્નમ્વો વરમરણં, રાદુર્દિશતિ પુને કનીમરણમ્ । ”

અર્થ—વિવાહ કુંડળીના ભગ્નસ્થાનમા રાદુ હોય તો વર મરે છે, અને સાતમે સ્થાને રાદુ રહ્યો હોય તો કન્યા મૃત્યુ પામે છે. “ ભગ્નનો સ્વામી અસ્ત ફર મહાયુક્ત, અથવા ફર મહાની દષ્ટિવાળો હોય તો તે અશુભ છે તેમજ—

“ ભરિગય નીષ વક્રે, અત્યમિષ ભગ્નરાસિનિસિનાહે ।

ભયલે રવિગુરુમુકે, સામિઅરિઠ્ઠં વયહ ભગ્ન ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જો ભગ્નપતિ અને ચંદ્ર યતુધરના નીચ, વક્રી, કે અસ્ત પામેલા હોય, તથા રવિ શુક્ર અને શુક્ર નિર્જા હોય, તથા ભગ્નમાં સ્વામીની દષ્ટિ ન પડતી હોય તો તે ભગ્નનો ત્યાગ કરવો ॥ ૧ ॥ ” ભગ્નમાં ચંદ્ર હોય તે પણ ભગ્ન દુષ્ટ મનાયેલ છે. ભગ્ન તો કહે છે કે—

“ સૌમ્યમહાયુક્તવપિ પ્રાયઃ રાશિનં વર્મયેભ્યમે । ”

અર્થ—નૌમ્ય મહા સામે પણ રહેલ ચંદ્રને સામાન્ય તથા પ્રાયઃ ભગ્નમાં વર્જવો ” ભગ્નભુવનમાં જે જે મહોનો નિર્ણય છે તેના નવાંશોનો પણ ત્યાગ કરવો. એટલે—ચંદ્ર મંગલ ગણિ રાદુ અને રવિ જે રાશિમાં હોય તે રાશિના નામનો અંશ પણ ત્યાજ્ય છે.

નવાંશની શુદ્ધિમાં એ લક્ષ્ય રાખવું કે—ભગ્નકુંડળીમાં

ઇંદ્ર નવાંશજ સ્થિર છે, તેની પૂર્વના નવાંશો પણ સ્થિર છે, પરંતુ પછીના નવાંશો ચર છે. પછીના નવાંશો બીજા બુવનના ગણાય છે. આવી રીતે આરે બુવનના નવાંશો ફરે છે જેમકે—કન્યાલગ્નનો છઠ્ઠો નવાંશ લેવો હોય તો કન્યાના છ નવાંશો કન્યાલગ્નના બાળવા અને પછીના ત્રણ નવાંશો તુલાના બાળવા, આવીજ રીતે કન્યામાથી આવેલા ત્રણ નવાંશો તુલાના થયા અને તુલાના છ નવાંશો મેગવના તુલાલગ્ન પૂરું થાય છે. વળી તુલાના ચોથ ત્રણ નવાંશો અને વૃશ્ચિકના છ નવાંશોથી વૃશ્ચિકલગ્ન બને છે. આજ રીતિથી આરે બુવનના નવાંશો ફરે છે, અને પછીના નવાંશો પછીની રાશિમાં જાય છે. આ રીતિથી નીપજવેલ કૃત્તિકા તે ભાવકૃત્તિકા કહેવાય છે અહીં બીજા સ્થાનમાં ગયેલ અહુ દો-પકારક થતો હોય તો તે દોષનો પણ ત્યાગ કરવો. જેમકે—કન્યાલગ્નનો છઠ્ઠો મિથુનાંશ ઇંદ્ર અંશ છે, અને કન્યાથી છઠ્ઠી કુંભરાશિના આઠમા નવાંશો મંગળ છે પણ કુંભનો આઠમો નવાંશ મીનમાં જતો હોવાથી મંગળ પણ હવે મીનમાં છે. એટલે—મંગળ લગ્નથી છઠ્ઠો હતો, પણ ભાવકૃત્તિકામાં સાતમો આવ્યો છે, અને સાતમા સ્થાનનો મંગળ ફરે છે તથા લગ્નને નિર્બળ કરે છે, તેથી કન્યાલગ્ન દૂષિત બાળવું. ચંદ્ર ભાવકૃત્તિકામાં આઠમો થતો હોય તો સર્વ અહો મુલ હોવા છતાં લગ્ન લેવું નહીં. ભાવની સ્પષ્ટતામાં થયેલા દોષો દૂષણરૂપ છે, પણ ભાવસ્પષ્ટતામાં થયેલા ગુણો ગુણરૂપ નથી. જેમકે—સૂર્ય સાતમા સ્થાનમાં હોય, અને ભાવકૃત્તિકામાં આઠમા સ્થાનમાં જતો હોય, તો પણ તે સાતમા સ્થાનમાં છે એમ માનવું. અથવા ચોથા સ્થાનમાં રહેલ મુલ ભાવસ્પષ્ટતા કરતાં પાંચમાં સ્થાનમાં જતાં મુલ થતો હોય, તો પણ તે ચોથા સ્થાનમાં છે એમ માની લગ્નનો નિષેધ કરવો. અર્થાત્-લગ્નકુંડળીના ગુણો ગુણરૂપે અને દોષો દોષરૂપેજ રહે છે, પણ ભાવસ્પષ્ટતા કરતાં થયેલ ગુણો ગુણરૂપે કૃત્તિકા નથી, જ્યારે દોષો દોષરૂપે પરિણમે છે.

કર્તરી, ભમિત્ર, યુતિ, ક્રાંતિસામ્ય, અને બુધપંચક દોષો પણ શ્રેષ્ઠ કાર્યમાં વર્જ્ય છે.

કર્તરી—જે ફર ચંદની મધ્યમાં જે ચંદ્ર કે લગ્ન રહેલ હોય તો કર્તરી દોષ થાય છે એટલે ધનભુવનમાં અને વ્યયમાં ફર ચંદ્ર હોય તો લગ્ન સંબંધી ફર કર્તરી દોષ થાય છે. તથા ચંદ્રની બન્ને બાજુ ફર ચંદ્ર હોય તો ચંદ્રની ફર કર્તરી થાય છે. વળી તેમાં બીજા ભુવનમાં વક્રી ફર ચંદ્ર હોય અને બારમા ભુવનમાં અતિચારી ચંદ્ર હોય તો લગ્નને કે ચંદ્રને ફર સાથે દુરગમ અથવા પાનો સંબંધ રહે છે, તેથી તે અતિદુષ્ટ કર્તરી મનાય છે; જ્યારે બન્ને એકો સમાન ગતિવાળા હોય તે મધ્યદુષ્ટ કર્તરી થાય છે. તેમજ ધનભુવનનો ચંદ્ર મધ્યમ ગતિવાળો હોય અથવા અતિચારી હોય, અને વ્યયસ્થાનનો ચંદ્ર અગ્ર ગતિવાળો હોય અથવા વક્રી હોય, તો ચંદ્રયોગ કર્તરીયોગ થાય છે. આ યોગ વિવાહ દીક્ષા અને પ્રતિષ્ઠામાં વર્જવાનો છે.

ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—

“ નેહીં લગ્નવિધુ કેન્દ્ર-સ્થિતસૌમ્યૌ તુ સી મતી ॥ ”

અર્થ—“ કર્તરી અને અગ્રિય યોગ નેહ છે, પણ પોતાના કેન્દ્રમાં સૌમ્યચંદ્ર રહ્યા હોય તો નેહ લગ્ન અને ચંદ્ર બન્ને ઇષ્ટ છે, અર્થાત્-લગ્નથી કે ચંદ્રના ભુવનથી ૧-૪-૭-૧૦ સ્થાને સૌમ્ય ચંદ્ર હોય તો તે શુભ છે. બાગર્વ કહે છે કે—લગ્નકર્તરી મૃત્યુ કરે છે, અને ચંદ્રકર્તરી રોગ કરે છે, પણ ધનમાં સૌમ્યચંદ્ર હોય અને વ્યયમાં શુર હોય તો કર્તરી દોષનો ભંગ થાય છે.

મુદૂર્ત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે —કર્તરીકારક ચંદ્ર સિંહમાં નીચનો કે અસ્તનો હોય તો કર્તરીનો દોષ લાગતો નથી. બીજો કહ્યું છે કે—શુર બગવાન હોય અને ત્રીજો કે અભ્યારમે સ્થાને રવિ, હોય તો કર્તરીભંગ થાય છે.

વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—“ ચંદ્રની બન્ને બાજુ પંદર અંશમાં ફર ચંદ્ર હોય તો વર્જ્ય છે. અન્યસ્થાને તો કહેલ છે કે—ચંદ્ર અને લગ્નના બાર અંશમાં ફર ચંદ્ર હોય તો તે કોઈ પણ કાર્યમાં શુભ નથી. પદ્મપ્રભસૂરિ તો

વિશેષમાં જણાવે છે કે—રાહુ અને મંગળની વચ્ચે ચન્દ્ર હોય તો ચન્દ્રની કૂરકર્તરી થાય છે, અને રાહુ તથા શનિની મધ્યમાં રવિ હોય તો રાવની કૂરકર્તરી થાય છે.

જામિત્ર—લગ્ન કે ચન્દ્રથી સાતમું ભુવન શુક કે ફર બ્રહ્મ શુકત હોય તો તે જામિત્ર દોષ કહેવાય છે. સાતમા ભુવનનું નામ જામિત્ર છે, તેથી તે સંજ્ઞાથીને દોષ પણ જામિત્ર એવી સંજ્ઞાથી ઓળખાય છે, અને તે પણ મહા દુષ્ટ છે. સારંગ કહે છે કે—સાતમા ભુવનમાં રવિ, શુક, શનિ, અને રાહુ હોય તો વિવાહિત કન્યા વિધવા થાય છે, અને મંગળ હોય તો કન્યા મૃત્યુ પામે છે. બીજે સ્થાને કહ્યું છે કે—તે કન્યા હરકોઈ રીતે દુઃખી થાય છે. હરિભદ્રસૂરિ ફરમાવે છે કે—દીક્ષાકુડળીમાં મંગળ શુક કે શનિ ચન્દ્રથી સાતમા હોય તો દીક્ષિત માણસ કુશીલ, ગ્રસપાત, અને રોગથી પીડાય છે. શ્રીમાન્ ઉદયપ્રભસૂરિ તો દીક્ષા અને વિવાહ માટે લગ્નથી સાતમા સ્થાનના હરકોઈ શુભાશુભ ગ્રહથી જામિત્ર દોષ થયાનું જણાવે છે સપ્તધિ કહે છે કે—

“ વૈષ્ણવ્યં સાપત્ન્યં, વચ્ચાત્વં નિષ્પત્તવં લીર્માગ્મયમ ।

વેદ્યાત્વં ગર્ભચ્યુતિ-નર્કાયા લગ્નતોઽન્તગાઃ કુર્યુઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ લગ્નથી સાતમે ભુવને રહેલ સૂર્ય વિગેરે મહો-વિધવાપણ, રોગ, વાળીયાપણ, સંતતિનાશ, દુર્ભાગ્ય, વેરપાકર્મ, અને ગર્ભપાતનાં દુઃખો કરે છે ॥ ૧ ॥ ” રૌનક કહે છે કે—વિવાહકુડળીમાં શુધ આક્રમે હોય તો ત્રણ માસમાં કન્યા મરે છે, અને શુધ સાતમે હોય તો કન્યાજ સાત વર્ષ માં પતિને મારે છે. દેવસૂત્ર કહે છે કે—જાતમે સ્થાને શુક અને શુક હોય તો અનુક્રમે પુરુષના તથા કન્યાના આપુષ્ય અને સૌખ્યાનનો નાશ થાય છે, દેવસૂત્ર વરણભાઈ કહ્યું છે કે—જો જામિત્ર સ્થાનમાં બે ફર ગ્રહ અને બે સૌમ્ય ગ્રહ હોય તો કન્યા ત્રણ વર્ષમાં બચકર હારિદ્ર્ય પામે છે. ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—કેન્દ્રમાં રહેલ સૌમ્યો જામિત્ર દોષનો નાશ કરે છે,

તથા સાતમા સ્થાન સિવાય કેન્દ્ર અને ત્રિકોણમાં રહેલ ભુખ અથવા ગુરૂ પાદોન કે પૂર્ણ દ્રષ્ટિથી ચંદ્રને દેખે તો ચંદ્રના જામિત્ર દોષનો જામ થાય છે. છાદ નવમાસથી પચાવનમા નવમાંથી શુક્ર કે કૂર ચંદ્ર દોષ તો પરમ જામિત્ર દોષ થાય છે, જે સર્વથી ત્યાજ્ય છે. સીઝોના જામિત્ર સ્થાન માટે એવો નિયમ છે કે—સાતમા સ્થાનમાં કૂર ચંદ્ર દોષ, પણ લગ્નપતિ કે સૌમ્યચંદ્રની દ્રષ્ટિ કે યુતિ ન થતી હોય, તો તે યુવતિ પુત્ર વગરની થાય છે. તથા સંતમેષ, શુક્ર અને રવિ તે યુવતિના સ્વામી, સામુ અને સસરા છે, જો તે ત્રણ કુંડળીમાં ઉચ્ચ હોય તો પતિ વગેરેને મુખકર છે.

યુતિ—ચંદ્રની સાથે જીએ ચંદ્ર હોય તો યુતિદોષ થાય છે.

“ વિવાદ દીક્ષયોરંને, પૂનેન્દુ મદવર્જિતી । ”

અર્થ—“ વિવાદ અને દીક્ષાની લગ્નકુંડળીમાં સાતમું સ્થાન તથા ચંદ્ર ચંદ્ર વિનાના હોય તો એપરકર છે. ”

‘ ચન્દ્રે સૂર્યાદિ સયુગ્મે, દારિદ્યં મરણં શુભમ્ ।

સૌમ્યં સૌપત્ન્ય-વૈરાગ્યં, વાયદ્યયુગ્મે મૃતિઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ વિવાદ કુંડળીમાં રવિ વિગેરે ચંદ્રની સાથે રહેલો ચંદ્ર કન્યાને અનુક્રમે દરિદ્રતા, મૃત્યુ, શુભ, શુભ, શોકથી પીડા, અને વૈરાગ્ય આપે છે. અને જો જો પાપચંદ્રની સાથે ચંદ્ર હોય તો મૃત્યુ થાય છે ॥ ૧ ॥ ” એમ સુદર્શ ચિંતામણિમાં કહ્યું છે દૈવજવલ્લભ તો કહે છે કે—એકથી અધિક કર કે સૌમ્ય ચંદ્ર સાથે રહેલો ચંદ્ર દીક્ષિતને મૃત્યુ આપે છે.

“ ચન્દ્રઃ ક્રમાદ ગ્રોહઃ સાદ-મગ્નિમયમગ્નિમયં ।

સંવદં મદિમાવં ચ, સૌમ્યં મૃત્યું કરોતિ હિ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ચંદ્ર સાથે રહેલ ચંદ્ર અનુક્રમે અગ્નિલય,

અગ્નિભય, સંપદા, મહિમા, મુખ, અને મૃત્યુ કરે છે ॥૧૧॥ ”
આ ઉપરથી બુધ શુક્ર અને શુક્ર સાથેનો ચન્દ્ર શુભ છે, અને
બીજા સાથે રહેલ ચન્દ્ર અશુભ છે, પણ વિવાહમાં તો સર્વથા
ચન્દ્રની યુતિ ત્યજવી. વિવાહકુંડળીમાં રાહુ અને કેતુ સાથે
ચન્દ્ર હોય તો કન્યા દુઃશીલ અને પરિવ્રાજિકા (કાપાલિની)
થાય છે. ચન્દ્ર જુદા નક્ષત્રમાં હોય, ગ્રહોની જમણી બાજુએ
ચાલતો હોય તો એક રાશિમાં બીજા ગ્રહ સાથે રહેલ ચન્દ્ર
દોષકર નથી.

“ લગ્નામ્બુસતત્ત્વ્યોમસ્યો, મવેત્ ક્રૂરગ્રહોવિષોઃ ।

આપીઢા ચૈવ સંપીઢા, મૃગાધાઃ વર્તિતાઃ ક્રમાત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ચન્દ્રથી ૧-૪-૭-૧૦ માં બુવનમાં ફરગ્રહ
હોય તો અનુક્રમે આપીઢા, સંપીઢા, બુઘ્વાધ અને વર્તિતા
યોગ થાય છે ॥ ૧ ॥ જેમાં કાર્ય કરવાથી પોતાને બંધુને
શીને અને કાર્યને નાશ થાય છે. ”

“ વિલગ્નસ્યોડ્વત્તમો રાશિ-જન્મલગ્નાત્ સમન્મભાત્ ।

ન શુભઃ સર્વકાર્યેષુ, લગ્નાચન્દ્રસ્તથાડ્વત્તમઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જન્મલગ્ન કે જન્મનક્ષત્રથી આઠમી રાશિ
લગ્નમાં હોય, તથા આઠમા બુવનમાં ચન્દ્ર હોય તે સર્વ
કાર્યમાં શુભ નથી. ચન્દ્રના યુતિદોષની નિવૃત્તિ પણ થાય છે
પરંતુ સંયોગી ગ્રહના ઉદયસ્ત કાલાંશોના મધ્યભાગમ
થતા યુતિદોષ અતિ દુષ્ટ છે, અને તેની પહેલાનાં કે પછીના
થનાર યુતિદોષનું ફળ હમ્મણમાત્ર છે એમ શૌનક કહે છે.

ક્રાન્તિસામ્ય—સૂર્ય અને ચન્દ્રના બુજા રાશિ અંશ
કલા અને વિકલાને એકલા કરવાથી જો સંપૂર્ણ ૩૦ અને બારને
આઠ આવે તો ક્રાન્તિસામ્ય દોષ થાય છે. તેમાં છ રાશિવાળા
ક્રાન્તિસામ્યનું નામ વ્યતિપાત અને બાર રાશિવાળા ક્રાન્તિ-
સામ્યનું નામ પાત તથા વૈધૃત છે. સૂર્યનક્ષત્ર અને ચન્દ્ર
નક્ષત્રના સમન્વયથી વિષ્કંભાદિ સત્યાવીશ યોગ થાય

ઉં, તેમાં ગ્રંથી વજ અને શુક્લથી પ્રાંતિ મુખીના યોગેઆ કાન્તિસામ્યનો મળવ રહે છે. આ કાન્તિસામ્યના ત્રણ દિવસો વર્ષવા

“ તમસ્યેષ્વદનમાન, સુમન્તસ્યાપુષાં પ્રમાતુ ।

છન્તિસામ્યે સુષેદ દાનિ, શ્વદં તેનાડવ વર્ચસામ ॥૧॥ ”

અર્થ— “ પૂર્વ દિવસે થયેલ કાન્તિસામ્ય, પછીના બીજે દિને થનાર કાન્તિસામ્ય, અને વર્તમાન દિવસનું કાન્તિસામ્ય, અનુક્રમે મુખ લક્ષ્મી અને વ્યાધુધ્વનો નાશ કરે છે માટે કાન્તિસામ્યનો દિવસ, તેની પરોડાનો દિવસ, અને પછીનો દિવસ; એમ ત્રણ દિવસ વર્ષવા ॥ ૧ ॥ ” કેટલાક આચાર્યો તો કાન્તિસામ્યનો એક દિવસ વર્ષવાનું કહે છે, જ્યારે કેટલાક તો વિવિધ્યાન્ન અંગની જેમ માત્ર વ્યતિપાત કાન્તિસામ્ય દોષવાળા દિનભાગનેજ અશુભ માને છે, અને બાકીના વારને કાર્પ કરવામાં નિર્લેપ માને છે.

તેના ફળ માટે વલ્લભ કહે છે કે—

“ સદ્ગ્રાહહોડ્મિના દમ્બો, નાગદષ્ટોઽપિ મીવતિ ।

કાન્તિસામ્ય દુહોદ્ગ્રાહો, મિવતે નાડવ સંચયઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ— “ તરવારથી ધવાયેલો, અગ્નિથી લાગેલો, અને સર્પથી રક્ષાયેલો પણ હલે છે. પરંતુ કાન્તિસામ્યમાં વિવાદિન થયેલ તો મૃત્યુ જ પામે છે એમાં સંશય નથી ॥૧॥ ” કાન્તિસામ્ય તો છ કે બાર રાસ્યક આવે ત્યારેજ થાય છે. જોટલે—તેમાં એક અ રાનો પણ ફારફેર હોય તો હંદકાળે કાન્તિસામ્ય હોતું નથી. જો અધિક અ રા આવે તો કાન્તિસામ્ય થઈ ગયું છે, અને જોછા અંશ આવે તો હલે કાન્તિસામ્ય થશે એમ સમજવાનું છે. અને તે ઉપરથી કાન્તિસામ્યની ધરી -પગ ચોખી કાન્તિસામ્યનો નિશ્ચિનકાળ કરવાની જરૂર છે. તે માટે જોવી રીતિ છે કે—સાયન સૂર્ય અને ચન્દ્રના રાશિ અંશ કળા અને વિકળાનો સરવાળો કરવો. જો છ કે બારનો

સાચુંક આવે તો ઇષ્ટકાળે કાન્તિસામ્ય છે, પણ તે વધારે અંશ કળા આવે તો તેની વિકળા કરવી. બીજી તરફ સાચન સૂર્યની ગતિ કળા વિકલા અને ચન્દ્રની ગતિ કળા વિકળાનો સરવાળો કરી સ્પષ્ટ કળા કરવી, પછી આ ગતિ વિકળાવડે ઉપરોક્ત વિકળાને ભાગ દેવો, જેથી ભાગમાં ગતિ દિવસ આવશે વળી શેષને ૬૦ થી ગુણી ગતિવિકળાથી ભાગવાથી ગતિ ઘડી વિગેરે આવશે. અને જો છ કે બારથી ઓછા અંશ હોય તો તેની પણ વિકલા કરી તેને ગતિવિકળાવડે ભાગવાથી કાન્તિસામ્યના શેષ દિન ઘડી પણ વિગેરે આવશે. જેમકે—અંબા ૧૫૧૨ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૦ ગુરુવારે મધ્યા નક્ષત્રમાં ઘડી ૧ પગ ૪૫ પછી મુવનો પ્રથમ પાદ ભોગવાયેલ છે. તે કાળે સૂર્ય ૦-૧૮-૫૦-૨૬ છે, સાચન સૂર્ય ૧-૪-૨૪-૨૬ છે, ગતિ કળા વિકળા ૫૭-૫૮ છે, ચન્દ્ર ૪-૧૧-૨-૩૦ છે, સાચન ચન્દ્ર ૪-૨૬-૩૬-૩૦ છે, અને ગતિકળા ૭૫૦ છે; તેમને એકઠાં કરવાથી ૬-૧-૦-૫૬ થાય છે, તો અહીં કાન્તિસામ્ય વીની ગયું છે. તેમાં ભુક્ત વિકળા ૩૬૫૬ છે, અને સૂર્ય-ચન્દ્રની ગતિવિકળા ૪૮૪૭૮ છે, એટલે ૩૬૫૬ ને ૪૮૪૭૮ થી ભાગતાં દિન ૦ ઘડી ૪ અને પગ ૩૧ આવે છે. તો ઘડી ૪ અને પગ ૩૧ પહેલાં કાન્તિસામ્ય થયું હતું.

બુધપંચક—સઘોરિષ્ઠ યોગ પણ લ્યજવો, જેનું નામ બુધપંચક અને બાલુપંચક છે.

ઉદયથી મયેક્ષ્ણ લગ્નનું પ્રમાણ, સંક્રાન્તિ મુક્ત દિવસ, અને એક મેગવી બુધને પાંચ સ્થાને જુદોજુદો લખવો. પછી તેમાં અનુક્રમે ૬-૩-૧-૮ અને ૭ ઉમેરી ૬ થી ભાગ દેવો. જો ગ્રેયમાં પાંચ વધે તો બાલુપંચક થાય છે, જો પાંચનું ફળ અનુક્રમે ઠંડાસ, અજિબય, નૃપમય, સ્વાર ઉપદ્રવ, અને મૃત્યુ છે; માટે પ્રતિષ્ઠા તથા વિવાદમાં તેનો ત્યાગ કરવો.

લીજે સ્થાને દૃશ્ય છે કે-તિથિ, વાર, નક્ષત્ર અને લગ્નના આંકને એકઠા કરી તેમાં જુદા જુદા ૧-૩-૪-૬ અને ૮ ઉમેરી

૬ થી ભાગ દેવો. જે શેષમાં ૫ વધે તો દિનન્યાજ્ય બુધપંચક થાય છે. જેમાં કાર્ય કરવાથી અનુક્રમે—રોગ, અભિભય, નૃપભય, ચોર ખીડા, અને મૃત્યુ થાય છે; તેથી તે દિવસે ત્યાજ્યું.

પાંચે રાત્રિના શેષ સરવાળાને નવથી ભાગનાં શેષમાં પાંચ રહે તો રાત્રિત્યાજ્ય બાણપચક થાય છે. અને તે વખતે કાર્ય કરવાથી સર્પનો ભય થાય છે. અહીં હ્રમ ઈષ્ટકાળનું રાત્રિનું લેવું.

નારચંદ્રમાં તો કહ્યું છે કે—ભાગમાં આવેલ આકના સરવાળાને ૬ થી ભાગનાં શેષ ૫ વધે તો રાત્રિત્યાજ્ય પંચક થાય છે.

જ્યોતિષ દીપ્તિમાં કહ્યું છે કે—પુરુષનામ, નક્ષત્ર અને રવિ નક્ષત્રના સરવાળો કરી ૬ થી ભાગ દેવો. જે શેષ આંક રહે છે તેનાં નામ અનુક્રમે—ખર, હય, ગજ, મેષ, જંબુક, સિંહ, કાક, મોર અને હંસ છે. આમાં ખર, મેષ, જંબુક સિંહ, અને કાક; એ પાંચયોગો દુષ્ટ છે. આવીજ રીતે ઈષ્ટ ચંદ્રનક્ષત્ર અને પુરુષનામ નક્ષત્રના સરવાળાને ૧૨ થી ભાગ દેવો. જે શેષ રહે તેનાં નામ અનુક્રમે—હાથી, બગદ, પાટો, હંસ, શ્વાન, કાગડો, હંસ, મેષ, ગધેડો, જંબુક, નાગ અને ગરૂડ છે. આ દરેકનું દુઃખ નામ પ્રમાણે છે.

વળી પણ કહ્યું છે કે—ચૈત્રાદિ ગત માસને ભમળા કરી તેમાં વર્તમાન મહિનાના દિવસો મેળવી સાતે ભાગ દેવો. તેમાં જે શેષ રહે તેનું દુઃખ—લશ્મી, કલહ, આનંદ, મૃત્યુ, ધર્મ, ક્રમ અને વિજય છે. આરંભસંહિમાં સમને બદલે કાય દુઃખ દર્શાવ્યું છે.

રવિનક્ષત્રથી ચાત્ર દિનાંક નિર્ધિ વાર અને નક્ષત્રના સરવાળાને ૬ થી ભાગનાં શેષમાં સાત વધે તો હિખર નામનો નિંદ્ય યોગ થાય છે. આ યોગની વિશેષ પ્રવૃત્તિ દશિષ્ઠમાં છે અન્યથાજે કહ્યું છે કે—

“ મત્તસિખ્યામૃતહ્રમે, નન્દહતે પંચકં ક્રમાગ્શેષ્વ !

મૃતિરગ્નિર્નો મૃપતિ-ર્નો પોરો નો મદો નેતિ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ શુદ્ધિ ૧ થી ચાલુ તિથિ સુધીમાં ગતતિથિ અને લગ્નનો સરવાળો કરી તેને ૯ થી ભાગ દેવો. શેષમાં ૧ થી ૯ સુધીનાં આંક રહે તેના નામ અનુક્રમે—૧ મૃત્યુપંચક, ૨ અગ્નિપંચક, ૩ નોપંચક, ૪ નૃપપંચક ૫ નિધ્યપંચક, ૬ ચોરપંચક, ૭ નિધ્યપંચક, ૮ રોગપંચક, અને ૯ નિધ્યપંચક છે ॥૧૧॥ ”

“ યાને ચૌરં વ્રતે રોગં, મહારમ્મેઽગ્નિપચ્ચકમ્ ॥

ચતુર્થે રાજસેવાયાં, મૃત્યું સર્વત્ર વર્જયેત્ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ પ્રયાણમાં ચોરપંચક, વ્રતમાં રોગપંચક, ધર વાસ્તુમાં અગ્નિપંચક, રાજકાર્યમાં રાજપંચક, અને સર્વ કાર્યમાં મૃત્યુપંચક વર્જવાં ॥ ૨ ॥ ”

નોંધકે—૧૬૪૮ ના કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ સુધીમાં તિથિ ૧૩ ગણ છે. અને પુનમના સવારે સાતમું તુલાવ્રત છે. તેનો સરવાળો ૨૦ થાય છે. તેને ૯ થી ભાગતાં શેષમાં ૨, રહે છે. તે કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૫ ના સવારે અગ્નિ પંચક છે; તેથી તે દિને ધરનું દરકોણ કાર્ય કરવું નહીં. તથા વૃત્તિકાદિ નક્ષત્ર અને પાંચથી ભાંગનાં શેષ રહેલ તિથિ, તેને ભોગા કરી બારથી ભાગ દેવો. જો શેષમાં ૨-૫ અને ૬ આવે તો તે દિવસે કાર્ય કરવું નહિ.

સમના ઋષ્ટ નવાંશના નામવાળી રાશિ સ્વામિયુક્ત કે સ્વામિદૃષ્ટ ન હોય અને ઋષ્ટ નવાંશથી પંચાવનમાં નવાંશના નામવાળી રાશિ સ્વામિયુક્ત કે સ્વામિદૃષ્ટ ન હોય તો તેનો ત્યાગ કરવો. પણ ઋષ્ટ નવાંશ અને ભ્રમિત્ર નવાંશની રાશિઓ સ્વામિયુક્ત કે સ્વામીની દૃષ્ટિવાળી હોય તો ગુપ્ત છે.

સમર્પિત, નવાગર્ભિત, અને ચન્દ્ર, નીચ મ્થાનના, અરુન, કુન્ડી માથે રહેલા, કુરમી જોવાયલા, અથવા રાત્રી પડના હોય તો તેનો પણ ગુપ્તકાર્યમાં ત્યાગ કરવો જિનકારક છે.

આ પ્રત્યેક વિવરણો સ્ત્રીઓને નિર્માળ કરી નાખે છે. આ દિવાળ મૂરવાર, કુરમદયુક્તનક્ષત્ર, પિષ્ટિ, કંટક, વૃલિક, વ્યન્નિધાન, વૈકુન્ઠ, અને વેપ ચિત્રે પણ સ્ત્રીઓને નિર્માળ કરી

નાંખે છે. ઉપરોક્ત પ્રત્યેક દોષો એકસત્તાક છે, એટલે તેઓ નિર્બળ ન હોય તો એકાદ્રીજ લક્ષ્મણને હણી નાંખે છે.

અને ગણસાત્તાક વિવ્રમો નીચે મુજબ છે. જે પૈકીના જે ત્રણ સાથે મળીને લક્ષ્મણે દૂષિત કરી નાંખે છે—

૧ ચન્દ્રની મૃતાવસ્થા—યમ, સર્પ, ગણેશ અને અશ્વિના મુદૂર્તો, એટલે—૨-૧૨-૨૦-૨૧-૨૨-૩૦ મુદૂર્તો અને દાયનિધિ કે વૃદ્ધિનિધિ, આ ત્રણનો યોગ થાય તો લક્ષ્મણ અશુભ ફળ આપે છે.

૨ દૂર ચંદ્રની લક્ષ્મણ હોય, ઉપચંદ્ર હોય, અને ગુરુ આયુષ્યવાળો પાત હોય, તો તે લક્ષ્મણ કરેલ દાર્પ અશુભને માટે થાય છે.

૩ લક્ષ્મણ કર્તરી રોષ હોય, તાનેશ સાથે દૂર ચંદ્ર હોય અને સૌમ્ય મંદો પળ કરે કે આપોદિત્તમમાં હોય, તો લક્ષ્મણ અશુભને માટે થાય છે.

૪ જન્મરાશિ, સૌમ્ય મહાયુક્ત કે સૌમ્યમહથી ભોવાયેલી ન હોય, લક્ષ્મણ પળ સૌમ્યમહની દષ્ટિવાળુ ન હોય, અને કેન્દ્રમાં સૌમ્યમંદો ન હોય, તો આ ત્રણ યોગથી ચચેલ વિવ્રમ લક્ષ્મણને દષ્ટ કરે છે.

૫ શુક્રને વિષે સૂર્ય અને ગુરુ સમરેણાવાળા હોય; અને લક્ષ્મણમાં પળ મધ્યમ ફળવાળા હોય, તથા કેન્દ્રમાં જે સૌમ્યમંદો ન રહ્યા હોય, તો પળ શુભકાર્યમાં વળ્ય વિવ્રમ થાય છે.

૬ ચન્દ્ર શુક્ર સાથે હોય, નવમે ભુવને એકલો પાપમહ હોય, અને બારમે સ્થાને રહી હોય, તો દુષ્ટ યોગ થાય છે.

૭ દાગળ માસમાં મીનસંક્રાન્તિ હોય, જન્મતિથિ હોય, જન્મમાસ હોય, અને બારમું કે ધ્યારું લગ્ન હોય. તો તે વખતનું લક્ષ્મણ અશુભ ફળ આપે છે.

આ દરેક દોષોમાં ગંડાંત વિદિ પરમજામિત્ર વેધ વિગેરે કેટલાક દોષો અસાધ્ય છે, જે મિથ્યાજ્ઞમાં પડેલા ગરત્ત (વિપ) ની પેઠે વિશાળ શુભમૂલને પણ દૂષિત કરી નાખે છે. તથા કેટલાક દોષો સાધ્ય છે, જેનો પ્રતિકાર થઈ શકે છે, એ સવિસ્તર બીના આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં છે.

વિલગ્નશુદ્ધિ નીચે પ્રમાણે છે—

- “ તિથિવાસર નક્ષત્ર-યોગલગ્નક્ષણાદિજાન્ ।
 સવલન્ હરતો દોષાન્, ગુરુશુક્રો વિલગ્નગૌ ॥ ૧ ॥
 ત્રિકોણકેન્દ્રગાવાપિ, મઘ્નં દોષસ્ય કુર્વતે ।
 વક્રનીચારિગાવાપિ, જગ્રીવમૃગુમાનવઃ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ લગ્નમાં રહેલ શુર અને શુક્ર-તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ, લગ્ન, અને ક્ષણાદિથી થયેલા બળવાન્ દોષોને હણે છે ॥૧॥ તથા ત્રિકોણ અને કેન્દ્રમાં રહેલા બુધ શુર શુક્ર પણ દોષનો નાશ કરે છે, તેમજ વક્રી, નીચ, કે શત્રુગૃહી બુધ શુર શુક્ર અને રવિ શુભ હોય તો દોષનો નાશ કરે છે ॥૨॥ ”

વક્રી નીચ કે શત્રુગૃહી શુર પણ પોતાના ઉચ્ચમાં સ્થગૃહમાં, અને બુધ શુક્રની સાથે રહ્યો હોય તો શુભ છે.

- “ ણદ્વાર્ગદોષમદ્વાતલગ્ના જામિત્રકૃત્તંવેદવાદિદોષાઃ ।

જાનેડર્દનન્દ્રોચરતે વિનયન્ત્યર્કોદયે ચદ્વદ્વો સમામિ ॥૧॥”

અર્થ—“ જેમ સૂર્યોદય થતાં અંધકારનો નાશ થાય છે, તેમ સૂર્ય, ચન્દ્ર અને શુરવડે બળવાન્ લગ્ન હોય તો—એકાન્ત, ઉપદ્રવ, પાન, લતા, બામિત્ર, કર્ગરી અને ઉદય વિગેરે દોષો નાશ પામે છે ॥૧॥

ઉદયમમમુરિ કદે છે કે—

- “ સ્વમત્તજાગ્રવાગોત્થાન્, ક્રૂરદષ્ટિરુત્થાનપિ ।
 દુશ્વર્જીવમ્બનો દોષાન્, દ્વાબીન્ ધનન્તરિયંવા ॥ ૧ ॥ ”
 અર્થ—“ જેમ ધન્યંતરિ વ્યાધિઓને દૂર કરે છે તેમ

લગ્નમાં રહેલ ગુરુ, લગ્નથી થયેલા નવાંશથી થયેલા અને ફર દિથી થયેલા સમસ્ત દોષોને હણે છે. ॥ ૧ ॥ ”

કેન્દ્ર અને ત્રિકોણમાં રહેલ ગુરુની દિથી ફર મહો પણ સૌમ્ય થાય છે.

“ સૌમ્યવાયપતિશુક્રાણાં, ય ઈકોઽપિ ચલોત્કટઃ ।

ફરૈયુક્તઃ કેન્દ્રસ્થઃ, સયોઽરિષ્ટં પિનષ્ટિ સઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જુધ, ગુરુ અને શુક્ર પૈકીનો હરકોણ એક મહા બળવાન હોય, ફર અહની સાથે ન હોય, અને કેન્દ્રમાં રહ્યો હોય, તો તે તત્કાલના અરિષ્ટનો નાશ કરે છે ॥ ૧ ॥ ”
અવધાર મકાશમાં ઠસું છે કે—

“ દન્તિ શતં દોષાણાં, દાશિનઃ સમુદાયિનાં દિ કેન્દ્રસ્થઃ ।

શુક્રો દન્તિ સહસ્રં, ચલો ગુરુર્લક્ષ્યેકં દિ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ કેન્દ્રમાં રહેલ જુધ એક સાથે રહેલા સો દોષોને, શુક્ર હજાર દોષોને, અને બળવાન ગુરુ લગ્ન દોષોને હણે છે. ” ॥ ૧ ॥

૩-૬-૧૧ જુવનમાં રહેલ રવિ પણ સામાન્ય દોષોનો નાશ કરે છે, સર્વ મહોવટે બળવાન લગ્ન ન મળે તો.

“ ત્રયઃ સૌમ્યમહા યત્ર, લગ્ને સુર્વલવત્તરાઃ ।

ચલવત્તદપિ વિજેયં, સૌવેદીનયલેરપિ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જે લગ્નમાં ત્રણ સૌમ્યમહો બળવાન હોય, તે લગ્ન ખીલ હીન બળવાળા મહો દોષા છતાં બળવાન છે. ॥૧॥

પ્રથમ જુવનનું નામ ઉદય છે, અને સાતમા જુવનનું નામ અસ્ત છે; તેથી તેના ઉદિત અને અસ્તમત નવાંશથી જે શુદ્ધિ નિશ્ચિત કરાય છે તે ઉદયાસ્તશુદ્ધિ કહેવાય છે.

“ પદ્યતંશાપિયો લગ્નં, મવેદુદયશુદયે ।

અન્તારોશસ્તુ લગ્નાન્ત-મસ્તશુદયે વિલોચયન્ ॥ ૧ ॥ ”

અન્યમુદિનો પ્રમંત્ર રોવાળી મદોની અસ્તદરા
પણ વિચારે છે મુર્ચના ૧૨-૧૭-૧૩-૧૧-૬ અને ૧૪
ત્રિમાસ મુર્ચ વચ્ચેનાં કોઈ અન્ન પામે છે, અને સુર્ય
કાગિના ધાર પહેલે આપમે છે. અદી સુર્યાન્ન રોવા તે વીણા
અને પ્રનિષ્ઠા વચ્ચે છે મુર્ચના કિરણોમાં વન્દ અન્ન પામે
તે દિવસે પણ શુભ કાર્યમાં વચ્ચે છે, અને મન્દ નિર્જળ
રોવા નોનાવાળાની કામ વાગે છે.

શુક્ર અને શુક્રના અન્ન રોવા નો લાભ અશુભ છે. કેમકે
શુક્ર-શુક્રના અન્નના વિષાદ કરવાળા. પુરુષ અને સ્ત્રીનું મન્યુ
ધાય છે

“ ઝીર્ણ દુષ્કોષ્ઠાનિ વચ ધનીપ્ત્યા,

પ્રાજ્ઞા વાહ સ્ત્રીવૃદ્ધાનિ સ દેવ. ।

ત્રિખાન્દેશ માનિ રિષેષીયે,

વત્રં મીરોક્ષ્યે નુ મસાદમાદુ. ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ શુક્ર પશ્ચિમમાં પાંચ દિવસ વૃદ્ધ હોય છે,
અને પૂર્વમાં ત્રણ દિવસ બાળક હોય છે; તેથી વિપરીત ઉદ-
યાત્રમાં ત્રણ શુભી અવસ્થા હોય છે. એટલે શુક્ર પૂર્વમાં
પંદર દિવસ વૃદ્ધ, અને પશ્ચિમમાં નવ દિવસ બાળક હોય છે.
તે બાળ અને વૃદ્ધ શુક્ર પ્રનિષ્ઠા ઉદ્યાપન વિગેરે સમસ્ત શુભ
કાર્યમાં વર્જ્યા. તથા શુક્ર પંદર દિવસ બાળક અને પંદર
દિવસ વૃદ્ધ રહે છે, તેનો શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો. કેટલાક
નો શુક્ર અને શુક્રના બાળક અને વૃદ્ધપણના સાત સાત
દિવસ કહે છે. ॥ ૧ ॥ ”

અન્યરથાને બાળક શુક્રના ત્રણ દિવસ અને વૃદ્ધ શુક્રના
પાંચ દિવસ વચ્ચે કદા છે. ઉદયપ્રભ સૂરિના મન પ્રમાણે
અસ્તદિન સાથે ગળુનાં શુક્રના દિન ૬૨, શુક્રના દિન ૧૩,
અને પૂર્વાસ્ત શુક્રના દિન ૧૦૧ શુભ કાર્યમાં ત્યાગ્ય છે.

વીણામાં બળવાન શુક્રને અશુભ માન્યો છે, તેથી શુક્ર-
સ્ત્રીમાં કે શુક્રના નિર્જળપણમાં વીણા દેવી શુભકારક છે.

તથા સારંગ કહે છે કે—શુર અથવા શુક અસ્ત પામે, અને તેજ કાળે જો બુધનો ઉદય થાય, તો આવા વખતમાં વિવાહિત થયેલ કન્યા આડ પુત્રની માતા થાય છે. અસ્ત પામેલો બુધ શુભ કાર્યમાં મધ્યમ ફળવાળો છે.

દેવજા વલ્લભામા કહ્યું છે કે—

“ રાહો દૃષ્ટે શુભં કાર્ય, વર્જયેદ્ દિવસાષ્ટકમ્ ।

સ્પષ્ટવા ષેતાલસંસિદ્ધિ, પાપદં ભયદં તથા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રાહુનાં દર્શન થાય ત્યારથી આડ દિવસ મુખી ભૂત સાધના, પાપ દેનાર, તથા ભય કરાવનાર કાર્ય સિવાયનાં શુભકાર્યો કરવાં નહીં. ॥ ૧ ॥ ” અને કેતુના ઉદયના દિવસે પણ શુભ કાર્ય સફળ થતું નથી.

અમ્ભાડના રાશિ લગ્ન અને નવાંશ શુભ કાર્યમાં વર્ત્ય છે.

૫વે જન્મ રાશિ ગોચર અને વામવેધ કદીએ હીએ—

“ ગિવ્ય સ્થાપક કન્યાનાં, જીવેન્દ્રકલ્પાનિ ચ । ”

અર્થ—૯૫ લાખકાળે દીક્ષા લેનાર શિષ્ય, પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર, તથા પરજનનાર કન્યાનાં શુર, ચન્દ્ર અને સૂર્યનાં જગ જોવાં.” અને શુર વર અને પ્રતિમાતું ચન્દ્રબાળ જોવું, જે જન્મ રાશિથી જોવાય છે.

ઈકાગની મદકુંડલી તૈયાર કરવી, પછી જન્મ રાશિને લગ્નમાં રચાવી શુદ્ધિ લખામની, જે નીચે મુજબ છે—

જન્મ રાશિથી ૩-૧-૧૦-૧૧ રચાને રવિ દોષ, ૧-૩-૬-૭-૧૦-૧૨ મે રચાને શંક દોષ, ૩-૬-૧૧ રચાને મંમળ દોષ, ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ રચાને બુધ દોષ, ૨-૪-૭-૮-૧૧ રચાને મુક દોષ, ૧-૨-૩-૪-૫-૮-૬-૧૧-૧૨ મે રચાને શુક દોષ, ૩-૬-૧૧ મે રચાને મનિ દોષ, અને ૧-૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨ જુવને રાહુ દોષ તો

જોઈએ.

૧લી શાશ્વત્વ દોષ તો જન્મ રાશિથી ૨-૫-૬ મા
સ્થાને રહેલ ઘનંદ પલ્લ શુભ છે પૂર્ણબદ્ધ હોય છે કે—૮ મે
સ્થાને રહેલ શુભ શુભ નથી કેટલાક આચાર્યો તો હોય છે
કે—૧૬ માં ૨૫૨ શાસ્ત્ર પલ્લ જન્મ રાશિથી ૩-૬-૭-૧૦-
૧૧ જુવને દોષ તો શુભ છે.

નવરા મિત્ર વિગેરે બાર શાશ્વત્વને અનુક્રમે ૧-૫-
૬-૨-૬-૧૦-૭-૭-૪-૮-૧૧ અને ૧૨ મે ઘનંદ ધાતવ્ય
રહેવાય છે, તેનો દરેક કાર્યમાં ત્યાગ કરવો.

“ કિશકદદમે ચૈવે-વાદદમે વિરોધતઃ ।

હારિરે દુષ્ટિકર્મ ચ, દાનિ કોવલો ન સંશય ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ જન્મરાશિથી ૩-૬-૧૦ અને ૧૧ મે સ્થાને
રહેલ યનિ શરીરને પુષ્ટ કરે છે, તેમાં સંશય નથી ॥ ૧ ॥ ”

જન્મરાશિથી ૫-૭-૬ સ્થાને રહેલ યનિ મધ્યમ છે,
અને જન્મરાશિથી ૧-૨-૪-૮ અને ૧૨ મા સ્થાને રહેલ
શાન દુષ્ટ છે.

યનિ એક રાશિમાં ૨૧ વરસ રહે છે, તેથી જ્યારે જ-
ન્મરાશિથી ૧-૨-૪-૮ કે ૧૨ માં શાશ્વત્વમાં યનિ દોષ ત્યારે
પનોતી બેઠી કહેવાય છે, તેમાં જન્મરાશિથી ૧૨-૧ અને
૨ જુવનમાં યનિ દરે છે ત્યારે જા વરસ બાપ છે, તે સાદસાન
(સાર્થમજ્જ, કાઠકની) વર્ષની પનોતી એવા નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

જો દિવસે યનિની પનોતી બેસે તે દિવસે જન્મરાશિથી
૧-૬-૧૧ સ્થાને ઘનંદ દોષ તો સોનાને પામે, ૨-૫-૬
સ્થાને ઘનંદ દોષ તો રૂપાને પામે, ૩-૭-૧૦ મે સ્થાને ઘનંદ
દોષ તો ત્રાંબાને પામે, અને ૪-૮-૧૨ મે સ્થાને ઘનંદ દોષ
તો લોહાને પામે પનોતી બેઠેલી બલુવી. આ રીતે લોહાને
અને સોનાને પામે બેઠેલી પનોતી દુઃખકારક છે.

જન્મના રાશિગોચરની પેઠે જન્મના નક્ષત્રગોચરની
શુદ્ધિ પલ્લ જરૂરી છે, તેમાં યનિની ગોચરશુદ્ધિ માટે ઉદયપ્ર-
ભસરિ કહે છે કે—તાત્કાલિક યનિનક્ષત્રથી જન્મનક્ષત્ર સુધી

મુખારિ બદમાં દરદોઈ મદ નિર્જગ, પ્રતિકુળ, કે નેષ્ટ
દોષ નો અનુક્રમે—પદ્મપ્રભસ્વામી, ચન્દ્રપ્રભસ્વામી, વાગુપ્ત-
સ્વામી, વિમલનાથ, આદિનાથ, શુચિધિનાથ, મુનિમુક્ત-
સ્વામી, નેમિનાથ, અને પાર્થનાથ પ્રભુની પરિકર (૫૨૫૨)
વાળી પ્રતિમાની પૂજા કરવાથી શાંતિ થાય છે *

વેધ વિના કાચે કરનાર મનુષ્ય પાછો પડે છે, માટે ગો-
ચરશુદ્ધિ ક્યાં પછી દરેક મંદોની વેધથી થયેલ અશુદ્ધિ અને
વામવેધથી થયેલ શુદ્ધિ નપાસવી ગોચરથી શુભ થયેલો દર-
દોઈ મદ વેધકર્યાનમાં રહેલ મદવડે વિંધાયાથી અશુભ થાય
છે, અને ગોચર વડે દુષ્ટ થયેલ મદ વેધસ્થાનમાં રહેલ મદ-
થી વામવેધે વીંધાયાથી શુભ થાય છે, નથા દુષ્ટમદ પણ સૌ-
અ થાય છે.

મંદોના શુભસ્થાનો અને વેધક સ્થાનો
આ પ્રમાણે છે—

રવિનું શુભસ્થાન ૩-૬-૧૦-૧૧ છે, અને અનુક્રમે વેધક
સ્થાન ૯-૧૨-૪-૫ છે.

ચન્દ્રનું શુભસ્થાન ૧-૩-૬-૭-૧૦-૧૧ છે, અને અનુ-
ક્રમે વેધકસ્થાન ૫-૯-૧૨-૨-૪-૮ છે.

મંગળનું શુભસ્થાન ૩-૬-૧૧ છે, અને અનુક્રમે વેધક
સ્થાન ૧૨-૪-૯ છે,

બુધનું શુભસ્થાન ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૧ છે, અને અનુ-
ક્રમે વેધકસ્થાન ૫-૩-૯-૧-૮-૧૨ છે.

શુક્રનું શુભસ્થાન ૨-૫-૭-૯-૧૧ છે, અને અનુક્રમે
વેધકસ્થાન ૧૨-૪-૩-૧૦-૮ છે.

શુક્રનું શુભસ્થાન ૧-૨-૩-૪-૫-૮-૯-૧૧-૧૨ છે,
અને અનુક્રમે વેધકસ્થાન ૮-૭-૧-૧૦-૬-૫-૧૧-૩-૬ છે.

* પરિકરવાળી પ્રતિમાના આસનમાં નવમહાનાચિન્દો દોષ છે તો તેની
પૂજા કરવી, પણ તેન અંગે તો પછી પરિકરથી રહિત પ્રતિમાની પૂજા કરવી.

‘હવે અહોનું’ બળાબળ કહીએ છીએ—

પૂર્વદિશાનો પતિ મૂર્ધ છે. ત્યાર પછીની—અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈઋત્ય, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર અને ઇશાનના અધિપતિ અનુ-ક્રમે—શુક્ર, મંગલ, શુક્ર, શનિ, ચન્દ્ર, બુધ અને ગુરુ છે. તથા બ્રાહ્મણ વર્ણના સ્વામી ગુરુ અને શુક્ર છે, ક્ષત્રિય વર્ણના સ્વામી રવિ અને મંગલ છે, વૈશ્ય વર્ણનો સ્વામી ચન્દ્ર છે, શૂદ્રોનો સ્વામી બુધ છે, અને સૂત્રધાર વિગેરે સંકર જાતિનો સ્વામી શનિ છે.

લગ્નબુવનમાં બારમું, પહેલું અને બીજું સ્થાન પૂર્વ-દિશામાં છે, તેમાં ગુરુ અને બુધ બળવાન છે. ત્રીજું ચોથું અને પાંચમું બુવન ઉત્તરદિશામાં છે, તેમાં શુક્ર અને ચન્દ્ર બળવાન છે. છઠું, સાતમું અને આઠમું બુવન પશ્ચિમ દિશામાં છે, તેમાં શનિ બળવાન છે. તથા નવમું, દસમું અને અગ્યારમું બુવન દક્ષિણ દિશામાં છે. તેમાં રવિ અને મંગલ બળવાન છે.

ચન્દ્રથી ઉપચય સ્થાનમાં રહેલ અહોની ચન્દ્ર સાથે તાન સંજ્ઞા થાય છે, તથા પરસ્પર એક-બીજાથી ઉપચય સ્થાનમાં રહેલ અહોની તાન સંજ્ઞા થાય છે. આ તાન સંજ્ઞા-વાળા અહો એક બીજાના કાર્યને વિસ્તારે છે.

કેન્દ્રમાં રહેલા સ્વગૃહી ઉચ્ચસ્થ અને ત્રિકોણસ્થ અહો પરસ્પર કારક હોય છે, જેમાંનો દસમા બુવનમાં રહેલ અહો આતકારક હોય છે. ચન્દ્રની દ્રષ્ટિથી આ કારક અહો વિશેષ બળવાન છે. આ સિવાય બીજી રીતે પણ કારક અહો હોય છે. ઉદયપ્રભાસુરિ દહે છે કે—જન્મપતિ અથવા લગ્નપતિ ફર હોય, લગ્નમાં હોય, પણ જો તાન કે કારક હોય તો મુલ છે. આ સિવાયનો સૌમ્યઅદ્ધ પણ અમુલ છે. બીજે કહ્યું છે કે—

“ શુભરાત્રી શુભારો યા, કારકે ધનવાન મવેત્ ।

વદંતકે શુમે કેન્દ્રે, રામા નૂનં પ્રજાયતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ જોની જન્મકુંડલીમાં શુભરાશિ અને શુભ નવાંશવાળો કારક હોય તે ધનવાન થાય છે. તથા કેન્દ્રનો શુભ કારકાંશ હોય તો તે નિશ્ચયે રાજા થાય છે. ॥ ૧ ॥ ”

અહોનું હર્ષસ્થાન ચાર પ્રકારે છે. પહેલું હર્ષસ્થાન પોતપોતાનું ઉચ્ચ સ્થાન છે. બીજું હર્ષસ્થાન સાતે અહોનું અનુક્રમે—નવમું, ત્રીજું, છઠું, પહેલું, અગીયારમું, પાંચમું અને બારમું ભુવન છે ત્રીજું હર્ષસ્થાન—ત્રીઅહોનું રાત્રિ કે સંધ્યા, તથા પુરૂષ અને નપુંસક અહોનું દિવસ છે. ચોથું હર્ષસ્થાન પુરૂષ નપુંસક અહોનું કેન્દ્ર પાંચ, છ, અઘ્યાર અને બારમું ભુવન છે; તથા ત્રીઅહોનું કેન્દ્ર બીજું, ત્રીજું, આઠમું અને નવમું ભુવન છે. આ ચારે પ્રકારના હર્ષસ્થાનમાં રહેલો અહ હર્ષી મનાય છે.

દરેક અહો પોતાના તાત્કાલિક ભુવનથી ત્રીજો અને હસમે સ્થાને એક પાદ દ્રષ્ટિથી, પાંચમે અને નવમે ભુવને બે પાદ દ્રષ્ટિથી, ચોથે અને આઠમે ભુવને ત્રણ પાદદ્રષ્ટિથી, તથા સાતમે સ્થાને સંપૂર્ણ દ્રષ્ટિથી જુઓ છે. વળી ગણિતે એક પાદદ્રષ્ટિ, ગુરૂને બે પાદદ્રષ્ટિ, અને મંગળને ત્રણ પાદદ્રષ્ટિ હોતી નથી; એટલે તેઓ તે સ્થાનને પણ સંપૂર્ણ દ્રષ્ટિથી જુઓ છે જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં દ્રષ્ટિમાનનાં સ્થાનો બીજાં દેખાડેલ છે, પણ તે માન્યતા અ ચારે પ્રમાણ નથી. સૌમ્યમદ વટે દેખાયેલો કે મિત્રમદની દ્રષ્ટિવાળો મદ જાળવાનું છે.

મદ પ્રકારનાં કથું છે કે—

“ વાયઃ ક્રીષ્ણઃ શુભો વેદી, ચૈત્યો મૃદોઽરિમોઽન્તરઃ ।

નીર્વ. વૈષ્ણવતરંઽષ્ટમ્યે, દશગુકો વચ્ચર્જનિઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—અનિચ્ચારી કૃમદ, વહો શુભમદ, જાળ, વૃદ્ધ, સત્તુના ધરમ્મ રહેલો, અન્ન પામેલો, નીચ સ્થાને રહેલો, કૃમ મદ સાથે એકાગ્રેલો, (જે કૃમ મદની મધ્યમાં રહેલો) અને આઠમા ભુવનમાં રહેલો મદ નિર્જન છે. ભુવનત્રીપકની વૃત્તિમાં છે કે—

“ સ્વે-મિત્રેનીચગો ષર્કઃ, સ્વરાશ્વસ્તાડરિવેગઃ ।

હમ્નાદ દ્વાદશર્ગઃ પઠેઃ, ક્રૂર્યુર્વતોડય વીક્ષિતઃ ॥ ૧ ॥

યોંચો રાહાસ્ય-પુચ્છરંચો, યાંલો વૃંહોઽર્જતંગો મિર્તઃ ।

મુંયુંમિલે મુંઝરિફે, પાપૈરિત્યમ્લો મદઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ સ્વનીચ સ્થાનમાં રહેલો, મિત્રના નીચ સ્થાનમાં રહેલો, વડો, પોતાના ઘરથી આત્મ સ્થાનમાં રહેલો, શત્રુના ૭ વર્ગમાં રહેલો, બારમે ભુવને રહેલો, ૯૬૯ સ્થાને રહેલો, ૬૨ અંકોથી જોડાયેલો ૬૨ અંકોથી જોડાયેલો ॥ ૧ ॥ દશિબ્રાહ્મણમાં રહેલો, રાહુના મુખ નક્ષત્રમાં રહેલો, રાહુના નક્ષત્રથી ૫૬૨માં નક્ષત્રમાં રહેલો, બાલ અદ્ધ, યુદ્ધ અદ્ધ, અસ્ત્ર પામેલો અદ્ધ, યુદ્ધમાં જીતાયેલો તથા સીમા મતિવાળા ૬૨ અંકોથી યથેચ્છ મુમુક્ષિત અને મુમુક્ષિ યોગવાળો અદ્ધ નિર્ગળ છે. ॥ ૨ ॥ (આ. ૪-૪૭)

આ ઉપરથી એટલું પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે—પોતાના કે મિત્રના નીચ નવાંચમાં રહેલો અદ્ધ, અધિ શત્રુના ૭ વર્ગમાં રહેલો અદ્ધ, અદ્ધ જિંભવાળો, રૂઝા જિંભવાળો, કાંતિ રહિત, યુદ્ધમાં દશિબ્રાહ્મણી, અને ઉત્તર આગી મુક પણ નિર્ગળ છે, આધિહિલમમાં રહેલો અંકો નિર્ગળ છે, અને પણ ૬૨માં રહેલા અંકો મધ્યમ બાકી છે. કાલે દેખાડેલી અધ્યાર અવધ્યાવાળા અંકો પૈદીના વિગ્રહ, ખલ, પીડિત અને દીન અદ્ધ નિર્ગળ છે.

દેવજ્ઞવજ્ઞબ કહે છે કે—સૌમ્યદદ અમુલ્ય અદ્ધ તથા શત્રુદદ કે રુદદ નૈમ્ય અદ્ધ પણ નિર્ગળ છે.

મહેતુ જગ પીય પ્રકારે છે

“ ર્વે-મિત્રે- સૌંચે-માર્ગચે-ર્વે-મિત્રેવર્ગો દિતઃ ।

મયો ચોમંચારી ચ. મુર્ત-સૌંચે-લોચિવ ॥ ૧ ॥

મિત્રોની-ડડર્ગનો સમ્યાદ, હૈર્ષા વર્ગોર્વેદાસદ ૧

મુંયુંમિલે મુંઝરિફે, સદિ સૌંચે-લોચિવ ૨ ॥ ૨ ॥

સર્વયોગે ભવેદેવં, વલનાં વિગતિર્મદે ।

યાવદ્વલયુતાઃ સ્વેદા-સ્તાવદ્વિસોપકાઃ ફલમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“સ્વગૃહી મિત્રગૃહી, પોતાના નશ્ત્રમાં રહેલો, ઉચ્ચનો હોય, માર્ગી, પોતાના છ વર્ગમાં રહેલો, મિત્રના વર્ગમાં રહેલો, ઉદય પામેલો, જય પામેલો, ઉત્તર ચારી, મિત્રની દૃષ્ટિવાળો મૌમ્ય અહની દૃષ્ટિવાળો ॥૧॥ ત્રિકોણમાં રહેલો, લમથી આય (૧૧) ભુવનમાં રહેલો, હર્ષી, વર્ગોત્તમનવાંશમાં રહેલો, સૌમ્ય અહો સાથે મુશુશિલ યોગવાળો, અને સૌમ્ય અહો સાથે મૃશરિક્ષ યોગવાળો અહ અપૂર્ણ બગવાન છે. ॥ ૨ ॥

આ પ્રમાણે સર્વ યોગ થવાથી અહમાં વીશવસા બગ થાય છે, તેથી જેટલા અહ બગવાન હોય તેટલા વસ્ત્રા કૃષ્ણ મનાય છે ॥ ૩ ॥ ૬-૨૪

આ ઉપરથી મિત્રના નવાશમાં રહેલો, અધિમિત્રની રાશિમાં રહેલો, અધિમિત્રના નવાંશમાં રહેલો, લમના ઉદિતાંશમાં રહેલો, ધણા દિવસથી ઉદય પામેલો, સ્થૂલ જિંબવાળો. વિપુલ, સ્પષ્ટ કિરણવાળો, અને સ્નિગ્ધ અહ પણ બગવાન છે. તથા વર્ષેશ, માસેશ, દિનેશ, હોરેશ, કારક, તાન, અને સ્વઃ સફલ અહ પણ બગવાન છે.

લક્ષણે કહેલા દીપ્ત, સ્વસ્થ, મુદિત, શાંત, શક્ત, પ્રવૃ-હવીર્ય, અને અધિવીર્ય અહ પણ બગાવન છે.

ત્રી રાશિમાં ત્રી અહો બગવાન છે, પુરુષ રાશિમાં અત્રી અહો બગવાન છે, શુકલ પક્ષમાં મૌમ્ય અહો બગવાન છે, અને કૃષ્ણપક્ષમાં ફર અહો બગવાન છે. ત્રણ ત્રણ લગ્નથી થયેલ ચાર દિશામાં ઉપર દર્શાવેલ અહો પણ બગવાન છે. ગુરુ ગુરુ અને રવિ દિવસે બગવાન છે, ચંદ્ર મંગલ અને શનિ રાત્રે બગવાન છે, બુધ અહોરાત્રિમાં બગવાન છે, રવિ અને ચંદ્ર ઉત્તરાયણમાં બગવાન છે, તથા બીજા પાંચ અહો વક્રી હોય તો બગવાન છે. કેટલા એકના મતે વક્રી અહ નેષ્ટ છે, કેમકે બગવાન વક્રી અહ દુષ્ટ છે, અને બગવાન સ્નિગ્ધ અહ શુભ છે.

પણ પાદમાંના નેા અનુ ત્રિમેળ અને ચક્ર ગતિનું મમાન
 હજી કેવારેલ છે અને નરુપનિશ્ચયસ્થામાં મેલે છે કે—
 આમલે જોડે ચક્રી શાપ નેા અનિશ્ચય છે, તથા ૬૦ જોડે
 ચક્રી શાપ નેા અધિક ૬૫ છે.

જોડાના ને.અર્થિં ૨ બળા આરે મજુ છે કે

“ ૩૦-દશમીઽદશમી-ગિરિચન્દ્રાવાં દશોત્તર સ્થિતિ ।
 ગેયગિરિચન્દ્રોત્તર, ચન્દ્રમાહે રુદ્રાદિચિન્તા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ— “ ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭ અને
 ૩૮ નેા નિશ્ચયપોતુ અધિક અનિશ્ચય છે. આ ને સર્વિં ૨ બળા
 છે, તેનેા વિચાર બલ માધ્યમતામા આવશ્યક છે ॥ ૧ ॥ ”

પૂર્ણબદ્ધમાં કયું છે કે—

“ જાત્યાદગમસ્યેષુ, જલે પૂર્ણામ્બદ્ધમ્ ॥ ”

અર્થ— “ જાત્યાદગમસ્યેષુ અને અન્ય અન્ય અન્ય અન્ય
 અને પૂર્ણ અન્ય અને અન્ય અન્ય છે. ” લેલે કહે છે કે—

“ જાત્યાદગમસ્યેષુ, જલે પૂર્ણામ્બદ્ધમ્ ॥ ”

અર્થ— “ જાત્યાદગમસ્યેષુ અને અન્ય અન્ય અન્ય
 નેામ અધિક અનિશ્ચય છે. ”

જોડાનું બેક પાદ હિંદી પાંચ વસા, બે પાદ હિંદી
 રમ વસા, ત્રણ પાદ હિંદી પંદર વસા, અને ૪૫૦ હિંદી
 વીર વસા હજી છે. મુદ્દર્શનારમાં કયું કે—

“ વર્ષનાસ્ય દોષો—વૃદ્ધિઃ પચોત્તર વસે । ”

અર્થ— “ વર્ષના, માનેશ, દિનેશ અને હોરેશ મદ્યથી
 હજીમાં પાંચ પાંચ વસાની વૃદ્ધિ થાય છે, જોડેલે વર્ષના પાંચ
 વસા માનેશ રમ વસા, દિનેશ પંદર વસા અને હોરેશ વીર
 વસા હજી આવે છે. તથા ત્રિલોક્ય પ્રકાશમાં કયું છે કે—
 “ રૂપા ૨૦ યં ૧૦ પાદ ૫ વીર્ષો. રુપઃ કેન્દ્રાદિસ્થા નમઃશ્રાઃ । ”

અર્થ— “ આપોડિશ્વરમાં રહેલા જોડે પાંચ વસા, પણ

અર્થ—“ મિત્ર સ્થાનમાં, પોતાના ઘરમાં, ત્રિકોણમાં, અને ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહેલા મહા એકેક પાદની વૃદ્ધિથી ફળ આપે છે.”

જુદેન્દ્રવંતની વૃત્તિમાં કશું છે કે—ત્રિધિથી ચંદ્ર સૌ મળે, અને ચંદ્રથી લગ્ન દબાર મળુ બગવાન છે. તેનાથી પંચ દોશ, દેખાણ, નવાંશ, દ્વાદશાંશ, અને ત્રીસાંશ ઉત્તરોત્તર પાંચ પાંચ મળ્યા વધારે બગવાન છે. શીશનક કહે છે કે—

“ રૂપં મહસ્ય વૌ, સ્વદિને દિગુણં સ્વકાલહોરાયમ્ ।

ત્રિગુણમરિવર્ગધોમે, કલ્પ્ય પાત્યસ્તૃતીયાંશઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મહત્ત્વ ફળ પોતાના વર્ગમાં સરખુ છે, પોતાને દિવસે બમળું છે, પોતાની કાગદોરામાં ત્રણ મળું છે, અને મુતુના વર્ગને યોગે ત્રીજા ભાગનું છે ॥ ૧ ॥ ”
લક્ષ્ય કહે છે કે—

“ ચલિનઃ કણ્ટકપંથા, વર્ષાધિપમાપદિવસહોરેશ્વાઃ ।

દિગુણશુભાશુભફલ્લા, યયોત્તરં સે પરિજ્ઞેવાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ કેન્દ્રમાં રહેલા વર્ષેશ, માસેશ દિનેશ, અને હોરેશ બગવાન છે; તથા ઉત્તરોત્તર બમળા બમળા શુભાશુભ ફળને આપનારા છે ॥ ૧ ॥ ”

“ પૂર્ણ સેટાષ્ટકમલે ૨૦, કુર્ન વાદેન ગોચરં ૧૧ મોક્તમ્ ।

વેધોત્પમર્ધવલં ૧૦, પાદવલં દ્રષ્ટિત. સચરે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મહોત્તુ આઠ મહોમાં સપ્તર્ણ, ગોચરતું પાણુ, વેધતું અધુ, અને દ્રષ્ટિતું એક પાદ બગ દોષ છે ॥ ૧ ॥ ”

દિવસ વક્ષા કહે છે કે—

“ ચલવાનુદિતાંશસ્યઃ, કુર્ન સ્થાનફલં મદ્ ।

દયાદ યમોત્તમાંશે ચ, મિશ્રં શેષાંશસંસ્થિતઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ઉદયના નવાંશમાં અને વર્ષોત્તમ નવાંશમાં રહેલા મહા બગવાન છે. અને તે સ્થાનનું ફળ પૂર્ણ આપે છે; તથા બીજા નવાંશોમાં રહેલી મહા મધ્યમ ફળ આપે છે ॥ ૧ ॥ ”

સમેશશિમાં શુક્ર તથા ચન્દ્રનું અને ત્રિષમ રાશિમાં બાદીના ઓળાનું પાંચ વસા બળ છે. પ્રહેલા મધ્યમ અને છેલા દ્રેષ્કાલમાં ક્રમે પુરુષ ઓહો, નપુંસક ઓહો, અને સ્ત્રી ઓહોનું એક ચતુર્થાંશ બળ છે. બીજે સ્થાને તો કહ્યું છે કે—ઓહોનું પોતાના ઘરમાં અર્ધું, મિત્રઘરની રાશિમાં ચોથા ભાગનું, અધિમિત્રની રાશિમાં દોઢ ચોથા ભાગનું, સમઘર મિત્ર તથા અધિમિત્રની રાશીમાં આઠમા ભાગનું, શત્રુરાશિમાં સોગમ ભાગનું, અને અધિશત્રુ ઘરની રાશિમાં બત્રીશમાં ભાગનું બળ હોય છે. વળી કહ્યું છે કે—દરેક ઓહોનું ઉચ્ચમાં ૬૦ વસા ત્રિકોણમાં ૪૫ વસા, પોતાના ઘરમાં ૩૦ વસા, અધિમિત્રની રાશીમાં ૨૨૧ વસા, મિત્રના ઘરમાં ૧૫ વસા, સમના ઘરમાં ૭૧ વસા, શત્રુના ઘરમાં ૩૧૧ વસા, અધિશત્રુના ઘરમાં ૨ (૧૬૬ સાઠમાંથી બત્રીશમા ભાગ જેટલું) વસા, અને નીચ સ્થાનમાં ૦ વસા બળ હોય છે. આ દરેક વસાને ૬૦ માંથી બાદ કરવાથી અશુભ ફળના વસા આવે છે. દરેક બળ લખી સરવાળો કરવાથી તાર્કાલિક લગ્નનું સ્થાનબળ તૈયાર થાય છે.

હવે પ્રત્યેક ઓહોનું વિશિષ્ટ સામર્થ્ય કહીએ છીએ. નારચન્દ્રમાં કહ્યું છે કે—

“ ન તિથિર્ન નક્ષત્રં, ન વારો ન ચ ચન્દ્રમાઃ ।

લગ્નમેકં પ્રદાસન્તિ, ત્રિષકેકાદશે સ્વી ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ત્રીજો છક્રે અને અધ્યારમે ભુવને રવિ હોય તો તે લગ્ન પ્રસાદાપાત્ર છે, પછી તિથિ નક્ષત્ર વાર કે ચન્દ્રની જરૂરી રહેતી નથી. ॥ ૧ ॥ ”

“ કર્તુરનુકુલયોગિનિ, શુમેક્ષિને શશિનિ વર્ધમાને ચ ।

તારાયોગેઽર્મીષ્ટે, સર્વેઽર્ચાઃ સિદ્ધિમુપયાન્તિ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ કર્તાને અનુકૂલ યોગવાળો, શુભ મહેત્તેયો અને વૃદ્ધિ પામતો ચન્દ્ર હોય; તથા શુભ તારાનો યોગ હોય તો સર્વે કાર્યો સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૧ ॥ ”

“ સર્વશ્રાદ્ધતરસ્મે-ર્વંને મહસ્ત્વાઽન્મસેટમં પથ્યાત્ ।

ચિન્ત્યં, યતઃ શશાદે, શલિનિ સમસ્તા મહાઃ સવતાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પ્રથમ સર્વત્ર ચન્દ્રનું જગ કડપીને પછી
બીજા શ્રેણીનું જગ ચિંતવણું, કેમકે-ચન્દ્ર જગવાનું હોય તો
સર્વ શ્રેણી જગવાનું હોય છે. ॥ ૧ ॥ ”

શ્રીમાન્ ઉદયપ્રબાસૂરિ કહે છે કે—

“ સૌમ્ય-શાશ્વતિ-શુકાળાં, ય દ્યોઽપિ વલોત્કટઃ ।

કૂર્યુક્તઃ કેન્દ્રસ્યઃ, સર્વોઽરિષ્ટં પિનટિ મઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ બુધ શુક્ર અને શુક્ર પૈડીને હરકોઈ એક
મહુ જગવાનું હોય, ફર મહુ તેની આથે ન રહેલો હોય,
અને પોતે કેન્દ્રમાં હોય તો તારકાલિક હુદ યોગનો નાશ
કરે છે. ॥ ૧ ॥ ” (૬-૨૪)

“ શલિષ્ઠઃ સ્વોષાગો દોષા-નશીતિ શીતરશ્મિનઃ ।

શાશ્વતિમ્નુ શતં હન્તિ, સહસ્રં ચાઽમુરાર્ચિતઃ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ જગવાનું અને ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહેલો બુધ
એ શ્રી દોષોને, શુક્ર સો-જોષોને, અને શુક્ર હજાર-દોષોને
હલે છે. ॥ ૨ ॥ ”

“ કુષો વિનાઽર્જેણ પદ્મદયેષુ, સ્થિતઃ શતં હન્તિ વિભ્રમદોષાન્ ।

શુક્રઃ મહર્ષં વિમનોમયેષુ, સર્વેષામીર્વાણગુરુસુ લક્ષ્મ ॥ ૩ ॥ ”

અર્થ—“ સૂર્ય સાથે નહીં રહેલો અને ચાર કેન્દ્ર
સ્થાનમાં રહેલો બુધ લગભગ સો દોષોને, સૂર્ય સાથે નહીં
રહેલો અને સાતમા ભુવન સિવાયના ત્રણ કેન્દ્રસ્થાનમાં રહેલો
શુક્ર હજાર દોષોને, તથા સૂર્ય વિનાનો અને ચાર કેન્દ્ર-
સ્થાનમાં રહેલો શુક્ર લગભગ દોષોને હલે છે. ॥ ૩ ॥ ”
ત્યજહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“ ત્રિકોણ-કેન્દ્રગા શાઙ્ગિ, મદ્રં દોષસ્મકુર્ચને ।

શ્વ-નીના-ડરિગા શાઙ્ગિ, શ્વ-મીવ-મૃગવઃ શુભાઃ ॥ ૪ ॥ ”

અર્થ—“ બુધ શુક્ર અને શુક્ર ત્રિકોણ કેન્દ્રમાં હોય

લગ્નથી ૩-૪-૬-૧૦-૧૧-૧૨, સૂર્યથી ૧-૨-૪-૭-૯-૧૦-૧૧, ચન્દ્રથી ૩-૬-૧૦-૧૧, મંગળથી ૧-૨-૪-૭-૯-૧૦-૧૧, બુધથી ૩-૫-૬-૯-૧૦-૧૧-૧૨, ગુરૂથી ૩-૫-૬-૧૧, શુક્રથી ૬-૭-૮, અને શનિથી ૧-૨-૪-૭-૯-૧૦-૧૧ સ્થાને તાત્કાલિક મૂર્તિ હોય તો શુભ રેખા આવે છે.

લગ્નથી ૩-૬-૧૦-૧૧, સૂર્યથી ૩-૬-૮-૧૦-૧૧, ચન્દ્રથી ૧-૩-૬-૧૦-૧૧, મંગળથી ૨-૩-૫-૬-૯-૧૦-૧૧, બુધથી ૧-૩-૪-૫-૭-૮-૧૦-૧૧ ગુરૂથી ૧-૪-૭-૮-૧૦-૧૧-૧૨, શુક્રથી ૩-૪-૫-૭-૯-૧૦-૧૧, અને શનિથી ૩-૫-૬ સ્થાને તાત્કાલિક ચન્દ્ર હોય તો શુભ રેખા આવે છે.

લગ્નથી ૧-૩-૬-૧૦-૧૧, રવિથી ૩-૫-૬-૧૦-૧૧, સોમથી ૩-૬-૧૦-૧૧, મંગળથી ૧-૨-૪-૭-૮-૧૦-૧૧, બુધથી ૩-૫-૬-૧૧, ગુરૂથી ૬-૧૦-૧૧-૧૨, શુક્રથી ૬-૮-૧૧-૧૨, અને શનિથી ૧-૪-૭-૮-૯-૧૦-૧૧ સ્થાને તાત્કાલિક મંગળ હોય તો શુભ રેખા આવે છે.

લગ્નથી ૧-૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૧, રવિથી ૫-૬-૯-૧૧-૧૨ સોમથી ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૧, મંગળથી ૧-૨-૩-૪-૫-૭-૮-૯-૧૦-૧૧, બુધથી ૧-૩-૫-૬-૯-૧૦-૧૧-૧૨, ગુરૂથી ૬-૮-૧૧-૧૨, શુક્રથી ૧-૨-૩-૪-૫-૮-૯-૧૧, અને શનિથી ૧-૨-૩-૪-૫-૭-૮-૯-૧૦-૧૧ માં સ્થાને તાત્કાલિક બુધ હોય તો શુભ રેખા આવે છે.

લગ્નથી ૧-૨-૪-૫-૬-૭-૯-૧૦-૧૧, સૂર્યથી ૧-૨-૩-૪-૭-૮-૧૦-૧૧, સોમથી ૨-૫-૭-૯-૧૧, મંગળથી ૧-૨-૪-૭-૮-૧૦-૧૧, બુધથી ૧-૨-૪-૫-૬-૯-૧૦-૧૧, ગુરૂથી ૧-૨-૩-૪-૭-૮-૧૦-૧૧, શુક્રથી ૨-૫-૬-૯-૧૦-૧૧ અને શનિથી ૩-૫-૬-૧૨ માં બુધને તાત્કાલિક ગુરૂ હોય તો શુભ રેખા આવે છે.

લગ્નથી ૧-૨-૩-૪-૫-૮-૯-૧૧, અર્કથી ૮-૧૧-૧૨, સોમથી ૧-૨-૩-૪-૫-૮-૯-૧૧-૧૨, મંગળથી ૩-૫-૬-૯-૧૧-૧૨, બુધથી ૩-૫-૬-૯-૧૧, ગુરૂથી ૫-૮-૯-

૧૦-૧૧, ગુકામી ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦ ૧૧, અને ગાનિશી
૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧ માં સ્થાને સંદેશ તાત્કાલિક ગુપ્ત મુજબ છે.

લગ્નમી ૧-૩ ૪-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧, ગાનિશી ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧, ગંદમી ૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨, મંગળમી ૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨, જુથમી ૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨, ગુરૂમી ૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨, ગુકામી ૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨, અને ગાનિશી ૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧ માં સ્થાને સંદેશ તાત્કાલિક શનિ મુજબ દેખા આપે છે.

લગ્નમી ૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦, ગાનિશી ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦, મંગળમી ૧-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧, મંગળમી ૧-૩-૪-૫-૧૨, જુથમી ૨-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦, ગુરૂમી ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦, ગુકામી ૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨, અને ગાનિશી ૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦ માં સ્થાને તાત્કાલિક રાહુ રહ્યો મંગળ તો ગુપ્ત દેખા આપે છે. ઉપરાંત જાણીયોના મન પ્રમાણે રાહુની દેખા બીજાકુત્ર નથી, તેમી તે દેખા ન ગાળીએ તો ઉપર છરૂપન દેખાઓ આપે છે. અને રાહુની દેખા ગાળીએ તો ઉપર સ્થાન દેખાઓ દેખા છે. રાહુને પોતાના સ્થાનથી દેખા આવતી નથી.

	<p>ધન સમ</p> <p>oooo</p> <p> </p>	
<p>ગુક રાહુ</p> <p> </p> <p>oooo</p>	<p>તાત્કાલિક</p> <p>નવનો આટક</p> <p>વર્ષ ૨૮</p>	<p> </p> <p>oooo</p>
	<p>ooo</p> <p> </p>	

આ રેખા લાવવા માટે એવી રીત છે કે—પ્રથમ જન્મ કુંડળીને સ્થાપન કરી લગ્નાદિથી તારકાલિક સૂર્યને આધીને જેટલા સ્થાનમાં રેખા પડતી હોય તેટલા સ્થાનમાં ત્રીધી રેખા મૂકવી, અને બાકીના સ્થાનમાં ૦ મૂકવી. આ રીતે જન્મકુંડળીમાં સૂર્યની કુલ રેખા ૪૮ થાય છે. એજ પ્રમાણે જન્મકુંડળીને જુદી જુદી સ્થાપી દરેક બહેની રેખા લાવવી તે જન્મકુંડળીમાં રતિ આદિ બહેની ૪૮-૪૯-૪૦-૫૮-૫૯-૫૨ અને ૫૬ રેખાઓ થાય છે, તથા રાહુની રેખા લાવીએ તો ૪૩ રેખા થાય છે.

હવે રેખાવાળી પોતપોતાની કુંડલીમાં તારકાલિક સૂર્યાદિ બહેા સ્થાપવા, તે સ્થાનમાં જેટલી રેખા આવે તે તે બહેાની જીવન રેખા બનેલી. આ રીતે પ્રત્યેક બહેાની વધારેમા વધારે આઠ રેખા આવે છે. દરેક બહેાની એકથી આઠ રેખાના ફળ માટે નારાયણ દીપ્તિમાં કહ્યું છે કે—

“ કલં સ્વાદેક રેખાયા, દામ્યામર્ષકયો ભવેત્ ।

ત્રિભિઃ ક્ષેત્રં વિજાનીયાત્, ચતુર્ભિઃ સમતા મતા ॥૧॥

પષ્ઠભિઃ શત્તસૌલ્લયં મ્યાત્, વદિરર્થાગમો ભવેત્ ।

સપ્તભિઃ પરમાનન્દ-આઽષ્ટભિઃ વરમં વદમ્ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“એક બહેાની એક રેખા હોય તો કલ, બે રેખા હોય તો પ્રત્યક્ષ, ત્રણ રેખા હોય તો ક્ષેત્ર. ચાર રેખા હોય તો સમાનતા, ૫ ૧ ૫ પાંચ રેખા હોય તો ચિત્તનું મુખ, ૬ રેખા હોય તો ધન પ્રાપ્તિ, સાત રેખા હોય તો પરમાનન્દ, અને આઠ રેખા હોય તો ૫૨મ પદની પ્રાપ્તિ થાય છે ॥ ૨ ॥ ”

આ રીતે ચાર રેખાથી મધ્યમ, બેથી રેખાથી હીન, અને અગ્રિય રેખાથી અધિક ફળ કહેવા છે. બે અદ્યતનું એક જગ હોય તો જોયરજન નિષ્કૃત થાય છે. ૧ ૩ ૧ ૧ અર્થાત —પાણી રેખાઓ હોય તો અમુલ્યનાથર મહા પત્નિ મુખ થાય

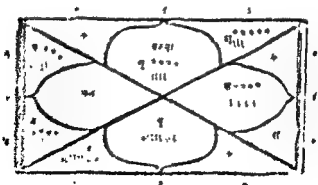
છે, અને ઘણાં મીઠાંઓ હોય તો શુભગોચર મંડ પણ અગુણ થાય છે.

બીજે સ્થાને કુણું છે કે—જે લક્ષ્મણની રૂણ રેખાઓ હોય તો સર્વ મંદથી થયેલ મધ્યમ શુદ્ધિ પણ મેક છે. તેમજ લક્ષ્મણની મધ્યમ રેખા હોય અને મિત્રમંદની અધિક રેખા હોય તો તે પણ પ્રશસ્ત છે. છતાં જો લક્ષ્મણની રેખાનું બળ ન હોય તો વેધથી શુભકાયક મંદ આવવાથી પણ તે શુદ્ધ મનાય છે. સમાન રેખાવાળો મૂર્ધ બીજે પાંચમે કે નવમે ભુવને હોય તો તે મેક છે.

પ્રત્યેક તાન્ત્રિક મંદની જે રેખા હોય તે ભેગી કરવી. નો મોળથી છપ્પન મુખીની રેખાઓ આવે છે. અને શકુની મંદિએ નો મામડ રેખાઓ આવે છે. આમાં મત્તરથી છપ્પન મુખીની રેખાઓ અગુણ છે, ત્યાર પછી છપ્પન મુખીની રેખાઓ શુભ શુભતર અને શુભતમ છે.

મર્ત રેખા કુંડળી.

તાન્ત્રિક મંદાની રેખા ૩૩

સહ રેખા ચક્ર, રેખા મદ દોલક.

(૨૨)

વિ	સમ	રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગ્રી	શુક્ર
૧૩	૩-૪-૧-૧૦- ૧૧-૧૨	૧-૨-૪-૧૦- ૬-૧૦-૧૧	૩-૧-૧-૦- ૧૧	૧-૨-૪-૧૦- ૬-૧૦-૧૧	૩-૪-૧-૬-૧૧	૧-૨-૪-૧૦- ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧૦- ૬-૧૦-૧૧
૨૦	૩-૧-૧-૦-૧૧	૩-૧-૬- ૧૦-૧૧	૧-૩-૦-૧ ૧૦-૧૧	૨-૩-૪-૧-૧ ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧-૧ ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧-૧ ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧- ૬-૧૦-૧૧
૨૭	૧-૩-૧-૧-૦- ૧૧	૩-૪-૧- ૧૦-૧૧	૩-૧-૧-૦- ૧૧	૧-૨-૪-૧-૦- ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧-૦- ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧-૦- ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧-૦- ૬-૧૦-૧૧
૩૪	૧-૨-૪-૧-૬- ૧૦-૧૧	૪-૧-૬- ૧૧-૧૨	૨-૪-૧-૬- ૧૦-૧૧	૧-૩-૪-૧-૦- ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧-૦- ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧-૦- ૬-૧૦-૧૧	૧-૨-૪-૧-૦- ૬-૧૦-૧૧

રેખાના ફળ માટે નારાયન્દ્ર દીપ્તપનમા કહ્યું છે કે—
 તારકાલિક સર્વ અહની સત્તરથી એકત્રીસ રેખા આવે તો—
 અનુક્રમે ૧૭ નાંશ, ૧૮ ધનસૂચક, ૧૯ જામુખીલા, ૨૦ કડયો, ૨૧
 મનેબ્યાધિ ૨૨ દીનતા, ૨૩ વ્રણ વર્ગની દાનિ, ૨૪ એધિતો
 દબ્બનાથ, ૨૫ સર્વથા દ્રવ્યસૂચક, ૨૬ કુત્રેગ, ૨૭ મમતા, ૨૮
 દ્રવ્યપ્રાપ્તિ, ૨૯ સન્માન, ૩૦ અતિ સન્માન, અને ૩૧
 દબ્બ-સુંખની વૃદ્ધિનું ફળ મળે છે.

દાર્પસિદ્ધિમાં અહયોગની પણ અતિ આવશ્યકતા છે.
 દેવસ વક્ત્રવમાં કહ્યું છે કે—

“તિથિ-ક્ષણ-મ-વારણા, પાદ્યં યોગેન સિચ્ચતિ ।

“તસ્માત્ સર્વેષુ કાર્યેષુ, મદયોગાન્ સુચિન્તયેન્ ॥ ૧૦ ॥”

અર્થ—“તિથિ, સુદૂર્ત, તથા, અને વારના કાર્યો
 યોગ વડે સિદ્ધ થાય છે; માટે સર્વ કાર્યમાં અહયોગોનો
 વિચાર કરવો. ॥ ૧ ॥”

તે અહયોગોનીયે પ્રમાણુ છે, ઉદયપ્રલસાર કહે છે કે—

“૧ હામેઝ્કારી શુભા પર્વે, શ્રીવત્સો યવરો ધનિઃ ।

૨ જર્ણેન્દુર્વિક્રમે મન્દો, રવિર્હામે રિપૌ કુજઃ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“અગ્રારમાં જુવનમાં રવિ અને મંગળ હોય,
 નવમા જુવનમાં સૌમ્યમહે હોય, અને છઠ્ઠા સ્થાનમાં શનિ
 હોય, તો શ્રીવત્સ યોગ થાય છે (૧) ત્રીજા સ્થાનમાં શનિ
 હોય, અગ્રારમાં જુવનમાં રવિ હોય, અને છઠ્ઠા સ્થાનમાં
 મંગળ હોય, તો અર્ધેન્દુ યોગ થાય છે (૨) આ બન્ને યોગો
 અતિ શુભ છે ॥ ૧ ॥”

૨ શદ્ધઃ શુભમહેવન્તુ-ધર્મકર્મસ્થિતેર્થવેન્ ।

૩ પવનઃ મીઘે વિઝમસ્થે, કર્મ નિષનાશિતે. ૪૧૦

અર્થ—“ ચોથા નવમા અને દસમા ભુવનમાં શુભ થઈ હોય તો શંખયોગ થાય છે. (૩) લક્ષમાં સૌમ્ય અને આઠમા ભુવનમાં કૂર થઈ રહ્યા હોય તો દ્વજયોગ થાય છે. (૪) આ જન્મે યોગો અતિ શ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૨ ॥ ”

“ ૧ ગુરુર્ધર્મે દયયે શુકો, લગ્ને જ્ઞઃ શ્રેત્ તદા ગમઃ ।

૬ કન્યાજન્મેડલિતે ચન્દ્રે, હર્ષઃ શુક્રેજ્યયોર્મૃગે ॥ ૧ ॥ ”

“ નવમા ભુવનમાં શુક, બારમામા શુક, અને લક્ષમાં બુધ હોય, તો ગજયોગ થાય છે. રત્નમાલાના મત પ્રમાણે તો બારમા ભુવનના શુકને બદલે અગ્રમા ભુવનમાં શનિ રહ્યો હોય તો ગજયોગ કહેવો છે. (૫) લક્ષમાં કન્યારાશિ હોય, વૃશ્ચિક રાશિમાં ચન્દ્ર હોય, અને મકરમાં શુક તથા શુક્ર હોય તો હર્ષયોગ થાય છે. (૬) આ જન્મે યોગો અતિશ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૩ ॥ ”

“ ૭ ધનુષ્ટમગે મૌલ્યે, પાપિર્યવગ્તેભવેન્ ।

૮ કુદારો માર્ગથે વટે, ધર્મસ્યેડર્કે જનો દયયે ॥ ૪ ॥

૯ મુશ્લો વન્ધુગે મૌલે, જનારન્તયેષ્ટમે વિધી ॥

૧૦ ચક્રં ચ પ્રાપિ ચરાર્ધં, ચન્દ્રાન્ પાપ-જુભેઃ વ્રમાન્ ॥૫॥

૧૧ નૃમં પુત્રાર્થસ્થાન્તયે-સ્વામન્દેન્દુમાસઠરેઃ ॥

૧૨ વાપી વૌભુ કેન્દ્રસ્યે-મૌગા મુદ્ધાર્દશેતયમી ॥ ૬ ॥

અર્થ—“ આઠમા સ્થાનમાં સૌમ્ય અને બારમા સ્થાનમાં-પાપર્થિ હોય તો ધનુષ યોગ થાય છે. (૭) છઠ્ઠા સ્થાનમાં શુક, નવમા સ્થાનમાં શનિ, અને બારમા સ્થાનમાં શનિ હોય તો કુદાર યોગ થાય છે. રત્નમાલાના મત પ્રમાણે નવમા સ્થાનના શુકને બદલે ચોથા સ્થાનમાં બુધ હોય તો કુદાર યોગ થાય છે. (૮) ॥ ૪ ॥ તથા સ્થાનમાં મકર, બારમા સ્થાનમાં શનિ, અને આઠમા સ્થાનમાં ચન્દ્ર હોય તો મુશ્લયોગ થાય છે. રત્નમાલાના મત પ્રમાણે

આથા સ્થાનના મંગળને બદલે પહેલા સ્થાનમાં સૂર્ય દોષ તો મુશ્કેલી યોગ કહેલો છે. (૯). ભાવકુટંબીના પૂર્વાર્ધ ચક્રમાં ઇંદ્ર નરોંધવાળા દસમાંથી આથા બુવન બુધીમાં પ્રથમ-ચન્દ્ર દોષ, અને પંદ્રીના સ્થાનોમાં એકાંતરે પાપમદો અને સૌમ્ય મદો દોષ તો ચક્રયોગ થાય છે. (૧૦) ॥ ૫ ॥ પાંચમા સ્થાનમાં મંગળ, બીજા સ્થાનમાં શનિ, ત્રીજા સ્થાનમાં ચન્દ્ર, અને બારમા સ્થાનમાં સૂર્ય દોષ, તો હૂર્મયોગ થાય છે. રત્નમાલિકાના મન પ્રમાણે બીજા સ્થાનમાં શુક્ર, છઠા સ્થાનમાં શનિ, ત્રીજા સ્થાનમાં ચન્દ્ર, અને બારમા સ્થાનમાં સૂર્ય દોષ, તો હૂર્મયોગ થાય છે, (૧૧) તથા કેન્દ્રમાં પાપ મદો રહ્યા દોષ તો વાપીયોગ થાય છે. (૧૨) આ પ્રમાણે બાર યોગો છે ॥ ૬ ॥ જેમાં છંદગા છ યોગો બનિ દૃષ્ટ છે "

“ ૧૩-૧૨ આનન્દ-મીઠ-નન્દન-મીઠન મય-મિથા-ડગના યોગા મ-ગુર-મિતૈઃ પ્રાયેક, દિવસિવેશાવિ જ્ઞાન મતે ॥ ૭ ॥

યોગા વધાયેનામાન, મેરેગુનમકયેગુ ।

મેર્ય-રાગ-ગાઝામ-વિધાનાઃ જગાદશી ॥ ૮ ॥ "

અર્થ -- " ગુપ્ત ગુરુ અને શુક્ર અદોષમાં રહીને એક બે કે ત્રણ મદ લખાયા હોય તો આનન્દ, જીવ, નન્દન, જીમન, મય, મિથર, અને અનૂત યોગો થાય છે અર્થાત્-લખાયા ગુપ્ત દોષ તો આનન્દ, શુક્ર દોષ તો જીવ, શક દોષ તો નન્દન, ગુપ્ત અને શુક્ર દોષ તો જીમન, મય અને શક દોષ તો જીવ ગુરુ અને શુક્ર દોષ તો મિથર તથા ૧-૫ ૬ ૭ અને શુક્ર દોષ તો અનૂતયોગ થાય છે. (૧૩) ૬. ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ આ યોગો મલે ઉત્તમ વાર્ષિક પચાસે નામવત ૧૦ ૧૧, અનુક્રમે એકર્ષ રાજ્ય અને વાલ્મીક્યને રસનાંદે છે અદોષ એકે અપાના યોગો એકર્ષ કરી છે, આ બે દેવ, ૧, યોગ રાજ્ય આપે છે, અને ૨૦ અદોષે રે મ કલ્પ દોષે ૨૦૪ ૩ સુદિપત આપે છે ૩૮ ૮ ॥ "

પૂર્ણિમાદ્ર કહે છે કે—

“ ઉદય—દ્રુમગે મમં, નવ—પંચમિ કુરંટ્યં મણિયં ।
 દસમ—ચતુર્યે સહં, કુરંડવન્ધિતં છિદ્રં ॥ ૧ ॥
 મમ્મદોસેણ મરણં, કંટ્યદોસેણ કુન્નવસામો હોદ્ર ।
 સહેણ રાય સત્ત, છિદ્રે પુત્તં વિજામેદ્ર ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ કુર ગ્રહો પહેલે અને આડમે સ્થાને રહ્યા હોય તો મર્મ (૧), પાચમે અને નવમે ભુવને રહ્યા હોય તો કુરંકંટક (૨), ચાથે અને દશમે સ્થાને રહ્યા હોય તો શશ્ય (૩), તથા પહેલે અને છેલ્લે સ્થાને રહ્યા હોય તો છિદ્રયોગ (૪) થાય છે ॥ ૧ ॥ તેમાં મર્મહોય વડે મરણ, કંટક હોય વડે કુતનો નાશ, શશ્ય હોય વડે રાજ સાથે વૈર અને છિદ્ર હોય વડે પુત્રનો નાશ થાય છે ॥ ૨ ॥ ”

“ यदि सर्वग्रहदृष्टि—સ્ને પરિપતति दैवतवशेन ।
 तद् भवति नृपतियोगः, कल्याण परम्पराहेतुः ॥ ૩ ॥
 अन्योन्यस्वीचरादेशर्यो, यदि म्यातां ग्रही तदा ।
 राजयोगं जिनाः प्राहु—दर्शने तु महाफलम् ॥ ૪ ॥ ”

અર્થ—“ જો સર્વ ગ્રહોની દૃષ્ટિ ભવિત્યતાના યોગથી એક સાથે લગ્નમાં પડતી હોય, તો કલ્યાણની પરંપરાને સાધનાર રાજયોગ થાય છે. ॥ ૩ ॥ જો જે ગ્રહ પરસ્પર એક—બીજાના ઉચ્ચ સ્થાનમાં રહ્યા હોય તો રાજયોગ થાય છે, વળી તેમનું પરસ્પર દર્શન થાય તો તો મહાન ફળ મળે છે એમ જિનેશ્વરે કહે છે. ॥ ૪ ॥ ”

પૂર્વ કહેલા કર્નરી, લાભિત્ર, સુતિ, કાન્તિસામ્ય, અને ભુંધપંચક પદ્ય અશુભ યોગો છે; જ્યારે કારક, તાન, અને હર્ષયોગ શુભ છે. હેમહંસગણિ કહે છે કે—

“ वगोत्तम गने लग्ने, चन्द्रे वा चन्द्र धर्मिते ।
 चतुरायेर्ग्रहदंष्ट्रे, नृपा दारिद्र्यतिः स्मृताः ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—જે સ્વન્દ ચિનાનાં ચાર પાંચ કે છ અંદોની
દરિયામાં લગ્ન કે સ્વન્દ વર્ગોલભ નવાશમાં હોય તેા બાવીસ
રાજયોગો થાય છે. ૫ ૬ ૭

તે બાવીસ રાજયોગો આ પ્રમાણે છે—જ્યાં કેપર થકી
મિરાયનાં છ અંદોમાંથી દરકોઈ ચાર અંદોની દરિ પડની દોષ નો
બેઠે બેઠે થાય છે, દરકોઈ પાંચ અંદોની દરિ પડની દોષ નો માન
બેઠે થાય છે, અને છત્તે અંદોની એક માથે દરિ પડની દોષ
નો એક દોષ થાય છે. આ પ્રમાણે મર્ચ હોતા ચિત્રાવળા વગેરે
જમ લગભગે બાવીસ બાવીસ રાજયોગો થાય છે. આ ચોક્કસ
કેટ મિશ્રિનું કયું લગ્ન હોય તે કોઈ ? એવું કાણ નિશ્ચય કરી
તેથી દરકોઈ રામિના વગેરેનમાશમાં લગ્ન હોય તેા રાજયોગ
થાય છે. આજ દિને દરકોઈ રામિના વગેરેનમાશમાં દરકોઈ સ્વન્દ
દેવ, અને તેને આજ આજ કે છ અંદોની દરિ પડની દોષ નો
પણ બાવીસ રાજયોગો થાય છે.

“વેગા-દેગા-દેગ-દેગ મિ રાજ્યે રાજ્યે,
મોલેનુ મોલેનુ મુપા લીમોલેનુ
દેવેવમિત્રીનુ પ સંવત્સરં વિચલે,
મવેગેગે રાજ્યેનિ મોલેનુ મુલેનુ ૧૬ મે ૧ ૧ ૧”

અર્થ—જે સ્વન્દ ચિનાનાં ચાર પાંચ કે છ અંદોની
દરિયામાં લગ્ન કે સ્વન્દ વર્ગોલભ નવાશમાં હોય તેા બાવીસ
રાજયોગો થાય છે. ૫ ૬ ૭

સાત્ત ભુવન ચક્ર.

(૧૮૮)

ગુણ	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
નામ	કાલ	પન	સહજ	સુખ	સુન	અરિ	શ્રી	મન્યુ	ધર્મ	લોભ	આપ	વ્યાપ
નામનામ	તપ	ગીય	ભટ	માન	મચી	અરિ	વર્તમ	અવિત	મન	ભાત્ય	સામ	મંત્રી
વિદ્યા	પૂર્વ	પૂર્વ	ઉત્તર	ઉત્તર	ઉત્તર	પ્રથિમ	પ૦	પ૦	૬૦	૬૦	૬૦	પૂર્વ
રેશન	દેશ	+	+	અર્થ	+	+	દેશ	+	+	રોગી	+	+
રેશન પુરિ	સુ.યુ.	નો.યુ.	૨૦.મ.	સુ.યુ.	સુ.યુ.	૨૦.મ.	મો.યુ.	+	સુ.યુ.	૨૦.સો.	૨૦.સો.	૦
	યુ.	યુ.	યુ.યુ.	યુ.	યુ.	યુ.યુ.	યુ.યુ.	+	યુ.	યુ.યુ.	મં.યુ.યુ.	૦
			યુ.યુ.			યુ.	યુ.			યુ.	યુ.	૦
ર.ક.ક.મ	અગ્રીમ	મન્ય	સુખ	અગ્રીમ	મન્યમ	સુખ	અગ્રીમ	મન્ય	મન્ય	અગ્રીમ	સુખ	મન્ય
અક.વિ.અક	સુ.યુ.	+	+	ચંદ,યુ.ક	+	+	યનિ	+	+	ચવિ,ભામ	+	+
પુર.રેશ	સુ	+	+	+	+	+	+	ભામ	+	+	+	+
શ્રી.અ.રેશ	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
અર્થેન્.રેશ	+	+	યનિ	+	+	ભામ	+	+	સુખ	+	ચવિ, મં.	+
અ.રેશ	+	+	+	સુખ	+	ભામ	+	+	સુખ	+	ચવિ	+

[illegible]

હવે ચન્દ્રની અવસ્થાઓ તથા તેઓનાં ફળ કહે છે—

ગય હરિય મયા મોયા, હાસા કિહ્વા રઈ સયણમસણા
તાવા કંપા સુત્યા, સસિવત્યા વાર નામફલા ॥૨૧॥
પડરાસિ ચારસંસા, અસુહાઉ ચણં જાઓસુહોવિસસી
પયાહિ હવડ અસુહો, સુહાહિ અસુહો વિ હોડ
સુહો ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—ગતા, ફૂતા, મૃતા, મોદા, હાસા, કીડા, રતિ, શયન, અગન, તાપા, કંપા અને સ્વસ્થાઃ એમ ચન્દ્રની બાર અવસ્થા છે, જે યથાર્થ નામવાળી છે. ॥ ૨૨ ॥

દરેક રાશિના બાર બાર અંશો છે. શુભ ચન્દ્ર હોય તો પામુ તેમાંના અશુભ અંશો વર્જવા કેમકે—અશુભ અંશો વડે શુભ ચન્દ્ર પણ અશુભ થઈ જાય છે, અને શુભ અંશો વડે અશુભ ચન્દ્ર પણ શુભ થઈ જાય છે. ॥ ૨૩ ॥

વિવેચન—ચન્દ્રની બ્રમણ કરવાની બાર રાશિ છે, તેમાં પ્રત્યેક રાશિના ચન્દ્ર બાર અવસ્થામાં પરિવર્તન પામે છે, એટલે-રાશિના દરેક ક્રાંતિમાર્ગના ભાગ કરતાં ચન્દ્રની મના વિશેષે અવસ્થાઓ હોય છે. અર્ધી વિશેષ એટલું છે કે-ભારે અવસ્થા કેમ બાર રાશિની પડેલી અવસ્થાઓ છે. તેથી મેળતા ચન્દ્રની પડેલી અવસ્થા મૃત્તા, વૃત્તી પડેલી અવસ્થા જૂના, એના નીચતા ચન્દ્રની પડેલી અવસ્થા સ્વસ્થા છે, અને નાચકી દરેક ક્રાંતિમાર્ગના ચન્દ્રની બીજી બીજી અવસ્થાઓ હોય છે. તેમાં નવ (પ્રાણીય), જૂના, મૃત્તા, નિદા, જવા અને ૬ પા અવસ્થાઓ અશુભ છે, અને ભાદ્રીની અવસ્થાઓ

[illegible]

“ कर्म देह पदकर्मोऽङ्गुलिनि,
प्रणश्यन्तो धामव सिधेन्द्राः ।

१. मागे पडे देहपावकूनष्टा,
२. सवेनाउनअन्धधीर्य महत्त्वम् ॥ १११॥

અર્થ—“ લગ્ન મરીર છે, છ વર્ગે અગો છે, ચંદ્ર મળ્યું છે, અને મહો પાનુરૂપ છે. નેત્રીમાથી પ્રાણનો નાશ થતાં મરીર, પાનુ અને જીવવપોનો નાશ થાય છે. આટે કાળ-લગ્ન જામ્રુ ફર્યાને બદલુ જાળ લેવું. ૫ ૧ ૧૧ ”

લખનગની પહેલું મુદ્દના બાતમાં પણ ચંદ્રગોચર, વીર, દોરા તથા ચંદ્રની અનુક્રમણા જરૂરી છે. તે ચંદ્રનુ-બાળ પ્રંદર પ્રકારે છે, જેમાંથી દરેકમાં બગ અવરણ શ્રદ્ધ કરવાનું છે. ચંદ્રનું પહેલું બગ રાગિ ગોચર છે. ઉદયપ્રબસરિ કહે છે કે—

११. एगनेः। गुरोर्वैरथाऽय, चाहं चान्द्रधमं-पुरीः ।

शिष्य-स्यापक-व्यानां, जीवे-भू-कंपलानि च ॥ १ ॥ ”

અર્થ—“ પંડિતોએ લગભગ ગુરુ અને વરને ચોદતું
જાગ જોતું, તથા શિષ્ય, પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર, અને કન્યાને શરૂ
ચોદ અને ચૂર્યતું જાગ જોતું. ॥ ૧ ॥ ”

જન્મરાશિથી ત્રીજો, છઠ્ઠો, દસરો અને અગ્રિયો ભુવને
રહેલો સૂર્ય શુભ છે, અને બીજો પાંચમો તથા નવમો ભુવને
રહેલો સૂર્ય મધ્યમ છે. ચારાદી સંહિતામાં કહ્યું છે
કે-જન્માદિ સ્થાનમાં રહેલ સૂર્ય અનુક્રમે-સ્થાનનાથ, ભય,
લક્ષ્મી, પિરાબલ, દીનતા, મયુશ્વ, પ્રમાણ, દેહપીડા, અધ્યાત્મ,

સિદ્ધિ ધનપ્રાપ્તિ અને વ્યય આપે છે. જીન્ને પાંચમે સાતમે નવમે અને અઘ્યારમે ભુવને રહેલો ગુરુ ગુહ્ય છે. વારાહી સંહિતામાં જન્મરાશિથી બાર સ્થાનમાં રહેલા ગુરુ માટે કર્ક છે કે-જન્મથી પ્રાથમિક સ્થાનોમાં રહેલો ગુરુ અનુક્રમે-રાજ, ધન, કલેશ, ખર્ચ, મુળ, લય, રાજ્ય-માન, ધનપ્રાપ્તિ, લક્ષ્મી, અપ્રીતિ, લાલ અને હૃદયપીડા વિસ્તારે છે.

॥ चन्द्रो जन्मत्रि-पद-सप्त—दशै-कादशगः शुभः ।

द्वि-पञ्च-नवमोऽप्येवं, शुक्लपक्षे बली यदि ॥ १ ॥”

અર્થ—“ જન્મરાશિગ્રી પહેલા, ત્રીજા, છઠ્ઠા, સાતમા, દશમા અને અગ્રારમા સ્થાને રહેલો ચન્દ્ર શુભ છે. તથા શુક્રવપ્તમાં જન્મવાનું હોય તો બીજા પાંચમા અને નવમાં સ્થાનમાં રહેલો ચન્દ્ર પણ શુભ છે ૥૧૥ ” નારચન્દ્ર દીપ્તનમાં ચન્દ્રગોચર માટે કહ્યું છે કે—

“ जन्मस्थः कुरुने पुष्टि, द्वितीये नास्ति निवृत्तिः ।

तृतीये राजसन्मानं, चतुर्थे कटहागमः ॥ १ ॥

पञ्चमेऽर्थपरिभ्रंशः, षष्ठे धान्यसमागमः ।

सप्तमे राम पूजा च, अष्टमे प्राणसंशयः ॥ २ ॥

नयमे कार्यहानिच, सिद्धिश्च दशमे भवेत् ।

एकादशो जयो नित्यं, द्वादशो मृत्युमादिशत्रु ॥ ३ ॥”

અર્થ—“ચન્દ્ર જન્મરાશિનો હોય તો પુષ્ટિ, જન્મરાશિથી બીજો હોય તો મનની પીડા, ત્રીજો હોય તો રાજસન્માન, ચોથો હોય તો કલક, ૫૫૫૫ પંચમો હોય તો ધનનાશ, છઠ્ઠો હોય તો ધાન્યપ્રાપ્તિ, સાતમો હોય તો રાજસન્માન, આઠમો હોય તો પ્રાણભય, ૧૧ ૨ ૧૧ નવમો હોય તો કાર્યનો નાશ, દસમો હોય તો સિદ્ધિ, અગ્યાદમો હોય તો વિજય, અને બારમો હોય તો મૃત્યુ કહે છે ૧૧ ૩ ૧૧ (જુઓ-જન્મરાશિ ચક્ર.)

જન્મનો ચંદ્ર શુભ છે, પણ કેટલાક કાર્યમાં તેપણ અશુભ છે
લક્ષ્ય કરે છે કે:—

“ ગૃહપ્રવેશમાદ્યન્યં, મર્ચમેનતુ કારયેત ।

શૌરકર્મ વિવાદં ચ, યાત્રાં ચેવ ન કારયેત ॥૧॥ ”

અર્થ—‘પોતાના નક્ષત્રમાં, પોતાના લગ્નમાં, પોતાના
મુદ્દર્તમાં, અને પોતાની નિધિમાં ગૃહપ્રવેશ વિગેરે સમસ્ત
માંગલિક કાર્ય કરવું. પણ હજીમન, વિવાહ અને યાત્રાનાં
કાર્યો કરવા નહીં ॥ ૧ ॥ ” તથા તાન્કાલિક લગ્નમાં જન્મ-
રાશિનું લગ્ન વર્ત્ય છે, તેમજ જન્મનું નક્ષત્ર પણ વર્ત્ય છે.
નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

“ યાત્રા યુદ્ધ વિગ્રહેષુ, જન્મેન્દ્રી રોગસમ્મયે ।

ક્રમેણ તત્કરા મદ્દો, વેધવ્યં મરણં ભવેત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જન્મનો ચંદ્ર હોય ત્યારે પ્રયાણ કરે, યુદ્ધ
માં જાય, વિવાહ કરે, અને રોગી અને તેા તેઓને અનુક્રમે-
ચોરનો ભય, પરાજય, વિધવાપણું, અને મૃત્યુ થાય છે ॥૧॥ ”

જન્મનક્ષત્રમાં દીક્ષા પ્રતિક્ષા યાત્રા વિગેરે વર્ત્ય છે, પણ
મધ્યાહ્ન કાળ પછી અથવા મહેના બજવાળું લગ્ન હોય તેા
(મધ્યાહ્ન પહેલાં પણ) જન્મનક્ષત્રનો દોષ હણાય છે. સ્ત્રીઓના
ચંદ્રબળ માટે વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—કન્યાને પૈતૃક
ચંદ્રબળ, સ્ત્રીમત કે લગ્નવાળીને પોતાનું ચંદ્રબળ. અને સ-
ધવાને પતિનું ચંદ્રબળ શુભ છે.

આરમોચંદ્ર પણ કેટલાક કાર્યમાં શુભ છે:—

“ નસચ્છેદે ચ પુણ્યે ચ, રાજા ચ મિલને તથા ।

વાણિમ્હે પ્રવાણે ચ, સશી દ્વાદશમઃ શુભઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ નળછેદન, પુણ્યનું કાર્ય, રાજાને મળવું,
વિવાહ અને પ્રવાસમાં આરમોચંદ્ર શુભ છે ॥ ૧ ॥ ”

શબ્દ બદલે જલ કેટલીક રાગિણીઓને ધ્યાનચંદ્ર લેવા છે તે રીતે રાગિણીઓનાં ધ્યાનચક્ર આ પ્રમાણે છે--

“ ચન્દ્ર-મુલ-ચંદ્રા નેષા, રમ-રિત-વદિ-આગમ ।

વેરા-ઝર-શિવા-ઝરિયા, ધાનચન્દ્રા. પ્રવીતિતા ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“ મેળાદિ રાગિણીઓને ધ્યાનની રાગિણી અનુક્રમે પંડેસો, પાલમે, નવમે, બીજે, છંદ, દનમે, ત્રીજે, જાનમે, ચોથે, આરમે. અન્યારમે, અને બારમે, ચન્દ્ર ધ્યાનચંદ્ર છે ॥ ૧ ॥ ”

તેમી મેળાદિ રાગિણીઓ પુરુષોને અનુક્રમે-મેળ, ઠંપા, કુંભે, સિંદ, મકર, મિથુન, ધન, વૃષભ, મીન, સિંદ, ધન અને કુંભેનો ચંદ્ર કાળચંદ્ર છે મેળાદિ રાગિણીઓની અનુક્રમે-મેળ, ધન, ધન મીન, વૃષભ, વૃષભ, મીન, મકર, ઠંપા, ધન, મિથુન અને કુંભેનો ચંદ્ર ધ્યાનચંદ્ર છે. મેળાદિ રાગિણીઓને અનુક્રમે-ઠાનિંદ, માગશર, અપાદ, પોપ, જોક, જાદરમે, મદા, આમે, યાવળ, વેશાળ, કોર, અને કાશ્યપનો ચંદ્ર ધ્યાનચંદ્ર છે, મેળાદિ રાગિણીઓને અનુક્રમે-નંદા, પૂર્ણા, બદા, બદા, જયા, પૂર્ણા, રિક્તા, નંદા, જયા, રિક્તા, જયા અને પૂર્ણા નિધિ ધ્યાનનિધિ છે. મેળાદિ રાગિણીઓને અનુક્રમે-રવિવાર, શનિવાર, ચન્દ્રવાર, બુધવાર, શનિવાર, શનિવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર, શુક્રવાર, મંગળવાર, શુક્રવાર; અને શુક્રવાર ધ્યાનવાર છે.

“ મધા દમ્ત-સ્વાત્યનુરાધા, મૂલ-અવળ-તારકા ।

રેવતી રોહિણી મરણી-મર્દા-ઝરેગામ્નુ ધાતકા. ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મેળાદિ રાગિણીઓને અનુક્રમે-મધા, હરન, સ્વાનિ, અનુરાધા, મૂળ, અવળ, શનિવાર, રેવતી, રોહિણી, મરણી, મર્દા, અને અસેષા: તે ધ્યાનનસત્રો છે ॥ ૧ ॥ ”

અન્ય અસેષામાં ધન અને મકર રાગિણીઓને અનુક્રમે મરણી અને રોહિણી ધ્યાનનસત્ર કહેવ છે.

મેષાદિ રાશિવાગાને અનુક્રમે-ગવ, શકુનિ, ચતુષ્પાદ, નાગઃ ગવ, કૌલવ, નિનિલ, ગર, તૈનિલ, શકુનિ, કિંતુખ અને ચતુષ્પાદ, એ ધ્યાનકરણો છે. મેષાદિ રાશિવાગાને અનુક્રમે-વિષ્કંભ, શૂલ, પરિધ, વ્યાધ, ધૃતિ, શૂલ,શૂલ, અતિપાત પરિયાન, વૈધનિ. મંડ અને વૈધતિ, એ ધ્યાતયોગો છે.

“ પ્તાનિ મેષાદિપુ રાશિવાતાન્,

તિથ્યાદિ વારાગિ ન ઘટન-ચન્દ્રાન્ ।

મદ્રામ-યાત્રા-નૃપદર્શને ન,

વર્ચ્યેન શુભે કર્મણિ નાઽય દોષ. ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ આં મેષાદિની રાશિવાન-તિથિઓ, વારો, નક્ષત્રો, અને રાશિવાન અ દો મુદ, યાત્રા અને રાજદર્શનમાં વર્જવા. બાકીના શુભકાર્યોમાં તેનો દોષ દોનો નથી. ॥૧॥ ”

મેષાદિ રાશિવાગાને અનુક્રમે-પહેલો, યાત્રો, ત્રીજો, પહેલો, પહેલો, પહેલો, યાત્રો, પહેલો, યાત્રો, ત્રીજો અને યાત્રો મદ્ર અશુભમદ્ર છે. મેષાદિ રાશિવાગાનાં અનુક્રમે-મિષ, મિશુન, કન્યા, મકર, વૃષભ, મિંદ, મીન, મિશુન, મિંદ, મીન, મિષ અને કર્કના સ્થાનો ધ્યાનસરખ છે.

“ રાષ્ટ્રોઽય મીન્યો મૃગુ-મૃગ-નીલાઃ,

મીનોઽયંતુઓરુપમાદિકાનામ ।

જેઠ મુદ્રા ઈક્રમ જાનચન્દ્રાન્,

ક્રોધા મુની-ક્રોધિ જાનમેષ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ - “ મુની-ક્રોધિ જાનચ દ્રવી એકેક જાનની વૃદ્ધિ જાન અનુક્રમે -વંદ, મુગ, મુક, ક્રિ, જામ, મુક, શનિ અને મદ્રને જાનનીચ દ્રવી છે ॥ ૧ ॥ ” અહીં એક કહેવાનું છે કે—“ જાનિને જાનવાના અદ્ર જાન-વંદ ક્રોધ, તે જાનિ

વાળાને ત્યારપછીની રાશિમાં જોડેલા બુધ વિગેરે પણ ધાતક મંદો છે. આ જ્ઞાન ધાતુચંદ્ર બાબુયા પછી તુરત જણાય તેમ છે, તેથી “કાશચંદ્રથી” એવું પદ દર્શાવ્યું છે. તેમજ મંદોના નામોમાં ચંદ્રને પ્રથમ સ્થાપન કર્યો છે. જન્મકે—

--- મેષરાશિવાળાને મેષનો ચંદ્ર કાળચંદ્ર છે. તે ત્યાર પછીની રાશિનો બુધ અને ત્રીજી રાશિનો શુક્ર કાળચંદ્ર કહેવાય છે. આ રીતે મેષ રાશિવાળાને—મેષનો ચંદ્ર, વૃષનો બુધ, મિથુનનો શુક્ર, કર્કનો રવિ, સિંહનો મંગળ, કન્યાનો શુર, તુલાનો શનિ, અને વૃશ્ચિકનો રાહુ કાળચંદ્ર છે નથા રૂપ રાશિવાળાને પોતાની રાશિથી પાંચમાથી બારમા બુવનમા દેહા અતુકમે—ચંદ્ર, બુધ, શુક્ર, રવિ, લોમ. શુર, શનિ અને રાહુ કાળચંદ્રો છે. આ રીતે દરેકમા સમગ્ર હેતુ અન્ય સ્થાને ગ્રીહ શુક્રને સ્થાને શનિ અને માનમા મનિને સ્થાને શુક્રને પાનિચંદ્ર જણાવેલ છે

“આ ધાતુચંદ્ર જન્મરાશિથી તપાસવું. પણ તે ન મળે તો નામ રાશિથી તપાસવું”

“મદ્ જો મળદ્ જગળ—રામી સો ગળદ્ નામરામીમો ।

બરકદ્દટાચજામો, સા નચ્ચદ્ ને વુલ વેતિદ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“જો જન્મરાશિ ન જણાય તો નામરાશિથી જુવું. અને ને નામરાશિ અષ્ટકેલકા વચ્ચે જણવી ૧૦ ને ૧૧કેલકા વચ્ચે પણ પ્રસિદ્ધ છે ॥ ૧ ॥”

જન્મરાશિ અને નામરાશિનો ખુલાસો જન્મ નક્ષત્રના વિષયમાં કરી ત્રણ સીલે, તે ત્યાંથી જોઈ લેવો (પાન-૮૮) જોના રાશિધાનચક્ર)

सं.	मं.	श्री.	मद.	ति.	वा.	न.	क.	ये.	ल.	र.	सो.	मं.	पु.	गु.	शु.	श.	सं.
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८
१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६
३७	३८	३९	४०	४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०	५१	५२	५३	५४
५५	५६	५७	५८	५९	६०	६१	६२	६३	६४	६५	६६	६७	६८	६९	७०	७१	७२
७३	७४	७५	७६	७७	७८	७९	८०	८१	८२	८३	८४	८५	८६	८७	८८	८९	९०
९१	९२	९३	९४	९५	९६	९७	९८	९९	१००	१०१	१०२	१०३	१०४	१०५	१०६	१०७	१०८
१०९	११०	१११	११२	११३	११४	११५	११६	११७	११८	११९	१२०	१२१	१२२	१२३	१२४	१२५	१२६
१२७	१२८	१२९	१३०	१३१	१३२	१३३	१३४	१३५	१३६	१३७	१३८	१३९	१४०	१४१	१४२	१४३	१४४
१४५	१४६	१४७	१४८	१४९	१५०	१५१	१५२	१५३	१५४	१५५	१५६	१५७	१५८	१५९	१६०	१६१	१६२
१६३	१६४	१६५	१६६	१६७	१६८	१६९	१७०	१७१	१७२	१७३	१७४	१७५	१७६	१७७	१७८	१७९	१८०

(૧૯૬)

ચંદ્રનું બીજું બગ નવાંશ ગોચર છે. શુભ નવાંશમાં રહેલો
ચંદ્ર શુભ છે, અને અશુભ અંશમાં રહેલો ચંદ્ર અશુભ છે

ચંદ્રનું ત્રીજું બગ વામવેધ છે.

“ રિન્દોસ્તનો ત્રિ-રિપુ-મન્ય-સ્વાડ્યગસ્ય,
ધી-ધર્મ-રિવ્ય-ચન-ચન્પુ-મૃતી સિતૈશ્ચ । ”

અર્થ—“ પહેલો, ત્રીજો, છઠ્ઠો, સાતમો, દસમો અને
અઘ્યાદમો ભુવને રહેલા ચંદ્રનો અનુક્રમે-પાંચમો, નવમો,
બારમો, બીજો ઘોષો અને આઠમો ભુવને રહેલા મહો વડે વેધ
થાય છે. ” આમાં પહેલું વિગેરે સ્થાનો ચંદ્રના શુભસ્થાનો
છે, અને પાંચમું ભુવન વિગેરે ચંદ્રના અશુભ સ્થાનો છે તો
ચંદ્ર પોતાના શુભ સ્થાનમાં હોય તે શુભ છે. પણ તેટલામાં-
અશુભ સ્થાનમાં કોઈ મદ હોય તો તેથી ચંદ્ર વીધાય છે,
અને અશુભ બને છે. હવે ચંદ્ર પોતાના અશુભ સ્થાનમાં હોય,
અને તેટલામાં- ચંદ્રના શુભ સ્થાનમાં કોઈ મદ પડેલો હોય,
તો તે ચંદ્રને વામવેધ કરે છે. આ રીતે વીધાયેલા અશુભ
ચંદ્ર પણ શુભ બને છે. ”

ચંદ્રનું ચોથું બગ ચંદ્રનો અષ્ટવર્ગ છે.

“ જરપુરવપેપુ લગ્નાત્. સાડ્યમુનિસ્વાત્ કુનાત્તનવધીત્યે ।

મૂર્ધાન્ માષ્ટસ્મરગ્. ત્રિષ્ટાયસુતેપુ મૂર્ધસુતાત્ ॥ ૧ ॥

જાત્ કેન્દ્રત્રિમુતાગા-ડ્યગો ગુરોર્ધ્યવાયમૃત્યુકેન્દ્રેપુ ।

ત્રિવતુ મુતનવદન-મત્તમાયગઃ ચન્દ્રમા શુક્રાત્ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ જન્મકુંડળીના લગ્નથી ઉપચયમાં રહેલો,
ચંદ્રથી ઉપચય, આય, અને મુનિભુવનમાં રહેલો, મંગલથી
ઉપચય, નવમ, ધી, અને સ્વભુવનમાં રહેલો, સૂર્યથી ઉપચય,
અષ્ટમ, અને કામભુવનમાં રહેલો, મુનિથી ત્રિજું, છઠ્ઠું, આય.
અને મુનભુવનમાં રહેલો, ॥ ૧ ॥ શુધથી કેન્દ્ર. ત્રિજું, મુગ.
આય અને અષ્ટમ ભુવનમાં રહેલો, શુદ્ધી વ્યય, આય. મૃત્યુ-

અને કેન્દ્રબુવનમાં રહેલો, તથા શુક્રથી પ્રભુ ચાર ખંડ બરાબર સાન અને અગ્નીમારમાં બુવનમાં રહેલો તાન્ત્રિકો ચાંદ્ર શુભ છે. અને તે અનુકૂળ રમાને શુભ રેખા આપે છે ॥ ૨ ॥

	<p>શન</p> <p>.....</p> <p>111</p>	<p>....</p> <p>1111</p> <p>શન</p> <p>111</p> <p>.....</p>
<p>શન શન</p> <p>.....</p> <p>1111</p>	<p>અગ્ની</p> <p>૧૧ ૧૬</p>	<p>.....</p> <p>111</p>
	<p>.....</p> <p>1111</p>	<p>શન શન</p> <p>.....</p> <p>1111</p>

અરુણ પ્રભુ નામ અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ મિત્રો
 ૧૨ દિવસ માત્ર અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ મિત્રો
 અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ મિત્રો અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ મિત્રો
 અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ મિત્રો

અરુણ પ્રભુ નામ અગ્ની દેવ

૧૩ કુમ્ભારુ નામ અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં

અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં

અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં
 અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં
 અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં

૧૪ કુમ્ભારુ નામ અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં

અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં અગ્ની દેવ અગ્નિમારમાં ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ શુદ્ધિ એકમથી દસ દિવસ ચંદ્ર મધ્યમ જગ વાળો જાણવો, પછીના દસ દિવસ ઉત્તમ જગવાળો જાણવો, અને ત્રીજા દસ દિવસમાં અદ્ય જગવાળો જાણવો ॥ ૧ ॥ ”

“ દીન-મધ્યો-ચવલતા, તિથિવત્તુ દિમવત્તુઃ । ”

અર્થ—ચંદ્રનું દીન જગ, મધ્યમ જગ, અને ઉચ્ચજગ તિથિની પેઠે જાણવું. ” જેમ શુકલપક્ષનો ચંદ્ર જગવાન છે, તેમ શુભ ચંદ્રનું જગ પણ શુકલપક્ષને મળે છે.

“ સિત્તપક્ષાદી ચન્દ્રે, શુમે શુમઃ પક્ષકોડ્શુમે સ્વશુમઃ ।

વટુલે ગોચરશુભદે, ન શુમઃ પક્ષોડ્શુમે તુ શુમ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જો શુકલપક્ષના પ્રારંભમાં ચંદ્ર શુભ હોય, તો આખું પખવાડીયું શુભ જાણવું, અને અશુભ ચંદ્ર હોય તે અશુભ જાણવું. તથા કૃષ્ણ પક્ષમાં ગોચરથી શુભ ચંદ્ર હોય તો આખું પખવાડીયું અશુભ અને અશુભ ચંદ્ર હોય તો શુભ જાણવું ॥ ૧ ॥ ”

ચંદ્રનું સાતમું જગ તારા છે. કૃષ્ણપક્ષમાં ચંદ્રને બહાર તારાનું જગ આવશ્યક છે, તેમાં છઠ્ઠી, ચોથી અને નવમી તારા હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે.

ચંદ્રના આઠમળ મિત્રમહ તથા સૌમ્યમહના ચોમથી થાય છે. ચંદ્ર ૮ મિત્રની સાથે હોય, ૮ મિત્રના ઘરમાં હોય, ૧૦ મિત્રના નવાંશમાં હોય, અથવા ૧૧ મિત્રની દરિવાગા સ્થાનમાં હોય, તો જગવાન છે. તેમજ ૧૨ સૌમ્યમહના ઘરમાં; ૧૩ અથવા સૌમ્યની સાથે, ૧૪ અથવા સૌમ્યના નવાંશમાં, ૧૫ અથવા સૌમ્યમહની દરિવાગા બુવનમાં રહેલ ચંદ્ર જગવાન છે. મિત્રની પેઠે અધિમિત્રના ચોમથી પણ ચંદ્રજગ બનાય છે

“ અશુભોડ્શિ શુમઃચન્દ્ર, સૌમ્ય મિત્રગૃહાંશકે ।

સ્થિતોડ્શ્યાડ્શિમિત્રેષ, વસ્તિષ્ઠેન વિલોકિતઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સૌમ્યમહના કે મિત્રમહના સ્થાનમાં અથવા

ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ, ਬਾਬਾ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ, ਬਾਬਾ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ ।

॥ १ ॥

ਘਰੋਂ-ਘਰੋਂ ਦੇ ਖੁਫ਼ੇ, ਘਰੋਂ-ਘਰੋਂ ਦੇ ਮਲਿਕੇ ।

[illegible][illegible]

“ 耶和華我神，必使我得見他，我必得見他，我必得見他 ”

作 者： 王 德 林 著 王 德 林 (校 对)， 王 德 林

[illegible]

• 25 • 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

4. 10. 1970 12. 10. 1970 1. 11. 1970 1. 11. 1970 1. 11. 1970

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99

Y a-t-il des gens qui ne sont pas des gens ?

[illegible]

હાલ માલ હે ॥ ૧૨ ॥ ”

“ દોશમાર્ગને મૂર્ખે, જાત્રો જર્મિયનો સદિ ।

જેજાનો ધરેલાય, તરંગવાદઃ(યે) યદ્યપ્યને ॥ ૧૩ ॥

દોશમાર્ગે, મોડે મૂર્ખે, દિગાંતે જાત્રમાર્ગે ।

જિજ્ઞાસે જ ધરેજુ જાહે, જોડામ્ય-નિવુમય ॥ ૧૪ ॥

દોશમાર્ગને મૂર્ખે, જાત્રો જાત્રો જાત્રો સદિ ।

મર્યાદાદિ-મર્યાદા-તોતિ, જાહે દિગદર્શન ॥ ૧૫ ॥

દોશમાર્ગને મૂર્ખે, જાત્રો જાત્રો જાત્રો સદિ ।

દિગદર્શન દામ્ય એવ, દિગદર્શન મહો મર્યાદા ॥ ૧૬ ॥ ”

અર્થ — “ બાલમાર્ગ મ. મૂર્ખ દોશ અને ધર્માર્ગમાં એક દોશ તો નાનાનો હાથ થાય છે, તથા સર્વદાર્પ પ્રશંસા પામે છે ॥ ૧૩ ॥ બાલમાં મૂર્ખ દોશ અને ધનમાં એક દોશ તો તેમાં કદાચ કાર્ય નિષ્ફળ થાય છે, તથા દ્વાર, રાત્ર અને શત્રુનો કાચ થાય છે ॥ ૧૪ ॥ બાલ માર્ગમાં મૂર્ખ દોશ અને કામાંશમાં એક દોશ તો કાર્ય સર્વ ત્રિદિને પામે છે, તથા વિજયની તુલિ થાય છે ॥ ૧૫ ॥ બાલ માર્ગમાં મૂર્ખ દોશ અને એક પણ નેજા માર્ગમાં દોશ તો મોટું મુક, વિજય અને કાર્યનો નાશ થાય છે ॥ ૧૬ ॥

જે કે ઉપદેશન રૂપ સામાન્ય રીતે યાત્રા અને મુક માર્ગને છે, પણ તેજ રીતે પંચારાત્ર દરેક કાર્યમાં રૂપ આપે છે. હવે છે કે—

“ યાત્રા-મુક વિવાદે જ, યાત્રાએ હરિદર્શન ।

મર્યાદા મર્યાદા, પંચારાત્ર પ્રશંસા ॥ ૧૭ ॥ ”

અર્થ — “ યાત્રા, મુક, વિવાદ, વ્યાપાર, એવી, પ્રવેશ અને સર્વદાર્પમાં પંચારાત્ર પ્રશંસા ॥ ૧૭ ॥ ”

૧ જે દ્વાર વિજય પ્રતિષ્ઠા પંચારાત્રની નોંધવની તેજ પ્રતિષ્ઠા મપ-

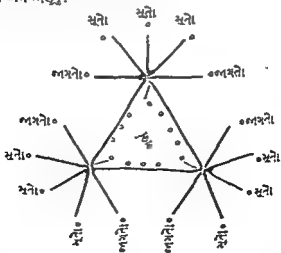
હવે શ્રેષ્ઠ ચંદ્રદર્શન કહે છે—

દાહિણુચ્ચો સમો ચંદો, ઉત્તરુચ્ચો હલોવમો
ધણુ વચ્ચો અ સૂલામો, મેસાસુ અ કમુવકમા ॥૧૪॥

મેપાદિ રાશિમાં અનુક્રમે અને ઉત્ક્રમે દક્ષિણ
તરફ ઉંચો, સમાન, ઉત્તર દિશામાં ઉંચો, ઢળ જેવો,
ધનુષ્ય જેવો, વાંકો અને શૂન્ય જેવો. નવિન ચંદ્ર
ઉદય પામે તે શુભ છે ॥ ૨૪ ॥

વિવેચન—ચંદ્ર શુભ હોય તો દરેક પ્રકારની શુદ્ધિ
થાય છે, તેમજ ચંદ્રનો ઉદય શુભ હોય તો તે ઉપરથી પણ

જાણી શકાય છે. એટલે દરેક પ્રકારની શુદ્ધિ થાય છે. આ પ્રકારના ચંદ્ર
ભાંગશે. ? ત્યારે ચંદ્ર નક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર સુધી ગણવું, પછી પ્રથમ નક્ષત્ર
ત્રિગુણની ગણતરીએ મુકી બીજા નક્ષત્ર ત્રિગુણમાં ગણવાનાં. તે દરેક નક્ષત્રને
૩૦ આ પ્રમાણે છે—ચંદ્ર ચંદ્ર પ્રકારના શુભ નહીં. જામતે ચંદ્ર જાણી શકાય,
સુદ્ધ થાય, અને મારે જાય. તથા મર્મના ચંદ્ર વગર મહેનતે જામતે શુદ્ધ
જાય, એમ જાણવું.

અવિધ્યનું, સત્ય જ્ઞાન થાય છે. આ સ્વદ ઉપરથી જ પ્રકારની અનુકૂળતા જોવાય છે, તે માટે કહ્યું છે કે—

“ યાદયેન સમાદેન, સંક્રાન્તિર્નાયતે રથેઃ ।

તન્માસિ સાદયં પ્રાદુઃ, શુમાઙ્ગુભં ફલં નૃણામ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સૂર્યની સંક્રાન્તિ જેવા સ્વદ વટે યતી દોાય, તે પ્રાણમાં મનુષ્યોનું તેવું શુભાશુભ ફળ પરિનામ્ય કહ્યું છે. ॥ ” એટલે—જોયર નારાણગ કે શુભ અવસ્થામાં સ્વદ બળવાન હોય ત્યારે સૂર્ય બારમા વિગેદિ અશુભ ધ્યાનમાં સંક્રમે તોપણ તે શુભ છે. નેમજ શુદિ એકબની શરૂઆત થાય ત્યારે શુભ સ્વદ હોય તો તે આખું પખવાટીયુ શુભ ભાય છે. તથા દરેક શુદિ બીજે ઉદય પામતો સ્વદ બુદ્ધી બુદ્ધી આકૃતિમાં હોય છે. તેમાંથી કઈ આકૃતિ શુભ છે ? અને કઈ આકૃતિ અશુભ છે ? તેનો મેળ સૂર્યની સંક્રાન્તિથી જોવાય છે, આ અનુકૂળતા માટે મૂળ ગ્રન્થકારે ગાથામાં સ્વદ ની આકૃતિઓજ બતાવી છે. એટલે કે—નવીન ઉદય પામતો સ્વદ મેષ સંક્રાન્તિમાં દક્ષિણમાં ઉઠ્યા હોય, વૃષ સંક્રાન્તિમાં સમ હોય, મિથુન સંક્રાન્તિમાં ઉત્તર તરફ ઉઠ્યા હોય, ર્ક સંક્રાન્તિમાં દગ સમાન હોય, સિંહ સંક્રાન્તિમાં અનુપ્પ'એયો વાંદો હોય, અને કન્યા સંક્રાન્તિમાં સુગ એંયો હોય, તો તે શુભ છે. અને ત્યારપછીની ઉ સંક્રાન્તિમાં ઉત્તર ક્રમેની આકૃતિ વાળો હોય. એટલે—નવીન ઉદય પામતો સ્વદ સૂર્યની તુલા સંક્રાન્તિમાં સુગ સમાન, વૃશ્ચિકમાં અનુપ્પ સમાન, પતંગ દગ સમાન, મકરમાં ઉત્તર તરફ ઉઠ્યા. કુંભમાં સમાન, અને મીનમાં દક્ષિણ તરફ ઉઠ્યા હોય તો તે શુભ છે. અમુક પ્રાણી સંક્રાન્તિના દગ માટે નારસ્વદ ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

“ ચિદ્વર ઇમામ્ ગમે જ દે. શુદિષ્ટં ચોત્તોત્તે ।

દિનિવાસમર્થે શુભે, શુભિષ્ટં રહિષ્તોત્તે ॥ ૧ ॥

હતો રહિષ્તોત્તે ફરિ—દિલિષ્ટે ગમરિદ્ધિમ્ ।

ગમે મહાપંથ મરિદ્ધિ મરિદ્ધે અન્દ્યોદ્ધે ॥ ૨ ॥

બળંગતે સફલ સમ્ય સમૃદ્ધિ વૃદ્ધિ;

શેષે મુમિશ્વરમુનં નિશિ પાડ્યે રાત્રે ॥ ૬ ॥ "

અર્થ—“વિપુવતી અંકાન્તિ સૂર્યોદય ઠાળે યાચ તો
જગને વિપત્તિ ઠરે છે, અધ્યાહ્નઠાળે યાચ તો સકલ ધાન્યનો
પાત્ર ઠરે છે, સૂર્યાસ્તઠાળે યાચ તો દરેક વનસ્પતિ અને
પત્રને નીપજાયે છે, તથા મધ્યરાત્રે યાચ તો અનુકૂળુખ અને
ફુલિશ્વ ૧ ઠરે છે ॥ ૬ ॥ (સકાન્તિ દ્વય માટેનુચ્ચો પાન-૭૭)

“મદ્દનિગુંજને પદ્મે, મપ્તાદાન્તર્યંદા મનુષ્યવૃદ્ધિ: ।

શેષેમુમિશ્વરમુનં, ઘૃષાઃ ગૃષ્થા સુવૃદ્ધિશ્ચ ॥ ૭ ॥”

અર્થ—“અંક અક્ષની યુતિથી જુદો પડે, ત્યાર પછી
માત્ર દિવસમાં જો અપુર વૃદ્ધિ યાચ તો જગનમા અનુકૂળ મુખ
અને મુમિશ્વ યાચ છે, રાત્રીમાં જાન દિન યાચ છે અને વૃદ્ધિ
પણ અનુકૂળ યાચ છે ॥ ૭ ॥”

૧ ચક્રો પ્રમાણે દોવાથી મદ્દનને માટે પણ નાસવ્યંક ટીપખ
પ્રા મધ્યમ પ્રવીર્ણકમાં ઠટ્ટુ છે કે -

“જાવવતીજ જાન, જાવ દિવસવતેજ ॥

કેવૈશ્વર્યે રિજાન, જાવ રિવ-જાવદોષેજાન ॥ ૧૦૦ ॥

જાનિવતીજ રાત્રીજાન ॥

જાવતી જાન સૌજનો, જાન-જાન-તેજ જાવત રાત્રીજાન ॥

મૌખ મગારીકારી જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન ॥ ૧૦૧ ॥

જુલ, રાત્રી જાવતી, જાવતી જાવતીજાન જાવતીજાન ॥

રિવિજા જાવતીજાન, જાવતીજાન જાવતીજાન ॥ ૧૦૨ ॥

જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન ॥ ૧૦૩ ॥

જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન ॥ ૧૦૪ ॥

જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન ॥ ૧૦૫ ॥

જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન ॥

જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન ॥ ૧૦૬ ॥

જાવતીજાન જાવતીજાન જાવતીજાન ॥

જાવતીજાન

અર્થ—“મમાન ચંદ્રે વિદ્યતે, ઉત્તર ભાગે ઉદે
અભીયાના ચંદ્રે મુખિષ્ઠ, મમાન ચંદ્રે યુક્તિય અને
રાજ્યમય, નવા દક્ષિણ નક્ષત્રે મમાન ચંદ્રે દુર્ભિષ્ઠ મમાન ઉદે
વગી ઉત્તર નક્ષત્રે ઉગી અભીયાના ચંદ્રે વૃદ્ધિ, દક્ષિણ નક્ષ
ઉગી અભીયાના ચંદ્રે મમાનના ભય, અને મમાન ચંદ્રે અભય
મોધુ થાય છે. એ પ્રમાણે ચંદ્રના ઉદયનું ફળ અનુસાર—

જે જે સ કાન્તિમાં ચંદ્રની જે જે આધુનિ દેવી ભક્તિ
તે કરનાં બીજી આધુનિ થના મું ફળ મળે છે । તે ઉપર
શ્લોકોથી સમજી મારાય છે વગી કમું છે કે—

“સ્વતે રમા દાયં વામ્નિ, શુભે વૃદ્ધિ સમાગમઃ ।
વૃષ્ટે મૃત્યું વિનાનીયાન, મુખિષ્ઠં પીતવર્ગકે ॥ ૩ ॥
શ્વેતવર્ગે મવેદ વૃદ્ધિ-શ્રૂમે લોકો વિનશ્યતિ ।

શાન્તં રમતે તુ જ્ઞાત્યં, અપિ (વીત) વૃષ્ટે મદદ મયના ॥ ૪ ॥

અર્થ—“નવીન ઉદય પામતો ચંદ્ર લાલ હોય તે
રસનો હાય, પીળો હોય તે વૃદ્ધિ, કાળો હોય તે મૃત્યુએ
અને પીળો હોય તે મુખિષ્ઠ થાય છે ॥ ૩ ॥ વગી બીજા મમા
પ્રમાણે કહે છે કે—પીળો ચંદ્ર હોય તે વૃદ્ધિ, પુમાડા જેવો
હોય તે લોકોનો નાશ, લાલ હોય તે શાંતતા (મંદગા),
અને (પીળો) કૃષ્ણ ચંદ્ર હોય તે મદદના ભય થાય છે ॥ ૪ ॥

“અદ મરણી અસલેસા નિદ્રા, અસદ સાદ મદમિસ છદ્વા ।

एहे रिक्खे नइ उग्गमइ मयंका, तो महिमंइल रुलइकरंका ॥ ૫ ॥

અર્થ—“આદ્રા, ભરણી, અલેષા, અલેષા, સ્વાતિ અને
શતભીયા; એ છ નક્ષત્રોમાં એ નવિન ચંદ્ર ઉદય પામે તો
મહીમંડલમાં ભયંકર હાહાકાર પ્રવર્તે છે, અને પ્રજા રાંકની
જેમ રમજો છે ॥ ૫ ॥ ” વગી મેષ અને તુલા સંક્રાન્તિ માટે
કહ્યું છે કે—

“માનુદયે વિપુવતી જગતો વિપત્તિઃ,

મંધ્યદિને સકલમસ્યવિનાશહેતુઃ ।

અસ્તંગતે સદૃશ સમ્ય સમૃદ્ધિ વૃદ્ધિ ;

શેમં સુમિશ્રમતુલં નિનિ ચાઽર્ધ રાત્રે ॥ ૬ ॥ "

અર્થ—“વિપુવતી સંક્રાન્તિ સૂર્યોદય કાળે થાય તો જગનને વિપત્તિ કરે છે, મધ્યાહ્નકાળે થાય તો સદૃશ માન્યને નાશ કરે છે, સૂર્યાસ્તકાળે થાય તો દરેક વનરૂપિ અને અસને નીપંતયે છે, નથા મધ્યરાત્રે થાય તો અનુગ્રુપ અને સુમિશ્ર કરે છે ॥ ૬ ॥ (સંક્રાન્તિ દ્વગ મારેબુચ્ચો પાન-૭૭)

“મહાનિર્મુલે વન્દ્રે, મપ્તાદાન્તર્યંદા મનુરૂઢિઃ ।

શેમંસુમિશ્રમતુલં, મૃષાઃ સુમ્ષાઃ સુરૂઢિશ્ચ ॥ ૭ ॥”

અર્થ—“અંદા અદની મુનિથી બુદ્ધિ પડે, ન્યાર પછી સાત દિવસમાં જે પ્રચુર વૃદ્ધિ થાય તો જગનમા અનુસ ગ્રુપ અને સુમિશ્ર થાય છે, રાત્રીએ આન દિન થાય છે અને વૃદ્ધિ પણ અનુગ્રુપ થાય છે ॥ ૭ ॥”

૧ અંદોના પ્રમંચ દોવાથી અદખને ખાડે પણ નાશઅંદ દીપ્તજ ના પ્રથમ પ્રવીર્ણકમાં દર્શુ મે છે—

“હાવવદેત્ય સામ્ય, મન્વ દિપ્તમવશેનુ ।

શેષામુલં વિદ્યાન, મૂલ દિવ-વન્દ્રયોર્મેત્ય ॥ ૧૦૦ ॥

હાવવદેત્ય સામ્યમ્ ॥

વત્સલ મત્તિ સીમસો, દુન-સુ-તેત્ય વત્સલ મત્તિ ॥

મીમ, સમરવિમર્દ, સારિસારિયોષ તારવ મત્તિ ॥ ૧૦૧ ॥

મુષઃ સાવ દિવસો, જાવા વલેવાય જલદાનિ અદિવત્સલ ॥

દિવસ વગેરેવર્ષ, દુર્મિત સિદ્ધિય ના સમ્પન્નમ્ ॥ ૧૦૨ ॥

વત્સલમવશેનુમત્તિ—અવન અદનુવન અદમે પ્રવેશમે ૧ ॥

મુષવતિ મુષળા વિશેષિતેત્ય, સામ્યુવત્તમ્ અદિવત્સલમ્ ॥ ૧૦૩ ॥

અદનિર્મુલે અદેન ૧ ૧૦૪ ॥”

ફીન હાવવદેત્યમ્ ॥

અદી દેવ અવન સામ્ય દિપ્તી દર્શીત દેવ સુદે દેવે ૨૮ સમ્પન્નમ્ ૧, પણ ને ૨૦૦ ૧-૧ અંદાવતે તે જાડે સ્વરૂપ ૨૮ ૫૦ દેવ તે જાડે ૧૦ ૧ ૧ —

હવે પ્રસંગ હોવાથી ત્રેલોકીય પ્રકાશમાં કહેત દિવ્ય-
કાળનો અર્થ નિર્દેશ કરીએ છીએ—

“ શુક્રાસ્તે માદ્રમાસે શુભમગણગતે વાષપતૌ સૌમ્યદેતૌ,
જ્યેષ્ઠાષાદે સુવારે શશિસિતમગણેષુદિતે નિસ્યગસ્તે ।
ફૂરેમૂષાદિવર્ગે વિષટિનિ સમયે મદ્ધલે વક્રિતેડપિ,
ચાવાગાઃ પૂર્વધિષ્ણ્યે પ્રહરવસુગતે જાયતે દિવ્યકાલઃ ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“ સાદ્ર માસમાં શુક્રાસ્ત, શુભ રાશિમાં ગમન,
અનુકૂળ શુક્ર, જ્યેષ્ઠાના પ્રથમ દિવસના વાર અંદ્ર શુક્ર નક્ષત્ર, રાત્રે
ઉગેસો અગ્નિઃ વર્ષનો કર રાત્રિ વિગેરે વધનો—ધટતો કાળ, વક્રી
મંગળ, અપાદી પૂર્ણિમાનું પૂર્વા નક્ષત્ર, અને પૂર્ણ પ્રહરનો
કાળ ; આ મંથોગો દેાય તો દિવ્યકાળ થાય છે ॥ ૧ ॥ ”

વિગેર આ પ્રમાણે છે—

“ શુક્રમ્યાઝનમને ગૃધિ-રુદયે ચ વૃદસ્પતૌ ।
ચતિતાદ્ધાકં વૃદિ-સ્તિષા વૃદિઃ જનૈશ્ચરે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ શુક્રના અસ્તમનમાં, શુક્રના ઉદયમાં, મંગ-
ળના રાશિના ત્યાગમાં, અને શનિના ઉદય અસ્તમન વર્તતા
કે માર્ગીકૃતમાં અગત્ય ગૃધિ થાય છે ॥ ૧ ॥ ” પણ અપા-
દના મુધને ઉદય થતાં, આવળુમા શુક્રાસ્ત થાય તો કુપાગ
પડે છે. અને એક રાશિ ઉપર શુક્ર થતા શનિ અસ્ત પામે તો
પણ તે અગુણ છે.

આમાત્રાના આકાંક્ષિ સાત નક્ષત્રમાં હરકોઈ મદ્ધ આપે
જાડે વૃદિ થાય છે તથા આમાત્રામાં ચિત્રા સ્વામિ તથા
વિષાખા, નક્ષત્રના વૃદિ ન થાય તો તે માસમાં વૃદિ
કર્તા નહીં અર્થે નક્ષત્રના મુધ શુક્ર અને મંગળ રોય
સ્વકે વૃદિ થાય છે. મુકા રાશિમાં એક જામે મંગળ અને
શુક્ર ને જામે તે તે અગુણ છે કેવળ કે અગ્ની નક્ષત્રમાં
અગ્નિ અને શનિ આવે છે ત્યારે ત્યારે અનાજ નાંખું થાય
કે નિહુ વૃદિનાં મુધ શુક્ર અને અંદ્ર, એ ત્રણ સ્વર્ગ થાય

તો તે દિવસોમાં વૃદ્ધિ થાય છે. અવયુમાં ફર ઘટ્ટ આવે ન્યાયે
અનાજ મિંચું થાય છે, જુદાં પાનનાં ઉચકાગે વૃદ્ધિ થાય છે,
પણ ફરમાં શુદ્ધ હોય ત્યારે નુલોનો ઝગમગ અને મીનમી ગાન
હોય તો જગમ પીડાય છે.

જેઠ શુદ્ધિ એકમ, દિવાળી, અને સુર્યના આઠા પ્રવેશને
દિને સોમ્યવાર હોય તો મુખ છે, આઠા પ્રવેશ પણ મિત્રિયાં
થાય તે વધારે મુખ છે. અને તેમાં વૃષભજન તથા પુષ્યાનાં
સંયોગ હોય તો અન્યત્ર લાભકારક છે.

ધામામાં જો જો દિવસે થઈ અને મંગલ કંતક વાગે તો
મળે તે તે દિવસે વૃદ્ધિ થાય છે. આ કમ ગમ અને મુદ્ધાં કંતક વાગે તો
મળે તો બદ્ધ વૃદ્ધિ થાય છે એક નશવત્તા શત્રુ અને આ કમ
તો પણ વૃદ્ધિ થાય છે સુર્યની પછીની વાગે તો શુદ્ધિ થાય.
અને તે અવસામાં જેટલો વગમ થઈને થોમ દેવે મેળો
વગમ અનાજ સમુદાય છે વિદ્યા, અનુભવ, કર્મ, કૃતિ,
કૃતિ, દાદિ, બા, મુખ, મુખ, મુખ, મુખ, મુખ, મુખ, મુખ, મુખ, મુખ,
આની ઉચકામાં થઈ આવે તો વર્ષામાં સારી વરસાદ થાય
છે. શુદ્ધિ અને અનુભવ અને પછી ઉદય થઈ અને મંગલ વાગે તો
થાય તો અમુખ છે.

આપાદમાં મુખવારે દાદિ, અનાજની કૃતિ, દાદિ,
માગમ (પાંચ) અમાસનું મુખ, આપાદી પુનર્વસુ, અને
કાર્તિકી પૂર્ણિમાએ કૃતિ નશવત્તા હોય તો મુખ છે. જેઠ કૃતિ
અમાસના આરંભ અને તે દિવસે દિને પિયા, અમાસને પિયામાં
નશવત્તા હોય. તથા વરસાદની નેમારી કે આપ તો દાદિ, અનાજ
સારી વરસાદ થઈ છે.

જે સારમાં અમરિવનો સારી દાદિ, અને તે દેવે
મુખ મંગલ, મંગલ પછી થાય તો તે મંગલ છે. આ કમ
જો અમરિવ પછી થાય છે. મુખ પછી થઈ છે. આ કમ
મંગલ મંગલ છે. આ કમ પછી થઈ છે. આ કમ
કાર્તિકી પૂર્ણિમાએ દાદિ હોય છે કૃતિ છે. આ કમ
આ. દેવે દેવે આ કમ પછી થઈ છે. મુખ પછી થઈ છે.

નારયંદ્ર દીપ્પનના (ભાષાંતર) માં કહ્યું છે કે—જે
 યુધ ગુરુ અને શુક્રમાંના જે ગ્રહોનો મેળાપ થાય તો તે જગ-
 તને આનંદ આપે છે, શનિ અને રાહુ હરકોઈ એક રાશિ પર
 આવે તો અનાજ મોંઘું થાય છે, અને લોકો પીડા પામે છે.
 સૂર્ય, મંગળ, યુધ બૃહસ્પતિ અને શનિ જોએક રાશિમાં
 આવે તો રાજ-પ્રજા પીડા પામે છે. તથા રાહુ અને શનિ
 વિનાના દરેક ગ્રહો એક રાશિ પર આવે તો બહુ નુકશાનકારક
 નથી, પણ જો સાત ગ્રહ એક રાશિમાં ભેગા મળે તો લાંબા
 કાળ સુધી જગતમાં અસંતોષ, એકારી, યુદ્ધ અને મનુષ્યોનો
 નાશ થાય છે.

આ પ્રમાણે સામાન્ય રીતે દિવ્યાદિવ્ય કાળ સંબંધી
 ભવિષ્યનું સામાન્ય જ્ઞાન થાય છે, જેનું અશેષ સ્વરૂપ બીજા
 ગ્રંથોથી તપાસવું.

હવે તારાનું દ્વાર કહે છે—

जम्मा कम्मं च आहाणं, तारा ग्रहद्व अंतरे
 सस्त नाम फला सद्वा, अंतरा नामिच्चा ॥२५॥

અર્થ—જન્મ કર્મ અને આધાન એ ત્રણ
 તારાઓ આઠ આઠ તારાઓના આંતરે આવે છે,
 તે પોતપોતાના નામ પ્રમાણે ફળ દેનારી છે. અને
 મધ્યની તારાઓનાં નામ આ પ્રમાણે છે—

વિવેચન—તારા નવ છે, તેને બાણવાની રીત આ
 પ્રમાણે છે—

જન્મનક્ષત્રથી અને તેની ખગરન હોય તો નામનક્ષત્રથી
 આરંભીને નવ નવ નક્ષત્રની એક, એમ સત્યાવીય નક્ષત્રની
 ત્રણ ઓળી કરવી. તેમાં ત્રણે નવકના પહેલા નક્ષત્રો પહેલી
 તારા, બીજા નક્ષત્રો બીજી તારા, એમ આગળ ત્રણે ઓળીના
 નવમા નક્ષત્રે અને નવમી તારા ગણાય છે. એટલે—સત્યાવીય

નક્ષત્રમાંથી નવ-નવના આંતરે રહેલ ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રોની એકેક તારા હોય છે.

(તારા કોષ્ટક)

૧	૫ જન્મ.	અ	મ	૫૦ ફાઉ. ૩૧૦	૬	ચિ	સ્વા	વિ
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૨	અ કર્મ-	જ્યે	મૂ	૫૦ પા. ઉ. ૫૧૦	મ	ધ	શ	૫. બા.
	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૮
૩	ઉભા. આધાન	૨	બ	બ	૬	૨૧	૫	૫૦
	૧૬	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૭
૧મ		સ ૫૮	ત્ર ૫૨	શેમા	વામા	સાધના	નિધના	મૈત્રી
	૧	૨	૩	૪ (અવંશા)	૬	૭	૮	૯

લેખકે—જન્મનક્ષત્ર સુખ હોય તો તેમાં પહેલા નવકની આંક આંક નક્ષત્રના આંતરે રહેલી પહેલી, દસમી અને બોગ-છીશમી તારાનું નામ અનુક્રમે જન્મ, કર્મ અને આધાન છે, જે પોતપોતાનાં નામ સદૃશ કૃણ આવે છે. જન્મનક્ષત્રથી કે નામ નક્ષત્રથી હજી નક્ષત્ર સુધી ગણતાં જે સંખ્યા આવે, તેને નવથી ભાગતાં જે શેષ રહે તેટલામી તારા હજી દિવસે છે. આ રીતે પણ તારા યોધી શકાય છે.

શુક્ર-શિખર ૫૨-છી શબ્દ-નોકર ગામ-રહેવાથી વિગે-રેમાં પરસ્પરની તારા યોધવી હોય, તો એકના જન્મ નક્ષત્રથી બીજાના જન્મનક્ષત્ર સુધીની સંખ્યાને નવથીભાગી શેષ રહેલ અંકથી પરસ્પરની તારા યોધી શકાય છે, જે પેઢીની પરસ્પરની ત્રીજી પાંચમી અને સાતમી તારા નેહ કહી છે. તેમજ સારંગે પણ પરધણીની અને ઘણી તારા યોધવામાં આવે નિયમ સ્વીકાર્યો છે.

■ ગણયેન સ્થામિનશત્રાદ, યાવદ્વિષ્ણવં મદસ્ય ચ ।

નવમિસ્તુ હરેદ માગં, શૈવં તારાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મદ સ્વામીના નક્ષત્રથી મદનપત્ર મુધી ગણી તેને નવથી ભાગવા, અને એવ રહે તે તારા જાંબુડી ॥૧॥ ”

આ તારા વાસ્તુશાસ્ત્રમાં ઉપયોગી છે. આ વાસ્તુશાસ્ત્રની નવ તારાનાં નામ—શાંતા, મનોરમા, કૂરા, વિજયા, કતહો-ફલવા, પાત્રીની, રાક્ષત્રી, વીરા અને આનંદા છે.

જન્મ, કર્મ અને આધાનની મધ્યમાં રહેલ બીજીથી નવમી મુધીની આઠ તારાઓનાં નામ આ પ્રમાણે છે—

સંપર્ક શ્રાવર્કે સ્વેમા, જામા સાહરણ નિદ્ધરણાં ।
મિત્તી પરમમિત્તી અ, દુટ્ટા તિ સગ પંચમા ॥૨૬॥
જમ્માહાળા વિવજિજ્ઞા, ગમે ય્યાર્હિ વાહિઓ,
કટ્ટેણ જીવર્કે કિરહે, પક્ષ્વે ચંદુત્તરા-રૂમા ॥૨૭॥

અર્થ—સંપત્ત, આપત્ત, ક્ષેમા, યામા, સાધના નિર્ધના, મૈત્રી અને પરમમૈત્રી; એ બાકીની આઠ તારાઓ છે. નવ તારામાંથી ત્રીજી સાતમી અને પાંચમી તારા દુષ્ટ છે. ॥ ૨૬ ॥ જન્મ અને આધાન તારા ગમનમાં વર્જ્ય છે, તથા ત્રીજી પાંચમી સાતમી જન્મ અને આધાન તારામાં રોગી થયો હોય તે કષ્ટે જીવે છે, આ તારાઓ કૃષ્ણપક્ષમાં ચંદ્ર કરતા વધારે શ્રેષ્ઠ હોય છે ॥ ૨૭ ॥

વિવેચન—ત્રણે નવકની પહેલી તારાઓ ઉપર કદા પ્રમાણે જન્મ જન્મ, કર્મ અને આધાનના નામથી ઓગળાય છે તેમ ત્રણે નવકની બીજીથી નવમી મુધીની આઠ તારાઓ જુદા જુદા ત્રણ નામથી ઓગળાતી નથી, પણ ત્રણે તારા

એકસરખા નામથીજ ઓળખાય છે. એટલે સત્યાવીશ નક્ષત્રની નવ તારાઓજ ચાય છે. તેમાંથી બીજીયા નવમી તારાઓનાં નામ આ પ્રમાણે છે

જન્મનક્ષત્રથી ૨-૧૧-૨૦ મું નક્ષત્ર તે બીજી સંપત્ત તારા, ૩-૧૨-૨૧ મું નક્ષત્ર તે ત્રીજી વિપદ તારા, ૪-૧૩-૨૨ મું નક્ષત્ર તે ચોથી દેશ, ૫-૧૪-૨૩ મું નક્ષત્ર તે પાંચમી યામા, ૬-૧૫-૨૪ મું નક્ષત્ર તે છઠી સાધના, ૭-૧૬-૨૫ મું નક્ષત્ર તે સાતમી નિર્ધના, ૮-૧૭-૨૬ મું નક્ષત્ર તે આઠમી મૈત્રી, અને ૯-૧૮-૨૭ મું નક્ષત્ર તે નવમી પરમમૈત્રી તારા કહેવાય છે.

આ નવ તારાઓમાં જન્મ, આધાન, વિપદ, યમા અને નિધના તારાઓ હુદ છે. તે તારામાં ગમન કરવું એક નથી, તેમજ તે તારા વિષે જેને રોગ ઉત્પન્ન થયો હોય તે કષ્ટે જીવે છે; એટલે-બીજા મહેાની અનુકૂળતા હોય તો લાંબું જીવ બોગવે છે, અને બીજા મહેાની પ્રતિકૂળતા હોય તો રોગી મૃત્યુ પામે છે.

લક્ષ તો કહે છે કે—

“ યથા સ્વાદ વલી ચન્દ્ર-સ્તારા સ્થાપ્યનિષ્ઠા । ”

અર્થ—“ જો ચંદ્ર બળવાન હોય તો પણ હુદ તારાઓ અનિષ્ઠ કરે છે. ” ઉદયમમ સૂરિ કહે છે કે-જન્મ, આધાન, વિપદ, યમા અને નિધનાના અચ્ચાર નક્ષત્રમાં શોરકર્મ અને યાત્રાનો સ્થાગ કરવો. અને શુક્રવપ્સમાં પણ આ તારાને વિષે રોગ ચાય તે રોગી બહુ ક્ષેશ બોગવે છે કે મૃત્યુ પામે છે, તો પછી કૃષ્ણવપ્સ માટે તો પૂછવું જ શું ?

આધાન માટે લક્ષ કહે છે કે—

“ યાત્રા-મુદ્ધ વિવાદેષુ, જન્મતારા ન ધોમના ।

શુભાન્વશુભકાર્યેષુ, પ્રવેતો ચ વિશેષતઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—જન્મતારા યાત્રા, મુદ્ધ અને વિવાદમાં નથી, પણ બીજાં શુભ કાર્યોમાં શુભ છે, અને પ્રવેશક

વિશેષ શુભ છે. ॥ ૧ ॥ ” અર્થાત્-જન્મના ચંદ્રની પેઠે જન્મની તારા ગૃહપ્રવેશ અને માંગલિક કાર્યોમાં શુભ છે. પણ દુરકર્મ, વિવાદ, યુદ્ધ, યાત્રા, વિવાહના કાર્યોમાં અને રોગોત્પત્તિમાં અશુભ છે. જન્મનક્ષત્રની પેઠે આધાન નક્ષત્ર માટે પણ જાણવું, એટલે-જન્મનક્ષત્રનાં વર્ત્ત્વ કાર્યો આધાનમાં પણ વર્ત્તવાં, અને જન્મનક્ષત્રનાં પ્રશસ્ત કાર્યો આધાનમાં પણ પ્રશસ્ત છે, માટે કરવા.

કર્મ સંપત્ અને મૈત્રી તારાઓ મધ્યમ છે; તથા હેમા સાધના અને પરમમૈત્રી તારાઓ શ્રેષ્ઠ છે. તે માટે કહે છે કે—

“ શોપામુ તારામુ વ્યાધિઃ, સાધ્યો નૃણાં મવતિ નાતઃ । ...

વ્યાધિવદવગોદ્ધવ્યાઃ, સર્વારમ્માશ્ર તારામુ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ મનુષ્યને બાકીની તારાઓમાં ઉત્પત્ત યોગે વ્યાધિ સાધ્ય થાય છે. હરેક તારાને વિષે કરેલાં સમસ્ત કાર્યોના આરંભે વ્યાધિની પેઠે (શુભાશુભ) ફળવાળા જાણવા ॥ ૨ ॥ ”

“ જ્ઞાનં ન્યૂનં તિથિન્યૂના, ક્ષપાનામોડપિ ચાઽષ્ટમઃ ।

તત્ત્વં દામયેત્તારા, વદ્-ચતુર્થે-નવસ્થિતાઃ ॥ ૩ ॥ ”

અર્થ—“ નક્ષત્ર અશુભ હોય, તિથિ અશુભ હોય, અને ચંદ્ર પણ આક્રમે હોય, તે સર્વને છૂટી, ઘોષી, અને નવમી તારા ગમાવી દે છે ॥ ૩ ॥ ”

હરેક દુષ્ટતાના માટે કહે છે કે—

“ મયારં જન્મનક્ષત્રે, મલ્યાદ્દમન પરતઃ શુભમ્ । ”

અર્થ—“ જ્ઞાનમી તારા અને જન્મનક્ષત્રમાં મલ્યાદ્દ પડેલા કાળ શુભ છે. ” આ ઉપરથી ત્રીજી પાંચમી જન્મતારા અને આધાનતારા પણ મલ્યાદ્દન પડી દુષ્ટ ફળ આપી શકતી નથી એવું જાણવું.

શુક્રકૃત્તમ્ આદ્ય જન્મ જોવાય છે. બ્યારે કૃષ્ણ પદ્મમાં ચંદ્રને જોવા તારાનું જન્મ જોવાય છે તે માટે કહ્યું છે કે—

“ જન્મકૃત્તમ્ જન્મ તારા, કૃષ્ણકૃત્તમ્ જન્મ મર્ત્ય ।

વિજ્ઞાનં જોવાને જ મર્ત્ય, કાર્યં જન્મ મર્ત્યકૃત્તમ્ ॥ ૪ ॥ ”

અર્થ—“કૃષ્ણપક્ષમાં ચંદ્ર કરતાં તારા બળવાન છે, કારણ કે—સ્વામી ચિકિત્સા હોય કે સ્વામી હાજર ન હોય તો તેનું કાર્ય સી કરી શકે છે. ॥ ૧ ॥ ” વ્યવહાર પ્રકારમાં કહ્યું છે કે—

“રુદ્રાસ્યાઽષ્ટમ્યર્ધા-દનન્તરં તારકાવલં યોગ્યમ્ ।

મતિપત્યાન્તોષ્ણલં, સન્ધ્યાકાલોદયં યાવત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“કૃષ્ણપક્ષની અષ્ટમીના અર્ધભાગથી પ્રારંભીને શુદ્ધિ એકમના અંતે આવતા સંધ્યાકાળનો ઉદય થાય ત્યાં સુધી તારાનું બળ અદ્વજ કરવું. ॥ ૧ ॥ ” એટલે બળવાન તારા ચંદ્રનીજ ગરજ સારે છે, કેમકે જો બલિષ્ઠ તારા હોય તો કૃષ્ણપક્ષનો ચંદ્ર પણ બળવાનજ મનાય છે. માત્ર જો શુકલ-પક્ષ હોય તો તારાનું બળ જોવાનું નથી. ॥ ૨૭ ॥

હવે યોગદ્વાર કહે છે—

ચ્ચઠ્ઠ નવમ દસમં, તેરસ ષીસં ચ સૂરરિક્ષ્ણાશ્મો ।

સસિરિક્ષ્ણં હોઢ તયા, રવિજોગો અસુહસયદલણો ૨૮

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચોથું, છઠ્ઠું નવમું, દસમું, તેરમું અને વીશમું ચંદ્ર નક્ષત્ર હોય તો રવિયોગ થાય છે; આ યોગ સેંકડો અશુભનો નાશ કરનાર છે.

વિવેચન—સૂર્યથી ભોગવાતું નક્ષત્ર રવિનક્ષત્ર કહેવાય છે. અને ચંદ્રથી ભોગવાતું નક્ષત્ર દિનનક્ષત્ર કે ચંદ્રનક્ષત્ર કહેવાય છે, તેમાંથી સૂર્યનક્ષત્ર ચંદ્રનક્ષત્ર તિથિ અને વાર પેહીના બે ત્રણ કે ચારનો સંયોગ થવાથી નવા નવા યોગો તૈયાર થાય છે. આજ રીતે લગ્ન કુંડળીમાં પણ તમ્મ અદ્ધ અને રાશિના સંયોગથી યોગો થાય છે, જે પૂર્વે કહી ગયા છીએ.

ત્રિવિક્રમ કહે છે કે—યોગોમાં દુષ્ટયોગ, સામાન્યયોગ, સુયોગ, સિદ્ધિયોગ, અને અમૃતસિદ્ધિયોગ કે

જેનું દેશ અનુક્રમે—અત્યંત અગ્નિદિ, દૈવયોગે સિદ્ધિ, વિદ્યો
સિદ્ધિ, ઇચ્છિત સિદ્ધિ, અને હન્યધિક સિદ્ધિ છે.

અહીં આચાર્ય મહારાજ પ્રથમ મહા બ્રાહ્મણ એવા
રવિયોગને દેખાડે છે. તે લાવવાની એવી રીત છે કે—સૂર્ય-
ક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર સુધી ગણવું, અને જેટલામું ચંદ્રનક્ષત્ર આવે
તેટલામો તે યોગ કહેવાય છે, આ રીતે અષ્ટીચ્ નક્ષત્રને નહીં
ગણવાથી સત્યાવીશ યોગો થાય છે. જેમાંના કેટલાક યોગો
શુભ છે. જ્યારે કેટલાક યોગો અશુભ છે.

નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં રવિનક્ષત્રથી સત્યાવીશ નક્ષ-
ત્રમાં કરેલઃકાર્યનું દેશ નીચે મુજબ આપ્યું છે.

રવિરિક્તમ્મિ અ મરણં, વીણ કલ્હં મયં ચ તદ્દ તદ્દ ।

હોઈ ચડત્યે સુકલં, પુત્રવહં પંચમે રિક્તે ॥ ૧ ॥

છદ્દે મિણેઈ સત્તું, મિત્તવિણાસં ચ સત્તમે રિક્તે ।

મરણં અદ્દમરિક્તે, પૂઆલાહો અ નવમમ્મિ ॥ ૨ ॥

વસમમ્મિ લામસિદ્ધિ, દ્વકારસમે પડેઈમ વયાઓ ।

વારસમે અદ્દુહિઓ, તેરસમે અદ્દુહી હોઈ ॥ ૩ ॥

ચડદસમે નાઈમેઓ, વગ્ગપાઓ મવેઈ પગ્ગસમે ।

સોલસમે ધનહાળી, સત્તરમાઈ તિલ્લિઓ ॥

॥ ધણહરણાઈણિ કુલ્લવન્તિ ॥ ૪ ॥

વીસદમો રવિમોગો, રગ્ગં પકરઈ હીણવંસસ્સ ।

સમ્મમિણં મુણિઝ્ઞં, મદ્દમઘ્વં સુકલપવસમ્મિ ॥ ૫ ॥

અદ્દમાઈં સત્ત વગ્ગમહ, દિણમગ્ગેણ તિલ્લવુક્કસાઈં ।

સો તેણ હોઈ દુહિઓ, જો ઠાવઈ કીલ્લમાત્તંપિ ॥ ૬ ॥

इति रवियोग कलम् ।

અર્થ—“ સૂર્ય નક્ષત્રમાં મૃત્યુ ૧. સૂર્ય નક્ષત્રથી બીજા
નક્ષત્રમાં ઠલક ૨, ત્રીજામાં બચ ૩. ચોથામાં મુખ ૪. પાંચ-
મામાં પુત્રવધ ૫. ॥ ૧ ॥ છઠ્ઠામાં શત્રુને જીતે ૬, સાતમાં

મિત્રની હાનિ ૭. આઠમામાં મૃત્યુ ૮. નવમામાં પૂર્ણલાભ ૯.
 ૧૧ ૨ ૥ દશમામાં લાભસિદ્ધિ ૧૦, અધ્યારમામાં સ્થાનજ ૨ ૧૧.
 બારમા નક્ષત્રમાં અનિદુઃખ ૧૨. તેરમામાં સુખ ૧૩. ૧૩ ૥ ૩ ૥
 ચૌદમામાં જ્ઞાતિભેદ ૧૪. પંદરમામાં વજ્રપાત ૧૫. સાતમામાં
 ધનહાનિ ૧૬. સત્તર અઢાર તથા ઐગમ્નીશમામાં ધનદરણ
 વિગેરે ૧૭-૧૮-૧૯. ૧૪ ૥ વીશમા નક્ષત્રમાં દીનવંશવાગાને
 પજુ શાન્ત્યલાભ, તેમજ શુકલપક્ષમાં વીશમા નક્ષત્રમાં કાર્ય કર-
 શવાથી અનિશ્ચય લાભ ૨૦. ૧૫ ૥ તથા મૂર્ચનક્ષત્રથી ઐકવીશ
 બાવીશ ત્રેવીશ ચૌવીશ પચ્ચીશ છબીશ અને સત્યાવીશમાં
 નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી તીવ્ર દુઃખ વિગેરે દુઃખ મળે છે એટલે
 ખીલો માત્ર ઠોકે તોપણ તે દુઃખી થાય છે, ૨૧-૨૭ ૥ ૬ ૥

મૂર્ચનક્ષત્રથી છપ્પ વંદનક્ષત્ર સુધી યનાસ સત્યાવીશ
 યોગોમાં ચોથા, છઠ્ઠા, નવમા, દસમા, તેરમા અને વીશમા વંદ
 નક્ષત્રથી યનાસ યોગ મહા સિદ્ધિને કરનાર રવિયોગ કહેવાય છે.
 આ યોગના બળ માટે યતિવલ્લભમાં કહ્યું છે કે—શુદ્ધ લગ્નના
 બળ જેવું રવિયોગનું બળ છે. નારથાંદ્ર દીપ્ત્યુમાં કહ્યું છે.
 કે—સિંહના ભયથી નાસેલા દંભરો ગળેનો પેડે રવિયોગથી
 નાશ પામેલા મદો આઠાશમાં દેખાતા નથી.

આ છબે રવિયોગના દુઃખ માટે હર્ષ પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—

“एवाणं फलं कमसौ, विठलं तुमस्तं च जवं च सत्तणं ६ ।

લામં ચ ૬ કમસિદ્ધિ ૧૦, પુત્રપ્તતી અ ૧૩ રગ્નં ચ ૨૦ ૧૧ ૥”

અર્થ —“ આ છબે રવિયોગોનું દુઃખ અનુક્રમે—૧. વિપુલ સુખ, ૨. શત્રુજન્ય, ૩. નવમે લાભ, ૪. દસમે કાર્ય નિર્ધ, ૫. તેરમે પુત્રજન્મ, અને ૬. વીશમે શાન્ત્યપ્રાપ્તિ છે. ૧૧ ૧ ૥ ”

બાહીના યોગોમાં કેટલાક દુષ્ટ યોગો છે, અને કેટલાક
 મધ્ય યોગો છે તે માટે આરંભસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે—સર્વ
 નક્ષત્રથી વંદનું નક્ષત્ર—પંદરમું, પાંચમું, સાતમું, બારમું,
 અધ્યારમું, પંદરમું અને સોડમું હોય તો જન્મ (પ્રાગ્દર)
 યોગ થાય છે. નારથાંદ્ર મૂરિ કહે તે કે—

“ વિદ્યુન્મુક્ત શૂલકાગ્નિ, કેતુ-સ્કાં વજ્ર-દમ્પ-નિર્ધાતાઃ ।

જ ન દ દ ધ ક ષ મ સંખ્યે રવિપુરત ઉપમદ્વા ધિષ્ણ્યે ॥૧॥ ”

અર્થ—“ આ શ્લોકમાં કક્ષાવર્ગીના સકેતથી આંકની સૂચના કરેલ છે. તે સૂર્યનક્ષત્રથી પાંચમા, આઠમા, યૌદ્ધમા, અદારમા, એગણીશમા, બાવીશમા. ત્રેવીશમા અને ચાવીશમાં ચંદ્રનક્ષત્ર ઉપગ્રહ સંજ્ઞાવાળા છે. તેનાં નામ અનુક્રમે વિદ્યુન્મુખ, શૂલ, અગ્નિ, કેતુ, ઉદ્ધ, વજ્ર, કંપ અને નિર્ધાન છે. ॥ ૧ ॥ ”

વિવાહાદિક કાર્યમાં આ આઠે ગ્રહોનું અનુક્રમે-પુત્ર, મરણ, પતિ મરણ, વજ્રપાત, પતિનાશ, ધનનાશ, દુઃશીલતા, સ્થાનબદ્ધ અને કુલક્ષય છે. ઉદયપ્રભસૂરિ તે સૂર્યનક્ષત્રથી-સાતમા, પંદરમા, એકવીશમા અને પચ્ચીશમા ચંદ્રનક્ષત્રને પણ ઉપગ્રહ તરીકે ઓળખાવે છે. આ ઉપગ્રહો પણ અનિષ્ટ ફળને આપનારા છે.

નારચંદ્ર દીપ્તનમાં પણ ચાતમા ઉપગ્રહને અતિદુષ્ટ માને છે—

“ સૂર્યક્ષાંત સત્તમં જ્ઞક્ષં, મસ્મયોગં તુ તદ્ મવેત્ ।

યત્કિંચિત્ ક્રિયતે કાર્યં, તત્સર્વં મસ્મસાદ મવેત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સૂર્યનક્ષત્રથી સાતમું નક્ષત્ર હોય તે ભસ્મયોગ કહેવાય છે, આ યોગમાં જો જરાપણ કાર્ય કરાય તો તે સર્વકાર્ય નાશ પામે છે ॥ ૧ ॥ ”

જ્યોતિષ હીરમાં કહ્યું છે કે—“ સૂર્યનક્ષત્રથી પંદરમું નક્ષત્ર હોય તે દંડયોગ બને છે, અને તે અશુભ છે. ”

સૂર્યનક્ષત્રના આંકને દસ, અગીયાર, પંદર, અદાર, ત્રેવીશ. અને એકમાંથી બાદ કરતાં જે આંક આવે તેટલામાં અધિની વિગેરે નક્ષત્રો દુષ્ટ છે, બીજી રીતે ગણીએ તો—સત્યાવીશમાંથી બાદ કરેલ સૂર્યનક્ષત્રના આંકમાં અથવા સૂર્યનક્ષત્રથી અધિની નક્ષત્ર જેટલાનું હોય તે આંકમાં પણ દસ વિગેરે છ સંખ્યા

મેળવતાં તે તે આંક આવે તેટલામું ચંદ્રનક્ષત્ર અશુભ છે. જે દરેકનું નામ પાતયોગ થાય છે. (ગાથા ૧૩૬)

અભિજિત નક્ષત્ર જુદું ગણતાં સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર મુખીના અઠ્યાવીશ યોગો થાય છે, તેમના આઠલયોગ નેષ્ટ છે. નરપતિ જ્યેષ્ઠામાં કહ્યું છે કે—

“ સૂર્યમાદ ગણયેન્દોર્થે, સપ્તધિર્માગમાહર ।

શૂન્યં દ્વો વા ન રોષી ચે-દાઢલો માસિતિ ત્રિશ્રિતમ્ ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“ સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર મુખીના આંક ગણી તેને સાતથી ભાગ દેવો, જે રોષમાં શૂન્ય કે બેનો આંક ન રહેતો આઠલયોગ નથી એમ સમજવું. આ ઉપરથી એવું સૂચન છે કે-જે રોષમાં બે કે શૂન્ય રહેતો તે દિવસે આઠલયોગ હોય છે ॥૧૧॥ ” આ રીતે ગણીએ તો સૂર્યનક્ષત્રથી ખીને, સાતમે, નવમે, દોઢમે, સોળમે, એકવીશમે, ત્રેવીશમે અને અઠ્યાવીશમે સ્થાને રહેલ ચંદ્રનક્ષત્રમાં આઠલયોગ છે. આ યોગને પણ શુભકાર્યમાં ત્યાગ કરવો, પણ યાત્રામાં તો આ યોગ વિશેષે કરીને વર્જવો.

સૂર્યનક્ષત્રથી બારમું નક્ષત્ર પણ સૂર્યની લાતથી દ્રષિત છે. મુદૂર્ત્તચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે-સૂર્ય નક્ષત્રથી છઠું, તેરમું, વીશમું અને સત્યાવીશમું નક્ષત્ર સમજીયોગ છે; તે યાત્રામાં ત્યાજ્ય છે. અને આઠલયોગ દરેક શુભકાર્યમાં વર્જ્ય છે.

ઉપર જેમ સૂર્યનક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્રમાં શુભાશુભ યોગો થાય છે, તેમ દરેક મહના યોગોથી પણ શુભાશુભ યોગો થાય છે. પૂર્ણિમાના ચંદ્રનક્ષત્રથી આઠમું. મંગલના નક્ષત્રથી પહેલું, બીજું, ત્રીજું, અને અઠ્યાવીશમું, જુધના નક્ષત્રથી ત્રેવીશમું, શુક્રના નક્ષત્રથી છઠું, શુક્રના નક્ષત્રથી પચ્ચીશમું અને સત્યાવીશમું, શનિના નક્ષત્રથી પહેલું, બીજું, આઠમું, અને અઠ્યાવીશમું તથા રાહુ નક્ષત્રથી પહેલું, બીજું, નવમું, પંદરમું, એકવીશમું અને સત્યાવીશમું નક્ષત્ર દુષ્ટ છે, કેમકે—

આ નક્ષત્રોમાં પૂર્ણિમા આનિજિત હજાર નક્ષત્રો
નિમેષે યોગે થાય છે. જેના શુભાશુભો કર્કે થઈ
સતા અને પાન મંત્રથી નિમેષ નર્વત (નક્ષત્રો
માં) આગત કરેવાશે. તથા અશ્વોરિષ્ટના પુણ્યો
યોગે પૂર્વે કરેનાર્થ થયા છે (પાને. ૧૫૪) કે
સયોગથી જે યોગે થાય છે તેના યોગે દરેક પ્રત્યેક
થવા નથી, પણ આરંભસિદ્ધિમાં પાકથી અને
નીમે મુજબ શુભાશુભ યોગે કરેલ છે.

“ વહિ એકમથી ગરૂ થવા પૂર્ણિમા પર્વે
માગસરમાં પાંચમ દિને શુક્રવાર અને પુનર્વસુ નક્ષત્ર
યોગ કે મહાની છઠ્ઠ દિને શુક્રવાર અને ઉત્તરાશ્વિની
હોય, ક્રાગણ કે ચૈત્રની તેરથે શુક્રવાર અને વિશાખા
હોય, વૈશાખ કે જંઠની એકમે ઉત્તરાશ્વિની કે મૂલ નક્ષત્ર
આષાઢ કે શ્રવણની બીજે સોમવાર અને ઉત્તરાશ્વિની
હોય, તથા ભાદરવે કે આસો માસની સાતમ દિને
અને રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો તે દરેક શુભયોગો છે.”

“ અને કાર્તિક કે માગસરની હથમે મંગલવા
આષાઢ હોય, પાષ કે મહામાસની અગીયારથે શુક્રવા
પૂર્વાશ્વિની નક્ષત્ર હોય, ક્રાગણ કે ચૈત્રની બારથે
અને સ્વાતિ નક્ષત્ર હોય, વૈશાખ કે જંઠની તેરથે
અને શ્રવણ નક્ષત્ર હોય, આષાઢ કે શ્રવણની ચૌદથે
અને પૂર્વાશ્વિની નક્ષત્ર હોય, તથા ભાદરવે કે આસો
પૂર્ણિમા દિને રવિવાર અને કૃત્તિકા નક્ષત્ર હોય; તો
યોગો અશુભ છે.”

કેટલાક આચાર્યો તિથિવાર રાશિ અને સમયનો
કુલ્યયોગ કહે છે. તે આ પ્રમાણે છે.

સેનાતીથિએ સવારે મંગલવાર
લગ્ન હોય ભદ્રા તીથિએ પ્રથમ પ્રહર
મિથુન, કર્ક કે કન્યા લગ્ન હોય.

મેષ કે વૃ
વાર

શુક્રવાર અને સિંહ ધન કે કુંભ લગ્ન હોય, ચિંતા તીથિ દિને ત્રીજા પ્રહરના અંતે શુક્રવાર અને વૃષ કે તુલારાશિ હોય, તથા પૂર્ણા તીથિએ સૂર્યાસ્તકાલે શનિવાર અને મકર કે મીન રાશિ હોય તો તે તીથિએ કુલ્લ કહેવાય છે.

તથા રવિ નક્ષત્રથી અંદ્રનક્ષત્રનો આંક-શુકલ એકમથી ચાલુ તીથિ વાર, અને નક્ષત્રનો સરવાળો કરી નવથી ભાગતાં શેષ સાત રહેતો હિંબરયોગ થાય તે દ્વયોગ છે. (મૂ.)

હવે તિથિ વાર અને નક્ષત્ર, એ ત્રણ મળવાથી જે જે યોગો થાય તે નીચે મુજબ છે. તેમાં પ્રથમ કુમારયોગ કહે છે.—

સોમે ભોમે વુહે સુક્કે, અસ્તિણાઈં ચિહંતરા ।

પંચમી દસમી નંદા, સુહો જોગો કુમારથો ॥૨૧॥

અર્થ—સોમ મંગળ પુષ કે શુક્રમાંથી એક વાર હોય, બખ્ખેના આંતરે રહેલાં અશ્વિની વિગેરે નક્ષત્રોમાંથી એક નક્ષત્ર હોય, અને પાંચમ દશમ કે નંદા-માંથી એક તિથિ હોય; તો કુમારયોગ થાય છે.

વિવેચન—કુમારયોગ તિથિ વાર અને નક્ષત્ર, એ ત્રણથી થાય છે. તેમાં જે દિવસે સોમ મંગળ પુષ કે શુક્ર, એ ચાર વાર પૈકીનો એક વાર હોય; અને તેજ દિવસે એકમ પાંચમ છઠ દશમ અને અગ્રીયારશ એ પાંચ તિથિમાંથી હર-કોઈ એક તિથિ હોય; તથા અશ્વિની નક્ષત્રથી પ્રારંભીને બખ્ખે નક્ષત્રો મૂકીને ત્રીજા ત્રીજા નક્ષત્ર હોય; તો કુમાર નામે એક

૧ યોગઃ કુમારનામા, કુમાઃ કુજહેન્દુગુલ્લયોગેષુ ।

અથાદ્યેદ્યન્તર્ભિન્ન-કંદાદશવચસીતિથિષુ ॥ (ભાસ્કર • ૧૧૨૬)

રાજયોગો મર્યાદાયે-દ્યન્તરે ભેઃ કુમારઃ ।

મદા સ્ત્રીમાનસામુ, કુચક્ષુમાનુષુ ॥ (ભાસ્કર • ૧૧૨૭)

અયોદ્યદશમી ચિંતા, સ્વચિંતે સ્વાદ ગુહ્યતી ॥ (ભાસ્કર •)

યોગ થાય છે. અહીં અશ્વિની વિગેરે ત્રીજાં ત્રીજાં નક્ષત્રો અશ્વિની રોહિણી પુનર્વસુ મઘા હસ્ત વિશાખા મૂલ શ્રવણ અને પૂર્વાશાદપદ, એ નવ છે.

કુમારયોગના બળ માટે નારાયણ ટીપ્પનમાં કહ્યું છે કે—

“કુમારોદયવેલાયાં, લાભો મવતિ પુષ્કલઃ ।

રોગી મવ્યો જયો યુદ્ધે, યાત્રા મવતિ સિદ્ધિદા ॥ ૧ ॥

મહાલમુનિભિઃ પ્રોક્તઃ કુમાર યોગો દિનેસદોષેઽપિ ।

અસ્મિન્ કાર્યે દીક્ષા વિવાહયાત્રા પ્રતિષ્ઠાદિ ॥ ૨ ॥

અર્થ—કુમારયોગની શરૂઆતના કાળમાં પુષ્કળ લાભ થાય છે, તે વખતે રોગી થયેલ મનુષ્ય જલદી સારો થાય છે, યુદ્ધે ગયેલ જય પામે છે, અને પ્રવાસ પણ ફળદાયક નીવડે ॥ ૧ ॥ બંગાલમુનિએ કહેલ કુમારયોગ દ્વિતિ દિન હોવા છતાં પણ દીક્ષા વિવાહ યાત્રા અને પ્રતિષ્ઠા વગેરેમાં આલ્સ છે. ॥ ૨ ॥ ”

લગ્નશુદ્ધિમાં તો કહ્યું છે કે—

“ધરવેત્ત-મિત્તયા-ધમ્મ-સિષ્પ-વિચ્છાદ્યા સુદા માવા ।

કાયન્વા ઇણં, વિરુદ્ધયોગં વિવચ્ચિત્તા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“વિરુદ્ધ યોગ ન હોય તો આ કુમારયોગવડે ધરપ્રવેશ, મિત્રતા, ધર્મ, શિક્ષણ અને વિદ્યા વિગેરે શુભ કાર્યો કરવાં ॥ ૧ ॥ ” અહીં જે વિરુદ્ધયોગની સૂચના કરી છે તે વિરુદ્ધ યોગો કકચ સંવર્તક કાલ અને ચમઘંટ છે. એટલે—સોમવારે અગીયારશ અને વિશાખા, મંગળવારે દશમ અને પૂર્વાશાદપદ, બુધવારે પડવો મૂલ અને અશ્વિની, તથા શુક્રવારે રોહિણી હોય અને કુમારયોગ થતો હોય તો તે કુમારયોગ સુખકારક નથી. એમ લગ્નશુદ્ધિ પ્રકરણમાં કહેલું છે. પણ બીજાં શ્રેણીમાં તો અશુભ દિવસો હોય છતાં કુમારયોગનું બલવાનપણું દેખાડ્યું છે.

હવે રાજયોગ કહે છે—

સૂરે સુક્રકે ઘુહે મોમે, મદા તીયા ય પુરિણમા ।

ચિન્તરા મરણીમુક્તવા, રાજજોગો સુહાવહો ॥૩૦॥

અર્થ—રવિ શુક્ર બુધ કે મંગળવારે બદા ત્રીજ કે પુનમ હોય, અને બખ્ખેના આંતરાવાળા ભરણી વિગેરે નક્ષત્રો હોય, તો સુખકારક રાજયોગ થાય છે.

વિવેચન—રવિ મંગળ બુધ અને શુક્ર, એ ચાર પેઢીનો એક વાર હોય; તે સાથે બીજા ત્રીજ સાતમ બારણા કે પૂર્ણિમા તિથિ હોય; અને તેજ દિવસે ભરણીથી ત્રીજ ત્રીજ, એટલે—ભરણી, મૃગશીર, પુષ્ય, પૂર્વાશ્વાદગુની, ચિત્રા, અનુરાધા, પૂર્વાષાઢા, ધનિષ્ઠા ઉચરાભાદ્રપદ, એ નવ નક્ષત્રમાંથી હરેકોઈ એક નક્ષત્ર હોય તો રાજયોગ થાય છે. આ યોગ પણ શુભ માંગલિક કાર્યોમાં સુખકારક છે.

દેમહંસગાંધી કહે છે કે—સંવત્ક, કંકચ, વજ્ર, મુશલ, ઉત્પાત અને ઠાણ વિગેરે કુયોગો હોય ત્યારે કુમારયોગની પેઠે રાજયોગમાં પણ શુભ કાર્ય કરવાં હિતકર નથી. પણ સામાન્ય રીતે તો દરેક મનુષ્યમાં રાજયોગને બહિષ્ક યોગ તરીકે વર્ણવેલ છે. આ યોગનું બીજું નામ તરુણયોગ છે. એટલે કુમાર, તરુણ (યુવાન) અને સ્થવિર, એ ત્રણ યોગો સત્યાવીશ નક્ષત્ર તથા નંદા બદા અને રિષામાંથી અનુક્રમે તૈયાર થાય છે. આ ત્રણે યોગોમાં અભિજિત નક્ષત્ર અલગ ગણાતું નથી. રવિ, કુમાર અને રાજયોગ માટે નારચંદ્ર દીરખનમાં કહ્યું છે કે—

“ રવિજોગે રાજજોગે, કુમારજોગે અમુદિઅહે ॥ ।

જે મુદકચં કિરદ, તે સર્વં વદુપલં હોદ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ અશુભ દિવસ હોવા છતાં પણ રવિયોગ રાજયોગ અને કુમારયોગમાં જે શુભ-કાર્ય કરાય છે તે કાર્ય બહુ ફળદાયક થાય છે. ॥ ૧ ॥ ” જ્યોતિષહીરમાં કનું છે કે—

“ ગૃહપતેનો મૈત્રી ય, વિનાશમાદિપત્તિક્રિયા ।

રાજગૃહામિત્રકાદિ, રાજયોગેઽમિત્રીયને ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ગૃહપતેના, મૈત્રી, વિનાશના વિગેરે મંત્રકાર્યો
અને રાજાનો મૃદામિત્રક, વિગેરે રાજયોગમાં કરાય છે ॥૧॥ ”

૫વે સ્થવિરયોગ કહે છે—

યવિરો ગુરુ સણિ તેરસિ, રિત્તદ્વમિ કિત્તિઆ દુગંતરિશ્ચ
રુશ્ચદ્વેશાણસણાઈ, અપુણકરણં હંહં કુજ્ઞા ॥ ૩૧

અર્થ—ગુરુવાર કે શનિવાર, રિક્તા કે આક્રમ
તિથિ, અને બખ્ખેના આંતરે રહેલ કૃત્તિકા વિગેરે
નક્ષત્રો એકજ દિવસે આવે તો સ્થવિરયોગ થાય
છે. આ યોગમાં ફરીથી નહીં કરવાનાં—વ્યાધિનો
ઉપચાર અને અનશન વિગેરે કાર્યો કરવાં.

વિવેચન—એકજ દિવસે ગુરુવાર હોય કે શનિવાર
હોય, થોડા આક્રમ નામ કે આદ્યમાંથી એકતિથિ હોય, તથા
કૃત્તિકાથી ત્રીજા ત્રીજા, એટલે—કૃત્તિકા, આદ્રા, અશ્લેષા,
ઉત્તરાશ્વિની, સ્વાતિ, જ્યેષ્ઠા, ઉત્તરાષાઢા, શતભીષા અને
રેવતી, એ નવ નક્ષત્રમાંથી એક નક્ષત્ર હોય; તો સ્થવિર
નામનો યોગ થાય છે, જેનું બીજું નામ સ્થિરયોગ છે. આ
યોગમાં કરેલ કાર્યોનું પુનરાવર્તન રહેતું નથી, માટે જે જે
કાર્ય એકજ વાર કરવાનાં હોય તે કાર્ય સ્થવિર યોગમાં કરાય
છે. કેમકે આ યોગમાં કરેલ કાર્ય બીજી વાર તેજ કાર્ય કરવાની
જરૂર ન રહે એવું સ્થિર થાય છે. તે માટે પાઠશ્રી ગ્રંથમાં
કહ્યું છે કે—

“ અજસણસિલવાહિરિજં, રિરરણદિલ્લં જલાસણં વંષો । ”

અર્થ—“ સ્થિર યોગમાં અનશન, ખંજી, વ્યાધિ
છેદ, ઋણ વાળજી, શત્રુવધ, યુદ્ધ, દિવ્યપરિક્ષા, અને જલાશય

બાંધવું વિગેરે કાર્યો કરવા. ” કુમારયોગ રાજયોગ અને સ્થવિરયોગ એ ત્રણે યોગો શુભ છે.

તિથિવાર અને નક્ષત્રથી યનારા બીજા શુભાશુભ યોગો નીચે મુજબ છે સુહૃત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—

“ વર્જयेत् सर्वधर्मेण, हस्तार्क पद्मतीर्थौ ।

भौमाऽभिनीं च सप्तम्यां, चतुर्णां चन्द्रेन्दवं तथा ॥ ૧ ॥

शुभानुराषां चाष्टम्यां, दशम्यां मृगशिरसीम् ।

नवम्यां गुरुपुष्यं च—काटिकां जनिरोहिणीम् ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ પાંચમ ને રવિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય, સાતમને ભોમવારે અભિની નક્ષત્ર હોય, છક્રને સોમવારે મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર હોય, આઠમ ને જુધવારે અનુરાધા નક્ષત્ર હોય, દશમ ને શુક્રવારે રેવતી નક્ષત્ર હોય, નોમને શુક્રવારે પુષ્ય નક્ષત્ર હોય, તથા અગ્રીયારશને યનિવારે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો મૃત્યુયોગ થાય છે. આ મૃત્યુયોગમાં શુભકાર્યનો ત્યાગ કરવો.”

અમૃતસિદ્ધિ યોગમાં પાંચમ વિગેરે સાત તિથિ અનુક્રમે આવતાં આ યોગ થાય છે, તેથી તે અમૃતસિદ્ધિ યોગનો ધાતક છે, એમ હેમહંસગણિ કહે છે.

આરંભસિદ્ધિની યોગમાં કહ્યું છે કે—

“ કर्तियपमद् चतुरो, सविबुद्धसत्सिध्दवारशुक्त कमा ।

पंचमि बीह इगारसी, वारसि भवला मुद्दे कवे ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ યનિવાર, જુધવાર, સોમવાર અને રવિવારે અનુક્રમે પાંચમ, બીજ, અગ્રીયારશ અને બારશ તિથિ હોય; તથા કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશીર અને આર્દ્રા; એ કૃત્તિકાદિ ચાર નક્ષત્ર હોય તો શુભ કાર્યને નિર્બળ કરનારો અખલ યોગ થાય છે ॥૧॥ નારચંદ્રમાં જન્મપિયયોગ માટે કહ્યું છે કે—

“ शन्यछेषा द्वितीयाभिः, सप्तमी भोमवाल्मी ।

रुचिष्वा द्वादशीसूर्ये, रेवत्यो विषसंज्ञकम् ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ બીજ ને શનીવારે અશ્વેષા હોય, સાતમ ને સોમવારે શતભિષા નક્ષત્ર હોય, તથા બારશ ને રવિવારે કૃત્તિકા નક્ષત્ર હોય. અથવા રેવતીનો ગંડાંત યોગ હોય તો વિષયોગ થાય છે. ”

બીજે કહ્યું છે કે—આ ત્રણ તિથિ વાર અને નક્ષત્રો ગમે તે રીતે પરસ્પર યોગ પામે તો કન્યાવિષયોગ થાય છે. આ જન્મવિષયોગ, ત્રણ ગંડાંત, સોમવાર, ચૌદશ, અભિજિત, મૂલ, જ્યેષ્ઠા અને અશ્વેષામાં જન્મેલ બાલક વિષ-બાલક કહેવાય છે; જે ઘણે ભાગે કુટુંબનો નાશ કરે છે.

જ્યોતિષહીરમાં કહ્યું છે કે—

તિથિવાર રિક્તસ્વકં, મિલિમંક્રદ્ કહિય સર્વકં ।

પણ રંગારસ તેરસ, સત્તર ઓગણિસ તેવીસં ॥ ૧ ॥

પણવીસ ગુણત્રીસ, રંગત્રીસ સદત્રીસ રંગયાલીસા ।

સેવાલી સદતાલા, પમુદા સર્વેહિ મંગલં ॥ ૨ ॥

અર્થ—“ તિથિ વાર અને નક્ષત્ર એ ત્રણેનો સરવાળો કરતાં સર્વાંક યોગ થાય છે. તેમાં પાંચ, અગીયાર, તેર, સત્તર, ઓગણીસ, ત્રેવીસ, પચ્ચીસ, ઓગણત્રીસ, એકત્રીસ, સાડત્રીસ, એકતાળીસ, તેંતાલીસ, અને સુડનાલીસનો આંક આવે તો તે મંગલકારણ સર્વાંકયોગ છે. ॥ ૧-૨ ॥ ”

વળી પણ કહ્યું છે કે—વાર તિથિ અને નક્ષત્રના સરવાળાને બેથી ગુણી છથી ભાગતાં રેષમાં શૂન્ય આવે તો દુઃખ-પ્રદયોગ થાય છે. ત્રણથી ગુણી સાતથી ભાગતાં રેષમાં શૂન્ય આવે તો ધનનાશકયોગ થાય છે, અને ચારથી ગુણી આઠથી ભાગતાં રેષમાં શૂન્ય આવે તો મૃત્યુયોગ થાય છે. અઃ ત્રણે યોગો અશુભ છે.

હવે ગુભાગુભ કાર્યને વધારનારા દ્વિપુત્ર ત્રિપુત્ર અને પંચક કહે છે—

મંગલ ગુરુ સણિ મહા,
 મિત્ર ચિત્ત ધણિદ્વિધા જમલજોગો ।
 કિત્તિ પુણ ઉ-ફ વિસાહા,
 પૂ-મ-ઉ-સ્વાહિ તિપુક્કરશ્રો ॥ ૩૨ ॥

પંચગ ધણિદ્વિધા,
 મયકિષ્ણ વજિજ્ઞ જામદિસિ ગમણં ।
 એસુ તિસુ સુહં અસુહં,
 વિહિષ્ણં દુતિ પણ ગુણં હોઈ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—ભદ્રા તિથિવાળા મંગળ, ગુરુ કે શનિવારે મૃગશર, ચિત્રા અને ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર હોય તો યમલયોગ, થાય છે અને કૃત્તિકા, પુનર્વસુ, ઉત્તરાશ્લગુની, વિશાખા, પૂર્વા ભાદ્રપદ કે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર હોય તો ત્રિપુક્કર યોગ થાય છે. ॥ ૩૨ ॥

ધનિષ્ઠાના અર્ધા ભાગથી રેવતી પર્યંત પંચક કહેવાય છે, તેમાં મૃતક ક્રય અને દક્ષિણ દિશામાં ગમન વર્જવું. આ ત્રણે યોગમાં કરેલાં શુભ કે અશુભ કાર્યો ભ્રમણાં, તથા ગણાં અને પાંચ ગણાં થાય છે. ॥ ૩૩ ॥

વિવેચન—મંગળવાર ગુરુવાર કે શનિવારમાંથી એક વાર હોય, બીજા સાતમ કે બારમમાંથી એક તિથિ હોય, અને તેજ દિવસે મૃગશર ચિત્રા કે ધનિષ્ઠામાંથી એક નક્ષત્ર હોય તો યમલયોગ થાય છે. આ યોગ કરનારાં મૃગશર ચિત્રા અને ધનિષ્ઠા નક્ષત્રો એ પાદવાળાં છે, તેથી આ યોગનું બીજું નામ

ત્રિપુષ્કર પશુ છે. અર્થાત્—મંગલ ગુરુ ગણિ જાડા અને દિપાદ નક્ષત્રમાં ત્રિપુષ્કર યોગ થાય છે. ચમત્ યોગમાં જે દાનિ—નૃદિપાગું કાર્ય કરાય છે તે બમણું થાય છે, તેથી આ યોગમાં અનિષ્ટ કાર્ય કરવું નહિ, પણ ઈષ્ટ કર્યું કરવું.

મંગલગુરુ ગુરુનાર કે ગનિનારમાંથી એક વાર હોય. બીજા ચાત્રમ કે બાગમ પૈકીની એક નિષિ હોય, અને તેજ દિવસે મૂલ્તિકા પુનર્વસુ ઉત્તરાશ્વિની નિગામા. પૂર્વાભાદ્રપદ કે ઉત્તરાભાદ્રપદ એ છ નક્ષત્રોમાંથી એક નક્ષત્ર હોય, તે ત્રિપુષ્કર યોગ થાય છે. અહીં આપેલ મૂલ્તિકા નિગેદ છે નક્ષત્રો ત્રણ પાઠવાળા છે. ત્રિપુષ્કર યોગમાં પણ ઈષ્ટ કાર્ય કરવું, કેમકે આ યોગમાં કંઈક કાર્ય ત્રણ ગણું થાય છે.

ધનિષ્ઠા નક્ષત્રના જે પાયાથી પ્રારંભીને દેવની મુખીનાં નક્ષત્રો પંચક કહેવાય છે. એટલે—ધનિષ્ઠા નક્ષત્રના છેલ્લા જે પાયા, ચતુર્થીયા, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાભાદ્રપદ અને દેવની; આ પાંચ નક્ષત્રનું નામ પંચક છે. બીજા અન્યોમાં ધનિષ્ઠાથી પ્રારંભીને દેવની મુખીનાં પાંચ નક્ષત્રને પંચક કહેલ છે. અને કેટલાક અન્યોમાં શ્રવણથી ઉત્તરા ભાદ્રપદ મુખીનાં પાંચ નક્ષત્રોને પંચક તરીકે ઓળખાવેલ છે. આ નક્ષત્રોમાં કાર્ય કરવાથી પાંચ ગણું થાય છે. તેથી પંચકમાં દક્ષિણ દિશામાં ગમન કરવું નહિ, અને મૃત્યુ ચળખીના કાર્યો પણ કરવાં નહિ. પણ આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં કહ્યું છે કે—અકસ્માત કોઈ મૃત્યુ પામે તો શબની સાથે દર્ભનાં ચાર પૂતળાં રાખવાં, અને તેઓનો પણ શબની સાથે અગ્નિ સંસ્કાર કરવો, જેથી મરનારના યોગમાં બીલ્લ કોઈનો નાશ થતો નથી; એમ ગરુડપુરાણમાં દહનવિધિનો પાઠ છે.

પંચકમાં ઈષ્ટ કાર્ય કરવાનો નિષેધ નથી, કેમકે—પંચકનાં નક્ષત્રોમાં દીક્ષા આપી શકાય છે. વળી જિનમંદિરનું ખાત મુહૂર્ત, જિનગિંબનો પ્રવેશ, જિનેશ્વરની પ્રતિષ્ઠા, અને યાત્રા પણ કરી શકાય છે; એમ આ અન્યમાંજ કહેલ છે. તથા

પંચક્રમાં દક્ષિણ દિશામાં જવાનો નિષેધ છે, પણ આજ એ ધર્માં
અવળ અને રેવતી નક્ષત્રમાં સર્વ કાળે સર્વ દિશામાં ગમન કર-
વાનું સ્વીકાર્યું છે. વ્યવહાર સારમાં તે કહ્યું છે કે—

“ ધનિષ્ઠા ધનનાશાય, પ્રાણ્ણી શતતારક્ષા ।

પૂર્વાષા દષ્ટદ્યેદ રાજા, ઉત્તરા મરણં ધ્રુવમ ॥ ૧ ॥

અભિદાહશ્ચ રેવત્યા-મિત્યેતત્ વચ્ચકે કલમ્ ॥ ”

અર્થ—“ ધનિષ્ઠામાં કાર્ય કરવાથી ધનનો નાશ થાય,
શતતારામાં કાર્ય કરવાથી માણસનો નાશ થાય, પૂર્વાષાદપદમાં
કાર્ય કરવાથી રાજદંડ થાય, ઉત્તરામાં કાર્ય કરવાથી નિશ્ચયે
મૃત્યુ થાય, અને રેવતીમાં કાર્ય કરવાથી અભિદાહ થાય, એ
પ્રમાણે પંચક્રનું જાણ બાલુવું. ”

એક સમવિચારમાં કહ્યું છે કે—મકર અને કુંભનો
ચંદ્ર હોય ત્યારે, એટલે કે—ઉત્તરાષાઢા, અવળ, ધનિષ્ઠા, શત-
ભીષા અને પૂર્વાષાદપદ નક્ષત્ર એ શરણ પંચક્ર છે. આ
શરણ પંચક્રનો અગત્ય ત્યાગ કરવો.

યોગ મંત્રકં.

યોગ નામ.	વાર	તીથિ.	નક્ષત્ર.
કુમાર યોગ	શોમ, ભોમ, શુક, શુક્ર.	૧-૫-૧ ૧૦-૧૧	અ. ચં. પુન. મં. ૬૦ વિ. મં. મં. પૂ. બા.
રાજયોગ	રવિ, ભોમ, શુક, શુક્ર	૨-૩-૩ ૧૨-૧૪	મં. મં. પુષ્ય પૂ. શા. ચિ. અનુ. પૂષા. પં. ઉભા.
સ્થવિર યોગ	ગુરુ, મિત્ર.	૪-૮-૮ ૧૩-૧૪	કૂં. આ. મ્લે. ઉશા. સ્વા. ન્યે. ઉષા. યં. રં.
દિપુષ્ટર	મં. મુ. યં.	જડા	મં. ચિ. ધનિ.
ત્રિપુષ્ટર યોગ	મ. ચં. ગુરુ, મિત્ર.	૨-૭-૧૨	કૂં. પુન. ઉશા. વિ. પૂષ્ય. ઉષા.

૧ ભારતવર્ષ પૂર્વ/૧ (વર્ષ ૫, અંક ૧૨) નેચાગી સુના હસ્ત
લિખિત પત્રના આધારે.

અમૃત સિદ્ધિન મૃત્યુયોગ.		
રવિ	૫	હસ્ત
સોમ	૬	મૃગશર
મંગળ	૭	અશ્વીનિ
શુક્ર	૮	અનુરાધા
શુક્ર	૯	પુષ્ય
શુક્ર	૧૦	રેવતી
શનિ	૧૧	રોહિણી

અમૃત યોગ.		
રવિ	૧૨	આર્દ્રા
સોમ	૧૧	મૃગશર
શુક્ર	૨	રોહિણી
શનિ	૫	કૃતિકા

વિપયોગ.		
શનિ	૨	અશ્વીનિ
મંગળ	૩	શતભિષા
રવિ	૧૨	કૃતિકા

હવે વિષ્કંભાદિક યોગની વર્ણ્ય ઘડીઓ કહે છે—

પણ છસ્સગ નવ ઘડિયા,
વિસ્વંભ દુગંડ સૂલ વાધારં ।

પરિહસ્તદિશં વજે,

વિહિદ્ વિદ્વિપાય સયલદિશં ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—વિષ્કંભ યોગે ૫ શૂન અને વ્યાધા-
તની પાંચ છ સાત અને નવ ઘડીઓ વર્ણ્ય છે,
પરિધનો અર્ધ દિવસ વર્ણ્ય છે, તથા વૈદ્યુત અને
વ્યતિપાતનો આખો દિવસ વર્ણ્ય છે.

વિવેચન—નિરંતર વિષ્કંભ વિગેરે સત્યાવીશ યોગો
વારાકરતી આવ્યા કરે છે. તેમનાં નામ આદ્યસિદ્ધિમાં
નીચે મુજબ છે—

“ વિષ્ણુઃ પ્રીતિરાયુષ્માન્, સૌભાગ્યઃ શોભનસ્તથા ૧ ।

અતિગણ્ઠઃ મુકર્મા ચ, ધૃતિઃ શૂલં તથૈવ ચ ૨ ॥ ૧ ॥

ગણ્ઠો વૃદ્ધિર્ધનશ્રૈષ્ઠ, વ્યાપાતો હર્ષણસ્તથા ૧૪ ।

વજ્રં સિદ્ધિર્વ્યતિપાતો, વરિયાન્ પરિધઃ શિવઃ ૨૦ ॥ ૨ ॥

સિદ્ધઃ સાધ્યઃ શુભઃ શુક્લો, મહ્મા વૈન્દ્રોડય વૈધૃતિઃ ૨૭ ।

इति सान्त्वयनामगो, योगाः स्युः सप्तविंशतिः ॥३॥ ”

અર્થ—“ વિષ્ણુ, પ્રીતિ, આયુષ્માન્, સૌભાગ્ય, શોભન, અતિગંઠ, મુકર્મા, ધૃતિ, શૂલ (૧ ૧ ૧), ગંઠ, વૃદ્ધિ, ધન, વ્યાપાત, હર્ષણ, વજ્ર, સિદ્ધિ, વ્યતિપાત, વરિયાન્, પરિધ, શિવ (૧ ૨ ૧), સિદ્ધ, સાધ્ય, શુભ, શુક્લ, મહ્મા, વૈન્દ્ર અને વૈધૃતિ; એ પ્રમાણે નામ પ્રમાણે ગુણવાળા સત્યાવીશ યોગ છે. (૧ ૩ ૧) તેમાંના વિષ્ણુ અતિગંઠ શૂલ ગંઠ વ્યાપાત વજ્રપાત વ્યતિપાત પરિધ અને વૈધૃતિ, એ નવ યોગો અશુભ છે; તેઓનો શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો.

આ યોગોની વિશેષ કૃત્તા માટે નારાયણદ્રષ્ટીપણ્યમા ઠાવું છે કે—

“ વિવસંભ મૂલ ગંઠે, અહગંઠે વજ્ર તદ્ય વાપાદ ।

વદ્યિદ્ મૂલાદકમા, અદ્યુદ્યા મૂલનોગામો ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રવિવાર વિમેદે સાત વાદોની સાથે અનુક્રમે—વિષ્ણુ શૂલ ગંઠ અતિગંઠ વજ્રપાત વ્યાપાત અને વૈધૃતિ, એ સાત યોગ આવે તો તે મૂળ સ્વભાવથી પણ અતિ હુદ છે. ૧ ૧ ૧

પણ કદાચ અશુભયોગો લેવા પડે તો તેની આદિની જે અવશ્ય વર્જવાની ઘડીઓ છે તેનો તો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. તેથી મૂળ સ્લોકમાં ઠાવું છે કે—વિષ્ણુની પાંચ ઘડી, ગંઠ અને અતિગંઠની ૭ ઘડી, શૂલની સાત ઘડી, અને વ્યા-

માનની નવ ધરીઓ વર્ત્યા છે. પાંચ યોગનો અર્ધભાગ વર્ત્યો છે. વૈષ્ણવની દરેક ધરીઓ અને વ્યતિપાનની પણ દરેક ધરીઓ વર્ત્યા છે.

ઉદયપ્રભસૂરિ વિશેષ કહે છે કે-નજયોગ પણ દુષ્ટ છે, તેની નવ ધરીઓ અતિ દુષ્ટ છે. તથા અતિપાન વૈષ્ણવ અને પરિધ શિવાયના ળીઝ અગુભ યોગોનો આદિનો ચોથો ભાગ વર્ત્યો છે.

વ્યતિપાન અને વૈષ્ણવના નિવારણ માટે તત્ત્વ કહે છે કે-
"વિષ્ટયામદ્ધારકે ચૈવ, વ્યતિપાનેષ્વ વૈષ્ણવે + મધ્યાદ્યાત્પરતઃ શુભં"

અર્થ—“વિષ્ટિ. અંગારક, વ્યતિપાન અને વૈષ્ણવ યોગમાં મધ્યાન્હ પછીનો કાળ શુભ છે. એટલે કે—આવશ્યક કાર્યમાત્ર આ રીતે શોધેલો કાળ ઉપયોગમાં લેવાય છે.”

હવે આનંદાદિક ઉપયોગો અને તેઓનું ફળ કહે છે—

અસ્તિશિ મિગ અસ્તેસા,

હત્યણુરાહા ય ઉત્તરાસાદા ।

સયમિસ કમેણ ણ્ણ,

સૂરાહસુ હુન્તિ મુહરિક્ષા ॥ ૩૫ ॥

નિશ્ચવારે નિશ્ચરિક્ષે,

મુહગણિણ જત્તિયં સસિરિક્ષં ।

તાવંતિમોવજ્જોગો,

આનંદાઈ સનામફલો ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—અશ્વિની, મૃગશિર, અશ્લેષા, હસ્ત, અનુરાધા, ઉત્તરાષાઢા અને શતભીષા; આ સાત નક્ષત્રો અનુક્રમે—રવિ આદિ વારોને વિષે (આનં-

દાદિક ઉપયોગો માટે) મુખ નક્ષત્રો છે ॥ ૩૫ ॥
તેમાં પોતાના વારે પોતાના મુખ નક્ષત્રથી જેટલામું
ચંદ્ર નક્ષત્ર આવે, તેટલામો આનંદાદિક ઉપયોગ
જાણવો. તે ઉપયોગો પોતાના નામ પ્રમાણે રૂળ
આપનારા છે ॥ ૩૬ ॥

વિવેચન—અભીજિત સાથેના અશ્વિની વિગેરે અઘ્યા-
વીશ નક્ષત્ર સાત વારની સાથે હોય ત્યારે આનંદ વિગેરે અઘ્યા-
વીશ ઉપયોગ થાય છે. રવિવાર વિગેરે સાત વારનાં અશ્વિ-
નીથી પાંચમા પાંચમા નક્ષત્રો મુખમા મૂકવા. આ નક્ષત્રો તે
વારે હોય તો પહેલો આનંદ નામનો ઉપયોગ થાય છે. ભરણી
વિગેરે પાંચમા પાંચમા નક્ષત્રો સાત વારનાં અનુક્રમે હોય
તો બીજો કાલદંડ ઉપયોગ થાય છે. આ પ્રમાણે અઘ્યાવીશ
ઉપયોગો થાય છે, મૂળ ગાથામાં આ રીતિ બહુ સ્પષ્ટ કરી છે.
એટલે કે—રવિવારે અશ્વિની, સોમવારે મૃગશર, સોમવારે
અશ્લેષા, બુધવારે હસ્ત, ગુરુવારે અનુરાધા, શુક્રવારે ઉત્તરા
પાદા, અને શનિવારે શનભીષા મુખનક્ષત્ર છે. આ મુખનક્ષત્ર
પોતાના વાર સાથે હોય ત્યારે આનંદ નામનો પહેલો યોગ
થાય છે. ત્યાર પછી ઇંદ વારે તેના મુખ નક્ષત્રથી જેટલામું
દિનનક્ષત્ર હોય તેટલામો યોગ આવે છે. અર્થાત—રવિવારનું
મુખનક્ષત્ર અશ્વિની છે, ને રવિવારે અશ્વિની હોય, તો પહેલો
યોગ, ભરણી હોય તો બીજો યોગ; એમ રવિવારે અશ્વિનીથી
જેટલામું નક્ષત્ર આવે તેટલામો યોગ જાણવો. તથા સોમવારે
મૃગશર નક્ષત્ર હોય તો પહેલો યોગ, આદા હોય તો બીજો
યોગ, હસ્ત હોય તો ત્રીજો વજ્રયોગ; એમ સોમવારે મૃગશ-
રથી જેટલામું નક્ષત્ર હોય તેટલામો ઉપયોગ જાણવો. આજ
રીતે દરેક વારે પોતપોતાના મુખનક્ષત્રથી જેટલામું નક્ષત્ર
હોય તેટલામો યોગ હોય એમ જાણવું.

અથવા ઉપયોગ લાવવાની બીજી રીત એવી છે કે—રવિ-
વારે આનંદ, સોમવારે રાક્ષસ. મંગલવારે અમૃત, બુધવારે

મૃત્યુ, શુક્રવારે મનોરૂ, શુક્રવારે વજ્રપાત, અને શનિવારે સૌમ્ય; એ આત અશ્વિની નક્ષત્રથી ચનારા મૂળયોગ છે, અને ભરણી વિગેરે નક્ષત્રોની સાથે ત્યાર પછીના યોગો અનુક્રમે આવે છે. આ રીતે દરેક વારે અઠ્યાવીશ નક્ષત્ર સાથે પોતાના મૂળ યોગથી આરંભીને અઠ્યાવીશ ઉપયોગો થાય છે, અઠ્યાવીશ ઉપયોગનાં નામ આ પ્રમાણે છે.

“ આનંદ કાલદંડ, પરિજા શુભ સોમ ઘંસ ઘન વચ્છી ।

વજ્રો મુગ્ધર છત્તો, મિત્તો મણુત્તો ય કંપો ય ॥ ૧ ॥

લુંપક પવાસ મરણ, વાહી સિદ્ધિ સૂલ અમિઝ મુસલં ।

ગન માતંગ સ્વય સિપ્પં, ચિરો ય વદ્ધમાણ પરિયાણં ॥૨॥ ”

અર્થ—આનંદ, કાલદંડ, પ્રજા (પ્રાજાપત્ય), શુભ, સૌમ્ય, દ્વાંક્ષ, દ્વજ, શ્રીવત્સ. વજ્ર, મુગ્ધર, છત્ર, મિત્ર મનોરૂ, કંપ ॥ ૧ ॥ લુંપક, પ્રવાસ, મરણ, વ્યાધિ, (કાણુ) સિદ્ધિ, શુભ, અમૃત, મુશલ, ગજ, માતંગ, ક્ષય, ક્ષિપ્ર (ચર), સ્થિર અને વર્ધમાન; એ અઠ્યાવીશ ઉપયોગો જાણવા ॥૨॥

આ યોગોમાં પ્રજા શબ્દથી પ્રજાપતિ કે પ્રાજાપત્ય નામ લેવું, પ્રજાયોગનું બીજું નામ ધુમ્ન છે. ક્ષિપ્ર શબ્દથી ચર યોગ લેવો. શુભ યોગનાં મુદોત્તમ અને પ્રજાપતિ એવાં બે નામો છે. મનોરૂદિ આઠ યોગોની અનુક્રમે—માનસ, પદ્મ, લંબક, ઉત્પાત, મૃત્યુ, કાણુ, સિદ્ધિ અને શુભ; એવી પચ્ચ સંજ્ઞાઓ છે. ગજ યોગનું બીજું નામ ગદ છે, અને ક્ષય યોગનું બીજું નામ રાક્ષસ છે, આ દરેક યોગો પોતાનાં નામ પ્રમાણે કૃત્ર આપે છે.^૧

૧ જ્ઞાનન્દો યત્નમાય, કાલદંડે મદ્ધર મયમ્ ।

પ્રાજાપત્યસ્તુ પુજાય, શુભે ચર્ચ શુભ મયેન્દ ॥ ૧ ॥

સૌમ્યે મર્ચ કિયા સિદ્ધિ, વ્યાદત્તો શુદ્ધાવ માનમે ।

વ્યજેન કોટિર્લઃ સ્વાન્, બીજન્નાન્ સ્વર્ગમ્ભવઃ ॥ ૨ ॥

વજ્રો વજ્રમય કયાન્, મુગ્ધાન્માય મુન્નમ્ ।

કર્ચે કૃત્તુલ્લ કયાન્, મિત્રે વિષ્ણુમાનસઃ ॥ ૩ ॥

આ અડધાવીસ યોગમાં—કાલદ ૬, પ્વાંસ, વજ, મુગર, કપ, હુપ્ક, પ્રવાસ, મરણ, વ્યાધિ, શૂલ, મુશલ. માતંગ અને કય યોગો અશુભ છે, બાકીના યોગો શુભ છે. આ દરેક યોગો પોતપોતાનાં નામ પ્રમાણે કળ આપે છે.

નારચ ૬ ટીપ્પનમાં કહ્યું છે કે—અશુભ યોગોનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકે તેમ હોય તો સર્વ કુયોગની બે ધડી વર્જવી; તથા ઉત્પાત મૃત્યુ અને કાલની સાત છ અને પાંચ ધડી વર્જવી. બીજા અન્યમાં કહ્યું છે કે—કાલદ ૬ની ૬૦ ધડી, કાલની ૬૦ ધડી, ઉત્પાતની ૬૦ ધડી, મૃત્યુની ૬૦ ધડી, ગદની ૩ ધડી, પ્વાંસની ૫ ધડી, વજની ૫ ધડી, મુગરની ૫ ધડી, હુપ્કની ૪ ધડી, પ્રવાસની ૪ ધડી ચરનો ૩ ધડી, મુશલની ૨ ધડી, અને ધુમાડની ૧ ધડી અશુભ છે,

આ યોગો, વાર અને નક્ષત્ર એ બેના મેળાપથી થાય છે. પહેલાના શ્લોકોમાં ત્રણ વસ્તુના મેળાપથી ચતુરા યોગ દર્શાવ્યા છે, તેથી કમઃ બે વસ્તુના યોગ દર્શાવતાં ચિહ્નલાલિક તથા આનંદાલિક યોગ દર્શાવ્યા છે.

જોકે વાર તિથિ કે નક્ષત્રથી ચતુરા યોગો પ્રસિદ્ધ છે, પણ જ્યોતિષપદ્ધતિમાં હવે દિનશુદ્ધિ દેખાડતાં માસ અને તિથિનો સર્વાંકયોગ આપેલ છે, તે આ પ્રમાણે—

મનોરો મનમઃ સૌક્ય, કમ્પ- સમયમપદમ્ ।

હુમ્પરો હુમ્પરો ચીરાન્, પ્રવાસાન્ જનન્યુતિઃ ॥ ૪ ॥

મરણે મૃત્યુ માન્નોતિ, વ્યાધી વ્યાધિ સદાઽપરા ।

સિદ્ધી સર્વક્રિયાસિદ્ધિઃ, શૂલે શૂલસ્યુદ્ધન્ ॥ ૫ ॥

મરણો દરતે પાપ, મૃત્યુએ જનનચક્ર ।

મરણે જનનચક્રઃ સ્વાત્, માતરોન્મલ્લપ્ મરણ ॥ ૬ ॥

સરે સરો મરણસ્ય, સિદ્ધે સિદ્ધે શુભાશુભમ્ ।

સિદ્ધે સ્વિત્તિ વાર્યાધિ, વર્ષમાનેવ વર્ષમ્ ॥ ૭ ॥

જે જે તિથિ અને વારના શુભયોગો કદા છે તે પોત-
પોતાની તિથિ કે વારના મુદ્ધકાર્યના આધારે પણ પોતપોતાના
તિથિ કે વારમાં નિર્ણયિત કાર્યને તે અદ્ધગ કન્યા નથી. કેમકે-
સૌમ્ય તિથિ કે વારથી થયેલ શુભયોગ સૌમ્ય કાર્યને આપે છે,
જ્યારે ફર તિથિ અને વારથી થયેલ શુભયોગ ફરકાર્યને આપે
છે. જેમકે-મંગળવારે સિદ્ધિયોગ થાય તો તેમાં મંગળવારનાં
આરંભ-સમારંભનાં ફર કાર્યો સિદ્ધ થાય છે; પણ જેની બ્યા-
પાર વિગેરે સોમવારનાં, વિશા યાત્રા વિગેરે શુક્રવારનાં, કે રીક્ષા
વિગેરે શનિવારનાં કાર્યો સિદ્ધ થતા નથી.

આજ રીતે તિથિ વાર કે નક્ષત્રથી થતા દરેક શુભ-
શુભ યોગમાં અનુદ્ધગ અને પ્રતિદ્ધગ કાર્યની પ્રસંગાનુકૂલ
સામાન્ય સદ્ગતતા અને વિદ્ગતતા બાલુવી. શનિવાર અને રિ-
ક્ષાના સિદ્ધિયોગ માટે આ નિયમ દેખાતો નથી, તેને માટે
નારચંદ દીપ્પલમાં કહ્યું છે કે—

“ નવમી ચડત્થીદં ચટદ્ધમીદં, નદ સણિવાર લદિચ્ચ ।

પદ્ધ કચ્ચ નિગયા, કચ્ચસયાદં ફરિચ્ચ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“નેત્રમ ચાથ અને ચૌદમે જે શનિવાર હોય તો
એક કાર્ય માટે નીકળેલ મનુષ્ય સેંકડો કાર્ય આપી શકે છે. ”

હવે વારને આશ્રીને શુભયોગકારક નક્ષત્રો કહે છે—

રેવસ્તિણી ધણિટ્ટા ચ, પુણ પુસ્સ તિઉત્તરા ।

સૂરે, સોમમ્મિ પુસ્સો અ, રોહિણી અણુરાહયા ॥૩૯॥

મોમે મિગં ચ મૂલં ચ, અસ્સેસા રેવૈ તહા ।

બુહે મિગસિરં પુસ્સા,—સેસા સવણ રોહિણી ॥૪૦॥

જીવે હત્થઽસ્તિણી પૂ-ફ, વિસાહાલુગ રેવૈ ।

સુવ્વકે ડ-ફા ડ-લા હત્થં, સવણાણુ પુણ સ્તિણી ॥૪૧॥

સણિમ્મિ સવણં પૂન્ના, મહા સયમિસા સુહા ।
પુવ્વત્તતિહિસંજોગે, વિસેસેણ સુહાવહા ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—રવિવારે રેવતી અશ્વિની ધનિષ્ઠા પુનર્વસુ પુષ્ય અને ત્રણ ઉત્તરા, સોમવારે પુષ્ય રોહિણી અને અનુરાધા, ભોમવારે મૃગશર મૂળ અશ્લેષા અને રેવતી, બુધવારે મૃગશર પુષ્ય અશ્લેષા શ્રવણ અને રોહિણી, ગુરુવારે હસ્ત અશ્વિની પૂર્વાશ્વિની વિશાખાદિક કે રેવતી, શુક્રવારે ઉત્તરાશ્વિની ઉત્તરાષાઢા હસ્ત શ્રવણ અનુરાધા પૂનર્વસુ અને અશ્વિની, તથા શનિવારે શ્રવણ પૂર્વાશ્વિની મઘા અને શતભીષા નક્ષત્ર શુભ છે. અને ઉપર કહેલ તિથિનો સંયોગ થાય તો વિશેષ શુભ છે.

વિવેચન—સાતે વારમાં સિદ્ધિયોગ કરનારાં નક્ષત્રો આ ચાર ગાથામાં ગણાવ્યાં છે. તેમાં ત્રિઉત્તરા ચંદ્રથી ઉર ક્ષાત્રુની ઉત્તરા ભાદ્રપદ અને ઉત્તરાષાઢા એ ત્રણ નક્ષત્ર દેવાનાં છે, તથા વિશાખાદિક ચંદ્રથી વિશાખા અને અનુરાધા એ બે નક્ષત્રો દેવાનાં છે. વિશેષ અર્થ સુગમ છે.

આરંભસિદ્ધિમાં તો સાત વારના શુભયોગમાં આ પ્રમાણે ઘડાં નક્ષત્રોની નામાવલી આપી છે—રવિવારે-આશ્વિની રોહિણી મૃગશર પુનર્વસુ પુષ્ય ઉત્તરાશ્વિની હસ્ત મૂળ ઉત્તરાષાઢા ધનિષ્ઠા ઉત્તરાભાદ્રપદ અને રેવતી નક્ષત્ર હોય, સોમવારે-રોહિણી મૃગશર પુષ્ય ઉત્તરાશ્વિની હસ્ત અનુરાધા શ્રવણ અને શતતારા નક્ષત્ર હોય, મંગળવારે-અશ્વિની કૃત્તિકા મૃગશર પુષ્ય અશ્લેષા ઉત્તરાશ્વિની વિશાખા મૂળ ઉત્તરાભાદ્રપદ અને રેવતી હોય, બુધવારે-કૃત્તિકા રોહિણી મૃગશર પુષ્ય ઉત્તરાશ્વિની હસ્ત અનુરાધા જ્યેષ્ઠા પૂર્વાષાઢા અને

મનુષ્ય નશત્ર હોય, શુક્રવારે રવિચંદ્રની પુનર્વસુ પુખ્ત અર્ધેય પુર્વફાલગુની અનાનિ નિગ્રહવા અનુરાધા પુર્વેવાદા મુનિશ પુર્વેવાદાદ અને રેવતી નક્ષત્ર હોય, શુક્રવારે રવિચંદ્ર મુગશર પુનર્વસુ પુર્વેવાદાગુની હસ્ત અનુરાધા પુર્વેવાદા રેવતી પાતા મનુષ્ય અનિશ અને રેવતી હોય, તથા શનિવારે રવિચંદ્ર રેવતી પુખ્ત મયા અનાનિ અનુરાધા મનુષ્ય અનિશ અને શનિવાર નશત્ર હોય તે તે શુભ છે આ શુભયોગમાં અમુત્ર મિદિયોગ, મિદિયોગ અને દરેક આમાન્ય શુભયોગનાં મધ્યેયગ થાયનાં,

શાન્તશુભિ અને નારદશંકના શુભયોગમાં પણ તેડ તાક નશત્રને કેશ્વર મં આરંભમિદિમાં તે કયું છે કે— એક માથે શુભયોગ અને અશુભયોગ થાય તે તેમાં અશુભ યોગનુ જગ દલ્લાય મં, વાર નિમિત્તો અને વાર નશત્રને મિદિયોગ એક દિવસે આવે તે તે અપ્રભુ કળ આપનારે વિશેષ સિદ્ધિયોગ કહેવાય છે

દયે અમુત્રમિદિયોગ કહે છે—

હરયં મિગડસિર્ણી ચેવા—જ્જુરાહા પુમ્સ રેવર્દ
સેહિર્ણી વારજોગેણા—ડમિઅસિદ્ધિકરા કમા ॥૪૩॥

અર્થ—હસ્ત મુગશર અશ્વિની અનુરાધા પુખ્ત રેવતી અને રેવતી અનુક્રમે સાતવારની સાથે અમૃતસિદ્ધિયોગ કરનારા છે.

વિવેચન—રવિવારે હસ્ત નક્ષત્ર હોય, સોમવારે મુગશર હોય, મંગલવારે અશ્વિની હોય, બુધવારે અનુરાધા હોય, શુક્રવારે પુખ્ત નક્ષત્ર હોય, શુક્રવારે રેવતી નક્ષત્ર હોય, અને શનિવારે રેવતી નક્ષત્ર હોય તે અમિતસિદ્ધિને દેવાવગો અમૃતસિદ્ધિ યોગ થાય છે. તેના જગમાટે હર્ષમહારામાં કથું છે કે—

“ મદ્રા સંવર્તકાવૈશ્વેન્, સર્વદુષ્ટેઽપિ વાસરે ।

યોગોઽત્યમૃતસિદ્ધિચામ્પ, સર્વ દોષહયસ્તદા ॥ ૧ ॥

અર્થ—મદ્રા અને સંવર્તક વિગેરેથી દુષ્ટ થયેલ દિવસે પણ જો અમૃતસિદ્ધિયોગ હોય તો સર્વ દુષ્ટોનો ક્ષય થાય છે ॥ ૧ ॥

રત્નભાષા ભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે—અમૃતયોગમાં કરેલ કાર્યની અવશ્ય સિદ્ધિ થાય છે કેટલાક આચાર્ય કહે છે કે—આ સાતે અમૃતસિદ્ધિ યોગમાં અનુક્રમે પાંચમથી અઘ્યારશ મુખીની જ્ઞાન નિયિઓ હોય તો મૃત્યુયોગ થાય છે. જે અમે નિયિ વાર અને નક્ષત્ર એ ત્રણના યોગમાં દેખાડી ગયા હોએ વગી મુદ્ગર્ત ચિંતામણીમાં પણ કહ્યું છે કે—

“ ગૃહ પ્રવેશે યાત્રાયાં, વિવાહે ચ યયાક્રમમ ।

મીમેઽશ્વિની જનોઽઘાત્રં, ગુરૌ પુષ્પ ચ વર્જયેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ગૃહપ્રવેશ યાત્રા અને વિવાહમાં અનુક્રમે—હોમવારે અશ્વિની હોય, શનિવારે રોહિણી હોય, અને શુક્રવારે પુષ્પ હોય તો તે વર્જ્ય છે. વિવાહની પેઠે દિક્ષામાં પણ શુક્રવારે પુષ્પ નક્ષત્ર હોય તો શુભ નથી. આ રીતે અમુક કાર્યોમાં નિષેધેલ અમૃતસિદ્ધિયોગ અશુભ છે.

હવે ઉત્પાત્તાદિ ચાર યોગ કહે છે—

વારેસુ કમસો રિક્વા, વિસાહાઈ ચઝ ચઝ

હપ્પાય મચ્ચુકાળાકલ્લ—સિદ્ધિજોગાવહા મવે ॥ ૪૪ ॥

અર્થ—વારોની સાથે રહેલ અનુક્રમે વિશાખાદિ ચાર ચાર નક્ષત્રો અનુક્રમે ઉત્પાત મૃત્યુ કાળાશ અને સિદ્ધિયોગવાળા થાય છે.

વિવેચન—જ્ઞાનંદાદિ અધ્યાવીશ ઉપયોગમાં દેખાટેલ પ્રવાસ, મરણ, વ્યાધિ, અને સિદ્ધિયોગોનું બીજુ નામ ઉત્પાત મૃત્યુ કાળાશ અને સિદ્ધિ છે. અને તે દરેક કાર્યમાં વિશેષ

મહત્તાવાળા હોવાથી ફરીવાર ગણાયેલ છે. તે લાવવા મૂળ ગાથામાં કહ્યું છે કે—વિશાખાથી સ્વાતિ સુધીના અધ્યાત્મિક નક્ષત્રોમાંથી એકેક વારની નીચે ચાર ચાર નક્ષત્રો સ્થાપનાં તેમાં પહેલા નક્ષત્રો સાથે ઉત્પાત, બીજા નક્ષત્રો સાથે મૃત્યુ ત્રીજા નક્ષત્રો સાથે કાલુ, અને ચોથા નક્ષત્રો સાથે સિદ્ધિયોગ થાય છે.

એટલે રવિવારને વિશાખાએ ઉત્પાત, રવિવાર ને અશ્વિ રાધાએ મૃત્યુ, રવિવાર ને જ્યેષ્ઠાએ કાલુ, તથા રવિવાર ને મૂળ નક્ષત્રે સિદ્ધિયોગ થાય છે આ રીતે દરેક વારમાં ચાર ચાર નક્ષત્રના યોગે ઉત્પાત વિગેરે ચાર ચાર યોગો તૈયાર થાય છે, જેમાં ઉત્પાત મૃત્યુ અને કાલુયોગો અશુભ છે. જ્યારે સિદ્ધિયોગ શુભ છે. જેમાંથી અશુભ યોગનો શુભ કાર્યમાં સર્વથા ત્યાગ કરવો. કાર્ય કર્યા વિના ન ચાલી શકે તેવું હોય ત્યારે નારાયણ દીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

“ સર્વેષાં હિ કુયોગાનાં, વર્જयेद् घटिकाद्वयम् ।

उत्पातमृत्युकाणानां, सप्त वद् पञ्च नाटिकाः ॥ ૧૥ ॥ ”

અર્થ—“ સર્વ કુયોગની બે ઘડી વર્જવી, તથા ઉત્પાત મૃત્યુ અને કાલુ યોગની અનુક્રમે સાત ૭ અને પાંચ ૫ ઘડી વર્જવી. ॥૧૫॥ ” સિદ્ધિયોગ સર્વ કાર્યમાં શુભ જ છે,

હવે યમઘંટ અને જન્મ નક્ષત્ર કહે છે—

म वि आ मू कि रो ह,

सुराइसु वज्जणिज्ज जमघंटा ।

भ चि उ—ख घ उ—फा जे रे,

इअ असुहा जम्मरिक्खा य ॥ ૧૬ ॥

અર્થ રવિ આદિ સાત વારની સાથે અનુક્રમે— મધા વિશાખા આર્દ્રા મૂળ કૃતિકા રોહિણી અને દસ્તા નક્ષત્રો હોય તો યમઘંટ નામનો વર્જ્ય યોગ

દુષ્ટ ધર્મીઓ—પંદર, તેર, અદાર, એક, માન, માન અને મ
 છે ॥ ૧ ॥ ”

આ સ્તોત્રોમાં યમપંટનો પરિદાગ કહ્યો છે, પરંતુ
 તિપાન વૈષ્ણ અને યમપંટનો સર્વેયા ત્યાગ કરવો એ વધ
 દિતકર છે. બીજા અથોમાં તો મોગવારે અગિની, મંગળવા
 મયા, બુધવારે આદ્રા અને પૂર્વા શ્રાવણી, શુક્રવારે શ્રવણ
 શુક્રવારે સ્વાતિ, તથા શનિવારે પૂર્વાષાઢા ઉત્તરાષાઢા અને
 રેવતી હોય તો પણ યમપંટ યોગ કહ્યો છે

મૂળ ગ્રંથમાં ઉત્તરાર્ધથી જે અશુભ યોગો કહ્યા છે
 તે કથન પ્રમાણે ગ્રહવારે ભરણી મોગવારે ચિત્રા, મંગળવા
 ઉત્તરાષાઢા, બુધવારે ધનિષ્ઠા, શુક્રવારે ઉત્તરાશ્રાવણી, શુક્રવારે
 જ્યેષ્ઠા, અને શનિવારે રેવતીનક્ષત્ર હોય તો કુયોગ થાય છે
 અન્ય અથોમાં આ યોગનું નામ વજ્રમુશળી કહેલ છે
 તેના કૃષ્ણ માટે દીરઘગોત્રિયમાં કહ્યું છે કે—

“ ગદ્ જમ્મરિસી ણ્ણ, વચ્ચે વિવાહ કિમ્મિં વિહવં ।

ગમણારંમે મરણં, જેદ્ધયઠવણેવિદ્ધં ॥ ૧ ॥

સેવાહ હવહ નિપ્પલ, કરસણ અફલો ય દાહં મિહપ્પેમે ।

વિજારંમે ય જડ, વત્થુવાવરહ મસમસાપં ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ શુભ કાર્યમાં આ ગ્રહ જન્મનક્ષત્રનો ત્યાગ
 કરવો. કેમકે—તેમા વિવાહ કરે તો વિધવા થાય છે, ગમન
 કરે તે મૃત્યુ પામે છે ઐત્યની પ્રતિષ્ઠા કરે તો મદિરનો ધ્વંસ
 થાય છે, સેવા કરે તો નિષ્ફળ જાય છે, ખેતી કરે તો નષ્ટાગ્ની
 થાય છે, ઘરમાં પ્રવેશ કરે તો અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે, વિદ્યાનો
 આરંભ કરે તો જડ થાય છે, અને જે વસ્તુ વાપરે તે વસ્તુ
 ભસ્મસાત્ થાય છે ॥ ૧-૨ ॥ ” આ યોગમાં દીક્ષા લેનાર
 પણ મનથી પડે છે, એમ નારાયણ ટીપ્પણમાં કહ્યું છે,

જે ગ્રહનું જે જન્મ નક્ષત્ર હોય તે પેતપોતાના ગ્રહના

પારે આપે તો જન્મમૃત્યુ નામનો કુયોગ થાય છે.

^૧મટોના જન્મ નશ્ત્રો આ પ્રમાણે છે

શિશુપાલ, રુદ્રાક્ષ, કમલો મામ્બ વિમ્બમ્બ. ॥

દેવગિદામ્બરોવા, મન્મહામ્બરંગઃ કમાનુ ॥ ૧ ॥

અર્થ—રવિ વિગેરે નવ ભદ્રના જન્મનશ્ત્રો અનુક્રમે વિશાખા, કૃત્તિકા, ઉત્તરાષાઢા, મચ્છ, પુર્વાશ્વિની, મૃગશિર, રેવતી, અરુણ, અને અશ્લેષા ઃ. (૪૨)

જાણ કહે છે કે કદમ્બ ઉદ્યા વિગેરેથી પીડાતા નશ્ત્રનો મદ ધાત્રા કુંદગ્રીના લક્ષ્મી આપે તો તે અશુભ છે.

અન્ય કથામા વાઙ અને નશ્ત્રના બીજા પળ કુયોગો કહેલા છે, જે આ પ્રમાણે છે—રવિ વિગેરે સાત વારામાં અનુક્રમે ભાસ્કરી, પુષ્પ, ઉત્તરાષાઢા, આર્દ્રા, વિશાખા રેવતી અને શનભીષા નશ્ત્ર દોષ તો સત્રુયોગ થાય છે, પ્રીતિના દાર્પમા આ યોગ વર્જવો.

રવિ વિગેરે સાત વારામાં અનુક્રમે—ઉત્તરાષાઢા, આર્દ્રા, વિશાખા, રોહિણી, શનભીષા, મધ્યા અને મૃગ નશ્ત્ર દોષ તો યદ્યયોગ થાય છે, જે સ્થિર દાર્પ માટે અશુભ છે.

રવિવારે મધ્યા કે પનિષા, મોમવારે મૃગ કે વિશાખા, મંગલવારે કૃત્તિકા કે ભરણી, બુધવારે પુનર્વસુ કે રેવતી, શુક્રવારે અશ્વિની કેઉત્તરાષાઢા, શુક્રવારે રોહિણી કે અનુરાધા, અને શનિવારે મચ્છ કે શનભીષા નશ્ત્ર દોષ તો યમદંબદ્રા-યોગ થાય ઃ. આ યોગ દરેક દાર્પમાં અશુભ છે, આરંભ સિદ્ધિ વિગેરે પ્રમામાં જે સાત વારના અશુભ નશ્ત્રોની નામાવલી આપી છે તેમા આ દરેક કુયોગોનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

દરેક એક વર્ચ્યયોગ તથા કઈ યોગ કહે છે.

૧ પ્રદો જન્મ નશ્ત્રમાં મટોન્મત રહે છે, તેથી સ્વર્ગ કરી સ્થાના નથી આ પળ પ્રદનું એક નિર્વજ સ્થાન છે એમ સમજાય છે.

ગુરિ સયમિસ સણિ ઉત્તર-સાઢા ણ્યા વિવજ્જણ પાયં ।
વારસિ ણગેગહીણા, સૂરાહસુ કક્કજોગુ ચણ ॥૪૬॥

અર્થ—ગુરુવારે શતભીષા અને શનિવારે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર હોય તો તે પ્રાયઃ વર્જ્ય છે. તથા રવિ આદિ વારને દિવસે બારશ વિગેરે એકેક હીણુ તિથિ હોય તો કર્કયોગ થાય છે, તે પણ ત્યાજ્ય છે.

વિવેચન—મૂળ ગાથામાં પૂર્વાર્ધથી—ગુરુવારે શતભીષા નક્ષત્ર હોય, અને શનિવારે ઉત્તરાષાઢાં હોય, એમ બે વારનાં કુયોગો દેખાયા છે. તે બન્ને યોગો શુભકાર્યમાં પ્રાયઃ વર્જ્ય છે. આરંભસિદ્ધિમાં તો આ બન્ને યોગોને વર્જ્ય કહેલ છે. કેમકે—ગુરુવારે શતભીષા નક્ષત્ર હોય તો ચરયોગ અને શનિવારે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર હોય તો યમધંટ (મતાંતર) થાય છે; જે બન્ને યોગો દિનશુદ્ધિના પ્રભુતાને માન્ય છે.

ગાથાના ઉત્તરાર્ધથી વાર અને તિથિના કુયોગોને પ્રારંભ કહે છે, તેમાં અહીં તો માત્ર કર્કયોગજ દેખાડે છે રવિ વિગેરે સાત વારને વિષે અનુક્રમે બારશથી પ્રારંભીને એકેક એાછી તિથિ હોય તો કર્કયોગ થાય છે. એટલે—રવિવારે બારશ, સોમવારે અગીવારશ, મંગલવારે દશમ, બુધવારે નેમ, ગુરુવારે આઠમ, શુક્રવારે સાતમ, અને શનિવારે છઠ્ઠ તિથિ આવે તો કર્કયોગ થાય છે. આ યોગ લાવવાની બીજી એવી રીત ॥ ૬—વાર અને તિથિની સંખ્યા ભેગી કરવાથી તેરનો આંક આવે ત્યારે કર્કયોગ થાય છે, કર્કયોગનો શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો. તેનું બીજું નામ કર્કચયોગ પણ છે.

હવે વારને આથીને અશુભ તિથિઓ કહે છે—

દ્યદિ સત્તમિ ફગાર, ચડવસી
સૂરિ, સોમિ સગવાર તેરસી ।

મંગલે ઇગ ઇગારસી,
 ઘુહે વજ્જણ ઇગ ચડહસી જયા ॥૪૭॥
 છટ્ટિ ચડતિ સહમહયા,
 ગુરુ સુક્ષિ ધીથ સહ તીહ રિત્તયા ।
 પુત્ર સત્તમિ સણિમ્મિ સન્વહા,
 વજ્જણ ઇથ તિહી વિસેસઓ ॥૪૮॥

અર્થ—રવિવારે છઠ્ઠ સાતમ અગીયારસ અને ચૌદસ, સોમવારે સાતમ બારસ અને તેરસ, મંગલવારે એકમ અને અગીયારસ, બુધવારે એકમ ચૌદસ અને જયા, ગુરુવારે છઠ્ઠ ચોથ અને ભદ્રા, શુક્રવારે બીજ ત્રીજ અને રિક્તા, તથા શનિવારે પૂર્ણા અને સાતમ તિથિ વિશેષે કહીને વર્જ્ય છે.

વિવેચન—રવિવારે છઠ્ઠ સાતમ અગીયારસ અને ચૌદસ હોય તો અશુભ છે, સોમવારે—સાતમ બારસ અને તેરસ તિથિ હોય તો અશુભ છે, મંગલવારે—એકમ અને અગીયારસ હોય તો અશુભ છે. બુધવારે—એકમ ત્રીજ આઠમ તેરસ અને ચૌદસ હોય તો અશુભ છે, ગુરુવારે—બીજ ચોથ છઠ્ઠ સાતમ અને બારસ હોય તો અશુભ છે. શુક્રવારે—બીજ ત્રીજ ચોથ નોમ અને ચૌદસ હોય તો અશુભ છે, તથા શનિવારે પાંચમ સાતમ દશમ અને પુનમ હોય તો અશુભ છે. આ સર્વ અશુભ તિથિ-એનાં શુભકાર્યમાં સર્વથા ત્યાગ કરવો.

આ વાર અને તિથિઓના સર્વ કુયોગોનાં નીચે પ્રમાણે નામો છે,

નારસિંદ્રમાં કર્ણુ છે કે—રવિવારે નંદા, સોમવારે ભદ્રા, મંગલવારે નંદા, બુધવારે ન્યા, ગુરુવારે ભદ્રા, શુક્રવારે રિક્તા

અને શનિવારે પૂજા તિથિ હોય તો મૃત્યુયોગ થાય છે. રવિ વિગેરે સાત વારને વિષે અનુક્રમે-વારશ અગીયારશ પાંચમ ત્રીજ છઠ્ઠ ત્રીજ અને નોમ તિથિ હોય તો દુઃખયોગ થાય છે

રવિવારે સાતમ, સોમવારે છઠ્ઠ, બોમવારે પાંચમ, બુધવારે ચોથ, ગુરુવારે ત્રીજ, શુક્રવારે બીજ, અને શનિવારે એકમ હોય તો ફાંકડું ઘર નામનો કુયોગ થાય છે એટલે કે-વાર અને તિથિને ભેગા કરતાં આઠનો આંક આવે તો આ યોગ થાય છે. આ યોગનું બીજું નામ ચોથનું ઘર પણ છે. તે આમપ્રવેશ, યાત્રા, ચોમાસાનો પ્રવેશ, અને વિદ્યારમાં વર્જવો કેટલાક આચાર્યના મત પ્રમાણે ફાંકડું ઘર ચંદ્ર કરતાં પણ વધારે બગવાનું છે, માટે અનુક્રમ ચંદ્ર હોય તો પણ ફાંકડું ઘરનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

તથા વાર અને તિથિના દિવસો ભેગા કરતાં જો આંક આવે, તેને ચારથી ભાગતાં શેષમાં શૂન્ય આવે તો ચોથનું ઘર નામનો યોગ થાય છે. આ યોગ પણ ગમનામમન પ્રવેશ વિગેરેમાં સર્વથા વર્જ્ય છે. નારચંદ્ર જ્યોતિષમાં કહ્યું છે કે:-

“ પ્રતિપત્તૃ તૃતીયા સૌમ્યે, મત્તમી શનિમૂર્ચયોઃ ।

વતી ગુતી દ્વિતીયા ચ, શુક્રે સંવર્તદ્યો મરેત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ-બુધવારે એકમ ને ત્રીજ, શનિવારે અને રવિવારે સાતમ, ગુરુવારે છઠ્ઠ, તથા શુક્રવારે બીજ હોય તો સંવર્તક યોગ થાય છે ॥ ૧ ॥ ”

જ્યોતિષ હીરમ્ કહ્યું છે કે-નોમવારે સાતમ કે તોરશ, બોમવારે નોમ, ગુરુવારે નોમ, શુક્રવારે ત્રીજ, અને શનિવારે પાંચમ રોગ તોપણ ન વર્તક યોગ થાય છે આ યોગપણ અગ્રમ છે.

૧ જ તિથિ બેવી જ ॥ રોગ તો એક દિવસ, અને જોતિષિ રોગ તો બે દિવસ વજ્રવન, બે ॥

ચે(મ) ચક્ર.

	૧૫	૨૦	૨૫	૩૦	૩૫	૪૦	૪૫
મિદિયોમ	અધિ	શદિ	મમ	શદિ	અધિ	અધિ	મમ
	૫૫	૫૫	અધે	૫૫	૫૫	૫૫	૫૫
	૫૫	અનુ	મમ	૫૫	દસ	ઉ-૧૧	મમ
ઉ-૧૧			રેવતી	અધે	વિશા	દસ	મમ
રેવતી				મમ	અનુ	અનુ	
					રેવતી	ઉ-૧૧	મમ
મિદિયોમ	અધિ	શદિ	અધિ	૩૫	અધિ	અધિ	અધિ
(આ.સિ.૦)	૩૫	મમ	૩૫	શદિ	૫૫	મમ	શદિ
	૫૫	૫૫	૫૫	૫૫	૫૫	૫૫	૫૫
	૫૫	ઉ-૧૧	૫૫	૫૫	અધે	૫૫	મમ
	૫૫	દસ	અધે	ઉ-૧૧	૫૫	દસ	સ્વાતિ
ઉ-૧૧	અનુ	ઉ-૧૧	ઉ-૧૧	દસ	સ્વાતિ	અનુ	અનુ
દસ	મમ	વિશા	અનુ	વિશા	૫. ૫૫	મમ	
મમ	૫૫	મમ	અધે	અનુ	ઉ. ૫૫	પનિ	
ઉ. ૫૫		ઉ-૧૧	૫-૫૫	૫-૫૫	મમ	૫૫	
પનિ		રેવતી	મમ	પનિ	પનિ	પનિ	
ઉ. ૫૫				૫-૫૫	રેવતી	રેવતી	
રેવતી				રેવતી	રેવતી	રેવતી	
અમનમિદિ	દસ	મમ	અધિની અનુરાધા	૫૫	રેવતી	શદિ	શદિ
ઉ-૫૫	વિશા	૫-૫૫	પનિ	રેવતી	૫૫	ઉ-૧૧	ઉ-૧૧
મમ	અનુરાધા	ઉ-૫૫	૫૫	અધિ	૫૫	અધે	દસ

રવિ	સો મ	મંગળ	બુધ	શુક્ર	શુક્ર	શનિ	
કાષ્ઠ	ભ્રમર	અભિય	પૂ-ભા	ભરણી	આર્દ્રા	મધા	વિ:
સિદ્ધિ	મૃગ	શ્રવણ	ઉ-ભા	મૃતિકા	પુન	પૂ-શ	સ્વા
યમયંત્ર	મધા	રિશભા	આર્દ્રા	મૃગ	મૃતિ	રોહિ	હસ્
(યમયંત્ર		અશ્વિની	મધા	આ	શ્રવણ	સ્વા	વા
				પૂ-શ			
વજ્ર							
મુશમ	ભરણી	મિત્રા	ઉ. પા	ધનિ	ઉ. શ	ભ્રમ	સ્વા
ત્યાગ્ય					શન		હ
ચતુ	ભરણી	પુષ્ય	ઉ. પા	આર્દ્રા	રિશા	સ્વા	શત
ચર	ઉ. પા	આર્દ્રા	રિશા	રોહિ	શત	મધા	મૃગ
ચમ	મધા	મૃગ	મૃતિ	પુન	અશ્વિ	રોહિ	મૃગ
કેપુ	ધનિ	રિશા	ભરણી	સ્વા	ઉ-ભા	અનુ	સ્વા
કેપુ-૧૧	૧૨	૧૧	૧૦	૬	૮	૭	૧
૧૫	૧૨	૧૧	૫	૩	૧	૩	૬
ચોથ ૫૨	૭	૧	૫	૪	૩	૨	૧
મંગલ ૧૩	૭	૭-૧૩	(૧૪)	૧-૩	૧(૬)	૨(૩)	૭(૧)
મનુ	૧-૭	૭-૧૨		૧-૩-૮	૪-૧	૨-૩	૭
ચોથ	૧-૧૪	૧૩	૧-૧૧	૧૩-૧૪	ભા	રિશા	૫૫
નિર્દિ	૧૧-૮	૨-૮	૧	ભા	૫૫	૧૩	૮
ચોથ	૬		૭૫		૧૧	૧૩	રિશ

યોગચક્ર.

	રૂઢિ.	સોમ.	મંગળ.	બુધ.	ગુરુ.	શનિ.
અશ્વિની	મિત્રિ	વશ.	અમન	મૃત્યુ	રૂપ્યા-મિત્રિ	...
બરણી	સપ્ત-૧૧૪	...	રૂપ્યા	કાળ
ફલિયા	રૂપ્યા	મિત્રિ	વશ.	...
કેલિયો	...	મિત્રિ	...	ચર-મિત્રિ	ઉ	અમન
મંગલર	...	અમન	મિત્રિ	મિત્રિ	મૃત્યુ	...
આહી	...	ચર	વશ.	(વશ.) સપ્ત.	કાળ	...
પુનર્વસુ	મિત્રિ	રૂપ્યા	મિત્રિ	...
પુષ	મિત્રિ	સપ્ત-મિત્રિ	...	મિત્રિ	અમન	...
અર્ધેશા	મિત્રિ	મિત્રિ
મયા	૫૫-૧૧૫	...	(વશ.)	મિત્રિ
૫૬૮	(વશ.)	...	મિત્રિ
૬. ૬૮.	સિદ્ધિ	૧૪	ઉત્પાન
૭૨૫	અમન	મિત્રિ	મૃત્યુ-૧૫.

[illegible]

હવે નિયિના યોગનો પ્રસંગ હોવાથી બે ગાથા ૧૨ ગંડાંતયોગ તથા તેનું ફળ કહે છે.

ચરમાદ્યમ તિહિલગ્નરિક્ત, મજ્જોગમ્નદ્વદોષઢિયા ।
તિદુસત્તંતરિ મુચું, પુણો પુણો તિવિદ્ધ ગંડંતં ॥૪૯॥
નહું ન લગ્નમ્ અથ, અહિદ્વો ન જીવહ ।
જાઓ વિ મરહ પાયં, પત્થિઓ ન નિશ્ચત્તહ ॥૫૦॥

અર્થ—હેણાં અને પહેણાં તિથિ લગ્ન તથા નક્ષત્રની મધ્યે અનુક્રમે એક અરધી તથા બે ધડીનો ગંડાંતયોગ આવે છે. તથા તિથિ વિગેરેમાં અનુક્રમે ત્રણ ત્રણ, બીજે, અને સાત સાતને આંતરે બીજેની વચ્ચે પણ તેટલાજ પ્રમાણવાળો ગંડાંતયોગ આવે છે. આ યોગમાં નાશ પામેલ વસ્તુ ફરી મળતી નથી, સર્પથી હાથેલો જીવતો નથી, જન્મેલ પ્રાણી જીવતો નથી, અને પરદેશ જનાર પાછો આવતો નથી.

વિવેચન—ગંડાંતયોગ, નિથિગંડાંત લગ્નગંડાંત અને નક્ષત્રગંડાંત એમ ત્રણ પ્રકારે છે. તે નિથિ વિગેરેમાં ત્રીજે ત્રીજે ભાગે બીજેના આંતરાની સંધિમાં આવે છે. જેમકે—તિથિ ૫૬૧ છે, તેને ત્રીજે ત્રીજે ભાગે પાંચમ દશમ અને પૂર્ણિમા છે; તે પાંચમ અને છઠ્ઠ, દશમ અને અગીયારમ, તથા પુનમ અને એકમની સંધિમાં તિથિગંડાંતયોગ આવે છે. ધ્યાવીજ રીતે લગ્ન અને નક્ષત્રમાં પણ ત્રીજે ત્રીજે ભાગે સમજવાનું છે. આજ વાતનું ૧૫૬૪૨૭૭ કરનાં મૂળ ગ્રાંથમાં કહ્યું છે કે—હેણી તિથિ પુનમ કે અમાસની અંગની ત્રીસ પગ, અને ૫ હેણી તિથિ એકમની આદિની ત્રીસ પગ, એમ સંધિની સાઠ પગવાળી એક ધડી ગંડાંતયોગ છે. ૫૬૪૨૭૭ તિથિનું

આંતરું નાંખતાં જે તિથિ આવે તે અને તેની પછીની તિથિના મધ્યમાં ગંડાંત આવે છે. તેથી એકમ પછી ત્રણ તિથિનું આંતરું નાંખતાં પાંચમ તિથિ આવે છે, તો પાંચમની અને છઠ્ઠી મધ્યની એક ઘડી ગંડાંતયોગ છે. વળી છઠ્ઠી ત્રણ તિથિનું આંતરું લેતાં દશમ અને અગીયારમની સંધિની એક ઘડી ગંડાંતયોગ આવે છે.

લગ્નગંડાંત પણ છેલ્લા મીન લગ્નની અંતિમ પંદર પગ, અને પ્રથમ મેષ લગ્નની આદિની - પંદર પગ, એમ મધ્યની અર્ધી ઘડીનો આવે છે, પણ લગ્ન બાર છે, એટલે પછી બે બે લગ્નનું આંતરું મૂકતાં કર્ક અને સિંહ તથા વૃશ્ચિક અને ધન લગ્નની સંધિમાં પણ અર્ધી અર્ધી ઘડીનો લગ્નગંડાંત આવે છે.

આજ રીતિએ-છેલ્લું નક્ષત્ર દેવતી અને પ્રથમ નક્ષત્ર અધિનીની મધ્યની બે ઘડી અને પછીના સાત સાત નક્ષત્રો મૂકતાં અલેખા અને મધા તથા જ્યેષ્ઠા અને મૂળ નક્ષત્રની સંધિની બન્ને ઘડી નક્ષત્ર ગંડાંત આવે છે.

યોગ નામ	ઘડી	મધ્ય રચના.		
સમ ગંડાંત	૦૫	મીન-મેષ	કર્ક-સિંહ	વૃશ્ચિક-ધન
તિથિ ગંડાંત	૧	૧૫-૧	૫-૬	૧૦-૧૧
નક્ષત્ર ગંડાંત	૨	દેવતી-અધિની	અલેખા-મધા	જ્યેષ્ઠા-મૂળ

અન્ય મનોર્થમાં ગંડાંતનું ઘડી પ્રમાણ વિશેષ પણ મળી શકે છે. વળી દેશવાર્ક કહે છે કે—નક્ષત્રગંડાંતની પંકે વિષ્કં બાદિ અત્યાવીર્ય યોગોમાં પણ ત્રીજે ત્રીજે બાગે પાંચ પાંચ ઘડીનો ગંડાંતયોગ આવે છે.

વિવાહ વૃંદાવનમાં તો દરેક નક્ષત્રની મધ્યમાં ૨ ઘડી ૩૦ પગ, તિથિની મધ્યમાં ૨ ઘડી ૪૦ પગ, અને યોગની મધ્યમાં ૨ ઘડી ૧૬ પગ, મુલકાર્યમાં વર્ચ્ચ સંધિ નામનો

દોષ કહ્યો છે, ગંદાંતયોગ-જન્મ, ગર્ભાધાન, યાત્રા, ઘત, વિવાહ દોર, ગૃહમારંબ તથા પ્રવેશ વિગેરે સર્વ કાર્યમાં અશુભ છે. કેમકે-મૂળ ગાથામાંજ કહ્યું છે કે, આ યોગમાં જે વસ્તુ ખોપાઈ હોય તે વસ્તુ પાછી મળતીજ નથી, ગંદાંતયોગમાં જેને સર્પડંશ થયો હોય તે માણસ જીવતો નથી, ગંદાંતમાં જન્મેલ બાળક પ્રાયઃ જીવતું નથી, અને પરદેશ ગમેલો મનુષ્ય પાછો આવતો નથી,

અહીં ગંદાંતયોગમાં જન્મેલ બાળક માટે પ્રાયઃ શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે, તેને માટે બીજે સ્થાને કહ્યું છે કે-જો બાળકના જન્મકાળે ગંદાંત હોય તો તે માનાપિતા કુળ કે બાળકનો નાશ કરે છે, પણ જો ગંદાંતમાં જન્મેલો બાળક જીવતો રહે તો બિવિધમાં રાજ્ય જેવા અનુક્રમ મુખને લોભવવાવાળો થાય છે (જુઓ ગાથા ૩૧ નું વિવેચન)

હવે વજ્રપાતયોગ કહે છે—

ધ્યાણુરાહતીયા, તિગુત્તરા પંચમીઙ્ મહરિક્વં ।
રોહિણિ છટ્ટી કરમૂલ, સત્તમી વજ્રપાતોડયં ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—બીજને અનુરાધા, ત્રીજને ત્રણ ઉત્તરા, પાંચમ અને મધ્યા, છઠ્ઠીને રોહિણી, તથા સાતમ ને હસ્ત કે મૂળ હોય તો વજ્રપાત યોગ થાય છે.

વિવેચન—આ ગાથાથી નિશ્ચિ અને નક્ષત્રનો યોગ દેખાટેલ છે. જો બીજને દિવસે અનુરાધા હોય, ત્રીજને દિવસે ઉત્તરાશ્રાવણની ઉત્તરાષાઢા કે ઉત્તરાભાદ્રપદ નક્ષત્ર હોય, પાંચમને દિવસે મધ્યા હોય, છઠ્ઠીને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય, અને સાતમને દિવસે હસ્ત કે મૂળ નક્ષત્ર હોય તો વજ્રપાતયોગ થાય છે. વજ્રપાત માટે નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

અનુરાધા દ્વિતીયા ચ, તૃતીયા ઉત્તરાત્રયમ ।

પચમિ મધ્યમંયુવતા, હસ્તે મુને ચ સત્તમી ॥ ૧ ॥

પછી ચ રોહિણી ચૈવ, ચિત્રા-સ્વાતી ત્રયોદશી ।

एषु योगेषु यत्कार्यं, षष्ठे मासे मृतिर्भवेत् ॥ २ ॥ ”

અર્થ—બીજે અનુરાધા, ત્રીજે ત્રણ ઉત્તરા, પાંચમે મઘા, સાતમે હસ્તા કે મૃગ, છઠે રોહિણી, અને તેરમે ચિત્રા કે સ્વાતી હોય; આ પ્રમાણેનો યોગ હોય, અને તેમાં જે મૃત્યુ થયે કાર્ય કરે તે ॥ માસમાં મૃત્યુ પામે છે. ॥ ૧-૨ ॥ ”

જ્યોતિષ હીરમાં કહ્યું છે કે—

“ अट्मीसंयुता रोहिणी या ”

એટલે—આઠમ યુક્ત રોહિણી હોય તો વજ્રપાત યોગ થાય છે. હર્ષપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—વજ્રપાતમાં કાર્ય કરનારનું ૭ માસમાં મરણ થાય છે. આયોગનું બીજું નામ યમહંદ્ર છે,

તિથિ અને નક્ષત્રના બીજા અશુભ યોગો આ પ્રમાણે છે, નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

चतुः पञ्चनवव्यष्ट-दिने कालमुत्सी क्रमात् ।

श्रुत्तराभिर्मघानेय-मैत्र्यद्वाह्नमयोगतः ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—ચોથને દિવસે ત્રણ ઉત્તરા હોય, પાંચમે મઘા હોય, નોમને દિને કૃત્તિકા હોય, ત્રીજને દિવસે અનુરાધા હોય, અને આઠમને દિવસે રોહિણી નક્ષત્ર હોય તો કાલમુખી નામનો યોગ થાય છે ॥ ૧ ॥ ” આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં કહ્યું છે કે—કાલમુખીમાં કાર્ય કરનારનું ૭ માસમાં મૃત્યુ થાય છે. કાલમુખી યોગનો ત્યાગ ન થઈ શકે તેવું હોય તો કહ્યું છે કે—

“ यमपण्टे नवाष्टौ च, कालमुख्या विवर्जयेत् । ”

અર્થ—“ યમપંટમાં નવ અને કાલમુખીમાં આઠ ઘડીનો અવસ્ય ત્યાગ કરવો. ”

એકમે મૃગ, પાંચમે ભરણી, આઠમે કૃત્તિકા, નોમે

રોહિણી, અને દશમે અંશેવા નક્ષત્ર હોય તો જવાહરામુખી યોગ થાય છે. જવાહરામુખી યોગમાં જન્મે તે મૃત્યુ પામે છે, ચૂંટા પહેરે તે વિધવા થાય છે, અને પરણે તે મૃત્યુ પામે છે. વગી ૮૮૭ છે કે--

एएहि जोगनाला, जन्म जो हवइ सो मरइ मालो ।

उववसर गेहसाला, परिहरइ वरइ जयमाला ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ આ જોગનાલામાં જન્મે જન્મ થાય તે બાળક મૃત્યુ પામે છે, ઘર તૈયાર કરે તો તે ભેટી જાય છે, અને જવાહરામુખી યોગનો ત્યાગ કરે તો તે જયમાલા વરે છે ॥૧॥”

નારથંદ્રટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે--સાતમને દિવસે ભરણી, નોમને દિવસે પુખ્ત, દશમને દિવસે અંશેવા, અને તેરશને દિવસે ચિત્રા નક્ષત્ર હોય તો વજ્ર્ય યોગ થાય છે.

હવે નિધિને વિષે મૂલક અવસ્થાવાળાં નક્ષત્રો કહે છે--

मूलऽइसाइचित्ता,

असेससयभिसय कित्तिरेवइआ

नंदाए भदाए,

भदवया फग्गुणी दो दो ॥ ૫૨ ॥

विजयाए मिग सवणा,

पुस्तस्सिणि भरणि जिट्ठ रिक्ताए,

आसाढदुग विसाहा,

अगुराह पुणव्वसु महा य ॥ ૫૩ ॥

पुत्ताइ करधणिट्ठा,

रोहिणि इथ मयगवत्थ रिक्खाई ।

નંદિપટ્ટાપમુદે.

સુદક્ષે ચક્ષુઃ મહ્યમ્ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—નંદા નિગિએ મૂળ આડાં રેવાનિ
ગિયા આસેવા રાનભિયા ફુનિકા કે રેવની, ભડા
તિગિએ-એ ભાડપદ કે જે કાશુની, નિજ્યા-
નિગિએ-મુગશર અવળ પુગ અભિની ભરણી કે
ગ્યેણા, ગિયા નિગિએ-એ આપાદા વિશાખા અનુ-
રાધા પુનર્વસુ કે મવા, અને પૂગાં નિગિએ-દક્ષ
ધનિકા કે રોદિણી દોય તે ને મૂનક અવસ્થાવાળાં
નક્ષત્રો કહેવાય છે. મનિમાન પૂરે નેમાં નંદિ
પ્રતિષ્ઠા પ્રમુખ શુભ કાર્ય વર્જવાં.

વિચેચન—મુગમ છે

આડત, ભરમદદ, ઉપાન, મુન્યુ, કાણુ, યમપદ,
વજ્રમુશદ, ગતુ, યમ, પદ્મા, કકચ, દગ્ધ, ચાથપર, મંવર્તક,
યમલ, વજ્રપાન, કાલમુખી, જ્વાલામુખી, ગૂલ, કાગડંડ
વિગેરે અશુભ યોગો છે

સર્વ કુયોગોનો અપવાદ નીચે પ્રમાણે છે—

હરેક યોગની હુદ ઘડીઓનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. તેમાં
જે યોગની હુદ ઘડીઓ કહી નથી તે હરેક અશુભ યોગની હુદ
ઘડી બે જાણવી. તેને માટે કહ્યું છે કે—

“ સર્વેષાં કુયોગાનાં, વર્જયેદ ઘટિકાદયમ્ । ”

અર્થ—“ સર્વ કુયોગોની બે ઘડી અવશ્ય વર્જવી. ”
ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—

“ યત્પ્રાતિકૂલયં વારાણાં, તિથિનક્ષત્રસંમવમ્ ।

હ્રણવદ્ગસસેન્ધેવ, તન્ ત્યજેદિતિ કેચન ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ તિથિ અને નક્ષત્રથી ઉત્પન્ન થયેલ વારની

પ્રતિકુલના દુર્ગુરોગ બ મરોગ અને અમરોગમાં ત્યાજ્ય છે, એમ કેટલાએકને બતાવે છે. ॥ ૧ ॥ ”

મુદુર્ન ચિંતામણીમાં પણ આ દોષને મનાવ્યું છે.

દર્પે પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—કુનિયિ કુતાર કુયોગ વિદિ જન્મનશય અને દગ્ધનિયિ, એ મર્વે અપાદ્ય પડી જાયજય શુભ થાય છે.

જયોનિય દીશમાં કહ્યું છે કે—

“ ધિવિગે ય રાજમોર્ગ, કુમારમોર્ગ ય અગિર્મતિદિગોર્ગ ।
તત્ત્વકં નવિમોર્ગ, યદ્દ દિ દગ્ધર જયમોર્ગ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રથવિરયોગ, રાજયોગ, કુમારયોગ, અપુત્ર મિદિયોગ, સર્વાક્રયોગ અને રથિયોગ. આ મર્વે યોગ. જે અવયોગ દગ્ધાય છે. ॥ ૧ ॥ ”

ઉદયમનસૂરિ પણ કહે છે કે—કુયોગ અને નિદિયે, એ એક દિવસે આવે તો નિદિયોગ કય પામે છે.

તિથિ મુદયુયોગ.

તિથિ.	અવધ.	અવધ.	વિદિ.	પદ.
દીપાવલી	પૂર્ણિમાકુર્ત.	અ. ૧૬.	કુતાર	૧. ૧૬.
જયોગ	પૂર્ણિમાકુર્ત.	અ. ૧૬.	અ. ૧૬.	૧. ૧૬.
વિદિ. રવિ.	પૂર્ણિમાકુર્ત.	૧. ૧૬.	અ. ૧૬.	૧. ૧૬.
૧૬. ૧૬.	પૂર્ણિમાકુર્ત.	૧. ૧૬.	અ. ૧૬.	૧. ૧૬.
૧૬. ૧૬.	પૂર્ણિમાકુર્ત.	૧. ૧૬.	અ. ૧૬.	૧. ૧૬.

નક્ષત્રોની તીક્ષ્ણ વિગેરે સંજ્ઞા તથા તેનું ક્ષત્ર કહે છે.

જિહ્વાઽસેસ મૂલં ચ, તિસ્વા રિક્વા વિશ્વાહિત્રા ।
 મિઙ્ગણિ મિગ ચિત્તા ચ, રેવર્દ યગુરાહયા ॥૫૫॥
 પુસ્સો ય અસ્સિણીહત્યં, અમ્મીર્દ જાહુઆ ઇમે ।
 ઉગ્ગાણિ પંચ રિક્વાણિ, તિપુન્વા ભરણી મહા ॥૫૬॥
 ચરા પુણ્વસુ સાઈ, સવળાઈતિથ્યં તદ્વા ।
 ધુવાણિ પુણ ચત્તારિ, ઉત્તરાણિ અરોહિણી ॥૫૭॥
 વિસાહા કિત્તિથા ચેવ, દેવો અમિસ્સા વિશ્વાહિત્રા ।
 તિસ્વે તિગિચ્છં કારિજ્ઞા, મિઙ્ગ ગહણધારણે ॥૫૮॥
 લહૃ ચરે સુહારંભો, ઉગ્ગરિક્સે તવં ચરે ।
 ધુવે પુરપ્વેસાઈ, મિસ્સે સંધિકિષ્કં કરે ॥૫૯॥

અર્થ—જ્યેષ્ઠા આર્દ્રા અશ્લેષા અને મૂળ નક્ષત્રો તીક્ષ્ણ છે. મૃગશર ચિત્રા દેવતી અને અનુરાધા નક્ષત્રો મૃદુ છે (૫૫) પુષ્ય અશ્વિની દસ્ત અને અભિજિત્ નક્ષત્રો લઘુ છે, ત્રણ પૂર્વા ભરણી અને મધ્યા નક્ષત્રો ઉમ્મ છે. (૫૬) પુનર્વસુ સ્વાતિ અને શ્રવણાદિ ત્રણ નક્ષત્રો ચર છે, ત્રણ ઉત્તરા અને રોહિણી એ ચાર નક્ષત્રો ધ્રુવ છે. (૫૭) તથા વિશાખા અને કૃત્તિકા નક્ષત્રો મિથ્ર છે. તેઓમાંથી તીક્ષ્ણ નક્ષત્રોમાં ચિદિત્સા કરવી, મૃદુ નક્ષત્રોમાં વસ્તુનું ગ્રહણ અને ધારણ કરવું, (૫૮) લઘુ અને ચર નક્ષત્રોમાં શુભકાર્યનો આરંભ કરવો, ઉમ્મ નક્ષત્રોમાં તપ

આરંભવું, ધ્રુવ નક્ષત્રમાં નગરપ્રવેશ વિગેરે કરવું, અને મિશ્ર નક્ષત્રમાં સંધિનું કાર્ય કરવું. (૫૬)

વિવેચન—અર્થ સુગમ છે, માત્ર ત્રણ પૂર્વા શબ્દથી પૂર્વાક્ષાદ્યુની પૂર્વાષાઢા અને પૂર્વાભાદ્રપદ, શ્રવણાદિ ત્રણથી શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, અને શતભીષા, તથા ત્રણ ઉત્તરા શબ્દથી ઉત્તરાક્ષાદ્યુની ઉત્તરાષાઢા અને ઉત્તરાભાદ્રપદ નક્ષત્રો લેવાનાં છે.

તિથિએ વિગેરે દોઢ ગાથાથી તેનું કાર્ય કહે છે, તે આ પ્રમાણે છે—

તીક્ષ્ણ નક્ષત્રમાં રોગની ચિકિત્સા અને ઔષધનો પ્રારંભ કરવો, મૃદુ નક્ષત્રમાં લેવું—મૃકવું અને શાંતિની ક્રિયા કરવી, લઘુ અને ચર નક્ષત્રોમાં શુભકાર્યનો પ્રારંભ કરવો, ઉગ્ર નક્ષત્રોમાં તપસ્યાની શરૂઆત કરવી, ધ્રુવ નક્ષત્રમાં નગરપ્રવેશ વિગેરે કાર્ય કરવાં, તથા મિશ્ર નક્ષત્રમાં સંધિનું કાર્ય કરવું,

આ નક્ષત્રોની—તીક્ષ્ણ, વિગેરે સંજ્ઞાઓ તથા તેનાં ક્ષણ માટે વિશેષ જાણવા ઇચ્છનારે નક્ષત્ર દ્વારમાંથી જોઈ લેવું.

॥ इति संज्ञाण्यष्टः समाप्तः ॥

अथ कार्यखण्डः ॥

હવે ગમનદ્વાર કહે છે,
તેમાં પ્રથમ પ્રસ્થાનની મર્યાદા દેખાડે છે.

दसधणु उवरिं सयपंच,
मज्झि पत्थाणि जाव दिण ति-चऊ ।
धायव्वं लग्गतिही-
खणरिक्खससिचलं चित्तुं ॥ ६० ॥

અર્થ—લગ્ન તિથિ ક્ષણ નક્ષત્ર અને ચંદ્રનું
બળ મંદણ કરીને દસ ધનુષ્યની ઉપર અને પાંચ-
સો ધનુષ્યની અંદર ત્રણ-ચાર દિવસ મુધી પ્રસ્થાન
સ્થાપવું,—સ્થાપી શકાય છે.

વિવેચન—યાત્રા માટે લગ્ન તિથિ ક્ષણ અને ચંદ્ર-
બળની જે શુદ્ધિ હોય છે, તેમાંજ યાત્રાતું મુદૂર્ત્વ સાધવાને માટે
પ્રસ્થાન (પસ્તાનું) સ્થાપી શકાય છે. માટે લગ્ન વિગેરની
અનુકૂળતા જોઈને પ્રસ્થાન મૂકવું. અને તે નજીકમાં નજીક દસ
ધનુષ્યની ઉપર અને દૂરમાં દૂર પાંચસો ધનુષ્યની અંદર મૂકા-
ય છે. જોઈએ દસ ધનુષ્યની અંદર કે પાંચસો ધનુષ્યની હદ
બહાર પ્રસ્થાન સ્થાપી શકાતું નથી.

વળી તે પ્રસ્થાન ત્રણ-ચાર દિવસ મુધી રહી શકે છે,
અને તે દરમ્યાન અવશ્ય પ્રયાણ કરવું પડે છે. પણ તે દિવ-
સોની અંદર પ્રયાણ ન થાય અને પ્રસ્થાન ખાતું લઈ આરે કે
ત્યાંજ પડી રહેવા એ તો પ્રસ્થાનનો મુદૂર્ત્વનું બળ રહેતું નથી.

એટલે પછી નવ મુદૂર્ત જોઈ કરી પ્રસ્થાન કે પ્રયાણ કરી શકાય છે.

આરંભસિદ્ધિમાં—નો સામાન્ય વર્ગે, માંડલિક રાજ, અને પૃથ્વીપતિ રાજને ઉદ્દેશીને પ્રસ્થાનના દિવસે અનુક્રમે પાંચ, સાત; અને દસ ગણાવ્યા છે. તથા પ્રસ્થાનના દિવસે શ્રવણ નક્ષત્ર હોય તો તેજ દિવસે, ધનિષ્ઠા પુન્ય કે રેવતી નક્ષત્ર હોય તો બીજે દિવસે, અનુરાધા કે મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર હોય તો ત્રીજે દિવસે, હસ્ત નક્ષત્ર હોય તો ચોથે દિવસે, અને અશ્વિની કે પુનર્વસુ નક્ષત્ર હોય તો પાંચમે દિવસે અવશ્ય આગળ પ્રયાણ કરવું; એમ પણ કહ્યું છે.

શુભ મુદૂર્તનો નિશ્ચય કરી આત્મા પછી પાછાં ઘેર ન અવાય ત્યાં મુઘી તે મુદૂર્તનું જગ ચાલે છે, અને જે કાર્ય-માટે નીકળ્યા હોઈએ તે કાર્ય સફળ કરે છે. આ પ્રસ્થાન રાજ આચાર્ય વિગેરેએ પોતાની જાતેજ કરવાનું છે, અને તેમાં અંદનની પુઝા કરવા પૂર્વક ચમ્ર, દર્પણ, અક્ષમાળા, પુસ્તક, તથા મેત વસ્ત્ર વિગેરે સ્થાપી શકાય છે; પણ ચંપ, દાડ, ઔપધ, તેલ, મીઠું ગોળ, જોડા, કાળુંવસ્ત્ર, છાંવડ, કે છાંવડ વસ્તુ સ્થાપવી ઉચિત નથી; એમ આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રયાણમાં અનુકૂળ લગ્ન વિગેરેનું ફળ કહે છે.

પહિ કુસલુ લગ્નિ તિહિ કજ્જ

સિદ્ધિ લામં મુદૂત્તઓ હોઈ ।

રિક્ત્વેણં આરોગ્ગં,

ચંદેણં સુક્લસંપત્તી ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—પ્રયાણમાં શુભ લગ્ન હોય તો માર્ગ માં કુશળતા રહે છે, શુભ તિથિ હોય તો કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, શુભમુદૂર્ત હોય તો લાભ થાય છે,

શુભ નક્ષત્ર હોય તો શરીરે આરોગ્ય રહે છે, અને શુભ ચંદ્ર હોય તો મુખ સંપત્તિ મળે છે.

વિવેચન—પ્રયાણકાળે શુભ લગ્ન હોય તો પ્રયાણ કર નારના શરીરે કુશળતા રહે છે, વ્યાધિ કે યત્રુનો ભય થતો નથી. આ કચનથી અન્યકાર સૂરિ મહારાજે યાત્રામાં લગ્નની આવશ્યકતા દેખાડી છે, પણ તે શુદ્ધ કરવા જનાર રાજા માટેજ જરૂરી છે; તેથી લગ્નના બલાબલ સંબંધી અહીં જરાય ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

આરંભસિદ્ધિ--વિગેરે બીજા અધ્યાયા તે સંબંધી ને જણાવેલ છે, તેનો સંક્ષેપ નીચે મુજબ છે.

પ્રયાણકાળે તાત્કાલિક લગ્ન કુંડલીમાં જન્મનું લગ્ન હોય, જન્મ લગ્નના ઉપચય સ્થાનનું લગ્ન હોય, જન્મકાળની સૌમ્ય ગ્રહવાળી-વેશી કે દૂર ગ્રહના લોગ પછી ચંદ્રે શુદ્ધ કરેલ રાશિનું લગ્ન હોય, ચોથે કે સાતમે સ્થાને સૌમ્ય ગ્રહવાળી જન્મ લગ્નની રાશિ હોય, જન્મ લગ્નથી છઠ્ઠા આઠમા સ્થાનમાં કોઈ ગ્રહ ન હોય, જન્મના ચંદ્રથી છઠ્ઠી આઠમી રાશિનું લગ્ન ન હોય, જન્મ લગ્નથી છઠ્ઠા આઠમા સ્થાનની રાશિ લગ્નમાં ન હોય, કર્કે વૃશ્ચિક અને મીનનું લગ્ન કે નવાંશ ન હોય, ને દિશામાં પ્રયાણ કરવું હોય તે દિશાનું લગ્ન હોય; એટલે-પુર્વમાં જવામાં મેષ સિંહ અને ધન, દક્ષિણમાં જવામાં વૃષભ કન્યા અને મકર, પાશ્વિમમાં જવામાં મિથુન તુલા અને કુંભ, તથા ઉત્તરમાં જવામાં કર્કે વૃશ્ચિક અને મીનનું લગ્ન હોય; સામાન્ય રીતે મિથુન સિંહ કન્યા અને તુલાનું લગ્ન હોય, ઉર્ધ્વ મુખી હોરા હોય, શુભ દેખાણ હોય, બુધ શુક્ર અને શુક્રનો નવાંશ હોય, મિથુન સિંહ કન્યા અને તુલાનો દ્વાદશાંશ હોય, અને બુધ શુક્ર કે શુક્રનો ત્રીશાંશ હોય તો તે લગ્ન શુભ છે.

લક્ષ્ય કહે છે કે-સ્વલગ્નનો યાત્રામાં ત્યાગ કરવો.

તાત્કાલિક પ્રયાણ કુંડલીમાં-રવિ ૩-૧૦-૧૧ માં બુધ

પ્રયાજીમાં શુભ નમસ્ત્ર દોષને કાઢીશ્યુ આવીશ્યુ નમ
વાઈ રહે છે, પ્રયાજીમાં આશ્વિની, મૃગશિર, પુનર્વસુ, મુલ, રશ્મિ
અનુભવા, જ્યેષ્ઠા, મૃગ, અભિજિત, રાહુ, કર્કટ, આર
દ્રવની નમસ્ત્રા મુજ છે, સ્ત્રી હૃદયપ્રભા કાર્તિક ને: રહે છે: રહે: રહે: —

“ श्रीमतां तपनैर्वाचा, नक्षत्रैश्च द्विजमनाय ।

गुर्निसिस्टियेड-वेरा, साहा योर्गेस नं २५८: १३१

[illegible][illegible][illegible]

1. 이 시는 1945년 8월 15일, 광복을 맞아
 2. 우리 민족의 수난사, 즉 일제의 침략과
 3. 독립을 위한 투쟁을 노래한 시이다.
 4. 이 시는 1945년 8월 15일, 광복을 맞아
 5. 우리 민족의 수난사, 즉 일제의 침략과
 6. 독립을 위한 투쟁을 노래한 시이다.

$\frac{1}{2} \pi$ 2

कवि-वन्दनम् ।

नमिः मि-नी मममि वीआए ।

ਸ੍ਰੀ ੧੦੮:੧੭੩੭ ੧੭੩੭:੧੭੩੭

ବି. ଅ. ୨୩୩୩ ୨୩୩୩ ୩୩୩୩ ୩୩୩୩ ୩୩୩୩

● 2014년 11월 14일 금요일

महोदय ! मैं आपका हार्दिक स्वागत करता हूँ ।

ਸ਼੍ਰੀ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ,

४४२०४ १० १५५१ विंति-विंति-विंति ॥१३॥

[illegible]

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions, both incoming and outgoing, to ensure transparency and accountability. It emphasizes the need for regular audits and the use of reliable accounting software to track expenses and income effectively.

2. The second part outlines various strategies for managing cash flow, which is crucial for the long-term sustainability of any business. This includes negotiating better payment terms with suppliers, offering early discounts to customers who pay promptly, and maintaining a healthy buffer stock of liquid assets to cover unexpected expenses or downturns in sales.

3. The third section focuses on budgeting and financial forecasting. It advises businesses to create detailed annual budgets that allocate resources wisely across different departments and projects. Additionally, it highlights the importance of regularly reviewing actual performance against the budget to identify areas where adjustments may be needed.

4. Finally, the document touches upon tax optimization techniques. While it stresses the necessity of staying compliant with all applicable laws and regulations, it also suggests consulting with professional advisors to explore legitimate ways to reduce the overall tax burden through deductions, credits, and strategic planning.

બાકી તો શુકલપક્ષ કે કૃષ્ણપક્ષની દરેક તિથિઓ પોત-
પોતાનું સમાન ફળ આપે છે. તેનું ફળ આ પ્રમાણે છે—

એકમને દિવસે ગમન કરે તો લાભ થાય છે, બીજે પ્રયા-
ણ કરવાથી વિપદાઓનો નાશ થાય છે. ત્રીજે પ્રયાણ કરવાથી
દંડિષ્ઠ વસ્તુની-ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે, પાંચમે જવાથી
વિજય મળે છે, સાતમે પ્રયાણ કરવાથી ધણા લાભો થાય છે,
દશમે પ્રયાણ કરવાથી જવાનો માર્ગ શત્રુવગરનો અને અનુકૂળ
થાય છે, અગીયારમે પ્રયાણ કરવાથી આરોગ્યતા રહે છે, અને
તેરમે ગમન કરવાથી શત્રુઓમાં જય મળે છે.

વજ્રધં તિથિઓ કહે છે—

ચાઉહસિં પત્તરસિં, વજ્જિજ્જા અટ્ટમિં ચ નવમિં ચ ।
છટ્ઠિં ચડત્થિં વાર—સિં ચ દુન્હં પિ પક્ષ્વાણં ॥૬૪॥

અર્થ—પ્રયાણમાં જન્મે પખવાડિયાની ચૌ-
દશ, પુનમ, આઠમ, નોમ, છટ્ઠ, ચોથ અને બારશ
તિથિ વજ્રધં છે.

વિવેચન—પ્રયાણમાં ચોથ, છટ્ઠ, આઠમ, નોમ, બાર-
શ, પુનમ અને અમાસ તિથિઓનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.
અહીં જન્મે પક્ષનો તે તે તિથિ વજ્રધં કહી છે. તેથી પુનમની
સાથે અમાસનો પણ નિષેધ થઈ જાય છે. આ વજ્રધં તિથિઓ
માટે કહ્યું છે કે—

“સ્વીકૃર્વાશ્રમીં જવાડપિ, ન પ્રવેશ-પ્રવાસયોઃ ।”

અર્થ—“કોઈક કાર્યમાં નવમી તિથિ ગ્રહણ કરવી,
પણ પ્રવેશ અને પ્રવાસમાં તો નોમનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.”
તેમજ છટ્ઠ અને બારશ પણ યાત્રામાં વિશેષ અશુભ છે.
શ્રીપતિ કહે છે કે—ચૌદશ પણ યાત્રામાં વિશેષ અશુભ છે.
અવહારસારમાં કહ્યું છે કે—

“પૂર્ણિમાયો ન ગન્તવ્યં, યદિ કાર્યશતં મયેત ।”

અર્થ—“ મેં કંટા કાપી લેવા તો પણ પૂર્ણિમાને દિ
વમે મમન કરવું નહીં. કેટલાએક મન્યોમાં શુદ્ધિ એકમ પણ
વળ્યું કહેવું છે

આ ઉપરાંત પદ્મસિદ્ધ વૃદ્ધિનિધિ દાપતિનિધિ દૂરનિધિ.
દગ્ધાનિધિ અને જન્મનિધિનો અવરગ ત્યામ કરવો.
મલિનસૂત્રમા પણ તે કે-દગ્ધાનિધિને દિવમે યાગા પેદા
અને સમ નિર્ગત જાય રે. કર્મોમાધી નિદિનો અને વળ્યું
પદ્મનો પણ અવરગ ત્યામ કરવો

દવે પગાળુમા વળ્યું વાર નથા મોખ કરે છે—

વજ્રે વાગનિઝં ફરં, પટિગાય ચત્તરસી ।

વગ્નદ્રુમી દમાલિં નુ, વુહો વિ ન સુહો મમે ॥૬૫॥

અર્થ—ગમનમાં માગુ કરવાર, તમા એકમ
બોદમ મોખ અને આપમે આપમે પુષ્પવાર શુભ-
કારક નથી.

વિંદેશન મપાત્ત કરવામા મોલવાજ વ્યુષવાર મુડવાર
અને મુકવાજ શુભ ને, અને રતીવાજ મ નવવાર તમા કાનિવાર
અમુક એ મોખ કરવા માંડે કવિ રીકે —

“ માનેડવાજ હો જગ, વગમ જુદીને વગમ ।

તેવ વાજ મન રૂ ને, જગ તેવ કિવ વગમ ॥ ૬ ॥”

અર્થ—“ મમન કરવામાં મોલ વિંદેશ માત્ર વાગે અને
વગમ ને નિવેશન ને મોલ, કે તેવ ને વગમ, મ વગમ, કે
કવિના અર્થે કે વગમ કવિ કવિ આંદે કિ હો જગ ”

અર્થ—અને કવિ કવિ

કવિ ને, મોલ વિંદેશ, મ વગમ જુદીને વગમ

વગમ વગમ વગમ, અને મ વગમ, કવિ

તમા મ વગમ, મ વગમ, મ વગમ, કવિ

કવિ કવિ ને, મ વગમ, મ વગમ, મ વગમ

અર્થાત્—શનિવારની રાત્રે, રવિવારે સૂર્યોદયકાળે, મંગલવારે મધ્યાહ્ન પછી સોમવારે શુક્રવારે કે ગુરુવારે જ નો દીક્ષકરીશ નહીં અને બાકીશ તો દ્વાનિ યથે નદિ (૧) કે લોહી ? મુગ્ધ ? જે શનિ મંગળ કે આદિ-ચવારે ગયા છે તે ધન વિનાનાજ રહ્યા છે ખાટે નાદક બેબોની વાન શુ કોંટી ? (૨)

રાજના પ્રયાણમાં રવિવાર શુભ છે, બેટલે ને મદ્રજ હરી શકાય છે, પ્રયાણમાં બુધવારનો નિષેધ નથી, પણ જો બુધવારે બેકમ આકમ નોમ અને ઘોડશમાંથી દરકાઠ નિધિ આપે તો ગમનમાં બુધવાર લેવો નહિ. બેટલે—તે મિથ્ર મદ્ર હોવાથી યાત્રામાં વત્થ નિધિબોના સગામમથી પોતે બશુભ થાય છે

ઉર્ધ્વપ્રકાશમાં તો કનુ છે કે—બેકમ આકમ નોમ અને ઘોડથી યાત્રા કરવી, પણ બુધવારે યાત્રા કરવીજ નહિ અર્થાત્—બુધવાર પણ પ્રયાણ કરવામાં શુભ નથી. હિંદુ તમ પતિ અને દિનપતિ બેકમ હોય તો તે મદ્રના વારમાં યાત્રા કરવી વધારે દિનકારક છે. કુલિક, કાગવેળા, વત્થ અર્ધ મદ્ર, અને તેની હિંદુદીબો વિગેરેમાં અવશ્ય યાત્રા વર્જીતી.

દવે શુભયોગો કહે છે—

(દ્રુતવિરંધિત હંદ.)

દસમિ પંચમિ તેરસિ યીષ્મગો,

ભિગુસુધ્ધો ગમણેઽતિસુહાવહો ।

ગુરુ પુણ્ડવસુ પુસ્ત્ર વિસેસઞ્ચો,

સયમિસા અણુરાહ ઘુહે તહા ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—પ્રયાણમાં દશમ, પાંચમ. તેરસા કે બીજને દિવસે શુક્ર દોષ નો અતિ સુખાવદ છે, ગુરુવારે પૃથ્વ કે પુનર્વસુ નક્ષત્ર દોષ નો ને વિશેષ સુખાવદ છે, તથા બુધવારે રાજબીષા અને અનુ-રાધા દોષ નો ને પણ સુખાવદ છે. ॥ ૬૬ ॥

વિવેચન—યોગદ્વારમાં જે યોગો કહ્યા છે તે પૈકીના રવિ, કુમાર, રાજ, અમૃતસિદ્ધિ વિગેરે શુભ યોગો પ્રયાણમાં શુભ છે; અને એકાર્ગલ, ચમદંદ્રા, કકચ, મૃત્યુ, વજ્રપાદ, અમૃતસિદ્ધિ વિગેરે દુષ્ટ યોગો યાત્રામાં અશુભ છે. એમ હોવા છતાં પ્રયાણને માટે પૂર્વની ગાથામાં બુધવાર અને નિથિનો અશુભ યોગ દર્શાવી પ્રસ્તુત ગાથામાં કેટલાક વિશેષ શુભયોગ દેખાડે છે, શુક્રવારે બીજ પાંચમ કશમ કે તેરશમાંથી હરકોઈ એક નિથિ હોય, ગુરુવારે પુનર્વસુ કે પુષ્ય નક્ષત્ર હોય અને બુધવારે શતભીષા કે અનુરાધા નક્ષત્ર હોય તો તે પ્રયાણમાં સુખકર યોગો થાય છે.

બીજા મઠમાં તો આકલ્પયોગ માટે કહ્યું છે કે—
 “દુષ્ણો યાત્રામુ રોષટ્ટ” એટલે—આકલ્પ યોગ યાત્રામાં રોષ કરનાર છે. અને શનિવાર તથા રોહિણી નક્ષત્રનો અમૃતસિદ્ધિ યોગ પણ યાત્રામાં અવશ્ય વર્જીતો છે. માટે આ બંને યોગમાં કોઈપણ કાળે યાત્રા કરવી નહિ. મતિવજ્રીમાં કહ્યું છે કે.

“ મૈત્રાયા દ્વિગુણા માયા, વર્તમાનરિનેર્ગુનાઃ ।

માતમિતુ હરેદ માય, મષ્ટેનં તદિને મયૈત્ ॥ ૧ ॥

શ્રીદિનઃ વજ્રદૃગેવ, મન્દનાઃ ક્ષત્કર્ણિકા ।

વર્મે લયો મયમેનિ, દિવા નામમદુષ્કતાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—મૈત્રાયા પ્રારંભીને ગમેલા માગે અમાણા કરવા, તેના સ્વિયારથી આવના વારે મુખીના દિવસે ઉમરવા, પછી જાને જાત દેવો, અને જેટલા આંક યોગ રહે તેટલામાં પ્રવેશિત અખરે. અનુક્રમે તે નામે દિવસના નામ—૧ શ્રીદિન, ૨ કૃત્તિક, ૩ નવન, ૪ કલ્પકર્ણિકા, ૫ પદ્મ, ૬ કાવ, અને ૭ જ્યેષ્ઠ છે. તે દરેક દિવસના નામ પ્રનાદે કાળાશુભ રાત્રે છે. આ બે નવો જાણી શકિત થાય છે. તેથી મુજબિન નામનીને પ્રવેશ કરવું.

કે જે મયાનુનઃ નક્ષત્રા કંદે છે—

સર્વદિસ સર્વકાલં, સિદ્ધિનિમિત્તં વિહારસમયામ્મિ।
પુસ્તસ્તિણિ મિગ હત્થા, રેવડ સવણા ગહેયવ્વા॥૬૭॥

અર્થ—વિહારમાં સિદ્ધને માટે સર્વ દિશામાં
સર્વ કાળે—પુષ્ય, અશ્વિની, મૃગશર, હસ્ત, રેવતી
અને અવળ નક્ષત્ર ગ્રહણ કરવા. ॥ ૬૭ ॥

વિવેચન—કેટલાંક નક્ષત્રો એવા છે કે—જે સર્વ
દિશાના મુખવાળા અને સર્વ કાળમાં સાતુકૂળતાવાળા છે.
એટલે—તે નક્ષત્રોને પરિધ નક્ષત્ર ગૂણ વિગેરેમાં દિશાના નિમિ-
ત્તથી યનારી દુષ્ટતાની અસર થતી નથી પૂર્વાર્ધ મધ્યાર્ધ સંધ્યા
વિગેરે કાળથી યનારી દુષ્ટતા અસર કરી શકતી નથી, અને
સર્વ કાર્યને સાધે છે આવાં નક્ષત્રો અશ્વિની, મૃગશર, પુષ્ય,
હસ્ત, અવળ, અને રેવતી, એમ છ છે. તે નક્ષત્રોમાં હરકોઈ
વખતે હરકોઈ દિશામાં પ્રયાણ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય ॥
શ્રીમાન્ ઉત્પત્તસૂરિજી મૃગશર અને અવળને સર્વ કાલિન
જણાવે છે. ૧

સર્વતો મુખી નક્ષત્ર માટે વિશેષતા એટલી છે કે—
અવળ નક્ષત્રમાં દક્ષિણમાં દિક્ષુજ હોય છે, પુષ્યમાં પશ્ચિમમાં
દિક્ષુજ હોય છે, હસ્ત અને રેવતી નક્ષત્રમાં ઉત્તરમાં દુષ્ટયોગ
થાય છે, અને અવળ નક્ષત્રમાં પશ્ચિમમાં દુષ્ટયોગ થાય છે. માટે
તેનો ત્યાગ કરવો.

જો કે છ નક્ષત્રો સર્વ દિશાના દારવાળા છે. પણ આ
નિષેધ નામ ગ્રહણ પૂર્વક કરેલ છે; માટે નિષિદ્ધ નક્ષત્રોનો
ત્યાગ કરવો એ વધારે હિતકારક છે.

૧ અનુરાધાનો સ્વામી મિત્ર અને રેવતીનો સ્વામી પુત્ર છે જેથી
આવાંનર દારે અહીં મૈત્ર સંબંધી અનુરાધા નક્ષત્રનો સ્વીકાર કર્યો છે
પણ મિત્ર અને પુત્ર એ જન્મે નામો, સર્વન્દ્રજ છે એટલે અહીં મૈત્રનો
અર્થ રેવતી સહજે તોજ વધાર્થતા સમજાવ છે.

હવે પ્રયાણમાં શુભ મધ્યમ અને અશુભ નેશત્રે ગણાયે છે.

પુસ્તકસ્થિતિમિગસિર—

રેવદ્વચ્ચં હત્થા પુણવસૂ ચેવં ।

અણુરાહ જિટ્ઠમૂલં,

નવ નક્ષત્રા ગમણસિદ્ધા ॥ ૬૮ ॥

રોહિણી તિન્નિ ઉ પુઞ્વા,

સવ્રણધણિટ્ઠા ય સયમિસા ચેવં ।

ચિત્તા સાઈં એ,

નવ નક્ષત્રા ગમણિ મજ્ઞા ॥ ૬૯ ॥

કિત્તિઅમરણિચિસાહા,

અસ્તેસમહઉત્તરાતિચ્ચં અદ્દા ।

એ નવ નક્ષત્રા,

ગમણે અદ્દારુણા મણિયા ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—પુષ્ય, અશ્વિની, મૃગશર, રેવતી, હરત, પુનર્વસુ, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, અને મૂળા એ નવ નક્ષત્રો ગમનમાં સિદ્ધિકારક છે (૬૮) રોહિણી ત્રણ પૂર્વા, અવધ, ધનિષ્ઠા, શનભિષા, ચિત્રા અને સ્વાતિ; એ નવ નક્ષત્રો ગમનમાં મધ્યમ છે (૬૯) કૃત્તિકા, ભરણી, વિશાખા, અશ્લેષા, મઘા, ત્રણ ઉત્તમ અને આર્દ્રા; એ નવ નક્ષત્રો ગમનમાં અત્યંત દાહક છે. ॥ ૭૦ ॥

વિવેચન—ગુપ્ત છે અન્ય સ્થાને તે ૩૧ ॥ ૩—

‘અહાં ભરણી સવભિસા નિઠ્ઠ મૂલ મધાઈ

નટ્ટો પિટ્ટો યામિગયો વત્તનપુચ્છદ કાદ ॥ ૧ ॥

અર્થ—આદા, ભરણી, યામણીયા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ અને મધ્યા નક્ષત્રમાં નારા પામેલ હલ્લાએલ કે ગામ ગએલની વાતજ શું પુછવી ? (૧)

સુદુર્તચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—યાત્રામાં અવશ્ય જવું હોય તે માટે દૃષ્ટિકા મધ્યા અને સ્વાતિનું પૂર્વાર્ધ, તથા ચિત્રા અશ્લેષા અને ભરણીનું ઉત્તરાર્ધ વર્ત્ય છે, અને વર્ત્ય નક્ષત્રની પ્રારંભથી, ભરણીની ધરી ૭, મધ્યાની ધરી ૧૧, સ્વાતિ વિશાખા જ્યેષ્ઠા અને અશ્લેષાની ધરી ૧૪, તથા પૂર્વાની ધરી ૧૬, અને દૃષ્ટિકાની ધરી ૨૧ અવશ્ય વર્ત્ય છે, પણ ઉશનસુ ના મન પ્રમાણે મધ્યા અને સ્વાતિ સર્વથા વર્ત્યજ છે.

આ નક્ષત્રોમાં અભિજિત્ ગણેલ નથી. પણ તે નક્ષત્રમાં યાત્રા શ્રેષ્ઠજ કહી છે. તે માટે કહ્યું છે કે—

“ અભિનિતિ દૃતપ્રયાણ, સર્વાર્થનિસાધયેન્નિયત્વત્ । ”

“ અભિજિત્ નક્ષત્રમાં પ્રયાણ કરનાર સર્વ કાર્યને અવશ્ય સાધે છે.” અહીં શ્રવણ નક્ષત્ર મધ્યમ કહેલ છે, પણ પૂર્વોક્ત ગાથા પ્રમાણે તે સર્વમુખી અને સર્વકાલીન હોવાથી શ્રેષ્ઠ છે. વ્યવહારમાં કોઈક એમ માને છે કે—નૃશ્ચિકના ચંદ્રમાં પ્રયાણ ન કરવું, પણ આ ગાથામાં તેા અનુરાધા અને જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં ગમન કરવાથી સિદ્ધિ કહેલ છે; એટલે પૂર્વોક્ત માન્યતાને કાંઈજ પુષ્ટિ મળતી નથી, તેમજ દેવતી નક્ષત્રમાં પંચકનો બાધ પણ આવતો નથી.

નવીન દીક્ષિતના પ્રથમ વિહાર માટે કહ્યું છે કે—

■ આદ્યાટનં પ્રાયમિકલ્પિકસ્ય મૃદુ ધ્રુવશિષ્યચરેષુ મેષુ । ”

અર્થ—“ નવીન દીક્ષિતનો પ્રથમ વિહાર મૃદુ—મૃગશર ચિત્રા અનુરાધા અને દેવતી, ધ્રુવ—તથા ઉત્તરા અને

રોહિણી, ક્ષિપ્ર—અશ્વિની પુખ્ત હસ્ત અભિજિત, ચર—
પુનર્વસુ સ્વાતિ શ્રવણ ધનિષ્ઠા અને શતભિષામાં શુભ છે. આ
દરેકમાં પણ વિહારના નક્ષત્રોનું શ્રેષ્ઠ છે. ”

હવે પ્રયાણનો કાળ કહે છે— ચંદ્રવચ્ચા છંદ.

ધ્રુવેહિ મિસ્તેહિ પમાયકાલે,
ઉગ્ગેહિ મઝ્કન્હિલહૂ પરન્દે ।
મિહપચ્ચોસે નિસિમઝ્મિતિસ્ત્રે,
ચરે નિસંતે ન સુહો વિહારો ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—ધ્રુવ અને મિશ્ર નક્ષત્રમાં પ્રભાતકાળે, ઉગ્ર નક્ષ-
ત્રમાં મધ્યાહને, લઘુ નક્ષત્રમાં અપરાહ્ણકાળે, મૃદુ નક્ષત્રમાં
પહેલી રાત્રે, તીક્ષ્ણ નક્ષત્રમાં મધ્યરાત્રે, અને ચર નક્ષત્રમાં
રાત્રિના અંતે વિહાર કરવો તે શુભકારક નથી ॥ ૭૧ ॥

વિવેચન—શ્રેષ્ઠ મધ્યમ કે નિંદ્ય નક્ષત્રોમાં આવશ્યક કાર્ય
હોય, અને યાત્રા કરવી પડે; પણ અમુકકાળે તો યાત્રા કરવી કિ
તકરજ નથી એટલે ધ્રુવ-રોહિણી ત્રણ ઉત્તર મિશ્ર-વિશાખા
અને કૃત્તિકા નક્ષત્ર હોય તો દિવસના પૂર્વભાગમાં યાત્રા કરવી
નહિ, ઉગ્ર નક્ષત્ર—ભરણી મઘા અને ત્રણ પૂર્વામાં મધ્યાહ્ન
કાળે યાત્રા કરવી નહિ, લઘુ નક્ષત્ર—અશ્વિની પુખ્ત હસ્ત અને
અભિજિત નક્ષત્ર હોય તો દિવસના ઉત્તર ભાગમાં યાત્રા કરવી
નહિ, મૃદુ નક્ષત્ર—મૃગશિર ચિત્રા અને અનુરાધામાં રાત્રિના
પૂર્વભાગમાં પ્રયાણ કરવું નહિ, તીક્ષ્ણનક્ષત્ર—આર્દ્રા અશ્લેષા
જ્યેષ્ઠા અને મૂળમાં મધ્યરાત્રિએ યાત્રા કરવી નહિ, તથા ચર
નક્ષત્ર—પુનર્વસુ સ્વાતિ શ્રવણ ધનિષ્ઠા અને શતભિષા નક્ષ-
ત્રમાં મધ્યરાત્રિથી નવારે સુધીના કાળમાં યાત્રા કરવી નહિ
સર્વ કંદ છે કે—આ નિર્દેશ કાળમાં પ્રયાણ કરવાથી હરકોઈ
જાતની નુકસાની થાયજ છે, ખાટે નેનો આવશ્ય વ્યાખ કરવેલ શ્રી
વિદ્યપ્રમુદાચાર્યે કંદ છે કે—તીક્ષ્ણ નક્ષત્રમાં મધ્યાહને અને

ઉમે નક્ષત્રમાં મધ્યરાત્રે ચાત્રા કરવી નહિ. બીજા અન્યોમાં આથી વિશેષ પણ દિનશુદ્ધિ કહેલ છે.

સુવારની સંધ્યા મધ્યાહ્ન અને સાજની સંધ્યામાં સર્વ કાર્ય કરી શકાય છે, અને આવશ્યક કાર્ય હોય તો નાનકાસિક સમકુંડલીમાં સાનમે અથવા આઠમે ભુવને શ્રોત્ર્ય બદનો યોગ થતાં મધ્યાહ્ન કાળેજ પ્રયાણ કરવું વિજયયોગમાં દક્ષિણમાં જવું દિનકારક નથી. નિધિ દિવસ બાગવાન હોય તો દિવમે, અને નિધિ નિર્ભજ હોય પણ નક્ષત્ર બાગવાન હોય તો રાત્રે પ્રયાણ કરવું. નક્ષત્રસમુચ્ચય માં કહ્યું છે કે—

“ પૂર્વાદે યોગરાં ગચ્છેત્, પ્રાપ્ત્યાં મધ્યંદિને તથા ।

દક્ષિણમપરાદે તુ, પશ્ચિમામર્પરાત્રદે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ દિવસના પૂર્વાકાળે ઉત્તરમાં, મધ્યાહ્ન કાળે પૂર્વમાં, દિવસના પછીના ભાગમાં દક્ષિણમાં, તથા મધ્યરાત્રે પશ્ચિમ દિશામાં પ્રયાણ કરવું ॥ ૧ ॥ ” સ્પષ્ટ કહે છે કે—

“ નિર્ગમાસકમે વાડદિ, મવેર્તં પરિવર્તયેત્ ।

શુમે નક્ષત્રયોગેઽપિ, મવેન્નાદ વાડપિ નિર્ગમય ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ નક્ષત્રયોગ શુભ હતા પ્રયાણના દિવસે નવમે દિવમે પુર પ્રવેશાદિ કરવા નહિ, તેમજ પ્રવેશના દિવસથી નવમે દિવસે પ્રયાણ પણ કરવું નહિ ॥ ૧ ॥ ” સુત્રનું ચિંતામણિની ટીકામાં તો કહ્યું છે કે—પ્રવાસ અને પ્રવેશ માં ૫૨૧૫૨ નવમે દિવસ, નવમી નિધિ. નવમે વાર, અને નવમું નક્ષત્ર વર્જવું. તથા અન્ધાંતર મન પ્રમાણે તો નવમે માસ તથા નવમું વર્ષ પણ ત્યજવું.

પ્રયાણમાં ઉપાન વિચેરથી યથેત દુર્દિનનો ત્યાગ કરવો. ઉદયમમસૂરિ કહે છે કે—

“ અરાત્રિલીપુ વિદુદ—દર્શિત્વર્જાતુ વસુદર્શનદ્વા ।

રાત્રેષુ ચ કૌટા—કાળગિહિરોતુ મે દવમેત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રાજા સામંત આચાર્ય વિગેરેએ જિ ગર્જના કે વૃષ્ટિ આકાળે થાય તો પ્રયાણ કરવું નહિં, ભૂમિ આકાશ કે દિવ્યના ઉત્પાતમાં પણ પ્રયાણ કરવું ॥ ૧ ॥ ” આવા સમયમાં સાત દિવસ પ્રયાણ કરી નહિં. ભૂગિકંપ, ગ્રહણ, ઇંદ્રધનુષ્ય, રજ્જ્છદ, અગ્ર વિગેરે ઉત્પાતોનું વર્ણન તિથિદ્વારમાં કહી ગયા હીએ.

તથા—માન્ય પુરૂષની અવગણના કરીને, વડિલ પને ફલવીને, સ્ત્રીને રંજાડીને, બાળકને રોવરાવીને, કે મારીને, મૈથુન સેવીને, ઋતુવાળી ભાર્યા મૂકીને, અપા દેખીને, કે સુતકમાં પ્રયાણ કરવું નહિં. તેમજ—ઉત્તોજન, સાધર્મિવાત્સલ્ય, વિગેરે માંગલિક કાર્યોની પૂર્ણ થયા પહેલાં પ્રયાણ કરવું નહિં. ચૈત્ર કે વૈશાખ માસમાં દર્શન થાય તો શુભ છે, બાકીના માસમાં કેતુદર્શન થયું તો સોળ દિવસ સુધી પ્રયાણ કરવું નહિં; એમ વરાહ કહે

સિદ્ધિ ઇચ્છનાર પુરૂષે ચંદ્ર જગ કે તારાજગ ને પ્રયાણ કરવું. તેમાં ઘાતી ન હોય તે પૂર્વે કહેલ શુભ : તથા ચંદ્રની શુભ અવસ્થા હોય તો પ્રયાણમાં લાભકારક :

અન્ય સ્થાને કહ્યું છે કે—જન્મનો ગ્રાન્થ અને પાંચમે ચંદ્ર માથે હોય છે, છઠ્ઠો આડમો નવમો અને બારમો ચંદ્ર છાતીએ હોય છે, તથા બીજો અને ચોથો ચંદ્ર કરમાં હોય છે. તેમાં માથાનો ચંદ્ર ધાન્ય પ્રાપ્તિ કરાવે છે, છાતીનો ચંદ્ર ધન લાભ કરાવે છે, અને હાથનો ચંદ્ર સામાન્ય રીતે લાભ કરાવે છે નારચંદ્રમાં તો કહ્યું છે કે—યાત્રામાં જન્મનો ચંદ્ર હોય તો ધાન્યનો ભય આવે છે. કુદરત પત્ર જન્મનક્ષત્રમાં અને જન્મચંદ્રમાં યાત્રાનો નિષેધ કરે છે.

દૃષ્યપદ્ધતો ચંદ્ર હોય તો નારાનું જગ જોવું. ત્રિવિ. ક્રમ કહે છે કે,

“ જ્યેષ્ઠ કુતાર્ગ પ્રસ્થાતે ”

અર્થ—“ પ્રથાનુમાં કુતારાનો ત્યાગ કરવો: ” અર્થ ૧
પહેલી ત્રીજી અને સાતમી તારા અવસ્થા ત્યાગવી

છેલ્લું કરે છે કે—

“ યાત્રાપુરુષિવાદેષુ, જન્મમાત્ર મ દોમના ॥ ૧ ॥ ”

“ યજ્ઞ મ જન્મનિ કાર્યે, સર્વનીય મદાધાતે ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ યાત્રા પુરુષ અને વિવાદમાં. જન્મમાત્ર: ૧ જ
નથી, તેમજ જન્મમાત્રમાં નિર્વેષિત કાર્યને આધારમાં ૨, ૩,
૪, ૫, ૬ ॥ ૧ ॥

દ્વયે દિશાની શુદ્ધિ કરવા માટે ૪૦૫ વિદેશી ૪૦૬
કરે છે—

પુત્રવાદસુ મગ મગ,

વિનિષ્ઠાદં દિગિ રિગ્મગ નદિગિ દુર્ગિમ શુભા ॥

પર દિગિ મગમગ વાયગિ,

પરિરેહા મ જોધિગા ॥ ૭૬ ॥

અર્થ—પૂર્વાર્ધ દિશામાં કુતારાને ત્યાગ કરવા
નહોતો તે તે દિશામાં નહોતો કરવાય છે, જે પાશ્વ,
ની દિશામાં પ્રથાનુ કરનારને સુખ કરનાર છે,
પાર્શ્વની દિશામાં પ્રથાનુ કરનારને અશુભ છે, તથા,
જામદય અને અર્ચિત ખુબની પરિધ રેખા રેખા,
અને ત્યા રેખાનું હિસાબને કરવું નહિ.

વિદેશન—અ. વિદેશ ૪૦૬ અને ૪૦૭ ૬ ૭ ૮—

૧ વિદેશ અને ૪૦૭ ૧ મહાવે. ૨ ૪૦૬ ૨. ૩ ૪૦૬. ૪
૪૦૬ ૩. ૫ ૪૦૬ ૪. ૬ ૪૦૬ ૫. ૭ ૪૦૬ ૬. ૮
૪૦૬ ૭. ૯ ૪૦૬ ૮. ૧૦ ૪૦૬ ૯.

ધશાન	પૂર્વ	અગ્નિ
ઉત્તર	દિકચક્ર	દક્ષિણ
વાયવ્ય	પશ્ચિમ	નૈઋત્ય

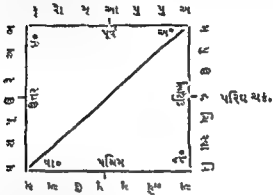
પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈઋત્ય, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર અને ધશાન, એ આઠ દિશાઓ છે. તેઓમાં પૂર્વ દક્ષિણ વગેરે ચાર દિશાઓ છે, અને અગ્નિ નૈઋત્ય વગેરે ચાર વિદિશા-ખુણાઓ

છે. આ ખુણાઓ હમેશાં દિશાઓનેજ અનુસરે છે. એટલે—ચાર દિશાને આશીને કાર્પ કાર્યનો વિધિ-નિવેધ કર્યો હોય, અને વિદિશા માટે કાર્પ સ્વનત્ર વિધિ-નિવેધ ન કર્યો હોય, તો તે ખુણાઓ પોતાની દિશાને અનુસરે છે. પૂર્વદિશાનું અગ્નિ કોણમાં, દક્ષિણ દિશાનું નૈઋત્ય કોણમાં, પશ્ચિમ દિશાનું વાયવ્યમાં, અને ઉત્તર દિશાનું ધશાન કોણમાં કાર્ય કરી શકાય છે. પૂર્વા વિગેરે આઠે દિશાના સ્વામીએ અનુક્રમે સૂર્ય, શુક્ર, સોમ, શનિ, ચંદ્ર, બુધ અનેશુક્ર થઈ છે.

એમ સિંહ અને ધન રાશિ પૂર્વદિશાની છે, વૃષ કન્યા અને મકર રાશિ દક્ષિણ દિશાની છે, મિથુન તુલા અને કુંભ રાશિ પશ્ચિમ દિશાની છે, તથા કર્ક વૃશ્ચિક અને મીન રાશિ ઉત્તર દિશાની. પૂર્વા વિગેરે ચાર દિશાના બુવનો અનુક્રમે—પંડિતુ' દસમું સાતમું અને ત્રીસમું છે તથા અગ્નિ વિગેરે ચાર દિશાના બુવનો અનુક્રમે—આરમું તથા અગીયારમું, નવમું તથા આઠમું, છઠ્ઠું તથા પાંચમું, અને ત્રીણું તથા બીજું છે. એટલે—દિશાના એકેક બુવન છે, અને વિદિશાના બબે બુવન છે.

સ્થાનાંગ સૂત્રની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે—પૂર્વદિશામાં વૃત્ત-કા, રોહિણી, મૃગશર, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય અને અશ્લેષા નક્ષત્રનાં દ્વાર છે. દક્ષિણ દિશામાં મઘા, પૂર્વાશ્વિનુની, ઉત્તરાશ્વિનુની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ અને વિશાખા નક્ષત્રનાં દ્વાર છે. પશ્ચિમમાં અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ, પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા, અભિજિત અને શ્રવણ નક્ષત્રનાં દ્વાર છે. તથા ઉત્તર દિશામાં ધનિષ્ઠા, શનિષ્ઠા, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાભાદ્રપદ, રેવતી, અશ્વિ-

પરિધના પરિહાર માટે કહ્યું છે કે—ગુબ મહવાગું બગવાન યાત્રાસમ્મ હોય તો પરિધનું પળ ઉજ્જવન કરી શકાય છે. અથવા ઉત્કૃષ્ટતાથી પરિધનું ઉજ્જવન કરવું પડે, પણ ન-સત્રદિક્શૂળ અને દિક્ક્રીલનો અવરય ત્યાગ કરવો.

હવે દિક્શૂળ કહે છે—

સૂલં પુર્વિ સળી સોમો, દાહિણાદ દિસા ગુરુ ।
પચ્ચિમાઈ રવી સુકો, ઉત્તરાદ કુજો બુહો ॥૭૩॥

અર્થ—શનિ અને સોમે પૂર્વમાં, ગુરુવારે દક્ષિણમાં, રવિ અને શુક્રે પશ્ચિમમાં, તથા મંગળ અને બુધવારે ઉત્તરમાં શૂળ હોય છે.

વિવેચન—શનિવાર અને સોમવાર હોય તો પૂર્વમાં શૂળ હોય છે, ગુરુવારને દિવસે દક્ષિણમાં શૂળ હોય છે, રવિવાર અને શુક્રવારે પશ્ચિમમાં શૂળ હોય છે, તથા મંગળવાર અને બુધવારે ઉત્તરમાં શૂળ હોય છે. વારને આશ્રીને જે દિશામાં શૂળ હોય છે તે દિક્શૂળ કહેવાય છે, દિક્શૂળનું બીજું નામ નાગોકાળ છે. બીજે ઠેકાણે કહ્યું છે કે—

“ પૂર્વ સોમ શનિચર વારે, દક્ષિણ ગુરુ એકલો નિવારે;
પશ્ચિમ શુક્ર અર્કે રૂપી, ઉત્તર મંગળ બુધ વિરોપી. ૧

શુગ જે દિશામાં હોય ત્યાં પ્રયાણ કરનારને તુકશાની થાય છે, માટે દિક્શુગની સામે પ્રયાણ કરવું નહિ. દિક્શુગ ડાબી બાજુ કે પછવાડે હોય તો પ્રયાણમાં લાભ મળે છે. તે માટે કહ્યું છે કે—

“ દિશાશુગ લર્ધ જાય વામે, રાહુ યોગીની પડ;
સન્મુખ કયે જો ચંદ્રમા, લાવે લક્ષ્મી લંટ ॥ ૧ ॥

એટલે—ડાબી બાજુનો દિશાશુગ, પછવાડેની યોગીની અને સન્મુખનો ચંદ્ર અખૂટ લક્ષ્મી આપે છે.

નારચંદ્રમાં કહ્યું છે કે—

“ ન ગુરી દક્ષિણાં ગચ્છેદ, ન પૂર્વાં શનિસોમયોઃ ।
શુકાર્કયોઃ મતીર્ચાન, નોત્તરાં બુધસોમયોઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ ગુરુવારે દક્ષિણ દિશામાં જવું નહિ, શનિ અને સોમે પૂર્વ દિશામાં જવું નહિ, શુક્ર અને રવિવારે પશ્ચિમ દિશામાં જવું નહિ અને બુધ તથા મંગળવારે ઉત્તર દિશામાં જવું નહિ.” ૧

પ્રયાણમાં વિદિક્શુગ કરતાં દિક્શુગની શુદ્ધિ અવશ્ય જોવી પડે છે.

કયે વિદિક્શુગ કંઠ છે.—

દંતાગો અ બુદ્ધો મંદો, અગ્નીર્દં અ મુરુરધી ।
નેરદ્વણ સર્સી મુક્તો, મૂમો વાણ વિવક્ષણ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—દંતાગમાં ‘બુધ’ અને શનિવાર, અગ્નિમાં ગુરુ અને રવિ, નેરદ્વણમાં મંગલ તથા શુક્રવાર, અને વાણમાં બોમવાર વર્જવો. ॥ ૭૪ ॥

વિવેચન—વારને આશીને ખુલ્લામાં જે શુગ હોય છે તે વિદિક્શુગ કહેવાય છે. તે આ પ્રમાણે છે. બુધવાર અને શનિવારે દંતાગમાં વિદિક્શુગ હોય છે, રવિવાર અને

શુક્રવારે અભિબુજામાં વિદિદ્ગુળ હોય છે, સોમવાર અને શુક્રવારે નૈઋત્ય કોણમાં વિદિદ્ગુળ હોય છે, તથા સોમવારે વાયવ્ય ખુણામાં વિદિદ્ગુળ હોય છે.

ઉદયપ્રભ સૂરિ રાત્રિવાર 'માટે કહે છે કે-રાત્રિવારે વાયવ્ય કોણમાં વિદિદ્ગુળ હોય છે. પ્રયાણમાં વિદિદ્ગુળ કરાવનાર વારને વર્જ્યા. વિદિદ્ગુળની સામે જુડુ નહિ, અર્થાત્ જે વારે જે ખુણામાં ગુળ હોય તે વારે તે ખુણામાં પ્રયાણ કરવુ નહિ.

પુષ	૧૧	રવિ
રત્નિ	સા. ગ.	ગ્રા
	પાડા. બંધ.	
મ. પુ.	રિ.	ગ્રા
ર. કા. પુ.	વિદિ.	રિ. મ. પ.
વિ.	મળ	૫. જા.
સોમ	રવિ ગ્રા	સોમ
	રે. પુષ મળ	ગ્રા

વારના ગુણનો પરિદાર કહે છે-

ચંદ્રગું દહિ મદી ષ, તિલ્લં પિટ્તં તદ્વા પુણો ।
તિલ્લં ગ્વલં ચ ચંદિજ્ઞાં, સૂરાઈ સૂલમુક્તરો ॥૭૫॥

અર્થ—રવિ વિગેરે સાત વારોમાં અનુક્રમે—
ચંદન. દહીં. માટી. તેલ, લોટ, નેત્ર. અને ખોળનું
તિલક કરવાથી ગુણનો દોષ ઉતરી જાય છે.

વિવેચન—અવશ્ય જરૂરીયાત હોય, અને દિક્શૂળ કે વિદિક્શૂળમાં પ્રયાણ કરવું પડે; તો રવિવારે ચંદનનું, સોમવારે દહીંનું, મંગળવારે માટીનું, બુધવારે તેલનું, શુક્રવારે લોટનું, શુક્રવારે તેલનું, અને શનિવારે ખોળનું તિલક કરીને પ્રયાણ કરવું; જેથી શૂળનો દોષ લાગતો નથી. હિદયપ્રભ સૂરિ કહે છે કે—રવિ વિગેરે સાતવારમાં દિક્શૂળ અને વિદિક્શૂળનો નાર કરવા માટે અનુક્રમે—ચંદન, દહીં, માટી, તેલ, પિષ્ટ(લોટ), ઘી, અને ખોળનું ચંદન કરવું નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

“ રવિ તંબોલ મયંક દપ્પણ, ઘાળા ચાવડ ઘરણિનંદણ ।
ગુલરાડત્તહ દહિ ગુરુવારહ, ગદ્દ ચાવડો સુકરવારહ ॥
સણિસર વારહ વાવડિંગ ચાવડ, સલ્વે કજ્ર કરિ ઘર આવડ । ”

અર્થ—“ જો દિક્શૂળની સામે જવું હોય તો રવિવારે તંબોલ ખાવું, સોમવારે દર્પણ જોવું, મંગળવારે ઘાણા ચાવવા, બુધવારે ગોળ ખાવો, શુક્રવારે દહીં પીવું, શુક્રવારે રાત્ર ચાવવી, અને શનિવારે વાવડિંગ ચાવવા આ પ્રમાણે કરવાથી દિક્શૂળ સામે પ્રયાણ કરવા છતાં સર્વ કાર્ય સિદ્ધ કરી પાછા ઘરે અવાપ છે. ”

આ ઉપરાંત શૂળના હોમ પ્રયોગથી પણ દિક્શૂળની શુદ્ધિ થાય છે, એમ સંજગાય છે.

દવે નક્ષત્રશૂળ કહે છે— (માલીની હંદ.)

ઉદયદિસિ મસૂલં દો અસાદા ય જિઠા,
ધણિસવણવિસાહા પુલ્લમદા જમાણ ।

અહ વચ્ચાદિસાણ રોહિણી પુસ્ત મૂલં,
સુર ગિરિદિસિ હત્યો ફરગુળી દો વિસાહા ॥૭૬॥

અર્થ—જો આપાદા તથા જ્યેષ્ઠા નક્ષત્ર દોષ

તો પૂર્વમાં, ધનિષ્ઠા ધવળ વિશાખા અને પૂર્વાષાદ-
૬૫૬ નક્ષત્ર હોય ત્યારે દક્ષિણમાં, રોહિણી પુખ્ત
નથા મૃગ નક્ષત્ર હોય ત્યારે પશ્ચિમમાં, અને દક્ષત
બે શક્યુની કે વિશાખા નક્ષત્ર હોય ત્યારે ઉત્તર
દિશામાં નક્ષત્રગૂળ હોય છે. ॥ ૭૬ ॥

વિવેચન—નક્ષત્રના નિમિત્તથી ચાર દિશામાં જે શૂળ
હોય તે નક્ષત્રગૂળ મનાય છે. તે આ પ્રમાણે—જ્યેષ્ઠા
પૂર્વાષાદા અને ઉત્તરાષાદા નક્ષત્ર હોય ત્યારે પૂર્વમાં નક્ષત્રગૂળ
હોય છે, વિશાખા ધવળ ધનિષ્ઠા અને પૂર્વાષાદ ૬૫૬ નક્ષત્ર
હોય ત્યારે દક્ષિણ દિશામાં નક્ષત્રગૂળ હોય છે, રોહિણી પુખ્ત
અને મૃગ નક્ષત્ર હોય ત્યારે પશ્ચિમ દિશામાં નક્ષત્રગૂળ હોય
છે, નથા પૂર્વાશક્યુની ઉત્તરાશક્યુની દક્ષત અને વિશાખા
નક્ષત્ર હોય ત્યારે ઉત્તર દિશામાં નક્ષત્રગૂળ હોય છે ઉદયમ-
બમ્બુરિણ પુખ્ત દક્ષત અને વિશાખામાં નક્ષત્રગૂળ હોવાનું
માનતા નથી, પૂર્ણિમાદ્રાચાર્ય ધવળ, વિશાખા, પુખ્ત, અને
દક્ષતમાં શૂળ હોવાનું માનતા નથી, જ્યારે નરમ્બદ્રસૂરિ
પુખ્ત અને દક્ષતમાં પલ્લ નક્ષત્રગૂળ હોય એમ માને છે. જે
દિશામાં નક્ષત્રગૂળ હોય તે દિશાનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.
બમ્બહાર પ્રકારામાં કહ્યું છે કે—

“ ત્યજેજ્ઞનેડપિ શુદ્ધર્ષ, ગૃહર્ષે નારિતિ નિવૃત્તિઃ । ”

અર્થ—“ શુદ્ધ લગ્ન હોય છતાં નક્ષત્રગૂળ વર્જ્યું,
અને નક્ષત્રગૂળમાં પ્રયાણ કરવાથી પાતું અગાતું નથી. ”
ઉદયમબમ્બુરિ કહે છે કે—જગવાનુ લગ્ન હોય તો પરિધતું
ઉદયમન કરવું, પરંતુ નક્ષત્રગૂળનો ત્યાગ કરવો.

યતિવદ્લક્ષમાં કહ્યું છે કે—કદાચ ઉતાવળથી પરિધ-
દંડને ન વર્જ્ય ગ્રાહ્ય, પણ દિકકીલનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.
જ્યેષ્ઠા પૂર્વાષાદ ૬૫૬ રોહિણી અને ઉત્તરા શક્યુનીનું નક્ષત્ર-

૧૫૮ જન.૧૩માં સનિહત છે. કેન્ડાં રહીશુ નામ નસરવીરે
ને ખાતે રહ્યું છે કે-

“ જોના કાનગરા વૃષ્ટે, રોદિતીનુસરકાનગરી ।

કુશેતિય કમળ કૌશ, તાત્રક તેજ નાકવાગીઃ ॥૧૫૮ ॥ ”

અર્થ - “ પૂર્વે રહિશુ પશિમ અર્થે કનર કિંમત
અનુકરે-અર્થેના વૃષ્ટામાદપદ રાહિયો અને વૃષ્ટા કુશપુત્ર
અમરો પદેના જગા છે. કેન્ડાં આ નામ રહ્યોવર્તા વસત કાન-
ગરી કદમ નામી ૧૧ ૬ ” વગેરે રહ્યું છે કે -

મગર દ મગર રહિશવ વિગ, વૃષ્ટા રોદિતી મુખે વિગ ।

કોનક લગભગ જ કમ તાત્રક, કુદિવર વતે પુત્રવર બાળા ॥

અર્થ - “ કાનગરી માનગરી વૃષ્ટા નામી વૃષ્ટા
અનુકરે-અર્થેના વૃષ્ટામાદપદ રાહિયો, પૂર્વે-વૃષ્ટા રોદિતી
અનુકરે-અર્થેના વૃષ્ટામાદપદ રાહિયો, કુશપુત્ર અમરો
અમરો વૃષ્ટા રોદિતી નામી ૧૧ ૬ ” વગેરે રહ્યું છે કે -

મગર દ મગર રહિશવ વિગ, વૃષ્ટા રોદિતી મુખે વિગ ।

કોનક લગભગ જ કમ તાત્રક, કુદિવર વતે પુત્રવર બાળા ॥
અર્થ - “ કાનગરી માનગરી વૃષ્ટા નામી વૃષ્ટા
અનુકરે-અર્થેના વૃષ્ટામાદપદ રાહિયો, પૂર્વે-વૃષ્ટા રોદિતી
અનુકરે-અર્થેના વૃષ્ટામાદપદ રાહિયો, કુશપુત્ર અમરો
અમરો વૃષ્ટા રોદિતી નામી ૧૧ ૬ ” વગેરે રહ્યું છે કે -

મગર દ મગર રહિશવ વિગ, વૃષ્ટા રોદિતી મુખે વિગ ।

કોનક લગભગ જ કમ તાત્રક, કુદિવર વતે પુત્રવર બાળા ॥

અર્થ - “ કાનગરી માનગરી વૃષ્ટા નામી વૃષ્ટા
અનુકરે-અર્થેના વૃષ્ટામાદપદ રાહિયો, પૂર્વે-વૃષ્ટા રોદિતી
અનુકરે-અર્થેના વૃષ્ટામાદપદ રાહિયો, કુશપુત્ર અમરો
અમરો વૃષ્ટા રોદિતી નામી ૧૧ ૬ ” વગેરે રહ્યું છે કે -

મગર દ મગર રહિશવ વિગ, વૃષ્ટા રોદિતી મુખે વિગ ।

કોનક લગભગ જ કમ તાત્રક, કુદિવર વતે પુત્રવર બાળા ॥

અર્થ - “ કાનગરી માનગરી વૃષ્ટા નામી વૃષ્ટા
અનુકરે-અર્થેના વૃષ્ટામાદપદ રાહિયો, પૂર્વે-વૃષ્ટા રોદિતી
અનુકરે-અર્થેના વૃષ્ટામાદપદ રાહિયો, કુશપુત્ર અમરો
અમરો વૃષ્ટા રોદિતી નામી ૧૧ ૬ ” વગેરે રહ્યું છે કે -

આ રીતે યોગિની એક ત્રિયિએ એક દિશામાં, એમ એકમથી પ્રારંભીને આડમ સુધી તથા નોમથી પ્રારંભીને પૂર્વિમાં સુધી પૂર્વ વિગેરે આડ દિશામાં વાસ કરે છે તેને નિવાસક્રમ આ પ્રમાણે છે—એકમ અને નોમ પૂર્વમાં, બીજ અને દશમે ઉત્તરમાં, ત્રીજ અને અગીયારમે અગ્નિમાં, ચોથ અને બારમે નૈર્ઋત્યમાં, પાંચમ અને તેરમે દક્ષિણમાં છઠ્ઠ અને ચૌદમે પશ્ચિમમાં, સાતમ અને પુનમે વાયવ્યમાં, તથા આડમ અને અમામે પ્રશાન્નમાં યોગિની હોય છે તે પ્રવાલમાં ડાબી બાજુ રહે તો શુભ છે. કેરત્રાક આચાર્યો બીજી રીતે ૭ દિશામાં યોગિની હોવાનું સમયે છે. આ યોગિની સન્મુખ કે જમણી બાજુ હોય તો અશુભ છે. અને ડાબી બાજુ કે પાછાડે હોય તો જય આપનાર છે કથું તે કે—

“ યોગિની દુર્ગદા વામે, વૃદ્ધે વાગિહતરાયિની.

જિજ્ઞેષે વનદગ્ધીવ, સંમુખે મરણવશ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ “ યોગિની ડાબી બાજુ હોય તો મુખ આપે છે પાશ્ર્વ હોય તો વાગિન પૂરે છે, જમણી બાજુ હોય તો મન કરે છે, અને માંમે હોય તો મૃત્યુ પમાડે છે ॥ ૧ ॥ ” અથવા હાર પ્રકાશ માં તો માત્ર સન્મુખ રહેલી યોગિનીજ દુર પ્રાનેત છે. મૃત્યુર્જયિ તામગ્નિની રીકા (સ્વરોદાય)ના કથું છે—

“ વૃદ્ધે વૃદ્ધે યોગિની શત્રુગુણ, તન્મેન વૃદ્ધે જનુત્તમ મિદગિ ”

અર્થ “ જમણી અથવા પાશ્ર્વ વાડુ સાથે યોગિની મડિ હોય, અને મૃદુલા અથવા તો જાતે મૃત્યુને દત્તે છે. ” વૈદિકમાં અત્યંત વ્યાપક કર્ત્ત્વ, તેમ જ નિરુપાધ યોગિની જ્ય અર્ધ છે. વૈદિકી દર્શનના પંચાંગ નિવાસની દિશાથી પ્રારંભીને આડ દિશામાં જાય છે, તે વચ્ચે યોગિની ફરેલાવ છે તેમ જ નવું નાંદે મર્દિ અદ્યતન કરે છે કે .

વૈદિકી કે દિગ્વિજય કે દિગ્વિજય રીતે કે તે દિગ્વિજય તે દિગ્વિજય જાન કરે નેદે છે જાન રીતે ૧૧ દિશામાં જાયે

તિથિની દિશામાં, એટલે—પૂર્વ કહેલ અનુક્રમે પૂર્વ, ઉત્તર, અગ્નિ, નૈઋત્ય, દક્ષિણ, પશ્ચિમ, વાયવ્ય અને ઇશાનમાં વારા ફરતી ચાર ચાર ઘડી ફરે છે. આ તત્કાળ યોગિનીનો ત્યાગ કરવો. નારચંદ્રમાં તો કહ્યું છે કે—જો અવશ્ય પ્રયાણ કરવું હોય તો યોગિનીની દિશાથી દિશા વર્જી. તે દિશા આ પ્રમાણે છે—

“ હવું પનરસ પદિઆ, દસવામે દાહિને અ દસ પાસે ।

અહે દસ સંમુહ પનરસ, મોહનીદિદિઓ ધમિયા ॥ ૧ ॥ ”

“ યોગિનીની દિશા ઉંચે પંદર ઘડી, ડાબી બાજુ દશ ઘડી, જમણે પડખે દશ ઘડી, નીચે દશ ઘડી. અને સન્મુખ ભાગમાં પંદર ઘડી હોય છે. આ દિશાઓનો પ્રમાણમાં ત્યાગ કરવો ॥ ૧ ॥ ”

રાહુ પિચાર—

ઉદયત્યમણા ઘડ ઘડ,

ઘડિયાઈ રાહુ પુઞ્વદિસિ તત્તો ।

સિદ્ધીય દિસિ દર્દિ,

ગમ્મો સુહો પુઠ્ઠિદાહિણઓ ॥ ૮૦ ॥

અર્થ—રાહુ દરરોજ મુર્યાના ઉદય સમયે અને અસ્તકાળે ચાર ઘડી મુખી પૂર્વદિશામાં હોય છે, ત્યાર પછી સિદ્ધિને માટે છઠ્ઠી છઠ્ઠી દિશામાં જાય છે, જે પછવાડે તથા જમણી બાજુ હોય તો શુભ છે.

વિવેચન—રાહુ હમેશાં દિવસે અને રાત્રે ચાર ચાર ઘડી મુખી એકેક દિશામાં રહે છે. તે પ્રથમ સવારે સૂર્યોદય પછી ચાર ઘડી મુખી પૂર્વ દિશામાં રહે છે, અને ત્યાર પછી અનુક્રમે છઠ્ઠી છઠ્ઠી દિશામાં; એટલે—વાયવ્ય, દક્ષિણ, ઇશાન, પશ્ચિમ, અગ્નિ, ઉત્તર અને નૈઋત્યમાં ચાર ચાર ઘડી રહે છે.

આજ રીતે સૂર્ય અસ્ત થયા પછી રાત્રિની શરૂઆતથીજ વળી પૂર્વ વિગેરે છઠ્ઠી છઠ્ઠી દિશામાં ચાર ચાર ઘડી હોય છે. અહીં કહેણ ચાર ઘડીથી દિનમાન અને રાત્રિમાનનો આઠમો ભાગ થાને એકેક અર્ધપ્રહર લેવાનો છે.

દિન-રાત્રિનો રાહુચાર દેખાડવા માટે નારચંદ્રમાં આ પ્રમાણે બીજી રીત છે.

“ અપાસુ પ્રથમાયેષુ, પ્રહરાર્ધેષ્વર્હર્નિઞ્નમ્ ।

પૂર્વેશ્યાં વામતો રાહુ-સ્તુર્યા તુર્યા પ્રજેદ દિશમ્ ॥૧૥ ”

અર્થ—રાહુ હમેશાં પહેલાથી પ્રારંભીને આઠે પ્રહરમાં અનુક્રમે-પૂર્વદિશાથી ડાગી બાજુની ચાથી ચાથી દિશામાં જાય છે. ॥૧૥ ” બીજા પ્રશ્નોમાં ચામાથાં રાહુ, કાગરાહુ, ખડરાહુ, વારરાહુ, અને માસરાહુ એમ રાહુના અનેક લેહો દર્શાવ્યા છે.

જ્યોતિષ હીરમાં કહ્યું છે કે—રવિ વિગેરે સાતે વારામાં અનુક્રમે નૈર્ઋત્ય, ઉત્તર, અગ્નિ, પશ્ચિમ, મૃગશીર, ક્ષિત્તિક અને પૂર્વ દિશામાં રાહુ હોય છે; અને ગુરંગારે વાયવ્ય કોણમાં પણ રાહુ હોય છે આ વારરાહુ જમણી બાજુ કે પાછળ રાખવો તે શુભ છે. શિકષ દીપકમાં કહ્યું છે કે—શનિવારે વાયવ્યમાં રાહુ હોય છે, જ્યારે પૂર્વરાહુ હોતો નથી. રાહુના સ્થાન અને જમણીદિશા પ્રથમ કહેવાઈ ગયા છે, તે માસરાહુ કહેવાય છે.

પ્રવાળકાળે રાહુ જમણી બાજુ તથા પાછળ હોય તે શુભ છે. * આરંભસિદ્ધિ અને સુહૃત્ ચિંતામણિમાં પણ જમણી અને પાછળનો રાહુ શુભ કહ્યો છે. નારચંદ્રમાં કહ્યું છે કે—“ જ્યાંય દશિજો રાહુઃ—જમણી તરફનો રાહુ જ્યને માટે થાય છે. ”

* જમણીમાં આ આરંભસિદ્ધિના મુળનો અર્થ ભાવનરાત્રે અસુખ અને રામ એવો અર્થ કરેલ છે, પરંતુ જનો જન્મે સુખમાં નિર્ણયાયક અર્થ નેત્રાથી અસુખ અને અપામ એવો અર્થ થાય છે, તેમજ.

બીજે ક્રોળે કરુ છે કે-રવિ વન્ધ અંનં માદુ સન્મુખ
હાય તો આશુપ્યને દરે છે, અંનં બીજા ધનને પુદ કદે છે
જેયોતિષ સ્ત્રીમાં કરુ છે કે—

“ સંગુહસદો ગમણં, ન વીરદ વિગદ દોદ વિમુખાય ।
ગિદધાર વમુદાયં, રાજે વિગદ તા બમુદાય ॥૧૧ ”

અર્થ—“ સન્મુખ માદુ હાય તો ગમન કરવુ નહિ,
અને ગમન કરાય તો સુખ્યા માથે કરુયો થાય છે નેમજ
ધનનું બાર પ્રમુખ વર્ગવા, કેમકે તે પાવુ અમુખ છે ॥૧૧ ”

સો. ૪	સો. ૧	સો. ૧
ગ્રા.વા.	હનિવા.	મન.વા.
	ધન, માર, કુલ	
સો. ૭	૫૪	૫૫
સામવા.	સાદુ, ચાર	ગ્રા.વા.
કન્યા, મુક્તી, જા	રધાપના	મીન, મે. ૪૧
સો. ૨	સો. ૪	સો. ૧
ગ્રા.વા.	ગુપવા.	રવિવા.
	વિપુન, કદ, સિદ	

દરે ગિતવાર કદે છે—

વિલુપ્તગિદુમાન્ના,
દિસિ વિદિસિ વિસિદિ સિવુ મધ્ધો ડદસા ।
સિદ્ધિ ધદાર્દ પશિ પદિ,
દિસિ વિદિસિ પુદિમુદિ સુરો ॥ ૮૧ ॥

અર્થ—ગિત, દેવમામ અને ઉત્તર દિશા

સૂક્ષ્મ પ્રમાણવાળો મનાય છે, અને આ સૂક્ષ્મ શિવભોજમાં કંઈક કાર્ય મિલકે શકે છે.

આ નિત્ય જમણ કરતો શિવ પ્રમાણમાં પાછવાડે કે જમણી બાજુ હોય તો શુભ છે. અન્ય સ્થાને તો કષ્ટ છે કે-દક્ષિણમાં અને પાછળ રહેલો શિવ અંદર તારા અને ચંદ્રની અવસ્થા વિશેની પ્રતિકૃતિનાનો નાશ કરે છે; વિવાહ, સુદ, ઝંઝરો, ભુજાર તથા પ્રવાસમાં જાય આપે છે; અને અશુભ સ્વરોહય, અપશકુન, ભદ્રા, પુષ્કોળાનું ભગ, યોગિની અને દોષિન યથેત્રી દિશાઓ વિગેરેના રોષને દબાવી નાખે છે.

મહા રામજી ૫૦ ૫	પૂર્વ ચોળ ૫૦ ૨૧	કાર્તિક માગસર ૫૦ ૫
ચંદ્ર ૫૦ ૨૧	મિત્રચંદ્ર	અમો ૫૦ ૨૧
વૈશાક જ્યેષ્ઠ ૫૦ ૫	અસાક ૫૦ ૨૧	માગસર માગસર ૫૦ ૫

હવે સંવિચાર કરો છે—

રવિ રત્નિઞ્ચંતપહરાઓ,

પુગ્વાદસુ દુષ્ણિ દુષ્ણિ પહર કમા ।

દાહિણપુટ્ટિ વિહારે,

વામો પુટ્ટિ પવેસિ સુહો ॥ ૮૨ ॥

અર્થ—રવિ રાત્રિના છેલ્લા પ્રહરથી બપોળે પ્રહર પૂર્વ વિગેરે ચાર દિશામાં રહે છે. તે વિહારમાં જમણો અથવા પાછળ, અને પ્રવેશમાં ડાબો અથવા પાછળ હોય તો શુભ છે ॥ ૮૨ ॥

વિવેચન—સૂર્ય રાત્રિના છેલ્લા પ્રહરે અને દિવસના પહેલા પ્રહરે પૂર્વ દિશામાં ફરે છે, દિવસના બીજા પ્રહરે અને ત્રીજા પ્રહરે દક્ષિણ દિશામાં ભરે છે, દિવસના ચોથા પ્રહરે

અને રાત્રિના પહેલા પ્રહરે પશ્ચિમ દિશામાં ચાલે છે, તથા રાત્રિના બીજા અને ત્રીજા પ્રહરે ઉત્તર દિશામાં ફરે છે. આ રીતે હમેશાં આઠ પહોરમાં ચારે દિશાનું જામણ કરી લેયે છે. અન્ય સ્થાને તો મીન મિથુન કન્યા અને ધનંથી ગ્રહ ગુરુ રાશિનો સૂર્ય અનુક્રમે પૂર્વ દક્ષિણ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં વસે છે, અને આઠે દિશાનો સ્પર્શ લેયે છે; એમ કહ્યું છે.

આ રવિજમણો અથવા પાછળ રહ્યો હોય તો વિદ્યારમાં શુભ છે, તથા ડાબો અથવા પાછળ રહ્યો હોય તો પ્રવેશમાં શુભ છે. કલક જમણા સૂર્ય માટે કહે છે કે—

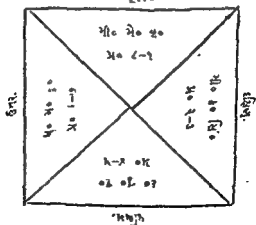
“ ન તસ્યાઽજ્ઞારકો વિદિ—ન જ્ઞાનૈશ્વરજં મયમ્ ।

દ્યતિપાતો ન દુપ્યેચ્ચ, યસ્યાઽર્કો દક્ષિણ સ્થિતઃ ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“જેને પ્રવાસમાં જમણા સૂર્ય હોય તેને મંત્રજ, વિદિ અને જ્ઞાનનો ભય નહતો નથી; વ્યતિપાત પણ હરેતો નથી ॥૧૧॥ ”

અયન વિભાગમાં તો સૂર્ય મકર વિગેરે છ રાશિમાં હોય તો ઉત્તરમાં તથા પૂર્વમાં, અને કર્ક વિગેરે છ રાશિમાં હોય તો દક્ષિણ તથા પશ્ચિમ દિશામાં દિવસનું પ્રવાણ શુભ કહેવાય છે.

પૂર્વ..

હવે ચંદ્રચાર કહે છે—

ઉદયવસા અહવા દિસિ—

દારભવસન્ધો હવે સસીઉદ્ધઓ ।

સો અભિમુહો પહાણો,

ગમણો અમિઆઈં વરસંતો ॥ ૮૨ ॥

અર્થ—ઉદયના વરથી, અથવા દિશાના વરથી, અથવા દ્વાર નક્ષત્રના વરથી ચંદ્રનો ઉદય કહેવાય છે. તે અમૃતને વરસાવતો ચંદ્ર પ્રયાણમાં સન્મુખ હોય તો પ્રધાન છે. ॥ ૮૩ ॥

વિવેચન--ચંદ્રનો ઉદય ત્રણ પ્રકારે થાય છે; ૧ પૂર્વ દિશામાં ઉગવું, ૨ દિશામાં વાસ કરવો—અમૃત. તથા ૩ પૂર્વાદિ દ્વારવાળા નક્ષત્રો સાથે રહેવું. (આ ત્રણે પ્રકારે ઉદય પામેલો ચંદ્ર ચારે દિશામાં જાય છે,) આ ત્રણ ઉદયથી સૂરિ મહારાજ જોઈ જણાવે છે કે—

૧ અસ્ત થયા પછી ઉદય પામતો ચંદ્ર સન્મુખ આવે તો તે ઉદય સન્મુખ ચંદ્ર કહેવાય છે.

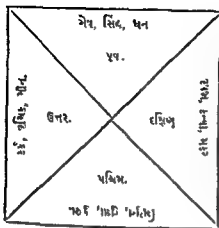
૨ સિંહાદિ ત્રણ ત્રણ સંક્રાન્તિવડે ચારે દિશામાં ઉદય પામતો ચંદ્ર, તથા ચારે કે આઠે દિશાને સ્પર્શ કરતો ચંદ્ર, સન્મુખ આવે તો તે દિશાના વરથી સન્મુખ ચંદ્ર કહેવાય છે.

૩ ચંદ્રથી લોગવાતું નક્ષત્ર જે દિશાના દ્વારવાળું હોય તે દિશામાં દ્વાર નક્ષત્રના વરથી ચંદ્રનો ઉદય મનાય છે.

તેમજ સવા જખે નક્ષત્ર પ્રમાણથી ચત્વી રાશિમાં રહેલ ચંદ્ર નક્ષત્રના વરથી પૂર્વાદિ દિશામાં મનાય છે.

તે માટે કહ્યું છે કે—

ચંદ્ર ચાર.

અયન વિભા-
ગમાં તો ચંદ્ર
મકર વિગેરે ૩
રાશિમાં હોય
તો ઉત્તરમાં
નથા પૂર્વમાં,
અને ૬૬ વિગેરે
છ રાશિમાં હોય
તા દક્ષિણમાં
પશ્ચિમમાં
રાત્રિનું પ્રયાગ
શુભ કહેલું છે

૬૬ શુક્ર ચાર કહે છે

જહિં ઉગ્ગઈ જહિં દિસિ,

મમઈ જહિં ચ દારમિટ્ટાઈં ।

તિહું પરિસંમુહ સુક્ક પુણ,

ઉદડ જિ ફયકુ ગણાઈ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ—શુક્ર જે દિશામાં ઉગે છે, જે દિશામાં
બમે છે, અને જે દારની સન્મુખ રહે છે તે ત્રણ
મકારે સન્મુખ શુક્ર કહેવાય છે; પણ જે ઉદયનો
તે એક જ ગણાય છે. ॥ ૮૪ ॥

વિવેચન—શુક્ર અસ્ત થયા પછી ૫૬ કે પશ્ચિમ

દિશામાં ઉમે છે, સિદ્ધાદિ ત્રણ ત્રણ સંક્રાન્તિવડે ચારે દિશામાં
પામ કરે છે, અને જાડે દિશાનો .૬૫૨૧ કરે છે તથા શુક્રનો
જોગવાનું નક્ષત્ર જે દિશામાં દારવાળું હોય તે દિશામાં રહેતો

“ પ્રતિશુક્રં પ્રતિવુષં, પ્રત્યક્ષારક્ષમેવ ચ ।

અપિ શુક્રમમો રામા, હતસૈન્યો નિવર્તંતે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પ્રતિકૂળ શુક્ર, પ્રતિકૂળ બુધ અને પ્રતિકૂળ મંગલ હોય તો શુક્ર એવો રાજા પણ પોતાનું સૈન્ય હણાવાથી પાછો ફરે છે ॥ ૧ ॥ ” દૈવજ્ઞ વલ્લભમાં કહ્યું છે કે—પ્રતિકૂળ શુક્રમાં પ્રયાણ કરવું, પણ પ્રતિકૂળ બુધમાં પ્રયાણ કરવું જ નહિં.

અયન વિભાગમાં તો—શુક્ર ધનિષ્ઠાદિ નક્ષત્રમાં હોય ત્યારે દક્ષિણ તથા પાશ્વિમમાં, અને મધ્ય વિગેરે નક્ષત્રોમાં હોય ત્યારે ઉત્તરમાં તથા પૂર્વમાં પ્રયાણ શુભ કરેલ છે.

હવે પાશ તથા કાગ કહે છે.—

“ સિયપડિવયાઝ પુઠ્ઠા—

ઇસુ પાસુ દસદિસિહિં કાલુ તયમિમુહો ।

કુજા વિહારિ ચામો,

પાસો કાલો ડાહિણઓ ॥ ૮૫ ॥

અર્થ—શુદ્ધ એકમથી પ્રારંભીને પૂર્વ વિગેરે દસે દિશામાં પાશ હોય છે, અને તેની સન્મુખ કાગ હોય છે. વિહારમાં પાશને ડાબો કરવો, અને કાગને જમણો કરવો. ॥ ૮૫ ॥

વિવેચન—પૂર્વાદિ આઠ તથા ઉર્ધ્વ અને અધો, એ દિશાઓ દસ છે, અને તિથિ ત્રીસ છે. તેથી એક માસમાં દરે દિશામાં ત્રણત્રણ વાર પાશ આવે છે. તેમાં પહેલી વાર શુદ્ધ એકમથી દશમ મુધી બીજી વાર શુદ્ધ ૧૧ થી વદિ પાંચમ મુધી તથા ત્રીજી વાર વદિ છઠ્ઠી અમાસ મુધી અનુક્રમે પૂર્વાદિ દસ દિશામાં પાશ હોય છે. તેની સામેની દિશામાં કાગ હોય છે.

વિહારમાં દિશાપાશને ડાબો કરવો, એટલે—દિશા

ડાબી બાજુ રહે તે દિશામાં વિહાર કરવો હિતકારક છે, અને કાગ તેની સન્મુખ હોવાથી વિહારમાં જમણી બાજુ આવે છે. તે પણ શુભ છે. સુહૃત્ ચિંતામણીમાં કહ્યું છે કે—

“ દક્ષિણસ્યઃ શુભઃ કાલઃ, પાસો વામદિશિ સ્થિતઃ । ”

અર્થ—“ જમણી બાજુ રહેલ કાગ અને ડાબી બાજુ રહેલ પાસ શુભ છે. ”

વાસ્તુ ગ્રન્થોમાં કહ્યું છે કે—શુદ્ધ એકમથી પ્રારંભીને દસ દસ તિથિઓમાં અનુક્રમે—પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈર્ઋત્ય ઉર્ધ્વ, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર, મૃશાન અને અધો દિશામાં પાસ હોય છે, અને પાસની સામેની દિશામાં દિક્ષાણ હોય છે. આ રીતે પૂર્ણ તિથિમાં ઉર્ધ્વ અને અધો દિશામાં પાસ તથા કાગ હોવાથી ખાતમુદૂત્ તથા ધ્વજરોપણ વિગેરે કાર્યો કરાતાં નથી. જ્યોતિષ સારમાં વારને આશ્રીને કાગ અને પાસ આ પ્રમાણે કહ્યા છે.—

“ દિગ્ધવાં પુલ્વાઈ, કમેજ સંહારિ જત્ય યાગિ સળી ।

કાલં તન્થ વિ બાજમુ, તત્સંમુદુ વાસો-મળઈ જો ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“ ઇંદ્ર દિનવારથી પ્રારંભીને સાતે વારો અનુક્રમે પૂર્વ વિગેરે સાત દિશામાં સ્થાપવા. તેમાં જે દિશામાં શનિવાર આવે તે દિશામાં કાગ હોય છે. દેટલાએક કહે છે કે—કાગની સન્મુખ પાસ હોય છે ॥ ૧ ॥ ”

બીજી રીતિએ કહીએ તો ઉત્ક્રમે કરીને ઉત્તરાદિ દિશામાં શ્વિ આદિ માત્ર વારોમાં કાગ હોય છે. એટલે—શનિવારે પૂર્વમાં, શુક્રવારે અગ્નિમાં, ગુરુવારે દક્ષિણમાં, બુધવારે નૈર્ઋત્યમાં, મંગળવારે પશ્ચિમમાં, શોમવારે વાયવ્ય કોણમાં, અને રવિવારે ઉત્તર દિશામાં કાગ હોય છે. આ મતમાં નિધિને આશ્રીને પાસ અને કાગ હોતો નથી. મૃશાન ખુજામાં પણ કાગ હોતો નથી, માત્ર પાસ હોય છે. કાવનુ બીજુ નામ કાગ રાહુ પણ છે

[illegible]

५३ ५ अक्षर १८६ ३ -

पुण्यनारि रिसागनं, अग्ने हिमा मया विह
 नोयं गमयं कृत्वा, कृण्वन्तो साममंगलं ॥२॥

अर्थ—विद्वान् पुरुष पूर्ण नाडी तरङ्गता यजनं
आयुज्यं पश्यान्ति आसने उपनो भवेद्य अने भवत
१७. ११ / ११

[illegible][illegible][illegible]

“ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ”

$\frac{d}{dt} \left(\frac{1}{2} m v^2 + U(r) \right) = -\nabla U(r) \cdot \vec{v}$

1. 植物 172 种 2. 动物 100 种 3. 矿物 10 种
 4. 植物 100 种 5. 动物 100 种 6. 矿物 10 种

क्र.सं.	विवरण	प्रमाण	मूल्य	कुल
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

एष्टयाः पञ्चानि पद्याशत, चत्वारिंशत् तथाऽम्भसः ।

अग्नेस्त्रिंशत् तथा वायो—विंशतिर्नभसो दस ॥ ११ ॥

પૃથ્વીતત્ત્વના ૫૦, જગતત્ત્વના ૪૦, અમિતત્ત્વના ૩૦, વાયુતત્ત્વના ૨૦, અને આકાશતત્ત્વના ૧૦ છે. ॥ ૧૧ ॥

૧ પૃથ્વીતત્ત્વમાં પૃથ્વીનું બીજ છે, વજનું ચિહ્ન છે, ચાર ખુણાવાળી આકૃતિ છે, અને સોના જેવો વર્ણ છે. તેનો વાયુ પીળા વર્ણવાળો, ધીમી ગતિવાળો, સ્વચ્છ, અને શીતોષ્ણ સ્પર્શવાળો છે, જે સામેના ચાર આંગળ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં ૫૦ પગ સુધી વહે છે.

૨ જલતત્ત્વમાં વજ્રાકાર છે, અર્ધચંદ્રની ગોળ આકૃતિ છે, અમૃતરસે ઢાકે તેવો સ્વેત વર્ણ છે, અને તેનો વાયુ સ્વેત ઠંડો તથા ઉતાવળી ગતિવાળો છે, જે સોળ આંગળ પ્રમાણ નીચેના ક્ષેત્રમાં ૪૦ પગ સુધી વહ્યા કરે છે.

૪ વાયુતત્ત્વમાં ચંચળતા છે, દુઃખે ભેદ શકાય તેવી બિદુની કે પ્વલની આકૃતિ છે, લીલી કાંતિ છે; અને તેનો વાયુ કાંઈક ઉનો અને ઠંડો, લીલો, તથા ત્રાંચી ગતિવાળો છે; જે આઠ આંગળ પ્રમાણ ત્રાંચા ક્ષેત્રભાગમાં ૨૦ પગ સુધી વહ્યા કરે છે.

૩ અમિતતત્ત્વમાં ઉઘી જવાળાઓ છે, ભયંકર સ્વરૂપ છે, ત્રિકોણ આકૃતિ છે, સાધીયાનું ચિહ્ન છે, લાલરંગ છે, અગ્નિ બીજ છે; અને તેનો વાયુ જવાળાનો જેવી ગતિવાળો છે, જે ચાર આંગળ પ્રમાણ ઉર્ધ્વક્ષેત્રમાં ૩૦ પગ સુધી વહ્યા કરે છે.

૫ આકાશતત્ત્વમાં શૂન્ય આકાર છે, કાળો વર્ણ છે, અને તેનો વાયુ સમજી ન શકાય તેવી ગતિવાળો છે, જે નાસિકા પાસેના ભાગમાં અથવા એક આંગળ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં વિચિત્ર (વિવિધ) રૂપે ૧૦ પગ સુધી વહ્યા કરે છે.

સ્વરોદય તત્ત્વ ચક્ર.

નામ.	પૃથ્વી	જલ	અગ્નિ	વાયુ	આકાશ
રંગ	પીળો	ધોળો	લાલ	લીલો	કાળો
આકૃતિ	ચોરસ □	અર્ધચંદ્ર ~	ત્રિકોણ △	ધ્વજ	ચક્ર
ગતિ	સામે	નીચે	ઉપર	ત્રાંસી	સ્થિર
આંતરે	૧૨	૧૬	૪	૮	૧
કાલપણ	૫૦	૪૦	૩૦	૨૦	૧૦
ગ્રાહ	મીડો	કપાલ	નિકત	ખાટો	કડવો
ગુણ	ગુરુ	×	ઉષ્ણ	ગતિમય	સ્થિર
દિશા	૧ પશ્ચિમ	પૂર્વ	દક્ષિણ	ઉત્તર	મગ્ન
"	૨ દક્ષિણ	પશ્ચિમ	ઉત્તર	પૂર્વ	સ્થિર
દશા	નિરોગી	બળ	દુર્બળ	સાધારણ	રોગ
પ્રભાવ	સુખ	કંકર	ઉષ્ણતા	ઉડવું	પ્રકાશ
શબ્દ	હ	હં	રં	મં	નં
પ્રભ	વસ્ત્રપતિ	જીવન	ધાતુ	યાત્રા	કાંઈ
ઉચિતકૃત્ય	ધૈર્ય	ઉનાવળ	શ્રમ	ચક્રિત	અભ્યાસ
સમદર્શી	રાજ્ય	ધન	હાનિ	ઉદ્દેશ	મૃત્યુ
કાર્ય	મૃત્યુધર્મ	સાંનિક	ઉચ્ચાટન	રતંબન	સમાધિ
સ્વભાવ	સ્થિર	ચર	મમ	ઉનાવળું	વિચિત્ર
કાર્યકર્તા	મિદિ	મિદિ	મૃત્યુ	કાપ	નિર્દોષ
સ્વામી	જુષ રવિ	મોમ રાત્રી	શુક્ર મંગલ	ગુરુ શનિ	ચનિ ચનિ
સ્થાન	વન ધ	પત્ર	ખાંધ	નામિ	મરતક
શુભાશુભ	શુભ	શુભ	અપ્યમ	વિમપ્યમ	અશુભ
કાર્યમિદિ	ધીમી	ગુગન	અમગી	નદિ	૦
કાર્યકર્તા	સાંનતા	શીનગતા	સતાપ	અચંગતા	અમેંચ

ચિત્રવન	મળ	દિવ	લેખ	વાયુ	શુભ
પ્રાણી	અદ્યપદ	દિપદ	ચતુષ્પદ	દિપદ	અપાદ
અવસ્થા	જ્યા. દારવ, કિડા, રતિ, મુખિના		નિડા, મોમ, (વેદ) તાપા, કંપા		મતા, દૃતા, મૃતા.
નક્ષત્ર	રોહિણી	આર્દ્રા	ભરણી	અશ્વિની	
	અનુ.	અશ્વેષા	કૃત્તિકા	મૃગશીર	
	અમેશ	મૃગ	પુષ્ય	પુનર્વસુ	
	ઉ. પા.	પૂ. પા.	મયા	ઉ. દા.	
	અમીચ	સન	પૂ. રા.	હસ્ત	
	શ્રવણ	ઉ. આ.	સ્વાતિ	મિત્રા	
	ધનિષ્ઠા	રેવતી	પૂ. આ.	રિશાબા	
ઉ. પતિ	૫	૪	૩	૨	૧
મુલ્ય	કાતિ	ધાર્તિ	રોષ	કમ્બા	
લક્ષિય	મુદા	સિમ	મયુ	પ્રાણુ	શ્રવણુ

આ ત્રણ નાડીમાં પાંચ તત્ત્વમાં જ્યોતિષ શાસ્ત્રના દરેક પદાર્થોનો સમાવેશ થાય છે, તે આ પ્રમાણે

૧ ચંદ્ર નાડીની રાશિઓ—વૃષ સિંહ વૃશ્ચિક અને કુંભ, માસ-રાશિના કમવાગા, પદ-શુકલ, વાર-સોમ, છુધ, શુદ્ધ અને શુક, તિથિ-શુદ્ધિ ૧-૨-૩-૭-૮-૯-૧૩-૧૪-૧૫ વદિ-૪-૫-૬-૧૦-૧૧-૧૨, નક્ષત્ર-અશ્વિની ભરણી આર્દ્રા પુનર્વસુ પુષ્ય અશ્વેષા મયા પૂર્વાષાદા ઉત્તરાષાદા શ્રવણ ધનિષ્ઠા ઉત્તરાષાદપદ, લગ્ન-સ્થિર, દિશા પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ, અંક-સમ, સ્વભાવ-ચર અને સૌમ્ય, મહેલ-સૌમ્ય.

૨ સૂર્ય નાડીની રાશિઓ—મેષ કર્કે ગુલા અને મકર માસ-રાશિના કમ પ્રમાણે, પદ-કૃષ્ણ, તિથિ શુદ્ધિમાં-૪-૫ ૬-૧૦-૧૧-૧૨, વદિમા ૧-૨-૩-૭-૮-૯-૧૩-૧૪-૦))

વાર-રવિ મંગળ અને શનિ, અહો-રવિ મંગળ શનિ રાહુ. કેતુ નક્ષત્ર કૃત્તિકા રોહિણી મૃગશર પૂર્વાશ્વિનિ ઉત્તરાશ્વિનિ હસ્ત ચિત્રા સ્વાતિ વિશાખા અનુરાધા જ્યેષ્ઠા મૂળ અભિજિત પુર્વાભાદ્રપદ અને રેવતી, લગ્ન-ચર, દિશા-ઉત્તર અને પૂર્વ, અંક-વિષમ, સ્વભાવ-સ્થિર તથા દુર.

૩ મુપુમણા નાડીની રાશિઓ—મિથુન કન્યા મન અને મીન. લગ્ન-દ્વિસ્વભાવ, અંક-શુન્ય, સ્વભાવ-દ્વિસ્વ ભાવ તથા સ્વસ્થ.

૧ પ્રથમ પૃથ્વીતત્વ છે, તેનો ચંદ્રનાડી પતિ બુધ છે, સૂર્યનાડી પતિ રવિ છે, ચંદ્ર અવસ્થા-જ્યા હાસ્ય ક્રીડા રતિ અને સુખિના છે, નક્ષત્રો-રોહિણી અનુરાધા જ્યેષ્ઠા ઉત્તરાષાઢા અભીજિત શ્રવણ તથા ધનિષ્ઠા છે, સ્વભાવ સ્થિર છે, જે ધીમેધી કાર્યસિદ્ધિ કરે છે.

૨ બીજું જળ તત્વ છે, તેનો ચંદ્ર નાડી પતિ સોમ છે, સૂર્ય નાડીપતિ રાહુ છે, ચંદ્ર અવસ્થા-જ્યા હાસ્ય ક્રીડા રતિ તથા સુખિના છે, નક્ષત્રો-આર્દ્રા અશ્લેષા મૂળ પુર્વાષાઢા શનભીષા ઉત્તરાષાઢપદ અને રેવતી છે, તથા સ્વભાવ ચર છે જે તુરંત કાર્ય સિદ્ધિને કરે છે.

૩ ત્રીજું અગ્નિ તત્વ છે. તેનો ચંદ્ર નાડી પતિ શુક્ર છે, સૂર્યનાડી પતિ મંગળ છે, ચંદ્ર અવસ્થા-નિદ્રા ભોગ(વેશ) તાપ તથા કંપા છે, નક્ષત્રો-ભરણી કૃત્તિકા પુષ્ય મઘા પૂર્વાશ્વિનિ સ્વાતિ તથા પુર્વાભાદ્રપદ છે, તથા સ્વભાવ સમ છે જે ધમધામ કાર્યને સિદ્ધિ કરે છે.

૪ ચાતુર્થ તત્વ વાયુ છે. તેનો ચંદ્ર નાડી પતિ શુર છે. સૂર્ય નાડી પતિ શનિ છે. ચંદ્ર અવસ્થા-નિદ્રા, ભોગ, તાપ તથા કંપા છે. નક્ષત્રો-અશ્વિની, મૃગશર પુનર્વસુ ઉત્તરાશ્વિનિ, દહન, ચિત્રા તથા વિશાખા છે. સ્વભાવ-ઉતાવળ છે, જે કદાચ જ કાર્ય નિદિ કરે છે.

૫ જાણજી નાત્ર આદ્ય છે, જેનો પતિ મનિ છે એક અવસ્થા-ગત હતા તથા મૃત છે તેનો સ્વભાવ વિચિત્ર છે. જે કોઈ પણ કાર્યને સદ કરતું નથી.

૯૯ નાટ્રી અને નત્તેના અધ્યારકાળે પોતાની રાત્રિ, તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, અવસ્થા અને લક્ષ્ય દેાય. અનુક્રમ દિશા તથા અંક દેાય, અનુક્રમ સ્વભાવનું કાર્ય દેાય, અને સ્વામી પોતાના ધરમા દેાય તો આ યોગ અત્યંત શુભ છે જેમકે- શુદ્ધવાર, શુદ્ધિ તેરથ, ધવળ નક્ષત્ર. ૪૫ લક્ષ્ય કે શુભિતા અવસ્થા દેાય, અને તેજ વખતે ચંદ્રનાટ્રીનું જ્ઞાનત્વ ચાલતું દેાય તો આ સમયમા ગમન કરનારને તુરંતજ કાર્યસિદ્ધિ અવસ્થા થાય છે.

સામાન્ય રીતે તે દરેકમા નીચે મુજબ કાર્યો કરવાં, નારથાંદ્ર દીપ્તિભાં કરવું છે કે—

“ જાગિવશદે ગમનાદિ કામં, ગુર્વં પ્રવાદે નદિ કિંચનાપિ ।
પ્રજ્ઞાંદ સ્વાદ્ વદમાનમામે, રિક્તે નુ માગે વિક્રમે સમન્નમ્ ॥૧૥”

અર્થ—“ ચંદ્રનાટ્રીમાં ગમન વિગેરે કાર્ય શુભ છે, સૂર્યનાટ્રીમાં કોઈ પણ કરવું ઇષ્ટ નથી, પૂર્ણિમામાં પૃથ્વી કરનારનો જય થાય છે. અને રિક્ત ભાગમાં બધું નિષ્ફળ જાય છે ॥ ૧ ॥”

પ્રભુ હેમચંદ્રમુરિ કહે છે કે— “ ચંદ્રનાટ્રી અભીષેકે સુચર્ય છે જેમાં મનોવાછિત કાર્યો કરવાં તે શુભ છે. સૂર્ય નાટ્રી અનિષ્ટમૂલક છે, જેમાં મૈથુન આદ્ય અને દીપ્ત કાર્યો કરવાં તે દિનકારક છે. સુપુષ્પાનાટ્રી નિષ્ફળ ફળ આપનાર છે, જેમાં ધર્મધ્યાન અધ્યયન અને સમાધિ કરવી દિનકારક છે. ૯૩-૯૪”

હેમદંત્રમણી કહે છે કે—

“ સત્સ્વામ્યાં મૂજલામ્યાં સ્વાતુ, જ્ઞાન્તે કાર્યે પત્નોજ્ઞતિઃ ।

દીપ્તાઽસ્તિરાદિકે કૃત્વે, મેઝોવાયવન્વેરઃ શુભમ્ ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ જૂતત્વ અને જ્ઞાનત્વ વડે શાંત કાર્યમાં તથા અભિનત્વ વાયુત્વ અને આકાશત્વ વડે દીપ્ત અને અસ્થિર કાર્યમાં સફળતા પમાય છે. ॥ ૧ ॥

“ ઇદમ્પૂતત્ત્વે શુમે સ્પાતાં, વદ્ધિવાતી ચ નો શુભી । ”

અર્થ—“ જીવિત, જય, લાભ, ધાન્યોત્પત્તિ, ખેતી, પુત્ર, યુદ્ધ, પ્રજા પ્રયાણ અને પ્રવેશમાં પૃથ્વી અને જગ તત્ત્વ શુભ છે. ”

“ ચિત્તસ્થેયં કૈત્યકામક્ષયી ચ, તાપકોષી ચમ્પલત્વં ચ તુર્યં ।

‘ ધર્મપ્રેમશુન્યતે સ્યુઃ ક્રમેણ, તત્ત્વે સત્ત્વે કાર્યકર્તુઃ ફલાનિ ॥૧૧॥ ”

અર્થ—કાર્ય કરનારને હરેક તત્ત્વોમાં અનુક્રમે ૧ ચિત્તની સ્થિરતા, ૨ શીતલતા અને કામક્ષય, ૩ સંતાપ અને ક્રોધ, ૪ યોધામાં અંચલતા, તથા ૫ (પાંચમામાં) ધર્મવાસના અને શુન્યતાનું ફળ મળે છે ॥ ૧ ॥ ”

વળી અંદ્રનાડી હોય તો દૂર દેશમાં અને સૂર્ય નાડી હોય તો નજીકમાં જગુ' ફળદાયક છે.

કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્ર મૂરિ કહે છે કે—
“ બંને નાડીના મંડલોમાં પ્રવેશ કરતા વાયુ શુભ છે. અને નીકળતા વાયુ અશુભ છે. ડાબે માર્ગે પ્રવેશ કરતા કે નીકળતા પૃથ્વી અને જગતત્ત્વો સિદ્ધિ આપનારા છે, તથા અગ્નિ અને વાયુ મધ્યમ છે. જમણે માર્ગે પ્રવેશ કરતા કે નીકળતા પૃથ્વી અને જગ મધ્યમ છે, તથા અગ્નિ અને વાયુ વિનાશ કરનારા ॥ ૫૮-૫૯-૬૦ સ્તંભાદિક કાર્યોમાં પવનને, તથા વરીકરણ વિગેરેમાં અગ્નિતત્ત્વને જોડવું. ૫૨. ”

પરમયોગી શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે કે—

“ ત્વચ ઉત્ક મૂ શુભ કર્તે, તેજ મધ્યમ પન્દરાય ।

દાગ મૃદુદાયક મદા, મારુત વ્યોમ વદ્રાય ॥ ૧૨૯ ॥

ઊર્ધ્વ મૃત્યુ શાંતિ અપો, ઉષ્ણાટ્ણ તિરિછાય ।

મધ્ય મ્નંમન નમ વિષે, વરમિત સકલ ઉવાય ॥ ૧૩૧ ॥

વિર કાત્રે પરધાન મૂ, ચરમે સન્નિગ વિષાર ।

જાવક મમ કારણ વિષે, વાયુ ઉષ્ણાટ્ણ દાર ॥ ૧૩૨ ॥

સિદ્ધિ દૃઢવી મલ વિષે, મૃત્યુ અગન વિષાર ।

સરકારિ વાયુ સિધિ, નમ નિષ્કલ ચિત્તધાર ॥ ૨૧૬ ॥

પીરનથી પૃથ્વી વિષે, મલ સિદ્ધિ તત્કાલ ।

હાજ અગ્નિ વાયુ થકી, કાન નિષ્કલ નમ ધાર ॥ ૨૧૭ ॥

મહી હદક દોઠે વિષે, ચન્દ્રધાન સ્થિતિરૂપ ।

ચિદાનંદ ફલ સેહનું, માનો પરમ અનૂપ ॥ ૨૧૮ ॥ ”

પૂર્ણાંગ માટે શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ કહે છે કે—

“ વન્યજેત્ સંચરન્ વાયુ—સ્તદ્વિક્રમભિપીયતે ।

સંક્રમેદ્ વત્ત તુ સ્થાને, તત્ પૂર્ણં કથિતં ત્રયઃ ॥ ૨૨૮ ॥ ”

અર્થ—“ પંડિતોએ ચાલતો વાયુ જે સ્થાનનો ત્યાગ કરે તેને રિક્ત કહેવ છે, અને જે સ્થાનમાં પ્રવેશ કરે તેને પૂર્ણ સ્થાન કહેવ છે. ॥ ૨૨૮ ॥ એટલે—જમણી કે ડાબી જે નાસિકામાં પવન ચાલતો હોય તે પૂર્ણ કહેવાય છે, અને પવનના સ્વાર વિનાની નાસિકા રિક્ત (ખાલી) કહેવાય છે. તેમાં પૂર્ણ નાસિકા જગવાન-શુભ છે, અને રિક્ત નાસિકા નિર્જળ-અશુભ છે.

“ ધર રાજકુળ વિગેરેમાં પેસતાં કે નીકળતા પૂર્ણાંગ પગ આગળ કરીને ચાલવાથી અભીષ્ટ સિદ્ધિ થાય છે.

કાર્યની સિદ્ધિ માટે—(શુદ્ધ ૨૪૩ કર્તિ ૨૪૬) શુદ્ધ, ખંધુ, રાજ, અમાત્ય અને ઇચ્છિત આપનારને વહન થતી નાસિકા તરફ બેસારવા; સ્ત્રીઓને વશ કરવી હોય તો તેને પણ પૂર્ણાંગ તરફ બેસારવી ” અને જ્યહાંજ તથા સુખને ઈચ્છનાર પુરૂષે યત્ન ચેર લેણદાર બંડખેર કે કન્યાખેરને રિક્તોંગ તરફ બેસારી કાર્ય કરવું ” એથી મનકામના સફળ થાય છે.

“ પ્રવિરાત્પવનાપૂર્ણ—નાસિકાપદમાશ્રિતમ્ ।

વાન્ શય્યોત્થિતો દવાત, મયમં દયિવીતથે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સંવારમાં ગચ્છામાંથી ઉઠેલાં પુરૂષે પવનના સંચારથી પૂર્ણ નાસિકા તરફના પગને પ્રથમ ધરતી ઉપર મૂકવો ॥ ૧ ॥ ” એમ રત્નશેખરસૂત્રિ કહે છે.

નાડી અને તત્ત્વોમાં કરવાનાં વિશેષ કાર્યો આ પ્રમાણે છે—

“ ગમને પ્રવેશકાલે, દીક્ષાવાણિજ્યનૃપતિસેવાયામ્ ॥
શુરકર્મવિવાહેષુ, વામા નાડી દુમાવહા ॥
ગમાગમે જીવિતે ચ, ગૃહક્ષેત્રાદિસંગ્રહે ।
ક્રયે વિક્રયણે દટ્ટી, સેવાયાં વિદ્વિષો જયે ॥
વિદ્યાપટ્ટાભિષેકાદૌ, શુભેર્થે ચ શુભઃ શ્રેણી ॥
ભામે દાનેઽધ્યયને, ગુરુદેવામ્યર્ચને વિષવિનાશે ॥ ”

અર્થ—“ ગમન, પ્રવેશ, દીક્ષા, વ્યાપાર, રાજ્યમેવ, હુલ્લમત અને વિવાહમાં ડાબી નાડી શુભ છે ॥ ૧ ॥ જવા-આવવામાં, શુવિતમાં, ધર લેવામાં, ખેતર લેવામાં, કૃષિ વિક્રયમાં, દટ્ટિમાં, સેવામાં, શત્રુજયમાં, ॥ ૨ ॥ વિદ્યામાં, પદવીમાં, અભિષેકમાં અને સમસ્ત શુભકાર્યમાં ચંદ્રનાડી શુભ છે. હાલમાં, દાનમાં અધ્યયનમાં, શુરૂપણમાં, દેવપૂજામાં અને વિપના વિનાશમાં ડાબી નાડી શુભાવહ છે ॥ ૩ ॥ ”

આ સિવાય—દ્રવ્યાર્જન, પર્વતારોહ, નદીતરણ, ખાતર પ્રતિષ્ઠા, કલ્પશસ્થાપન, ઇંદુ; ઉપાશ્રય, દાનચાલા, ધર, શુરૂ, વસ્ત્ર, આભૂષણ, લોજન, યાત્રા, સંઘમાળ. ખેતી, યોગાધ્યયન, નૃપમૈત્રી, રાજ્યાભિષેક, સિંહાસન પર પગ મૂકવો; વિગેરે સૌમ્ય અને સ્થિર કાર્યો ચંદ્રનાડીમાં કરવાથી લાભકર છે.

“ પ્રભે પ્રારમ્ભણે ચાપિ, કાર્દાણાં વામનાસિકા ।

પૂર્ણા વામ્યાં પ્રવેશ્યેત્, તદા સિદ્ધિરસંશયઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ કોઈપણ કાર્યના પ્રારંભમાં કે પ્રશ્નમાં જો ચંદ્રનાડી વહેતી હોય કે વામનાડીમાં વાયુ પ્રવેશ થતો હોય

તો નાકાગ' કાર્યસિદ્ધિ જાણવી ॥ ૧ ॥ ” ચંદ્રનાગ્રીમાં પશુ પૃથ્વી અને જલતત્ત્વો અવશ્ય રૂળ આપનાર છે.

“ પ્રભે મુદ્ધવિધૌ વૈરિ-સંગમે સદ્સાદમવે ।

સ્નાને પાનેડ્ઝને ચૈવ, સૂર્યનાદિઃ પ્રદશ્યતે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પ્રજાકાર્યમાં, મુદ્ધમાં, વૈરિના મેળાપમાં, એચિંતા ભયમાં, સ્નાનમાં, પીવામાં અને ખાવામાં સૂર્યનાડી પ્રદશ્ય છે ॥ ૧ ॥ ”

“ દૈવારાધનવિધાવાં, તન્વમન્ત્રે રવિઃ શુભઃ ।

ગમવામિવાનાડ્ઝેષુ, મૂતવિવચિનાસને ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ દેવ સાધનામાં, તંત્રમાં, મંત્રમાં, હાથી ઘોડા વાહન અને હથીયાર લેવામાં, ભૂત ઉતારવામાં તથા ઝેરના વિનાશમાં સૂર્યનાડી શુભ છે ॥ ૧ ॥ ” આ સિવાય—શત્રુને છતવાનું ખીડું ઝડપવામાં, અમલદારને અરજ કરવા માં, વિગ્રોદ્ધરવા માટે શાંતિજલ નાખવામાં ઋતુદાનમાં, લઘુ-નીતિમાં, સુવામાં, નવા ઘોષડા કરવામાં, વહાણ ચલાવવામાં, પશુ ખરીદવામાં, અને કરજ દેવામાં, સૂર્યની નાડી ક્રિતને કરનારી છે. તથા સમસ્ત ચરકાર્યમાં સૂર્યનાડી લેવી, એમ શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજ કહે છે.

“ વિદ્યારમ્ભે ચ દીક્ષાયાં, ધાત્રામ્ભાસ વિવાદયો ।

રામદર્શનગીતાદી, ધ્યાનેડર્કમ્તુ પ્રદશ્યતે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ વિદ્યારભ, દીક્ષા, ગાઆવ્યાસ, વિવાદ, રાજદર્શન, માયનનો પ્રારંભ અને ધ્યાનમાં સૂર્યનાડી પ્રદશ્ય છે ॥ ૧ ॥ ”

“ પ્રયત્નીવિત સામાદિ-કાર્યાપિ ત્રિમિલાન્યપિ ।

નિષ્ફલાન્યેવ પ્રાયન્તે, પવને દક્ષિણે સ્થિતે ॥ ૨૧૨ ॥

અર્થ—“ જો જમાણી નાગ્રીમાં પવન હોય તો જય છવિન, અને લાઝ વિગેદે સર્વ કાર્યો નિષ્ફળ થાય છે ॥ ૨૩૩ ॥

સુષુપ્ત્યા નાડીમાં—આત્મધ્યાન, સમાધિ, યોગ, પ્રભુ-ભક્તિ, આત્મતત્ત્વ વિચાર, ઉદારસીનતા, મનન અને અભ્યાસ વિગેરે મનની સ્થિરતાથી સાધવાનાં કાર્યો કરવાં, પરંતુ પ્રતિજ્ઞા, પ્રયાસ, પ્રવેશ, દીક્ષા વિગેરે કોઈ પણ ચર કે સ્થિર કાર્યો કરવાં નહિ. તેમ છતાં જો સુષુપ્ત્યા નાડીમાં તે કાર્યો કરાવે છે તો હાની થાય છે, અડચણો આવે છે, ઉદ્વેગ થાય છે, અને કાર્શ્મિક્ષિ થતી નથી.

પૃથ્વી—તત્ત્વમાં શાંત તથા સ્થિર કાર્યો કરવાં, જે પ્રીતિ પ્રીતિ નિહ થાય છે, કાર્ગ કરનારનું મન સ્થિર થાય છે. પૃથ્વીતત્ત્વના યોગમાં જન, ચામર, દામ્ભી, ઘોડો, આરામ રાજ્ય, અને મનની અભિપ્રાય વિગેરે મળે છે. પૃથ્વીતત્ત્વના મામાન્ય તથા પૃથ્વીતત્ત્વ માટે કથું છે કે—

“ મીચિત્તમવ યનન્તમ કુન, મિત્ર ધર્મ મુષ રૂપ ।

તમનામન વિચારમે, માનો મહી અનૂપ ॥ ૨૧૯ ॥ ”

જળ—તત્ત્વમાં શાંત તથા ચર કાર્યો કરવાં, જે તત્ત્વના નિહ થાય છે, મનમાં સ્થિતિના આપે છે, કામના કાષ થાય છે આ તત્ત્વના યોગમાં રાજ્ય, પુત્ર, સ્વજન, મિત્રો અને સાર વસ્તુનો સાગ થાય છે.

અગ્નિ—તત્ત્વમાં કાવ કરવા મુન્યુ કે હાનિ થાય છે, કાવ કે કાવન કે ઉચ્ચાટનના કાર્યો નિહ થાય છે. આ તત્ત્વના યોગમાં જલ, દેહ, વૈદ્ય, દુઃખ, વિવેક, અને કાલ થાય તેવા પ્રયત્નો છે. પણ તેના પુરુષ કાર્યો કરવાં ને લાભ કારક છે.

વાયુ—તત્ત્વમાં કાવ કરવાથી કાવ કે હાનિ થાય છે, જેમાં તત્ત્વના ઉચ્ચાટનના કાર્યો કરવા છે. વાયુતત્ત્વના યોગમાં જલ, દેહ, વૈદ્ય, દુઃખ, વિવેક, અને કાલ થાય તેવા પ્રયત્નો છે. પણ તેના પુરુષ કાર્યો કરવાં ને લાભ કારક છે.

અકાશ—તત્ત્વમાં કાવ કરવાથી કાવ કે હાનિ થાય છે, જેમાં તત્ત્વના ઉચ્ચાટનના કાર્યો કરવા છે. અકાશતત્ત્વના યોગમાં જલ, દેહ, વૈદ્ય, દુઃખ, વિવેક, અને કાલ થાય તેવા પ્રયત્નો છે. પણ તેના પુરુષ કાર્યો કરવાં ને લાભ કારક છે.

જતાં તેવાં કાર્યં કરે તો નિષ્ફળ થાય છે. તેના સામાન્ય તથા
પૃથ્થક દુષ્ટિ આટે કહ્યું છે કે—

“ ધ્યોમ ચલત કારમ સદ્, કરિયે નાહી મીત ।
ધ્યાન મોગ અમ્યાસકી, પારો ચામેં રીત ॥૧૧॥ ”

આ સ્વરોદયની મહત્તા આટે કહ્યું છે કે—

તિથિ ચાર નક્ષત્ર ફુનિ, કરણ યોગ દિવશુલ ।
રુક્ષણપાત હોરા લિયે, દમ્બ સીધિ અરુ મુલ ॥૧૧૭॥
કૃષ્ટિ કીલ કુલિકા લગન, વ્યતિપાત સ્વર માન ।
શુક્ર અસ્ત અરુ મોગળી, ચમપંદાદિક માન ॥ ૧૧૮ ॥
હત્યાદિક અપયોગકો, ચામેં નહિ વિચાર ।
પેસો ૯ સ્વર જ્ઞાન નિત, ગુરુગમચી ચિત્ત ચાર ॥૧૧૯॥
સાધન વિન સ્વરજ્ઞાનકો, છદે ન પૂરન મેદ ।
ચિદાનંદ ગુરુગમ વિના, સાધન દુત સસેદ ॥ ૧૨૦ ॥
“ મુખધીર્યઃ સમીરસ્થ-સંગ્રાન્તિમપિ વેતિ ન ।
તાર્વર્ણિર્નિર્ણયવાર્તા મ, કથં કર્તું પ્રવર્તતે ? ॥ ૧૨૧ ॥ ”

અર્થ—“ જે મુખ્ય બુદ્ધિવાળો વાયુ સંચારને પણ
મુક્તે નથી, તે તત્ત્વ નિર્ણયની વાત કરવાને કેમ તૈયાર
થાય ! ॥ ૧૨૫ ॥ ”

આ પ્રમાણે સ્વરોદય ઉપરથી મૌહુર્તિક જ્ઞાન થાય છે.
જેમજ પ્રશ્ન દુષ્ટિ, અવિન, મૃત્યુ, યુદ્ધ, રોગપરીક્ષા, પુત્ર-પુત્રી,
પાડી, વાયુગતિ, પરશરીર પ્રવેશ વિગેરેનું પણ જ્ઞાન થાય છે;
અપ્રાસંગિક હોવાથી અહીં દર્શાવેલ નથી. આ ક્રિયામાં
ચેતનો સંકલ્પ વધારે રહે છે. કહ્યું છે કે—

“ પૂરણે કુમ્મને ચેવ, રેચને ચ પરિશ્રમઃ ।
ચિત્તસંકલ્પેશકરણાદ, મુક્તેઃ પ્રત્યૂહ કારણમ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પૂરણ કુંભન અને રેચનમાં પરિશ્રમ પડે છે,

૧૭ મકર લગ્નમાં પાંચમા અંશના પહેલાસોળ પળે
લગ્નની અશુદ્ધિ છે, પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ છે, અને જળ તત્ત્વ
છે ॥ ૧૦ ॥

૧૮ કુંભ લગ્નમાં છઠ્ઠા નવાંશના છેલ્લા વીસ પળે
લગ્નની અશુદ્ધિ છે, પાંચ વર્ગની શુદ્ધિ છે, અને જળ તત્ત્વ

૧૯-૨૦ કુંભ લગ્નમાં આઠમા વૃષ નવાંશના છેલ્લા
ચૌદ પળોમાં, અને નવમા મિથુન નવાંશના પહેલા સાત પળો
માં, એમ કુલ એકવીસ પળોમાં લગ્નની અશુદ્ધિ છે; પાંચ
વર્ગની શુદ્ધિ છે, અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે ॥ ૧૧ ॥

૨૧ મીન લગ્નમાં પ્રથમ નવાંશના પ્રથમના અઠ્ઠાસ
પળોમાં છ વર્ગની શુદ્ધિ છે, અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે.

૨૨ મીન લગ્નમાં સંપૂર્ણ ત્રિજા કન્યા અંશમાં પચ્ચીસ
પળોમાં છ વર્ગની શુદ્ધિ છે, અને પૃથ્વી તત્ત્વ છે.

અન્યકાર સૂરિ મહારાજ પણ પ્રસ્તુત ગાથાથી જણાવે
છે કે-વિદ્વાન પુરૂષે જે નાસિકામાં પવન આસતો હોય તે
પગને આગળ કરીને તથા આસનો સંગ્રહ કરીને પ્રવાણ તથા
પ્રવેશ કરવો. પૂર્ણ નાડીનો પગ ત્રણ ડગલા સુધી આગળ
અસાવવો, એવા પણ અન્યસ્થાને ઉલ્લેખ છે. તેના ફળ માટે
ચતિવલ્લભમા કાવ્યું છે કે-

“ વહનાદિગતો વાપ્યો, દક્ષિણેડર્કેડર્કલગ્નયે ।

ત્રિજનાદિગતઃ શત્રુ-ર્જીવને દષ્ટમે રવો ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પૂર્ણ નાડીનો પગ સ્થાપી સૂર્યને જમણે
રાખી ગમન કરનારને અર્ધની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને પૂર્ણ
નાડીનો પગ સ્થાપી સૂર્યને પછવાડે રાખી પ્રવાણ કરતા
રિજા નાડી તરફ સહેલા શત્રુને જીતે છે ॥ ૧ ॥ તથા—

“ પ્રણવવેરો વહનાદિગતં, દય્યા પુરો દક્ષિણમર્કેન્દ્રિયમ્ ।
પ્રદક્ષિણીદય્ય ત્રિજં ચ વાને, વિનાઽપ્યદાશુદ્ધિગુણંતિ સિદ્ધિમ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પ્રાણના પ્રવેશ થયે છેને યાત્રી નાનીને
પત્ર આગળ કરીને, મૂર્ખને જમણે રાખીને, અને જિનેશ્વરને
પ્રસિદ્ધિ દા ને પ્રયાણ કરવાથી દિનમુદિ વિના પણ કાર્યસિ
દિને મેળવે છે ॥ ૧ ॥ ”

આથી પ્રયાણમાં મૂર્ખને જમણે કે પાછળ રાખવો એ
પણ અવગ્ય હાપમાં રાખવાનું છે વિવેકવિદ્યાસભા કથું છે
કે—“ જમણી કે રાખી એમ જે નાસિકામાં પત્ર ચાતતો
હોય તે નશૂને પત્ર આગળ કરીને પોતાના ઘરમાંથી નીકળવું,
એથી દાનિ, કચ્છપેદ, ઉદેગ, કાટાની પીડા, અને વિવિધ
ભાનના ઉપદ્રવો, વિગેરે કાઠ પણ થતું નથી, અને જનાર
આનંદથી પાછો ફરે છે. ” કેટલાક બાચાર્યો તો કહે છે કે—
“ફર દેશમાં જતું હોય તો બદનાદ્રીમાં, અને નજીકના દેશમાં
જતું હોય તો સૂર્યનાદ્રીમાં પત્ર આગળ કરીને પ્રયાણ કરવું.
પણ એટલું વિશેષ છે કે બદનાદ્રી હોય તો પૂર્વ ઉત્તરમાં
અને સૂર્યનાદ્રી હોય તો પશ્ચિમ દક્ષિણમાં પ્રયાણ કરવું નહીં
કેમકે તે દિશામાં દિગ્મુલ હોય છે.

વગી બાગક પુરૂષ કે સ્ત્રીની છીંક સામે કે જમણી
બાજુ યાય તો અશુભ છે, પાછળ કે રાખી બાજુ યાય તો
શુભ છે. એમ જ્યોતિષદીપમાં કહેલ છે.

આ ઉપરાંત ચિત્તનો ઉત્સાહ, આયખિલ તપ વિગેરે
પણ પ્રવાસ અને પ્રયાણમાં સિદ્ધિને આપનારા છે. આંબ્યવ-
હાર વર્તમાન કાળમાં વધારે એમ કહાય છે.

હવે ચૈત્યદ્વાર કહે છે—

चेद्ध्यमुश्रं ध्रुवमिउ-करपुस्त धणिद्वसयभिसासाई ।
पुस्ततिउत्तररेरो-करमिगसवणे सिलनिवेसो ॥८७॥

અર્થ—ધ્રુવ, મૃદુ, હસ્ત, પુષ્ય, ધનિષ્ઠા, શત-
ભીષા અને સ્વાતિ નક્ષત્રમાં ચૈત્યસૂત્ર કરવું; તથા

પુખ્ત, ત્રણ ઉત્તરા, રેવતી, રોહિણી, દસ્ત, મૃગશીર
અને શ્રવણ નક્ષત્રમાં શિલાસ્થાપન કરવું ॥ ૮૭ ॥

વિવેચન—પ્રથમ જિનમંદિર કે ઘર કરાવનાર પુરૂષ
નેમિત્તિક પુરૂષ પાસે જઈ અનુક્રમ સુદર્ભમાં કાર્યનો પ્રારંભ
કરવો. અને જ્યોતિર્વિદે પણ પૃચ્છા કરનારનાં કાર્યસિદ્ધિ.
મુળ, આયુષ્ય, નિમિત્ત, શકુન, લેખા-દેખી, અને પ્રજા ભગ
જોઈ આરંભ સમય કહેવો પ્રથમ પ્રજા કરનાર પુરૂષ પ્રજા પૃષ્ઠ
તા જે અગોનો સ્વર્ગ કરે તે સ્થાન યાદ રાખવું, અને તા
ત્કાલિજ લક્ષ્મણકુડીના ગારે ભુવનમાં ભાવના કેમણી માણું.
મુળ, હાય, છાની, પેટ, કેડ, અસિન, ગુલા, સાયળ, ગોડણ,
પીંડી, અને વગ એ ગાર અગો સ્થાપી અંગના ભાવ પાછી
વાગ્નુભાગ તપામવું, તે ભાવ મુખ મોઢાએ મુકવ કે કુદ રોષ
તે પ્રમાણે સમય કહેવો

નવા સ્થાનમાં જંગમ ફાળી આવે, જ્યવ, નશાવ, યંદ
અને તારા વિગેરેનું જાગ નીચે મુજબ જોવું.

ભુવન દિશા—ઘરનું ગારણ જે દિશા તરફ હોય તે
દિશાને પૂર્વ દિશા કહાયી. અને પાછી અનુક્રમે અભિષે
ર્મનાત પર્વત દિશા હાય છે સામાન્ય રીતે વાસ્તુનો જન્મ
આગ્રેજાકરવા, જન્મલિધિ ત્રીજ, જન્મચાર ગનિ, જન્મ
નશ્વર ફૂનિયાનો પ્રયત્ન પાદ, જન્મધોમ બનિયાત, જન્મ
કરમું વિદિ, અને જન્મકાળા ગરિનો આદિજાત છે.

સમસ્ત નામ વગના જાણી પ્રદક્ષિણાના કષિ પૂર્વાર્ધ
જન્મ જિગ્મા, મેલાવની, મેલાવ, મેલાવડી, વિગેરેની પદ્ધિ દેવ
તા મુજબ જાદી નેમ જાદિલા પદે થાય છે જેમા જે અગ્ર
અને જન્મ અગ્રજા. નામો છે

- ૧ મુજબ જાદી નન્દ હિંદિ ગિતાનુક્રમ
- ૨ જન્મ - જન્મ જાદી, દિગ્દર્શન જાદીવાળું પદ
- ૩ જન્મ જાદી નન્દ જાદી, મ. જાદી પદવાળું પદ

૪ નન્દ-દ્વાર તરફ ને જમણી બાજુ વૃદ્ધિવાગું ધર ।

૫ ખર-પછીનમાં વૃદ્ધિવાગું ધર ।

૬ કાંત-બાર તરફ અને પછીનમાં વૃદ્ધિવાગું ધર ।

૭ મનોરમ-બારની જમણી બાજુ અને પાછળના
બાજુમાં વૃદ્ધિવાગું ધર ।

૮ સુસુખ-બાર તરફ, જમણી બાજુ અને પાછવાડે
વૃદ્ધિવાગું ધર ।

૯ દુર્મુખ-બારણાની ડાબી બાજુ વૃદ્ધિવાગું ધર ।

૧૦ કૂર-બાર તરફ અને ડાબી બાજુ વૃદ્ધિ
વાગું ધર ।

૧૧ વિપક્ષ-જમણી તરફ અને ડાબી બાજુ
વૃદ્ધિવાગું ધર ।

૧૨ ધનદ-બાર તરફ, જમણી બાજુ અને ડાબી
બાજુ વૃદ્ધિવાગું ધર ।

૧૩ ક્ષય-બારની પાછવાડે અને ડાબી બાજુ વૃદ્ધિ
વાગું ધર ।

૧૪ આકંદ-દ્વારની આગળ પાછળ અને ડાબી
બાજુ વૃદ્ધિવાગું ધર ।

૧૫ વિપુલ-દ્વાર સિવાયની ત્રણે દિશામાં વૃદ્ધિ-
વાગું ધર ।

૧૬ વિજય-ચારે બાજુ વૃદ્ધિવાગું ધર ।

આ લેટોમાં નામ પ્રમાણે ગુણો છે જેમાં માર પછવા
ડેની વૃદ્ધિવાગું અને જમણી તરફની વૃદ્ધિ ન હોય તો ડાબી
બાજુની વૃદ્ધિવાગું ધરો અશુભ છે એટલે ખર, દુર્મુખ, દુર,
ક્ષય અને આકંદ જાનિયાં ધરો અશુભ છે, તથા ધરધાણીના
નામના લેટલા અગ્રરો હોય નેટલા અગ્રરના નામવાગું ધર
પણ અશુભ છે.

એક ઔરડાવાળા ઘરના સામાન્ય રીતે- ઉપરોક્ત ૧૬ ભેદાંક આવે પણ સૂક્ષ્મતાએ તો ૧૦૪ ભેદો પડે છે તેમજ બે ઔરડાવાળા અને ત્રણ ઔરડાવાળા ઘરના ૬૫૨ અને ૧૭૨ ભેદ થાય છે.

૧ ક્ષેત્રફળ—ધનુષ, ગજ, હાથ, અને આંગળ વડે કરીને ઇંટ સ્થાનનું ક્ષેત્રફળ કાઢવું. ક્ષેત્રફળ કાઢતાં નગરમાં કે પુરના ક્ષેત્રફળમાં હંડથી, ઘરમાં ઘરઘણી કે કારીગરના હાથ-થી અને દેવાસય, રંગમંડપ, ગર્ભગૃહ કે પ્રાસાદમાં કાંબીક (ગજ) થી લંબાઇ અને પહોળાઇનું માપ લેવું. અને જો ગજ આદિનું પૂર્ણાંક માપ હોય તો થોડા આંગળોના વૃદ્ધિ-હાનિ કરવી, કેમકે—તેમ ન કરાય તો આડનો ભાગ પડનાં વિષમ આયજ આવશે માટે યથાર્થ આય-વ્યય લાવવા માટે આંગળોની વૃદ્ધિ-હાનિ કરવી.

ગૃહસ્થના ઘરનું ક્ષેત્રફળ લાવવું હોય ત્યારે ચારે બાજુની ભીંતની ગણતરી કરવી નાહ, માત્ર ભીંતના મધ્ય-ગર્ભભાગનું (ગાંગાનું) જ માપ લેવું; અને ક્ષેત્ર ફળની બહારની ભૂમિમા ભીંતો અણાવવી, પણ દેવાસયની ભીંતો ક્ષેત્રફળની અદર અણાવવી. શિષ્યમ-યોમાં રજિનમંદિ

૧ શિષ્ય મયમાં એકથી ગાડ આંગળના નામ અનુસાર—૧ માંદ ૨ કળા, ૩ પદ, ૪ મુદિ, ૫ તમ, ૬ કરપાદ, ૭ દટિ, ૮ છુપી, ૯ પ્રાદેશ, ૧૦ યવનાગ, ૧૧ મોક્ષ, અને ૧૨ વિતસ્તી છે, ત્યાર પછી આ પ્રમાણે માપ છે ૧૪ આંગળો અનાદપદ ૨૧ આંગળી રાત્રી, ૨૪ આંગળો નજ, ૧૩૩ નજનો ચાર, ૩૩૩ મજનો પુર ૧ ૪ મજનો ધનુષ, ૪ નજ ૧૦ આંગળો ૬૩, ૧૦૦૦ ધનુષનો માર, ૨ મારનો નવનિ ૨ ધનુષનો યોજન (શિષ્ય દીપક આદ્ય)

૨ ગૃહનું ચો વિરિ કાર્ય, નિવેશન પ્રવેશયો ।

મ ગય વિનુષ કાર્ય, વેશવનમેવનિ ॥ ૧ ॥ (દવાદાર પ્રકાશ.)

વેશવન વા મયન કર્તઃ ક્ષ્વઃ સ્વઃ કૌર્વવુર્ભેવ નિષ્કમ ।

સ્વઃ સ્વઃ વેશવન વેશવન વેશવન વેશવન વેશવન ॥ ૧ ૮ ૧૫ ૪

સ્વઃ સ્વઃ વેશવન, વેશવન વેશવન વેશવન ૪ ।

સ્વઃ સ્વઃ વેશવન વેશવન વેશવન વેશવન ॥ ૪ ૪ ૩૦ ૪

રના ગર્ભગૃહમાં (ગભારામાં) કે ધરમા જાગીયાં વિગેરે મૂકવાનો નિયેષ છે, છતાં મન્યનરને સ મત સર્પ જાગીયાં કરાવવાં હોય તો બારણાની ઉંચાઈ અને યોગ્યતા પ્રમાણ લઈ જાગીયાં મૂકવાં અને તેનું પણ લંબાઈ-પહોળાઈનું ક્ષેત્રફળ કાઢી લેવા-દેખી ગણ વિગેરે તપાસવું. ગજુમ્મ દેવગણ અને ન મળે તો મનુષ્યમણ લેવો હંદ છે.

ઐરડા જેની દેખાની બંધ ઐરડી કરવી હોય તો તેનું ક્ષેત્રફળ કાઢી તેનો આય એવો નહિ, પણ બ્યય કાઢી મૂળ ધરના આય સાથે મેળવવો એક ઐરડાના જે ભાગ કરવા હોય તો ઐરડાના મૂળ આધારિક રહેના નથી. માટે જમાખી જાણુ મોટો અને ડાબી જાણુ નાનો જાગા રાખી બન્ને ખંડના જુદા જુદા આય બ્યય વિગેરે તપાસવા પણ નયવેષ (બારણું) અને પછીની લંબાઈ કરતાં બન્ને જાણુની ભીંત વચ્ચેની લંબાઈ એાછી થાય તે) ન થવો જોઈએ. દરેક સ્થાનોમા પરચાળ, છુટી ઐસરી, જફો, બારણાં વિગેરે ધરની ચોભા ૩૫ હોવાથી તેની ગજુત્રી મૂળ સ્થાનના ક્ષેત્રફળમાં કરવી નહિ.

જેમકે-કુંભ રાશિમાં અને ધનિષ્ઠાના ત્રીજા પાયામાં જન્મેલ શુભચંદ્ર નામના ધનિકને એક મકાન કરાવવું છે, જેની લંબાઈ હાથ ૭ આંગળ ૬ છે, અને પહોળાઈ હાથ ૫ આંગળ ૭ છે; તેનું ક્ષેત્ર ફળ કાઢવું હોય તો લંબાઈના આંગળ ૧૭૭ અને પહોળાઈના આંગળ ૧૨૭ ને પરસ્પર શુભવાથી આંગળ ૨૨૪૭૬ નું ક્ષેત્રફળ આવે છે.

શિવપદીપકમાં ધરની પેઠે મનુષ્યનું પણ નામાંક ફળ કાઢવાનું કહ્યું છે, અને ક્ષેત્રફળની પેઠે તેની ઉપર સંસ્કારો કરવાથી આય વિગેરે આવે છે. તેની રીત એવી છે કે-

અ ખા ૬ અને બ અક્ષરોનો મુવાંક ૧૪ છે.

આ ગ ૬ અને મ અક્ષરોનો મુવાંક ૨૭ છે.

પૂજે મનાવ ન કર્તવ્યં, શામારે પતિવચેદ્ ||

અમગધ મવેષોજ્ઞ, આયમાને સદા અયમ્ || ૪ || ૪૩ ||

ખીજે માગ બારમા અશે નીચે કરવો, તેમાં પાળળના જાગીયાં વિગેરેનો રોગ નથી.

૬૫ છ અને ચ અક્ષરોનો મુલાંક ૨ છે.

૧૩ અને ૨ અક્ષરોનો મુખાંક ૧૨ છે.

ઉચ્ચ અને લઘુ અક્ષરોનો પ્રચાર ૧૫ છે.

જી ૭ ૬ અને ૧ અક્ષરોનો ધ્રુવાંક ૮ છે.

એ જ થ અને શ અક્ષરોનો મુવાંક ૪ છે.

ઐ જ ન અને ૫ અક્ષરોનો મુખાંક ૩ છે.

આ ૭૧ ૫ અને સ અક્ષરોનો મુદ્રાંક ૫ છે.

અર્થ ૨ ૩ અને ૪ અશરોનો ધુવાંક ૧ છે.

જા.પા.—૩ ૪ ૦ અને ૬૧ અક્ષરોનો મુદ્રાંક ૬ છે.

મનુષ્યના નામના આદિ અક્ષરના મુયાંકને માન્યતા નામના અક્ષરો માટે ગુણગણી નામમાં ક્રમ આવે છે, અને તેને આડે જાગવાથી મનુષ્યનો આશ્રય આવે છે; તેની સાથે મરનો આશ્રય અનુક્રમ જાય તો રાખવો, નહિં તો ખરકો જાય— મનુષ્ય ક્રમ આદિ અક્ષર ગતિ મુયાંક ૨૭ છે, અને નામના અક્ષરો ચાર છે, તેને ગુણગણ કરવાથી નામમાં ૧૭ આવી છે, તેને આડથી જાગનાં જાગમાં ૧૩ અને રિયમાં ૪ ૪૬ ૧૭ કોડિ—મનુષ્ય ક્રમો જાગો રજાન આશ્રય આવે છે, તેના મરના વ્યાજાગ જાગે તો મનુષ્ય ક્રમ મનુષ્ય માટે તેને વ્યાજ કરી ખીજી આવે તેનો મુદ છે.

[illegible]

આપો એક છે, પણ તેમાં ફેરફાર કરવાની જરૂર પડે તો પૂર્વના આયના દૃત્યમાં પાછળ-પાછળના આય લાવી શકાય છે, પરંતુ પાછળના આયના દૃત્યમાં પૂર્વ-પૂર્વનો આય લાવી શકાતો નથી. અર્થાત—વૃષને સ્થાને ગજ સિંહ અને ધ્વજનો આય. ગજને સ્થાને સિંહ અને ધ્વજનો આય, તથા સિંહને સ્થાને ધ્વજનો આય લાવી શકાય છે, પણ બીજાને સ્થાને વૃષનો આય લાવી શકાતો નથી. ઉદાહરણ જેમકે—પૂર્વોક્ત સેત્રફળ ૨૨૪૭૬ ને આઠથી ભાગતા શેષમાં ૭ રહે છે, તો તે ધરમાં સાતમાં આય ગજ આવે છે. તે એક છે. આ ગજને સ્થાને સિંહ કે ધ્વજનો આય લાવીએ તો પણ શુભ છે.

૩ ગૃહજન્મનક્ષત્ર—સેત્રફળના આંકને આઠે ગુણી સત્યાપીશે ભાગતાં શેષમાં જે આક આવે તે અશ્વિનીથી પ્રારંભીને જેટલામું નક્ષત્ર હોય તેટલામું ગૃહજન્મનક્ષત્ર કહેવાય છે. આ નક્ષત્રથી ગૃહપતિની સાથે ચંદ્ર, તારા, દ્વાર, વર્ગ, નાદી, યોની, લેણાદેળી અને ગણ વિગેરે તપાસવું.

૪ તારા—માસીકના જન્મનક્ષત્રથી ધરના નક્ષત્ર મુખીના આંકને નવે ભાગી નવ તારા લેવી, જે પૈંદ્રીની ત્રીજી પાથથી અને માનથી તારા હોય તો અશુભ છે.

૫ દ્વાર—પરિધ ચક્રની પંદે પૂર્વાદિ ચાર દિશામાં દૃત્તિકા વિગેરે સાત સાત નક્ષત્રો સ્થાપી ગૃહજન્મનક્ષત્રથી ચંદ્ર તપાસવો, જે ગૃહસ્થના ધરમાં જમણી કે ડાબી તરફનો હોય તો શુભ છે, પ્રાસાદ રાજમહેલ અને હરમીમંદિર વિગેરેમાં સન્મુખ ચંદ્ર શુભ છે, તથા ધરમાં એકનાદી-નાદીવંધ, અશ્વિ રૂદ્ર યોનિ, લેણું અને દેવગણ હોય તો અત્યંત એક છે.

ઉદાહરણ જેમકે—સેત્રફળ ૨૨૪૭૬ ને આઠે ગુણતાં ૧૭૬૮૩૨ થયા, જેને સત્યાપીશે ભાગતા શેષ ૧૨ રહે છે, તો તે ધરનું જન્મનક્ષત્ર અશ્વિનીથી ગણતાં બારમું ઉત્તરાશ્વાસુ ની આવે છે. તે દક્ષિણની બની આવે છે, બાડમી તારા છે, આવાનાદી છે, માવની યોનિ છે, અને મનુષ્ય ગણ છે.

૬ શક્તિ—સેત્રફળને ૧૨ થી ગુણી ૧૦૮ થી ભાગતાં જે

રહે તેમાં એક ઓછો કરી ૬ થી ભાગ દેવો. જેથી ભાગમાં ૪૧ રાશિનો આંક અને શેષમાં ઇષ્ટરાશિનો ભોગ્ય નવાંશ આવે છે, આ રીતિથી પ્રીતિપડાપટક બીયાબારમું અને ગ્રહમૈત્રી વિગેરે ભેધું.

ઉદાહરણ જેમકે—ક્ષેત્રક ૨૨૪૭૬ ને બત્રીશથી ગુણતાં ૭૧૬૩૨૮ થાય, તેને ૧૦૮ થી ભાગતાં શેષમાં ૪૮ આવ્યા, તેમાંથી એક ઓછો કરતાં ૪૭ રહ્યા, જેને ૬ થી ભાગવાથી ભાગમાં ૫ નો અને શેષમાં ૨ નો આંક આવે છે, એટલે—પાંચમી સિંહરાશિ ભોગવાઈ ગઈ છે, કન્યારાશિ આવે છે, બીજો નવાંશ કે ૭૦ ક્ષાં નો ત્રિજો પાદ આવે છે, ધરધણીની કુભરાશિ સાથે કન્યારાશિનું પ્રીતિપડાપટક છે જે શુભ છે.

૭ વ્યય—ધરના સત્યાવીશ નક્ષત્રોમાં અનુક્રમે વારાફરતી શાંત, કૂર, પ્રદ્યોત, ત્રેયાન, મનોરમ, ક્રીવત્સ, વૈભવ અને ચિંતાત્મક નામના આઠ વ્યયો રહેલા છે. અર્થાત્,—ધરનું અશ્વિની નક્ષત્ર હોય તો શાંત, ભરણી હોય તો કૂર, રોહિણી હોય તો પ્રદ્યોત, એમ અંતિમ રેવતી નક્ષત્ર હોય તો પ્રદ્યોત વ્યય આવે છે. આય આઠ છે તેમ વ્યય પણ આઠ છે. તેમાં ધ્વજ આયની સાથે શાંત વ્યય, અને બીજા દરેક આયની સાથે પોતાથી એક આંક ઓછો વ્યય શુભ છે. ચિંતાત્મક વ્યય ત્યાજ્ય છે.

(શિક્ષણના મતાંતર પ્રમાણે તો ધ્વજ આયની સાથે અધિક આંકનો વ્યય હોય તો પણ હરકત નથી. શિલ્પદોષ-ક. ૩૫૮)

આયના આંકથી વ્યયનો આંક અધિક હોય તો રાક્ષસ વ્યય, સમાન હોય તો પિશાચવ્યય, અને ઓછો હોય તો યક્ષવ્યય કહેવાય છે. આ ત્રણમાં યક્ષ વ્યય શ્રેષ્ઠ છે. ઉદાહરણ—અશ્વિની નક્ષત્રથી શાંત વિગેરે વ્યય ગણતાં ઉત્તરાશ્વિનુની

૧ નક્ષત્ર પછી રાશિ કાઢી હોય તો ઉત્તરાશ્વિનુની ૧૨૪૪૮૮૬ ૬=૫-૬૬ બુધ રાશિ ૫ મિંદ, અને કન્યાનો ત્રિજો નવાંશ, એટલે ઉત્તરાશ્વિનુનીનો ચોથો પાદ આવે છે એમ બીજા કન્યા નવાંશ નક્ષત્રનો ત્રિજો પાદ આવે છે. જોન (ભોગવાળા) નવાંશની ગણના કરતા મો ૭૫૨ ૧ આંક એટલે કે ૭૫૩ છે.

નક્ષત્રમાં દેવોના ધ્યાન વ્યય આવે છે, તે વ્યયનો વ્યય છે. જે વ્યયથી હૃદયની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૮ અંશ—રોગરક્તનો આક, ઘરના નામના અક્ષરોનો આક, અને વ્યયનો આક, એ ત્રણેનો નરવાળો કરી ત્રણથી ભાગ દેવો. તેમાં શેષમાં ૧, ૨ અને ૦ રહેવાથી અનુક્રમે ઈદ્રિયમ અને રાજના અશો આવે છે. આ ત્રણ અશોમાં યમ અંશ અધમ છે, રાજના અધ્યમ છે. અને ઈદ્રિય ઉત્તમ છે.

શિવપદ્મીપદ્મમાં કહ્યું છે કે—પ્રાસાદ, પ્રતિમા, પીઠ, વેદી, કુંડ, વૃક્ષ, મુખસ્થાન, નાટકશાળા, ઉત્સવભૂમિ વિગેરેમાં ઈદ્રિય શ્રેષ્ઠ છે વ્યતરના મંદિર, મહાબુવન, માત્રિકા પ્રાસાદ, વ્યાપાર સ્થાન, રોગપાત્રનું મંદિર, કમત્રનું પર, ખાટકીનું પર, આયુધશાળા, વિગેરેમાં યમાશ દેવો સારો છે. અને સિંહાસન, શમ્બા, ધોડાર, હાથીશાળા, રાત્ર્ય સામગ્રીનું સ્થાન, કચેરી, નગર વિગેરેમાં નૃપાંશ દેવો શ્રેષ્ઠ છે. નેમકે—રોગરક્તનો આક ૨૨૪૭૮, મૂવ ઘરના નામના અક્ષરોનો આક ૨, અને ધ્યાન વ્યયનો આક ૪ છે, તે ત્રણેનો સરવાળો કરતાં ૨૨૪૮૫ થાય છે, જેને ત્રણથી ભાગતાં શેષ ૦ રહે છે. તે આ બીજે નૃપાંશ થયો તે શુભ છે.

આ પ્રમાણે—નવા પરમાં, પ્રાસાદમાં, મર્જાશ્રદ્ધમાં, રંગ-મંડપમાં, ગભારાની બારી-બારણામાં, ચોતરામાં, અને ગામ વિગેરેમાં નીચેની ભૂમિમાં આય વ્યય વિગેરે તપાસવા; પશુ મૃગ સ્થાન સાથે જોડાયેલ ખંડ જોસરી પરશાખ વિગેરેમાં આય વિગેરેની જરૂર નથી. આ રીતે શુભ-રોષ તપાસી, સમાન વ્યયવાળું, અધિક વ્યયવાળું, યમના અંશવાળું, વિરૂદ્ધ રાશિ વાળું, વિરૂદ્ધ નામવાળું. અને ઘરવાળીના નામના અક્ષર નેટલા અક્ષરવાળું નવું પર ત્યજવું. એમ થી હેમદંસ મળી કહે છે.

૧ નીચેની ભૂમિમાં અને ઉપરના માળમાં ઉચાર્ધ સંજ્ઞાપ અને પદોગાર્ધમાં તક્ષરવ દોષ છે, મારે માળવાળા પરમાં પશુ નીચેની ભૂમિમાં જ આપવ્યય વિગેરે જોવાં. પદોથી ભૂમિ ક્રમાં માળની ભૂમિની ઉચાર્ધ બારમે બાજે નવન (જોડી) દોષ છે.

અર્થ—“ ધરના પ્રારંભને વિષે વાસ્તુશાસ્ત્રમાં ક્ષેત્ર માનકાર, પૌષ, વૈગાખ, ક્ષાત્રય અને ચાતુર્ય પ્રમ પ્રમ છે ॥ ૧ ॥ ”

કરેક માસમાં મૃદારંભ કરવાના કાળ માટે નારાયણ ચાપુષમાં કહ્યું છે કે—

(મંદાકાન્ના)

“ જોદ્ધો ધાન્યં મૃતિ-પશુહત્રી દ્રવ્યવૃદ્ધિર્વિનાશો,
યુદ્ધં મૃત્યશિતિ સ્થ ધનં શ્રીશ્ચ વદિભયં ચ ।
લક્ષ્મીપ્રાપ્તિઃ ભવતિ ભવનારંભકર્તુઃ ક્રમેણ,
સંપ્રાપ્ત્યે મુનિરિતિ કલં વાસ્તુનાસ્ત્રોપદિષ્ટમ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ચૈત્રાદિ માસમાં ભવનનો પ્રારંભ કરનારને અનુક્રમે—શોક, ધાન્ય, મૃત્યુ, પશુનાશ, દ્રવ્યની વૃદ્ધિ, વિનાશ, યુદ્ધ, નોકરની હાનિ, ધન, શ્રી, અભિશય, અને લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિનું કાળ મળે છે, એ પ્રમાણે વાસ્તુશાસ્ત્રમાં કહેલ કાળ મુનિ જણાવે છે.

વળી ઉત્તરાભિમુખ તથા દક્ષિણાભિમુખ ઘરના પ્રારંભમાં મેષ વૃષ તુલા અને વૃશ્ચિક, તથા પૂર્વાભિમુખ અને પશ્ચિમાભિમુખ ઘર માટે ઠક્ર સિંહ મકર અને કુંભ સંક્રાંતિ મુખ છે, બાકીની સંક્રાંતિ ચારે દિશાના ઘરમાં અશુભ છે કેટલાંક એક તો મેષાદિ ધનાદિ અને સિંહાદિ રાશિમાં અનુક્રમે પૂર્વ દક્ષિણ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાના મુખવાળા ઘરનો નિષેધ કરે છે.

તિથિઓ ૧-૨-૩-૪-૭-૧૦-૧૧-૧૩ અને ૧૪ શુભ છે. શિષ્ટ અન્થમાં કહ્યું છે કે—પૂર્વમુખી દ્વારવાળું ઘર પુનમથી વદ આઠમ મુખી, ઉત્તરમુખી ઘર વદી ૯ થી ૧૪ મુખી, પશ્ચિમ મુખી ઘર અમાસથી શુદ્ધ ૮ મુખી, અને દક્ષિણાભિમુખી ઘર શુદ્ધ ૯ થી ૧૪ મુખી કરવું નહિ. પણ ચતુર્મુખી દ્વારવાળા ઘરમાં આ તથા બીજા દિગ્દેશો હોતા—

નથી. રવિ સોમ બુધ શુક્ર અને શુક્રવાર શુભ છે. શુભ યોગ શુભ હોય તો મંગલ લેવાનું શિષ્ટપત્ર-થી જણાવે છે, તેમજ શનિવારે ઘર પ્રારંભ વિગરે સ્થિર કાર્ય કરવાનું શ્રીહિમલય ગણિત દર્શાવે છે

“કર્તુઃ સ્થિતિર્નો વિપુલાસ્તુનોર્મે, પુરઃ સ્થિતે વૃષ્ટ્યાન્ને સ્થિતિપ્યારા

“ અર્થ-ચંદ્ર નક્ષત્ર અને ઘર નક્ષત્ર સન્બુધ હોય તો ઘરધણી તેમાં વસી શકતો નથી, અને પાછળ હોય તો તે ઘરમાં ખાતર પડે છે. માટે આ રીતે તેમાં ખાત કરવું નહિ ”આઃનિયમ માત્ર ગૃહસ્થના ઘર માટે છે.

ચંદ્રબળ તથા તારાબળ વિગેરે પણ તપાસવું.

વાસ્તુશાસ્ત્રે અન્યમાં કહ્યું છે કે-પાશ અને કાગ અધી અને ઉર્ધ્વ દિશામાં હોય ત્યારે વાસ્તુ અને દેવજાદોપણના કાર્ય કરવાં નહિ. અર્થાત-પૂર્વાતિથિમાં ખાન અને દેવજાદો-પણનો નિવેધ છે. આહુત્ત જ્યોતિષ સારમાં વૃષભકૃષ્ણી જણાવે છે કે સૂર્ય નક્ષત્રથી ઇંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણવું. જો ઇંદ્ર નક્ષત્ર પહેલાં ૩ માં હોય તો લક્ષ્મી, અને ત્યાર પછીના અનુક્રમે ૪ માં ઉર્જડ, ૪ માં સ્થિરતા ૪ માં લક્ષ્મી ૪ માં દરિદ્રતા ૪ માં ધન ૨ માં શેઠ, અને ૩ માં મૃત્યુ થાય છે. આ વૃષભકૃષ્ણી શુભ દિવસે ઘરનો પ્રારંભ કરવો

ઘરના પ્રારંભમાં શુભ મંદવાળા અને શુભ મંદની દિશિ વાજાસ્થિર અથવા દિસ્વજાવ રાશિમાં લગ્ન અને ચંદ્ર હોય, તથા હશમા સ્થાનમાં સૌમ્ય મંદો હોય તો દિઠ છે. શુક્ર કેન્દ્ર-માં હોય, લગ્નમાં સ્વગૃહી ચંદ્ર હોય, જન્મેશ રાશીય સૂર્ય ચંદ્ર શુક્ર તથા શુક્ર ઉચ્ચના હોય, સ્વગૃહી હોય, અસ્તના ન હોય, નીચના ન હોય, બગવાન હોય, અથવા દરેક મંદો સ્વ-ગૃહી મિત્રગૃહી કે ઉચ્ચ સ્થાનના હોય તો શુભ છે. સૌમ્ય મંદો કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં હોય, અને દુરમંદો ખોલે છું તથા આડમે સ્થાને હોય તો તે ગૃહ પ્રારંભ માટે શુભ છે તથા

પ્રવેશમાં કહેવાયે તેવી અદમકયા હોય તેા શ્રેષ્ઠ છે. જોનમં
રવિ અને મંમળ સિવાયના અંદોના નવાંચો શ્રેષ્ઠ છે. હમ
અને અંદના જગથી ધરનું આયુષ્ય પણ ચોખી શકાય છે.

ભૂમિ પરીક્ષામાં જમીનને જોદતાં હાડકું વિગેરે
નીકળે છે તે શક્ય કહેવાય છે, તે શક્યની શુદ્ધિ કરીને
ધર કરવું. તે મારે કશું છે કે—

“અથઃ પુરુષ માત્રાત્તુ, ન શક્યં દોષદં ગૃહં ।

જ્ઞાન્તિકં સ્થિતં જ્ઞયં પ્રાસાદે દોષદં નૃણામ્ ॥ ૧ ॥ ૪૦ ॥”

અર્થે—“ ધરમાં પુરુષ પ્રમાણ ભૂમિ સુધીના ભારતું
શક્ય હુદ છે, પરંતુ પ્રાસાદ-મંદિરમાં તેા, જગ આવે ત્યાં
સુધીના નીચેના ભાગમાં રહેલું ગરબ મનુષ્યને દુઃખ આપ-

૧ રાદડો, પોતાળ, રાદ, હાડકું, જોપરી, વાળ, રાખ વિગેરે
શક્ય કહેવાય છે. ને નીકળે તેા નુકસાન કારક છે (જાદુવિધિ) કી
ભૂમિવાળું, ગીળ-આથા પહોરમાં રસ કે જ્વળની જાવાવાળું, જિન-
મંદિરની પાછળ રહેલું, જિનમંદિરની જાવા કે દ્રષ્ટિવાળું, ગામના કસાન
પુણામાં રહેલું, અન્યાયથી કરેલું, દલકા કાજવાળું, વિરલ થાંભલાવાળું,
મંદિર કુવો વિગેરેના પથર કે કાજથી બનાવેલું, પોતાની મેલે ઉપડા
બારવાળું, મુદ્દચિત્ર દેવચિત્ર અને રૂપિના ચિત્રવાળું, રૂપ અરતા રૂપવાળું,
પ્રમાણ વગરનું જાડ, ઘાણી, રેડીયો, બીજા ધરનો પુણો, માર્ગ,
ખીલો, કોણ, થાંભલો. અને કુવો વિગેરેની સામેના બારવાળું; કારીયે
માથે કપડ રમી કરાવેલું અને બધુ બારણાવાળુ ધર હાનિકારક છે.

સુખમિવાળું, ન્યાય દ્રવ્યથી કરેલું, ઉત્તમ પથર અને ઉત્તમ કાજ-
વાળું, જવણાથી ઈંટ ચુનો તેવાર લઈ તેવાથી કરેલું, પ્રાકાર, રાજમાર્ગ
કે ધરના બે પુણાની સામે ગ્રહેલ બારણાવાળું, કારીયરને સંતુષ્ટ રાખી
કરાવેલું; કલક, રસ, વેલા, રૂળ, કુલ, સરસ્વતી, લક્ષ્મી, નિધાન, વર્ષ-
માન આડ મંમળ તથા ચૌદ સ્વપ્નના ચિત્રવાળું; સ્નાન મહોત્સવ, સંધ
ભાંકન, મુમુર્ત, અને શુભ સકુનમા પ્રવેશ કરાવેલું ધર શુભ છે.

ધર્મસ્થાનમાં રૂવા વાવ અને રાજમંદિર વિગેરેના કાજ વાપરવા
વામાં દોષ નથી. ધરની જમણી બાજુ અગ્નિ, પાણી, વાયુ દોષા, અને
ગાયનું સ્થાન બનાવવું; તથા ડાબી બાજુ જોગન, ધાન્ય, દ્રવ્ય, વાદન,
અને દેવજ્ઞિ બનાવવાં (જારમ સિધ્ધિ, જેવ સત્તાદસ)

ધરની ઇશાન પૂર્વ પશ્ચિમ કે ઉત્તરમાં રૂવો કરે તે શ્રેષ્ઠ છે. સિલ્પ-૧-૫

નાર છે. અર્થાત્-ધરમાં પુરુષ પ્રમાણ અને મંદિરમાં પાણી આવે ત્યાં સુધી પાયો ખોદી શક્યની શુદ્ધિ કરવી ॥ ૧ ॥ ”

ગૃહ આરંભના સ્થાન માટે ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે-ભાદરવો આસો તથા કાર્તિક માસ હોય તો ઉત્તર દિશામાં માગશર પોષ તથા મહા માસ હોય તો પૂર્વ દિશામાં, ફાગણ ચૈત્ર તથા વૈશાખ માસ હોય તો દક્ષિણમાં, અને જ્યેષ્ઠ અસાદ કે શ્રાવણ માસ હોય તો પશ્ચિમ દિશામાં ખાત કરવું.

એક હસ્ત લિખિત ખંગાળી પ્રતમાં પણ આજ પ્રમાણે ખાતની દિશા કહેલ છે. (ભારતવર્ષ પ. ૧૨)

વાસ્તુશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે-વૃષ (વૈશાખ) આદિ ત્રણ ત્રણ સંક્રાન્તિમાં અનુક્રમે વાયવ્ય નૈરત્ય અગ્નિ અને ઇશાન ખુલામાં ખાત તથા શિલા સ્થાપન કરવું. શીરષ દીપકમાં કાંઈ કે-મિથુનાદિ ત્રણ ત્રણ સંક્રાન્તિમાં અનુક્રમે અગ્નિ નૈરત્ય વાયવ્ય અને ઇશાનખુલામાં ખાત કરવું, પણ તેજ મકાનને પૂર્વ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશામાં ખાત, શિલાસ્થાપન કે બાજણ વિગેરે કાંઈ પણ કરવું નહિ; કેમકે-ખાત કુક્ષિમાં કરાય છે, જ્યારે ઉત્તર દિશામાં મુખ હોય છે, માટે તે દિશાનો ત્યાગ કરવો. (ગિતા ૧૧ ૪૨)

આ પ્રમાણે અન્ય મંથમાં વાસ્તુ વિચાર જણાવેલ છે, પરંતુ મંથકાર સૂરિ મહારાજ આવી રીતે સમસ્ત દિનશુદ્ધિ જણાવના નથી. એટલેકે-આદરેકમાં માસ તિથિવાર વિગેરેની સામાન્ય દિનશુદ્ધિ તપાસવી, અને નક્ષત્રશુદ્ધિ દરેકમાં જુદી જુદી તપાસવી. આ ઉદ્દેશથી માત્ર ગૃહારંભના શુભ નક્ષત્રો જ જણાવે છે. તેઓ કહે છે કે-ચૈત્યનો પ્રારંભ કરનાં સૂત્રપાતમાં (ખીંટી સ્થાપી ડોરી બાંધવામાં) ચાહિની અને ત્રણ ઉત્તરા એ ધ્રુવ નક્ષત્રો, મૃગશર, ચિત્રા અનુરાધા અને રેવતી, એ મૃદુ નક્ષત્રો; તથા હસ્તા, પુષ્ય, ધનિષ્ઠા, શનભીષા, અને સ્વાતિ નક્ષત્ર શુભ છે. વગી શિલા સ્થાપવામાં ઉત્તરા ફાલગુની, ઉત્તરાષાઢા, ઉત્તરાભાદ્રપદ, રેવતી, ચાહિની, હસ્તા, મૃગશર, અને શ્રવણ નક્ષત્રો શ્રેષ્ઠ છે.

આ બન્ને કાર્યમાં દુષ્ટ ચર અને કૂર નક્ષત્રોનો ત્યાગ કરવો. એક સ્થાને નોંધ છે કે ગૃહ પ્રારંભમાં ગંગા પંચક (મકર કે કુંભનો ચંદ્ર હોય ત્યારે ઉત્તરાષાઢા વિગેરે પંચ નક્ષત્ર) નો ત્યાગ કરવો (હસ્તલિખિત જાંગાળી પ્રત B ૫૧૨) કૃતિકા નક્ષત્ર તો અવશ્ય ત્યાગવું. શિષ્ય અન્ધમાં કહ્યું છે કે—

“ અગ્નિનક્ષત્રમે સૂર્યે, ચન્દ્રે વા સંસ્થિતે યદિ ।

નિર્મિતં મંદિરં નૂનં, અગ્નિના દક્ષતેઽચિરાત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ અગ્નિ નક્ષત્રમાં સૂર્ય કે ચંદ્ર હોય તો તે વખતે કરેલું મંદિર અગ્નિવડે અવશ્ય ટુંટી મુદતમાં જતે છે. ॥ ૧ ॥ ” ખાંતમાં સૂતિ-પૃથ્વીનો યોગ હોય તો શ્રેષ્ઠ છે.

નવા ધરના બારણાની સ્થાપના માટે નીચે મુજબ તપાસવું—

“ દ્યુમાદિકાઃ સર્વદિશિ દ્વજે મુક્તં, કાર્યં હરી પૂર્વમોત્તરે ત્વા ।
પ્રાચ્યાં વૃષે પ્રાગ્મયયોર્ગેજેઽધ્રા, પશ્ચાદુદકપૂર્વમમે દ્વિનાદિત્ ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“ દ્વજ વિગેરે આઠ આયો લાવવા પછી ધ્વજાય હોય તો સર્વ દિશામાં, સિંહાય હોય તો પૂર્વ દક્ષિણ તથા ઉત્તરમાં, વૃષાય હોય તો પૂર્વ દિશામાં, અને ગજાય હોય ત્યારે પૂર્વ તથા દક્ષિણ દિશામાં બારણું મૂકવું, અથવા પ્રાસણ વિગેરે ચાર જાતિના ધરમાં અનુક્રમે—પશ્ચિમ ઉત્તર પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશાવાળાં બારણાં મૂકવાં [શિ૦ ૬ / ૩]

અગ્નિ નૈર્ઋત્ય વાયવ્ય અને ઇશાનમાં ખાત કર્યું હોય તે અનુક્રમે—પશ્ચિમ ઉત્તર પૂર્વ અને દક્ષિણમાં બારણું મૂકવું નહિં. તથા દ્વારચક નીચે મુજબ તપાસવું—સૂર્ય નક્ષત્રથી અભિજિત નક્ષત્રની ગણનાથી ચંદ્રનક્ષત્ર સુધી મળવું, અને ચાર ચાર નક્ષત્રનું ફળ તપાસવું. તે ચાર ચાર નક્ષત્રનું ફળ અનુક્રમે—સક્રમી, નેષ્ટ, નેષ્ટ, મુળ, મુળ, મૃત્યુ અને કલક છે [શિ૦ ૬ ૧૬] આ પ્રમાણે દ્વારચક તપાસી મુશ નક્ષત્ર અને મુશ દિવસે બારણું મૂકવું.

હવે પ્રવેશનાં નક્ષત્રો કહે છે—

સતભિસપુસ્સધણિઠ્ઠા,
મિગસિરધુવમિઝઘર્હિ સુહવારો
સસિગુરુસિણ ઉદ્દણ,
ગિહે પવેસિજ્ઞ પઢિમાઝો ॥ ૮૮ ॥

અર્થ—સાતલિપા, પુષ્પ, ધનિષ્ઠા, મૃગશીર, ધ્રુવ,
અને મૃદુ નક્ષત્રમાં શુભવારે; અને ચંદ્ર ગુરૂ તથા
શુક્રનો ઉદય હોય ત્યારે પ્રતિમાનો ઘરમાં પ્રવેશ
કરાવવો. ॥ ૮૮ ॥

વિવેચન—સૂરિ મહારાજ જિનમંદિરમાં પ્રવેશ કર-
વાની દિનશુદ્ધિ દેખાડે છે. પણ નવું ગામ, નવું ઘર, સુધારે-
લ ઘર, રાજમહેલ, જિનમંદિર, વિગેરે દરેકમાં પ્રવેશ કરવા
માટે એક સરખી દિનશુદ્ધિ જોવાય છે; જે નીચે મુજબ છે—

નવા ગામમાં તો અનુકૂળ રાશિ તથા કાંકણી વિગેરે
તપાત્રી શુભ દિવસમાં પ્રવેશ કરવો. તે માટે કહ્યું છે કે—
પોતાની જન્મરાશિથી ગામની રાશિ પહેલી ત્રીજી છઠ્ઠી કે
સાતમી તોય તો પોતાનું દ્રવ્ય નાશ પામે છે, અને પગલે
પગલે ખીટા થાય છે. એથી આઠમી કે બારમી રાશિ હોય તો

૧ મધ્યે ન સ્થાપયેદ્ દ્વાર, ઘર્મે વૈવ પરિત્યજેદ્ ।

નિશ્ચિન્માત્રે ચ દૈવાન, દ્વારે સ્થાપયેદ્ પ્રુષ્ણ ॥ શિવ ૪ । ૨ ।

કુશિદ્વાર ન કર્તવ્યં, પૃથ્વીયાર સિર્વયેદ્ ।

પૃથ્વે ચેવ મયેતોમી, કુલણ્યં વિનિર્દિષ્ટે ॥

ગાદ, ધાણી, દેડીઓ, ઘરનો ખુલ્લો, શેરીમાર્ગ, ખીલો, ચીચોડો,
યાંત્રીઓ અને દુવો સામે આવે કે વચમાં રહે તેમ બારણું મૂકવું નહિ.
પણ તે વસ્તુ ઉપાસ્યની જમણીજમીનપણીની જમીનમાં ॥ દોષ,
જીંતવું આંતરું દોષ, સામે કિલ્લો કે રાજમાર્ગ દોષ, અથવા સામે જે
ખુલ્લાની મધિ યતી દોષ તો બારણું મૂકવામાં દરજન નથી [શિલ્પદીપક
૧ । ૧૧]

દ્રવ્ય જ્યાં પેદા થાય ત્યાંજ ખર્ચાય છે—નાશ પામે છે. ત્રીજી નવમી દસમી કે અગીયારમી હોય તો મંદ દેવની પ્રાપ્તિ થાય છે [આ. ૩ / ૨૩ શ્લોક]

શિવપ્રત્યક્ષમાં કહ્યું છે કે—ગામ અને પોતાના જન્મે વર્ગને પાસે પાસે સ્થાપવા. પહેલાંને બમણા કરી બીજા ઉમેરવા, અને આઠથી ભાગ દેવો. શેષ વધે તેટલી કાંકણી પહેલા વર્ગવાળો માગે છે. ઉત્ક્રમે સ્થાપી બીજા વર્ગ માટે પણ માન્ય રીતે તપાસવું. જેમકે—વિશ્વનગરમાં ધનંજય રહેવાધારે છે. તો ગામનો વર્ગ સાતમો અને મનુષ્યનો વર્ગ પાંચમો છે. સાતને બમણા કરી પાંચ ઉમેરી આઠે ભાગતાં ત્રણ રહે છે. આ રીતે ગામ ધનંજય પાસે ૩ કાંકણી માગે છે. જરી પાંચને બમણા કરી સાત ઉમેરી આઠે ભાગતાં શેષમાં ૧ રહે છે, જેથી મનુષ્ય ગામ પાસે એક કાંકણી માગે છે. આ રીતે ગામ ધનંજય પાસે માગે છે એમ સમજી શકાય છે. ત્રીજી રીતે ૫-૭+૮=૭૬=૦૧૧, ૭-૫+૮=૧૦=૧૧૧, આ રીતે પ્રથમ અક્ષરવાળો દેવાદાર બનાય છે; એટલે—પુરૂષ ૧ વસાનો દેવાદાર છે. આ રીતે તપાસીને પ્રવેશની શુદ્ધિ લેવી.

સુહૃત્ ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—પ્રવેશ માટે ઉત્તર-ચણ, મહા, ફાગણ, વૈશાખ, અને જેઠ મહિના શ્રેષ્ઠ છે; કાર્તિક તથા માગશર મધ્યમ છે. એક બિંબ પ્રવેશવિધિમાં કહ્યું છે કે—મહા માસમાં મૂઢ ચૈત્યમાં બિંબપ્રવેશ કરાવે તો તે અગ્નિનો ભય કરાવે છે, એટલે તે અશુભ છે; પણ શ્રાવણમાં બિંબપ્રવેશ રૂડો ભણવો.

તિથિઓમાં—૧-૨-૩-૭-૧૧ શુભ છે. પ્રવાહથી નવમી તિથિ, વૃદ્ધિ તિથિ, હાનિતિથિ, રિક્તતાતિથિ, દગ્ધા તિથિ, દૂરતિથિ, આક્રમ અને અમાસ વર્જ્ય છે. છઠ્ઠ અને બારશ ધ્રુવ કાર્યમાં શ્રેષ્ઠ છે, પણ નોમનો તો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ. વારમાં—સોમ ગુરુ અને શુક્ર શુભ છે, બુધ અને શનિ મધ્યમ છે, રવિ અને મંગળવાર અશુભ છે, કેમકે તેમાં

પ્રવેશ કરવાથી રોગ અને પ્રકોપ થાય છે, જો કે શનિવાર ફર છે, પણ ધરના કાર્યમાં તે શુભ છે. પ્રયાણના વારથી નવમોવાર પણ ત્યાજ્ય કહેલો છે.

નક્ષત્ર માટે અન્યકાર સૂરિ મહારાજ પોતે કહે છે કે— જિન પ્રતિમાના પ્રવેશનાં શુભ નક્ષત્રો—રોહિણી, મૃગશર,^૧ પુષ્ય. ઉત્તરાશ્વિની, ચિત્રા (સ્વાતિ), અનુરાધા, ઉત્તરા-ષાઢા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉત્તરાભાદ્રપદ અને રેવતી છે. ઉદ્ધ યમભસૂરિ તો આ હરેક નક્ષત્રોને તથા સ્વાતિને પ્રવેશ નક્ષત્ર તરીકે ઓગળાવે છે અન્યસ્થાને પ્રવેશ નક્ષત્રમાં ચિત્રા સ્વાતિ અને શતભિષાનો સ્વીકાર કર્યો નથી. તે માટે કહ્યું છે કે—

“ જ્ઞતે ચિત્રાં ધ્રુવે મૈત્રે, ધનિષ્ઠાપુષ્યયોઃ શુભઃ ।

પ્રવેશઃ સિનેન્દુગુરોઃ, સ્વસ્થ મિત્રવિશ્વસ્યચ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ચિત્રા વર્જને ધ્રુવ, મૈત્ર (મૃદુ) ધનિષ્ઠા અને પુષ્ય નક્ષત્રમાં; તથા શુક્ર સોમ અને શુક્રવારે પોતાનો તથા જિનબિંબનો પ્રવેશ કરાવવો તે શુભ છે ॥ ૧ ॥ ” બિંબપ્રવેશ નક્ષત્રોમાં ધરમાં પણ પ્રવેશ કરીશકાય છે. દેવજ-વહ્નભકારે દારૂજ, ઉમ, મિશ્ર, ચર અને ક્ષિપ્ર નક્ષત્રમાં રાત્રીને પ્રવેશનો નિષેધ કરેલ છે. તે માટે કહેલ છે કે—

“ વિદ્યાસ્ત્રાસુ રાત્રી ચ સીત્તેષુ પુત્રાઃ,

પ્રજાશં પ્રવાયુમમેષુ ક્ષિતીશઃ ।

ગૃહં દહતે વદ્ધિના વદ્ધિ ધિષ્ણયે,

ચૈરઃ ક્ષિપ્રધિષ્ણયૈશ્ચ મૃયોઽપિ યાત્રા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ વિદ્યાખામાં ગૃહ પ્રવેશ કરવાથી રાણીનો

૧ મૃગશરમાં મૃદુ નક્ષત્રથી મૃગશરનું મહત્ત્વ થાય છે, જ્યાં બીજા-વાર મૃગશર નક્ષત્ર લખ્યું છે તે કેમ લખાયું છે તે સમજ થકાતુ નથી. કદાચ પ્રવેશ દાર્જમાં મૃગશરની વિચિત્રતા દેખાડતી હોય, અથવા સ્વાતિને સ્થાને લેખનંદની મૃગશર લખાઈ ગયું હોય એમ માન મળે છે.

નાશ થાય, તીક્ષ્ણમાં પુત્રનો નાશ થાય, ઉગ્રમાં રાજા મૃત્યુ પામે, કૃતિકામાં પ્રવેશ કરવાથી અગ્નિ વડે ઘર બળે; અને ચર તથા ક્ષિપ્ર નક્ષત્રમાં ફરીવાર યાત્રા કરવી પડે ॥૧૧॥”

હલ્દક્ષ કહે છે કે—જો નક્ષત્રમાં કોઈ ગ્રહ ન હોય તે નક્ષત્ર પ્રવેશમાં વખાણવા લાયક છે, પણ રવિ મંગળ અને શનિ ગ્રહવાળું નક્ષત્ર તો સર્વથા વર્જ્ય છે.

ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—

“ વિધાય યામતઃ સૂર્ય, પૂર્ણકુમ્ભપુરસ્સરઃ ।

ગૃહં યદ્દિક્ષુસ્ત્વં તદિન્-દ્વારચિખ્ણ્યે વિશેષતઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—સૂર્યને કાગો રાખીને પૂર્ણ કુંભ સહિત જે દિશાના મુખવાળું ઘર હોય તે દિશાના દ્વારવાળા નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કરવો તે વિશેષ શુભ છે ॥૧૧॥” મુહૂર્ત ચિંતામણિની ટીકામાં કહ્યું છે કે—નિર્ગમનથી નવમા નક્ષત્રમાં, નવમા માસમાં, નવમા વર્ષમાં, અને કુંભ ચક્રના વર્જ્ય નક્ષત્રોમાં પ્રવેશ કરવો નહિ. ભાસ્કર કહે છે કે—નવી વડૂને રાત્રે અને વિવાહના નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કરાવવો. રત્નમાળામાં કહ્યું છે કે—ત્રીને સૂતિકા ઘરમાં અભિશિત્ત અને થવણી વચ્ચે પ્રવેશ કરાવવો. હલ્દક્ષ કહે છે કે—

“ સ્વનક્ષત્રે સ્વજાતે વા, સ્વમુહૂર્તે સ્વકે તિથૌ ।

ગૃહપ્રવેશમાદ્વત્યં, સર્વમેતન્નુ કારયેત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ પોતાના જન્મ નક્ષત્રમાં, પોતાના લગ્નમાં પોતાના મુહૂર્તમાં અને પોતાની તિથિમાં ગૃહ પ્રવેશ તથા સર્વ આગતિક કાર્ય કરાવવાં ॥ ૧ ॥ ”

પ્રવેશમાં ધ્યાયનુ ધર, મંદાંત, અસ્થિર, મૃત્યુ, પંચક, એકાદશ અને વિષ્કંભ વિગેરે વિરુદ્ધ યોગો, તથા નિષાહોગ (૨૧) કોપાનો ત્યાગ કરવો. વળી મંગળવાર સાથે અશ્વિની નક્ષત્રનો સિદ્ધિયોગ થાય છે, તેનો પણ ત્યાગ કરવો. અને કુમ્ભાર વિગેરે શુભ યોગોને પ્રદક્ષ કરવા. અનુકૂળ ચંદ્ર અને

તારા લેવા. જન્મ આધાર એથી છટ્ટી અને નવમી તારા પ્રવેશમાં અત્યંત શુભ છે અન્યકાર સૂરિ મહારાજ કહે ॥ કે-પ્રવેશમાં ગુરૂ તથા શુક્રનો ઉદય હોવો જોઈએ. આ ઉપરથી તેની બાળ અને વૃદ્ધશાના દિવસોની શુદ્ધિ પણ વિચારવી, પરંતુ જ્ઞાતું કે બળેલું ધર નવું કર્યું હોય, અને તેમાં પ્રવેશ કરવો હોય તો અસ્ત વિગેરેનો વિચાર કરવો નહિ, એમ શિવપદીપકમાં કહ્યું છે. ચંદ્રાસ્તનો કાળ પણ વર્ત્ય છે.

ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—પ્રવેશમાં જન્મ લગ્ન, જન્મ રાશિનું લગ્ન, જન્મ લગ્નથી ઉપચય (૩-૬-૧૦-૧૧) સ્થાનનું લગ્ન, જન્મ રાશિથી ઉપચય સ્થાનનું લગ્ન અને સ્થિર લગ્ન શુભ છે. તે દરેકના નવાંચો પણ શુભ છે. વૃષ અને કુંભ લગ્ન વિશેષ એક છે, અને અતિ આવશ્યક કાર્ય હોય તો દ્વિભાવ લગ્ન તથા દ્વિસ્વભાવ લગ્નના નવાંચો પણ શુભ છે પરંતુ પ્રવેશમાં ચર લગ્નનો સર્વથા ત્યાગ કરવો. લક્ષ્ય કહે છે કે—ચર લગ્નમાં કે નવાંચમાં પ્રવેશ કરવાથી અનુક્રમે ફરી પ્રવાસ મૃત્યુ, રોગ, અને ધનનો નાશ થાય છે. પ્રવેશની મહત્ત્વાપના માટે જ્યોતિષસારમાં કહ્યું છે કે—

“ કિંદ્રુમંતિકૂરા, અમુદા નિદગારહા મુદા સઘ્વે ।

કૂરા વીલા અમુદા, હેતસમા ગિહપવેષે ચ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મૃદુ પ્રવેશ કરવામાં કેન્દ્ર, આઠમું અને અંત્ય સ્થાને રહેલ ફર મહો અશુભ છે, ત્રીજો અને અગીયારમે સ્થાને રહેલા સર્વ મહો શુભ છે, બીજો બુવને રહેલ ફર મહો અશુભ છે, અને બાકીના બુવનમાં રહેલા સર્વ મહો મધ્યમ છે. ॥ ૧ ॥ ”

મહો	અતિ હિતમ	હિતમ	મધ્યમ	અપમ
સીમ	૩-૧૧	૧-૬, ત્રિમાસ	૫-૮	-
૧૨	૩-૧૧	૧	૨-૬-૮-૧૨	૧-૨-૪-૭-૮-૧૦-૧૨

પ્રવેશ કરનારને જોગણી ટાળી હોય, રાદુ જમણો કે

પાછળ હોય, શિવ જમણા કે પાછળ હોય, રવિ ડાબા કે પાછળ હોય, કાગ જમણા હોય, અને વત્સ જમણા કે ડાબા હોય તો તે અત્યંત હિતકારક છે. ચંદ્ર પછવાડે હોય તો અશુભ છે, પણ ગૃહસ્થના ઘરમાં સન્મુખનો ચંદ્ર પણ અશુભ છે. અહીં ચંદ્ર અને વાસ્તુ ચંદ્ર એમ બંનેનો સ્વીકાર થાય છે. ત્રિવિક્રમ કહે છે કે—યાત્રા કે પ્રવેશમાં શુક્ર અને બુધ સન્મુખ કે જમણા રહ્યા હોય તો અશુભ છે. સ્વાભાવિક પોતાના ગામમાં કે પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવો હોય કે નવી વડુને તેડી લાવવી હોય તો સન્મુખ શુક્ર અશુભ નથી.

સન્મુખ વત્સનો ત્યાગ કરવો, અને તેમ ન બની શકે એમ હોય તો પૂર્વોક્ત વત્સ દિશાના સાત ભાગ પૈકીના આઠ ભાગના વત્સનો તો ત્યાગ કરવો. શિવપટ્ટીપદમાં કહ્યું છે કે—આર મુખવાળા ઘર માટે આ વિચાર કરવો નહિં આ રીતે દિક્ષાગ વિગેરેની પણ યથાનુકૂળ શુદ્ધિ તપાસવી.

મુદૂર્ત્ત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—એક દિવસ એક નગરમાંથી નીકળી અન્ય દિવસે અન્ય નગરમાં જવું હોય તો વિચાર કરીને આ સર્વ ભાગનામાં તપાસ કરવી. પરંતુ રાત્ર એક દિવસે એક નગરમાંથી નીકળી તેજ દિવસે બીજા નગરમાં પ્રવેશ કરે તો નક્ષત્રશૂળ વારશૂળ પ્રતિશુક્ર યોગિની અસ્ત વિગેરે તપાસવાં નહિં. અને નિકળવાનું મુદૂર્ત્ત પત્ર ભેડું નહીં; માત્ર યથાવકાશ પંચાંગશુદ્ધિથી પ્રવેશનું મુદૂર્ત્ત ભેડું પ્રવેશ કરવો.

ઉદયપ્રભાસૂરિ કહે છે કે—દિવસના પૂર્વભાગે એકે અડધા પડોરમાં પ્રવેશ કરવો અને નારચંદ્ર ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—શરીરની છાવાનું માપ લઈ છાયા લક્ષમાં પ્રવેશ કરવો જેમાં બીજી શુદ્ધિની આવશ્યકતા રહેતી નથી. તે આ પ્રમાણે

“ ન ભય ન દૃઢવર્ત્ત, ન ચન્દ્રો નાસ્ત્યવચ્ચમ્ ।

વિવમન્તુ શુભાઃ વારાઃ, વમાઃ વારા ન તુ ગુનાઃ ॥૧૧॥

અર્થ—“ સન્મ, પ્રદગ્ધ, ચંદ્ર કે નાસ્ત્ય ન પાતર્થ

નદિ, પાણી જેવી પગલા શુભ છે, અને જેવી પગલા અશુભ છે. ॥ ૧ ॥ ”

શિશ્ય અન્યથા કહ્યું છે કે--ગૃહિભાર્ગ, સંદારભાર્ગ પ્રતિકારિત, દીનચાદુ, ઉચ્ચ મ અને પૂર્વજાદુ વિગેરે પ્રવેશના જેવો નપાત્રી કુંભસ્થાપના નક્ષત્રમાં પૂર્ણકુંભ સદિન પરમાં પ્રવેશ કરવો. કુંભસ્થાપના નક્ષત્રો આ પ્રમાણે છે—
(ગુ. ચિ. ૧૧૮)—અર્ધ નક્ષત્રથી પ્રવેશ દિવસના અંદ નક્ષત્ર સુધી ગણવું : જે પ્રવેશ નક્ષત્ર પડેલું હોય તેા અગ્નિ દાદ થાય છે, ૨-૩-૪ અને ૫ મું હોય તેા મૃત્યુ પર થાય છે, ૬-૭-૮ અને ૯ મું હોય તેા હાલ થાય છે, ૧૦-૧૧-૧૨ અને ૧૩ મું હોય તેા ધનલાભ થાય છે, ૧૪-૧૫-૧૬ અને ૧૭ મું હોય તેા કલદ થાય છે, ૧૮-૧૯-૨૦ અને ૨૧ મું હોય તેા ધરના ગર્ભનો વિનાશ થાય છે, તથા ૨૨-૨૩-૨૪ ૨૫-૨૬ અને ૨૭ મું હોય તેા સ્થિરતા થાય છે એટલે-રવિ નક્ષત્રથી પ્રથમના પાંચ નક્ષત્રો અશુભ છે, અને પછીના આઠ શુભ છે આઠ અશુભ છે તથા છ નક્ષત્ર શુભ છે, કુલ ચૌદ નક્ષત્રો લાગે છે

કુંભમાં નક્ષત્રસ્થાપના અને ફળ.

સ્થાન	મુખે	પર્વે	દક્ષિણે	પશ્ચિમે	ઉત્તરે	મર્મે	તળીમે	કે
નક્ષત્રો	૧	૪	૪	૪	૪	૪	૩	૩
ફળ	અગ્નિ, ચામ ગદ, મૃત્યુ	લાભ	ધન લાભ	કલદ	ગર્ભ- નાશ	સ્થિરતા	સ્થિરતા	

“ ગુહ્યમુરત્નો વિમનુમમૃત્યૌ,

વ્યર્કાઃ રિત્તાપરદર્શનૈરે (શિ. ૬ ॥ ૨૦ ॥)

અર્થ—“ દેવમું અને આઠમું સ્થાન શુદ્ધ હોય આઠમા ભુવનમાં જન્મ નક્ષત્ર ન હોય તથા રવિ મંગળ રિક્તા ચરણ અમાસ અને ચૈત્ર ન હોય તેા કુંભસ્થાપના શુભ છે.”

“ પુર્ણ તિથી પ્રાગ્વદને ગૃહે શુભે;

નન્દાદિકે ચામ્યજ્જોત્તરાગમે । ” (શિ૦ ૬૧૨૧)

અર્થ—“ પૂર્વશુભી ઘરમાં પૂર્ણ તિથિ હોય, અને દક્ષિણ પશ્ચિમ તથા ઉત્તરદિગામાં અનુક્રમે નંદાદિ તિથિઓ હોય, અને શુભ યોગો હોય તો શ્રેષ્ઠ છે.”

હવે નક્ષત્રના શુભો અને ધ્વજારોપણના નક્ષત્રો કહે છે—

તિપુઠ્ઠવમૂલભરણી વિસાહા,

સેસા મહા કિત્તિ અહોમુહાઈં ।

રેવત્તિરણી હૃત્થપુણાણુચિત્તા,

જિહ્વા મિગં સાઈ તિરિચ્છગા ય ॥ ૮૧ ॥

તિઉત્તરદા સવણત્તિશ્રં ચ,

ઉઠ્ઠમુહો રોહિણિ પુસ્ત્તજુત્તા ।

ભૂમીહરાઈ ગમણાગમાઈં,

ધયાવરોપાઈ કમેણ કુઝ્જા ॥ ૮૦ ॥

અર્થ—ત્રણ પૂર્વા, મૃગશિર, ભરણી વિશાખા, અશ્લેષા, મઘા અને કૃત્તિકા નક્ષત્રો અધિમુખ છે. રેવતી, અશ્વિની, હસ્તા, પુનર્વસુ, અનુરાધા, ચિત્રા, જ્યેષ્ઠા, મૃગશિર અને સ્વાતિ નક્ષત્રો તીરછા છે. ॥૮૧॥ તથા ત્રણ ઉત્તરા, આર્દ્રા, શ્રવણ, ત્રિકેટ, રોહિણી અને પુષ્ય નક્ષત્રો ઉર્ધ્વમુખ છે. તેઓમાં અનુક્રમે—ભૂમિ-ધર વિગેરે, ગમનાગમન વિગેરે, અને ધ્વજારોપણ વિગેરે કાર્યો કરવા લાયક છે. ॥ ૮૦ ॥

વિવેચન—હોદ્દા ગાથાનો અર્થ સુગમ છે બીજી ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં કહ્યું છે કે—અધિમુખ નક્ષત્રમાં ભૂમિ-

ઘર વિગેરે, કાર્ય કરવાં જોઈએ. અર્થાત્—જે કાર્ય કરતાં નીચું મુખરાખણું પડે તે—ખાત, શિલાસ્થાપન, ખોદવું, છૂત, શુક્રામાંપ્રવેશ, ધાતુકર્મ, મુદ્ર, અને ગણિતનું અધ્યયન વિગેરે કાર્યોમાં નીચા મુખવાળાં નક્ષત્રો શ્રેષ્ઠ છે. તિરછાનક્ષત્રમાં—ગમન પ્રવેશ વિગેરે કાર્ય કરવાં જોઈએ. અર્થાત્—જેમાં સન્મુખ દષ્ટિ રાખવી પડે તે—યાત્રા, ખેતી, પશુદમન, વ્યાપાર, સંધિ, વહાણ, વાહન પ્રવેશ વિગેરે કાર્યોમાં તિર્યગ્મુખી નક્ષત્રો શ્રેષ્ઠ છે. ઉર્ધ્વમુખનક્ષત્રમાં—ધ્વજારોપણ વિગેરે કાર્યો કરવાં. આદિ ચન્દ્ર ઉપરથી ધ્વજારોપણ, કલશારોપણ, ઈકુંસ્થાપનું, છત્ર, અભિષેક, દુર્ગ, પ્રાકાર, તોરણ વિગેરે ઉચું મુખ રાખીને કરાતાં કાર્યો ઉર્ધ્વમુખવાળા નક્ષત્રમાં કરવાં. મૂળ ગાયામાં કહેલ બુધિધર અને પ્રયત્ન પ્રવેશ સંબંધી મુદ્રતો કહેવાઈ ગયાં છે, છતાં પણ અહીં અપોમુખ વિગેરે સંજ્ઞાઓવડે નક્ષત્રોનાં યથાર્થ કાર્યોની માત્ર દિશા દેખાતી છે. ધ્વજારોપણ સંબંધે નક્ષત્ર વિગેરે અહીં દર્શાવેલ નથી, પણ પ્રતિષ્ઠાની પેઠે ધ્વજારોપણ અને કલશસ્થાપનમાં સંપૂર્ણ શુદ્ધિની અપેક્ષા રહે છે, અને તેનો સંબંધ પ્રતિષ્ઠા સાથેજ હોય છે, તેથી તેનો અલગ વિચાર કરેલ નથી. તો પણ ધ્વજારોપણના સામાન્ય દિવસો જોઈએ તો જીર્ણ મુખ નક્ષત્રોમાંથી શુભ નક્ષત્રો તથા શુભ તિથિવાર યોગો અને ઉર્ધ્વ મુખચક્ર તપાસી દિવસ ગ્રહણ કરવો. વાસ્તુશાસ્ત્રના વિદ્વાનો કહે છે કે—કાળપાસ અને યોગિની ઉર્ધ્વ દિશામાં હોય ત્યારે ધ્વજારોપણનું કાર્ય કરવું નહિં.

હવે પકાઈકાદિ દ્વાર કહે છે—

છટ્ટટ્ટમત્તં તહ રિક્સ્વજોણી,

વગ્ગટ્ટ નાદીગયરિક્સ્વભાવં ।

વિસોવગા દેવગણાઈ एवં,

સર્વં ગણિજ્જા પડિમાભિહાણે ॥૬૧॥

અર્થ—પડાટકત્વ, નક્ષત્રયોનિ, વર્ગોટક; નાદિગત નક્ષત્રભાવ, વિશેષક અને દેવગણાદિક; એ સર્વ પ્રતિમાનું નામ પાડવામાં ગ્રહણ કરવાં ॥૬૨॥

વિવેચન—અંજનશલાકા અને જિનસ્થાપના કરનાર પુરૂષે કયા જિનેશ્વરની પ્રતિષ્ઠા કરાવવી ? તે તપાસવામાં પડાટકાદિ લેવાય છે. તેથી સૂરિ મહારાજ કહે છે કે—પ્રતિમાનું નામ પાડવું હોય ત્યારે, પ્રતિમાના નામમાં અને પ્રતિષ્ઠાપક ગૃહસ્થના નામમાં પડાટક, નક્ષત્ર યોનિ, આઠ વર્ગ નાદીનક્ષત્ર, લેણા-દેણી, અને નક્ષત્રના દેવાદિક ગણો; એ છ રીતિનો વિચાર કરવો.

જિનેશ્વરના નામમાં આ છ પ્રકારનું જ બળ લેવાય છે પણ ગુરૂ-શિષ્ય, વર-કન્યા, માળાપ-પુત્ર, વિગેરે સાધક-સાધ્યમાં તો વિશેષ બળો પણ લેવાય છે અને તે નીચે પ્રમાણે છે

“ વર્ગો ગણો યુનિવદ્યં, મયોનિરાશિમેલતા ।

મહમૈત્રીનાદિવેધો, દમ્પત્યોઃ પ્રીતિરષ્ટકા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—‘ વર્ગ, ગણ, યુનિ, વર્ય, નક્ષત્રયોનિ, રાશિમેળ, મહમૈત્રી અને નાદીવેધ; એમ આઠ રીતિથી ૬૫ તીની પ્રીતિ હોય છે ॥ ૧ ॥ ’ ગર્ગ્યાચાર્ય તો કહે ॥ ૩—

“ રાશિ-મહમૈત્રી-ગણ-યોનિ-તારે-કનાયતા-વર્યમ્ ।

સ્ત્રીદુર-નાદિયુતિ-વર્ગ-લમ્બ-વર્ણ-યુગ્મયો દ્વયેમ્યપૂજાઃ ॥૧॥

અર્થ—“ ગુરૂ-શિષ્ય વર-વધૂ વિગેરે દ્વંદ્વોમાં ૧ રાશિ ૨ મહમૈત્રી, ૩ ગણ, ૪ યોનિ, ૫ તારા, ૬ એક નાયપણ; ”

૧ યોનિનાદિગણઃ વર્યં વિધા મૈત્રી સ્વમાવજા ।

તારા વર્ણનિમુદ્ધિય, પ્રીતિનિષ્ટવિધા મૃત્યા ॥ ૩૦૧ ॥

મન્દકૃત્તનારકારાગિ વર્ણનાદિ વિરોધકઃ ।

મન્દાદમ્ય તથા કિન્તવા, મામાદો ધારણામનિઃ ॥ ૩૦૨ ॥

વર્ગો ગણો ૦ ॥ (નારસંદ ટીપ્પનક ॥)

-યોનિ ૧ ગણ ૨ રાશિમેળા ૩ લમ્બ ૪ વર્ણ ૫ નાદિવેધ ૧ ।

નૃપવચ્ચિર્વિશલે, વર્યવિષમેતદ્ વિજ્ઞાન્યં કૃઃ ॥ ૧ ॥

૭ વરધના, ૮ સૌ દ્રુર, ૯ નાડિવેધ. ૧૦ વર્ધ, ૧૧ લેણાદેણી, ૧૨ વર્ધ, અને ૧૩ મુજ્જનો વિચાર કરવો ॥ ૧ ॥ ”

આ રાશિકૃતાદિ નામ, નક્ષત્ર અને રાશિ ઉપરથી જ્ઞેષાથ છે. જિનેશ્વરનાં નામ જન્મ નક્ષત્ર અને જન્મરાશિ વિગેરે નીચે પ્રમાણે છે.

૧-વર્ધમાન ચોવીસીના જિનેશ્વરનાં નામ અનુક્રમે-
૧ ઋષભદેવ, ૨ અજિતનાથ, ૩ સંભવનાથ, ૪ અમિતંદન
સ્વામી, ૫ મુખતિનાથ, ૬ પદ્મપલ, ૭ મુપાર્થનાથ, ૮ ચંદ્ર-
પલ, ૯ મુરિધિનાથ, ૧૦ ચીનકનાથ, ૧૧ મેયાંસનાથ, ૧૨
વાસુપૂજ્ય સ્વામી, ૧૩ વિમળનાથ, ૧૪ અનંતનાથ, ૧૫
ધર્મનાથ, ૧૬ શાંતિનાથ, ૧૭ કુંથુનાથ, ૧૮ અરનાથ, ૧૯
મહિનાથ, ૨૦ મુનિમુખત સ્વામી, ૨૧ નમિનાથ, ૨૨ નેમિ-
નાથ, ૨૩ પાર્થનાથ, અને ૨૪ વર્ધમાન સ્વામી છે. વર્ધમાન
સ્વામીનું બીજું નામ મહાવીર સ્વામી પણ છે, જેનાથી વર્ધનો
તફાવત પડે છે.

૨-ચોવીસ જિનેશ્વરનાં જન્મ નક્ષત્રો અનુક્રમે-૧ ઉત્ત-
રાષાઢા, ૨ શેશિળી, ૩ મૃગશર, ૪ પુનર્વસુ, ૫ મઘા, ૬
ચિત્રા, ૭ વિશાખા, ૮ અનુરાધા, ૯ મૃગ, ૧૦ પૂર્વાષાઢા
૧૧ ધવળ, ૧૨ યતલિષા, ૧૩ ઉત્તરાષાઢા, ૧૪ રેવતી, ૧૫
પુષ્ય, ૧૬ અશ્વિની, ૧૭ કૃત્તિકા, ૧૮ રેવતી, ૧૯ અશ્વિની,
૨૦ ધવળ, ૨૧ અશ્વિની, ૨૨ ચિત્રા, ૨૩ વિશાખા, અને ૨૪
ઉત્તરાષાઢાની છે.

૩-ચોવીસ જિનેશ્વરની જન્મરાશિઓ અનુક્રમે-૧ ધન,
૨ વૃષભ, ૩ મિથુન, ૪ મિથુન, ૫ સિંહ, ૬ કન્યા, ૭ તુલા
૮ વૃશ્ચિક, ૯ ધન, ૧૦ ધન, ૧૧ મકર, ૧૨ કુંભ, ૧૩ મીન
૧૪ મીન, ૧૫ કર્ક, ૧૬ મેષ, ૧૭ વૃષભ, ૧૮ મીન, ૧૯ મેષ,
૨૦ મકર, ૨૧ મેષ, ૨૨ કન્યા, ૨૩ તુલા અને ૨૪ કન્યા છે.

બાકી-નામ ઉપરથી ગણુ યોનિ, નાટી, વર્ધ વિગેરે જ્ઞેષ
લેવું. જિનેશ્વરને ઘાતચંદ્ર વિગેરે હોતું નથી, છતાં પણ જાણ-
વા ઇચ્છા ધાત્ય તો ચંદ્રદ્વારમાંના ઘાતચંદ્ર ઉપરથી જાણી લેવું.

જિન રાશિ ચક્ર.

નામ.	સાંજન	નગર	રાશિ.	ગોનિ	વર્ષ.	નારી.	ચક્ર
૧ આગતરેવ	ટામ	૩૦ પા.	ધન	નકુમ	મરૂ	અંત	મનુ
૨ અગિતનાથ	હાથી	રોદિળી	ટા	માપ	મરૂ	અંત	મનુ
૩ સંભવનાથ	ધોડો	મૂગ	મિયુ.	સાપ	મેવ	મધ્ય	રેવ
૪ અભિનંદન	ચાંદરો	પુન	મિયુ.	માંગર	મરૂ	આગ	રેવ
૫ સુમતિનાથ	કોચ	મપા	મિંદ	ઉદર	મેવ	અંત	ગમ્મ
૬ પદ્મપ્રભ	કમગ	ચિત્રા	કન્યા	વાપ	ઉદર	મધ્ય	રમ્મ
૭ સુપાર્શ્વનાથ	સ્વમ્નિ	વિશા.	ગુલા	વાપ	મેવ	અંત	રમ્મ
૮ ચંદ્રપ્રભ	અંદ્ર	અનુ.	ટામ	હરણ	સિંદ	મધ્ય	રેવ
૯ સુવિધિનાથ	માહુ	મૂગ	ધન	ફતરો	મેવ	આગ	રમ્મ
૧૦ શીતળનાથ	વત્સ	૫૦ પા.	ધન	વાંદર	મેવ	મધ્ય	મનુ
૧૧ ક્રેયાંસનાથ	મેડો	શ્રવ.	મરૂ	ચાંદર	મેવ	અંત	રેવ
૧૨ વામુપુત્ર	પાડો	ચત.	કુંભ	ધોડો	મૂગ	આગ	રમ્મ
૧૩ વિમળનાથ	વરાહ	૩૦ બા.	મીન	માપ	મૂગ	મધ્ય	મનુ
૧૪ અર્નાતનાથ	સયાલો	રેવ.	મીન	હાથી	મરૂ	અંત	રેવ
૧૫ ધર્મનાથ	વજ	પુષ્ય	રક	બકરો	સાપ	મધ્ય	રેવ
૧૬ શાંતનાથ	હરણ	આશ.	મેવ	ધોડો	મેવ	આગ	રેવ
૧૭ કૃત્યુનાથ	બકરો	ફત.	૫૫	બકરો માંગર	અંત	રમ્મ	
૧૮ અરનાથ	નંદાવત	રેવ.	મીન	હાથી	મરૂ	અંત	રેવ
૧૯ મહિનાથ	કગર	અશિ.	મેવ	ધોડો	ઉદર	આગ	રેવ
૨૦ મુનિસુવન	કચ્છો	શ્રવણ	મરૂ	ચાંદરો	ઉદર	અંત	રેવ
૨૧ નમિનાથ	કમગ	અશિની	મેવ	ધોડો	સાપ	આગ	રેવ
૨૨ નેમિનાથ	શંખ	ચિત્રા	કન્યા	વાપ	માપ	મધ્ય	રામ્મ
૨૩ પાર્શ્વનાથ	સર્પ	વિશા.	ગુલા	વાપ	ઉદર	અંત	રામ્મ
૨૪ મહાવીરસ્વામી	સિંદ	૩૦ રા.	કન્યા	ટામ	મૂકિ.	આગ	મનુ

નામ	વર્ણ :	તારા	હસ	અનુભ રાશિઓ.
૧ જાગમરેવ	હ.	૨૧	અગ્નિ	૨૦ ૨૦ મં.
૨ અગ્નિતનાથ	વે.	૪	જૂ	મે. મી. ધન
૩ સંભવનાથ	શુ.	૫	વાત	૨૫ ૩૩ ૨૦
૪ અભિનંદન	શુ.	૭	વાત	૨૦ ૩૦-૫૫ ૨૦ ૫૦
૫ સુમતિનાથ	હ.	૧૦	અગ્નિ	૨૫ ૩૩
૬ પદ્મપ્રભ	વે.	૧૪	જૂ	મે. ૩૩ ગુલા
૭ સુધાર્થનાથ	શુ.	૧૬	વાત	સિંહ, ૩૦-૫૫ ગુ. ૨૫ મં.
૮ મંદ્રપ્રભ	હ.	૧૭	અગ્નિ	મે. મિ. સિ. ૩૦-૫૫ ગુ.
૯ સુનિધિનાથ	હ.	૯	અગ્નિ	૨૫ ૩૩ મંદ્ર
૧૦ યીતનાથ	હ.	૨૦	અગ્નિ	૨૫ ૨૦ મં.
૧૧ મેવાંસનાથ	હ.	૨૦	અગ્નિ	મિ. ૫૦ ૩૦
૧૨ વાસુપ્રભ	શુ.	૨૪	વાયુ	મંદ્ર મીન
૧૩ વિમલનાથ	બા.	૨૬	જળ	મે. ગુલા ૩ મ
૧૪ અનંતનાથ	બા.	૨૭	જળ	મે. ગુલા ૩ મ
૧૫ પર્વનાથ	બા.	૮	જળ	મે. ૨૫ મિ. સિ. મી.
૧૬ સાનિનાથ	હ.	૨	અગ્નિ	૨૫ ૩૦-૫૫ મીન
૧૭ કુંડુનાથ	વે.	૩	જૂ	મે. મિયુન ધન
૧૮ ભરનાથ	બા.	૨૭	જળ	મે. ગુલા ૩ મ
૧૯ મહિલનાથ	હ.	૧	અગ્નિ	૨૫ ગુલા મીન
૨૦ મુનિસુવત સ્વામી	વે.	૨૧	જૂ	સિંહ ધન ૩ મ
૨૧ નમિનાથ	હ.	૧	અગ્નિ	૨૫ ૩૦-૫૫ મીન
૨૨ નેમિનાથ	વે.	૧૪	જૂ	મે. સિ. ગુ. ૩ મ
૨૩ પર્વનાથ	શુ.	૧૬	વાત	૨૫ ૩૦-૫૫ ૨૦
૨૪ વર્ધમાન સ્વામી	વે.	૧૨	જૂ	મે. સિંહ ગુલા

स्थापक राशिपूत यक.

स्थापक राशि.	मे.प.	वय.	मियुन.	कड.	सिद्ध.	इन्मा.	गुष्मा.	व.	धन.	भकर.	कुं.भ.	मीन.	एक.
अक राशि.	११	२	३	१५	५	१	७	८	१	११	१२	१३	शुभ
मे.भा.	१६	१७	४			२२	२३		६	२०		१४	
२+१२	१३	३	२	+	१५	७	१	१	८	१२	११	१६	मध्यम
मे.भा.	१४	४	१२	१५		२३	२४	६			२०	२१	
२+१२	१८				१		२४	१०	११	१	१३	१२	अशुभ
मे.भा.	२	११	१५	३	१	५	८	७	२०	६	१४		
२+१२	१७	१६		४	२२			२३	२०	१०	१८		
३+११	३	१३	५	२	३	८	१	१	७	८	१	२	शुभ
	४	१४	११	१	४	१५	५	११	१२	१३	६	११	
	१२	१५	१६	१७	७		६	२०	२३	१४	१०	१७	
		१८	२१	२२	२३		१०	२२		१८	१६	२०	
				२४				२४			२१		अतिशुभ
साभी श्रीत.	११	५	१	७	२	१	११	५	१	७	२	१	
४+१०	१५	१२	१३	१६	८	३	१५	१२	१३	११	८	३	
	२०		१४	१६	१७	४	२०		१४	१६	१७	४	
			१८	२१		६			२१	२१		१०	
			२२	२३		१०		२४	२४	२२			

[illegible]

પ્રથમ બે ગાથાથી રાશિકૃત કહે છે.

વિસમા અદ્વમે પીર્ઠ, સમાઉ અદ્વમે રિઠ ।

સત્તુલ્લદ્વમં નામ-રાસીર્ઠિ પરિવજ્જણ ॥ ૬૨

વીયવારસંમિ વજ્જે નવપંચમગં તહા ।

સેસેસુ પીર્ઠ નિદ્ધિઠ્ઠા જહ્ દુચ્છાંગહમુત્તમા ॥ ૬૩

અર્થ—વિપમ રાશિથી આક્રમી રાશિમાં પ્રીતિ હોય છે, અને સમ રાશિથી આક્રમી રાશિમાં શત્રુતા હોય છે; નામરાશિથી તે શત્રુપણાટકનો ત્યાગ કરવો ॥ ૬૨ ॥ બીયા-આરમ્બુ અને નવ-પંચમ પણ વર્જવું. શેષ રાશિઓમાં પ્રીતિ કહેલી છે, પણ જો પરસ્પર ઉત્તમ મહો હોય તો દરેકમાં પ્રીતિ કહેલી છે ॥ ૬૩ ॥

વિવેચન—જન્મભૂમિની મૈત્રીથી હંપતીનો અંગ મેળાપ બેવાય છે, તેમ ચંદ્રના સ્થાનની મૈત્રીથી મનનો મેળાપ શોધાય છે. તેથી હંપની આદિ સાધ્ય-સાધકના મનનો મેળાપ બેવા માટે રાશિકૃતની અવસ્થ જરૂર છે, અને તે રાશિકૃત સાધ્ય-સાધકમાં પરસ્પરની જન્મરાશિથી અને તે ન મળે તો બંનેની નામ રાશિથી બેવું.

જેનું રાશિકૃત બેવું હોય તે બંનેની રાશિઓની ગણતરી સાથે કરી પરસ્પરની રાશિઓનું આંતરું કાઢવું. આ આંતરમાં જે સંખ્યા આવે તે સંખ્યા ઉપરથી તે રાશિકૃત જોવા પાવ્ય છે. એટલે કે—જેનું રાશિકૃત બેવું હોય તેની રાશિઓ મિત્ર અને વૃથ હોય તો, બંનેની રાશિઓના આંકને સાથે ગણતા પરસ્પરની રાશિઓનું આંતરું—જે અને બાર છે. અને આ આંતરમાં જે અને બારની સંખ્યા ઉપરથી આ રાશિકૃત મે-આર કે બીઆઆર જેવી સંજ્ઞાથી જોવાપાવ્ય છે.

આજ રીતે પરસ્પરની છઠી તથા આઠમી રાશિમાં પડદક અને પાંચમી તથા નવમી રાશિમાં નવ-પંચક રાશિકૃત હોય છે.

સૂરિ મહારાજ કહે છે કે—વિષમરાશિ આઠમી રાશિ માં પ્રીતિવાળી છે, જ્યારે સમરાશિ આઠમી રાશિ પ્રત્યે શત્રુ ભાવવાળી છે, જ્યેષ્ઠ-મેષ, મિથુન, સિંહ, તુલા, ધન અને કુંભ રાશિને પોતાથી આઠમી રાશિ સાથે પ્રેમ હોય છે; તેથી તે પ્રીતિપડાવે છે. અને વૃષભ, કર્ક, કન્યા વૃશ્ચિક, મકર તથા મીન; જે સમરાશિને પોતાનાથી આઠમી રાશિ સાથે શત્રુવદ્દેવ છે ઉદયમળ સૂરિ કહે છે કે—વિષમ રાશિથી છઠી રાશિમાં મૃત્યુપડાવે છે અને વિષમ રાશિથી આઠમી રાશિમાં પ્રીતિપડાવે છે આ કથનમાં પણ ઉપદેશન આશય રૂપ છે શત્રુપડાવે માટે નારચંદ્રમાં કહ્યું છે કે—

“ મકર સકેસરી મેષ સુવત્સા, તુલ્યદમીનકુસીરણયાઃ ।

ધનવૃષવૃશ્ચિકમન્મથયોગે, વૈરકરં ચ પદદકમેતય ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ મકર અને સિંહ, મેષ અને કન્યા, તુલા અને મીન, કર્ક અને કુંભ, ધન અને વૃષભ, તથા વૃશ્ચિક અને મિથુનનો યોગ થાય તો વૈરને કરનાર પડદક થાય છે જે રાશિકૃતમાં પરસ્પર શત્રુપડાવે હોય તો આઠમી રાશિ વાળાનું મૃત્યુ થાય છે, કેમકે—શત્રુપડાવે સમરાશિ આઠમી રાશિને હળુનારી છે. નારચંદ્રમાં તો કહ્યું છે કે—છઠ્ઠે સ્થાને રહેલી વિષમ રાશિવાળાનું મૃત્યુ થાય છે અને જે પરસ્પર પ્રીતિ પડાવે હોય તો સુખ વધે છે. કેમકે—પ્રીતિ પડાવે વિષમરાશિ આઠમી રાશિને સંપત્તિઓ આપે છે.

આ બંને પડદકોમાંથી શત્રુપડાવેનો ત્યાગ કરવો. હદાય સાધની રાશિથી આઠમી સ્થાને સાધકે ગુરુ વિશેરના રાશિઓ હોય, અને શત્રુપડાવે હોય, તો તે પ્રતિહાયા વિશેરનો ધાન કરે છે, માટે શત્રુ પડાવે વર્જ્ય અને પ્રીતિ પડાવે લેવું.

શનુ પડદકની પેટે બીઆ-બારમું અને નવ-પંચક
પણ અશુભ છે, માટે તેનો પણ ત્યાગ કરવો. આ રાશિફળ
ફળ માટે નારવંદ્રમાં કહ્યું છે કે.

શનુપડદકે મૃત્યુઃ, કલ્હો નવ પંચમે ।

દિદાદશેતુ દારિદ્યં, રોષેષુ પ્રીતિ રુત્તમા ॥ ૧ ॥

અર્થ—શનુપડદકમાં મૃત્યુ, નવપંચમમાં કલ્હ, બીઆ
બારમાં નિર્ધનતા અને બાદીનામાં ઉત્તમ પ્રીતિ થાય છે.
શેષ રાશિફળો એટલે-તૃતીયેકાદશ, સપ્તમ-સપ્તમ (સામ-
સામા), દશમ, ચતુર્થ અને એક રાશિ હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે;
કેમકે—આ સ્થાનની રાશિઓ પરસ્પર મિત્રતાવાળી છે.
એક રાશિ માટે લક્ષ્ય કહે છે કે—

“ एकनक्षत्रजातानां, परेषां प्रीतिरुत्तमा । .

दम्पत्योस्तु मृतिः पुत्रा, भ्रातरो वाऽर्धनाशकाः ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ એક નક્ષત્રમાં જન્મેલા દરેકને ઉત્તમ પ્રીતિ
હોય છે; પરંતુ હંપતીનું મૃત્યુ થાય છે, અથવા તો પુત્રો અને
બાઈઓ ધનનો નાશ કરનારા થાય છે ॥ ૧ ॥ ” અહીં હંપ-
તીમાં એક જન્મનક્ષત્ર હોવાનું કુદ ફળ દેખાડેલ છે. પણ તે
બંનેનું જન્મનક્ષત્ર એક હોય અને રાશિ ભુદી ભુદી હોય,
અર્થાત્ જન્મનક્ષત્ર એક હોવા છતાં નક્ષત્રપાદ ભુદા ભુદા
હોય તો હંપતીમાં પ્રીતિ રહે છે. એક રાશિવાળા હંપતીનાં
જન્મનક્ષત્ર ભુદાં ભુદાં હોય, પણ નાડીવેધ હોય તો તે પણ
અશુભ છે.

પ્રીતિપડદક સપ્તમ-સપ્તમ વિગેરે શુભ રાશિફળ હોય
તો શ્રદ્ધામૈત્રીનો વિચાર કરવાની જરૂર નથી, પણ અશુભ
બીઆ-બારમું અને અશુભ નવ-પંચક હોય ત્યારે શ્રદ્ધામૈત્રી
જોવી પડે છે. એટલે બીઆ-બારમું તથા નવપંચકમાં પરસ્પર
રાશિઓના સ્વામી એક હોય, મિત્ર હોય, કે એક મધ્યસ્થ
હોય તો તે રાશિફળ પણ શુભ છે. અને તે બંને મધ્યસ્થ

હોય, એક ચતુ હોય, કે બને ચતુ હોય; તો તે રાશિફટ અ-
શુભ કે અશુભતર છે. સારંગ કહે છે કે—નાટી, યોનિ, ગજુ
અને તારા, એ ચારે શુભ હોય, અને રાશિના સ્વામીઓ
પરસ્પર મધ્યસ્થ હોય, તો પણ તે રાશિફટ શુભ છે. આ રીતે
સિંહ અને સર્વ સમરાશિઓને પોતાનાથી બીજી રાશિ સાથે
યથેલા બીઆબારમાં શુભ છે. અને બાકીનાં પાંચ બીઆબારમાં
અશુભ છે. કર્ક, કન્યા, કુંભ અને મીન રાશિઓને પોતાનાથી
પાંચમી રાશિ સાથે યથેલાં નવ પંચમ મધ્યમ છે, અને બાકીના
નવપંચમ શુભ છે. તૃતીયૈકાદશ વિગેરે એટ રાશિફટોના
સ્વામીમાં મૈત્રી હોય તો તે એકતર થાય છે.

નારચંદ્ર દીપ્પલ્યુમાં તો વિવાહ મારે ચતુષ્દશકમાં
પણ રાશીશની મૈત્રીનું ફળ સ્વીકાર્યું છે.

“ રાશેદૈદાધિપત્યં ચેત્, મ્વામિનો વિપ્રતાડપદા ।

તદા પદ્મકેડવિસ્વાદ, વિવાહઃ શુભકારક ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“જો બને રાશિનો એક અધિપતિ હોય, અથવા
બનેના સ્વામી મિત્રો હોય તો પદ્મકમાં પણ વિવાહ કરાય તે
શુભ કારક છે ॥ ૧ ॥” આ દૈકના બળ મારે મી હેમદંસ
ગાણુ કહે છે કે—“ નક્ષત્રયોનિ, રાશિચૈસ્થ, મદમૈત્રી, રાશિ
ફટ, તથા નાડિવેધ ઉત્તરોત્તર બળવાન્ છે, અને રાશિફટમાં
પણ શુભ નવપંચમ, શુભ બીઆબારમાં, અને પ્રીતિપદ્મક
ઉત્તરોત્તર એક છે. બૃહદ્ જ્યોતિષ સારમાં તો કહ્યું
છે કે:—

“ વર્જો વરુનં તથા તારા, યોનિશ્ચ મદમેગ્નમ્ ।

તળમેગ્ન મકુટં વ, નાદી ચેતે ગુણાધિકા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ૧ વર્જ, ૨ વરુ, ૩ તારા, ૪ યોનિ, ૫ મદ-
મેત્રી, ૬ ગજુમેત્રી, ૭ બફટ, અને ૮ નાટી; તે ઉત્તરોત્તર
અધિક બળવાન્ છે. ॥ ૧ ॥ ” અનુકૂળ અંકગુનો રૂપાલે
કરતાં ૧૮ થી અધિક સંખ્યા આવે તો તે શુભ છે.

રાશિકૂટ ચક્ર.*

	મે	૪	મિ	ક	સિં	ક	૪	૪	ધ	મ	કું	મી
મેષ	૧	અ	શુ	દે	શુ	ચ	૦	પ્રી	શુ	એ	શુ	દે
વૃષ	અ.૦	૧	એ	શુ	એ	શુ	પ્રી	૦	ચ	શુ	દે	શુ
મિથુન	શુ	એ	૧	ને	શુ	દે	શુ	ચ	૦	પ્રી	મ	દે
કર્ક	દે	શુ	ને	૧	એ	શુ	એ	મ	પ્રી	૦	ચ	મ
સિંહ	શુ	એ	શુ	એ	૧	શુ	શુ	દે	શુ	ચ	૦	પ્રી
કન્યા	ચ	શુ	દે	શુ	શુ	૧	એ	શુ	એ	મ	પ્રી	૦
તુલા	૦	પ્રી	શુ	એ	શુ	એ	૧	અ	શુ	દે	શુ	ચ
વૃશ્ચિક	પ્રી	૦	ચ	મ	દે	શુ	અ	૧	એ	શુ	એ	શુ
ધન	શુ	ચ	૦	પ્રી	શુ	એ	શુ	એ	૧	અ	શુ	દે
મકર	એ	શુ	પ્રી	૦	ચ	મ	દે	શુ	અ	૧	એ	શુ
કુંભ	શુ	દે	મ	ચ	૦	પ્રી	શુ	એ	શુ	એ	૧	અ
મીન	એ	શુ	એ	મ	પ્રી	૦	ચ	શુ	દે	શુ	અ	૧

અન્ય અન્યોમાં વર્ણુ વિગેરે આ પ્રમાણે વર્ણવેલ છે-

વર્ણુ—પરસ્પર સાધ્ય—આધકની મેષ વિગેરે રાશિથી ક્ષત્રિયાદિ વર્ણુ શોધી તેનો મેળ તપાસવો. હંપતીમાં જો સ્ત્રી પતિથી ઉત્તમ વર્ણુવાળી હોય તો પતિ અધવા પુત્ર જન્મતા નથી. જોમ સામાન્ય રીતે હરેકમા કુળ સમજી લેવું.

સ્ત્રીકૂટ—કન્યાની રાશિથી નજીકની રાશિનો વર હોય તો તે શુભ છે અને વરથી નજીકની રાશિની કન્યા હોય તો તે અશુભ છે. પણ જો જોકના સાસુ અને સસરા મૃત્યુ પામ્યા હોય તો દરનું નવપંચમ પણ શુભ છે. આજ રીતે ધનિકની

* સાર્વત્રિક શબ્દો—દે-દેશ, એ-એક, શુ-શુભ, મ-મધ્યમ, અ-અશુભ, ને-નેટ-અશુભતર, ચ-ચત્ર, પ્રી-પ્રીતિ.

રાશિથી પ્રતિભાની રાશિ ફર હોગ તેવાં પ્રીતિપટ્ટકાદિ લેવાં શુભ છે. બીજું ન મળે તો જોવું અરિષ્ટાદક પણ દુષ્ટ નથી. [જા. ૩/૩૭ રીકા.]

વશ્ય—રાશિઓના પરસ્પર વશપણા માટે કહ્યું છે કે—
દિવસે વિષમરાશિને સમરાશિઓ વશ્ય છે, રાત્રે સમરાશિને વિષમરાશિઓ વશ્ય છે. દિવસ રાશિને ચતુષ્પદ રાશિ વશ્ય છે, વૃશ્ચિક અને જગત્તર ભક્ષ્ય છે, સિંહ વશ્ય નથી. વૃશ્ચિકને સિંહ વશ્ય છે, સિંહને વૃશ્ચિક વિનાની બધી રાશિઓ વશ્ય છે. ધનુષને સર્વ રાશિઓ વશ્ય છે, કન્યાને પુરુષરાશિઓ વશ્ય છે, વૃષભને મેષ વશ્ય છે, મકરને કર્ક તથા મીન વશ્ય છે. આ પ્રમાણે વશ્ય—અવશ્ય રાશિઓ તપાસી દ્વંદ્વનો સંબંધ જોડવો, અને તેમાં સામ્યની વશ્યરાશિ હોય તે શુભ છે, [જા. ૪/૧૧ રીકા]

તારા—આગળ નાટીવેધ પછી કહેવાશે

યુગ—નક્ષત્રદ્વારમાં ચંદ્ર અને નક્ષત્રનો યોગ કહેવાઈ ગયો છે, તે વિવાહમાં ઇષ્ટ દિવસના નક્ષત્ર ઉપરથી જોવાય છે. જોતલે—વિવાહના દિવસે પૂર્વયોગી નક્ષત્ર હોય તો સ્ત્રી પુરુષ ઉપર, પશ્ચિમયોગી હોય તો પુરુષ સ્ત્રી ઉપર, અને મધ્યમ યોગી નક્ષત્ર હોય તો પરસ્પર જન્મે એક-બીજા ઉપર પ્રેમ રાખે છે. દેવજ્ઞ વદસ્રભ તો કહે છે કે—વિવાહના લગ્નમાં જે જાતિના મદ જગવાન હોય તે જાતિ બીજાને વધારે વદાણી લાગે છે. [જા. ૫/૧૧]

દંપતીના સંબંધમાં પાપગ્રીએ અને પાટગ્રીએ મંગલ જોવાય છે. જે વરકન્યાની જન્મકુ ડહીમાં ૧-૪-૭-૮-૧૨ ભુવનમાં મંગલ પડ્યો હોય તો તે વરને પાપગ્રીએ અને કન્યાને પાટગ્રીએ છે એમ કહેવાય છે. પાપગ્રીએ મંગલ કન્યાનો અને પાટગ્રીએ મંગલ વરનો નાશ કરે છે પણ એવો લગ્ન, વૃશ્ચિકનો દાસ, કુંભનો બાપ, અથવા મીનનો બાપ મંગલ હોય, અથવા નીચનો જાતનો કે રુદ્ર વરનો મંગલ હોય, અથવા લગ્નમાં કે સ્નાત્રે જુવને જગવાન પુરુષ કે

હોય, તો આ દોષનો નાશ થાય છે. વરને પાપડીએ મંગળ હોય, અને કન્યાને ઘાટડીએ શનિ હોય તો પણ મંગળનો દોષ રહેતો નથી; શત્રુના ઘરનો અસ્તનો કે વક્રી મંગળ હોય, અથવા લગ્નમાં કે સાતમે જગવાન શુક્ર કે શુક્ર હોય, તો પણ મંગળના દોષનો પરિહાર થાય છે. એકને અસ્તનો મંગળ હોય, અને બીજાને અસ્તનો ન હોય તો મધ્યમ મેળ રહે છે. આ સુધગી બીના તપાસી વર-કન્યાનો સંબંધ કરવો.

હવે જે ગાથાથી નક્ષત્રોનાં કહે છે—

આસ-ગય-મેસ-સપ્પો

સપ્પો-સાર્ણ-વિડાલ-મેસ-મંજારા ।

આશું દુર્ગ-મૈવી-મૈહિસી,

વૈંઘો મૈહિસી પુણો વૈંઘો ॥ ૬૪ ॥

મિર્ગ-મિર્ગ-કુંજર વાંનર,

નૈડલદુર્ગ વૈનરો હૈરિ તુરંગો ।

હૈરિ-પૈસુ-કુંજરે ણ,

રિક્ત્રાણ કમેણ જોગીઓ ॥ ૬૫ ॥

અર્થ—અશ્વિની વિગેરે નક્ષત્રોની યોનિઓ અનુક્રમે—૧ ધોડા, ૩ દાથી, ૩ ધોડા, ૪ સાપ, ૫ માપ, ૬ કુતરો, ૭ બિલાડા, ૮ ધોડા, ૯ બિલાડા, ૧૦ ડિંદર, ૧૧ ડિંદર, ૧૨ ગાય (ગાળદ), ૧૩ બેંસ, ૧૪ વાઘ, ૧૫ બિંમ, ૧૬ વાઘ, ॥ ૬૪ ॥ ૧૭ દરણ, ૧૮ દરણ, ૧૯ કુતરો, ૨૦ વાંદરો, ૨૧ નાગીયા, ૨૨ નાગીયા, ૨૩ વાંદરો, ૨૪ મિંદ, ૨૫ ધોડા, ૨૬ મિંદ, ૨૭ માપ-ગાળદ, અને ૨૮ દાથી છે. ॥ ૬૫ ॥

વિવેચન—બન્ને ગાથા સુગમ છે. નક્ષત્રની યોનિઓ નક્ષત્રદ્વારમાં દેખાડી ગયા છીએ. શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિ મહારાજે ઉ. ભા. નક્ષત્રમાં બકરાની યોની કહી છે.

હવે યોનિવૈર કહે છે—

ગયસિંહમસ્સમહિસં,

કપિમેસં સાણહરિણઽહિનકુલં ।

ગોવમ્ધ વિડાલુંદર,

વેરં નામેસુ વજિજ્ઞા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—હાથી અને સિંહ, ઘોડા અને પાડો, વાંદરો અને ઘેટો, કૂતરો અને હરણ, સાપ અને નોળીયો, ગાય-બગદ અને વાઘ, તથા બિલાડો અને ઉંદરને વૈર હોય છે; નામ પાડવામાં તેનો ત્યાગ કરવો. ॥ ૯૬ ॥

વિવેચન—બન્નેના જન્મનક્ષત્ર ઉપરથી અથવા બન્નેના નામનક્ષત્ર ઉપરથી યોનિ તપાસવી, પણ એકનું જન્મનક્ષત્ર અને બીજાનું નામનક્ષત્ર લઈ યોનિ તપાસવી નહિં. હાથી અને સિંહને, ઘોડા અને પાડાને, વાંદરો અને ઘેટાને, કૂતરો અને હરણ (શિયાળ) ને, સાપ અને નોળીયાને, બગદ (ગાય) વાઘને, તથા બિલાડી અને ઉંદરને પરસ્પર ભતિવૈર હોય છે. માટે પ્રતિમા અને પ્રતિષ્ઠાપકના નામમાં આ નક્ષત્રયોનિનું વૈર આવતું હોય તો તેનો ત્યાગ કરવો. કદાચ યોનિવૈર હોય, પણ તેમાં મુખ્ય-સાધક વિગેરેની બળવાન યોનિ હોય તો પણ યેષ છે. એટલે—મુખ્યના નામની યોનિ બિલાડો હોય, અને ગોણના નામની યોનિ ઉંદર હોય, તો પણ યેષ છે. રત્નમાલા સાધ્યકાર તો કહે છે કે—આ યોનિની કદપનાજ અસત્ય છે.

હાથી બ૦ ર૦+સિંહ ધ૦ ૫-બા૦

ઘોડો આંધ૦ ૨૦+પાડો હ૦ ૨વા૦

વાંદરો પૂ-વાં શ્ર૦ + ઘેટો કૃ૦ પુખ્ત
 કૃતરો આ૦ મૂ૦ + હરણુ અનુ૦ જ્યે૦
 સાપ રો૦ મૂ૦ + નોગીઓ ઉ-પા૦ સિ૦
 બગદ ઉ-કા૦ ઉ-શા૦ + વાઘ ચિ૦ વિ૦
 બિલાડો પુન૦ શ્વે૦ + ઉંદર મ૦ પૂ-કા૦
 હવે અષ્ટવર્ગ કહે છે—

ગરુડો વિહાલસીહો,

કુકકુરસપ્પો. અ મૂસગો હરિણો ।

મેસો અડવગ્ગપટ્ટ,

કમેણ પુણ પંચમે વેર ॥ ૬૭ ॥

અર્થ—ગરુડ, બિલાડો, સિંહ, કૃતરો, સાપ,
 ઉંદર, હરણુ અને ઘેટો; એ ક્રમે આઠ વર્ગના પતિ
 છે. તેમને પોતાથી પાંચમા સાથે વેર હોય છે. ॥૬૭॥

વિવેચન—અ, ક, ચ, ટ, ત, પ, ય અને શ એ
 આઠવર્ગો છે. અને અનુક્રમે ગરુડ વિગેરે આઠ તેના પતિઓ
 છે. એટલે—અ વર્ગના અક્ષરો અ ઇ ઉ એ ઓ છે, અને
 તેનો પતિ ગરુડ છે. ક વર્ગના અક્ષરો ક ખ ગ ઘ ઙ છે,
 તેનો પતિ બિલાડો છે. ચ વર્ગના અક્ષરો ચ છ જ ઝ ઞ
 છે, તેનો પતિ સિંહ છે. ટ વર્ગના અક્ષરો ટ ઠ ડ ઢ ણ છે,
 તેનો પતિ કૃતરો છે. ત વર્ગના અક્ષરો ત થ દ ધ ન છે, તેનો
 પતિ સાપ છે. પ વર્ગના અક્ષરો પ ફ બ ભ મ છે, તેનો પતિ
 ઉંદર છે. ય વર્ગના અક્ષરો—ય ર લ વ છે, તેનો પતિ હરણુ
 છે. અને શ વર્ગના અક્ષરો—શ ષ સ હ છે, તેનો પતિ ઘેટો
 છે. આ આઠ વર્ગના સ્વામીઓને પોતાપોતાથી પાંચમા વર્ગ-
 ના સ્વામી સાથે વેર હોય છે, એટલે ગરુડ અને સાપને,
 બિલાડો અને ઉંદરને સિંહ અને હરણુને, તથા કૃતરો અને
 ઘેટોને પચ્ચ વેર છે. મારે લેલના પ્રસિદ્ધ નામના આદિ અ

ક્ષરોમાં વેર હોય તો તે નામનો ત્યાગ કરવો. ક્યારેક વર્ગવેર હોય પણ ગુરુ-ધનિક વિગેરેનો જગવાન વર્ગ હોય તો પણ તે શુભ છે.

હવે નાડીવેધ અને વળ્ય તારા કહે છે—

અસિણાદ્ તિનાડીઘ, ઇગનાડિગયં સુહં ભવે રિચ્ચં
ગુરુસીસારણં તારા, વઙ્ગિજ્જ તિપંચસત્તથા ॥૧૮૫॥

અર્થ—અશ્વિની આદિની ત્રણ નાડી કરવી. તેમાં ગુરુ અને શિષ્યને એક નાડીમાં રહેલ નક્ષત્ર શુભ છે, અને ત્રીજી પાંચમી તથા સાતમી તારા વળ્ય છે ॥ ૬૮ ॥

વિવેચન—એક ત્રિનાડીયક કરી નેમા અનુક્રમે ત્રણ નાડીઓ દાખી શકાય એમ અશ્વિની વિગેરે સત્યાવીર નક્ષત્રો સ્થાપવા, અને પછી ધનિક પ્રતિમા વિગેરેના નક્ષત્રો તપાસવા. અથવા અશ્વિની વિગેરે સત્યાવીર નક્ષત્રોની અનુક્રમે અને ઉત્ક્રમે ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો સ્થાપી ત્રણ પંક્તિ કરવી.

૧ અ આ પુ ઉ હ જ્યે મૂ. સ પ.

૨ ભ મૂ પુ પૂ ચિ અ પૂ ધ ઉ.

૩ કૂ રા અ મ સ્વા વિ ઉ ધ ર.

આરીતે જન્મેનાં નક્ષત્રો એક નાડીમાં આવે તે નાડી વેધ કહેવાય છે. ગુરુ અને શિષ્યના જન્મનક્ષત્ર કે નામ નક્ષત્રમાં આ નાડીવેધ હોય તો મેઠ છે. હર્ષ પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—નાડીવેધ પુત્ર, મિત્ર, સેવક, શિષ્ય, ધર, નગર અને દેશ માટે મેઠ છે; માત્ર કન્યાને માટે શુભ નથી.

નારચંદ ટીપ્પણમાં કહ્યું છે કે—

“ પ્રગુઃ પદ્મદાદ્રવા મિત્રે, દેરોઃ સામ પુરં જૂલપ ।

ત્વનાડીગના મર્યા, કાથાયા વેશવર્તિનાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ એક નાડીમાં રહેલા સ્વામી, પેશ્વા, નિચ,

દેશ, ગામ, પુર અને ઘર શ્રેષ્ઠ છે; અને તે દરેક નાડીવેધ વિનાના હોય તો અશુભ ॥ ૧ ॥ ”

અન્યકાર સૂરિ મહારાજે અહીં ઉત્તરાર્ધમાં ગુરુ-શિષ્યનો નામ નિર્દેશ કરેલ હોવાથી ગુરુ અને શિષ્યનો નાડીવેધ સ્વીકાર્યો છે, તેથી પ્રતિષ્ઠાપક અને પ્રતિમામાં નાડીવેધ શુભ નથી એમ માની શકાય છે. કેમકે હર્ષમકારા અને આરંભસિદ્ધિના વાર્તિકમાં પણ પ્રતિમાના નાડીવેધને શુભ કહેલ નથી. નરપતિજયચર્યાકાર તો દેવતા ગુરુ અને મંત્રમાં પણ નાડીવેધનું ફળ અનુક્રમે-દ્વેષ રોગ અને મૃત્યુ દેખાડે છે. વરકન્યાના નક્ષત્રમાં નાડીવેધ વર્જ્યજ છે. કેમકે તેઓને પાસેના નક્ષત્રનો નાડીવેધ હોય તો જલહી, અને દૂરના નક્ષત્રનો નાડીવેધ હોય તો ચિરકાળે પણ અવશ્ય વર, કન્યા, દંપતી, માતા અને પિતાનું મૃત્યુ થાય છે; માટે દંપતીમાં નાડીવેધનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. કહાચ નક્ષત્ર નાડીવેધનો ત્યાગ થઈ શકે તેમ ન હોય તો અશ્વિનીના પહેલા પાદથી દરેક નક્ષત્રના ચાર ચાર પાદની પંક્તિથી બાર દેખાવાનું નાડીચક્ર બાળેખનું, અને આવી રીતે થયેલ પાદવેધનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

હર્ષમકારામાં કહ્યું છે કે-ગુરુ શિષ્યને નાડીવેધ હોય તો વિરૂદ્ધ યોનિ પણ દોષકર નથી, પરંતુ તેમ ન હોય તો વિરૂદ્ધ યોનિનો ત્યાગ કરવો. એટલે-વિરૂદ્ધ યોનિથી નાડીવેધ બળવાન છે, અન્ય સ્થાને તો કહ્યું છે કે-રાશિ વિગેરે સર્વ પ્રશસ્ત લેહોનો એક દંપતીનો નાડીવેધ જ નાશ કરે છે.

અન્યકાર સૂરિ મહારાજ ગાથાના ઉત્તરાર્ધથી જણાવે છે કે-ગુરુ અને શિષ્યના જન્મ નક્ષત્રથી ત્રીજી પાંચમી અને સાતમી તારા હોય તો અશુભ છે. અહીં મુખ્યથી ગૌણની ત્રીજી પાંચમી કે સાતમી તારા હોય તેજ વર્જવાની છે. કેમકે-તારાના અધિકારમાં-ચોથી છઠી તથા દસમી તારાને શુભ, પહેલી બીજી તથા આઠમી તારાને મધ્યમ, અને બાકીનીને અશુભ કહેલ છે, જે સામ્ય-સાધકમાં પરસ્પર મેળવતાં એકને શુભ અને બીજાને વર્જ્ય તારા આવવાનો સંભવ છે. માટે

મુખ્યના નક્ષત્રમાં અશુભ તારા આવે તેનો ત્યાગ કરવો એજ ઉચિત માર્ગ છે. સશીશ મેત્રી, એક નાથતા અને વસ્યની અનુકૂળતા હોવા છતાં દંપતીમાં તારાનો મેળ અવશ્ય જોવાય છે; જ્યારે જિનજિંબના અધિકારમાં તારાના વિરોધનો વિચાર કરાતો નથી, અને તેથી અન્યકાર સૂરિ મહારાજે પણ શુદ્ધ-શિષ્યમાંજ વર્જ્ય તારા દેખાડેલ છે.

હવે વિશેષક-લેણાદેણી કહે છે—

સિદ્ધસાહગ ધુરસ્થ વર્ગ—

કે કમુક્કમિણ અટ્ટવિમત્તે ।

સેસ અદ્ધકય સન્નવિસો અ,

પચ્છિમાડ સ્વલુ અગ્ગણ્ણ ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—સિદ્ધ-સાધકના (નામના) આદિ અક્ષરના વર્ગીકરણે ક્રમે તથા ઉક્રમે મૂકી આડે ભાગવા, અને તેના શેષને અર્ધ કરતાં જે આંક આવે તે પહેલા પાસે આગળવાળાએ પ્રાપ્ત કરવાનો વિશેષક છે. ॥ ૬૬ ॥

વિવેચન—અ, ક, ચ, ટ, ત, પ, જ અને શ; એ આડ વર્ગ છે. જેની લેણા-દેણી જેવી હોય તેના પ્રસિદ્ધ નામમાં જે આદિ અક્ષર હોય તેના વર્ષની સંખ્યાને ક્રમે જોડે જોડે મૂકવી, પછી તેને આઠથી ભાગ દેવા, અને તેમાંથી શેષને અર્ધ કરવું. આ રીતે જે સંખ્યા આવે તેટલા વસા પહેલા આંકના વર્ગવાળા પાસે બીજા વર્ગવાળો માગે છે. પછી બન્નેના નામના આદિ આદિ અક્ષરવાળી સંખ્યાને ઉલટી રીતે સ્થાપવી, અને આડે ભાગી શેષના અર્ધ કરી ઉક્રમ સંખ્યાના પહેલા આંકના વર્ગવાળાનું દેણું કાઢવું, અને પછી યથારીત્ય લેણું-દેણું વાળી બાકીની લેણા-દેણી નક્કી કરવી. આ રીતે

દરેક સાધ્ય-સાધકમાં લેણા-દેણી જોવી, અને તેમાં લેણા-દેણીના વસા ઘોડા હોય તો તે સારું છે.

દેણુદાર.	લેણુદાર.							
વર્ગ	અ	ક	ચ	ટ	ત	પ	ય	શ
૧	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
અ-૧	૧૧	૦	૨૧	૩	૩૧	૦	૦૧	૧
ત-૫								
ક-૨	૨૧	૩	૩૧	૦	૦૧	૧	૧૧	૨
પ-૬								
ચ-૩	૩૧	૦	૦૧	૧	૧૧	૨	૨૧	૩
ટ-૭								
ત-૪	૦૧	૧	૧૧	૨	૨૧	૩	૩૧	૦
પ-૮								

નંબરે—કરમાશાહ અને ઋષભદેવની લેણા-દેણી જોવાની છે. તેના નામના આદિ અક્ષરો ક અને ઋ વર્ગ ક અને અ તથા વર્ગક ર અને ૧ છે. ને સંખ્યાને મામે મૂકતાં ૬૧, આઠમી ભાગનાં શેષમાં ૫, અને તેનું અર્ધ કરતાં ૨૧ રહે છે તે અ વર્ગવાળો ક વર્ગવાળા પાસે ૨૧ વસા મામે છે પછી ૨૧ ને ઉત્તરી રીતે સ્થાપનાં ૧૨, તેને આડે બાજી શેષને અર્ધ કરતા ૨ રહે છે. જે ક વર્ગ અ વર્ગ પાસે મામે છે, અદિ ૨૧ માંથી ૨ બાદ કરતાં ઋષભદેવ કરમાશાહ પાસે ૦૧ વસા મામે છે, એમ બન્નનું. આજ રીતે તેજપાળ આદિ ૬૧ પાસે વસા ૨, અને ઋષભમેન પાસે વસા ૦ મામે છે.

દવે એ પ્રમાણે માત્ર કરે છે.

દેવમ્મિગિ પુણ પુસ્સા,

કમ્માદમિગામ્મગ્ગારેવદ્ધયા ।

મણુચ તિપુન્વતિઉત્તર,
રોહિણિ ભરણી ચ ચદા ય ॥ ૧૦૦ ॥

કિત્તિચ વિસાહ ચિત્તા,
ધણિજિદ્દાડસેસતિન્નિ દુગ રવમ્મા ।

સગણે પીઈ નરસુર,
મડદ્દા સેસા પુળો ચસુદ્દા ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ—અશ્વિની, પુનર્વસુ, પુષ્ય, દમ્ભ, સ્વાતિ, મૃગશીર, અનુરાધા, શ્રવણ, અને દેવતી (૬) નક્ષત્રનો દેવગણ છે. ત્રણ પૂર્વા, ત્રણ ઉત્તરા, રોહિણી, ભરણી અને આર્દ્રા (૬) નક્ષત્રનો મનુષ્યગણ છે. ॥ ૧૦૦ ॥ તથા કૃત્તિકા, વિશાખા ચિત્તા, ધનિષ્ઠા દિક (મ. રા.) જ્યેષ્ઠા દિક (જ્યે. મ.) અને અશ્લેષા દિક (અ. મ.) નક્ષત્રોનો (૬) રાક્ષસગણ છે. તેઓમાં સાધ્ય-સાધકના નક્ષત્રોના એકજ ગણ હોય તો પ્રીતિ રહે છે, મનુષ્યગણ અને દેવગણ હોય તો મધ્યમ પ્રીતિ રહે છે, અને રોપ ગણો હોય તો અશુભ છે. ॥ ૧૦૧ ॥

વિવેચન—નક્ષત્રદ્વારમાં ત્રણ દશાયિક છે, તેથી જન્મે માથા મુગમ છે માત્ર પૂર્વાથી-પૂર્વાશાઠમુની પૂર્વાષાઠા અને પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાથી-ઉત્તરાશાઠમુની ઉત્તરાષાઠા અને ઉત્તરાભાદ્રપદ, તેમજ ધનિષ્ઠા જ્યેષ્ઠા અને અશ્લેષા એ ત્રણ દિક દશી-ધનિષ્ઠા અને મતલિષા, જ્યેષ્ઠા અને મૃગશીર અશ્લેષા અને મયા નક્ષત્રો અલગ કેટલાએક કહે છે કે—અનિચિત્ત નક્ષત્ર વિદ્યાધરમણુનું છે

અહીં સાધ્ય-સાધકના જન્મનક્ષત્રનો કે બન્નેના નામ નક્ષત્રનો ત્રણમાંથી હરકોઈ એક ગણુ હોય તો બન્નેમાં અતિ-પ્રીતિ રહે છે, એકનો દેવગણ અને બીજાનો મનુષ્યગણ હોય તો મધ્યમ પ્રીતિ રહે છે, તથા શેષગણો એટલે-દેવ અને રાક્ષસ, અથવા મનુષ્ય અને રાક્ષસ ગણના નક્ષત્રો હોય તો તે અશુભજ છે. ઉદયપ્રભાસૂરિ કહે છે કે-રાક્ષસગણ સાથે દેવ-ગણ હોય તો બન્નેમાં વૈર, અને મનુષ્ય ગણ હોય તો બન્નેનું કે એકનું મૃત્યુ થાય છે.

કદાચ શુભરાશિકૃત, મહામૈત્રી, શ્રેષ્ઠયોનિ, અને ગૌણનો મનુષ્યગણ હોય તો મુખ્યનો રાક્ષસગણ પણ શ્રેષ્ઠ છે.

ગણતરક.

	સાધક-દેવ અ. મૃ. પુ. પુ. દ. સ્વા. અ. મ. ર.	સાધક-મનુષ્ય ભ. રો. આ. પૂર્વા. ઉત્તરા.	સાધક-રાક્ષસ કૃ. મૃ. મ. મિ. વિ. ત્યે. મ. પ. રો.
સાધ્ય દેવ	અતિપ્રીતિ	મધ્યમપ્રીતિ	વૈર
સાધ્ય મનુષ્ય	મધ્યમપ્રીતિ	અતિપ્રીતિ	મૃત્યુ
સાધ્ય રાક્ષસ	વૈર	મૃત્યુ (શુભ)	અતિપ્રીતિ

અધ્યરો	રાશિ	નક્ષત્ર	માનિ	મળ	નાડી	કુલ	વર્ષ	અતિ	સ્વામી	નામ
અ	મે.	કૃત્તિ	મેષ	રા.	અં.	૫.	અ.	રા.	ભૌ.	૩
૪ ૭ ૭	ર.	કૃત્તિ	મેષ	રા.	૧	શુ.	..
આ	ર.	રોહિ	માપ	મ.	૫.	..	૪
મી	મિ.	મૃગ	સાપ	દે.	મ.	..	ક	શુ.	કુ.	૫
ક	મિ.	આર્દ્રા	કૃત	મ.	આ.	મ.	..	શુ.	કુ.	૬
૬ ૭	મિ.	પુન	ગિતા	દે.	૭
ખા	મ.	અભિ	નેગી	વિષા	+	૫	..	૧.	મ.	+
ખાલુ	મ.	મગ	વાનર	૩	અં.	૫	..	૧.	..	૪
ખેખે	મ.	પનિ	મિદ	મ.	મ.	૫	..	૧.	..	૫
મગી	ક.	૧.
પુ મે	..	સન	ચોડે	રા.	આ.	૬
મે	મિ.	આર્દ્રા	કૃત.	મ.	આ	મ	..	૫	કુ	૬
૫ ૬	મી	રે	લાથી	દે	અં.	૫	મ	આ.	કુ	૬
મી ચી	મે.	અભિ	ચોડે	દે	આ.	૫	..	ક.	મં.	૭
મુ ૩	મિ.	આર્દ્રા	કૃત	મ	આ.	મ.	..	૫	કુ	૬
મા	મ.	રે પા	નેગી	મ.	અં.	૫	..	૧.	ક.	૭
૭ ૭	મ.	અભિ	નેગી	વિષા	+	૫	+
મુનેને	મી	કુઆ	ચાપ	..	મ.	૫	..	આ.	કુ	૮
૫	સિં.	પના	ઉતર	મ.	..	૫	..	ક	ક	૮

ભા. જી.	ધ.	મૂળ	કૂતરો	રા	આ.	પ	પ	સ.	મ.	૧
જૂ.	ધ.	પૂ-વા.	વાંનરો	મ.	મ.	પ	"	સ.	મ.	૨
જે	ધ.	ઉ-વા.	નોળા	મ.	મ.	પ	"	"	"	૩
જો	મ.	"	"	"	"	"	"	વે.	મ.	૩
મા મી	સિં.	મધા	ઉંદર	રા.	મ.	મ	"	સ.	સ.	૧
મૂ મ										
મો	"	પૂ-રા.	ઉંદર	મ.	મ.	મ	"	"	"	૨
મા મી	વો.	જ્યે	હરણ	રા.	આ.	પ	પ	ખા.	મ.	૬
મૂ										
મે મે	ધ.	મૂળ	કૂતરો	"	આ.	પ	"	સ.	મ.	૧
ર જ	ઉ.	ચિત્રા	વાંનરો	"	મ.	મ	"	સ.	મ.	૫
ર ર										
ર ર ર	"	પ્વાલિ	બેસ	દે	મ.	મ	"	"	"	૧
સ	મે	અમિ	મોડો	દે	આ.	પૂ	"	સ.	મ.	૧
જી જી	મે	જર.	હાથી	મ.	મ.	પૂ	"	સ.	"	૨
જી જી										
વા વી	૫૫	રોહિ	સાપ	"	મ.	પૂ	"	વે.	મ.	૪
પૂ										
વે વે	૫૫	મૂળ	"	દે	મ.	"	"	"	"	૫
સ	મી	ઉ-વા.	ગાય	મ.	"	પ	સ	ખા.	મ.	૮
૫	ક.	હરણ	બેસ	દે	આ.	મ	"	વે.	મ.	૪
સસીસ	કું.	સાત	મોડો	રા.	આ.	પ.	"	સ.	મ.	૬
સે સો	"	પૂ-આ	સિંહ	મ.	"	"	"	"	"	૭
હા	મિ.	પૂન	જિંજી	દે	"	મ.	"	"	મ.	૬
હી	ક.	પૂન	"	"	"	"	"	ખા.	મ.	૬
હા હે	ક.	પૂખ	મોડો	દે	મ.	મ.	સ.	ખા.	મ.	૮
હા										

કાર્ય દાર.

સામાન્ય રીતે દરેક કાર્યોમાં શુભ માત્ર, પક્ષ, તિથિ, કરણ, નક્ષત્ર અને વાર જોઈને મુદૂર્ત લેવું; તે પછી દરેક કાર્યોમાં નક્ષત્રશુદ્ધિ વિશેષ જોવી પડે છે, જેથી અન્યકાર સૂરિ મહારાજે કાર્યદારમાં વિશેષનાએ નક્ષત્રનીજ શુદ્ધિ દેખાડેલ છે, જે માટેની તિથિ વાર વિગેરેની શુદ્ધિ અન્ય અન્યોમાંથી શ્રદ્ધા કરવી.

અહીં પ્રથમ વિધારંભના વાર અને નક્ષત્રો કહે છે—

ગુરુ બુહો ઓ સુવકો ઓ,

સુંદરા મજિભમો રવી ।

વિજારંભે સસી પાવો,

સણી મોમા ય દારુણા ॥ ૧૦૨ ॥

મિગસિર-અદા-પુસ્સો,

તિન્નિ ઉ પુવ્વા ઉ મૂલમસ્સેસા ।

હત્થો ચિત્તાઈ તહા દસ,

બુદ્ધિકરાઈ નાણસ્સ ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થ—વિધારંભમાં ગુરુ બુધ અને શુક્ર સુંદર છે, રવિ મધ્યમ છે, સોમ દુષ્ટ છે, શનિ અને મંગળવાર દારુણ છે. ॥ ૧૦૨ ॥ મૃગશીર, આર્દ્રા, પુષ્ય, ત્રણ પૂર્વા, મૂળ, અશ્લેષા, હસ્ત અને ચિત્રા; એ દસ નક્ષત્રો જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરનારાં છે. ॥ ૧૦૩ ॥

વિવેચન—વિધારંભ કરવામાં ગુરુવાર બુધવાર અને શુક્રવાર શ્રેષ્ઠ છે, રવિવાર મધ્યમ છે, સોમવાર દુષ્ટ છે અને મંગળવાર તથા શનિવાર દુઃખ આપનાર છે. અન્યસ્થાને રવિવારને પણ શુભજ કહેલ છે. નારાયણ માં કહ્યું છે કે—

“ વિદ્યારમ્ને ગુરુઃ શ્રેષ્ઠો, મધ્યમો મૃદુ મામ્કરો ।

મરજં મન્દમોમામ્માં, નો વિદ્યા કુષ્ઠમોમયોઃ ॥૧૧॥ ”

અર્થ—“વિદ્યારંભમા શુરૂ શ્રેષ્ઠ છે, શુક્ર અને ઋષિ મધ્યમ છે, શનિ અને મંજુવટે મૃત્યુ ઘાય છે, તથા બુધ અને મોખવારે વિદ્યા ઘટતી નથી ॥૧૧॥” બૃહદ્વજ્યોતિઃસારમા કથ્યું છે કે—

“ વિદ્યારમ્નઃ ગુરુગુરુમિનજેષ્ઠમિટાર્થદાયી ”

અર્થ—“ શુરૂ શુક્ર અને બુધવારે કરેલ વિદ્યારંભ અતીવ અર્થને દેનાર છે ” ઉદયમ્ભસૂરિજી કહે છે કે—વિદ્યા રંભમાં જ્ઞાનવાદો અનુક્રમે—આયુષ્ય, જ્ઞાના, મૃત્યુ, ભગ્ની, બુદ્ધિ, સિદ્ધિ અને મૃત્યુ આપે છે.

અન્યકાર સુરિ મદારાજ બીજી ગાથાથી જ્ઞાન ભજન પાના નક્ષત્રો જણાવતા કહે છે કે—મૃગશર, આર્દ્રા, પુષ્ય, પૂર્વાશ્વિની, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાબાદપદ, મૂળ, અશ્લેષા દક્ષિણ અને ચિત્રા, જે દસ નક્ષત્રો જ્ઞાનનો વૃદ્ધિ કરનારા છે આ દસ નક્ષત્રોને કથાનંદગસ્ત્રમાં જ્ઞાન ભજનમાં એક કહેતા છે. અન્ય કથાને બીજા પાંચ નક્ષત્રો કથા છે. નારદચંદ્ર અને ‘આરંભસિદ્ધિમાં જ્ઞાન ભજન માટે—અપિની, સુમ શર. આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અશ્લેષા, પૂર્વાશ્વિની, દક્ષિણ, ચિત્રા, સ્વાતિ, મૂળ, પૂર્વાષાઢા, સ્વત્વ, ધનિષ્ઠા, શનિશિવા અને પૂર્વાબાદપદ જે મોગ નક્ષત્રો શુભ કથા છે બૃહદ્વજ્યોતિઃસારમાં શતભિપાને ન સ્વીકારતા અબીય અને રેવતી સાથે સત્તર નક્ષત્ર, તથા બૃહદ્વજ્યોતિઃસારમાં આર્દ્રા નક્ષત્ર સિવાયના ૫૬૨ નક્ષત્ર પણ મનાતે તે; દુષ મેત્ર અને રેવતી નક્ષત્રને શુભ કહેત છે

જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે બન્ને પક્ષની ૨-૩-૫-૧-૧૦-૧૧ અને ૧૨ તિથિઓ શુભ છે. ૧૦૫ તિથિઓ માટે નારદચંદ્રમાં કહે છે કે—

૧ વિદ્યારંભેષ્ઠી શુક્ર-પૂર્વશુ સ્વત્વનંદે ।

દશતે શતભિવજ્યોતિ-વિજ્યુ અન્નદારે ૬ ૧ ૬

આ આઠ સિવાયના બાકીનાં નક્ષત્રો ક્ષૌરકર્મમાં મધ્યમ અને વિમધ્યમ છે, જેની દરેક રીતની શુદ્ધિ અન્ય અન્યોમાં આ પ્રમાણે છે—પ્રથમના લોચમાં અને ક્ષૌરમાં ૨-૩-૫-૭ ૧૦-૧૧-૧૨-૧૩ તિથિ, સોમ બુધ ગુરુ અને શુક્રવાર, અશ્વિની મૃગશિર પુનર્વસુ પુષ્ય હસ્ત ચિત્રા સ્વાતિ જ્યેષ્ઠા શ્રવણ ધનિષ્ઠાં શતભિષા અને રેવતી નક્ષત્ર તેજ દાહો, શુભ તારા બળ, કેન્દ્રિયા સૌમ્ય ગ્રહો, અને ૩-૬-૧૧ સ્થાને ફર ગ્રહો હોય તો તે શુભ છે. ક્ષૌરમાં રિક્તા અભાસ વર્ત્ય છે, કેન્દ્રિયા ફર ગ્રહો પણ અતિ અશુભ છે. હર્ષપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—
 “ તારાસુદંબરં એટલે—તારાશુદ્ધ દિવસે ક્ષૌર કરવું.”
 બ્યવહારે પ્રકાશમાં ચંદ્ર બળને પણ આવશ્યક માનેલ છે. સુદૂર્ત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે-કર્ક કન્યા ધન અને કુંભનો સૂર્ય હોય ત્યારે જન્મભાસમાં, જન્મ નક્ષત્રમાં, દેવ પૂજના દિવસે અને અભિષેકના દિવસે પણ ક્ષૌર કરાવવું નહિ. બહુજન્યોતિઃસારમાં કહ્યું છે કે-રવિવારે ક્ષૌર કરાવે તો એક માસ આયુષ્ય ઘટે છે. સોમવારે સાત માસ વધે છે, મંગળવારે આઠ માસ ઘટે છે, બુધવારે પાંચ માસ વધે છે, ગુરુવારે દસ માસ વધે છે, શુક્રવારે અગીયાર માસ વધે છે; અને શનિવારે સાત માસ ઘટે છે.

ત્યાર પછીના નિરંતરના ક્ષૌર માટે એવો નિયમ છે કે—તેલ મઈન કર્યું હોય, નાહ્યો હોય, જમ્યો હોય, આબૂપણ પહેર્યા હોય, યુદ્ધ માટે તૈયાર થયો હોય, રજસ્વલા સ્ત્રી હોય ત્યારે, વિદ્યારંભના દિવસે, રાત્રે, વ્રણે સંધ્યામાં, પર્વ દિવસે, ધર્મ મહોત્સવના દિવસે, પ્રતિષ્ઠા વિગેરે શુભ કાર્ય કર્યા હોય તે દિવસે, જન્મ દિવસે જન્મ નક્ષત્રમાં, રિક્તા અભાસ પુનમ અને એકમ તિથિએ, ગત ક્ષૌર દિવસથી નવમે દિવસે, પૃત્તિકાદિ ચાર નક્ષત્રોમાં, તથા લાગણાગટ ■ પૃત્તિકામાં, આઠ રોહિણીમાં, વ્રણ અનુરાધામાં, ચાર ઉત્તરામાં, પાંચ મધ્યામાં અને એક મૂળમાં ક્ષૌર કરાવવું નહિ. વિશેષના એટલી છે કે-રાગની આત્મથી, મૃત્યુના સત્કમાં, કેદમાંથી

મુટતાં, ઘરમાં, સ્ત્રીના કાર્યમાં, તીર્થમાં અને મતાદિકમાં દોર કરાવવું હોય તો ઉપરોક્ત વાર, નક્ષત્ર, નવમેઃ દિવસ, વિગેરે શુદ્ધિ જોવાની આવશ્યકતાજ નથી.

રાજના દોર માટે ઉદયમળસૂરિ કહે છે કે—રાજએ પાંચમે પાંચમે દિવસે, શુભ તારાએ, અને શુભ કાળદોરામાં રમણકર્મ કરાવવું; તથા નખ ઉતારવા માટે દોરનાં નક્ષત્રો, રવિ સિવાયના વારો અને તે દરેકની દોરા શુભ છે.

હવે કર્ણવેધ અને રાજના દર્શનનાં નક્ષત્રો કહે છે—(માંડિની ૭૬)

મિગ-અણુ-પુણ પુસ્તા જિહ્વ-રેવ-ડસ્તિણીઆ,
સવણ-કર-સચિત્તા સોહણા કણવેહે ।

કર-સવણ-ડણુરાહા રેવ-પુસ્ત-ડસ્તિણીઆ,
મિગ-ધણિ-ધ્રુવ-ચિત્તા દંસણે મૂવઈણાં ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ—કર્ણવેધમાં મૃગશર, અનુરાધા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, રેવતી, આશ્વિની, શ્રવણ, હસ્ત, અને ચિત્રા, નક્ષત્રો શુભ છે. તથા રાજના દર્શનમાં હસ્ત, શ્રવણ, અનુરાધા, રેવતી, પુષ્ય, આશ્વિની, મૃગશર, ધનિષ્ઠા, ધ્રુવ અને ચિત્રા નક્ષત્રો સારાં છે.

વિવેચન—આગકને કે મુનિરાજને કર્ણવેધ કરાવવો હોય ત્યારે જો મૃગશર, અનુરાધા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, રેવતી, આશ્વિની, શ્રવણ, હસ્ત અને ચિત્રા નક્ષત્ર હોય તો શુભ છે. ઉદયમળસૂરિ—કર્ણવેધમાં ધનિષ્ઠા તથા ત્રણ ઉત્તરનો, અને મુદ્ધર્ત્ ચિંતામણિકાર—રેહિત્તી, મૃગ, ચતુષ્પા, સ્વાતિ, તથા ત્રણ ઉત્તરના નક્ષત્રનો પણ સ્વીકાર કરે છે. અહીં નક્ષત્રોની શુદ્ધિ અને આવશ્યક માનેલ છે, પણ મુદ્ધર્ત્ ચિંતામણિમાં કર્ણ છે કે—જન્મના વિષમ વર્ષ, ચામોગું, ચેત્ર પોષ અને જન્મમાસ સિવાયના માસોમાં રિજા સિવાયની વિષમ તિથિઓમાં, રવિ સોમ બુધ કે ગુરવારને

દિવસે તથા મિથુન કન્યા ધન કુંભ અને મીન લગ્નમાં કર્ણ-
વેધ કરાવવો જોઈએ, આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં કર્ણ છે
કે—સૌમ્ય ગ્રહો ત્રીજા-કે અગીયારમાં ભુવનમાં હોય અને
સૌમ્યગ્રહની દૃષ્ટિ કૂરગ્રહથી રહિત શુભ લગ્ન સ્થાનમાં જતી
હોય તો કર્ણવેધ શુભ છે.

સૂરિ મહારાજ ઉત્તરાર્ધ ગાથાથી નૃપદર્શનના નક્ષત્રો
દેખાડતાં કહે છે કે—રાજના દર્શનમાં અશ્વિની, રોહિણી,
મૃગશ્રર, પુષ્ય હસ્ત, ચિત્રા, અનુરાધા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા ત્રણ
ઉત્તરા અને દેવતી. નક્ષત્રો શુભ છે. અન્ય સ્થાને આ કાર્યમાં
રવિવાર મંગળવાર શુક્રવાર ૧-૩-૧૩-૧૫ તીથીઓ અને
બદ્રા કરણ શુભ કહેલા છે રવિવાર અને બદ્રા વધારે શુભ છે.
નૃપાદિકની સેવા માટે કર્ણ છે કે—પંડિત તથા લકૃષ્ણાએ લગ્નમાં
શુભ ગ્રહ હોય, ૧૦ કે ૧૧ સ્થળે રવિ કે મંગળ હોય, અને
યોનિવૈર વિગેરેની શુદ્ધિ હોય તો સ્વામીનો આશ્રય કરવો
રાજ પામે જતાં પૂર્ણ નાસિકાનો પગ આગળ સ્થાપવો.

હવે વસ્ત્રધારણના વારો કહે છે—

સૂરે જિણણં સસી અદં, મલિણં સણિધારિણં ।
ભોમે દુક્ષ્વાવહં હોદ્, વત્થં સેસેહિ સોહણં ॥૧૦૭॥

અર્થ—રવિવારે ધારેલ વસ્ત્ર, (જલદી)
જીર્ણ થાય છે, સોમવારે ધારેલ આર્દ્ર થાય છે,
શનિવારે ધારેલ મલિન રહે છે, મંગળવારે દુષ્પ-
દાયક થાય છે અને બાકીના વારે ધારણ કરેલ
વસ્ત્ર સાફ છે. ॥ ૧૦૭ ॥

વિવેચન—નવું વસ્ત્ર ધારણ કરવામાં રવિ, સોમ,
મંગળ અને શનિવાર નિષેધ છે; તથા પુષ્ય શુક્ર અને શુક્ર શુભ
છે તેમાં નવું વસ્ત્ર ધારણ કરવાને દિવસે રવિવાર હોય તો
વસ્ત્ર દુક મુદનમાં જતી બાધ છે, સોમવાર હોય તો બીનુંજ
રહ્યા કરે છે, અર્થાત—ન્દાવાના કે વસ્ત્ર પિતુ પડે તેવા પ્રમંગલ

બહુ આવે છે; મંગલવાર હોય તો પહેરનારને ચોક રહ્યા કરે છે; શનિવાર હોય તો મેલુ રહ્યા કરે છે, અને બુધ શુક્ર કે શુક્ર હોય તો દરેક રીતે આનંદ પ્રવર્તે છે. અન્ય સ્થાને કહ્યું છે કે—બુધ શુક્ર અને શુક્રવારે નવું વસ્ત્ર ધારણ કરવાથી ધન જ્ઞાન અને સુખ મળે છે. બૃહત્સપ્તયોગિતિઃસારમાં કહ્યું છે કે—શુક્રવારે પહેરેલ નવું વસ્ત્ર પ્રિયસગમ માટે યાય છે અહીં દર્શાવેલ વારો વિશેષતાએ સાધુના સ્વેત વસ્ત્ર માટે છે એટલે દરેક પ્રકારનાં વસ્ત્રો માટે સામાન્ય રીતે શુભાશુભ સમજવાના છે. જેથી કેટલાએક આચાર્યો વિવિધરંગી વસ્ત્રો માટે કહે છે કે—મંગળ વિગેરે ૭ વારોમાં અતુકમે લાલ, લીલું, સ્વેત, સ્વેત, કાશું અને પીશું વસ્ત્ર પહેરવું તે શુભ છે. અહીં એમ માની શકાય છે કે—બુધ શુક્ર અને શુક્રવારે દરેક રંગનાં નવાં વસ્ત્રો પહેરી શકાય છે. વળી જે ગ્રહને જેવો રંગ છે તેવા રંગનાં વસ્ત્રો તે ગ્રહના વારે ધારણ કરે તો વિરૂદ્ધ વાર પણ શુભ છે. નવી કાંબળી ધારણ કરવામાં રવિ મળુ શુભ છે. નવા વસ્ત્રમાં દગ્ધા નિમિ અશુભ છે અને ૧-૨-૩-૧૩-૧૫ અતિ શુભ છે.

નક્ષત્રો માટે ઉદયપ્રભસૂરિ કહે છે કે—નવાં વસ્ત્ર ધારણ કરવામાં અશ્વિની, શકિલ્લી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ઉત્તરાશ્વિની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, અનુરાધા, ઉત્તરાપાદા, ધનિષ્ઠા, ઉત્તરા ભાદ્રપદ અને રેવતી નક્ષત્રો શુભ છે. તેની ટીકામાં કહ્યું છે કે—આશ્વિની વિગેરે નક્ષત્રોમાં નવું વસ્ત્ર ધારણ કરે તો અતુકમે ૧ નષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ, ૨ મૃત્યુ, ૩ અગ્નિદાહ, ૪ અર્ધ સિદ્ધિ, ૫ મૂપક ભય, ૬ મૃત્યુ, ૭ ધનપ્રાપ્તિ, ૮ ધનપ્રાપ્તિ, ૯ ચોક, ૧૦ મૃત્યુ, ૧૧ સજ્જભય, ૧૨ સ પત્તિ, ૧૩ કાર્યસિદ્ધિ, ૧૪ વિદ્યાપ્રાપ્તિ, ૧૫ મિષ્ટાન્ન, ૧૬ પ્રીતિ, ૧૭ મિત્રપ્રાપ્તિ, ૧૮ વસ્ત્રદરણ, ૧૯ જગમાં નાશ, ૨૦ રોગ, ૨૧ અતિ મિષ્ટ-ભોજન, ૨૨ નેત્ર બાધિ, ૨૩ ધાન્યપ્રાપ્તિ, ૨૪ વિષભય, ૨૫ જગભય, ૨૬ ધનપ્રાપ્તિ; અને ૨૭ રત્નપ્રાપ્તિ; એ પ્રમાણે કળ મળે છે.

મોખા-ચને ધંચગી મની યીને અરંકર અને લાવ
વમો માટે મંગળ ગુપ્ત શકવાગઃ નથા અવિની, દમન, મિત્ર,
સ્વાતિ, વિશાખા, અનુગામા, ધનિષ્ઠા અને કેતની નક્ષત્રે-૪
શુભ છે; પણ વચ માટે કહેલા બીજા નક્ષત્રો અશુભ છે; અહીં
વચ અને અશંકારો ધારણ કરવામાં વિશેષના અંદાજી છે કે-૩૩
વડિલ અને રાજાએ આપેલ નથા, વિવાદ ઉત્પાદ કે ઇન્દ્રામ્બ
મળેલ વચ નિઃશંકપણે નિશ્ચયિત ગણ્ય ધારણ કરવું.

અદ્યકેદપચૂચની વૃત્તિમાં કયું છે કે-અમ્બને લાવ
વચની એવાલા માટે નીકળેલ ગાધુને જે પ્રથમ વચ મળે તે
ફાટેલું, બળેલું, અને મશ છાણ કે માટીથી ખરડાયેલું હોય
તો તેના ત્રણ આડા અને ત્રણ ઉભા એમ નવ ભાગ કરવા
અને તેમાં અનુક્રમે—૧ દેવ, ૨ અમુર, ૩ દેવ, ૪ મનુષ્ય,
૫ રાક્ષસ, ૬ મનુષ્ય, ૭ દેવ, ૮ અમુર, અને ૯ દેવની સ્થાપના
કરવી. આ નવ ભાગમાંથી જે ભાગના મધ્યમાં ફાટયું જગ્યું
કે ખરડાયું હોય તો તેનું નિમિત્તજ્ઞાન આ પ્રમાણે છે—

“ દેવેષુ ઉત્તમો નામો, માણુમેષુ અ મગ્ગિમો ।

અમુરેષુઅ બ ગેલગ્રં, મરણં માણ રક્ષમે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“જો તે બળેલા કે ફાટેલા વચનો ભાગ દેવના
અંશમાં હોય તો તેના માલીકને ઉત્તમ લાભ મળે છે, મનુ-
ષ્યના અંશમાં મધ્યમ લાભ થાય છે, અમુરના અંશમાં રોગ
થાય છે, અને રાક્ષસના અંશમાં મૃત્યુ થાય છે ॥ ૧ ॥”
હવેલ પલ્લ કહે છે કે-દેવાદિ ચાર અંશમાં કપાયું ફાટયું કે
બળ્યું હોય તો માલીકને અનુક્રમે ભોગ, પુત્ર, રોગ અને મૃ-
ત્યુની પ્રાપ્તિ થાય છે. ઉદયપ્રભ સૂરિ કહે છે કે-તે વચ
ફાટે કે બળે ત્યારે વદન વાપર્યા વિનાનું હોય તો દેવવાદિક
અંશમાં કહેલ ક્ષણ વિશેષ પ્રમાણમાં મળે છે, અને તે વચ
જેટલો વખત વાપરેલું હોય તેટલા પ્રમાણમાં ઓછું ઓછું
ક્ષણ મળે છે. જો દેવાદિક અંશના મધ્યમાં ફાટે કે બળે તોય
આ ક્ષણ સમજવાનું છે. પણ હરકોઈ અંશના છેડામાં ફાટ

વિગેરે પડે તો તે શુભ અંશ હોય તો પણ તેનું ફળ અશુભ જ મળે છે. આ પ્રમાણે પધારી આગ્રન વિગેરેમાં પણ શુભ-શુભ ફળ સમજવું.

વળી આરેના અંશમાં ફાટે જળે કે ખરડાય ત્યારે કમળ છત્ર, પ્વજ, તોરણ, મૃગ, કમ્બ અને અષ્ટ મંગળ વિગેરેની આકૃતિ થાય તો તે શુભ છે; અને ખર, ઉટ, કાક, સાપ, શિયાળ, પુષ્ક, ફૂરો કે વડ વિગેરે આકૃતિ થાય તો દેવાંદ્ય દોષ છતાં અશુભ છે નાના બાગકાને પ્રથમ વસ્ત્ર પહેરાવવું દોષ ત્યારે ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૧૧-૧૩ તીર્થોએ સોમ બુધ શુક્ર શનિ અશ્વિની રોહિણી દરુન અશ્લેષા વિશાખા ત્રણ ઉતરા અને રેવતી એક છે.

નવાપાત્ર વાપરવાનાં નક્ષત્ર અને વાર કહે છે

**મિગ-પુસ્ત-ડસિણી હત્યા-ડુગરાહા ચિત્ત-નેવઈ ।
સોમો ગુરુ અ દો વારા, પત્તવાવરણે સુહા ॥ ૧૦૮ ॥**

અર્થ-મૃગશર, પુષ્ક, અશ્વિની, દરુન, અનુ-રાધા, ચિત્રા અને રેવતી નક્ષત્રો; તથા સોમ અને ગુરુ એમ બે વારો પાત્ર વાપરવામાં સારાં છે. ॥ ૧૦૮ ॥

વિવેચન- નવાં પાત્રાં વાપરવાં હોય ત્યારે સોમવાર અને શુક્રવાર; તથા અશ્વિની, મૃગશર, પુષ્ક, દરુન, ચિત્રા, અનુરાધા, અને રેવતી નક્ષત્રો હોયતો શુભ છે. અન્યરથાને-બુધ સ્વાતિ અને ચતુર્થ નક્ષત્રો પણ શુભ કહ્યા છે

દરે નષ્ટ પ્રાપ્તિનાં નક્ષત્રો કહે છે-

**જામાદમુહા ચડ ચડ,
અસિણાઈ કાણ ચિપડ સડજંધા ।
દુસુ વસ જાઈ સડજે,
અંધે લગ્નમ્ ગયં વસ્યુ ॥ ૧૦૯ ॥**

અહો પૂર્વાર્ધ કુંડળીમાં હોય તો વસ્તુ ધામમાં છે, અને ઉત્તરાર્ધ કુંડળીમાં હોય તો વસ્તુ ધામ બહાર હોય છે, તથા તે સ્થાનમાં જે બગવાન હોય તે ઉપરથી અનુક્રમે-દેશ, સ્થાન, ઘર કે ગામની અંદર કે બહાર છે એમ સમજવું.

સ્થિર લગ્ન હોય, ધનેશ પુષ્ટ હોય, ધનને જોતો હોય અને અષ્ટમેશ નબળો હોય તો વસ્તુ ક્યાંક ભૂલથી મૂકાયેલ છે પણ સાંભરતી નથી, અથવા વસ્તુ ઘરમાંથી ગઈ નથી એમ જણવું; પણ ચર લગ્ન હોય, અને બીજું પણ વિપરીત હોય તો વસ્તુ ઘરમાં નથી, એમ જણવું. વળી અષ્ટમેશ લગ્નમાં હોય, લગ્ન કેન્દ્ર અને લગ્નેશ શુભ શ્રદ્ધવાળાં હોય, લગ્નેશ લગ્ન કે કેન્દ્રમાં હોય, અથવા શુભઅહો આઠમે કે બારમે ન હોય, અથવા લગ્નેશ અને એકાદશેશનો યોગ થાય તો જરૂર વસ્તુ પાછી મળે છે. તથા—લગ્ન લગ્નેશ અને કેન્દ્ર દૂર શ્રદ્ધવાળાં હોય, અથવા અષ્ટમેશ સૌમ્યઅહ સાથે હોય, અને સૌમ્ય શ્રદ્ધ સાથે કેન્દ્રમાં પડ્યો હોય, અથવા મૃત્યુ અને વ્યય સિવાયના ભુવનોમાં દૂર શ્રદ્ધ પડ્યા હોય તો તે વસ્તુ જાય છે. પણ અષ્ટમેશ સાતમા ભુવનમાં હોય તો ચોર મૃત્યુ પામ્યો છે એ પ્રમાણે જણવું.

અહીં સાતે શ્રદ્ધના અનુક્રમે—મૂળ, ધાતુ, ધાતુ, જીવ, જીવ, મૂળ અને ધાતુ દ્રવ્યો છે ચોરસ, સ્થૂળ, ચોરસ, ગોળ, ગોળ, ખંડ અને દીર્ઘ આકૃતિઓ છે. મોતી, રૂપું, ત્રાંબું, સોનું, રત્ન, રૂપું અને લોહું (રાદુનું હાડકું) અથવા ત્રાંબુ, મણિ, સોનું, હાંત્રું, રૂપું, મોતી અને લોહું ધાતુઓ છે. પશુભૂમિ, જળ, દગ્ધસ્થાન, લાકડું, મંદિર, પાણી, અને અગ્નિ સ્થાનો છે. ઉંચી, સમ, ઉંચી, તીરછી, સમ, તીરછી અને નીચી દષ્ટિ છે. અહોની દિશા અને જાતિ પહેલાં (પૃષ્ઠ ૩ તથા ૨૮૩ માં) ઠહેવાઈ ગયાં છે.

ચોર પ્રશ્નમાં બાર ભુવનના ચોરો અનુક્રમે—ઘરધાત્રી, બંડારી, બાઈ, માના, પુત્ર, શત્રુ, સ્ત્રી, ચોર. પૂજ્ય, રાજા, નોકર, અને સ્ત્રીઓ છે. વિગ્રેષ બાલુવા ઇચ્છનારે અન્ય પ્રશ્ન પ્રશ્નોમાંથી જોઈ લેવું.

ચોરી અને રોગ-જ્ઞાન ચક્ર.

નંબર.	રેખ.	દિશા	વગુરુધર્મ વર્ષ + દિન	વાર મેળો રોમ પીઝા દિન	રોમ		
					પાદ. ૧	પાદ. ૨	પાદ. ૩
૭૦.	મી	૮	મંગ	મો. સુ. ૨૧	૧૦	૭૭	૩૨
૭૦.	મી	૫	૩ દિન	૨૦ જુ. સ. ૫.	૬	૦	૦
૨૦.	રે	૭	ધીમે	જુ ૨૮	૫૦	૧૦	૦
૨૦.	આ	૫	તુરત	સ. ૭	૬	૧૩	૧૦
૨૦.	મી	૮	ધીમે	૧૨-મત્યુજ	૭	૧૩	૧૦
૭૦.	મી	૫	રોષધધી	મ. જુ. મત્યુ	૧૫	૧૨	૪૬
૫૦.	રે	૭	નહી	સો. જુ. મત્યુ	૪૫	૭	૨૫
૫૦.	આ	૫	મંગ	૨. જુ. સ. ૨૫	૭	૧૨	૨૧
૭૦.	મી	૮	નહી	સો. જુ. ૧૬	૭	૦	૪૫
૭૦.	મી	૫	મંગ	૨. જુ. સ. ૧૩+૫	૭	૨૦	૦
૫૦.	રે	૭	નહિજ	મો. જુ. ૧૧	૧૩	૭	૦
૭૦.	આ	૫	૭ + ૨૫	સો. જુ. (૨૫)	૧૪	૭	૮
૨૦.	મી	૮	૫-૩+૨૦+૩	૨. જુ. સ. ૧૦	૮	૪	૫
૫૦.	મી	૫	૩૦ + ૫-૧	સો. જુ. (૧૭)	૩	૬	૧૦
૭૦.	રે	૭	૮ + ૧	૨. જુ. સ. ૧૦	૧૦	૧૨	૦
૫૦.	આ	૫	૧	૨. સ. ૧૫	૪૮	૧૨	૨૫
૭૦.	મી	૮	૩+૧૦+૧૫	જુ. (૧૭)	૩	૧૫	૦
૭૦.	મી	૫	૫-૧+૩૦+૩	જુ. ૩૨ + મુ.	૪૫	૧૬	૦
૫૦.	રે	૭	નહિજ	૨. સો. સ. (૭)	૧૫	૦	૦
૫૦.	આ	૫	તુરત	મો. જુ. ૫+૧૦	૬૦	૧૬	૦
૭૦.	મી	૮	૧૫ + ૨૫	જુ. ૨૦	૧૫	૧૨	૨૦
૭૦.	મી	૫	નહી	૨. જુ. ૨૦	૫	૫	૫
૭૦.	રે	૭	નહી	૨ મ. મત્યુ	૩	૨૦	૧૬
૫૦.	આ	૫	૧ + મંગ	૨ મ. (૧૫)	૨૭	૨૦	૩
૫૦.	મી	૮	૨૮	જુ. જુ. ૮	૮	૧૮	૧૬
૫૦.	મી	૫	તુરત	૨. મ. ૧૦	૬	૦	૧૨
૭૦.	રે	૭	નહી	સો. જુ. ૨૫	૧૦	૨૦	૨૦
૨૦.	આ	૫	૧૮	૫ જુ. ૧૫+(૧૫)	૮	૧૩	૦

લીઝ મુનિ રત્નવિશ્વય.

નારચંદ.

(५८)

रोग शांति दिन.

	प्रदर १	प्रदर २	प्रदर ३	प्रदर ४	कुल
अ	५	०	१	१३	१९
भ	१७	२०	२	१४	११
च	१५	१८	२२	२७	७८
ज	१७	३	२१	०	७
झ	२२	६	३	१६	३०
ञ	११	१३	०	२३	५७
ट	१७	१५	३	७	७
ठ	२३	११	१०	११	७८
ड	६	६	२५	१८	५८
ण	२१	३	१७	२०	२०
त	२०	२७	१५	२१	५७
थ	०	१०	०	१६	७
द	२३	१५	७	०	११
ध	११	१३	२५	११	११
न	२७	२०	१७	२२	५८
प	२३	१६	२३	२३	१५
फ	२५	२१	२८	१३	+
ब	१७	१४	०	३३	+
भ	०	२३	६	१५	७८
व	१५	३५	१८	११	५८
श	१५	१७	११	०	३०
ष	+	+	+	+	+
स	१४	२७	१३	१४	११
ह	१६	०	२३	२०	१५
र	२४	०	३	२४	११
ल	३१	१५	१८	३१	५८
ळ	२७	१२	२३	११	७
३	१५	१६	०	२०	+

सी० शुभाभागराजी.

વિસાહા કિત્તિઆ-ડસ્સેસા,

મૂલડદા ભરણી મહા ।

एयाहिं अहिणा दहो,

कट्टेणावि न जीवइ ॥ १११ ॥

અર્થ—વિશાખા, કૃત્તિકા, અશ્લેષા, મૂળ,
આર્દ્રા, ભરણી અને મધ્યામાં જેને સર્પ હસ્યે દોય
તે કષ્ટ કરીને પણ છુવે નહિ ॥ ૧૧૧ ॥

વિવેચન.—ભરણી, કૃત્તિકા, આર્દ્રા, અશ્લેષા, મૂળ,
વિશાખા અને મૂળ; આ નક્ષત્રો દૂર છે; તેથી તેમાં સર્પ
હસ્યે દોય તો તે મનુષ્ય ઠોણ પણ રીતે બચી શકતો નથી.
વિવેક (વક્તાસમાં તો અધિની, રાહિબી, ત્રણ પૂર્વા, ૫-૬
-૮-૯-૧૪ અને ૦)) તિથિઓ, સ્વિ મંગલ અને શનિવાર,
સવાર-સાંજની સંધ્યા અને સંક્રાન્તિ ઠાગમાં પણ દુઃખમૃ-
ત્યુયોગ કહેલ છે.

હવે રોગશાન્તિનાં નક્ષત્રો કહે છે—

पुण-पुस्त-उफा-उभ-रो—

द्विणीहि रोगोवसम सत्त दिणे ।

मूल-स्तिणि-कित्ति नवमे,

सवण-भरणि-चित्त-सयभिसेगदसे ॥ ११२ ॥

धणि-फर-विसाहिं पक्खे,

मह धीसइमे उपा-मिगे मासे ।

અગુરાહ-રેવઙ્ગ ચિરં,

તિપુવ્ય-જિટ્ઠ-ઽદ્-ઽસેસ-સાઙ્ગ મિંઙ્ગ ॥૧૧૩॥

અર્થ—પુનર્વસુ, પુષ્ય, ઉત્તરાશ્વિનિ, ઉત્તરાશ્વિનિ અને રેવઙ્ગીમાં વ્યાધિ થયો હોય તો સાત દિવસે; મૃગ, અશ્વિની. અને કૃત્તિકામાં વ્યાધિ થયો હોય તો નવ દિવસે; શ્રવણ ભરણી ચિત્રા અને શતભિષામાં વ્યાધિ થયો હોય તો અગીયાર દિવસે; ॥ ૧૧૨ ॥ ધનિષ્ઠા, હસ્તા, અને વિશાખામાં વ્યાધિ થયો હોય તો પંદર દિવસે; મઘામાં વીશ દિવસે, ઉત્તરાષાઢા અને મૃગશિરમાં વ્યાધિ થયો હોય તો એક મહિને; તથા અનુરાધા અને રેવતી નક્ષત્રમાં રોગ થયો હોય તો ચિરકાળે તેની શાંતિ થાય છે, પણ ત્રણ પૂર્વા (પૂર્વાશ્વિનિ પૂર્વાષાઢા પૂર્વાભાદ્રપદ) જ્યેષ્ઠા, આર્દ્રા, અશ્લેષા કે સ્વાતિમાં વ્યાધિ થયો હોય તો તેનું મૃત્યુ થાય છે ॥ ૧૧૩ ॥

વિવેચન—સ્પષ્ટ છે. આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં કહ્યું છે કે—ઉત્તરાષાઢામાં રોગ થાય તો બે માસે મરે, અને અશ્વિનિમાં રોગ થાય તો બે માસે જીવે છે. વગી રોગચામક નર્મ-ત્રાને તારાની અનુકૂળતા હોય તોજ રોગ શાંતિ થાય છે. *

* મુનિ શ્રી રત્નવિજયજીએ (૫૦-૬૦ વર્ષ પૂર્વે) લખેલ એક કૃત્તિ પત્રમાં વસ્તુ પ્રાપ્તિ અને નયનનાર પોતે રોગ પીડા દીનનો મોડો છે જેમાં જાણી ચિત્રા અને અનુરાધામાં મોટા પડેલાને જન્મપર, જન અને મોટીનકાળથી મૃત્યુ જન્માવેલ છે.

ચરણહુ મિડ મૂલે રોગનિશ્ચાસ હેઝ,

हवइ खलु पठत्तं ओसहं वाहिआणं ।

भिगु-ससि-पुण-जिह्वा-ऽस्सेस-साइ महाहिं,
न य कहवि विहेयं रोगमुत्ते सिणारणं ॥११४॥

અર્થ—ચર, લઘુ, મૃદુ અને મૂળ નક્ષત્રોમાં રોગીને ઔષધ આપ્યું હોય તો તે રોગના નાશનો હેતુ થાય છે; અને રોગમુક્ત પુરૂષે કોઈ પણ રીતે શુક્રવાર, સોમવાર, પુનર્વાસુ, જ્યેષ્ઠ, અશ્વિણ, સ્વાતિ અને મઘા નક્ષત્રમાં સ્નાન કરવું નહિ. ॥ ૧૧૪ ॥

વિવેચન—પ્રથમ ઔષધ ખાતું હોય ત્યારે ચર, લઘુ, મૃદુ અને મૂળ નક્ષત્રો; અર્થાત્-અશ્વિની, મૃગશર, પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, અનુરાધા, મૂળ, અભીષ, કર્કણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા અને દેવળી નક્ષત્ર હોય તો રોગનો નાશ થાય છે; અને દેહપુષ્ટિ થાય છે. અહીં વારો દર્શાવ્યા નથી, પણ ઔષધ લેવામાં રવિ અને સોમવાર શુભ છે, દ્વિસ્વભાવ લગ્ન તથા ભદ્રા કરણ સારાં છે. અન્ય સ્થાને વ્યાધિના પ્રતિકારમાં તિરણ નક્ષત્ર ઉત્તમ માનેલ છે.

પ્રશ્નશાનક્રમાં કહ્યું છે. કે-પ્રશ્નકુંડળીમાં જન્મ નક્ષત્ર અશુભ છે, ૧૪-૭-૧૦ ભુવનો અને તેના અધિપતિઓ અનુક્રમે-વૈદ્ય, જ્યોત્ષ્ઠ, રોગ અને રોગીના સંબંધવાળા છે. એટલે-તે તે સ્થાનોની પરસ્પર મૈત્રી ઉપરથી વૈદ્ય ઔષધ વિગેરેની અનુકૂળતા-મેળ, પરસ્પરની શત્રુતા ઉપરથી વૈદ્ય ઔષધાદિની પરસ્પર પ્રતિકૂળતા-ક્રમેળ, મુલ અહોના સંયોગથી વૈદ્ય વિગેરે વડે રોગહાનિ, અને કૂર અહોના સંયોગથી વૈદ્ય વિગેરે વડે રોગ વૃદ્ધિ ૧૧ગેરેનું જ્ઞાન થાય છે.

ବଞ୍ଚି ଶକ୍ତମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଉପରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳନା ପ୍ରଣାଳୀ, ତାହା
ବ୍ୟବସାୟ, ଶ୍ରମ, ବର୍ଷ, ଉପାଦାନ ଗ୍ରହଣ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶକ୍ତ ଉପ-

રથી કટુક વિગેરે રસવાળા ઔષધનું, પછેશથી કટુ વિગેરે કષ્ઠ વસ્તુથી આ રોગ થયો છે તેનું; ૧-૪ જગવાન હોય અને ૭ મું નિર્જળ હોય તો શીઘ્ર રોગદાનિનું; સ્પત્તમસ્થ ગ્રહ સૌમ્ય પુટ હોય તો ઔષધ વગર સજ્જ થશે એવું; સ્પત્તમસ્થ કે સ્પત્તમેશ ગ્રહો ઉપરથી રોગ પરીણાનું, અષ્ટમેશ ઉપરથી મૃત્યુનું-વાતક યોગોનું, અને દશમ બુવનની ચરાદિ રાશિ ઉપરથી રોગીનું ભ્રમવું ઉઠવું વિગેરે સ્થિતિનું, તથા દશમેશ ઉપરથી રોગીના જાતિવય વર્ષ વિગેરેનું જ્ઞાન થાય છે.

કાળજ્ઞાનમાં કહ્યું છે કે-આર્દ્રા, અશ્લેષા, મઘા, મૂળ, જ્યેષ્ઠા અને ભરણી નક્ષત્રમાં વૈધને બોલાવવા જવું નહીં. દૂતે પણ હાથમાં વાંસ લઈ એકાકીપણે વૈધને બોલાવવા જવું નહીં, કેમકે તે પ્રમાણે જાય તો રોગીનું જ્ઞાન દિવસમાં મૃત્યુ થાય છે. સ્વાતિ, અશ્લેષા આર્દ્રા પૂર્વા અને જ્યેષ્ઠામાં રોગી થયેલને ઔષધ આપવામાં કૃગની આશા રાખવી નહીં, અને સાધ્યાસાધ્યની તપાસ કરી ઔષધ આપવું.

આરંભસિદ્ધિની ટીકામાં કહ્યું છે કે-જનકોકત રિષ્ટ યોગ ન હોય, આઠમે સ્થાને ફર ગ્રહો હોય, છઠ્ઠે સાતમે અને બારમે સ્થાને ફર ગ્રહો નજ હોય, અને સૌમ્ય ગ્રહો જગવાન હોય ત્યારે ઔષધનું સેવન શુભ કારક છે. [જા. ૩-૮૨]

અન્યકાર સૂરિમહારાજ ઉત્તરાર્ધ ગાથાથી કહે છે કે-રોગીને માથે પાણી નાખવું હોય ત્યારે સોમવાર શુક્રવારને ત્યાગ કરવો, અને બીજા વારો લેવા. પુષ્કરભદ્રમાં બુધ તથા શુક્ર અને હર્ષપ્રકાશમાં શનિવાર વર્જ્ય કહેવ છે. નક્ષત્રોમાં પુનર્વસુ, જ્યેષ્ઠા અશ્લેષા, સ્વાતિ અને મઘા પત્ર અશુભ છે.

અન્યસ્થાને કહ્યું છે કે-રવિ મંગળ તથા શનિવાર, વિદિ, વ્યતિપાત, અશુભ ચંદ્ર, તથા અશુભ તારા રોગીના અભ્યાંગ સ્નાનને માટે અશુભ છે. (જા. ૩. ૭૦) તેજ યોગવાપૂર્વક સ્નાનને માટે આરંભસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે-આબાદીને ઈચ્છતા પુરૂષે ૨-૬-૮-૧૦-૧૩-૧૪-૧૫ તિથિ, રાવ મંગળ શુક્ર અને શુક્રવાર, પર્વદિન, ગ્રહજીન, સંક્રાંતિ.

દિન, વિહિતરણ, વૈધૃતિ અને વ્યતિપાન યોગમાં અવયંગ સ્નાન કરવું નહિં.

બૃહજ્જલયોતિષસારમાં કહ્યું છે કે—રાવ વિગેરે સાતે વારમાં અવયંગ-સ્નાન કરે તો અનુક્રમે તાપ, કાંતિ, મૃત્યુ, લક્ષ્મી, ધનનાશ, વિપત્તિ અને સંપત્તિ રૂપી દુઃખ મળે છે.

હવે મૃત્યુયોગ કહે છે—

નામનક્ષત્રમર્ચિકદ્, ઇકનાડીગયા જયા ।

તયા વિણે ભવે મચ્ચૂ, નક્ષહા જિણભાસિથં॥૧૧૫॥

અર્થ—જ્યારે નામરાશિનું નક્ષત્ર, ગુર્ય અને ચંદ્ર એક રાશિમાં આવે ત્યારે—ને દિને મૃત્યુ થાય છે, એમ જિનવચન છે, જે અન્યથા યતું નથી.

વિવેચન—જિનેશ્વર ભગવંતનું એવું વચન છે કે— ત્રિનાદીચક્રની દરકોણ એક નાદીમાં જ્યારે રાગીનું નામન ક્ષત્ર સૂર્યનક્ષત્ર અને ચંદ્રનક્ષત્ર એવી સાથે આવે ત્યારે તે રાગીનું મૃત્યુ થાય છે, આ વચનમાં કદાપિ ફેરફાર થતો નથી. અહીં નામનક્ષત્ર કહેલ છે, તેથી જન્મનક્ષત્ર લેવાય છે, પણ મુખ્યતા નામની છે.

અન્યસ્થાને તો કહ્યું છે કે—રાગીના જન્મનક્ષત્રની એક નાદીમાં જ્યાંયુધી સૂર્ય રહે ત્યાંયુધી કદ રહ્યા કરે છે, એક નાદીમાં ચંદ્ર હોય તો આઠ પહોર પીડા રહે છે, અને તે સાથે ત્યાં દૂર મોઢા હોય તો તેજવળને મૃત્યુ થાય છે. (જા. ૧૧૭) આરંભસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે—ત્રીજી પાંચમી અને સાતમી તારામાં રોગ થાય તો અતિદુઃખ અથવા મૃત્યુ થાય છે, અને પૂર્વે કહેલ પૂર્વા વિગેરે નક્ષત્રનો રાગી પણ મૃત્યુ પામે છે. નારચંદ્રમાં કહ્યું છે કે—

“ ડરગવરવૃદ્ધો વાસવેન્દ્રો ત્રિપુર્ણ,

વયરદનવિજાત્યા વાપરેલ મુક્ત ॥

તિથિષુ નવમી યદી દ્વાદશી વા ચતુર્થી,
સહજમરણયોગો રોગિણો મૃત્યુરેવ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ અશ્વેષા, શતભિષા, આર્દ્રા, ધનિષ્ઠા, જ્યેષ્ઠા, ત્રણ પૂર્વા, ભરણી, કૃત્તિકા અને વિશાખા નક્ષત્ર હોય, સાથે કૂર વાર હોય, અને તિથિઓમાં-નોમ, છક્ર, બારશ કે ચોથ હોય તો સહેજે મૃત્યુયોગ થાય છે, જેમાં ‘રોગીનું’ મૃત્યુ થાય છે. ॥ ૧ ॥ ”

“ નન્દા ચ વૃશ્ચિકે મેષે, મદ્રા મિથુનકર્કયોઃ ।
કન્યારાશી તથા જ્ઞેયા, एषा कालस्य पट्षटी ॥ ૧ ॥
जया धनुःकुम्भसिंहे, रिक्ता तोलि वृषे तथा ।
पूर्णा मीनमकराभ्यां, कालोऽयं मुनिभाषितः ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ વૃશ્ચિક તથા મેષમાં નંદા તિથિ હોય, મિથુન કર્ક અને કન્યારાશિમાં ભદ્રા તિથિ હોય તો તેની ૧૧ ધરી કાળયોગ છે. ધનુષ્ય કુંભ અને સિંહમાં જયા હોય, તુલા તથા વૃષમાં રિક્તા હોય, અને મીન તથા મકરમાં પૂર્ણા હોય તો પણ કાળયોગ છે એમ મુનિઓએ કહેલ છે ॥૧-૨॥ ”

અર્થાત્—નંદાદિ તિથિ પંચકમાં વૃશ્ચિક વિગેરે લગ્નને ઉદય થાય તેટલો કાળ મૃત્યુયોગ છે. જેમાં રોગ થયો હોય તો રોગી મૃત્યુ પામે છે. તેની દીપ્પણીમાં કહ્યું છે કે-જન્મના ચન્દ્રમાં કે ચમદંદ્રા યોગમાં વ્યાધિ થાય તો પણ મૃત્યુ થાય છે.

કાળજ્ઞાનમાં કહ્યું છે કે—નંદાના મેષ અને વૃશ્ચિક લગ્નમાં, ભદ્રાના મિથુન અને કન્યા લગ્નમાં, જયાના કર્ક અને સિંહ લગ્નમાં, રિક્તાના વૃષ તુલા અને કુંભ લગ્નમાં, કે પૂર્ણાના મિથુન ધન અને મકર લગ્નમાં કોઈ રોગી થયો હોય તો તેના માટે આ વિરુદ્ધ તિથિ પંચક છે. તથા—

“ भौमवृत्तिद्योर्नन्दा, मद्रा च बुधनागयोः ।

जया गुरो मघायां च, रिक्ता शुक्र धनिष्ठयोः ॥ ૧ ॥

મરણી સનિવારે જ, પૂર્ણાવસ્થિતિષિપંચકે ।

વોગેડમિન્ પ્યાધિરવ્વજ્જો, ન સિપ્પયિતિ કદાચન ॥ ૨ ॥”

અર્થ—“ જોખ અને દૃત્તિદામાં નંદા તિથિ હોય, ભુધ અને અંશેષામાં ભદ્રા હોય, શુક્ર અને મધ્યામા જ્યા હોય, શુક્ર અને ધનિષ્ઠામાં શિક્તા હોય, તેમજ શનિ અને ભરણીમાં પૂર્વા તિથિ હોય, તો આ પ્રમાણેના તિથિપંચક યોગમાં ઉત્પન્ન થયેલ વ્યાધિ કોઈ રીતે સાધ્ય થતો નથી ॥ ૧-૨ ॥ ”

શુક્ર માથે તેજ ધાપડી ગપેડે જેસી રહિણુમા જવાતું સ્વપ્ન આવે, સૂર્યોદયકાળે શિયાળ આરડતો સામે આવે, અતિ વિદ્યા થાય, શરીરના ૧૩માં વિકાર થાય, માનસિક શાંત કોપી વિગેરે પ્રકૃતિનો અલ્પચિંતબ્યો દેરફાર થાય, હરકોઈ સ્વભાવમાં તદ્દાવગ પડે, છાયામાં માથા વિનાતું થઈ જુએ, અર્ધો રાત્રે ઈંદ્ર ધનુષ્ય દેખાય, એકીકાલે ચારે દિશામાં ઈંદ્ર ધનુષ્ય દેખાય, અંદ્રતારા વિગેરે રાત્રે ન દેખાતાં દિવસે દેખાય, દિવસે અંદ્રથહણ જુએ, અદિભયોત નાચ પામે, અર્ધધત્તી (નિદ્રામ) ધ્રુવ (નાસામ) પાપજી અને તારા ન દેખાય, નેત્રો કાગાં-જ્યોતિર્દીન-ડંડા કે મદ દષ્ટિવાગાં થાય, ચખ્છન સાંભળે, દીવાને-એણવાયાની વાસ ન જાણે; નાક-પોણું, કાણું, સૂકું, જાડું, વાંકું, મુંઝવામાં અચક્ષુ, ફાટેલ, પીડાવાળું, કે તનક મારતું થઈ જાય; મિત્રનું દિલ વચન રૂથે નહીં, હૃદય પગ નાખી ટાડા પડતા માથામાં ગરમી વ્યાપે, માથામાં પરસેવો અને મુખમાં ત્યાસ ચનાં હાથ પગ ગળુ અને લમણાની આઠ ધમનીઓ પીંખી પડી જાય, પાંચે છદ્વિયો પોતપોતાના કાર્યમાં મંદ શક્તિવાળી બને, અતિ-વાસ-સ્વાદ કે દેહરંગમાં દેરફાર થતાં શરીરમાં કંપ દેખાય, જીભ-દાંત કાગા અને મોઢું લાલ થાય, વાત અને પિત્તની નાડીનું સ્થાન બદલાતાં ગળામાં ઠંડ આવે, એક રોગના વેગમાં વેગથી બીજો રોગ ઉત્પન્ન થાય, લાગનો રંગ બદલાતાં વાસ કાસવાળો થાય તથા સ્વર જેસી જાય, એક સાથે મંદસ્વર મતરોગ કાસ (ખાંસી) વાસ થાય.

હેડકી અને કુશિગૂળ ઉપર, અથવા આખા શરીરમાં સોજે થાય તો જાળુનું કે રોગી જામે એવી આશા નથી.*

નારચંદ્ર સરિત્ર કહે છે કે—રોગીની પ્રથમ પુલની કે તાત્કાલિક લક્ષ્યક્રમમાં ૬-૮-૧૨ મું સ્થાન નિર્ગળ હોય અને અન્ય સ્થાન પુષ્ટ હોય, અથવા ૬-૮ સ્થાનના પતિ તથા ચંદ્ર નિર્ગળ હોય અને ૧-૧૦-૧૧ સ્થાનના પતિઓ પુષ્ટ હોય, અથવા ૧-૧૦ જીવનપતિઓ પુષ્ટ હોય અને ૮ માને પતિ અપુષ્ટ હોય, અથવા ૧૪ મંદ્ર કે સૌમ્ય લક્ષ્યપતિ સૌમ્ય-મદની દૃષ્ટિ કે યુતિવાળી રાશિમાં હોય તો રોગી જીવે છે ૬-૮-૧૨ જીવન તથા તેના પતિઓ પુષ્ટ હોય અને જીવન નિર્ગળ હોય, અથવા ૬-૮ સ્થાનના પતિઓ અપુષ્ટ હોય, અને ૧-૧૦-૧૧ સ્થાનના પતિઓ અપુષ્ટ હોય અથવા ચંદ્ર લક્ષ્યપતિ કે સૌમ્યેશ ૬-૮ કે ૧૨ જીવનમાં પાપની દૃષ્ટિમાં કે ફર મદની સાથે હોય તો રોગી જીવતો નથી. ફર મદની દૃષ્ટિ-વાળો સૌમ્ય લક્ષ્યેશ કે ચંદ્ર લક્ષ્યમાં હોય અથવા અન્ય રાશિમાં હોય તો રોગી કષ્ટે જીવે છે.

બીજી રીતે તપાસીએ તો—લક્ષ્યાંશપતિ ઉદિત હોય અને અષ્ટમાંશપતિ અસ્તનો હોય, અથવા લક્ષ્યાંશપતિ અને કર્મમાંશ (૧૦) પત્રિ પુષ્ટ હોય, તથા અષ્ટમાંશપતિ અપુષ્ટ હોય તો રોગી જીવે છે; અને તેથી ઉલટા ક્રમે અંશપતિઓ હોય તો રોગી મૃત્યુ પામે છે. અષ્ટમેશ કેન્દ્રમાં હોય તો તે મર્મ મૃત્યુયોગ છે. અને લક્ષ્યપતિ અસ્તનો હોય તથા લક્ષ્યમાં પહેલો દ્રેષ્કાણુ હોય તો જાળુનું કે રોગીનું જાવીશમા દ્રેષ્કાણુ અર્થાત્ પાંચમે પ્રહરે મૃત્યુ છે. આ પ્રમાણે કાળનું જ્ઞાન જાતકઅન્યોથી જોઈ લેવું.

* આ સંબંધમાં વિશેષ જાણવા ઇચ્છનારે—યોગસાસ્ત્ર વિદ્યા-નંદ સ્વરોહ્ય, કાળજ્ઞાન જાતક વિગેરે અન્યો; અને ઉપદેશમાળા ગાથા-યંત્ર વિગેરે જ્ઞેયા. ઉપદેશમાળા યંત્ર પરિશિષ્ટમાં દાખલ કરેલ છે.

દવે નાડીચક્રની રચના કહે છે-

આઈ ચદા મિગં અંતે, મજ્જે મૂલં વહટ્ટિમં ।
રવિન્દુજમ્મનસ્સવત્તં, તિવિહો ન હુ જીવઈ ॥૧૧૬॥

અર્થ—પ્રથમ આઈ, છેલ્લું મૃગશર, અને
મધ્યમાં મૂળ નક્ષત્ર સ્થાપવું; પછી સૂર્ય નક્ષત્ર ચંદ્ર-
નક્ષત્ર અને જન્મનક્ષત્ર એ ત્રણનો વેધ ધાય તો તે
જીવે નહિં. ॥ ૧૧૬ ॥

વિવેચન—ત્રિનાડીવાળા સર્પની આકૃતિ કરવી, અને
ત્રણે દિશાને દાત્રે એમ સિદ્ધિર્લાક્ષીમાં નક્ષત્રો સ્થાપવાં.
અથવા ત્રણ પંકિત કરવી; અને ક્રમે તથા ઉત્ક્રમે નક્ષત્રો
સ્થાપવા, જેમાં પ્રથમ આઈ સ્થાપવું, અંતે મૃગશર સ્થાપવું,
અને મધ્યમાં મૂળ નક્ષત્ર સ્થાપવું. અહીં મૂળ નક્ષત્રને મધ્યમાં
સ્થાપવાનું કહ્યું છે, જોટલે—અણીચ સિંચાવના સત્યાવીશ
નક્ષત્રો હોવા જોવો પણ પુશમો ધાય છે.

નાડીચક્ર.

નાડી ૧	આ	૫	ઉ	અ	જ્યે	ધ	શ	ભ	૩
નાડી ૨	૫	મ	હ	વિ	મુ	ચ	૫	અ	૨
નાડી ૩	૫	અ	ચિ	સ્વ	૫	હ	ઉ	ર	મૃ

પછી દરેક નક્ષત્રો ઉપર ઇષ્ટકાળના મંદો સ્થાપવા અને
જોવું. જો રવિ નક્ષત્ર ચંદ્રનક્ષત્ર અને નામનક્ષત્ર એકજ પં-
કિતમાં હોય તો રોગી જીવવાનો નથી.

યતિ વદ્યજ્ઞમાં તો આંતરા-આંતરાના ત્રણ ત્રણ ન-
ક્ષત્રો ત્યજી આઈ વિગેરે ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રની સવળી અને અ-
વળી સ્થાપનાથી પંદર નક્ષત્રોનું ભુજંગચક્ર કરવાનું કહ્યું
છે. અને અન્ય સ્થાને રવિમત નક્ષત્રથી પ્રારંભી આંતરાના

ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો તથા અનુક્રમે ચતુર્થા અને અષ્ટમી ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રોનું નાડીચક્ર દર્શાવ્યું છે; જેમાં રોગીનું નક્ષત્ર ૧-પહેલી ૨-બીજી કે ૩-ત્રીજી નાડી ઉપર અને + નાડી બહાર હોય તો અનુક્રમે ૧ મૃત્યુ, ૨ મહાકબ્દ, ૩ અઘકબ્દ અને + આરોગ્યતારૂપ ફળ કહેવ છે. (મા. ૩/૬૭)

ભુજંગચક્ર.

+	—		સ્વા,	વિ	અ		૨	અ,	ક.
૧	આ		ચિ		ન્યે		ઉ		૧
૨	પુ		હ		મ		પ		૨
૩	પુ		ઉ		પ		ચ		૩
+	અ	મ,	પ,		ઉ,	ક,	ધ.		—

રવિગત નાડીચક્ર.

+	—		૧૦	૧૧	૧૨		૨૨	૨૩	૨૪
૧	૧		૬		૧૩		૨૧		૨૫
૨	૨		૮		૧૪		૨૦		૨૬
૩	૩		૭		૧૫		૧૯		૨૭
+	૪	૫	૬		૧૬	૧૭	૧૮		—

હવે મૃતકાર્યનાં વર્ણ્ય નક્ષત્રો કહે છે—

ધ્રુવમિસ્તુગનક્ષત્તા, મૂલઽદ્વા અણુરાહયા ।

પંચગાર્હ રવી ભોમા, મયકઞ્જે વિવજિયા ॥૧૧૭॥

અર્થ—ધ્રુવ મિશ્ર અને ઉત્ત્ર નક્ષત્રો, મૂલ, આર્દ્રા, અનુરાધા, પંચકાદિ, રવિ અને ભોમવાર મૃતકાર્યમાં વર્ણ્ય છે ॥ ૧૧૭ ॥

વિવેચન—મૃતકાર્યમાં ભરણી, કૃત્તિકા, રોહિણી, આર્દ્રા, મધા, વિશાખા, અનુરાધા, મૂલ, ત્રણ પૂર્વા અને ત્રણ ઉત્તરા નક્ષત્રો ત્યાગ કરવો; રવિવાર અને ભોમવારનો ત્યાગ

કરવો; તથા પંચકાદિ એટલે-પંચક, ત્રિપુકર અને ચમક-
વિગેરે યોગનો પણ ત્યાગ કરવો.

આરંભસિદ્ધિની રીતમાં તો કળુ છે કે-દાદા પુરો-
એ અગ્નિની, પુષ્ય, હસ્ત, સ્વાતિ, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ અને રેવતી
નક્ષત્રમાં તથા રવિ સિંચાવના પારે પ્રેતક્રિયા કરવી. (૩/૬૧)

હવે અગ્નિસંસ્કાર વિધિ કહે છે—

દો વળવાલ મુહુત્તે, તીસમુહુત્તેગવુત્તલં કાડં ।

નેરદ્વય કાહિણ્યપ, મહાપરિદ્વાવણં કુજા ॥૧૧૮॥

અર્થ—પીસ્તાળીશ મુહૂર્તીયા નક્ષત્રોમાં બે, અને
ત્રીશ મુહૂર્તીયા નક્ષત્રોમાં એક પૂતળું કરી નેની નૈ-
ર્કત્ય કે દક્ષિણમાં પરિધાપના કરવી. ॥ ૧૧૮ ॥

વિવેચન—બ્યવહારમાન્યતા એવી છે કે—મનુષ્યના
પ્રેતકાર્યમાં અમુક યોગો હોય તો તે કાર્ય કરવાનો પ્રસંગ
બહુ વાર ઉપસ્થિત થાય છે, તેથી તે પ્રસંગનું નિવાસ્ય કરવા
માટે શું કરવું ? તે આ ગાથામાં જણાવેલ છે. જો કેળીની
પરિધાપન કે અગ્નિસંસ્કારની ક્રિયા કરવા વખતે પીસ્તાળી
મુહૂર્તના સંયોગવાળું નક્ષત્ર હોય તો હાલ વિગેરેનાં મે
પુતળા કરવાં, અને ત્રીશ મુહૂર્તના સંયોગવાળું નક્ષત્ર હોય
તો એક પૂતળું કરવું. પણી મરેલાનો જ્યાં અગ્નિસંસ્કાર કરે
તેથી નૈર્કત્ય ખુણામાં કે દક્ષિણ દિશામાં પૂતળાને સ્થાપી
અગ્નિસંસ્કાર કે પરિધાપના કાર્ય કરવું.

હવે બે ગાથાઓ નક્ષત્રનાં મુહૂર્તો કહે છે—

તિન્નેવ ઉત્તરાઈ, પુણ્વમુ રોહિણી વિસાહા પ ।

પપ દ્વ નક્ષત્રા, પળવાલમુહુત્તસંજોગા ॥૧૧૯॥

સપમિસ-મરણો સાર્ફ, યસ્તેસ-જેદ્-ડદ્ લ્લપ નક્ષત્રા ।

વનરસ મુહુત્તજોગા, તીસમુહુત્ત પુણો સેસા ॥૧૨૦॥

અર્થ—ત્રણ ઉત્તરા, પુનર્વસુ, રેહિણી અને વિશાખા એ છ નક્ષત્રો પીસ્તાડીયા મુહૂર્ત મુધી સંયોગવાળા છે. ॥ ૧૧૯ ॥

શતભિષા, ભરણી, સ્વાતિ, અશ્લેષા, જ્યેષ્ઠ અને આર્દ્રા એ છ નક્ષત્રો પંદર મુહૂર્ત મુધી સંયોગવાળાં છે; અને બાકીનાં પંદર નક્ષત્રો ત્રીયા મુહૂર્ત મુધી સંયોગવાળાં છે. ॥ ૧૨૦ ॥

વિવેચન—૨૫૪ છે, જે અમોએ નક્ષત્રદ્વારમાં દેખા-
ટેલ છે.

બીજાં કેટલાંએક કાર્યો માટે આરંભસિદ્ધિ વિગેરે શ્રવ્યોમાં નીચે પ્રમાણે કહેલ છે:—

નવા ગામના વસવાટમાં—અશ્વિની, રેહિણી, આર્દ્રા, પુષ્ય, અશ્લેષા, મઘા, હસ્ત, શતભિષા; સોમ, શુક્ર, શુક્ર, ૧-૨-૩-૧૧ અને ૧૫ તીથિ શુભ છે.

જાતકર્મ માટે ચર, લઘુ, મૂહ, અને ધ્રુવ નક્ષત્ર શુભ છે; મિથ્ર તીક્ષ્ણ અને ઉચ્ચ નક્ષત્ર અશુભ છે; તથા કેન્દ્રીયા શુક્ર-શુક્ર શુભ છે.

બાળકનું નામ પાડવા માટે જાતકર્મના શુભ દિવ-સોજ શુભ છે; પણ માતા-પિતાના યોનિ, ગણ, રાશિ અને તારાને અનુકૂળ નામ પાડવું.

અગ્નિસ્થાપનમાં—કૃત્તિકા, રેહિણી, મૃગશર, પુષ્ય, ત્રણ ઉત્તરા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા અને રેવતી નક્ષત્ર; કેન્દ્રસ્થાનનો રવિ, ઉપચય સ્થાનનો ચન્દ્ર, પાંચમાં સ્થાનનો બુધ, અને ત્રીજા છઠ્ઠા દશમા અગીયારમા સ્થાનના મંગળ શુક્ર તથા રાશિ ગ્રહો શુભ છે. મુહૂર્ત ચિંતામણિ (૨-૩૬) માં તે કહ્યું છે કે—તિથિ અને વારના આંકને જોડી ચારથી ભાગ દેવો. જો શેષમાં ૦ કે ૩ વધે તો અગ્નિનો વાસ ભૂમિમાં બહુવો, જોમાં મુખેથી હોમકાર્ય થાય છે. શેષમાં ૧ વધે તો અગ્નિનું

નિવાસસ્થાન સ્વર્ગ જાણવું, જેમાં પ્રાણનો નાશ થાય છે. અને
યેષમાં ૨ વર્ષે તો અગ્નિનો વાસ પાતાલમાં જાણવો, જેમાં
અગ્નિ સ્થાપવાથી ધનનો નાશ થાય છે.

નવું અનાજ ખાવા માટે—અગ્નિની, રોહિણી, મૃગશર,
પુનર્વસુ, પુષ્ય, ત્રણ ઉત્તરા, હસ્ત, ચિત્રા, શ્રવણ અને ધનિષ્ઠા
નક્ષત્રો હોય; લગ્ન, કેન્દ્ર, ત્રિકોણ, મૃત્યુ અને વ્યય સ્થાનમાં
સૌમ્ય શ્રેણી હોય; અને સંપૂર્ણ ચન્દ્ર કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં હોય
તો શુભ છે.

નવી દુકાનના પ્રારંભમાં ૨-૩-૬-૧૧-૧૩ તિથિઓ,
પુષ્ય શુક્ર કે શુક્રવાર, અગ્નિની રોહિણી મૃગશર આદી પુન-
ર્વસુ પુષ્ય મધ્યાહ્ન હસ્ત ચિત્રા અનુરાધા ત્રણ ઉત્તરા અને દેવતી
નક્ષત્ર, લગ્નસ્થાનમાં રહેલ ચન્દ્ર-શુક્ર, ૧-૨-૧૦-૧૧ જુવનમાં
રહેલ સૌમ્ય શ્રેણી, અને આઠમા કે બારમા જુવન સિવાયના
સ્થાનોમાં રહેલ કૂર શ્રેણી શુભ ફળદાયક છે—શુભફળ આપે છે.

જન્મરાશિથી કે જન્મલગ્નથી કુંભ સિવાયનું દસમું કે
અગ્રીયારમું સ્થાન લગ્નમાં હોય, અને કેન્દ્ર ત્રિકોણ તથા ધન
સ્થાનમાં શુભ શ્રેણી હોય ત્યારે ખરીદ-વેચાણ બંધાપાર કરવો.
પશુધોનિવાળા નક્ષત્રોમાં અનુકૂળ પશુનો કયવિક્રય કરવો.
થર લગ્ન હોય, કેન્દ્ર ત્રિકોણમાં સૌમ્ય શ્રેણી હોય, અને શ્રેણી
રહિત આઠમું જુવન હોય તો ચાપણ કે બાળે ધન મૂકવું.
ઉપચય સ્થાન પુષ્ટ હોય ત્યારે વસ્ત્ર વિગેરે ખરીદવું. લગ્નમાં
સૌમ્ય શ્રેણી હોય, દસમા કે અગ્રીયારમા જુવનમાં રવિ કે મંગળ
શ્રેણી હોય, તો લગ્નવેળા કે વિદ્યાવાળાએ ચોકની નોકરી કરવી
જો ફિતકારક છે, જોમ આરંભસિદ્ધિના વાર્તિકમાં કહેલ છે.

અન્યસ્થાન (પં.) માં કશું છે કે—અગ્નિની, ચિત્રા,
સ્વાતિ, શ્રવણ, શતભીષા અને દેવતીમાં વસ્તુ ખરીદવી;
તથા બરળી, કૃત્તિકા, આર્દ્રા, ત્રણ પૂર્વા અને વિશાખામાં
સર્વ વસ્તુ વેચવી.

બંધવહારેસારમાં વહાણ માટે કશું છે કે—દેવતી નક્ષ-

ત્રમાં વદાણ તૈયાર કરવું, અગ્નિનીમાં કરીયાણું બરવાં, મૃગશર હસ્ત અનુરાધા શ્રવણ કે ધનિષ્ઠામાં પ્રત્યાન કરવું; અને મૃગશર પૂર્વાશ્વિની હસ્ત ચિત્રા કે શ્રવણ નક્ષત્રમાં દયા સૌમ્ય સ્વામીયાના જળચર રાગિતામ્નમાં વદાણ ચલાવવું જેથી વ્યાપારીની કામના સિદ્ધ થાય છે. (માં ૪૧-૧-૩૧)

શ્રી ઉદયમલ સૂરિજી કહે છે કે—લગ્નના દિવસની પહેલાં ત્રીજે છઠ્ઠે કે નવમે દિવસે કુમુંબમંડપનો પ્રારંભ. વેદિકા, વર્ણક, જુવારાવાવવાનું તથા કન્યાનું વેશવાળા વિગેરે કરવું નહિં. એટલે—તે મિત્રાયના શુભ દિવસે અને વિવાહના નક્ષત્રમાં વર્ણક વિગેરે કાર્યો કરવાં. તથા—કૃત્તિકા, ત્રણ પૂર્વા, સ્વાતિ, અનુરાધા, ઉત્તરાષાઢા, શ્રવણ અને ધનિષ્ઠા નક્ષત્રમાં દંપતીના અનુકૂળ રાશિ ગણ વિગેરે મેળવીને કુમારીકાનું વેશવાળા કરવું.

માંડવાની ખીટી નાખવા માટે સૂર્ય ૧૧-૧૨-૧ રાશિમાં હોય તો નૈર્ઋત્ય, ૨-૩-૪ રાશિમાં હોય તો અગ્નિ, ૫-૬-૭ રાશિમાં હોય તો ઇશાન, અને ૮-૯-૧૦ રાશિમાં હોય તો વાયવ્ય ખુણા શ્રેષ્ઠ છે.

વિવાહ માટે—મેષ વૃષ મિથુન મકર અને કુંભનો સૂર્ય હોય, મહા શગણ વૈશાખ અને જેઠ માસ હોય, ચૈત્રમાં મેષાર્ક હોય, પોષમાં મકરાર્ક હોય, આષાઢ શુદ્ધિ કે કાર્તિક વદિ હોય તો તે શુભ છે. પરંતુ જન્મમાસ, મકરસ્થ ગુરુ, સિંહસ્થ ગુરુ, જન્મદિવસ, જન્મનક્ષત્ર, અને વર-કન્યા બન્ને પહેલા ખોળાના ફરજંદ હોય તો જેઠ માસનો ત્યાગ કરવો. શુભતિથિઓ, પુષ્ય ગુરુ શુક્ર, અને રોહિણી મૃગશર મધ્ય ત્રણ-ઉત્તરા હસ્ત સ્વાતિ અનુરાધા મૃગ કે રેવતી નક્ષત્રમાં વિવાહ શુભ છે.

સારંગ કહે છે કે—ફર મહોએ લોગવેલ લોગવાનું અને લોગવવાનું નક્ષત્ર વિવાહમાં વર્જ્ય છે, નહિં તો તેમાં પરણેલ કન્યા ત્રણ વર્ષમાં વિધવા થાય છે, વૈશાખ વદિમાં

ખનિલાથી ફેદિલ્લી સુખીના નવ નસત્ર, વસુનવત્ર કે મટા-પચાટ
કરેવાય છે તે પણ વિવાદમાં ત્યાજ્ય છે.

વિવાદમાં ૨૧ દોષનો ત્યાગ કરવો. અને તે ન લની
છો નો—જના, પાન (ચટાચુપ), મુનિ, વેધ, અમિત્ર, બાળ-
પંચક, એકામર્જક, ઉપચેદ, કાનિશ્ચામ્ય અને દન્ધા, એ દસ
દોષનો નો અવસ્થ ત્યાગ કરવો. કમપટમા વિવાદ કરવાથી
કુળનો ઉપોદ્ધ થાય છે, એકામર્જકમા વિવાદ કરવાથી વૈધવ્ય
મળે છે, અમિત્રમા વિવાદ કરવાથી—વૈધવ્ય, મૃત્યુ કુલટાવૃત્તિ,
કેાક, પીણ, વિનેરે દોષો ઉત્પન્ન થાય છે લભમા ઉદ્યાસન
શુદ્ધિ પણ અવસ્થ જોવી.

મૃદસ્થ વ્યવહારમા વિવાદ એ આચરયક કાર્ય તરીકે
મનાય છે, માટે તેમા લભનક નપામીને જ મુદૂર્ન લેવુ.
શ્રીઉદયપ્રબસુરજી વિવાદના લભમાં રેખા આપનાર
બહો માટે કહે છે કે—મૂર્ધ ૩-૧-૮-૧૧ સ્થાને હોય, ચદ્ર
૨-૩-૧૧ જુવને હોય, મંગલ ૩-૧-૧૧ જુવને હોય, બુધ
નથા શુક્ર ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૧૦-૧૧ સ્થાનમા હોય,
શુક્ર ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૧૦-૧૧ જુવને હોય, શનિ ૩-૧-
૮-૧૧ મે જુવને હોય, તથા શદુ ૨-૩-૫-૬-૮-૧-૧૦-૧૧
જુવને હોય તો તે સાચ છે. આમ સ્થાને સૂર્ય કે શનિ સિવા-
યના બહો ન હોય, ચદ્ર અને શુક્ર છઠ્ઠે સ્થાને ન હોય, વ્યય-
જુવનમાં ફેતુ ન હોય તેવા મુદૂર્નમાં વિવાદ કરવો તે શ્રેષ્ઠ છે.

શરલભ અને શરશશિસ્થ ચંદ્રપર સ્ત્રીમહોની દષ્ટિ
હોય અને જગવાનધારી (રવિ ચંદ્ર જોમ કે શુક્ર) બહો
કેન્દ્રમાં હોય, અથવા મિથુન રાશિનો ચન્દ્ર પાપમહોની દષ્ટિ-
વાળો હોય તો તે સ્ત્રી એકપતિવ્રતથી પડે છે. રવિ સોમ
મંગલ નીચના હોય; અથવા લભપતિ રાત્રુના ઘરમાં હોય,
અથવા સાનમું સ્થાન નિર્જન હોય તો તે સ્ત્રી વાંઝળી થાય
છે. સપ્તમેશ, સૂર્ય, કે શુક્ર નિર્જન હોય તો પતિ સાસરા કે

સાધુને નુકશાન કરે છે. ઉદ્ધિતાંગ કે અમ્નાંશની શુદ્ધિ ન હોય તો વરકન્યાને અનિષ્ટ કરે છે, માટે આવા અહોવાજો મુક્તિનો ત્યાગ કરવો.

વિવાહના વચ્ચે અહો માટે યતિવદ્વત્તભમાં કહ્યું છે કે—રવિ ૧-૭ ભુવને હોય, સોમ ૧-૬-૮ ભુવને હોય, સોમ ૧-૭-૮ ભુવને હોય, બુધ ૭-૮ સ્થાને હોય, શુક્ર ૮ સ્થાને હોય, શુક્ર ૬-૭-૮ ભુવને હોય, શનિ ૧-૭ ભુવને હોય; અને રાહુ ૧-૪-૭ ભુવને હોય તો તે લગ્નમાં વિવાહ કરવો નહિ. વિવાહનાં લગ્નમાં મિથુન, કન્યા; તુલા અને ધનનો પૂર્વાર્ધ; એ અંશોજ શુભ છે, માટે તેનો સ્વીકાર કરવો. માત્ર બુધાસ્ત હોય તો ધનાંશનો અને સોમાસ્ત હોય તો તુલાંશનો ત્યાગ કરવો.

વિવાહ કુંડળીની ગ્રહ સ્થાપના.

	ઉત્તમ.	મધ્યમ.	અવમ.
રવિ	૩-૬-૮-૧૧	૨-૪-૫-૬-૧૦-૧૨	૧-૭
સોમ	૨-૩-૧૧	૪-૫-૭-૮-૧૦-૧૨	૧-૬-૮
મંગળ	૩-૬-૧૧	૨-૪-૫-૬-૧૦-૧૨	૧-૭-૮
બુધ	૧-૨-૩-૪-૫-૬-૧૦-૧૧	૧૨	૭-૮
શુક્ર	૧-૨-૩-૪-૫-૬-૧૦-૧૧	૭-૧૨	૮
શુક્ર	૧-૨-૩-૪-૫-૬-૧૦-૧૧	૧૨	૬-૭-૮
શનિ	૩-૬-૮-૧૧	૨-૪-૫-૬-૧૦-૧૨	૧-૭
રાહુ-કેતુ	૨-૩-૫-૬-૮-૯-૧૦-૧૧	૧૨	૧-૪-૭

સારંગ કહે છે કે—નિર્ધાત, ઉદ્ધાપાત, ભૂકંપ અને અહોનો લેહ વિગેરે ઉત્પાતો હોય તો ત્યારથી પાંચ દિવસમાં વિવાહિત થયેલ કન્યા નાશ પામે છે, તથા પાણિગ્રહણને દિવસે દેતુનો ઉદય થાય તો દંપતીનું સાથેજ મૃત્યુ થાય છે.

જન્મ પેવાદ આ પ્રમાણે છે—વ્યવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે, દસ વર્ષથી અધિક વયવાળી કન્યાના લગ્ન માત્ર લગ્નના બળથીજ સાચ છે, સૂર્ય-ચંદ્રની શુદ્ધિ જોવાની નથી, છતાં સૂર્ય-ચંદ્ર અશુદ્ધ હોય તો પૂજ્ય વડે તે દોષનો નાશ કરવો. દેવજા વદલબમાં કહ્યું છે કે—સંકેર જાતિના વર કન્યાનો વિવાહ કૃષ્ણપક્ષમાં અને નિવેષેલ વાર નક્ષત્ર તથા શુભદિકામાં શુભ છે એ વાત નિઃસંશય છે.

રાજ્યાભિષેકમાં પણ શુભ વાર, તિથિ, નક્ષત્ર અને લગ્નબળની શુદ્ધિ તપાસવી, યતિવશલબમાં કહ્યું છે કે—

“ રાજ્યાભિષેકે વિવાહે, સસ્ત્રિયાસુ ચ દીક્ષણે ।

ધર્મોષકામકાર્યે ચ, શુભા વારાઃ કુળં વિના ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રાજ્યાભિષેક, વિવાહ, શુભક્રિયા, દીક્ષા, ધર્મ, અર્થ અને કામની બાબતમાં મંગલ સિવાયના બીજા વારો શુભ છે. ॥ ૧ ॥ ”

તથા જન્મવાર, દયેશવાર, લગ્નેશવાર, ચંદ્ર, ચંદ્ર અને શુક શુભ છે. અશ્વિની, શેઠિળી, મુગશર, પુષ્ય, વ્રજ ઉત્તરા હસ્ત, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, અભિજિત, ચવલ અને દેવતી નક્ષત્રમાં રાજાને અભિષેક કર્યો હોય તો તે ચિરકાળસુધી પૃથ્વીનું રાજ્ય કરે છે. શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિજી કહે છે કે—જન્મેશ, દયેશ, લગ્નેશ, દિનેશ, સૂર્ય અને મંગલ બળવાન હોય; ચંદ્ર, ચંદ્ર અને શુક ત્રિકોણ ઉચ્ચ સ્વધર કે મિત્રધરના હોય; વિપુલ હોય, પંચાંગ શુદ્ધિ હોય, ચંદ્રબળ-તારાબળ હોય, જન્મરાશિથી ઉપચય સ્થાનનું કે સિંધર કે રીચોદથી લગ્ન હોય, લગ્નમાં સોમ્ય મહત્તી સ્થિતિ કે દષ્ટિ હોય, દરેક મહો ત્રીજે કે અગી-

* નાગરો વિવાહમાં જૂઠા બાકમાને મળ્યા નથી બાતલો ભાદરવા શુદ્ધ ૧૦ તિને વિવાહ કરે છે. ત્રીજો એવરશુદ્ધ સૂર્યને અને અશ્વર્થ-વાળા ચંદ્રને જન્મે છે. મહારાષ્ટ્રમાં તેની ઉલટું જન્મે છે. શાહ ચંદ્ર સૂર્યની બન્ને શુદ્ધિ જન્મે છે માલવામાં એવર બપોરમાં છે આ દરેક ગુણધર્મો અને દેહધર્મો છે.

શ્રી હેમદ્રસંગળીલ.

યાર મે.હોય, પાપ અહો છઠ્ઠે હોય, સૌમ્ય અહો ધન ત્રિકોણ કે કેન્દ્રમાં હોય, અને આકર્ષુ દસમું સ્થાન અહ શૂન્ય હોય ત્યારે રાજ્યાભિષેક કરવો શુભ છે.

સૂર્ય ૩-૧૧ ભુવને હોય, મંગળ ૬ ભુવને હોય, ગુરુ ૧-૪-૫-૬-૧૦ ભુવને હોય, શુક્ર ૧૦ સ્થાને હોય, શનિ ૩-૧૧ સ્થાને હોય, તો આ અહો ઉત્તમ છે. પાપ અહો ૧-૨-૪-૫-૭-૮-૯-૧૦ ભુવનમાં હોય તો તેનો ત્યાગ કરવો. અને ચન્દ્ર કે સૌમ્ય અહો ફર અહુની દષ્ટિવાળા ૬-૮ ભુવનમાં હોય તો આ મુદ્દર્તને સર્વથા જતું કરવું, પણ અભિષેક કરવોજ નહિ. કેન્દ્રાદિમાં ફર અહ બળવાન હોય તો રાજા ફર થાય છે, અને કેન્દ્ર ત્રિકોણમાં શુભ અહ બળવાન હોય તો રાજા શાંત થાય છે. અન્ય સ્થાને ઠહુ છે કે-સૂર્ય ૧૦ સ્થાને હોય, પૂર્ણચંદ્ર ૪ સ્થાને હોય, અને ગુરુ ભગ્નમાં હોય ત્યારે ગુરુવારને દિવસે રાજ્યાભિષેક તથા શુભ આયુષ્યનાં કાર્યો કરવાં. શ્રીકુરિભદ્રસૂરિજી કહે છે કે—રાજ્યાભિષેક અને આચાર્ય પદાધિદેહજી નિગેરે હરેક શુભ ક્રિયાઓમાં પ્રતિષ્ઠાની ઉત્તમ મદસ્થાપના પણ ઉત્તમ છે.

રાજ્યાભિષેક મદસ્થાપના.

ઉત્તમોત્તમ ઉત્તમ મધ્યમ અધમ

રવિ શનિ ગાઢ	૩-૧૧	૬	કે/૧	૮-૧૨
ગ્રામ ભુજ		ગે/૧	૨	૧-૮-૧૨
મ મંગ	૬	૩-૧૦-૧૧	કે/૧	૮-૧૨
૫/૧	૧-૪-૫-૬-૧૦	૩-૭-૧૧	૨	૧-૮-૧૨
૫/૪	૧૦	કે/૧	૨	૧-૮-૧૨

કરેડ પ્રકારના અશુભ કાર્યોમાં ફર નક્કા નિગેરેના સ્વીકાર કરવા છે પૂર્ણચંદ્રમાં ઠહુ છે કે-રિજાતિયિ, અશુભ વેળા, ફરકાન, અને દુષ્ટપ્રકારના અશુભ કાર્યોનો પ્રારંભ કરવો, અને તેથી વિચરીત હોય તો શુભકાર્યોનો પ્રારંભ

કરવો. અર્થાત્ રિજા આક્રમ અમાસને દિવસે, બદ્ધજના તિથિમાં, બરણી મૃગશર મધ્યા અને મૂળ નક્ષત્રમાં, કુંભ લગ્નમાં જુથ હોય. ધ્યાયા જુવનમા શુક હોય, અને-આક્રમ' સ્થાન શુદ્ધ હોય તો-બૂત-વેનાલ સાધના, જય, મંત્ર, રક્ષા, શુદ્ધ કાર્ય, પાપ, જય, અને દંભ વિગેરે કાર્યો કરી શકાય છે. તથા શત્રુમારણ વિગેરે પ્રયોગમાં-અંદાજે ૬૨ મહના યોગ કે વર્ગમાં હોય; શત્રુની જન્મરાશિની કે લગ્નની આઠમી રાશિ લગ્નમાં હોય, અને રિજ યોગમા જુથ બગવાન હોય તો આ મુદ્દર્ત સિદ્ધિકારક છે.

શુભકાર્યોમાં તો-સૌમ્યવાર, શુભ નક્ષત્રો, અને શુભ અદ્યોગોનો સ્વીકાર કરવો. શુભ કાર્યમા રવિ, સોમ, જુથ, શુક્ર અને શુક્રવાર સારા છે. નક્ષત્ર માટે ઉદયપ્રલસૂરિજ કહે છે કે-જન, નિયમ, પ્રાધિક્ષત, યોગ, ઉપધાન, નાંદી, વિગેરે ધર્મેત્સવાદિક કાર્યમાં-મંગલવાર, શનિવાર, બરણી, કૃત્તિકા, આર્દ્રા, અશ્લેષા, મધ્યા, ત્રણ પૂર્વા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા અને મૂળ નક્ષત્રનો અવરજ ત્યાગ કરવો. તથા શાંતિક કાર્યમાં-રોહિણી, મૃગશર, ત્રણ ઉત્તરા, ચિત્રા, અનુરાધા અને રેવતી નક્ષત્રો લેવાં. વાર્તિકમાં વિશેષ કહ્યું છે કે—

“ ધાન્તિકં વૈદિકં કાર્યં, જોગ્યશુકાર્વાસરો

કન્યાવિવાહનક્ષત્રે, પુવ્યાધિશ્રવણે તથા ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ જુથ શુક્ર શુક્ર અને રવિવારે, અશ્વિની પુવ્યા અને શ્રવણ નક્ષત્રમાં, તથા કન્યા વિવાહના-રોહિણી, મૃગશર, મધ્યા, ઉત્તરાશ્વિની, હસ્ત, સ્વાતિ, અનુરાધા, મૂળ, ઉત્તરા પાદા, ઉત્તરાભાદ્રપદ, અને રેવતી નક્ષત્રમાં શાંતિક તથા વૈદિક કાર્ય કરવું ॥ ૧ ॥ ”

હીરલયેતિપમાં કનુ છે કે-નંદા બદા જ્યા પૂર્ણ તિથિમાં; વિદિ સિવાયના કરણોમાં, રવિ સોમ જુથ શુક્ર અને શુક્રવારે; તથા-અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશર, પુનર્વસુ, પુવ્યા, ત્રણ ઉત્તરા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, અનુરાધા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા,

શતભિષા, અને દેવની; એ સોળ નક્ષત્રમાં પ્રચક્ષિત, યોગ-
સાધના અને તપસ્યાનો સ્વીકાર કરવો એ ફળદાયક છે.
એક પત્રમાં—અહ પૂજા, અષ્ટોતરી સ્નાન, શાંતિસ્નાન વિગેરેમાં
શનિવાર પુનર્વસુ અને ધનિષ્ઠાનો પણ સ્વીકાર કર્યો છે.

મુદૂર્ત ચિંતામણિમાં કહ્યું છે કે—

“ ક્ષિપ્રધ્રુવાન્ત્યચરમૈત્રમધાસુ ગ્રન્થં,
યત્ શાન્તિકં ચ સહ પૌષ્ટિકમદ્વલામ્યામ્ ।
ત્વેડર્કે વિષૌ સુસ્થગતે તનુગે ગુર્ગે નો,
મૌઢયાદિદુષ્ટસમયે શુભદં નિમિત્તે ॥ ૨-૨૪ ॥
શાન્તિકર્માણિ કુર્વીત, રોમે નૈમિત્તિકે તથા ।
ગુરુમાર્ગવમૌઢયેડપિ, દોષસ્તત્ર ન વિચને । (ટીકા) ॥
વ્યયાદ્યશુદ્ધોષચયે, લગ્નગે શુભદૃશ્યુતે ।
ચન્દ્રે ત્રિપદ્વ્યોમાયસ્યે, સર્વારમ્ભઃ પ્રગસ્યતે ॥ ૨-૪૪ ॥”

અર્થ—“ અહ શાંતિ ઉપદ્રવશમન વિગેરે શાંતિક, દેવ-
પૂજા વિગેરે પૌષ્ટિક, અને દર્શનમૂળ વિગેરે મંગલ કાર્યો—
અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશર, પુનર્વસુ, પુષ્ય, મધા, ત્રણ
ઉત્તરા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, અનુરાધા, અભિજિત, શ્રવણ,
ધનિષ્ઠા, શતભિષા અને દેવતી નક્ષત્રમાં; તથા સૂર્ય ૧૦ મા
ભુવને હોય, ચન્દ્ર ૪ સ્થાને હોય, અને ગુરુ ૧ ભુવનમાં હોય
ત્યારે કરવાં, તે પ્રચક્ષિત છે. પણ તે ગુરુ-શુક્રનો અસ્ત વિગેરે
હોય ત્યારે કરવાં નહિ, માત્ર કેતુ વિગેરેનો ઉપાત વિગેરે
હોય ત્યારે કરવાં, જેથી શુભ ફળ આપે છે. (૩૪) રોગ
રોગોપદ્રવ કે નિમિત્ત વિગેરે હોય તો ગુરુ-શુક્રના અસ્નાદિમાં
પણ શાંતિકર્મ કરવામાં હોય નથી. (૧) તથા ૮-૧૨ સ્થાન
ખાલી હોય, ઉપચયભુવન શુદ્ધ હોય, સૌમ્યગ્રહની હાલિ કે
યુતિવાળું લગ્નભુવન હોય, અને ચન્દ્ર શુભહાલિ-યુતિવાળા
લગ્નનાં કે ૩-૬-૧૦-૧૧ ભુવનમાં હોય તો તે સમયે કરેલાં
દરેક કાર્યો પ્રચક્ષિત પાત્ર છે.

શાંતિકામ્ય માટે શ્રી દેવહંસગણિજી કહે છે કે—મૂળ
જયપા જાહેવામાં જાગકનો જન્મ થાય ત્યારે—સર્વ નશ્તોને
સોમવનાર નવે બ્રહ્માએ પણ જોમનાં ઘરજીકમગ સેવ્યાં છે
એવા શ્રીમાન અરિહંતની, તથા વિશેષે કરીને મૂળ નશ્ત-
માંજ ઉત્પત્ત થયેલા શ્રી સુવિધનાથ સ્વામીની અષ્ટોત્તર
શાલ પ્રહારી સ્નાતપૂજા યાજ્ઞવિધિ પ્રમાણે મહોત્સવપૂર્વક
જલાવરી એમ કરવાથી પણ સમગ્ર દુઃખ ઉપદયોની શાંતિ
થયેલી સર્વત્ર સાક્ષાત્ જોવામાં આવે છે. બ્રહ્માની શાંતિ
માટેનો વિધિ જામે જન્મરાસિગોચર (પૃષ્ઠ ૧૬૫) માં
જ દર્શી ગયા છીએ.

અન્ય સ્થાને તો કહ્યું છે કે—

“ દિવ્યકેટલે શુભી ભને, ધર્મોત્તમો રવેરિને ।

ગુરુજીભવર્થે વા, શુભારંભાસ્તયોરંભે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ રવિવારે સૂર્ય ૪ સ્થાનમાં હોય, શુક્ર ૧
બુધનમાં હોય ત્યારે ધર્મનો પ્રારંભ કરવો. અથવા બુધ—શુક્રના
લગ્નમાં કે બુધ—શુક્રના વર્જમાં અથવા રવિ અને શુક્રના બળમાં
શુભ કાર્યનો પ્રારંભ કરવો. ” નંદીસ્થાપના વિગેરે પણ
આ યોગોમાં જ થાય છે. દુઃકમાં હરેક શુભકાર્યના નિર્દેશમાં
સમુચ્ચય કથન એવું છે કે—

“ દયનૈષનસંગુદી, સદૃષ્ટોપચયોદયે ।

સર્વાસ્ત્રમેષુ સંસિદ્ધિ—અન્દ્રે ચોપચયસ્થિતે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ ૧૨-૮ બુધન શુદ્ધ હોય, જન્મરાસિ કે
જન્મલગ્નથી ૩-૬-૧૦-૧૧ મી શુભદષ્ટિવાળી સંચિતું લગ્ન
હોય, અને ચન્દ્ર ૩-૬-૧૦-૧૧ બુધને હોય તો પ્રારંભેલાં
સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૧ ॥ ” પ્રાયઃ કરીને ૮-૧૨
બુધનમાં રહેલા શુભ મહો, તથા ૧-૪-૫-૭-૮-૯-૧૦ અને
૧૨ સ્થાનના આપ મહો શુભ ફળ દેતા નથી. “ લગ્નનો ”

સૌમ્યશ્રદ્ધવાળો શુભચન્દ્ર સર્વ કાર્યને સિદ્ધ કરતો નથી,
તેમજ જન્મથી આકર્ષુ ભુવન લક્ષ્મીમાં હોય તો શિવકારક નથી.

પાકથી અન્ધ (૫/૨) માં કહ્યું છે કે—કાર્તિક માસશર
અને પોષ માસનાં વૃષ લગ્નો, મહા ક્ષાગણ અને ચૈત્ર માસનાં
સિંહ લગ્નો, વૈશાખ જેઠ અને અષાઢનાં વૃશ્ચિક લગ્ન, અને
શ્રાવણ ભાદરવો તથા આસો માસમાં કુંભલગ્નો અમૃતલગ્નો
છે, જેના વર્ગોત્તમના મધ્યમ અંશના ઉદયમાં સર્વ કાર્યની
સિદ્ધિ થાય છે.

આ સિવાય—ઘૌણ બંધન, વિપ્રાધિકાર, સોળ સંસ્કાર,
પશુખરીદી, હલવાહ, બીજવપન, કૃષિનક્ષત્ર, જળાશય અને
વૃક્ષારોપણ વિગેરે અન્ય અન્ધથી જાણવું.

હવે શુદ્ધિદ્વાર કહે છે—

માસ-દિણ-રિક્તસુદ્ધિ,
મુણિઝળં સિદ્ધચ્છાય-ધ્રુવલગ્ને ।
ધારંગુલમ્મિ સુદ્ધે,
દિવસ-પદ્મદ્વિત્રં કુજા ॥ ૧૨૧ ॥

અર્થ—માસ દિવસ અને નક્ષત્રની શુદ્ધિ
જાણીને સિદ્ધિછાયા અને ધ્રુવલગ્નમાં અથવા દ્વાદ-
શાંગુલ છાયામાં દીક્ષા તથા પ્રતિષ્ઠા વિગેરે કરવું. ૧૨૧

વિવેચન—શુભાશુભ માસ દિવસ અને નક્ષત્રનું
વિવરણ આગળ કહેવાયેલ છે, તે દ્વારા દરેક પ્રકારની
શુદ્ધિ જાણવી તથા સિદ્ધિછાયા અને સંકુછાયાનો વિસ્તાર
આગળ (ગાથા ૧૧૯-૧૪૧ માં) કહેવાયે, અને સ્થિર
લક્ષ્મી વર્ષન રાશિલક્ષ્મી દ્વારમાં કહેવાયેલ છે, તે દરેકની
અનુકૂળતા એમને દીક્ષા પ્રતિષ્ઠા વિગેરે શુભ કાર્યો કરવાં.

હવે પ્રથમ અન્યકાર મહારાજ પોતે જ બે ગાથાથી
માસ અને દિવસની શુદ્ધિ કહે છે—

હરિસયણ અકમ્મણ,
અહિશ્રમાસ ગુરિસુખિ અત્થિ સિસુવુટ્ટે ।
સસિનટ્ટે ન પડ્ઢા,
દિક્ષ્વા સુક્કઽત્થિ ત્થિ ન દુટ્ટા ॥ ૧૨૨ ॥
અવજોગકુલિચમદા,
ઉક્કાઈ જત્થ સં દિયં વજ્જે ।
સંકંતિસાહિયણતિહ,
ગહણે ઇગુ આઈ સગ પચ્છા ॥ ૧૨૩ ॥

અર્થ—હરિશયન (ચોમાસું), અકર્મમાસ,
અધિકમાસ, ગુરુ-શુક્રનો અસ્ત, ગુરુ કે શુક્રની
બાહ્યદશા કે વૃદ્ધાવસ્થા, અને ચન્દ્રનો અસ્તકાળ
હોય ત્યારે પ્રતિષ્ઠા દીક્ષા વિગેરે કરવાં નહિં; પણ
દીક્ષા માત્ર શુક્રાસ્તમાં હુદ્દ નથી. ॥ ૧૨૨ ॥
અવજોગ, કુલિક, વિધિ, અને ઉલ્કા વિગેરે જે દિવસે
હોય તે દિવસ વર્જ્ય છે. તથા સંકાંતિના પૂર્વના
દિવસ સાથે ત્રણ દિવસો, અને અહણમાં એક
દિવસ પહેલાંનો એક દિવસ અહણનો તથા સાત
દિવસ પછીના વર્જ્ય છે. ॥ ૧૨૩ ॥

વિવેચન—આ બે ગાથામાં માસ અને દિવસની શુદ્ધિના
અપયોગોની નામાવલી આપી છે, શુભકાર્યમાં તે કર્મનો
અવશ્ય ત્યાગ કરવો, અપવાદ કોટલો જ છે કે-પ્રતિષ્ઠામાં
શુક્રાસ્તના દિવસો હુદ્દ છે, પણ દીક્ષામાં શુક્રાસ્તનો દોષ હોતો

યોગો હોય તે દિવસ શુભકાર્યમાં પ્રવૃત્ત કરવો.
॥ ૧૨૪ ॥

વિવેચન—પૂર્વોક્ત ગાથામાં દરેક પ્રકારના દોષો દેખાડેલ છે. તે દોષોથી રહિત દિવસ હોય; અને તેજ દિવસે ૨-૩-૫-૭-૧૦-૧૧-૧૩ કે ૧૫ તિથિ હોય, સોમ ભુધ શુક્ર કે શુક્રવાર હોય; તથા રવિયોગ, કુમાર, રાજ, સ્થિર, સર્વાંગ, અમૃતસિદ્ધિ, અમૃત અને સિદ્ધિ વિગેરે યોગો હોય; તો શુભ કાર્યો કરવાં.

આ ગાથામાં નક્ષત્રો માટે સ્પષ્ટતા કરી નથી, પરંતુ તે બાબત અન્યકાર સુરિમહારાજ ઉલ્લેખ કરવાના છે. માટે અહીં— શુભ નક્ષત્રો, શુભ લગ્ન, છ વર્ગની શુદ્ધિ, મહા ગોચર, ભુધ-શુક્ર-શુક્રલગ્ન, મુવચક, ચંક્રુછાયા, અભીષેક, વિશ્વયોગ, શિવચક્ર, ચંદ્રનાડી, ભૂતત્વ, જગતત્વ, ચક્રુન-નિમિત્ત અને ઉત્સાહનો પણ સ્વીકાર કરવો.

હવે દીક્ષાદ્વાર કહે છે—

હત્ય-ઽણુરાહા સાર્દ,

સવણુ-તર-મૂલ-રોહિણી-પુસ્તા ।

રેવટ-પુણવસુ ઇશ,

દિક્ષ-પદ્મ સુહા રિક્ષા ॥૧૨૫॥

અર્થ—હસ્ત, અનુરાધા, સ્વાતિ, શ્રવણ, ત્રણ ઉત્તરા, મૂળ, રોહિણી, પુષ્ય, રેવતી અને પુનર્વસુ; આ દરેક નક્ષત્રો દીક્ષા અને પ્રતિષ્ઠામાં શુભ છે ॥ ૧૨૫ ॥

વિવેચન—પૂર્વોક્ત રીતે નિર્દોષ અને સચુક્ર દિવસ નેષ્ટ દીક્ષ પ્રતિષ્ઠા વિગેરે શુભ કાર્યો કરવાં. પરંતુ દીક્ષા

વિગેરેમાં બીજી શુદ્ધિ કરતાં નક્ષત્રશુદ્ધિના વિશેષ આવશ્યકતા છે, તેથી અન્યકાશ સૂરિમહારાજે બે ગ્રાંથથી દીક્ષા અને પ્રતિ-
ષ્ઠાના નક્ષત્રો જુદા રેખાદેવ છે. આ અન્ય તથા અન્ય અન્યો-
માં દીક્ષા માટે નીચે પ્રમાણે શુદ્ધિ દેવ છે—

દીક્ષામાં—કાર્તિક, માગશર, મદ્ધા, ફાગણ, વૈશાખ,
જેઠ, અને અષાઢ માસ સારા છે; માત્ર જ્યેષ્ઠ પુત્ર-પુત્રીની
દીક્ષા હોય તો જેઠ માસનો ત્યાગ કરવો તથા ચૈત્ર વૃષ મિથુન
મકર અને કુંભની સ કાન્તિ પણ સારી છે. બાવનુદ્ધ શુર-શુક
અને અમ્લ શુરના દિવસો દીક્ષામાં નેહ છે.

લગ્નશુદ્ધિમાં કવુ છે કે—મતમહજ માટે રવિ, બુધ,
શુક્ર અને શનિવાર શુદ્ધ છે; નારચંદ્રમાં સોમવારને શુભ
કહેવો છે, અને અન્યસ્થાને બળવાન ચોગ કે બળવાન
લગ્નના દિવસે સોમ-શુક્રને પણ શુભ માન્યા છે.

લગ્નશુદ્ધિમાં બન્ને પક્ષની ૧-૨-૩-૪-૭-૧૦-૧૧
-૧૩ તિથિઓ મતસ્વીકાર માટે અલ્પવર્ધક માની છે, કેાંઈ
સ્થાને ૪-૧૨ તિથિએ દીક્ષા લેવાનું સ્વીકાર્યું છે, શ્રીમાન્
ઉદયપ્રભ સૂરિજી માત્ર પુનમનેજ દીક્ષા વર્ધ્ય તિથિ માને
છે. ત્યારે લક્ષ્ય કહે છે કે—મત્ર દીક્ષા વિગેરેમાં રિક્તા
અભાવાસ્થા અને આક્રમ તિથિ પ્રચલ્ત છે.

નક્ષત્રો માટે સૂરિ મહારાજ જ કહે છે કે—મત અહ-
જમાં અશ્વિની, રોહિણી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ત્રજ ઉત્તરા, હસ્ત,
સ્વાતિ, અનુરાધા, મૂળ, ધનુષ, શતભિષા, પૂર્વાષાદપદ અને
રેવતી નક્ષત્ર શુભ છે. ધીમાન્ ઉદયપ્રભ સૂરિજીએ દીક્ષાના
નક્ષત્રોમાં પુષ્ય અને પૂર્વાષાદપદનો સ્વીકાર કર્યો નથી,
તેમજ પુષ્ય નક્ષત્રમાં તો વિવાહ અને દીક્ષાનો સર્વથા નિષેધ
જ કર્યો છે. અન્ય સ્થાને દીક્ષામાં અશ્વિની શતભિષા
અને પૂર્વાષાદપદને બદલે મૂળશર મધા અને ધનિષ્ઠા લઇ
પંદર નક્ષત્રો શુભ કહ્યા છે; આદ્રા ચિત્રા તથા વિશાખા
ત્યાજ્ય કહ્યા છે, અને અભિજિત નક્ષત્ર સર્વ મેહ કહેવ છે.

૧ એક સ્થાનમાં ચારથી વધારે ગ્રહો હોય, ૨ અથવા જન્મરાશિપતિ ચિત્રને જોતો હોય અને બીજા ગ્રહની દષ્ટિ-વાળા સ્થાનમાં ન હોય, ૩ અથવા જન્મરાશિપતિને બીજા ગ્રહ જોતા ન હોય પણ ચિત્ર જોતો હોય તો પ્રવ્રજ્યા યોગ થાય છે; તેમાં દીક્ષા આપવી હિતકર છે. યમઘન્ટ, વજ્રમુચક વિગેરે કુયોગોના ત્યાગ જ કરવો, કેમકે તેમાં દીક્ષા લેવાથી દીક્ષિત મૃત્યુ પામે છે કે વ્રતથી ખડે છે. શુક્રાસ્તના દિવસો દુષ્ટ નથી. શ્રી ઉદયપ્રભ સૂરિજી મહારાજ લગ્ન-અંશ માટે કહે છે કે—

“ પ્રવાય રાગયો હયદ્વાઃ, સ્થિરાશ્રાપિ વૃષં વિના ।

મકરશ્ચ પ્રશસ્ત્યાઃ સ્યુઃ, લગ્નાંશાદિપુ નેતરે ॥ ૨૧ ॥ ”

અર્થ—“દીક્ષાના લગ્ન અને નવાંશ વિગેરેમાં દ્વિસ્વ-ભાવ-મિથુન કન્યા ધન અને મીન, વૃષ સિંચાયની સ્થિર-સિંહ વૃશ્ચિક કુંભ અને મકર રાશિઓ ગ્રેહ છે; તે સિંચાયની બીજી રાશિ શુભ નથી ॥ ૨૧ ॥ ” એટલે—મેષ વૃષ કર્ક અને તુલા રાશિના લગ્ન, નવાંશ કે દ્વાદશાંશ, એ કોઈને પણ દીક્ષામાં સ્વીકાર કરવો નહિ.

નારચંદ્રમાં કથું છે કે—

“ વૃશ્ચિકમિથુનવનુર્ધર--કુમ્ભેષુ શુભાય દીક્ષણં મવતિ ।

પચમકે તુ ગવાંશે, વૃષાનયોર્નાન્યરાશીનામ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“ વૃશ્ચિક મિથુન ધન અને કુંભની દીક્ષા શુભ છે, વૃષભ-મેષનો પાંચમો નવાંશ શુભ છે, બીજી રાશિના પાંચમો નવાંશ શુભ નથી. ॥ ૧ ॥ ”

હર્ષપ્રકાશમાં પણ મેષ અને વૃષ સિંચાયની રાશિઓના પાંચમા અંશને કેટલાએક કારણે દુષ્ટ ઘન્ટા હોવાથી દીક્ષા માટે નેષ્ટ માનેશ છે, જ્યારે વૃષાંશ તો શુક્રવારે હોય તો પણ શુભ છે.

ધંદ અને શુક્રના જન્મનાવધિમાં દીક્ષા સર્વથા કેવી

નહિં. નારચંદ્ર-દીપ્ત્યુમાં કહ્યું છે કે—૧ શુક્રવાર હોય, ૨ શુક્ર લગ્નમાં હોય, ૩ શુક્રનો નવાંચ હોય, ૪ લગ્ન કે સાતમા સ્થાનમાં શુક્રની સંપૂર્ણ દષ્ટિ હોય, અને ૫ શુક્રની રાશિ વૃષ કે તુલા હોય; અથવા—૧ સોમવાર હોય, ૨ લગ્નમાં ચંદ્ર હોય, ૩ ચંદ્રનો નવાંચ હોય, કે ૪ ચંદ્રની દષ્ટિ પડતી હોય તો દીક્ષા આપવી નહિં.

મંગળનો પદ્ વર્ગ પણ નેષ્ટ છે.

“ જીવ-મન્દ-વૃષા-ડર્કાણાં, પદ્વર્ગો વારદર્શને ।

શુમાવહાનિ દીક્ષાવાં, ન શેષાણાં કદાચન ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ દીક્ષામાં શુર શનિ વૃષ અને સૂર્યના પદ્ વર્ગો વાર અને દષ્ટિ શુભ છે, બાકીના ચંદ્રો (ચંદ્ર મંગળ શુક્ર) ના પદ્વર્ગોદિક શુભ નથી. ॥ ૧ ॥ નારચંદ્રમાં ચંદ્રનો વર્ગ પણ સ્વીકાર્યો છે.

ઉદયાસ્તની શુદ્ધિ પણ લેવી, નારચંદ્રમાં કહ્યું છે કે અસ્તશુદ્ધિને આશરૂ નથી, પણ ઉદયની શુદ્ધિ તો જોઈએ જ.

લોકંદરે દીક્ષાના શુભ ત્રીયાંશો આ પ્રમાણે છે—
મેષનો ૨૭ મેા પગ-અંત્યકળા ૨૦, વૃષના ૧૪-૨૦, મિથુ-
નનો ૧૭, કર્કનો ૮, સિંહનો ૧૮, કન્યાનો ૮, પૂર્વકળા ૩૦,
ધનનો ૧૭, મકરનો ૨૦, અને મીનનો ૮ મેા ત્રીયાંશ વિગેરે
વિગેરે અમૃત સ્વભાવવાળાં લગ્નો (પૃષ્ઠ ૪૦૬) પણ
દીક્ષામાં લેઈ છે.

દીક્ષાકુંઢળીની મહ સ્થાપના નીચે મુજબ છે—

ઉદયપ્રભસુરિ મહારાજ કહે છે કે—કેન્દ્રમાં સોમ્ય ચંદ્રો ન હોય તો લગ્ન અને ચંદ્રના કર્કરી તથા અમિત્રને ત્યાજ કરવો, અમિત્રસ્થાન અને ચંદ્રની મહમુનિ પણ નેષ્ટ છે.

નારચંદ્રમાં કહ્યું છે કે—

“ શુક્રાક્ષરકમન્દનાં, નામીટઃ સત્તમઃ યશી ।
 તમઃકેતુ તુ દોષાયાં, પ્રતિષ્ઠાવન્ શુભાશુભી ॥ ૧ ॥
 ફલહ-મય-જીવનાગ્રન-ધનહાનિ-વિપત્તિ-નૃપતિમીતિઃ ।
 પ્રવ્રજ્યાયાં નેષ્ઠો, મીમાદિયુતો ક્ષપાનાથઃ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થ—“ શુક્ર મંગલ અને શનિથી સાતમે ચંદ્રને ખે
 છે, રાહુ અને કેતુ દીક્ષામાં પ્રતિષ્ઠાની પેઠે શુભાશુભ ભલુવા
 ॥ ૧ ॥ દીક્ષામાં મંગલ વિગેરે ઘડોની સાથે રહેલ ચંદ્ર ને ખે
 છે, અને અનુક્રમે-કલહ, ભય, મૃત્યુ, ધનહાનિ, દુઃખ, અને
 રાજ ભય કરે છે. ॥ ૨ ॥ ”

આ યોગ-અન્તકાગના ત્રીસાંચોના મધ્યમાં થય તો તે
 દૂષિત છે, અને તે કાગાર્ધની પહેલાં કે પછી થાય તો અસ્પ
 દુષ્ટ છે (જા. ૦૬. ૧૬૩) લગ્નશુદ્ધિમાં કહ્યું છે કે—શુક્ર મં
 ગલ અને શનિથી સાતમે ચંદ્ર હોય ત્યારે દીક્ષિત થયેલ પુરુષ
 અનુક્રમે શસ્ત્ર દુઃશીલતા અને બાધિથી અવશ્ય પીડાય છે.

દૈવજ્ઞ વસ્તુભ કહે છે કે—

“ દયાધેઃ કૂરેયુને ચન્દ્રે, વ્યસુઃ પ્રવ્રજિતઃ શુભઃ ॥ ”

અર્થ—“ ચંદ્ર બે અથવા અધિક કૂર કે શુભ ઘડ
 સાથે હોય ત્યારે દીક્ષા લેનાર મૃત્યુ પામે છે. ”

શ્રી નરચંદ્રસૂરિય કહે છે કે—

પદ્મયેકાદશપચમો દિનકરઃ ત્રિવિચાયષ્ઠઃ યશી ।
 સ્થનાત સૌમ્યકુજી શુભાવુષચયે કેન્દ્ર ત્રિકોણે ગુરુઃ ॥
 શુક્રઃ પદ્મત્રિવિચાયષ્ઠમસુતદ્વયેકાદશો મન્દગો ।
 સ્થનાંશાદિગુરુજચન્દ્રમહસાં શૌરેશ્ચ દીક્ષાવિધી ॥ ૧ ॥ ”

રવિસ્તૃતીયો દશમઃ યશાક્ષો,

મીવેન્દુમાવન્તિમનાશવર્ગ્યો ।

કેન્દ્રાષ્ટવર્ગ્યો મુગુમસિરાતુ—

સંમ્પ: શનિ: પ્રમનને મતોઽન્યે: ॥ ૨ ॥ x

અર્થ—“સૂર્ય ૨-૫-૬ કે ૧૧ સ્થાને હોય, ચંદ્ર ૨-૩-૬-૧૧ બુવને હોય, મંગળ તથા બુધ ૩-૬-૧૦-૧૧ સ્થાને હોય, ગુરૂ ૧-૪-૫-૭-૯-૧૦ સ્થાને હોય, શુક્ર ૩-૬-૯-૧૨ સ્થાને હોય. અને શનિ ૨-૫-૮ કે ૧૧ બુવને હોય, તથા ગુરૂ બુધ ચંદ્ર સૂર્ય કે શનિના હમ અને નવારો હોય તો તે દીક્ષામાં ઉત્તમ છે ॥ ૧ ॥ રવિ ૩ બે હોય, ચંદ્ર ૧૦ મે હોય, બુધ અને ગુરૂ ૮-૧૨ સિવાયના બુવનમાં હોય, શુક્ર ૨-૫-૧૧ સ્થાને હોય, અને શનિ ૩-૬ બુવને હોય તો બીજા-બીજે દીક્ષામાં ઉત્તમ ઠહ્યા છે. ॥ ૨ ॥” એટલે-આ મહોની સ્થાપનામાં વિશ્વંવાદ હોવાથી મધ્યમ છે.

આ સિવાયની શ્રદ્ધસ્થાપના હોય તો તે અધમ છે. શ્રી હૃદયમ્ભ સુરિજી તો ઉપરોક્ત ઉત્તમ-મધ્યમ બન્ને શ્રદ્ધ સંસ્થાને દીક્ષામાં શુભ તરીકેજ ઓગળાવે છે. હૃદયમ્ભકાશમાં એટલું વિશેષ છે કે—બુધ ૨-૫ સ્થાને, ગુરૂ ૧૧ સ્થાને, અને શનિ ૬ સ્થાને હોય તો ઉત્તમ છે, ચંદ્ર ૭ મે અને શનિ ૩ બે મધ્યમ છે, તથા શુક્ર ૧૧ મે અધમ છે.

હરિભદ્ર સુરિ મહારાજ પણ ઉત્તમ શ્રદ્ધસ્થાપના આ-

x સનાદ શાન્તવર્તિતર્કરિગુરુશી સુરોઽમુચયેષુ ૫ (૧),

પ્રમગ્ધાસુ કુત્રેન્દુશાવુલ્લસ્યે કેન્દ્રવિષયે શુક્ર: ।

મન્દો ધીપનસામર્નધનગત: ધર્મત્રિષ્ટ ભવ્યે,

શુક્ર: કેતુવિષ્ણુશી ત્રિરિપુર્વો સામેનશાઽવ્યુત્પન્ન: ॥ ૧ ॥

શુક્ર-કુવ-શનિ-સ્વીકાં વદ્ધર્મો પ્રાપ્ત: [પ્રમ્થાનકરણ]

[શાત્રવન્દ સિપ્પનકે]

નાચંદ્રમાં—ગુરૂ બુધ ચંદ્ર રવિ અને શનિના પાવર્મ સ્વીકાર્યો છે. દિપ્પનકમાં અને લગ્નશુદ્ધિમાં—ગુરૂ બુધ રવિ અને સૂર્યનો પાવર્મ સ્વીકાર્યો છે. હેઠા બે સ્થાનોમાં શનિને સ્થાને શનિ આવી લખ્યે, તો પણ મળ પાદમાં ચંદ્રનુંજ સ્પષ્ટ વિધાન છે.

પીને કહે છે કે—શુરૂ ૧-૪-૭-૧૦ સ્થાને હોય, શુરૂ ૬-૧૨ સ્થાને હોય, અને શનિ ૨-૫-૬-૮-૧૧ ભુવને હોય તો ચિ-
ધ્યને દીક્ષા દેવી. બુધ ૨-૫-૬-૧૧ સ્થાને હોય તો દીક્ષામાં
શુભ છે, તથા ઉપચયસ્થાનમાં રહેલ મંગલ દીક્ષિતને જ્ઞાન
અને તપસ્થાની વૃદ્ધિ કરાવે છે.

રાહુ માટે હર્ષપ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—રાહુ ૩-૬-૧૧
ભુવને ઉત્તમ, ૨-૫-૮-૯-૧૦-૧૨ સ્થાને મધ્યમ, અને ૧-૪-૭
ભુવને અધમ છે. લક્ષ્ય કહે છે કે—

“ મોક્ષાર્થિનાં ચ દીક્ષા, સ્થિરોદયે કર્મગે ત્રિદશપૂર્ણે ।

પાપૈર્ધર્મપ્રાપ્તૈર્બલહીનૈઃ પ્રવ્રજિતયોગે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ સ્થિર લગ્નમાં શુરૂ ૧૦ સ્થાને હોય, ફર મહો
૬ સ્થાને હોય, તથા નિર્જળ હોય અને પ્રવ્રજ્યાયોગ હોય
તો મોક્ષાર્થીને દીક્ષા આપવી. ॥ ૧ ॥ ”

દીક્ષાકુંડળીની સ્થાપના—

મહો.	ઉત્તમ	મધ્યમ.	અધમ.
રવિ	૨-૫-૧-૧૧	૩	૧-૪-૭-૮-૯-૧૦-૧૧
મંગલ	૨-૩-૬-૧૧	૧૦ (૧૭) ૦	૧-૪-૫-૭-૮-૯-૧૨
બુધ	૩-૬-૧૦-૧૧	૦	૧-૨-૪-૫-૭-૮-૯-૧૨
શુક્ર	૩-૧-૧૦-૧૧ (૨-૫)	૧-૨-૪-૫-૭-૮	૮-૧૨
કરક	૧ ૪ ૫-૭-૮-૧૦ (૧૧)	૨-૩-૬-૧૧	૮-૧૨
શુભ	૩-૬-૮-૧૨	૨-૫-૧૧	૧-૪-૭-૮-૧૦ (૧૧)
કેતુ	૬ ૭-૮-૧૧ (૧)	૩-૬	૧-૪-૭-૮-૧૦-૧૨
રાહુ	(૩-૬-૧૧	૨-૫-૮-૯-૧૦-૧૨	૧-૪-૭)

આ રીતે આભાષિક કે ઉપસ્થાપના, એ જામે દીક્ષામાં
શુભ દિવસ પેલા, શુરૂને મંગલ, તથા ચિધ્યને રવિ મંગલ,
૦ સેવક મંગલ આગે જુદી પ્રકારના આગર સ્થાનો સમજાવે,

તારા અને ગુરુજન તપાસ્યાં શિષ્યનું નામ પાડવામાં અદ્વૈત જોવા. ગુરુથી શિષ્યની તારા ૩-૫-૭ નેહ છે, મૃત્યાદિ પરપરનો વિરોધ જઈ રવિ-સોમ-ગુરુ જનવાન હોય એવી જોયરશુદ્ધિથી પ્રથમાક્ષર હઈ શિષ્યનું નામ પાડવું.

સૂરિપદ ઉપાધ્યાયપદ વિગેરે પદારોપણમાં પૂર્વોક્ત શાસ્ત્રાભિરેકની શુદ્ધિ લેવી, અથવા તે પ્રતિષ્ઠાની બહુકુંડળી લેવી. અહીં પણ આચાર્યને ચંદ્રજન અને ખલ્લી લેનારને રવિ ચંદ તારા તથા ગુરુનું જન તપાસવું.

હવે પ્રતિષ્ઠાદ્વાર કહે છે—

થસ્તિશિ-સયમિસ-પૂ-ભા,
 યસુ વિ દિક્ષા સુહા વિણિદિદ્ધા ।
 મહ-મિગ-ધણિ પદ્મ,
 કુજા વજ્જિજ્જ સેસાઈ ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ—અશ્વિની, શનભીષા, અને પૂર્વાભાદ્રપદમાં દીક્ષા; તથા મધા, મૃગશર અને ધનિષ્ઠામાં પ્રતિષ્ઠા શુભ કહી છે; અને બાકીનાં નક્ષત્રો વગર્ય છે. ૧૨૬।

વિવેચન—પૂર્વોક્ત ગ્રાંથમાં દીક્ષા અને પ્રતિષ્ઠાનાં નક્ષત્રો સાથે કહ્યાં છે. પ્રસ્તુત ગ્રાંથના પૂર્વાર્ધમાં દીક્ષાનાં નક્ષત્રો કહી ઉત્તરાર્ધ ગ્રાંથમાં પ્રતિષ્ઠાનાં નક્ષત્રો જણાવ્યાં છે. દીક્ષા માટે આગળ કહેવાયું છે, હવે-પ્રાણપ્રતિષ્ઠા અને જિંબપ્રતિષ્ઠા એમ બન્ને પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા માટે દિનશુદ્ધિ તથા હાથશુદ્ધિ કહેવાય છે.

અહીં યોનિ-મણ-રાશિ-વેદ-લેખાલેખી-વર્ગ-નાડીલે-
 દનો મેળ, જિંબપ્રવેશ વિધિ, આચાર્યને ચંદ્રજન અને સ્થા-

પકને સૂર્ય ચંદ્ર તારા જન્મનક્ષત્ર તથા ગુરુનું જગ તથા સ્ત્રી પ્રતિષ્ઠાનો દિવસ લેવો.

પ્રતિષ્ઠામાં સિંહસ્થ ગુરુના દિવસો, મકરના ગુરુના દિવસો, ગુરુ-શુક્રના વૃદ્ધ અસ્ત તથા જાત્યકાળના દિવસોનો ત્યાગ કરવો.

ઉદયપ્રભસૂરિણ કહે છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં મક્રા, ક્રાગણ, વૈશાખ અને જેઠ માસ શુભ છે, કર્તિક અને માગશર મધ્યમ છે. શ્રીમાન્ હરિભદ્રાચાર્ય કહે છે કે—માગશર, મક્રા, ક્રાગણ, વૈશાખ, જેઠ અશાઠ, સાવણ અને સાદરવો શ્રેષ્ઠ છે.

હર્ષપ્રકાશમાં જ્યેષ્ઠ સંતાનના શુભ કાર્યમાં, જેઠ માસ વર્ત્ય કલ્પો છે. તથા પ્રતિષ્ઠામાં પોષ ચૈત્ર ક્ષયમાસ અને અધિકમાસનો તો સર્વથા ત્યાગ કરવો. (આ માસ પુનર્મીયા સમજવા) ૦મવહાર પ્રકાશમાં કહ્યું છે કે—ગુરુ સૂર્ય અને નક્ષત્રની શુદ્ધિ હોય, અને ચંદ્ર જગવાન્ હોય તો કર્તિક શુદ્ધિ ૧૧ પછીના દિવસો, શુભ છે.

વળી પ્રતિષ્ઠામાં—મેષ, વૃષભ, મિથુન, મકર અને કુંભ સંક્રાન્તિ શુભ છે, તથા ધન અને મીન સંક્રાન્તિ નિંદ છે. કેટલાએક કહે છે કે—મેષ સંક્રાન્તિ ચૈત્રમાં હોય અને મકર સંક્રાન્તિ પોષમાં હોય તો તે નિંદ્ય નથી. નારચંદ્રમાં કહ્યું છે કે—

“ શ્વેદદિતીયપચ્ચમ-રિનાનિ પશ્ચદ્વેદિ સન્તાનિ ।

શુભેડનિમગ્નયોદન-નશમાન્વયિ પ્રતિષ્ઠાયામ્ ॥૧॥ ”

અર્થ—“ પ્રતિષ્ઠામાં જન્મે પશુની ૧-૨-૩-૪ શુભ છે, તથા શુદ્ધિ ૧૦-૧૩ અને ૧૫ પછી પ્રશન્ન છે. ”

સમ્મ શુદ્ધિમાં પ્રતિષ્ઠાનિયિમાં માત્ર ત્રીજાનું વિધાન નથી, તથા વિધેયમાં કહ્યું છે કે—શુદ્ધિ ૧૦ થા વરિ ૫ સુધી ચંદ્ર ઉત્તમ જગવાન્ હોય છે, માટે સામાન્ય રીતે તે નિયિમાં ઉત્તમ છે, આથી ત્રીજા પછી ઉત્તમ મનાય છે.

હારભદ્ર સૂરિ મહારાજ સોમ ગુધ ગુરૂ અને શુક્રવારને પ્રતિષ્ઠામાં શુભ માને છે.

ઉદયમલ સૂરિ મહારાજ માત્ર મંગળવારની પ્રતિષ્ઠાનો નિર્દેશ કરે છે, જ્યારે રત્નભાલામાં મંગળ સિવાયના દરેક વારે શુભ કહ્યા છે. કહ્યું છે કે—

“ તેનસ્વિત્રી હોમત્વમિદાદ-વિધાયિત્રી સ્વાદ વરદા દદા ચ ।

જ્ઞાનન્દરત્ કલ્પનિવાસિની ચ, સુર્વાદિવારેષુ મવેત્ પતિષ્ઠા ॥૧॥

અર્થ—“ રવિ વિગેરે સાત વારે કરેલ પ્રતિષ્ઠા અતુ-
ક્રમે ૧ પ્રતિષ્ઠાપકતું તેજ વધારે છે, ૨ હોમ પ્રવત્તિ છે, ૩
અગ્નિ પ્રકટાવે છે, ૪ મનોવાંછિત પૂરે છે, ૫ હૃદ યાય છે, ૬
આનંદ આપે છે, અને ૭ અનેક કલ્પ પર્વત સ્થિર રહે છે ॥
૧ ॥ ” રત્નભાલા બાપ્યમાં કહ્યું છે કે—રવિ વિગેરેના પદ-
વર્ગમાં પણ પ્રતિષ્ઠા માટે આજ દુન બાબુવું.

નક્ષત્ર માટે સૂરિ મહારાજ ચોતેજ કહે છે કે—રાહિળી
મૃગશિર, પુનર્વસુ, પુષ્ય, મધા ત્રણ ઉત્તરા, હસ્તા, સ્વાતિ, અતુ-
રાધા, મૂળ, ધનિષ્ઠા અને દેવત્રી નક્ષત્ર પ્રતિષ્ઠામાં
શુભ છે.

અન્યસ્થાને પણ એજ કહ્યું છે કે—

“ વિના બાર્દો દત્તં ચિત્રાં, મિત્રં શુભર્વેન્દુગુરી ।

વરે મેત્રે મયોર્ધ્વાસ્વ-હસ્તમૂલેષુ સ્થાપયેત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ શુક્ર રવિ સોમ કે ગુરૂવારે, તથા શતભિષા
ચિત્રાના ચર, ચિત્રા વિનાના મૈત્ર, આર્દ્રા વિનાના ઉર્ધ્વમુખી,
મધા હસ્ત અને મૂળ નક્ષત્રમાં જિનેન્દ્રને સ્થાપવા ॥ ૧ ॥ ”

પ્રતિષ્ઠામાં યમપંડ, ઉપગ્રહ, વજ્ર સુશલ, ગુધ પંચક,
પુન્ય, રાત્રિ એકાર્થલ, પાન વિગેરે કુચોગેનો ત્યાગ કરવો;
અથવા સોમ ગુરૂ અને શુક્ર વિગેરેના બગચી શુદ્ધિ કરવી.
નરચંદ્રસૂરિ મહારાજ કહે છે કે—

११ द्विस्वभावं प्रतिष्ठासु, स्थिरं वा लघुमुत्तमम् ।

तदमाने चरं प्राह्य-मुहामगुणभूषितम् ॥ १ ॥”

અર્થ—“ જિનેશ્વર દેવની પ્રતિષ્ઠામાં દ્વિસ્વંભાવ લભ
ઉત્તમ છે, સ્થિર લભ મધ્યમ છે, અને તે બન્ને ન હોય તો
બહુ શુભવાળું ચર લભ લેવું. ॥ ૧ ॥ ”

તથા—મિથુન કન્યા અને ધનનો પુર્વાર્ધ નવાંશ ઉત્તમ છે, વૃષ સિંહ તુલા અને મીનના નવાંશ મધ્યમ છે, અને જાડીના નવાંશો કનિષ્ઠ છે.

નારયન્દ્ર દીપ્પણીમાં બારે નવાંચના કૃત માટે ૧૫
૭૩ ને પ્રતિષ્ઠામાં—

૧ એવ નવાંશ હોય તો અગ્નિને કાય થાય છે.

૨. જુનાંશ હોય તો બાચાચ અને સ્થાપત્તિ' ૭ માસમાં મૃત્યુ થાય છે.

૩ મિથુનાંશ હોય તો નિરંતર શુભ થાય છે, લોગ અને સિદ્ધિ મળે છે.

૪ કર્કશ હોય તો પ્રતિષ્ઠાપકનો પુત્ર મરે છે, માસમાં કુશનો નાગ થાય છે, અને છ વર્ષમાં નિશ્ચયે મૃતિનો પાંચ થાય છે.

૫ નિદાંગ હોય તો આચાર્ય સજ્જાત અને સાધારને
રૂઢિ સ્થાપ થાય છે, પરંતુ તે પ્રતિમા સોફામાં નિયેય જ્યાં
પડે છે, અને નિરતર પૂજાય છે.

૧ કન્યાના દેહના નેા મુર્તિ વિરૂપ પૂજ્ય અને છે, અને
૨ કન્યાના કન્યાના મનુષ્ય અને છે, વિવરકાગ મુખી મુખી રહે છે.

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

३०-७-१९४८, काठमाडौं । को. ३५, ३-६

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । १० । १० । १० । १० ।

૭ છુલાંશ હોય તો આચાર્યને ઉપદ્રવ—ગમેન થાય છે, અને આવક બે વર્ષમાં મૃત્યુ પામે છે.

૮ વૃશ્ચિકાંશ હોય તો રાજા ઠોપે છે. મહા અશાંતિ વ્યાપે છે, અને અગ્નિનો ઉપદ્રવ થાય છે.

૯ ધનાંશ હોય તો ધન વધે છે, દેવો પરચો આપે છે, અને આચાર્ય તથા આવક નિરંતર આનંદ પામે છે.

૧૦ મકરાંશ હોય તો આચાર્ય આવક તથા શિષ્યનું મૃત્યુ થાય છે, અને મૂર્તિનો વજથી કે છત્રથી ત્રણ વર્ષમાં નાશ થાય છે.

૧૧ કુંભાંશ હોય તો પ્રતિષ્ઠા કરનાર ત્રણ વર્ષમાં જલો-દરથી અને જિનખિંબ એક વર્ષમાં પાણીથી નાશ પામે છે.

૧૨ મીનાંશ હોય તો તે મૂર્તિ ઇંદ્ર, સુર, અમુર અને મનુષ્યથી નિરંતર પૂજાય છે; માત્ર કરાવનાર મૃત્યુ પામે છે.

નવાંશ માટે સામાન્ય નિયમ એવો છે કે—જો નવાંશમાં ચૌથ્ય મહાપતિવાળા છ પાંચ કે ચાર વર્ગની શુદ્ધિ મળે તે નવાંશ પ્રતિષ્ઠા વિગેરેમાં મહાજ કરવા. આવા નવાંશો અને શુદ્ધ ત્રિયાંશો આગળ સશિદ્ધારમાં (પૃષ્ઠ ૧૨૦-૨૨ માં) દર્શાવેલ છે. (આ. ૨/૨૪)

રત્નમાલા લાખ્યમાં કહ્યું છે કે—મંગળ સિવાયના મહેના હમે વર્ગો પ્રતિષ્ઠામાં મુજ છે.

“ દ્યોર્નેવાંશયોઃ શુદ્ધિઃ પ્રતિષ્ઠાયાં વિલોચયતે ।

આવેઽધિવાસના ચિન્તે, દ્વિતીયે ચ રાજાલિકા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ જ્યેષ્ઠ પ્વાન રાખવું ” કે—પહેલા નવાંશમાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા, અને બીજા નવાંશમાં અંજનરાસાદી કરાય છે; માટે પ્રતિષ્ઠામાં બે નવાંશની શુદ્ધિ જોવાય છે. (તથા જુઓ આશંકસિદ્ધિ પૃષ્ઠ ૩૭૪)

પ્રતિષ્ઠાની મહત્ત્વાપના નીચે મુજબ છે—

ઉદયપ્રભાસૂરિ મહારાજ કહે છે કે—કેન્દ્રમાં સૌમ્ય
અહો ન હોય તો લગ્ન અને ચંદ્રના-કર્ફરી, બામિત્ર, બુધ
પંચકનો ત્યાગ કરવો. નરચંદ્રસૂરિ મહારાજ કહે છે કે—
પ્રતિષ્ઠામાં મંગળ વિગેરે અહોની સાથે કે દષ્ટિમાં ચંદ્ર હોય
તો અનુક્રમે અગ્નિનો ભય, સમૃદ્ધિ, સિદ્ધપૂજા, સમૃદ્ધિ, મૃત્યુ
અને અગ્નિનો ભય થાય છે. (૧-૨) કેતુચુક્ર ચંદ્ર પદ્મ
અતિદુષ્ટ છે.

“ કૂરમદ્ધ સંયુજતે, દષ્ટે વા શશિનિ લુપ્તકરે ।

મૃત્યું કરોતિ કર્તુઃ, કૃતા પ્રતિષ્ઠાઽયને યામ્યે ॥ ૩ ॥ ”

અર્થ—“ કૂરમદ્ધ ચુક્રા કે કૂરમદ્ધ દષ્ટ કે અસ્તનો ચંદ્ર
હોય, તથા દક્ષિણાયન હોય તો કરેલ પ્રતિષ્ઠા પ્રતિષ્ઠાપકનો
નાશ કરે છે ॥ ૩ ॥ ”

“ બહ્વારકઃ ઇનિશ્રેવ, રાહુમાસ્કરકેતવઃ ।

મૃગુપુત્રસમાયુક્તાઃ, સપ્તમસ્થાસ્ત્રિકાપહાઃ ॥ ૪ ॥

શિલિપ-સ્થાપક-કર્તૃણાં, સઘઃ પ્રાણવિયોનકાઃ ।

તસ્માત્ સર્વમયત્નેન, સપ્તમસ્થાન્ વિવર્તયેત્ ॥ ૫ ॥ ”

અર્થ—સાતમે સ્થાને રહેલા મંગળ, શનિ, રાહુ, સૂર્ય
કેતુ અને શુક્ર શિશ્વી આવક અને આઆર્થ જો વ્રજુના પ્રા-
ણનો નાશ કરે છે; માટે દરેક રીતે સપ્તમસ્થ અહોનો ત્યાગ
કરવો. ॥ ૪-૫ ॥ ”

“ સૂર્યે વિવલે ગૃહપો ગૃહિણી મૃગલાગ્નિને ધન મૃગુજે ।

વાચસ્પતી હૃ સૌરવ્યં, નિયમાન્નાશં સમુપયાતિ ॥ ૬ ॥ ”

અર્થ—“ પ્રતિષ્ઠામાં સૂર્ય નિર્જળ હોય તો પરધણી,
ચંદ્ર નિર્જળ હોય તો સ્ત્રી, શુક્ર નિર્જળ હોય તો ધન, અને
શુર નિર્જળ હોય તો મુખ અવશ્ય નાશ પામે છે ॥ ૬ ॥ ”

૩-૬-૧૧ જુવને રહેલા કૂર અહો મૂર્તિને દેવના સાતિ-
ધવાળી બનાવે છે, પ્રતિષ્ઠાવ્રતમાં ઉદયાસ્તની શુદ્ધિ નેવી,

તો પણ અન્નશુદ્ધિ માટે કાંઈ વિશેષ આચાર નથી નરીનો વેગ વૃદ્ધોનો નાશ કરે છે. તેમ કેન્દ્ર અને ગુણભુવનના ગુરુ-શુક લક્ષ્મના દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. ઉદયમુખસૂરિ મહા-રાજ કહે છે કે—ત્રિકોણ અને કેન્દ્રમાં રહેલ મંગલ અને શનિ મંદિરનો પ્વંસ કરે છે, જગવાન મિત્રે ભ્રેયેલ ત્રિકોણ અને કેન્દ્રનો શનિ, અથવા જગવાન મિત્રની હૃદિવાળો કેન્દ્ર ૮-૯ અને ૧૨ નો મંગલ મંગલનો નાશ કરે છે. કેન્દ્રમાં રહેલ જગવાન બુધ ગુરુ શુક, અથવા ઉચ્ચના સૌમ્યમહે દરેક દોષોનો નાશ કરે છે. લક્ષ્મનો ગુરુ લક્ષ્મ નવાંશ અને હૃદિના તમામ દોષોનો નાશ કરે છે. તેમ જ કેન્દ્ર ત્રિકોણના બુધ ગુરુ અને શુકની હૃદિ પણ નિંચ સ્થાનમાં રહેલ કૂર મહના દોષને શમાવે છે.

વળી પણ કહ્યું છે કે—શૂન્ય કેન્દ્ર સ્થાનો કરતાં જન્મ-શયિપતિ કે નામશયિપતિના કૂર મહે પણ કેન્દ્રમાં હોય તો તે શ્રેષ્ઠ છે.

અન્યસ્થાને કહ્યું છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં લક્ષ્મજગનીજ આવ-સ્થળા છે. પ્રતિષ્ઠાના લક્ષ્મમાં રવિ શનિ કે વક્રીમહ હોય, અથવા કેન્દ્ર અને ૯ મા ભુવનમાં કૂરમહેદોષ તો ખાસાદનો નાશ કરે છે. ચતુષ્પરના સર્વ મહે નેષ્ટ છે. શકુ-કેતુ સાથેનો લક્ષ્મ કે સાતમા ભુવનનો ચન્દ્ર નેષ્ટ છે, પણ ગુરુ-શુક સાથે રહેલ કે ભોવાએલ ચન્દ્ર શુભ છે. સર્વ મહે ૧૧ સ્થાને શુભ છે, ૧૨ મા ભુવને અશુભ છે. લક્ષ્મ કહે છે કે—મેગ કે વૃષભનો ચંદ્ર કે સૂર્ય હોય, મંગલ-બુધ હીનજગી હોય, અને શનિ જગવાન હોય તો અરિહંત મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવી.

ત્રિવિક્રમ શતકમાં કહે છે કે—પ્રતિષ્ઠામાં ૧-૫-૭-૮ સ્થાનના પાપમહે, ૮ સ્થાનના સૌમ્ય મહે, અને ૧-૬-૮ સ્થાનનો ચંદ્ર અતિદુષ્ટ છે. તેની ટીકામાં ૬ કૂા ચંદ્રને અશુક યોગના કારણે શુભ અને અન્યથા પ્રકારે અશુભ યોગખાળ્યો.

મરણ, વિધ, રાજમાન, વિવિધવિકાર-વિકાર દાનિ, અને ધન નાશ કરાવે છે.

મંગળ બારે ભુવનમાં અનુક્રમે—દાદ, મંદિરધ્વજ, પૃથ્વીની પ્રાપ્તિ, રોગ, શત્રુથી પુત્ર ઘાત, શત્રુક્ષય, સ્ત્રીનાથ, સ્વજનનાથ, ગુણનાથ, રોગ, ધનપ્રાપ્તિ અને દાનિ કરાવે છે.

બુધ બારે ભુવનમાં અનુક્રમે—પ્રતિમાનો અર્પણ મહિમા, ધનલાભ, શત્રુનાથ, મુખ, પુત્રલાભ, શત્રુક્ષય, ઉત્તમ સ્ત્રીનો લાભ, આચાર્યધાન, ધન, કાર્યસિદ્ધિ, આભરણલાભ અને લક્ષ્મીનો નાથ કરે છે.

ગુરુ બારે ભુવનમાં અનુક્રમે—કીર્તિ, વૃદ્ધિ, મુખ, શત્રુક્ષય, પુત્રમુખ, સ્વજન શોક, સ્ત્રીમુખ, આચાર્યધાન, ધનપ્રાપ્તિ, લાભ, જાદુ અને મૃત્યુ કરે છે.

શુક્ર બારે ભુવનમાં અનુક્રમે—કાર્યસિદ્ધિ, ધન, માન, તેજ, સ્ત્રીનું મુખ, અપયશ, પુત્રપ્રાપ્તિ તથા ચૈત્યાદિ ભંગ, અમુખ, પૂજ્યતા, પૂજ્યતા, પૂજ્યતા અને પૂજ્યતા કરાવે છે.

શનિ બારે ભુવનમાં રહ્યો ઘડો અનુક્રમે—૧ પૂજનો અભાવ, ૨ પ્રતિષ્ઠાપકનો નાથ, ૩ અતિવૈભવ, ૪ મંદિર તથા બંધુનો નાથ, ૫ પુત્રમૃત્યુ, ૬ રોગ અને શત્રુનો હાથ, ૭ સ્વજન અને સ્ત્રીનું મરણ, ૮ સમાનો નાથ, ૯ પાપવૃદ્ધિ, ૧૦ કાર્યનાથ, ૧૧ વિવિધ મુખ-સમૃદ્ધિ, અને ૧૨ રોગ કરાવે છે.

રાહુને દરેક સ્થાને ચાલિયા જેવો કહેવે છે, છતાં શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિ મહારાજ કહે છે કે—રાહુ ૩-૬-૧૧ ભુવનમાં શ્રેષ્ઠ છે, ૧-૪-૭ ભુવનમાં કનિષ્ઠ છે અને બાકીના ભુવનોમાં મધ્યમ છે.

કેતુ પણ ૩-૬-૧૧ ભુવને શ્રેષ્ઠ છે.

નારયંદ્ર-મતિષ્ટામદ ચક્રમ્.

રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	શુક્ર	શનિ	રા-કે
૧	મ	મ	મ	ઉ	ઉ	મ
૨	મ	ઉ	મ	ઉ	મ	મ
૩	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	રિ	ઉ
૪	મ	મ	મ	ઉ	ઉ	મ
૫	રિ	રિ	રિ	ઉ	ઉ	મ
૬	ઉ	મ	ઉ	મ	મ	ઉ
૭	મ	મ	મ	મ	રિ	મ
૮	મ	મ	મ	મ	મ	મ
૯	મ	મ	મ	મ	ઉ	મ
૧૦	મ	મ	મ	ઉ	ઉ	મ
૧૧	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ
૧૨	મ	મ	મ	મ	રિ	મ

શુભ મતિષ્ટા ચક્રમ્.

ઉત્તમ.		મધ્યમ.	ઉત્તમ.
રવિ	૩-૬-૧૧	૫	૩-૬-૧૧+૧૦
સોમ.	૨-૩-૬-૧૧	ત્રિગોણ-કે-૬	૩-૬-૧૧+૨-૬-૧૦
મંગળ	૩-૬-૧૧	૫	૩-૬-૧૧+
બુધ	૮-૧૨ સિવાય	૬-૭-૬	૮-૧૨-સિવાય
શુક્ર	૮-૧૨ સિવાય	૩	૮-૧૨-સિવાય
શનિ	૧-૪-૬-૧૦-૧૧	૨-૫-૬-૭	૧-૪-૫-૬-૧૦-૧૧+૨-૩
રાહુ	૩-૬-૧૧	૫-૮-૧૦	૩-૬-૧૧+
રાહુ-કે-૩	અન્યથા	અન્યથા	૩-૬-૧૧+૫-૬ આ સિદ્ધિ

પૂર્ણભદ્ર પ્રતિષ્ઠા-મહા કળ યંત્ર.

રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	ગુરુ	શુક્ર	રવિ	
૧ કર્તા-મંદિર	ધ્વસ	મૃત્યુ	અગ્નિ	મહિમા	કાર્તિ	સિદ્ધિ	અપૂર્ણ
૨ ધન	હાનિ	પ્રાપ્તિ	ધ્વસ	પ્રાપ્તિ	વૃદ્ધિ	પ્રાપ્તિ	મૃત્યુ
૩	ધન	સૌભાગ્ય	જુલાભ	અશત્રુ	સુખ	માન	વૈશ્વ
૪ સ્વજન	પીડા	ઠલક	રોગ	સુખ	વૃદ્ધિ	તેજ	ધ્વ
૫ સુત	પીડા	દૈન્ય	ધાત	પ્રાપ્તિ	સુખ	સુખ	મૃત્યુ
૬ શત્રુ	મૃત્યુ	જય	નાશ	મૃત્યુ	શોક	અપય	નાશ
૭ સ્ત્રી	મૃત્યુ	દુઃખ	મૃત્યુ	લાભ	પ્રાપ્તિ	પુત્રદા	મૃત્યુ
૮ મૃત્યુ	સ્વ૦	પોતે	સગા	સરિ	ગુરુ	દુઃખ	ગ્રાસ
૯ ધર્મ	નાશ	વિપ્ર	નાશ	પ્રાપ્તિ	પ્રાપ્તિ	પૂન્યતા	ધ્વ
૧૦ કાર્ય	સુખ	માન	રોગ	સિદ્ધિ	લાભ	પૂન્યતા	હાનિ
૧૧ પ્રાપ્તિ	અગ્નિ	શાંતિ	ધન	ધરણી	અગ્નિ	પૂન્યતા	સમૃદ્ધિ
૧૨ હાનિ	સુખ	ધન	સુખ	ધન	આયુ	પૂન્યતા	રેહ

કારાવગસ્ત જમ્મે, દસમે સોલસમે ડઠારસે રિકલે ।
તેવીસે પળવીસે, ન પડ્દા કહ વિ કાયવ્વા ॥૧૨૭॥

અર્થ—પ્રતિષ્ઠાપકના જન્મનું દસમું, સોળમું, અઠારમું, ત્રેવીશમું અને પચ્ચીશમું નક્ષત્ર હોય તો કોઈપણ રીતે પ્રતિષ્ઠા કરવી નહિ ॥ ૧૨૭ ॥

વિવેચન—પ્રતિષ્ઠાનું ગમે તે સોલસ નક્ષત્ર હોય પણ તે પ્રતિષ્ઠા કરાવનારના જન્મથી ૧-૧૦-૧૬-૧૮-૨૩ અને ૨૫ મું નક્ષત્ર હોય તો સર્વથા નેષ્ટ છે. આ જન્મના નક્ષત્રોની પેઠે તારા, ગગિ, લગ્ન, ધાનચંદ્ર, અને ગ્રહોની અનુકૂળતા પણ તપાસવી.

અન્ય દેવોની પ્રતિષ્ઠા માટે રત્નમાલામાં આ પ્રમાણે.

છે—ગણુ પરિવૃદ્ધ, રાક્ષસ, વણ, બૂત, અમુર, શેષનાગ અને સરસ્વતી વિગેરેની દેવતીમાં, જોદની ધવળમાં, લોકપાત્રોની ધનિષ્ઠામાં, અને બાકીના ઇદ્રાદિક દેવોની સ્થિર નક્ષત્રમાં પ્રતિષ્ઠા કરવી. સર્વ દેવોની પોતપોતાનાં વિધિ, કરણ, ક્ષણ, અને નક્ષત્રમાં, અને લેખ્યમૂર્તિની ઉત્તરા બાદપદ નક્ષત્રમાં પ્રતિષ્ઠા કરવી.

સિંદુલમ્ભમાં સૂર્યની, કુંભમાં પ્રલયની, કન્યામાં વિપ્લવીની, મિથુનમાં ચિત્રની, ચર લમ્ભમાં સુદદેવોની સ્થિરમાં (૧) સર્વ દેવોની, અને દ્વિસ્વભાવમાં દેવીઓની પ્રતિષ્ઠા યેષ છે. લક્ષ્મી હે ઉ હે—સોમ્યલમ્ભમાં દેવોને, ફર લમ્ભમાં યજ્ઞ-રાક્ષસને અને સાધારણ લમ્ભમાં ગણો તથા ગણુપતિને સ્થાપવા.

લમ્ભનો બુધ, કેન્દ્રનો શુક્ર અને ચોથા સ્થાનનો શુક્ર હોય ત્યારે હન્દ્ર, કાર્તિક સ્વામી, સૂર્ય, ચંદ્ર અને ચંદ્રની સ્થાપના કરવી. નવમી નિધિમાં શુક્રોદય હોય, બળવાન ચંદ્ર-શુક્ર હોય, અને દસમે મંગલ હોય ત્યારે દેવીઓની મૂર્તિ સ્થાપવી. આ મુદૂર્તમાં દેરદાર થાય તો-સિંધી, સૂતાર અને પ્રતિષ્ઠાપકને વધ-બધનદિ દુઃખો થાય છે.

અહીં કોણ ચંકા કરે કે—જેમ દિવસના પૂર્વભાગમાં ગૃહપ્રવેશ કરાવાય છે, તેમ પ્રતિષ્ઠા વિગેરે દિવસેજ કરવાં કે રાત્રે કરવાં ? એનું સમાધાન મૂર્ચના બુવન ઉપરથી થાય છે. કેમકે—સૂર્ય સવારથી બપોર સુધી ૧-૧૨-૧૧-૧૦ બુવનમાં, બપોરથી સાંજ સુધી ૧૦-૯-૮-૭ બુવનમાં, સાંજથી મધ્યરાત્રિ સુધી ૭-૬-૫-૪ બુવનમાં, અને મધ્યરાત્રિથી સવાર સુધી ૪-૩-૨-૧ બુવનમાં હોય છે. હવે જે જે કાર્યની કુંઠ-જીમાં જે જે બુવનમાં સૂર્ય સુબ હોય તે તે કાર્યમાં તે તે બુવનના યોગમાં આવતો ઈદલઅના ઉદયવાળો દિનભાગ પણ શુભજ છે. પરંતુ અહીં યાદ રાખવું કે—દિવસના ઉત્તરાર્ધમાં વિવાહનું લગ્ન લેવાય છે, પણ પ્રતિષ્ઠાનું લગ્ન લેવાનું નથી.

જાતે આ મળ્યાંથી જાણે આ શુદ્ધિ જોઈએ. અર્થ—જો
જાતે જાણે છે.

૨૨૨. અર્થ—જોઈએ ૨૨૨. જોઈએ ૨૨૨

સંજ્ઞામયે રવિમયે,
વિદ્યે સમગ્રે વિજ્ઞે ચ ।
સાદૃશ્યે મદભિન્ન,
સમગ્રે સમ સમગ્રે ॥ ૧૨૮ ॥
અર્થમયે સંજ્ઞામયે,
રવિમયે જગત્ વિજ્ઞે ચ આદ્યો ।
વિદ્યે સમગ્રે વિજ્ઞે,
સમગ્રે—સમગ્રે વિજ્ઞે ચ ॥ ૧૨૯ ॥
આદ્યે વિદ્યે ઓઠ,
વિજ્ઞે સાદૃશ્યે જગત્ મદભિન્ન ।
સમગ્રે મદો જગત્ ઓઠ,
મદભિન્ન તે ઓઠ મદ મિશ્ર ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ—શુભકાર્યમાં સંજ્ઞામય, રવિમય,
વિદ્યે, સમગ્ર, વિજ્ઞે, સાદૃશ્ય અને મદભિન્ન;
એ સાત નક્ષત્રો વચ્ચે છે. (૧૨૮) અર્થ—જોઈએ
તે સંજ્ઞામય, અર્થવાળું તે રવિમય, વહીવટવાળું
તે વિદ્યે, હર મદવાળું તે સમગ્ર, (૧૨૯) અર્થ—જોઈએ
પૂંડુ તે વિજ્ઞે, મદભિન્ન તે સાદૃશ્ય, અને

તેના મધ્યમાંથી મહ જાય તે મહભિન્ન નક્ષત્ર કહે-
વાય છે. ॥ ૧૩૦ ॥

વિવેચન—હરકોણ શુભકાર્યમાં શુદ્ધ નક્ષત્ર હોય; પણ તે સંધ્યાગત, રવિગત, વિશ્વર, સમઢ, વિશ્વંખિત, રાહુહત કે મહભિન્ન હોય તો નેષ્ટ છે. તેમાં સૂર્યનો અસ્ત થાય ત્યારે સંધ્યાકાળે જે નક્ષત્ર પૂર્વમાં હોય તે સંધ્યાગત કહેવાય છે. સૂર્યથી ભોગવાતું નક્ષત્ર રવિગત કહેવાય છે, વક્રી મહથી ભોગવાતું નક્ષત્ર વિશ્વર કહેવાય છે, કૂરમહથી ભોગવાતું નક્ષત્ર સમઢ છે. રવિ નક્ષત્રની પછીનું જોડે રવિએ ભોગવેલું નક્ષત્ર વિશ્વંખિત કહેવાય છે, જે નક્ષત્રમાં ચંદ્ર-સૂર્યનું મહળ થાય તે નક્ષત્ર રાહુહત કહેવાય છે, અને જે નક્ષત્રને લેહીને-મધ્યમાં મળે તે મહ જાય તે નક્ષત્ર મહભિન્ન કહેવાય છે. વિશ્વર અને રાહુહત નક્ષત્રનું બીજું નામ અપેદ્ધારિત અને મહળુદગ્ધ છે. નારચંદ્ર દીપ્ત્યમાં-મહની ડાબી અને જમણી હિંથી વિખાએલ નક્ષત્રને મહભિન્ન કહે છે.

તંજાગયમ્મિ કલહો, હોઈ ચિવાઓ વિલંચિનસ્ત્રત્તે,
વિશ્વરં પરવિજયો, યાદ્વચ્ચગપ્ મનિવ્વાણં ॥૧૩૧॥

તં સગ્ગહમ્મિ કીરઈ, નક્ષત્રત્તે તથ વિગ્ગહો હોઈ,
તહુહયમ્મિ મરણં, ગહમિન્ને સોણિટગ્ગાલો ॥૧૩૨॥

અર્થ—સંધ્યાગત નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી કલહ, વેલંખિત નક્ષત્રમાં વિવાદ, વિશ્વરમાં રાત્રનો જય, વિગત નક્ષત્રમાં અશાંતિ, (૧૩૧) સમઢ નક્ષત્રમાં વેમઢ, રાહુહત નક્ષત્રમાં મૃત્યુ, અને મહભિન્ન નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી લોહીનું વમન થાય છે. ॥ ૧૩૨ ॥

વિવેચન—ઈકાર્યનું નક્ષત્ર શુદ્ધ હોવા છતાં સંધ્યાગત

भृगुशिरः

રે	આ
ફ	પ્રા.
બ	પુન
અભિ.	અ.વે.
રે	મ
ઉ.	પૂર્વા
પૂર્વા	ઉ
રા	હ
ધ	ચિ
ત્ર	સ્વા
અભિ	વિ.
ઉ	અનુ.
પૂર્વા	સ્પે.
મુળ.	

છે, અને ચંદ્ર ૬ માં અશ્લેષામાં છે, તો બાલુવું કે—એકા-
ર્ગલ છે. પણ શુભયોગ છે, સૂર્ય મૃગશરમાં છે, અને ચંદ્ર
રાહિણીમાં છે, તો માનવું કે એકાર્ગલ નથી.

આ યોગનું બીજું નામ 'ખજૂરયોગ' છે. તેનો શુભ-
કાર્યમાં ત્યાગ કરવો. નારાયણદ્રોષપણમાં કદું છે કે—

“ यात्रायां भरणं विद्याद्, आरम्भे कार्यनाशनम् ।

वैषव्यं स्याद् विवाहे तु, दाहः स्याद् वसंतां गृहे ॥१॥”

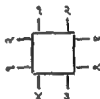
અર્થ—“એકાગ્રત યોગ હોય તો ચાત્રામાં મૃત્યુ થાય
છે, આરંભેલ કાર્યનાશ પામે છે, વિવાહિત સ્ત્રી વિધવા થાય
છે, અને નવા વસાવેલ ઘરમાં આગ લાગે છે. ॥ ૧ ॥”

દવે એક ઉમી અને તેર
આડી, એમ ગૌહ દેખાએ કરી
મરતકના ભાગમાં શિરનક્ષત્ર
સ્થાપી, બાડીની રેખાના અંતમાં
દશિણ બાજુથી અનુક્રમે શ્રાવિ-
જિત સ્થાપીશ નક્ષત્રો સ્થાપવા;
પછી સૂર્ય-ચંદ્રને પોતપોતાના
નક્ષત્રમાં સ્થાપવા આ રીતે જો
સૂર્ય-ચંદ્ર એક દેખાના નક્ષત્રમાં
આવે તો બાણવું કે એકાર્ગંદ
યોગ છે.

લગ્નશુદ્ધિમાં તો બીજું
 રીતે પણ કશું છે કે—વિષ્કંભાદિ
 નવ યોગોનો જે આંક હોય, સૂર્ય-
 નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર પણ તેટલા
 જ આંકનું હોય, તો એકાગર્ભ
 યોગ થાય છે. જેમકે—૬ મા
 શુભયોગ છે, સૂર્ય અશ્વિનીમાં

એકાર્ગલનો ત્યાગ થઈ શકે તેમ ન હોય તો પાદવેધનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો.

એટલે—જો નક્ષત્રોમાં એકાર્ગલ હોય તે નક્ષત્રના પહેલા બીજા ત્રીજા કે ચોથા પાદમાં એક બ્રહ્મ હોય, અને સામેના નક્ષત્રના અનુક્રમે—ચોથા ત્રીજા બીજા કે પહેલા પાદમાં બીજો બ્રહ્મ હોય તો તે સંપૂર્ણ એકાર્ગલ થાય છે. આ યોગ અતિદુષ્ટ છે, માટે તેનો ત્યાગ જ કરવો.

હવે પાતયોગ કહે છે:—

અસ્તે મ ચિ ઘણુ સત્ર રે,
વિસમારેહાડ સેસમભિલહિડં ।

રવિરેહસ્તિણિ ગણિણ,

ઈદ્રે રિક્ત્વે વિસમિ પાડ ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ—અશ્લેષા, મઘા, ચિત્રા, અનુરાધા, શ્રવણ અને રેવતી નક્ષત્રોપર વિપમ રેખા દોરવી અને સૂર્ય નક્ષત્રની રેખાથી તે વિપમ રેખા સુધીનું શોષલેખું આ શોષ રવિ રેખાંક પ્રમાણે અશ્વિન્યાદિ નક્ષત્રો ગણી તે પર વિપમરેખા સ્થાપવી જોઈ. નક્ષત્રપર તે વિપમરેખા આવે તો પાતયોગ જાણવો.

વિવેચન—સત્તાવીસ નક્ષત્રો સ્થાપી અશ્લેષા, મઘા, ચિત્રા, અનુરાધા, શ્રવણ અને રેવતી આ છ નક્ષત્રો ઉપર ‘ડ’

શ્રીમાન ઉદયપ્રભચૂરિજી કહે છે કે—કેટલાએક મતમાં શુક્રથી ૨૭ મું અને શદુથી ૯ મું નક્ષત્ર પણ લનાના દોષવાળું માન્યું છે. જે નક્ષત્રનો ત્યાગ કરવો, જ્યારે ત્રિવિ-ક્રમ કહે છે કે—શદુ ૨૦ માં નક્ષત્રને લાનપ્રદાર કરે છે.

અહીં ચંદ્રથી ૮ મું નક્ષત્ર લક્ષ્મી દોષિત માન્યું છે, પણ તેથી ઇષ્ટ દિવસ દુષ્ટ બની શકેનો નથી. માટે યતિવ-લક્ષણમાં કહ્યું છે કે—ચંદ્રે ગતપૂર્ણિમા જે નક્ષત્રમાં સમાપ્ત કરી હોય તે પૂર્ણિમાના નક્ષત્રથી આઠમું નક્ષત્ર લક્ષ્મી હજાય છે.

લક્ષ્મીદત નક્ષત્ર અશુભ છે, માટે તેનો શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો. પૂર્ણિમાદ્રમાં કહ્યું છે કે—રવિ વિગેરેની લક્ષ્મી દોષિત થયેલ નક્ષત્રમાં કાર્ય કરવાથી અનુક્રમે ૧ વૈભવનાથ ૨ ભય, ૩ મૃત્યુ, ૪ પોતાનો નાથ, ૫ નાનાભાઈનો નાથ, ૬ કાર્યનો નાથ, ૭ મૃત્યુ, અને ૮ મૃત્યુ થાય છે. અહીં વૃક્ષો કહે છે કે—સૌમ્ય ગ્રહની લક્ષ્મી અદ્ય દુષ્ટ છે, જે માત્ર નક્ષ-ત્રના બળને હોય છે. અને કૂર ગ્રહની લક્ષ્મી અતિ દુષ્ટ છે, જે કાર્ય કરનારને દરિદ્રી બનાવે છે, કે મારે છે. અન્ય ગ્રહમાં તો કેન્દ્રીયા સૌમ્ય ગ્રહ હોય તો સૌમ્યગ્રહની લક્ષ્મીનો દોષ રહ્યો છે. વામદેવ કહે છે કે—ગંગાજમાં, અને કોઈ કહે છે કે—સૌરાષ્ટ્ર તથા દક્ષિણમાં લક્ષ્મી દોષ વર્જવો.

હવે બે પ્રકારના નક્ષત્રવેધ કહે છે—

સત્ત સિલાણ કિત્તિય—માઈ રિક્તે ઠવિષ્ણુ જોણહ
ગહવેહમિટ્ટરિક્તે, ઉવરિ ગ્રહો વા પયત્તેણ ॥૧૩૭॥

અર્થ—સપ્તશત્તાકા ચક્રમાં કૃતિકાદિ નક્ષત્રો સ્થાપી ગ્રહવેધ તપાસવો અને ઉપર કે નીચે ઇષ્ટ નક્ષત્રનો વેધ થાય તો તેનો પ્રયત્નથી ત્યાગ કરવો
॥ ૧૩૭ ॥

સપ્તરાશ્ત્રાકા ચંત્ર.

	કે	પે	મૃ	મિ	પુન.	પુષ.	અશ્વે.
મૃ							
મિ							
પુન.							
પુષ.							
અશ્વે.							
મૃ							
મિ							
પુન.							
પુષ.							
અશ્વે.							
મૃ							
મિ							
પુન.							
પુષ.							
અશ્વે.							

વિવેચન—સાત ઉશી અને સાત આડી રેખાઓ દોરવી, અને તેના ઉપરના છેડાથી અનુક્રમે કૃત્તિકાદિ ૨૮ નક્ષત્રો સ્થાપવા. પડી જે જે શ્રદ્ધ, જે જે નક્ષત્રમાં હોય તે તે શ્રદ્ધ તે તે નક્ષત્રની પાસે મૂકવો. અહીં ઇંદ્ર નક્ષત્રની રેખાને બીજે છેડે જો કોઈપણ શ્રદ્ધ હોય તો તે શ્રદ્ધ વડે ઇંદ્ર નક્ષત્રનો વેધ થાય છે.

અહીંથીમાં રહેલ શ્રદ્ધથી શેશિણી નક્ષત્રનો વેધ થાય છે, જેથી આ વેધનું બીજું નામ રોહિણી વેધ પણ છે. આ શ્રદ્ધથી વીધાએલ નક્ષત્ર અશુભ છે, માટે તેનો પ્રતિષ્ઠાદિક શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવો.

સુધી મૃગાર વાર્તિકમાં કહ્યું છે કે—સૌમ્ય અને કૂર શ્રદ્ધોનો વેધ થાય તો અનુક્રમે સુખ અને આયુષ્યનો સર્વથા નાશ થાય છે. નારચંદ્ર દીપ્તપત્રમાં કહ્યું છે કે—આંતરાસદિત મંગળ વિગેરે આઠ શ્રદ્ધોથી વીધાએલ નક્ષત્રમાં પરજોલ કન્યા

અનુક્રમે-૩ કુવત્તવાર્ગી, ૪ વાત્સલી ૫ નાર્મદી, ૬ મુર
મદિન, ૭ દામી, ૮ નેમ્બા, ૯ એન્ગ્રાવાદિની, અને ૧ વિ
ધના થાય છે.

મુળગાથામાં કહ્યું છે કે-ત્રીજી નીચે નેપથોત્તનો ત્વજ
કરનો, આ વાક્યની એમ મૂલ્ય-યુ' છે કે-સ-મુળ નેપથોત્ત
અવસ્થા ત્યાગ કરવા તાગ્ય છે ઉદયમમગ્નિ પ્રદગ્નજ કહે
છે કે-એકનો નેમ પાસંનગ્નિ દોગ, એરને મંદ ધજ નક્ષત્રમાં
૧-૨-૩-૪ પાદમા દોગ, પણ બીજો મદ સામેના નક્ષત્રમાં
હોવા છતાં અનુક્રમે ૪-૩-૨-૧ પાદમા ન દોગ તો આ
મલવેષ પાદાન્વારુત ગાય છે; ને કવત્તવાર્ગો નામી, માટે
તેનો ત્યાગ કરનો કે ન કરનો પૂર્ણજદાચાર્ય કહે છે
કે-મર્પે કહેલ આગતીનો હંદ કરાય છે તેમ માત્ર વેધગા
પાદને ત્વજનો, અને બીજા પાદોના નિઃગ કપલે કાર્ય કર્યું.
અચારે કેશવાકે તો કહે છે કે-એમ એક જાગમાં દજામેલ
હરજ મૃત્યુ પામે છે, તેમ એક પાદથી વીધાયેલ નક્ષત્ર કુટખ
થાય છે. આપાત કહે છે કે-કર મંદે વીધાયેલ આયુ' નક્ષત્ર
છોડી રેવું, અને સૌમ્યમંદે વીધાયેલ નક્ષત્રના એક માત્ર
પાદજ ત્વજવી. અવહારે પ્રકાશમાં નો-સૌમ્ય મંદો પાદાં-
તરિત વેધ કરે અથવા સૌમ્ય મંદો દેન્દ્રીઆ હોય તો વેધને
શુભ માનેલ છે.

નક્ષત્રવેધના ભગ માટે કહ્યું છે કે—

“ હમે ગુરુઃ સૌમ્યપુનેક્ષિતો વા, સમ્નાધિવો સમ્નગતસ્તમા શા ।
કાલાશ્વહોરા ચયદા શુભા સ્યાદ્, મર્વેષદોષમ્ય તદા દિ મદ્ગા ॥ ”

અર્થ—“ વિવાહમાં સુર સૌમ્યગ્રહ યુક્ત હોય, અથવા
સૌમ્યગ્રહની દ્રષ્ટિમાં હોય, અથવા લગ્નપતિ હોય, અથવા
લગ્નમાં હોય; અને કાળહોરા શુભ હોય તો નક્ષત્રવેધ નામના
દોષનો ભંગ થાય છે ॥ ૧ ॥ ”

આ તો સ-મુખ વેધનો અધિકાર છે, પણ સર્વતોમદ-
અંક વિગેરેમાં તથા પ્રકારના વેધોને આવશ્યક માન્યા છે

નરપતિજય અર્ચામાં હજુ છે કે-અહુ જે નક્ષત્રમાં રહ્યો હોય ત્યાંથી જમણી ઢાળી અને સન્મુખ એમ ત્રણ દિશિયો ત્રણ વેધ કરે છે. વક્રીઅહોની જમણી દિશિ પડે છે, મધ્યગતિવાગા અહોની સન્મુખ દિશિ પડે છે, અને અતિચારી અહોની ઢાળી બાજુ દિશિ પડે છે. અર્થાત્-ઈષ્ટ નક્ષત્રથી વીરણી જે દિશામાં સિંહની દાદાની જેવી રેખામાં જે નક્ષત્રો હોય તેમાં રહેલ વક્રી-અતિચારી અહોવડે ઈષ્ટ નક્ષત્ર જે વેધ પામે છે, અને નાક સન્મુખ સીધી રેખામાં જે નક્ષત્ર હોય, તેમાં રહેલ અહથી સન્મુખ વેધ યાય છે. જેમકે—ઈષ્ટ ચંદ્રનક્ષત્ર મૃગશર છે. હવે મંગળ વિગેરે સાત વક્રીઅહુ પૈકીનો જે અહ ચિત્રા-નક્ષત્રમાં હોય તે જમણી દિશિથી મૃગશરને વીધે છે.

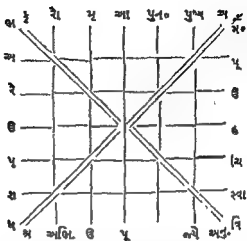
રવિ વિગેરે સાત અતિચારી અહોમાંનો જે અહ રેવતીમાં હોય તે વામદિશિથી મૃગશરને વીધે છે. આ રીતે મૃગશર નક્ષત્ર જે બાજુ અહભિજ્ઞ યાય છે; અને મંગળ વિગેરે પાંચ મધ્યમ ગતિવાગા અહોમાંનો જે અહ ઉત્તરાષાઢામાં હોય તે અહ સન્મુખ દિશિથી મૃગશરને વીધે છે.

પંચસિલાય દો દો, રેહા કોણેસુ રોહિણીમુક્તવા ।
દિસિ ધુરિ રિક્તવા ઉ કમા, વય વિલોઙ્ગ વેહમિહં ।

અર્થ—પંચશક્તાકા ચક્રમાં ખુલાની બે બે રેખા દોરી દિશાના મથાળેથી રોહિણી વિગેરે નક્ષત્રો અનુક્રમે સ્થાપવા, અને આ વેધ વ્રતમાં બેવો ૧૧૩૮ ।

વિવેચન—પાંચ રેખા ઉભી અને પાંચ રેખા આડી દોરવી. પછી એક ખુલાથી બીજા ખુલા મુખીની એમ બપ્પે રેખા દોરવી, અને સમ રેખા ચક્ર પ્રમાણે સમ ઉભી રેખાનાં ઉપરના બાગથી રોહિણી વિગેરે ૨૮ નક્ષત્રો સ્થાપવા, તથા જે અહ જે નક્ષત્રમાં હોય તે અહ તે નક્ષત્રની બાજુમાં મુકવા. અહીં પણ સન્મુખ રહેલ અહથી ઈષ્ટ નક્ષત્રનો વેધ યાય છે.

પંચશલાકા ચક્ર.

આ ચક્રવેધમાં અને સપ્તશલાકા ચક્રવેધમાં આઠ નક્ષત્રો તદ્વાવત આવે છે. આવી રીતે ગ્રહથી વીંધાયેલ નક્ષત્રનો દીક્ષામાં ત્યાગ કરવો.

આ પંચશલાકાવેધ દીક્ષા અને વિવાહમાંજ જોવાય છે. પૌર્ણમીદ્રમાં કહ્યું છે કે—આચાર્યપદ વિગેરેમાં સપ્તશલાકાચક્રમાં, અને વ્રતગ્રહણ વિગેરેમાં પંચશલાકાચક્રમાં કૃત્તિકાદિ નક્ષત્રો સ્થાપી ચંદ્રનો ગ્રહવેધ તપાસવો. આ ચક્રમાં પણ પાદાંતરિત બળ, વેધકળ, વેધભંગ વિગેરે સપ્તશલાકાની પેઠેજ જાણવું. અન્ધાંતરમાં કહ્યું છે કે—તાત્કાલિક કાર્ય હોય અને કેન્દ્રમાં શુભ ગ્રહો હોય તો સૌમ્યગ્રહની લક્ષ્ણ, પાત તથા ઉપગ્રહથી દૂષિત થયેલ નક્ષત્રનો પાદજ વર્જવો; પરંતુ કેન્દ્રમાં શુભ ગ્રહ ન હોય તો તે સંપૂર્ણ નક્ષત્રજ ત્યજવા યોગ્ય છે.

વિશેષ નક્ષત્રદોષો અને દોષશુદ્ધિ પ્રકાર આગળ (પૃષ્ઠ ૬૮) નક્ષત્રદારમાં કહી ગયા છીએ.

હવે શીઘ્રસિદ્ધિ દ્વાર કહે છે, તેમાં પ્રથમ છાયાસમ કહે છે—

સિદ્ધચ્છાયાલગ્ન,

રવિ-કુજ-બુદ્ધ-જીવ સંકુપાય કમા ।

પગારસ નવ ઘડ સગ,

ઘડદ્વદ્વા (નવ) સેસવારેસુ ॥ ૧૩૭ ॥

અર્થ—અનુક્રમે રવિ, મંગળ, બુદ્ધ, અને ગુરુવારે—અગીયાર, નવ, આઠ અને સાત; તથા શેષવારોમાં સાડા આઠ શંકુ પગલાં હોય ત્યારે સિદ્ધચ્છાયા લગ્ન હોય છે ॥ ૧૩૬ ॥

વિવેચન—કોઈ પણ કાર્ય અવસ્ય કરવાનું હોય, અને સર્વ પ્રકારની શુદ્ધિપાળો દિવસ ન હોય, તો તે પ્રસંગે છાયાલગ્ન વિગેરેથી કાર્ય કરી શકાય છે. મનુષ્યે પોતાની છાયાનું પોતાના પગલાથી જ માપ કરવું, અને રવિ વિગેરે સાત વારોમાં અનુક્રમે ૧૧-૮-૬-૮-૭-૮-૮ અને ૮-૮ પાસે ચાલના માપની છાયા આવે તે છાયાલગ્ન છે એમ જાણવું.

અહીં મૂળ ગાથામાં શંકુપાદ એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે. એટલે કે—મનુષ્યે પોતાની છાયા માપવી, અથવા સાત હાથ પ્રમાણ શંકુની છાયા માપવી, જેથી સિદ્ધ છાયા લગ્ન આવશે. આથી એ પણ સિદ્ધ થાય છે કે—સાત આંગળના શંકુની ઉપરોક્ત આઠ પ્રમાણે અંશુલછાયા આવે તો પણ છાયાલગ્ન આવે છે. આ છાયાલગ્ન દરેક કાર્યની સિદ્ધિ કરનાર છે.

આરંભસિદ્ધિવાર્તિકમાં કહ્યું છે કે—આ છાયાલગ્ન માત્ર ૩૦ અક્ષર પ્રમાણ હોય છે, જેની શરૂઆત પગલાની ઇંદછાયા આવે તે પહેલાં ૧૫ અક્ષરથી થાય છે, અને પગલાની ઇંદછાયા પછી પંદર અક્ષર સુધી રહે છે; આટલે કાર્યને પ્રારંભ અને પૂર્ણાવૃત્તિ તે દરમિયાનજ કરવાં. પણ કાર્ય મોટું હોય તો પ્રારંભજ કરી દેવો, જેથી સિદ્ધ છાયા સાપેક્ષી કહેવાય છે.

સમ્મ છે. ઉદયપ્રભસૂરિ મહાગજ કહે છે કે—ગાંધારે
માગની ખરીએ ઉઠાડેલી પુતળકે જવાનો કાગ તે ગોપુતિક
લખે છે.

મુદૂર્ત ચિંતામણિની ટીકામાં કહ્યું છે કે—અર્થ
અર્થ કે ત્રીજે ભાગ ગાંધી રહે ત્યારથી જે બધી શુધી ગોરજ
લખે હોય છે. વચ્ચે કહે છે કે—માગગર નિગેરે ચાર મા-
ગમાં રૂપાનું જિજ નિસ્તેજ માગ ત્યારથી, એવ નિગેરે ચાર
માગમાં મૂર્તિજ અર્થ દંશાત ત્યારથી—અર્થ મૂર્તિજથી.
અને માગજ નિગેરે ચાર માગમાં મૂર્તિજ માગ ત્યારથી ગોરજ
હોય છે.

દેવજ રામે કહ્યું છે કે— (મૂઠ વિં)

મમ્માદાન્ના—“ નાઝ્ઝામુજં ન તિથિઘ્ઘાં મૈવ જ્ઞાનમ્ પિલા,

નો વા વાગે ન જ જ્ઞાનિથિનો મુદૂર્તમ્ જવાં ।

નો વા યોગો ન મુનિમનં મૈવ જ્ઞામિદોગો,

ગોધૂજિઃ મા મુનિમિદિના મર્ચઘર્ષેણ શમ્ના ॥ ૧ ॥”

અર્થ—“ મુનિઆએ સર્વ કાર્યમાં ગોપુતિકને પ્રથમ
કહ્યું છે, જે હોય ત્યારે નક્ષત્ર, તિથિ, કરણ, લખ, વાર, લવ,
સમય, મુદૂર્ત, યોગ, આઠમું ભુવન, કે જામિત્ર વિગેરેનો કાંઈ
વિચાર અર્થ કે હુદતા ભેવાની જરૂર નથી. ॥ ૧ ॥ ” સારંગ
પણ કહે છે કે—ગોરજમાં છઠ્ઠા આઠમા અંદ સિવાયના જા-
મિત્ર, મહ, અંદ, લખ, હોરા, નવાંશ અને ભાવ વિગેરે કાંઈ
પણ પ્રકારના હોયનો વિચાર સરખો કરવો નહિં.

મુદૂર્ત ચિંતામણિની ટીકામાં કહ્યું છે કે—આ
શ્લોકો પ્રથમ પરાયણ છે; માટે અભાવાસ્યા, લદા, ભરણી
વિગેરે, અને ખીજ દરેક પ્રકારના ચક્રદોષોનો પરિહાર કરી
આ લખ લેવું. હેમહંસગણિ મહારાજ કહે છે કે—પ્રથમે
વર્ષ માસ પક્ષ અને દિવસની શુદ્ધિ બેધ વિવાહનક્ષત્રમાંજ
દેશ અને કુળના રીત-રીવાજોને અનુસરી ગોપુતિક લખ

લેવું. લક્ષ્ય કહે છે કે-વીર્યાશલી શુદ્ધ લગ્ન લેાય તેા બોરજ નકામું છે, માટે શુભ લગ્ન ન લેાય ત્યારે ગોધુલિક લેવું.

ગોધુલિકના દોષો આ પ્રમાણે છે, દેવજ અનેહર કયે છે કે—

“ કુલિકં ગાન્નિમામ્યં ચ, મૂર્તિં વયોષ્ઠમઃ દાસી ।

પન્થ ગોધુલિકે સ્યામ્યા, ગ્રન્થે દોષાઃ સુમાનસાઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ કુલિક, કાન્નિસામ્ય, લગ્નનો, છદ્મી અને આક્રમી ચંદ્ર, આ પાંચ દોષ ગોધુલિકમાં ત્યાગ્ય છે, અને બીજા દોષો શુભ છે ॥ ૧ ॥ ”

આરંભસિદ્ધિમાં અર્ધયામ અને બદા પત્નિ વચ્ચે લગ્ન છે, આથી શુરવાર અને શનિવારે બોરજનાં નિષેધ થાય છે. કેશવાર્ક કહે છે કે—કુલિક અને અર્ધયામની શુદ્ધિ માટે શનિવારે સૂર્ય છતાં અને શુરવારે સૂર્યાસ્ત પછી લગ્ન લેવું. ૬-૮ સ્થાનનો ચંદ્ર કન્યાનો નાશ કરે છે, અને ૧-૮ સ્થાનનો મંગલ પતિનો નાશ કરે છે; માટે તેનો અને બ્યવિ પાતનો સર્વથા ત્યાગ કરવો બ્યવહારે મહાશામાં કહ્યું છે કે—બોરજમાં સમદ નશત્ર, મદલ નશત્ર, આક્રમું નશત્ર, વૈપ્રિ, બ્યવિપાત, સ કાન્તિ, ૬-૮ મો ચંદ્ર, ક્ષીણ ચંદ્ર, અશુદ્ધ ૧-૮ મંગલ, રવિ-શુક્ર, અને ૮ મા સ્થાનના સર્વ મહેદ્દ ૬૪ છે.

નારચંદ્ર દીપ્તનમાં કહ્યું છે કે—

“ જમાદમે ચન્દ્રમ-ચન્દ્ર-ગ્રીવે, મોદે તથા ધાર્ગજમાદકે ચ ।

મૂર્તો ચ ચન્દ્રો નિયમાય શુભુઃ, ગોધુલિકં વ્યાવર્તિર્મતીપત્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—“ નાકલિક કુંડલીમાં આક્રમી કુવને શુભ ચંદ્ર, શર, મંગલ, કે શુક્ર લેાય, અને લગ્નમાં ચંદ્ર લેાય તેા નખી મૃત્યુ ભાગે, માટે આ ગોધુલિક વચ્ચે છે ૮ ૧ ॥ ” સંલિપાસારમાં કહેય છે કે—

મંડાવવી હોય તો-રવિ, સોમ, બુધ, ગુરુ અને શુક્રવાર; તથા અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશર, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ઉત્તરાશ્વિની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, અનુરાધા, ઉત્તરાધાદા, અભીજિત, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભીષા, ઉત્તરાભાદ્રપદ કે રેવતી નક્ષત્ર શુભ છે.

આ બાબતમાં તિથિ વિગેરે શુદ્ધિ માટે કાર્યદ્વારમાં શાંત કાર્યોનું વિવરણ તપાસવું. (પૃષ્ઠ ૪૦૭)

આ અંથનું ફળ કહે છે.

इष्टं जोगपईवाओ, पयडत्थपएहिं विहिअउज्जोआं।
मुणिमणभवणपयासं, दिणसुद्धिपईविआ कुणउ

અર્થ—આ યોગ પ્રદીપથી પ્રકટ અર્થોવડે ઉદ્ધોત કરનારી દિનશુદ્ધિ-પ્રદીપિકા મુનિઓનાં મનોભવનમાં પ્રકાશ કરે ॥ ૧૪૩ ॥

વિવેચન—અન્યકાર સૂરિજીએ મહાઅ-ચોરૂપી દી-પકોમાંથી આ અન્ય બનાવ્યો છે જે પ્રકટ અર્થોવડે પ્રકાશ કરનાર છે અને સ્વતંત્ર દિવસનીજ શુદ્ધિ દેખાડે છે. તેથી આનું નામ દિનશુદ્ધિ દીપિકા રાખેલ છે. આ દીપિકા મુનિઓનાં મનરૂપી ભવનમાં પ્રકાશ કરે.

અહીં મુનિઓને ઉદ્દેશીને આ અન્ય બનાવ્યો છે એમ સ્પષ્ટ વિધાન છે, કેમકે—અષ્ટાંગ નિમિત્તનું જ્ઞાન સાધુઓમાં આવશ્યક છે; માત્ર તેઓ તેનો આરંભ-સમારંભમાં ઉપયોગ કરી શકતા નથી. જ્યારે ગૃહસ્થો માટે તે આવશ્યક છે, પણ ગૃહસ્થો તેનો આરંભ-સમારંભમાં ઉપયોગ કરે તેમ છે; માટે આ અંથ મુનિઓના કરકમગમાં જાય, અને તેઓના હૃદયમાં અનવય કાર્યોના માર્ગ પ્રકાશે, એમ અન્યકાર સૂરિજીની ભાવના છે.

આ બાગ-માં હેમહંસગણિજી પણ કહે છે કે-મુનિ-ઓ ગૃહસ્થોને ચૈત્યાદિનું સુદૃઢ કહે તો પણ હોય છે. માટે

ચેત્યરચના, વીર્યચાત્રાં, આદિ માંગલિક કાર્યોનું મુદૂર્ત જ્યો-
તિષીઓ પાસેથી લેવું અને તેનો સમગ્ર સંવાદ જ્યોતિર્વિદ
મુનિઓએ બતાવવો એજ સુકિતયુક્ત છે, પણ પોતે મુદૂર્ત
આપવું નહિ. તથા આ એકાંતમાં બધુવું, પાપભીરૂ શિષ્યોને
બહુવું અને પંડિતોમાં જ્ઞાનપર્યાયની વૃદ્ધિ કરવી એ આ
અન્યત્રું ક્ષણ છે. આ રીતે જ્ઞાનપર્યાયની વૃદ્ધિને માટે બનાવેલ
અન્યથી પરંપરાએ શુભ પરિણામ, પુણ્યપાત્રન, સજ્જાનનો
લાભ અને શાશ્વતપદ મળે છે. એટલે-પાપભીરૂ મુનિઓના
હાથમાં આ અન્ય બધ એજ હિતકારક છે.

હવે અંત્યસમાપ્તિ કરે છે.

સિરિવયરસેણગુરુપદ્મ—નાહસિરિહેમતિસયસૂરીણં ।
પાયપસાયા પ્સા, રયણસિહરસૂરીણા વિહિયા ૧૪૪

અર્થ—રત્નશેખરસૂરિએ આ દિનશુદ્ધિ મક-
રણુ શ્રી વજ્રસેન ગુરૂના પદ્મધર શ્રી દેવમતિસકસૂ-
રિના પાદ પ્રસાદથી રમ્યું છે ॥ ૧૪૪ ॥

વિવેચન—રત્નશેખરસૂરિ મહારાજે આ આશાથી પો-
તાના ગુરૂની પરંપરા અને ગુરૂકૃપાનું ક્ષણ દર્શાવેલ છે. એટલે-
બૃહદગમ્યજાધિપ શ્રી વજ્રસેન ગુરૂ થયા જેમણે ગુરૂગુણ
પડત્રિંશિકા વિગેરે ગ્રંથોની રચના કરી છે તેમની પાટે શ્રી
દેવમતિસકસૂરણુ થયા, જેમની કૃપાથી દિનશુદ્ધિ દી-
પિકાની રચના થયેલ છે.

॥ इति रयणसेहरसूरिविरइष्वा ।

दिणसुद्धिर्दिविष्वा समत्ता ॥

અર્થ—આ પ્રમાણે રત્નશેખરસૂરિએ રચેલી
દિનશુદ્ધિ-મહીપિકા નામનો અન્ય સમાપ્ત થયો.

વિશ્વપ્રમા-ટીકાકર્તુઃ પ્રશસ્તિઃ—

ગુરુચંશસિ તપોગન્ધેનિશસ્ત્રનિષ્ઠે,

વિજયકમલમૂરિઃ સૂર્ગિમન્મવનિઃ ।

મવિક્રમધુંપદ્મસુ દત્તસમ્યક્ત્વપોષ્યઃ,

સમજનિ મુવિ પૂજ્યો ભગ્યકીર્તિપ્રશસ્તિઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—મહા યશવાળા વિદ્યાળ અને પ્રતિષ્ઠાવાળા તપ્પ ગરુડમાં જગત્પૂજ્ય મહાન્ આચાર્ય શ્રી વિજયકમળઃ સૂરવર થયા જેમણે કીર્તિની પરંપરા પ્રાપ્ત કરી છે, અને જેમણે ભગ્યજ્યોત્સી ભમરાના હૃદયમાં સમ્મકત્વરૂપી પરાગ સમર્પણ છે.

તદ્વિદ્યુપ્યો વિનયાત્ પ્રવૃદ્ધ વિજયઃ પ્રૌઢો મરિમત્રમઃ,

ચારિત્રેત્યભિષો વભૂવ વિજયાન્તસ્તસ્ય શિષ્યામ્રણીઃ ।

વિશ્વોપક્રાન્તિકં ચશોવિજયજીનામ્ના ચ સંસ્થાપ્ય સ—

જ્ઞેન જ્ઞાનવિવર્ધનં ગુરુકુલં ચઃ સ્વર્ગમૂમિમગાન્ ॥ ૨ ॥

અર્થ—તેમના અતિશય ક્રાંતિવાળા પ્રૌઢ શિષ્ય મુનિ મહારાજ શ્રી વિનયવિજયજી યથા. અને તેમના મુખ્ય શિષ્ય પૂજ્યપાદ મુનિ મહારાજશ્રી ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી) થયાં, જેઓ વિશ્વ ઉપર ઉપકાર કરનાર અને જ્ઞાનને ફેલાવનાર શ્રી યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ સ્થાપી સ્વર્ગભૂમિમાં ગયા.

તદ્વિદ્યુપ્યેય સુદર્શનેન મુનિના યૈવ વિશ્વપ્રમા,

ગુપ્તિ-જ્ઞાન-ગિનેપુ ધીરગમનાદ્ વર્ષેષુ ચાડ્ડપીતિમે ।

સૌમાગ્ધ પ્રદ પશ્ચમી યુધ્ધ દિને શ્રી મોહમદ્યાં કૃત્વા,

વાવન્મેઠ-મહી-સ્ત-ચન્દ્ર-વિવુવાસ્નાવચિરં નન્દતાન્ ॥ ૩ ॥

અર્થ—તેમના શિષ્ય મુનિ દર્શનવિજયે-મુખર્ષ નગરીમાં વીર નિર્વાણ સંવત ૨૪૫૩ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૫ શુધ્ધ વારે અને પુર્વાષાઢ નક્ષત્રમાં આ વિશ્વપ્રભાટીકા રચી છે તે જ્યાં સુધી મેરૂપર્વત પૃથ્વી આકાશ અંદર અને દેવો-પંડિતો એ ત્યાં સુધી ચિરકાળ પર્વત વૃદ્ધિ મામેા-પ્રકાશ કરે.

મુનિ દર્શનવિજયસમર્પિતા વિશ્વપ્રમા-ટીકા સમાપ્તા

પરિશિષ્ટ ૧ લું.

—❀(૦)❀—

જૈન પંચાંગ.

સંવત્સર—૧ બુદ્ધરૂપિ (નક્ષત્ર), ૨ યુગ, ૩ પ્રમાણ, ૪ લક્ષણ, અને ૫ શનિ, એમ પાંચ સંવત્સર છે. (સદ્-વસતિ વાદુદ ૧૦ વાદુદ વાદુદ ૨૦)

૧ નક્ષત્ર સંવત્સર—બુદ્ધરૂપિ નક્ષત્રચક્રને લોગવી રહેલાં મુખીનો એટલે બાર વર્ષનો છે, જેનાં નામો આવળ-મી આપાદ મુખીનાં છે. તે સંવત્સર (૩૨૭ $\frac{૧}{૨}$ ૫૧૨ =) ૩૨૭૩ $\frac{૧}{૨}$ દિવસ પ્રમાણ છે.

૨ યુગ સંવત્સર—ચંદ્ર, ચંદ્ર, અભિવર્ધિત, ચંદ્ર અને અભિવર્ધિત; એમ પાંચ વર્ષના ૧૮૩૦ દિવસે પૂરો થાય છે, જેમાં ૧૨૪ પર્વ આવે છે.

૩ પ્રમાણ સંવત્સરના નક્ષત્ર દિન ૩૨૭ $\frac{૧}{૨}$, ચંદ્ર ૩૫૪ $\frac{૧}{૨}$, ઋતુ ૩૬૦, આદિત્ય ૩૬૬, અભિવર્ધિત ૩૮૩ $\frac{૧}{૨}$, એમ પાંચ પ્રકારે છે. અથવા ૨૭ $\frac{૧}{૨}$ (યુગત ૮૧૬ $\frac{૧}{૨}$) દિવસનો એક એવા ૬૭ નક્ષત્રમાસ, ૩૦ $\frac{૧}{૨}$ દિવસનો એક એવા ૧૦ સૂર્યમાસ, ૨૬ $\frac{૧}{૨}$ દિવસનો એક એવા ૬૨ ચંદ્રમાસ અને ૩૦ દિવસ એક એવા ૬૧ ઋતુમાસ; (કુલ દિવસ ૧૮૩૦) નો એક યુગ થાય છે.

૪ લક્ષણ સંવત્સર ૫૭ ઉપરોક્ત પાંચ પ્રકારે છે, પરંતુ તેમાં માત્ર ચિન્હોની-લક્ષણોની પ્રાધાન્યતા છે. એટલે ૧ નક્ષત્રનો યોગ, ઋતુનું પરિભ્રમન, અને અનુક્રમ વૃદ્ધિનો એક સાથે મેળ થાય તે નક્ષત્ર સંવત્સર; ૨ યુગમે વિરમચંદ્ર-નક્ષત્ર હોય, અને વિરમ કે પ્રવિરમ વૃદ્ધિ થાય તે ચંદ્ર સંવત્સર; ૩ અકાગ્રે વૃક્ષો ફૂટે-ફાટે, અને વૃદ્ધિ ન હોય તે ઈર્ષ

મંત્ર-મગ, ૪ મુર્તિ અલગ મુર્તિમાં ગણ્ય પૂજની થતી અને ૧૬
શનિના ૧૫ને ગીરો તે આદિ-૧૬ મંત્ર-મગ, ૫૫: ૪ મુર્તિમાં
તાપતી મુર્તિમાં કનુ ભવ મનુ દિવસ પામિયો, અને ૬૫૫-
અમિ ભગવાન ભવને અભિવર્ષિન મંત્ર-મગ.

૫ શનિ મંત્ર-મગ અભિવર્ષિ નક્ષત્રોમાં શનિ ફરે અને
સુખી હોય છે, તેના વર્ષે ૧૦ વાને રિયયો ૬૮૩૩૩૩૩૩ ભવ તે.

આર આમ (શનિ-શનિ)—શનિ-શનિ, શેવન,
શિશિર, શેવન, શેવન-૧, ૧૫૦, ૫૫૫, ૫૫૫, ૫૫૫, ૫૫૫,
વિશેષ, અભિનંદન, સુખનિષ અને વિજય.

પાંચ નિધિનાં નામ—નંદા, બદા, જ્યા, વિજય
અને પૂર્ણ.

પાંચ શનિનિધિનાં નામ—ઉત્તમ, ભોમ, શ્રી,
મયોમતી, સર્વસિદ્ધા અને સુખા.

પંદર દીવસનાં નામ—પૂર્ણ, શિવ, મનોરમ,
મનોદર મયોમતી, મયોધર, સર્વ કાષ્ટ સિદ્ધિ, ઉત્તમ, મુર્તિ-
પિંડ, મોમનમ, મનંજય, અર્થસિદ્ધિ, અભિજીત, સ્વામી,
સર્વજય, અભિવૈર્ય.

પંદર શનિનાં નામ—ઉત્તમ, મુનમત્ર, ઉદાપત્ય,
મયોધરા, શોમનમત્રી, શ્રીસંભુતા, વિજયા, શેવન-૧, ૪૫૦,
અપરાજિતા, ઉત્તમ, સમાદારા, તેજ, અનિતેજ અને
દેવાનંદા.

સણ અને કરણનાં નામો મુગ તથા વિવેચનમાં આવી
ગયાં છે.

યુગ પ્રારંભ—યુગ, વર્ષ, અવન, ઋતુ, માસ, પક્ષ,
અહોરાત્રિ, કરણ, નક્ષત્ર, મુહૂર્ત, લવ, સ્તોક, પ્રાણ અને
ઉત્પ્રવાસ, એમ ચૌદ વસ્તુના પ્રથમ સમયે યુગ બેસે છે.
એટલે—શ્રાવણ વદિ એકમ, બાલવ કરણ, અને અભિયુ નક્ષત્ર-
માં યુગપ્રારંભ થાય છે. (જીવ્યોવ મહત્તિ)

તિથિ—અહોરત્રિના દૈનિક ભાગની એક તિથિ હોય છે. તેથી બાસકમી બાસકમી તિથિનો કલ્પ થાય છે, અને અહીં અહીં વર્ષે એકેક બાસની વૃદ્ધિ થાય છે.

અંદ્ર નક્ષત્ર—અણીચ નક્ષત્ર ૬૩૧ (૩૩ અહોરાત્રિ)
 સુદર્ત સુધી, ચતુર્થાદિ ૧૫ સુદર્ત સુધી, ૧૫ અહોરાત્રિ ૩૦,
 સુદર્ત સુધી, અને ઉત્તરો ભાદ્રપદ વિગેરે ૪૫ સુદર્ત સુધી
 ચંદ્રની સાથે રહે છે. (જુઓ માધા-૧૧૧-૧૧૦)

સૂર્ય નક્ષત્ર—સૂર્ય અભિમુખે ૪ અહોરાત્રિ અને ૬
 અર્ધત્ર લોગવે છે. (ચંદ્રલોગ ૬૧^૭ ૬૭૭યુગલોગ ૬૩૦+૫,
 સૂર્યલોગ. ૧૨૬ અર્ધત્ર+૩૦૭૪/૬), યતલિપા વિગેરેને ૬
 અહોરાત્રિ ૨૧ અર્ધત્ર, યપજા વિગેરેને ૧૩ અહોરાત્રિ ૧૨
 અર્ધત્ર, અને ઉત્તરાષાઢપદ વિગેરે નક્ષત્રને ૨૦ અહોરાત્રિ ૩
 અને અર્ધત્ર લોગવે છે. (સં. જા. ૧૦).

परिशिष्ट २. मं.

वीरवर्ष निर्णय-

આયુ વર્ષ ૭૨, આયુ મર્જથી ગણવે. આદિત્ય સંવત્સરે આયુદય દુએ, તેના દિન ૩૬૬, ઋતુ સં. દિન ૩૬૦, પાંચ વર્ષનો યુગ એક યુગમાં આદિત્ય સંવત્સરે દિન ૧૮૩૦ અને ઋતુસંવત્સરના દિન ૧૮૦૦ હોય. આદિત્ય સંવત્સર યુગમાં એક માસ માકલા ઋતુ સંવત્સર લાગે. આ લેખે-

ઋતુ સંવત્સરના યોગે માસે શ્રીખડાને આપાદ શુદ્ધિ ૬ દિને થયવન. અહીંથી આદિત્ય સંવત્સર લેજે ૭૨ વર્ષે ઋતુ સંવત્સરચુગના ૧૪ માસ વધના થયા, ત્યારે આપાદ શુદ્ધિ ૬ થી ૧૪ મે માસે ભાદ્ર શુદ્ધિ ૬ દિને આદિત્ય સંવત્સરે ૭૦ વર્ષ થયા, ત્યાંથી જીને ચંદ્રસંવત્સરે નિર્વાણ થયું. અહીં ચંદ્ર સંવત્સરના ૩૫૪ દિન હોય, પહેલેથી ૧૨ દિન આદિત્ય સંવ-

ત્સર પૂર્ણ હોય, તે વારે એ કલ્યાણક-તિથિઓ ઋતુ સંવત્સર લેજે. લેવી, એમ જ્ઞોતિષ કરંકક અને કલ્પસૂત્રમાં કહ્યું છે. પુસ્કે સદસંવચ્છરે ઇત્યાદિ કલ્પસૂત્રમાં છે.

અહીં ઋતુ સંવત્સરના વર્ષ ૭૧ માસ ૨ થયા, ચંદ્ર સંવત્સરે એવીશ દિન વધતા લેવા. તેથી બાદ ૦ શુદ્ધિ ૬ થી ૨૪ દિન વધતાં આસો વદિ ૧ દિને આદિત્ય સંવત્સરે ૭૨ વર્ષ થયા. તે સંવત્સર પૂર્ણ થતાં એક માસ ઉતરે ઋતુ સંવત્સર લાગે તે પૂઠે લખ્યો છે. તે લેજે જેઠ શુદ્ધિ ૧૫ શ્રીમઠકતુ પૂરી થયું અને આપાઠ વદિ ૧ થી વર્ષાઋતુ લાગી, ત્યારે આપાઠ તે શ્રાવણ થયે મારવાડી પંચાંગ પ્રમાણે ફેર દેખાય છે, જેથી જોડિક આસો-આગમેષ્ટા કાર્તિક વદ ૦)) થયું. ઇતિ ૭૨ વર્ષ.

इति जिनजाम्भुमूरीणामाश्रया पाठकरामविजयगणिना कृता ।

— ❧ —

પરિશિષ્ટ ૩ જી.

— ❧ —
સાધુ પંચાંગ—

તિથિ—સૂર્યરાશિના અંશથી ચંદ્રરાશિના અંશના આંતરારને અહીંથી ગુણવું અને એક ઉમેરવો, જેથી ઇષ્ટ દિવસની તિથિ આવે છે.

તિથિ—ઇષ્ટ દિવસે માત્રનક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્રનો જે આંક આવે તેટલામી તિથિ હોય છે. દરેક મહિનાઓ પુનમને દિવસે પોતાના નક્ષત્રને લોગવે છે, જેથી આ ગણના વદિ ૧ થી ગણાય છે.

વાર—ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ થી સર થતા ગત માસને દોડા કરી ચાલુ માસની ગત તિથિ બોડી સાતથી ભાગદેવો; અહીં શેષમાં જેટલા વધે, વર્ષેશ (ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ ના) વારથી તેટલામો વાર ઇષ્ટ દિવસે બાણવો.

નક્ષત્ર-ચેત્ર શુક્રશદિ અથવા આશ્વિન કૃષ્ણાદિ ગત-
માસને બમણા દરી તેમાં ગત નિવિ જોડવી, જેટલો આંક આવે
તેટલામું નક્ષત્ર જાણવું.

નક્ષત્ર—શુદ્ધિ ૧ ના સૂર્ય નક્ષત્રના આંકમાં ગત ત્રીયાના
આંક ઉમેરવા, જે સંખ્યા આવે તે ઇંદ નક્ષત્ર જાણવું.

લગ્ન—દિનમાનના સરખા ત્રીશ વાગ કરવા, આવા
સૂર્યોદયથી ગત ત્રીયાંચને ૬ થી શુભી સૂર્યસંક્રાંતિના શુક્લ
દિવસો ઉમેરવા, અને ત્રીશથી ભાગ દેવો, જેથી ભાગમાં ઇંદ
લગ્ન અને ચેપમાં ઇંદ ત્રીયાંચ આવે છે.

ઘડી—સૂર્યલગ્નથી આવુ લગ્ન મુખીના આંકને પાંચથી
શુદ્ધવા, અને આવેલ સંખ્યા તે ઇંદ ઘડી જાણવી. (સ્મૃત)

તારીખવાર—A ઇંદ ઇસ્વીસનને ૨૮ થી ભાગ દેવો,
જેના ચેપમાં ૬૬૯ આંક ઉપરથી જાન્યુઆરીની ૧ લી તારી
ખના વારો અનુક્રમે—રવિ, સોમ, મંગળ, બુધ, શુક્ર, શનિ,
રવિ, સોમ, બુધ, શુક્ર, શુક્ર, શનિ, સોમ, મંગળ, બુધ, શુક્ર,
શનિ, રવિ, સોમ, મંગળ, શુક્ર, શુક્ર, શનિ, રવિ, મંગળ,
બુધ, શુક્ર અને શુક્ર આવે છે. II આ ગણનામાં ચાર
ચાર વર્ષની ૧ લી તારીખોનો વારો સાથે અનુક્રમે સંબંધ
જોડાય છે, અને પછી પાંચમું વર્ષ એક વારનું આંતરું થયે
છે. C પછી દરેક માસની ૧ લી તારીખે અનુક્રમે—૪ થો, ૧ થો,
૪ થો, ૩ જો, ૪ થો, ૩ જો, ૪ થો, ૪ થો, ૩ જો, ૪ થો, અને ૩ જો
વાર હોય છે. D માત્ર તફાવત જોટલો છે કે—જે સનને ચારથી
ભાગતાં ચેપમાં ૦ આવે તે વર્ષમાં એક દિવસ વધતો હોવાથી
માર્ચની ૧ લીએ ફેબ્રુઆરીની ૧ લી તારીખના વારથી ૨ જો
વાર હોય છે. E અને તા. ૧-૮-૧૫-૨૨-૨૯ નો એકજ
વાર હોય છે. F જેમકે—૪૦ સં ૧૬૨૭ માર્ચની ૧૫ મી
તારીખનો વાર કાઢવો છે, તો ૧૬૨૭+૨૮૬૮/૨૩, જાન્યુ-
આરી ૧ લીએ શનિવાર, ફેબ્રુઆરી ૧ લી મંગળ, માર્ચ ૧
લી મંગળ, અને માર્ચ ૧૫ મીએ મંગળવાર.

ચેત્રથી શરૂ થતાં પુનર્મીઆ માસવાળાં વિક્રમ વર્ષાંક.					અધિક માસ.	સપ્.
૧૮૧૩	૧૯૦૧	૧૯૩૯	૧૯૭૭	૨૦૧૫	શ્રાવણ	જ
૧૮૧૬	૧૯૦૪	૧૯૪૨	૧૯૮૦	૨૦૧૮	જેઠ	૧૮૬૮ વૃદ્ધિ-આસો
૧૮૧૯	*	૧૯૪૫	૧૯૮૩	*	ચૈત્ર	સુય-પોષ
૧૮૭૧	૧૯૦૯	૧૯૪૭	૧૯૮૫	૨૦૨૩	ભાદરવો	શક-ચૈત્ર
૧૮૭૪	૧૯૧૨	૧૯૫૦	૧૯૮૮	૨૦૨૬	અષાઢ	જ
૧૮૭૭	૧૯૧૫	૧૯૫૩	૧૯૯૧	૨૦૨૯	જેઠ	૨૦૪૦
૧૮૭૯	૧૯૧૭	૧૯૫૫	૧૯૯૩	૨૦૩૧	આશ્વિન	વૃદ્ધિ-આસો
૧૮૮૩	૧૯૨૦	૧૯૫૮	૧૯૯૬	૨૦૩૪	શ્રાવણ	સુય-પોષ
૧૮૮૫	૧૯૨૩	૧૯૬૧	૧૯૯૯	૨૦૩૭	જેઠ	વૃદ્ધિ-ચૈત્ર
૧૮૮૮	*	૧૯૬૪	*	૨૦૪૦	ચૈત્ર	જ
૧૮૯૦	૧૯૨૮	૧૯૬૬	૨૦૦૪	૨૦૪૨	ભાદરવો	
૧૮૯૩	૧૯૩૧	૧૯૬૯	૨૦૦૭	૨૦૪૫	અષાઢ	
૧૮૯૬	૧૯૩૪	૧૯૭૨	૨૦૧૦	૨૦૪૮	જેઠ	
૧૮૯૮	૧૯૩૬	૧૯૭૪	૨૦૧૨	૨૦૫૦	આશ્વિન	
*	૧૯૦૭	૧૯૨૬	૨૦૦૨	૨૦૨૧	વૈશાખ	

परिशिष्ट ७ मुं.
शुभ त्रिशांशस्वामि-यक.

सम	अं श	रा	हो	दे०	नवमास २०।२०।२०			दादशास ३०।३०		त्रि	
मे०	२१	मं	यं	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	
"	२७	मं	यं	शु	मं	मं	शु	शु	शु	शु	
२५	१४	शु	यं	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	
"	२०	शु	२	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	म०
मि०	१७	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	
३३	४	यं	यं	यं	यं	२	२	२	२	शु	
"	८	यं	यं	यं	शु	शु	शु	शु	शु	शु	म०
सि०	१८	२	यं	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	
३५	८	शु	यं	शु	शु	शु	शु	मं	शु	शु	
पुषा	२४	शु	यं	शु	मं	शु	शु	यं	यं	शु	
वी०	१२	मं	यं	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	
म०	१७	शु	यं	मं	२	२	२	शु	शु	शु	
म३०	१४	शु	यं	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	
"	२०	शु	२	शु	शु	शु	शु	२	२	शु	
३७	२१	शु	यं	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	
३८	४	शु	यं	शु	यं	२	२	मं	मं	शु	म०
"	८	शु	यं	शु	शु	शु	शु	शु	शु	शु	

(૪૧૬)

મુંબઈ ૧૬ વાગ્યે જુદા જુદા રથાનેનો ટાઇમ.

રિવસના બાર વાગ્યા પહેલાં A. M.

મુખેઈ	કંઈ	મુખેઈ	રથાની
૧-૧૫	૧-૦	૮-૩	૧૧-૩૭
બેઈ	આધાર/દોષ	બેઈ	સિદ્ધાપુર
૨-૧૩	૧-૩	૮-૩	૧૧-૪૩
દીગાદીનરેઈ	પાલીમ	ગાનદાગિયાપત્ર	જુજ
૨-૧૬	૧-૨૦	૮-૪૬	૧૧-૪૬
માંભાનિયા	લીંગલ	રોડાદોષ	રથાની
૧-૩૦	૩-૪૫	૮-૨૨	૧૧-૫૨
તીનરેઈ	આંભાનિયા	સેંટપીરમંત્ર	અમદાવાદ
૧-૩૦	૭-૧૦	૮-૫૫	૧૧-૫૬
રથાની	દીગાદીનરેઈ	રથાની	મજલીન
૧-૪૫	૭-૫	૬-૦	૧૨-૦
દીગાદીનરેઈ	રેખમં	૧૫ટાઉન	મુંબઈ
૧-૫૭	૮-૦	૧૦-૧૫	૧૨-૦

રિવસના બાર વાગ્યા પછી P. M.

૫ના	રોડાઈ	સીઆમ	મુખેઈ
૧૨-૫	૧૨-૩૬	૩-૨૦	૧-૩૦
બાટોર	અરભાથ	રોંભોત્ર	આધારકા
૧૨-૬	૧૨-૫૦	૩-૨૦	૮-૩૦
દરદાર	અધારકા	ગાંધીનગર	સેન્ટ્રાલિસી
૧૨-૨૧	૧-૨	૩-૩૦	
મદાસ	રથાની	આરેથો	
૧૨-૩૦	૧-૩૦	૪-૨૦	
ગાંધી	સીઆપુર	સીંગી	
૧૨-૩૦	૨-૦	૫-૧૫	

પરિશિષ્ટ ૮ મું.

પાદ્મછાયા ઘટિકા—સમઘટિકા ચોપાઈ.

સરસતિ સામળી પ્રભુગી પાય, સેવી મુંદર સદી શુરશય;
સૂરજ પ્રમુદ નમુ મુદ રંગિ, દિનપ્રમાણ બોલિમું બદૂ ભગિ. ૧
મીર છાયા જળ પગ ઇંક હોય, સત્તર ઘડી પત્ર દોઈ તવ જોય;
દોઈ પગે દિન પંનર ઘડી, પત્ર ઇંક સહિત જાણવું ચડી. ૨
ત્રિદુ પગે ઘડી દુએ તેર, પત્ર ચિદુ સહિત એક નડી દેર;
ચિદુ પગે પત્ર ઇંક ઘડી જાર, ચડી ઘડી પય પંચ ઇંચાર. ૩
છએ પગે દસ ઘડી પત્ર એક, પય સાતે ઘડી નવ મુએક;
ઉપર પત્ર હીજે વળી ચાર, હવે વળી આણું અવીચાર. ૪
પગ આઠે પત્ર નવ ઘડી આઠ, નવ પગે પગ દશ ઘડીઆ (?)
પગે દશ પત્ર દશ ઘડી સાત, જ્યોતિષ અન્ધમાંદી એ વાત. ૫
ઘડી સાત ઉપર પત્ર દોઈ, પગ ઇંચારે વેલા દોઈ;
જાર પગે છ ઘડી પત્ર તેર, તેર ઘડી (છ) પત્ર સાતમાર. ૬
પત્ર ઇંક ઘડી (છ) ચડી પગે, પગ પનરે નર એકલું વડે;
ઘડી પંચ ઉપરે પત્ર સોલ, ધાપી લગન કહે રંગદોળ. ૭
પગ સોળે એકલું વિચાર, ઘડી પંચ ને પત્ર ઇંચાર;
સત્તર પગે પત્ર છ ઘડી પંચ, પય અઠાર પયઈ (?) પત્રંચ. ૮
પગ ઉગલિસે ઘડિકા ચાર, ઉપર પત્ર ઇંગલિસ વિચાર;
ઘડિ ચારિ પત્ર સત્તર વીરો, પત્ર તેર ચડી ઘડીડે ઇંગવીસે. ૯
પત્ર નવ ઘડી ચાર જાવીરો, પત્ર પંચ ઘડી ચડીપદ્મત્રિયો;
પગ ચડીવીરો મન ધાર, પત્ર ઇંક સહિત ઘડી તેં ચાર. ૧૦

પત્ર અડવિશ, સિરછાયા જળ પગ પજી વીસ;

ઘડી તે ત્રિન, પગ છબિસે જાણે મનિ. ૧૧

પાય જળ દોઈ, ઘડી તિન પત્ર વિશ ને દોય;

પગે ઘડી તીન, પત્ર ઉગલિસ ઉપરી તું મન. ૧૨

ધડિ તિન પલ વિસજ પાય, ઉગલુતિસ કાય હુઈ છાય;
 તેર પલ ઘડી તિન પયત્રીય, એ નિરધાર વિચા છે વિચ. ૧૩
 પલ ઇચ્છાર ઘડી તિન સાર, પગ ઇગતિસેં છઈ નિરધાર,
 ત્રિલુ ઘડી ઉપરિ પલ સાત, પગ બત્રિસે બલે વાત. ૧૪
 પય ઇતિસે બોલિડં ઇમ, ઘડી દોઈ પલ સગતીસ સીમ;
 પય સગતિસે પલ પલ ત્રિસ, સહિત ઘડી દોઈ ચડિડં દિસ. ૧૫
 પગ અડનિસે પલ તેવીસ, ઉગલુચ્ચાલ પને પલ તિસ;
 ઉગલુતિસ ચાલીચે ઠવેં, ત્રિહું કામિ દોઈ ઘડી ચિ તવે. ૧૬
 પય ઇચ્છાલી ધડિ દોઈ ઠહી, ઉપર પલ સત્તાવીસ સહી;
 પગ છાંચાલિ ઘડી દોઈ નેઈ, પંચવીસ પલ ઉપર હોય. ૧૭
 ઇલિ પરે બોલું દિન પ્રમાણ, એડવું બ્યોતિપ માંહિ કાણ,
 શીશુર હેમવિમલસૂરીસ, પમલે સોમવિમલ તસ રીપ ૧૮

રૂઢા—દિન પ્રમાણ બલિ ઠરી. લગનમાં મન આણી.

ધડિ તિન પલુવાલ પલ, મેપ લગને નર બલિ. ૧૯

ઘડી ચ્ચાર ને સોલ પલ, વૃપ લગને તે હોઈ;

ઘડી પંચ પલ પંચસીઓ, મિથુન લગન નિરહોઈ ૨૦

ઘડી પંચ ઇગચાલ પલ, કર્કે લહું સુવિચાર;

સિંહ લગને ઘડી પંચપલ, બાયાલિ સિડં સાર. ૨૧

ઘડી પંચ ઇગતિસ પલ, કન્યા લહું મનિ;

જુલ લગનિ ઇગતિસ પલ, ઘડી પંચ સિડં મનિ. ૨૨

અકમીએ બાયાલ પલ, ઘટિકા ઉપર પંચ,

પંચ ઘડિ ને બળીઈ, પલ ઇચ્છાલીસ સ ચ. ૨૩

પંચ ઘડિ ને પંચ પલ, મકર લગન પ્રમાણ;

ચાર ઘડિને સોલ પલ, કુંભ લગને ઇય બલ. ૨૪

મીન મેપ પરિમાનજે, બાખિડં જ્ઞેનિપમાંહિ;

લગનમાન ઇલિ પરે બલેઈ, સોમવિમલ ઉછાંહ. ૨૫

ઇતિ (પાટલ) લગન માન સંપૂર્ણ.

छाया यंत्र.

		पारिवां	धडी. पग	पारिवां	धडी. पग
प्रथम भाग.	स्ति भाग.	८४	१-१५	८	६-२०
५६	१ पग	६४	२-५०	७	१०-३०
५६	११६ मो	२४	३-१०	६	११-२५
१॥	पार्यमो	१६	४-५	५	१२-६
१	मोथो (ध.६)	१२	५-१२	४	१३-२०
०॥	म्रीने (ध.१२)	११	६-६	३	१४-३०
		१०	७-६	२	१५-२१
(दिनमान धडी ३६)		६	८-१५	१	१६-३२
सर्वमंडल १ तु भाग					
वेद पत्रनि पा० ९		- संज्ञान्ति पाठ छाया यंत्रभाषी.			

परिशिष्ट ६ मुं.

अथ त्रैलोक्य प्रकाशना अर्धकांड.

१ मंत्रिकादि मानार्थकांड.

२ नगपति त्रय चर्वाणो अर्धकांड त्रैलोक्य प्रकाशनां छे.

अस्म्यं धामेन्मूर्जं, केतकी-मात्र वृत्तयोः ।

महोन्मजो मत्तमम्य, दूरेणोव दि मच्छनि ॥ १ ॥

अमृतोष्ण मरीचीनां, दिव्याद् दोटिकाग्राम ।

सुगन्धममृदुकासासा, दूरीयन्तं तु केवजम् ॥ २ ॥

हृदन्तं तु मरुगानं, शोणयन्तं जगद्ययम् ।

अवर्णीयमकिमानां, मृदा पार्थ जिनेषाम् ॥ ३ ॥

भीमदेवेन्द्र शिष्याणः, सर्वशास्त्राभ्युपागमः ।
 भीमान् हेमप्रभसुरि—वर्षकाष्टं स्वगत्यसौ ॥ ४ ॥
 सेनिकामानपल्लवीनां, संख्याज्ञानाय सांग्रहम् ।
 बहुष्वप्यर्षकाष्टेषु, नभ्यः शास्त्रं विरच्यते ॥ ५ ॥
 एक दिनार्थमप्येऽपि, दट्टिकार्थस्य कारयाम् ।
 ज्ञेयं त्रिशतपट्टेभ्य, मूत्स्यनिभ्रयदेनवे ॥ ६ ॥
 चेन्ने यच्च प्रधानोऽर्थः, स पण्यार्थोऽत्र गृह्यते ।
 प्रत्यहं प्रतिभं चापि, प्रतिदत्तं च नूननः ॥ ७ ॥
 त्रिशतपट्टि पद्यानां, चतुर्भेदवनामपि ।
 प्रत्येकं गणितमादीनां, वेत्ताप्येवैव निर्यायः ॥ ८ ॥
 बाण्यीदेवी प्रमादाच्च, गुरोः शुद्धोपदेशतः ।
 सत्सो भवति शास्त्रार्थो—ऽनुभवेनैव निभ्रयः ॥ ९ ॥
 वक्रं यानि महः कश्चि—दाभिनापादयोर्यदि ।
 कर्त्तुं नोक्तिनि संकान्तौ, कर्त्तुं पार्थसंभवः ॥ १० ॥

अथ नक्षत्रर्षिडः ।

मृगशिरा घनिष्ठा च, पुनर्वसु च वामनम् ।
 शतगव्यां चाग्निदेवं च, पञ्चविंशत् शतं भवेत् ॥ ११ ॥
 अश्विनी भरणी स्वाति, कर्कश भवति पुनः ।
 विशाखा रोहिणी चोष्य—शतं सार्धं बुधैः स्थितम् ॥ १२ ॥
 आर्द्राऽनुराधिका पिप्लवं, शतं विंशति मिश्रितम् ॥ १२० ॥
 अधिकं पञ्चविंशत्या (सप्तत्या), पुष्यं हस्तं शतं स्मृतम् ॥ १३ ॥
 शतं च भवत्यश्लेषा, पञ्चनवति पूरितम् ।
 षष्ठादशधिकान्वयत्र—मघाशतनवानि च ६१६ ॥ १४ ॥
 मघदशधिकं चात्र, शतद्वयं च फाल्गुनी २१७ ।
 द्वे च भाद्रपदे चैव—मेतद् कृत्वा चतुष्टयम् ॥ १५ ॥

(४७४)

पूर्वापादा शत द्वे च, पञ्चाशद्विकं मतं २१० ।
द्वे शते उत्तरापादा, पञ्चपञ्चाशदुत्तरे २१५ ॥ १६ ॥
मूले पष्टिर्भवेद्देवं, त्रिंशदयमंश्याः प्रकीर्तिताः ।
यत्तद्गवनिः शतान्यष्टौ, चतुःसहस्रपिण्डकाः ॥ १७ ॥
नक्षत्रसंख्यापिण्ड—४८६६ ॥

अथ राशिपिण्डः—

सिंहधनुर्घटाः सर्वे, नवनिमंश्यका मताः ६७ ।
शतसंख्यो भवेन् कर्क—स्त्वेकत्रिंशानिमिश्रितः ॥ १८ ॥
पञ्चोत्तरशतं शेषा, मेपादय उदाहृताः १०५ ।
ईदृशैव शतान्यत्रा—ऽप्येक त्रिंशद्गुणानि च ॥ १९ ॥
सर्वराशिसंख्यापिण्डः १२३१ कथितः

अथ ग्रहपिण्डः ।

प्रत्येकं सप्त खेटानां, संख्यां ब्रवीमि शाश्वतीम् ।
चन्द्र-बुध-कुजाः षष्टिः ६०, पञ्चत्रिंशच्छतं रविः १३५ ॥ २० ॥
गुरुश्च पञ्चपञ्चाशन् ५५, शुक्रोऽपि पञ्चसप्ततिः ७५ ।
पञ्चषष्टिः शनिर्वांश्यो ६६, गह्वर्नक्षत्रसंख्यकः ६० ॥ २१ ॥
षट् शतान्यत्रा ६०० जायन्ते, ग्रहाः सर्वेऽपि पिण्डिताः ।
ग्रहनक्षत्रराशीनां, संख्यां संमील्य चैकतः ॥ २२ ॥
गुणितं ग्रहसंख्येन, स्थाप्यं गणिद्वयं पृथक् ।
अधोगोस्तनो भागं, गृहीयाच्चैत्रजार्पणः ॥ २३ ॥
यत्तत्र जायते लब्धं, असंख्यां तत्र निक्षिपेन् ।
मीत्रयित्वा च तां संख्यां, भागं गृहीत तत्क्षणात् ॥ २४ ॥
उपरिमे धृते गणौ, समृगाद्भ्रुवर्तनैः ।
यत्तत्र च भवेत्लब्धं, संस्थाप्यं तदुपर्यपः (ध) ॥ २५ ॥

मनाद्वै भांजिते सख्य-मुपरि पूर्वम् सिपेन् ।
न्यम्ने च आयने योऽष्ट-म्नायत्यः सेतिहा मनाः ॥ २६ ॥
चतुर्भक्तं मनो जाना, मायुद्याः कृष्णसंपदे ।
धने पान्ये निजे नेले, मुष्टिमायदे सुगन्धकम् ॥ २७ ॥
कनेनेव कमेयात्र, सर्वेशमर्प निग्रयः ।
त्रिगुणाश्च भवेदर्थो-ऽप्युच्चैर्बक्ते च लेचरे ॥ २८ ॥
नेहे मित्रे स्वके चाक्षे, द्विगुणोऽर्थो ध्रुवं मरुतः ।
शनौ नीचे तथा पापे, तदंशोऽपि मदे सति ॥ २९ ॥
लब्धार्थस्य पुण्यहेतुं, चाऽर्थमर्पपरीक्षणे ।
शेषेषु च दयामर्प्यं, तमेवार्प विनिर्दिशेत् ॥ ३० ॥
चापवृद्धिद्वयं कृत्वा, न्यस्वार्थं स्थानयोर्द्वयोः ।
चतुर्गुणे चतुर्भाग-सख्यं सिपेत्तयोपरि ॥ ३१ ॥
मग्नयादि चतुष्कं च, आर्द्रादिषु चतुष्टयम् ।
मघायाः पञ्च धिप्त्वानि, स्वाति त्रिषेन्द्रपञ्चकम् ॥ ३२ ॥
धनिष्ठाचं तनः षट्कं, चैवं भस्म विंशतिः ।
पञ्चवेदेन भागोऽपि, गृह्यलेऽधमगक्षितः ॥ ३३ ॥
यत्तज्जापि पुनर्जम्भ्ये, गक्षितु सोप्यते तनः ।
त्रिषट्कं च न गृह्येन, निष्ठाः संख्यास्तथाऽधमे ॥ ३४ ॥
गृहीत्वा ॥ पुनर्जम्भ्ये, गक्षितुपगमे न्यसेन् ।
तदयास्तमने बजे, महयो चन्द्र-मूर्त्योः ॥ ३५ ॥
महयुद्धे गक्षिसंक्रान्तौ, कर्णार्थस्त्वेष आयते ।
आदित्येनाऽथ पूर्णोऽर्थ, स्वदेशे चैव सम्भ्यते ॥ ३६ ॥
चन्द्रेण ॥ पददेशे, गृह्येनाऽपि स्वमण्डले ।
पूर्वयास्तमिनः शुक्रः, पश्चिमस्यामुदेति चेन् ॥ ३७ ॥

मन्त्रिप्रिहं निमं भागं, शोभायगपन्दनी ।

अम्भमितः प्रणीच्या चेत्, उदेनि पुनः पुनः ॥ ३८ ॥

तदा पञ्चमु श्येठादौ, पञ्चहं भागहं तिरीत् ।

गायन्तो मद्भोगा—स्यावर्धकताः वृषद् वृषद् ॥ ३९ ॥

॥ इत्यर्चापदः ॥

परिताणा म्ना मन्त्र, रिण्ये निवृत्ति मंदिताः ।

तत्रतत्रावरोध, मंख्या मंमोह्य तावनीम् ॥ ४० ॥

हस्तज्यादमोहौव, द्विम्यं गशि ननः पुनः ।

द्विम्यस्याऽथः रिक्त्वं गशि, चैत्रार्पण मु नं भजेत् ॥ ४१ ॥

यल्लज्जं तेन गेटेन, स्वेच्छीकृत्यापि मूननः ।

पिरहभागस्तु हर्तज्यो, लज्जमर्च ननो भवेत् ॥ ४२ ॥

यल्लज्जा मेनिका गेय—अनुगुण्यं हृतं ननः ।

तेनैव पूर्वमागेण, मक्ते च मानका पुनः ॥ ४३ ॥

यष्टेयं ननुगुण्यं, तेन मागेन पल्लिकाः ।

ननोऽपि मूत्रलज्जार्च, द्विधा कृत्वा पुनर्मजेत् ॥ ४४ ॥

स्वगंहे मित्रागेहे च, द्विगुण्यमेव विन्यसेत् ।

रात्रौ पापे च नीचे च, लज्जार्च तत्र पातयेत् ॥ ४५ ॥

त्रिकवेदशराश्चैव, लज्जमुपगमे क्षिपेत् ।

तल्लज्जं सेनिकामध्ये, वक्त्रे च त्रिगुण्यं क्षिपेत् ॥ ४६ ॥

संगुण्य भागकैः शेषं, लज्जं च मायकास्तनः ।

श्रीमद्देवप्रभेणैव, वर्निनी दर्शिता स्वयम् ॥ ४७ ॥

॥ श्रीमदेवेन्द्र शिष्य—श्रीहेमप्रभमूर्तिविरचितं चैत्रार्पणकाण्डं समाप्तम् ॥

घने वक्त्रं यदा खेटाः, पुर्वन्ति मिलिता घनाः ।

तदा घान्य महाघं स्यात्, सर्वपण्यौघमध्यनः ॥ ४८ ॥

प्राये षकं यदा गान्ति, सर्वेऽपि मिश्रिता मदाः ।

नदा धान्यं महार्पे तु, जायते सुवि वेगनः ॥ ४६ ॥

अपात्रदानोऽपुण्यं, पुण्यं सखात्रदानम् ।

इत्यपात्रे न क्षान्द्य-मर्षभाण्डं महोदयम् ॥ ६० ॥

प्रतिमास्वरूपेयैशानां, यावन्तः परमाणुवः ।

तावद्युगमहत्सायि, कर्तुर्भोगभुजः कर्मण् ॥ ५१ ॥

॥ इति श्रीलोचनप्रकाशः समाप्तः ॥

चन्द्रमा नाक्षत्रिक त्रिम नवमांशमे व्यापे वो नवमांशका
 अंक लेना, यथा—विधुनसंज्ञानि समयं चंद्रमा, विधुनये नव-
 मांशका अंक ३, पीछे संज्ञानिका शुद्ध भेजा वाना, तो
 संज्ञानि शुद्ध ३० युगं ३३, पीछे इन अंककुं सोमवारके
 भुवांकसे गुणावना, जानं ६६३, इनमें अष्टमिका पञ्चदश
 मिलाय देना, ८६ मिलानेसे जानं ७७८, इसलुं १ ले
 भाग लेना ॥

अर्धकाण्डं लिख्यते.

अपाङ्गः संश्रयसामि, वर्यमासादिगंभवय ।

येन विज्ञानमात्रेण, वशिजां सिद्धिरगमा ॥ १ ॥

अभेदा स्वानिभेदाद्वा, शान्ताया समुद्रस्य ।

पञ्चदश मुहूर्तानि, पटन्ये तानि बीजयेत् । ३ ॥

प्राजापत्योक्तगद्गिभ्यो, रिताया च पुनश्चुः ।

पञ्चाग्नीनि मुद्राणि, जेवास्ति द्विराग्नेयसा ॥ २ ॥

० वाचस्पतिप्रसादेन, दुर्लभ स्वर्णमेखला ।

मंदमो वनीरे वस्तु, सोदभन्दागिवाकप ॥ ५ ॥

* **हीराबाग**—कलकत्ता-११ को एक नया बस स्टेशन बनाया जायेगा—महानगर को धुर्गो रोड १५-१६-४५ मिल केने बस स्टेशन ।

गव्यादिगुणकाहेते पर्वणाः प्रकृतिदिशिः ।

नन्दं-वायं नृपा वेदा, क्षातव्याः सर्वदा बुधेः ॥ ५ ॥

ज्येष्ठ-रुपाधि-सैतक-वेदवेकं निययस्तथा ।

बहि-योहू महाभेन्द्र-स्तैस्त्व-वहिवन्दैवः सुताः ॥ ६ ॥

दशं वेदेकसंख्या च, स्वरे द्वादशके तथा ।

सर्वदा ते च विज्ञेया, दग्धाः शन्यर्गगुभिः ॥ ७ ॥

तत्त्व-प्रिरीदं-महा-ऽष्टकं-प्रकृत्यादौ कवर्गजाः ।

संख्या चैवविद्या प्रोक्ता, शन्यामौ दहतः सदा ॥ ८ ॥

श्रुक्षोण्यष्टैर्गुणं वैहि-पेच्छेन्दु-भवेनानि च ।

वादिमंख्या समारव्याता, दग्धा जीवाकिमूसुनैः ॥ ९ ॥

धूनि-पञ्चोमि-वैदनीन्दु-मार्कगैः सत्यैरूपकम् ।

टादिमंख्या विजानीयाद्, दग्धा जीवाकिराहुभिः ॥ १० ॥

भौनि विधे-शरीक्षीणि, वमुपक्ष-नामेन्दैवः ।

तादिमंख्या भवत्येव, शुक्र-राहू ॥ दाहकौ ॥ ११ ॥

वैद्विजिशाद् भौनि वरैर्वधि-दिशैः सप्तेन्दैवो मयाः ।

संख्या पवर्गजा चैयं, शुक्राक्षी दहतः सदा ॥ १२ ॥

भौनि मेट्टो मेट्टो विरीश-नैचो-ऽऽशो-विरीशभाईकाः ।

य-शवर्गगता संख्या, दग्धत्वं चैव नाऽनयोः ॥ १३ ॥

त्रिजनी पक्षीए पक्षे सक्रान्ति होई त्रिजनी पक्षीए पक्षे दिन वसतनी
 विजनी पक्षी-पक्ष भोग्नी ? ते पक्षीना पक्ष करी मागजा पक्ष जोईने
 मुहूर्तु माग केता पक्षी-पक्ष भव्या ते पक्षतमक करीने का-
 रिजा पक्षानी माग होई, दुइ पक्ष होई, ते मुहूर्त-नक्षत्रनी गणपिना
 पादा, निरुमे भव्या त्रिजने भंते दुर रातिनकास गणता देने भाई घोरी
 एह एगिना नक्षत्र पक्षी भव्यानिवर होई, ते मुहूर्त मेनी गुणी पक्ष-
 देव बोदी ? भाग

महतो १० को वरेव छे, ११ को विचार छे.

एवं नामाक्षरैः संख्या, मात्रासंख्या तथैव च ।
 ह्यभौ तौ योजयेद् शरी, स भवेन् पण्यक्षेपकः ॥ १४ ॥
 त्यजेन् क्रूराधिके रूपं, रूपं देयं शुभाधिके ।
 न देयो नापि हर्तव्यः, सौम्यक्रूर समस्थिते ॥ १५ ॥
 सदाद् पिण्ययुग्मेन, शशिमानं विधीयते ।
 मृक्षैकपादे शरीनां, नवांशो जायते स्पृष्टः ॥ १६ ॥
 चन्द्रो नवांशके यत्र, मुहूर्ते यत्र संक्रमः ।
 संयोज्य गुण्ययेन् सर्वं, तद्द्वारं संख्यया ॥ १७ ॥
 तत्रस्तु योजयेत्तत्र, पण्यक्षेपं पुनोदितम् ।
 त्रिभिर्भस्मावरोपेण, ज्ञेयः पर्यार्थ निर्ययः ॥ १८ ॥
 श्रेष्ठो मध्योऽपमश्चार्पः, क्रमादेकादितो वदेत् ।
 हानिः साम्यं तथा वृद्धिः, द्रव्यार्पोऽपि च जायते ॥ १९ ॥
 जल्पं जल्पं पुनर्भाज्यं, त्रिभिरेव त्रिसंख्यया ।
 हानितृत्पंशकास्तेऽत्र, वर्णमानार्पमानतः ॥ २० ॥
 गुरुसंक्रान्तिशो वर्षे, मासे भास्कर संक्रमान् ।
 दिने वारोदयादेवं, त्रिधा द्रव्यार्पनिर्णयः ॥ २१ ॥
 देशद्रव्याक्षग ये च, विद्वाः खंडैः शुभाशुभैः ।
 सर्वत्रोभद्रचक्रे च, विशेषेण शुभाशुभम् ॥ २२ ॥
 ग्रहसंख्या प्रमायेन, हानितृत्पंशकास्तत्रः ।
 क्रूरसौम्य विभागेन, वर्णव्याः सर्वदा युधेः ॥ २३ ॥
 ॥ इत्यर्पकावदं सत्रयोजनं समाप्तम् ॥

रग्यादीनां ध्रुवाङ्काः ।

रवि	बन्ध	मंगळ	बुध	गुरु	शुक्र	शनि
७	२१	१०	९	४	१६	४

स्वराणां ध्रुवाङ्काः ।

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ओ	औ	अं	अः	गति-रति-राहु.
१३	२१	१७	१८	१६	२३	१८	२५	१८	३३	१८	१४
											दग्धाः

क वर्गे ध्रुवाङ्काः ।

ख वर्गे ध्रुवाङ्काः ।

क	ख	ग	घ	ङ	मी०	स०
२५	३०	९	१८	२१	दग्धाः	

च	छ	ज	झ	ञ	गु०	घ०	मं०
२७	१६	३	१५	१४	दग्धाः		

ट वर्गे ध्रुवाङ्काः ।

त वर्गे ध्रुवाङ्काः ।

ट	ठ	ड	ढ	ण	गु०	घ०	रा०
१८	३६	१३	१२	१७	दग्धाः		

त	थ	द	ध	म	राहु-शुक्र
२७	१३	३६	२८	१८	दग्धा

प वर्गे ध्रुवाङ्काः य वर्गे ध्रुवाङ्काः श वर्गे ध्रुवाङ्काः

प	फ	ब	भ	म	शनि-शुक्र
३६	२७	३८	१०	१७	दग्धाः

य	र	ळ	व
२७	११	९	३०

श	ष	छ	ह
२६	१०	३०	१२

काजगी ६३, घी ३६, तेज ६७, गेहूँ ६८, रु ३३,
मग ११, आर ८१, चोखा ७६, हीर ६३.

परिशिष्ट १० भुं.

श्रीउपदेशमाला गाथा-शकुन.

गाथा १ थी १००

गाथा १०१ थी २००

१०-उम०मउउमउउउ	११०-उ००००००००मउ
२०-उ०म०उउउउ००	१२०-००मउउ०००००म
३०-उउमम००००००	१३०-उ००म००००मउउ
४०-००मउमम००म०	१४०-००म०उममउउम
५०-००००ममम००म	१५०-उ०म०उ०००००
६०-उउ०उ०ममममम	१६०-०००मम००ममम
७०-०००ममउउ०००	१७०-म००मउउउ०मउ०
८०-००००म००मउम००	१८०-००००००००००
९०-००००००००००	१९०-०००म०००००००
१००-०मउउउउमम००	२००-०००००००००००

गाथा २०१ थी ३००

गाथा ३०१ थी ४००

११०-००००००००००	३१०-मममउउमम०००
१२०-मउ०००००००००	३२०-०००००००००००
१३०-००००००००००	३३०-उम०मउउ०००००
१४०-उउउउ००००००	३४०-०००००००००००
१५०-मममम०००मम००	३५०-उउउ००००००००
१६०-००ममम०००००	३६०-०००उउउम०००
१७०-००००००००००	३७०-००००००००००
१८०-उउमउउ००००००	३८०-उ००००००००००
१९०-००००००००००	३९०-००००००००००
२००-उउउ००००००००	४००-उउउ००००००००

ગાથા ૪૦૧ થી ૫૦૬

ગાથા ૫૦૧ થી ૫૪૪

૪૧૦-મ મ મ મ મ મ મ મ મ મ
 ૪૨૦-મ મ મ મ મ મ મ મ મ મ
 ૪૩૦-મ મ મ મ મ મ મ મ મ મ
 ૪૪૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ મ મ મ મ મ મ
 ૪૫૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ મ મ મ મ મ મ
 ૪૬૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ મ મ મ મ મ મ
 ૪૭૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ મ મ મ મ મ મ
 ૪૮૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ મ મ મ મ મ મ
 ૪૯૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ મ મ મ મ મ મ
 ૫૦૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ મ મ મ મ મ મ

૫૧૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
 ૫૨૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
 ૫૩૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
 ૫૪૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
 ૫૫૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
 ૫૬૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
 ૫૭૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
 ૫૮૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
 ૫૯૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦
 ૬૦૦-૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦ ૦

૧ | ૨ | ૩ | ૪ | ૫
 ૦ | ૦ | ૦ | ૦ | ૦

॥ इति गायान्त्रम् ॥

મન્ય—૦ સર્વ માસેશ કરાહા, સર્વ માસેશ કેવડી મયવં ।

પપ્પાં સથેયાં, સર્વ સથેયામે મયવડ સ્વાહા ॥ ૧ ॥

ૐ શ્રી મંત્ર નમઃ ।

નમિષ્યા મિષ્યાવંદિ, કંદનરંદિષિષ નિષોયગુહ ।

જવમમાનમિષ્યામો, વુષ્ઠામિ ગુરુવપ્સેયાં ॥ ૧ ॥

જાગૃદામણિમૂષ્ઠો, કમમો લીરો નિલોવસિરિનિષ્ઠમો ।

ણો લોગાદ્ધો, ણો જક્ષ્ નિષ્ઠવણસ ॥ ૨ ॥

વિધિ—ચનિવારને દિવસે સંધ્યાકાળે સ્વચ્છ ભૂમિમાં

કુમારીકાના દાયે પહેલી પાંજિમાં ૬, બીજીમાં ૧૦ અને

ત્રીજીમાં ૧૦ યુગંધરીની દમત્રી કરાવવી; પછી ૪૮ જાનં એ

માથાને ૭, ૨૧ કે ૧૦૮ વાર જાગી સોપારી કે રૂપાનાવું મંત્રી

તે દમત્રીની નીચે સ્થાપનું, અને નમિ ૦ જાનં એ બે માથાને

પાડ બેાડવો, તથા સોપારીની અગ્રપૂજા કરવી. બીજે દિવસે

ચુવારે દાયે પ્રદરમાં શુભ દાયેલીવાનાં નમિ ૦ જાનં એ જાનં

ગાથા ત્રણ વાર બળી કુમ્ભારીકાના હાથે પહેલી પંક્તિની દગલી પર સોપારી મૂકાવવી, ત્યારપછી તે સોપારી એજ જે ગાથાને ત્રણ ત્રણ વાર બળી બીજી પંક્તિ અને ત્રીજી પંક્તિની હરકોણ દગલી પર મૂકાવવી. પછી પહેલી પંક્તિની દગલીથી સેંકડાનો, બીજી પંક્તિની દગલીથી દશકનો, અને ત્રીજી પંક્તિની દગલીથી ગાથાનો આંક લેવો. આ રીતે જે આંક આવે, ઉપદેશમાલાની તેટલામી ગાથા લઈ તેનું ફલાફલ તપાસવું.

કેમને અનશન કરવું હોય અને જો ગાથા ઉત્તમ હોય તો બધુવું કે-તેનું આયુષ્ય લાંબું છે, માટે અનશન દેવું નહીં, મધ્યમ ગાથા હોય તો આયુષ્ય છે એમ માની વિશંખ કરવો, અથવા સંપૂર્ણ વિચાર કરીને અનશન દેવું, ચોક્કડીવાળી મધ્યમ કે ચોક્કડીવાળી શૂન્ય ગાથા હોય તો અનશન લેનારને કદ ધાય, દીર્ઘરાગી રહે, કે કલેશ ધાય, અને શૂન્ય (૦) ગાથા હોય તો જીવન ઓછું છે એમ બધુવું, અને તુરતજ અનશન કરાવવું.

વળી તે ગાથાના જેટલા અક્ષર હોય તેને ત્રણથી ભાગ દેવો; જો ચોપમાં ૧ વધે તો પાંચ દિવસ પાંચ પહોર કે પાંચ ઘડી જીવે, ૨ વધે તો દસ દિવસ દસ પહોર કે દસ ઘડી જીવે, અને ૦ ૧ વધે તો તુરત મૃત્યુ પામે. ઉત્તમ ગાથાવાળાનું જીવન લાંબું હોવાથી તેને ત્રણનો ભાગ દેવાની જરૂર નથી. મધ્યમ ગાથાને ત્રણથી ભાગતાં ચોપમાં ૧ વધે તો પાંચ દિવસ કે પાંચ પહોર કદ રહે, ૨ વધે તો દસ દિવસ કે દસ પહોર કદ રહે, અને ૦ વધે તો અરપ કદ ધાય ને તુરત મૃત્યુ પામે. શૂન્ય ગાથાના અક્ષરોને ત્રણથી ભાગતાં ચોપમાં ૧ વધે તો પાંચ પહોર કે પાંચ ઘડી જીવે; ૨ વધે તો દસ પહોર કે દસ ઘડી જીવે, અને ૦ વધે તો આયુષ્ય હોતું નથી, માટે અનશન કરવામાં વિશંખ કરવો નહીં.

આ વિધિથીજ રાજસેવા, પરદેશ, યુદ્ધ, રાજોત્પતિ, વ્યાપાર ગમન, પુત્ર-પુત્રીજન્મ ઇત્યાદિ પ્રસંગે જીવનમ્ય વિગેરે શુભાશુભ જોવાય છે.

આ ઉપરાંત જીવનવિજ્ઞાનના બીજા પાઠો આ પ્રમાણે છે.

- ૧ અપ્પહુયહ વાહિય, નિદદ્ધિઅનામચ્ચ નિ ગુણિત્ત ।
વિમમદં ઝીવદં સમદં, મગ્ગં અદ્ધિ માત્ત હમિત્ત ॥ ૧ ॥
- ૨ અપ્પહુયહ વાહિય, નામચ્ચ નિ ગુણિત્ત ।
કાલેય (૧) હમિઅમાણ, ઝીવિઅ-મચ્ચે વિઅગ્ગિત્ત ॥ ૧ ॥
પગેયં વટ્ઠવાહી, દોહિ અંદેહિ હોઢ મીગેગો ।
સુત્તેય હોઢ મચ્ચાં, કહિઅં વુડામણી સારં ॥ ૨ ॥
- ૩ નિચ્ચદ્ધં રોગિણોઽદ્ધં તુ, દો દોષ્યાપાર મન્યતે ।
દ્વિગુણં કાર્યત્તે ધુપઃ પક્કીહસ્ય ત્રિમિહરેન્ ॥ ૧ ॥
એકસ્ય ઝીવિતં દયાદ્, દ્વામ્યાં વસેસો મવેસ્યા ।
ચૂન્યે મૃત્યું વિજાનીયાદ્, રોગિણાં પ્રભમેય વ ॥ ૨ ॥

૪—અધિનીધી શરૂ થતું નક્ષત્ર, રવિ વિગેરે વાર, તિથિ, અને ગાથાના અક્ષરનો સરવાળો કરી ૮ થી ભાગવું અથવા લગ્ન દેવું (?) શેષમાં બેકી રહે તો ત્રણ દિવસ જીવે, શૂન્ય વધે તો તેજ દિવસે મૃત્યુ, અને બેકી રહે તો દિવસ ચાર જીવે.

- ૫ ખીહુ જીવે ત્રીહુ મરે, ચિહુ પિણુ રોગ અનંત;

૨	૪
૭	૧૨

જો પણુ મેલે બારમે, ઉઠે સિસ ધુણંત ॥ ૧ ॥

- ૧ દિશાઃ પ્રહર સંયુક્તા—સ્તારકાઃ વારમિથિનાઃ ।
અત્રિમિસ્તુ હરેદ્ માગં, શેષં પ્રમસ્ય જગ્ગયમ્ ॥ ૧ ॥
પશ્ચેકે સ્વરિતા સિદ્ધિઃ, પટ્ટુર્યે ચ દિનવચે ।
વિસત્તકે વિજમ્બઃ સ્યાદ્, દ્વી વાણ્ણુ મ પ્રાપ્યતે ॥ ૨ ॥

इति कार्यप्रश्नः ।

૨—બુદ્ધજ્યોતિષસારમાં કહ્યું છે કે—મધાદિ ત્રણ
નક્ષત્રમાં વસ્તુ ગણ દોય તો સમીપમાં, હસ્તાદિ ચારમાં
બીજાના હાથમાં, ચતુષ્પાદિ પાંચમાં પોતાના ઘરમાં, અને
કૃત્તિકાદિ આઠમાં વસ્તુ ગણ દોય તો તે દૂર છે તથા અંદરથી
૦૧ એમ સંબંધિત, તથા વિધિ ચાર નક્ષત્ર અને પ્રદેશને
આંક લેજો કરી-૪૨મી ગ્રંથી સાગથી બાજ દેવો, અને એવમાં
જે આંક વધે તે ઉપરથી જાણવું કે ધારાગેજ વસ્તુ અનુકર્ષે-
ભૂતક, વાસંત, જલ, આકાશ, ધાસ, છાજ અને રાખમાં છે
હિતિ ગતવન્તુ પ્રમ્ ॥

—૪૮૬—

પરિશિષ્ટ ૧૧ મું.

—•—

માલપાંને હસ્મકોરા, ઘવતપાંને મુસ્તરી;
ઉગ્ધદી હુસ્મતપાંને, સુલહ સુલહા મેદિની ૧

અર્થ—ધનમાં શુક, બાગ્યમાં ગુરુ અને શત્રુ-
રથાને મંગળ દોય તો સુખેથી ધરતી બોમવે.

પવતપાંને મુસ્તરી, ગુમાલપાંને જુદરગર;
હુસ્મતપાંને નહસ વડવણ, ત્યાદિ જાલગણગણ ૨

અર્થ—બાગ્યબુવનમાં ગુરુ, મનનો શુક અને
શત્રુબુવનનો મંગળ દોય તો રત્નોદવાળા પાનિરાદ
થાય.

અવદાતપાંને મુસ્તરી, વગંજપાંને જુદરહુદ;
જીર જાંતરહુદદ જોડા. માલગણર દરહુદ ૩

અર્થ—કર્મભુવને ગુરુ હોય, ધનનો શુક્ર હોય તો પાદશાહનો વશ થાય, બાળકવાળો અને ધનવંત થાય.

અવલિવુંવહુ રહમ દ્રાજ—હ, મૂંમાલપાંને ગરબુવદ્ સત્તરિગાઈયાં વાજકોકવસુવદ્ સાહિ આલમસુવંવ

અર્થ—પહેલે બારમે બીજો અને સાતમે ભુવને ગ્રહ હોય તો પાતિશાહ થાય.

જુહરકોકવડક વુરજ, ચિહારમૂયા પંચમ મુકાંમઃ
અવલિ વગર સુમપાંનહ, દરજાનિગરા આરામૃધ

અર્થ—શુક્ર પહેલા ભુવનમાં હોય અને બીજા મહો ચોથા પાંચમા નવમા પહેલા અને ત્રીજા ભુવનમાં હોય તો દિન દિન મુખ પામે.

દરહમલમ રસમ સમવાસદ્,
દુસ્મનાં કુસવાદિ સાહ ઉમરાડ;
સુવદિ વસાહી દોમી,
સડર દરવાસહ ચુમાહ ॥ ૬ ॥

અર્થ—ત્રણમાં મેપરાશિમાં સૂર્ય હોય તો દુરમનોને મારે, પાદશાહ થાય કે ઉમરાવ થાય. આ રાજયોગ છે. વૃષભા ધરનો ચંદ્ર હોય તો પણ રાજયોગ છે.

સિરારીપગર દરજદીવાસદ્, કર્વીસીરહંગપે સમીર;
જુહરદર માહિચું આજદ્, સસદ્ દડલતિવા યજીર ૭

અર્થ—મંગળ મકરમાં ધર કરે તો મહાકવિ
ધનિક અને રાજનો પ્રધાન થવાય, શુક મીનના
ધરમાં પાંચમે આવે તો ધનવંત કે વહ્ન થાય.

સંબુલ ઉત્તારિદ્ધિ સુવદ્ધ કાતિય,
ફલમદાર સાયર કમાલ;
મુસ્તરી સરતાંબુ ઘાસદ્ધ,
સરરહા ઘાસ્યદયામાલ ॥ ૮ ॥

અર્થ—કન્યાએ બુધ દોય તો + + + પૂરો
વિધાવંતં ગુણવંત દોય, ગુરુનો હક દોય તો પાતિ-
સાદ દોય.

ગમ આજ આયદ જુહલમીર્જા,
બુધદ મોયદપે સમીર;
રાસ જડંજીર્ષા કાલ્પલય,
જાફ જત સારિક ઘગીર ॥ ૯ ॥

અર્થ—જો સાતમે શનિ દોય તો કટિ ચિં-
તા ન થાય, પાતસાદનો પ્રધાન દોય અને મિથુન-
માં કેતુ કે રાહુ દોય તો બુદ્ધિબોલો પૂર્ન-પૂરો થાય.
એ પારસી છંદ.

કટિ પારસી બાપા ૯ + ૩ + નો છંદ છંદ ૧૫૫

પરિશિષ્ટ ૧૨ મું.

જિનજિંઞ શિષ્ય-માન.

શ્રી ગુરુમ્યો નમઃ ।

અથ પ્રતિમાસ્વરૂપ ગુણાગુણ લિખ્યતે-

રૌદ્ર પ્રતિમા કરાવણદાર પ્રત્યે હલે, અધિકાંગ પ્રતિમા શિષ્યી પ્રત્યે હલે, પૂર્વલી અધિકાંગ પ્રતિમા દ્રવ્યનાથ કરે, કૃશોદરી પ્રતિમા હુર્લિક્ષ કરે, વક્રનાસિકા અતિદુઃખ કરે, હ્રસ્વાંગ પ્રતિમા ક્ષય કરે, અનયન પ્રતિમા નયનનાથ કરે, સ્વરૂપ પ્રતિમા ભોગનાથ કરે, હીલુકટિ પ્રતિમા આચાર્યનો ધાત કરે, જંઘાહીલુ પ્રતિમા ભાઈ પુત્ર મિત્રની હાંલુ કરે, પગ-હાથ હીન પ્રતિમા ધનક્ષય કરે, તીર્થ-નીચી પ્રતિમા વિદેશગમન કરાવે, ઉત્તત પ્રતિમા ચિંતા કરે, અધોમુખી પ્રતિમા દુખ કરે, અન્યાય દ્રવ્યની પ્રતિમા પરિવારને માડી, હીનાંગ આધિકાંગ પ્રતિમા આપણનો અને પરનો મહિમાનાથ કરે, નખભાંગે વૈરીથી ભય ઉપજે, આંગલિભાંગે દેશભાંગ, બાહુભાંગે જંઘન હોય, નાસિકા ભાંગે કુલ ક્ષય કરે, પગભાંગે ધનક્ષય કરે.

એક આંશુલથી માંડી અખ્યાર આંગળા પર્યંત ઘરે પૂજ્યે, અધિકમાન પ્રતિમા દેહરે પૂજ્યે ઠાણની, લેપની, દાંતની, પાપાણની અને લોહની પ્રતિમા ઘરે પૂજ્યે નહીં.

ઉચ્ચ દ્રષ્ટિ પ્રતિમા દ્રવ્ય નાથ કરે, તીરછી દ્રષ્ટિ પ્રતિમા ભોગ હાનિ કરે સ્તબ્ધ દ્રષ્ટિ પ્રતિમા દુઃખ દે, નીચીદ્રષ્ટિ પ્રતિમા કુલનાથ કરે સો વરસની પ્રતિમા ખડિત થઈ હોય તો પૂજ્યે; ધણા ઠાણની પ્રતિમા જેમ પૂજાવી તેમ પરં સૌખ્યદાયક, મહિની પ્રતિમા લોકહિત કરે, સ્વર્ણની પુષ્ટિ કરે, રૂપાની કીર્તિ કરે, ત્રાંબાની પ્રતિમા વૃદ્ધિ કરે, ચૈલની પ્રતિમા પૃથ્વી-લાભ ધરે. ઇતિ મંગલમ્.

અથ પ્રતિમા વિવરણ.
મુખના ભાગ તેર ભેદજે,
તેનો વિવરણ લખ્યો છે.-

૪	ભાગ દલાટના
૫	" નાસિકાના
૧	" ઉપરલા હોઠનો
૧	" મુખનો ઉઠાસ, હોઠલા હોઠનો લાંક
૨	" હોઠપચીના
૧૩	

બાહુ લંબાઈ ઇલાં ભેદજે,
છપ્પન ભાગનો વિવરણ
લખ્યો છે-

૧૩	ભાગ મુખ લંબાઈ
૩	" શીયા
૧૦	" દૃદ્ય
૧૪	" નાભિ
૪	" ઠટોરો
૪	" ઠરતલ
૮	" પગની પલાંટી
૫૬	

॥ इति प्रतिमा सप्तविचार ॥

અથ પ્રતિમાવિચારા

૫૬	ભાગનો સરવાળો
૬	ભાગ કુલિકા
૮	" નમુરો પગ દેડલ
૭૦	જ્યેષ્ઠ પુલ ભાગ શીનોર અથ વિસ્તાર.
૩૬	ભાગ રહંદ ખંભા
૨૨	" રહાંતર
૧૨	" સ્તનાંતર
૧૬	" હરિ વિસ્તાર
૮	" બાહુમૂલ
૭	" કુર્પી
૭	" મસ્તક
૪	" અંગુલપદ રતિ
૧૬	ભાગ કલાટ વિસ્તાર

૧૦	" મળાનો વિસ્તાર
૪	" મુખ વિસ્તાર
૩	" નાસિકા વિસ્તાર ॥ રતિ ॥
૨૮	ભાગ બાસનાધામ
૧૩	" મસ્તકધામ
૧૬	" નાસિકાધામ
૧૦	" કર્ણ-નાસાંતર ॥ રતિ ॥
૧૪	ભાગ કર્ણધામ
૧	" કર્ણરિંદ
૪	" કર્ણવિસ્તાર
૨	" કર્ણ પામર
૨	" ઉપર ઉચ્છીલ
૧	" ઉપર

૪	„ ચતુ વિસ્તાર ॥ ઇતિ ॥	૧૬	„ બાંહિ હેઠલ
૬	ભાગ સરખો પગ, પાછેરો ડાબો પગ તેમાંથી કાઢવો ॥ ઇતિ ॥	૧	„ જંધામૂળ વિસ્તાર
૩	ભાગ કટિ-બુદ્ધાન્તર	૮	„ ઢોંચણ વિસ્તાર
૨	„ અંગુઠા બાડપણ	૪	„ ડુંલ વિસ્તાર (?)
૫	„ અંગુઠિ લંગાઈ	૫	„ થી વત્સ ઉત્તર
૬	„ પગતલ વિસ્તાર	૩	„ વિસ્તાર
		૩	„ ન (?) ઉચો
		૨	„ બહિર વિસ્તાર ॥ ઇતિ ॥

એક છબી પત્રના આધારે.

સૈદ્ધિયા યૌગ ચન્દ્રાણ્ય

દિનશુદ્ધિ દિપિકા.

અને

વિશ્વપ્રભા-વિવેચન.

સમાપ્ત.

શુદ્ધિપત્રક.

પ્ર	પાત્ર	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ.
૭	૭મી	આપ	આપડી
૪૪	૨૧	નસ	નસત્ર
૪૭	૮	ભારે	તપારે
૨	૧૨	મદસ	મામ
૪	૧૦	મય;	મય;
૧૧	૧૭	ધીવાત્	કમત્
૧૨	૧૮	કનુવ્યવ	કનુવ્યવ
૧૧	૧૨	૬	૬
૧૦	૨૪	૬	૬
૪	૨૨	હોવાત્	હોવાત્
૪	૧૧	મિલેલ	ધિલેલ
૧૦	૨	દેલ	દેલે
૧૦	૩	મય	મય
૧૧	૩	૦૧	૧૦
૪	૭	વા	પાન૧
૧૦	૧૭	આને છે	આને છે
૨	૧૫	વયાત્	વડુ
૪	૧૫	રિનુ'	રુપુ
૪	૧૧	અનેએ	અનેએ
૧૦	૧૪	૬૨	૬૨
૧૦	૩૦	સમત છે	સમત નથી
૪	૨૦	લય	લય
૪	૧૧	લય	લય
૪	૨૦	અપત્ર	અપત્ર
૪	૪	૧૪	૧૪
૪	૧૦	કાલિયા	કાલિયા
૪	૨૧	લય	લય
૪	૧	૨૦	૨૦
૪	૨૬	વડુ	વડુ
૪	૨૬	રેડેલ	રેડેલ

